SOLD BY
THOMAS BAKER,
85 Charlotte Street,
LONDON, W.1. Eng.

Digitized by the Internet Archive
in 2025 with funding from
Graduate Theological Union

https://archive.org/details/commentariorumin04fons_0

7792

Legato

COMMENTARIORVM

PETRI FONSECÆ

LVSITANI, DOCTORIS THEOLOGI, SOCIETATIS IESV:

IN METAPHYSICORVM ARISTOTELIS Stagiritæ decimum, vndecimum, & duodecimum: cum ſequentium duorum interpretatione:

TOMVS IV.

EDITIO RECENS NATA. ET A MENDIS repurgata, cum neceſſario præcipuarum materiarum indice.

ALMA COLLEGE
196.81
LIBRARY
F733
Alma, California

LVGDVNI,

Sumptibus Horatij Cardon.

ANNO M.DCXII.

Cum Priuilegio S.Cæſ.Maieſt.& Regis Chriſtianiſſ.

24279

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV, *in Prouincia Lugdunenſi.*

LVDOVICVS MICHAELIS Prouincialis Collegiorum Societatis IESV, in Prouincia Lugdunenſi, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis Henrico III. 10. Maij 1583.& Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante,14.Febr.1611.conceſſum,quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque ſuperiorum permiſſione imprimant: permittit Horatio Cardon Lugdunenſi Bibliopolæ, vt librum,qui inſcribitur, *Commentariorum* PETRI FONSECÆ LVSITANI *doctoris, Theologi Societatis Ieſu, In Metaphyſicorum Ariſtotelis Stagiritæ libros, decimum, vndecimum, & duodecimum, cum eorũdem & ſequentium duorum interpretatione, Tomus quartus*, ad ſex proximos annos imprimere, ac libere diuendere poſſit. Datum Lugduni, 5. Octobris. 1611.

MICHAELIS.

Summa Priuilegij à Chriſtianiſſimo Galliarum Rege obtenti.

LVDOVICI XIII. *Galliæ & Nauarræ Regis, Diplomate cautum eſt, ne quis in ſuo regno, aliiſve locis ditioni ſuæ ſubiectis, intra proximos annos decem, à die impreſſionis prima inchoandos, excudat, vendat, excudendum, vendendúmque quouis modo ac ratione conetur librũ, qui inſcribitur*, Commentariorum PETRI FONSECÆ LVSITANI doctoris, Theologi Societatis IESV, in Metaphyſicorum Ariſtotelis Stagiritæ libros, decimum, vndecimum & duodecimum, cum eorundem & ſequentium duorum interpretatione Tomus quartus, *præter Horatium Cardon Bibliopolam Lugdunenſem, aut illos, quibus ipſe conceſſerit: ſub pœnis Originali Diplomate cõtra delinquentes expreſſis. Datum Pariſiis 18. die menſis Februarij 1611.*

De mandato Regis.

Signatum PERREAV.

INDEX PRÆCIPVARVM HOC OPVSCVLO MATERIARVM.

Litera ad locum lectorem remittit : numerus ad columnam ſecundam.

A

ACcidētia, cùm ſuapte natura in ſola ſubſtantia eſſe habere poſſunt, magis ineſſe quàm eſſe, dicenda ſunt 120.c.2

Accidentia eius naturæ ſunt, vt migrare ex vno ſubiecto in aliud non poſſint. 121.d

Abſoluta accidētia ſunt per ſubſtantias, quas afficiunt, neque ad aliud referunt. 135.d

Actúſne potentiam, an verò potentia actum præceſsiſſet. 158

Solus Deus actus purus. 106.a

Actum & potentiam eſſe alia in aliis. 141.d

Semper actum aliquem fuiſſe, nempe motum, quoſdam dixiſſe. 153.a

Æquale non eſſe contarium magno & paruo 42.b.2. eſſe medium inter magnum & paruum. 43.b.2

Primum æquale magno & paruo contrarium. d

Primum appetibile, non eſt diuerſum aliquid à primo intelligibili. 159.d

B

ANaxagoræ opinio dānata, cuius rei gratia moueat mens illa immixta, quam vocat Bonum, gratiáne ſui an rei alterius? 198.c.d

C

CAuſas & principia, ſi quid vniuersè dicendum eſt, modo quodam alia aliorum eſſe, modo alio non eſſe, ſed eadem. 135. in explan.

Tot modis dici cauſas, quot principia, vt intelligendum. 107.a

Modus quo res erāt à principio in Chao. 48.c

Continuum, quid ſit. 4.a.2

Continuum preſsiùs acceptum. 5.d.2

Continuum quomodo vnum dicatur? 6.d.2

Continui acceptio. 3.a

Contrariorū genera quædam. 62 in explan.

Contraria omnia; quæ genere non differunt ſed ſpecie, ſola in eadem ſerie prædicamenti locata eſſe, & maximè diuerſa. 60.a

Inter ſola & omnia cōtraria differētia. 33.b

Contraria non tantùm maximè differentia, ſed etiam perfectè differentia. 33.b.2

Contraria non omnia æquè perfectè diſtantia, ſunt differentia. 33.d

Vnum ex contrariis cenſeri priuationem alterius. 39.a.2

De contrariis diſputatio. 32. in explan.

Contraria non poſſe de eodem ſimul dici. 95.c.2

Quid cauſæ, cur contraria multa habeant medium. 85.c

Contrariorum diſtinctio. 67.B

Poſteriora primis contrariis, ex primis contrariis conſtitui. 55.b.2

Etſi quædam contraria, non efficiunt, vt ea quæ illis diſtinguntur, differant ſpecie, non inde colligi, ipſa in ſe non differre ſpecie. 64.d.2

Contradicentes eſſe ſimul veras, error maximus & extremus omnium in Philoſophia. 93. in explan.

Cōtradictionis quaſi altera definitio 53.b.2

Omnis contrarietas, eſt differentia ſiue diuerſitas ſpecifica. 59.b.2

Contrarietatis cum cæteris oppoſitionibus collatio. in explan.

Cum contradictione, inf.

Contrarietas quædam priuatio participata 38.a.& b.2

Contrarietas, non eſt omnino priuatiua oppoſitio. 38.c.d

Cur ex contrarietatibus alia faciat res ſpecie diuerſas, alia minimè. 62.d

Contraria quæ faciunt differre genere 66. in in explan.

Omnes contrarietates ad vnam primam contrarietatem reuocari. 85.a

Prima contrarietas, habitus & priuatio. 85.b

Omnem contrarietatem eſſe diuerſitatem ſpecificam. 60.b

Ideas

Ideas rerum corruptibilium faciens incorruptibiles,reprehenſus Plato. 71.a.2

D

Dei vitæ felicitas in eo ipſo eſt. 165.c.2
διαφ ροντα. 54.b.2
Dieſis, minimus ſonus ſenſibilis eorum qui in muſica conſiderantur. 13.a.b
Differentia, partim diuerſa; partim eadem, inductione. 31 a.2
Sintne idem, differentia ſiue diuerſitas ſpecifica atque contrarietas, annon? 57. in explan.
inter differentia & diuerſa quid interſit? 29.d.2

E

Nullum elementum eſſe idem cum eo quod ex elementis conſtat 136.c
Nomen entis pro ſola ſubſtantia. 106.c.2
Entis per accidens,non poſſe dari cauſam per ſe. 102.d
Quæcunque nomine entium quauis ratione ſignificantur. 101. in explan.
De omnibus entibus conſideratio,quatenus entia ſunt. 85.c
Omnia entia ad vnum primum commune genus reuocari. 85.a
Vnius & entis denominationes. 22.b
De ente veterum Philoſophorum. 1. in procem.
Ex non ente per accidens fieri generationem 127.a.2
ἐντελεχείας & ἐνεργείας, nomina. 107.c
Eſſe cuiuſque. 10.lin.13.

F

Qvicquid fit per ſe &non per accidens,à re ſibi vniuoca fieri. 130.a
De explicatione naturæ formarum. 130.c.2
Pro vno principio & cauſa, forma & efficiens computata. 137.b.2
De formis rerum naturalium. 132.d
Præter quædam compoſita, nullam eſſe formam quæ hoc aliquid ſit, ac per ſe extra compoſitum cohæreat. 132 a
Fortunam aut caſum,primas cœlorum cauſas conſtituentes. 102.103

G

TRes eſſe cauſas & principia generationis. 128.a.2
Differre genere & ſub genere. 30.d
Quaſdam generis affectiones contrarias,facere diuerſas ſpecies,quaſdam verò non. 63.a

H

DE ſingulari homine. 63.d
De homine communi. d.2

I

IDeas ad generationem rerum, non eſſe neceſſarias. 133.a
In ſententia idearum Pythagorici recentiores Platonem ſequentes. 125.c.alij non.d.
Idem ſimul eſſe & non eſſe, fieri non poſſe. 89
Quicquid non eſt idem cum aliquo,non eſſe diuerſum ab illo. 29.b
Idem,quot modis dicatur. 25.d
Modi diuerſitatis, identitati oppoſitæ. 29.c
Immaterialia non ſunt compoſita. 191.b
Omnino finem non negandum in rebus immobilibus. 162.c
Inæquale aut commune magno & paruo,aut inæqualis nomen vtrumque immediatè ac proinde æquiuocè ſignificat. 42.d
Inæqualitas, nomine dualitatis ſignificata, 42.a 2
Quot modis dicatur infinitum, & alia de infinito. 112 in explan.
Tribus modis conferri poteſt intellectus cum ſuo intelligendi actu. 184
Quid ſit perfectiſſimè intelligibile & appetibile. 160 d
Quantum interſit inter actum intelligendi earum mentium,quę ſunt infra Deum,& ipſum diuinum intelligendi actum. 165 a
Inſeparabile loco. 9.b.2

L

DE numero lationum, quæ in cœlis ſunt, 174. a.b.2.
Eſſe fortaſſe alias cœleſtium corporum lationes,quæ à nobis nō deprehēdantur. 178.b.2
Inæquales lineæ pro diuerſis ſpecie. 28.a.2
Lineæ rectæ æquales pro eiſdem ſpecie. 28.a 2
Litem & amicitiam contraria principia ponentis,ſententia Empedoclis, & amicitiam eſſe ipſum bonum. 198

M

PRima magnitudo vna. 5.a
In propriis terminis maris & fœminæ dubitatio. 64 a 2
De materiis corruptibilium & incorruptibilium. 69.a
Omnia quæ mutantur materiā habere, non tamen eandem. 127.c
Nec materiam vltimam, nec vltimam formam fieri. 129.in explan.
Cuiuſmodi naturæ ſit materia prima. 126.d
Materia, cur non diuerſas faciat ſpecies? 64 b
Media ex contrariis conſtitui. 53.c.& 55.a
Media de eodem ſimul dici non poſſe. 95.c 2
Media ex contrariis exiſtere 52. in explan.
Media &contraria,quorum dicuntur media, in eodem genere collocari. 52.a
Media quę in eodem genere cum contrariis, inter ipſa contraria,interiecta. 52 a.2
Mens quæ in intelligendis rebus compoſitis verſatur,non ſemper, ſed aliquando optimo intelligendi ſtatu fruitur. 191.d
Mentē ſupremam,ſeipſam intelligere 188 c.d
Non rectè dictum, mentem ſupremam eſſe ipſum intelligendi actum,& nihil aliud quàm ſe ipſam intelligere. 188.d
De prima ſupremáque mente ſubſtantiáue ſe-

parata, dubitationes. 183. in explan. & ſ.
Num id quod intelligitur à mente illa ſuprema, (immediatè ſcilicet) ſit compoſitum nec ne. 190.b
De menſurarum ratione adiuncta, 15. in explanatione.
Menſurarum plurium exemplum. 15.d
Menſura prima in voce humana, quæ articulata dicitur elementum. 13 b
Menſuræ omnes quomodo inter ſe conueniant. 13.c
Menſura id quo quantum cognoſcimus. 10.c
Regula ad conſtituendam menſuram quæ etſi diuiſibilis ſit, vt indiuiſibilis ſumi poſſit 13.a
Menſura per quod quantitatem rei cognoſcimus. 17.b
Menſuram omnium hominem dixit Protagoras, & reprehenditur. 17.c
Menſura quid ſit. 10.c
Menſurã ſemper eſſe generis eiuſdem cum eo cuius eſt menſura. 16.a
Ad ſempiternitatem Motus non ſatis eſſe ponere ſubſtantias ſempiternas 148.d. neque dari ſubſtantiam ſempiternam 149.a.2. Ex eadem motus ſempiternitate, ſubſtantias effectrices illius eſſe materiæ expertes. 151 c.2
In motu definiendo error veterum. 107.c
Incertum & indefinitum quid motum eſſe. 108.b
Motum neque in genere potentiæ, nec in genere actus ſimpliciter & abſolutè poni poſſe. c.d.2
Cur difficile ſit capere quid ſit motus 109 a
Motum, etſi eſt actus tam motiui quàm mobilis, tamen non ineſſe mouenti ſed mobili. 109.a.2
Primi mobilis motus pro menſura cæterorum motuum ſumptus. 13.b.c
Primus motus, localis circularis. 4. c.2
De motuum cœlorum, & orbium numero, duæ opiniones. 174.175
Motum non eſſe quicquam præter res 106.d
Motus localis primum principium quid intelligat Ariſt. 4.c.2
Tot eſſe ſpecies motus quot ſunt ipſa prædicamenta, & quot ipſæ rerum ſpecies, vt intelligendum. 107.a.
De natura & conditione motus 106. in explan.
In iiſdem aſtris quæ errantia vocamus, plures eſſe motus. 174.b
De primo motore quatenus eſt ſummum bonum. 195. in explan.
Primum motorem perfectiſsimam vitam degere 164. d. vnde probatur. b.2
Primus motor ſolus propriè nomine Dei intelligitur. 180 c.
Dandum aliquod primum mouens immobile, quod ſubſtantia ſit & actus purus 158 in explan.
Primum mouens eſſe perfectiſſimo appetibile 161.c 2
Primum mouens perfectiſſimè mouere, reliqua omnia ab eo pendere 162.c d.2 primi mouentis perfectio. 163.d.
Vnáne tantùm an plures ſubſtantię quæ primum moueant. 171. in explan.
Multitudo abſolutè ſumpta nec pauco contraria, nec vni omnino. 49.b.2
De multitudine menſurata vno. 48
Multorum & paucorum diſtinctio. 47. b. 2 c.d.
Qui plures mundos eſſe docuerint, 179.c

N

EX Nihilo nihil fieri naturaliter. 94.a
In nominibus vniuerſalibus latentes ęquiuocationes. 67.B.14
Indiuiſibile numero quid dicatur. 5.b
Pythagoreorũ opinio numeros mathematicos non illos ideales & ſeparatos, ſed in rebus exiſtentes, eſſe rerum principia. 202.a

O

OMnium eadem principia interna ſeu elementa non eſſe. 135.d.2
Vel ex nocte infinita omnia eſſe facta, vel ex congerie confuſa rerum omnium. 158. in explan.
Omnia ſimul in omnibus eſſe, vt ex omnibus omnia fieri poſſint, Anaxagoræ ſententia. 93. in explan.
Oppoſitionis priuatiuę cum contradictoria collatio. 37.c
De quatuor generibus oppoſitionum. 24 b

P

PArtim potentiam tempore actum pręcedere, partim actum, potentiam. 153.a.2
Omnem potentiam paſſiuam eſſe rem diuerſam à ſuo actu. 186.a
In omni prædicamento dari aliquid perfectum, aliquid imperfectum. 106.c.2
In omnibus prædicamentis non reperitur motus. 106.d.2
Primo principio non tantam attribuentes naturæ perfectionem, quantam illis quæ ab illo emanarent. 166.b
Principia contraria quaſi ſoluta ponentium, error veterum. 198.d.2
Qui contraria ponunt prima principia, quod incommodum admittant. 199 b.2
Eadem eſſe principia rerum omnium, ſi principia vniuersè dicantur 143.a. & alia de principiis ibid. & ſeq.
Propria principia diuerſorum generum, & ſi diuerſa

diuerſa ſimpliciter inter ſe, poſſe quoque dici eadem vniuerſali ratione. 141.d.2

Quomodo principia & cauſæ rerũ omnium dici poſſunt eadem proportione. 140 b

Quomodo principia rerum omnium eadem proportione dici poſſunt. 139.in explan.

Diuerſorum generum principia diuerſorum generum eſſe eadem proportione. 136.c

Principia communiſſima ad ſolam primam Philoſophiam ſpectantia. 86.c

Separata principia & tanquã contrariis principiis ſuperiora & digniora ponit Plato, & impugnatur. 200.a.b.2

Q

AEqualia quadrata pro iiſdem ſpecie. 28.a 2

Quadrata inæqualia pro diuerſis ſpecie 28.a 2

Quantitas continua menſuratur per diſcretam. 10.c.2

R

PRotagoræ abſurda opinio, Res tales eſſe quales nobis viderentur 93.in explan. error eius. 94

Res non ideo bonæ & appetendæ quia tales eſſe videntur: ſed potiùs tales eſſe videntur quia ſunt bonæ & appetendæ. d.a.2

Omnes omnino res continenter fluere, & nunquam omnino in eodem ſtatu conſiſtere 94.b.2

Res cùm mouentur, ſine vlla contradictione dici poſſunt & eſſe & non eſſe in termino à quo, & ſimiliter in termino ad quem, 94.95

Res alias eſſe firmæ naturæ, & tamen nobis alias atque alias videri. 95.a.2

S

DE conſideratione Sapientiæ duodecim quæſtiones. 76 b.& ſeq. aliæ, 69.& ſeq.

In quaque ſcientia id præcipuè conſideramus cuius cauſas & principia præcipuè inueſtigamus, 120. in explan

Quid cõmune particularibus ſcientiarum generibus inter ipſa quid proprium cuique & particulare. 98.in explan.

Scire, eſt rem per cauſas principiáque cognoſcere. 120 in explan.

Nullas ſpecies idem eſſe ſpecie cum ſuo genere. 60.a

Medias ſpecies ex genere & differentiis conſtare. 54 c d.2

Differre ſpecie & ſub ſpecie. 30.a

Nihil poteſt dici differre ſpecie ab iis quæ ſunt in aliquo eodem genere. 60.c.2

Ea quæ ſunt ſpecie diuerſa, neceſſariò eſſe poſita ſub eodem genere. 58 b

Differentiã ſpecificam idem eſſe atque contrarietatem. 58.b.2

Omnem diuerſitatem ſpecificam, eſſe contrarietatem aliquam. 60.b

Modus ſecũdus ſimilitudinis 28.b.2 tertius c. quartus d

Modi quibus aliqua dicuntur ſimilia. 28 a

Subſtantiarum principia poſſe dici rerum omnium principia vniuerſali ratione, 142 a.2

Eam ſubſtantiam quam dicimus primum motorem, eſſe immobilem, atque dicere eam nulla magnitudine præditam eſſe. 166.b

Immateriales ſubſtantias modo aliquo ponentes. 171.c

De ſubſtantiarum immaterialium numero 172.a

Tot ſubſtantiæ orbium cœleſtium dandæ, quæ & perpetuæ ſint & per ſe moueri nequeãt, quot ſunt ipſi orbes cœleſtes qui aſtrorum gratia mouentur. 172 b.2

Subſtantia prior ratione accidentibus. 5.b.2

Subſtantiæ generalis diuiſio. 124. in explan.

De ſubſtantiis immobilibus opiniones. 124.d

De ſubſtantiis quæ nec ſenſibus nec motui ſubiectæ ſunt. 146.in explan.

Omnem immobilem ſubſtantiam eſſe ſempiternam 147. b. aliquam ſempiternam ſubſtantiam eſſe immobilem. ibid.

De diuinis ſubſtantiis vera illa opinio cur tanta obliuione obruta 181 d

Non tot eſſe poſt primum motorem, ſubſtantias motrices, quot eſſent enumeratæ. 177.c 2

Subſtantiæ ſunt per ſe ipſæ. 135 d

Quot ſunt ſubſtantiæ cœlorum motrices. 173.a.2

Omnes ſubſtantias ſeparatas, ſpecie diuerſas facit D.Thomas. 8.a

Subſtantiam primum eſſe ac præcipuum genus rerum omnium. 110.a

In ſubſtantia verſari præcipuam primi philoſophi conſiderationem. 124 in explan.

Sola ſubſtantia eſt ſeparabilis ab aliquo accidente. 121.d

Mutationem ſubſtantialem qua ratione negarent veteres Phyſici. 126 b.2.

Quænam ſubſtantiæ ad Phyſicum, quæ ad primum Philoſophum pertineant? 125.d

Subſtantiarũ duo cõmunia genera 125.d.2

Subſtantias cœleſtiũ orbium motrices, eſſe actu ab æterno tempore. 152.c

T

TExtus correctio. 44.b.2

Item, 63.a.b 2

Vnita

V

VNitatem rebus accidere. 7.c
Pythagoricorũ ſententia de vnitate. ibid.
Vniuerſalia magis ſubſtantias eſſe, quàm ſingularia, exiſtimantes. 122 a
Quo pacto in vniuerſo res omnes apto & congruenti ordine ſint diſpoſitæ. 196.c
Summum vniuersè bonum vtroque modo conſtituendum. 195.d.1.2
Vnum qui dicuntur. 3.a
Quidnam ſit vnum in ſubſtantia 19. in explanatione.
Vnum eſt principium & prima numeri menſura. 11.a
Vnius primum genus, quod eſt continuum. 3.a
Vnius ſecundum genus, quod eſt vnum formâ. 3.d.2
Vnius tertium & quartum genus. 5.a
Vnius in ſe ſpectati multiplicitas 2. in explan. & ſ.
Primum ratione vnum. 5.b.2
Vnum opponi multis relatiuè. 48.a.b.2
Vnum, non poſſe eſſe menſuram. 48.c
Quonam pacto vnum & multa opponantur, 46 in explanat.
Fieri non poſſe, vt vnum ſit paucum vel pauca. 46.d
Vni vnum tantùm eſſe contrarium. 41. in explan dubitationes inde ortæ. ibid.
Vnum aut ſimpliciter aut quatenus vnum eſt indiuiſibile eſſe, vt intelligatur. 17.c
Vnum quod ad prædicamentum ſubſtantiæ, & quo ſubſtantiæ menſurantur, non eſſe ſubſtantiam formaliter, eámque ſeparatam. 20.b
Non eſſe idem & vnum ſubſtantiam ipſam formaliter, quæ in rebus ſingulis exiſtit. 20.d
Quidnam ſit vnum, aut quænam ſit natura ſubiecta vni, & ab eo denominetur? 20.d.2
Vt vnum denominat aliquam naturam ſubiectam, & numerus plures naturas, idem concedendum in prædicamento ſubſtantiæ. 21.d
Entis & vnius denominationes. 22.b
Ex vno quod eſt principium, non deriuari ad alia quanta, aliquod vnum quod habeat rationem menſuræ. 11.b
Ab vno quod eſt principium & menſura numeri, quo pacto deriuetur ratio menſuræ ad alia, quæ vel continua ſunt, vel rationem continuitatis habent. 12.a
Vnum principium ac menſura multitudinis. 24.c.2
Ad vnum pertinent idem, ſimile & æquale. 2.c.2
Vni plura contraria eſſe non poſſe. 34.a
Vnum de quatuor generibus prædicatum, & quibus, & quomodo. 7.a
De vno cum multitudine collato, déque ijs quæ vnum & multa conſequuntur. 23. in explan.
Vnum & ens idem ſignificare. 22.b.2
Vnius præcipua proprietas. 10. lin. 6. & ſeq.
Vnum meritò dici menſuram. 49.b
Multi & vnius ſimilitudo cum ſcientia & ſcibili. 49.d
Vnius præcipua proprietas. 10. in explanatione.
Vnum, cur ſit omnium menſura? 16.c
Capita vnius, ibid.
Vnius, quatuor genera ad duo quædam reuocata. 6.d
Vnum, vt prædicetur, de continuo, toto, ſingulari, vniuerſali. 7.a
Indiuiſio qua vnum, eſt vnum. 8.d
De ipſo eſſe vnius, déque eius multiplicitate & analogia. 9.2.3

COMMENTARII PETRI FONSECÆ, SOCIETATIS IESV,

IN LIBRVM DECIMVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS.

Prooemium.

EGit hactenus Ariſtoteles à principio libri ſeptimi, de eo ente quod veteribus Philoſophis notum erat; de ente, inquam, materiali ac corporeo: tametſi quaſi obiter multa eius occaſione dixit, quæ rebus materiæ expertibus conueniunt: nunc antequam de immaterialibus ex inſtituto diſſerat, aut potiùs diſſerere incipiat (perpauca enim Ethnicis Philoſophis de vero earũ genere nota fuerunt) libroq́ vndecimo, ſe ad eam diſputationem paret, rationi conſentaneum eſt vt priùs de generalibus entium affectionibus agat, de vno, inquam, ÿs quæ vnum & oppoſitam multitudinem conſequũtur, quarũ etſi quædam immaterialibus etiam conueniunt, in rebus tamen materialibus inuentæ ſunt, eiſque ſolis à veteribus Philoſophis ineſſe putabantur. Eſt & illa ratio cur hoc libro agat de vno, Quia cùm vſque adeo coniunctum ſit cum ente, vt Ariſtoteles lib. 4. dixerit illud eſſe vnam atque eandem naturam cum ente, quótque ſunt entis, tot eſſe vnius ſpecies; primúmque Philoſophum quemadmodum de ente déque eius ſpeciebus agit, ita oportere vt de vno eiúſque ſpeciebus diſſerat; neceſſe erat vt cùm diſputandum eſſet de ente, eiúſque generibus, mox de vno eiúſque generibus ageretur. His ergo de cauſis ſic agit Ariſtoteles in hoc libro de vno, vt primis quatuor capitibus de ipſo in ſe ſpectato diſſerat, in reliquis autem de eo cum multitudine collato; in qua diſputatione multa de rerum oppoſitione, rebúſque oppoſitioni ſubiectis, copioſè tradit.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Ι.

Κεφάλαιον α.

Text. 1. [a] Τὸ ἓν ὅτι μὲν λέγεται πολλαχῶς, ἐν τοῖς περὶ τοῦ ποσαχῶς διῃρημένοις εἴρηται πρότερον. πλεοναχῶς δὲ λεγομένου, οἱ συγκεφαλαιούμενοι τρόποι εἰσὶ τέσσαρες τῶν πρώτως καὶ καθ' αὑτὰ λεγομένων ἓν, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. τό, τε γὰρ [b] συνεχές, ἢ ἁπλῶς, ἢ μάλιστά γε τὸ φύσει καὶ μὴ ἁφῇ, μηδὲ δεσμῷ· καὶ τούτων μᾶλλον ἓν καὶ πρότερον, ὧν ἀδιαιρετωτέρα ἡ κίνησις καὶ μᾶλλον ἁπλῆ. [c] ἔτι τοιοῦτον, καὶ μᾶλλον τὸ ὅλον καὶ ἔχον τινὰ μορφὴν καὶ εἶδος· μάλιστα δ' εἴ τι φύσει τοιοῦτον καὶ μὴ βίᾳ, ὥσπερ ὅσα κόλλῃ, ἢ γόμφῳ, ἢ συνδέσμῳ· ἀλλὰ ἔχει ἐν αὑτῷ τὸ αἴτιον τοῦ συνεχὲς εἶναι. [d] τοιοῦτον δὲ τῷ μίαν τὴν κίνησιν εἶναι, καὶ ἀδιαίρετον τόπῳ καὶ χρόνῳ. ὥστε φανερὸν εἴ τι φύσει κινήσεως ἀρχὴν ἔχει τῆς πρώτης, τὴν πρώτην· οἷον λέγω φορᾶς κυκλοφορίαν, ὅτι τοῦτο πρῶτον μέγεθος ἕν. τὰ μὲν δὴ οὕτως ἓν, ἢ συνεχές, ἢ ὅλον· τὰ δὲ

[e] ὧν

ARISTOTELIS METAPHYSICORUM LIBER X.

CAPUT I.

[a] QVod vnum multis quidem dicatur modis, cùm antea quot modis quicque diceretur, diſtinximus, expoſitum eſt. Pluribus verò modis cùm dicatur, quatuor ſunt quaſi capita eorum quæ prima ſunt, per ſe, & non per accidens vnũ. Tex. 1.
B [b] Nam & cõtinuum, aut ſimpliciter, aut naturâ maximè, non tactu, nec vinculo, vnum dicitur. Atque ex his ea magis ac priùs ſunt vnum, quorum motus indiuiſibilior eſt, magiſque ſimplex. [c] Id etiam tale eſt atque adeo magis quod totum eſt, & formam aliquam ac ſpeciem habet; potiſſimùm verò ſi quid natura ſit tale, & non vi, vt quæ glutine, aut clauo, aut vinculo ſunt talia; ſed in ſe cur
C ſit continuum, cauſam habet. [d] Id autem tale eſt, quòd eius motus ſit vnus & tẽpore ac loco indiuiſibilis. Ita perſpicuũ eſt ſi quid naturâ primum principium primi motus habeat (qualem dico lationis conuerſionem) id primam eſſe magnitudinem vnam. Atque hæc hoc modo ſunt vnum, aut continuum, aut totum.

EXPLANATIO CAPITIS PRIMI.

Quòd vnum multis.

VT vnum in ſe ſpectatum explicet, paucis hoc capite eius multiplicitatem repetit, quam fuſiùs tradiderat cap. 6. libri quinti, in quo libro quot modis plurima dicerentur, expoſuit. Reuocat autem ad quatuor quaſi capita, ea quæ vnum dicuntur; non ita tamen vt omnia omnino complectantur, ſed ea tantũ quæ per ſe ac primò ſunt vnum; mittit enim ea quæ ſunt vnum per accidens, vt hominem album; aut ſecundaria ratione, vt ea quæ dicũtur vnum, quia vnum aliquid efficiunt, aut ſignificant, aut alia ratione in vnum conſpirant; quo pacto

vnum

vnum dicuntur ij qui vnum aliquod negotium conficiunt, imagines aut voces quæ rem vnam & eandem referunt, & amici quorũ vnum & idem velle ac nolle dici ſolet. Capita verò vnius ea ſunt, vnum continuitate, vnum forma, vnum numero, vnum ſpecie ſiue communi ratione ac natura, quæ omnia in progreſſu explicat.

[b] *Nam & continuum.*

TRADIT primum genus vnius quod eſt continuum. Quo loco tribus modis continui nomen accipit; vno quidem in genere pro eo quod eſt ſimpliciter ſeu quouis modo continuum: duobus autem in ſpecie vel quaſi ſpecie, nẽpe pro eo quod eſt continuum natura, aut arte. Natura (quod ait eſſe maximè continuum) ſi veram & Philoſophicam habeat continuitatem: arte verò ſi ex multis compactum ſit, quæ reuera non ſint continuata inter ſe, ſed vulgarem quandam habeant aut glutinis, aut vinculi, aliúſve ligaminis continuitatem. In vtraque enim quaſi ſpecie continui, ea docet eſſe magis vnum, quorum motus magis indiuiſibilis eſt, ſeu (quod idem eſt) magis ſimplex.

Dicitur autem hoc loco indiuiſibilis ipſe motus continui, non quia non diuidatur in partes priores & poſteriores (cùm diuidatur in infinitas) ſed quia nec tempore ſic poteſt diuidi, vt cùm pars vna mobilis mouetur, nõ moueatur alia; neque item eo pacto, vt quam in partem ſpatij mouetur vna, non moueantur cæteræ. quod Ariſtoteles paucis exemplis docet. Quæ igitur magis accedunt ad hanc motus indiuiſibilitatem, ea, vt ait Ariſtoteles, magis ſunt vnum continuum. Hæc tamen comparatio faciẽda non eſt inter res naturales & arte factas. Nam magis vnum continuũ eſt aqua maris, vel quodlibet animal, quàm nauis aut ſella aut quodcumque aliud arte factum ex multis confectum: & tamen motus nauis & ſellæ indiuiſibiliores ſunt, B cùm partes earum neceſſariò ſimul moueantur, & in eundem locum omnes; quod nõ neceſſariò accidit in aqua maris & quouis animali. Sed conferendæ ſunt res naturales inter ſe, & artificioſæ etiam inter ſe: quo pacto quoduis ſaxum magis vnum continuum cenſetur, quàm quælibet arbor, quia cùm mouetur quæuis pars ſaxi, omnes ſimul mouentur neceſſariò; non autem radices arboris, cùm mouetur rami. Sic Ariſtoteles in loco citato libri 5. ait: lineam rectam eſſe magis vnum, quàm quæ angulum continet, & tibiam aut femur quàm crus, quia fingere poſſumus vnam partem lineæ continentis angulum moueri immota altera, C & tibiam item quæ eſt altera pars cruris, cùm quieſcit femur, quod nõ accidit in linea recta nec in tibia aut femore in ſe ſpectatis. Quia verò aqua & liquida omnia minimè participant hãc vnitatis rationem propter facillimam eorum diuiſionem: maximè verò eæ quæ ſolidæ ſunt & inflexibiles: inde fit vt non his ſed illis in ſingulari numero acceptis accommodari ſoleat nomen multitudinis. Dicimus enim multũ aquæ D ſeu multam aquam, non item multum ſaxi, nec multum ſaxum, & ſic in cæteris.

[c] *Id etiam tale eſt.*

ADDIT ſecundum genus vnius, quod eſt vnum formâ, ſeu totum: forma enim cum eo cuius eſt forma, totum quid efficit. Sic dicimus ſuperficiem abſolutè eſſe vnum continuum, ſuperficiem verò triangularem eſſe vnum forma ſiue totũ, quia eſt compoſitum quid ex ſuper-

ficie & forma triangulari. Ait autē A vnum forma eſſe magis vnum quā vnum continuum, quia, vt ait D. Thomas, vnum forma, eſt etiam vnū continuitate, non contrà: vel quia continuitas prouenit ex forma, vt ait Auerroes; (quamquam hoc ſi de continuitate ſit ſermo, in ſolis rebus naturalibus verū eſt) vel quia quod determinatum eſt, perfectius eſt vnum, quàm quod indeterminatum; continuum autem indeterminatum quiddam eſt, niſi figuretur, aut alia B ratione terminetur.

Quod verò addit, id quod natura verum eſt, hoc vnitatis genere eſſe magis vnum quàm quod vi ſiue arte eſt vnum (fere enim forma artificioſa aliqua inducitur) rectè ex eo probat, quia naturalia habent in ſe cauſam cur ſint continua, ipſam nimirum formam naturalem, quæ naturaliter materias diſcretas inter ſe, nec vera continuitate coniunctas, informare non poteſt, vt patet ex ijs C quæ ad caput 4. libri quinti dicta ſunt. Satis autem patet, in quibus duo hæc iunguntur, vt aliquid ſit vnum, non ſolùm per formam aliquam ſed per veram etiam & philoſophicam continuitatem; ea magis eſſe vnum, quàm quæ non ſunt hoc pacto continua, etſi formam habeant artificioſam.

EXPONIT quid ſit cōtinuū, quod hactenus non fecerat: Compleċtiturque cōtinui nomine & verum & vulgare continuum. Quo autem pacto intelligendum ſit motum rei continuæ & tempore & loco eſſe indiuiſibilē, paulo antè à nobis explicatū eſt. Ex qua re colligit Ariſtoteles ſi quid natura ſua in ſe habet primum principium primi motus, hoc eſt localis & ſimpliciſſimi, qualis eſt circularis ſupremi orbis cœleſtis (nā inferiores pluribus mouentur motibus) id eſſe primam magnitudinem vnam, hoc eſt, præcipuè vnam, idque eo vnitatis genere quod à continuitate ducitur. Cęteræ enim magnitudines inferiores quodammodo dici poſſunt plures, quòd earum quælibet quodammodo à ſe differat alteritate ea, qua diuerſis motibus ſubeſt, quo pacto dicimus animum contraria diuerſis rationibus appetentem, eſſe quodammodo à ſe diſtractum, ac perinde non omnino vnum quid, ſed quodāmodo multa. Porro nomine primi principij motus localis intelligit Ariſtoteles indifferenter formā aut materiā cœli, quia putat cœleſtia corpora naturaliter propenſa eſſe ad motū circularē, vt patebit inferiùs; de qua re lib. 5. nō nihil diximus. Nomine autem primi motus intelligendū eſſe localem circularē, ipſe oſtēdit octauo Phyſicorū libro.

[d] *Id autem tale eſt.*

[c] ὧν ἂν ὁ λόγος εἷς ᾖ. τοιαῦτα δὲ ὧν ἡ νόησις μία. τοιαῦτα δὲ ὧν ἀδιαίρετος. ἀδιαίρετος δὲ τοῦ ἀδιαιρέτου εἴδει, ἢ ἀριθμῷ. ἀριθμῷ μὲν οὖν, τὸ καθ' ἕκαστον ἀδιαίρετον· εἴδει δὲ, τὸ τῷ γνωστῷ, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ. [f] ὥσθ' ἓν ἂν εἴη πρῶτον τὸ ταῖς οὐσίαις αἴτιον τοῦ ἑνός. λέγεται μὲν οὖν [g] τὸ ἓν τοσαυταχῶς, τό τε συνεχὲς φύσει. καὶ τὸ ὅλον, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ καθ' ὅλου. πάντα δὲ

[h] ταῦτα

D [e] *Alia verò quorum ratio eſt vna: talia autem ſunt quorum vna eſt intelligentia, atque hæc quorum indiuiſibilis: eſt autem indiuiſibilis, aut ſpecie, aut numero. At numero quidem indiuiſibile, ſingulare eſt; ſpecie verò quod cognitione & ſcientia. Quocirca [f] id vnum primū fuerit, quod ſubſtantijs cauſa eſt vnitatis. His ergo [g] modis vnum dicitur, & continuum naturā, & totum, & ſingulare, & vniuerſale. Sunt autem*

[h] *vnum*

[e] *Alia verò quorum ratio.*

TRADIT tertium & quartũ genus vnius ſub communi quodam conceptu in quo conueniunt, nempe eorum quorum ratio eſt vna. Et quia ratio paſſim pro definitione ſumitur,quaſi ſe exponens,ait, talia eſſe ea quarum vna eſt intelligentia, ſiue nimirum ea ſit definitiua, ſiue ſimplex. Cùm autem intelligentia, dicatur vna, quia eſt indiuiſibilis; poſsítque eſſe indiuiſibilis vel ſpecie,vel numero:inde conclùdit duo eſſe genera vnius ratione ſiue intelligentia, nempe vnum ſpecie, & vnum numero,ſeu (quod idem eſt) vniuerſale ac ſingulare.Nam ſpecies hoc loco pro vniuerſali ſumitur (vt ſæpe alibi) quod ipſe paucis interpoſitis verbis,cùm colligit quatuor genera vnius, declarat. Dicitur autem aliquid indiuiſibile numero, quia in plura numero diuidi nequit: indiuiſibile autem ſpecie ſeu natura vniuerſali, non quia in plura vniuerſalia diuidi non poſſit (nam genera omnia in plures naturas vniuerſales diuiduntur) ſed quia diuidi non poteſt cognoſcibili & ſcientia, vt ait,hoc eſt,quia non eſt plura obiecta ſcientiæ,ſeu quod idem valet, quia de eo,vt tale eſt, non habentur plures ſcientiæ. Itaque verbum[ſcientia] declarat nomine cognoſcibilis, non quoduis obiectum cognitionis intelligi, ſed obiectum quod in aliqua ſcientia directè & per ſe tractari ſolet: neque enim hoc pacto ſcientiæ de ſingularibus agunt, vt quæ nec definiunt nec diuidunt, nec de eis demonſtrationes afferunt. Ex quo loco ſatis patet, etſi Ariſtoteles negat ſingulariũ eſſe ſcientiã, non negare tamen eorum eſſe intelligentiam. Nec ſat eſt dicere,concedere quidem Ariſtotelem ſingulariũ eſſe intelligẽtiam, ſed tamen per ac-

A cidens & indirectè: iſto enim modo fatetur ille eorum eſſe ſcientiam, cùm tamen abſolutè hîc dicat eorũ eſſe intelligentiam,& tamen perſæpe neget abſolutè eorum eſſe ſcientiam.

[f] *Quocirca id vnum.*

QVemadmodum paulò antè collegit, primam magnitudinem vnam eſſe eã quę ſimpliciſſimo motu mouetur,& cæteris eſt cauſa mo-
B tus; id nunc colligit id eſſe primum ratione vnum, quod in ſua ratione à nullo pendet, & in cæterorum ratione continetur. Et quia ſubſtantia eſt prior ratione accidentibus, vt oſtenſum eſt lib. 7. inde ait effici, quod ſubſtantiis eſt cauſa vnitatis,id eſſe primum vnum ſeu præcipuè vnum: quod Alexander & alij quidam ad formam ſubſtantialem referunt, à qua ſubſtantiæ naturales vt diſtinctionem habent,ita & vnitatẽ.
C Potiùs tamen hoc videtur referendum ad primam ſubſtantiam independentem & ratione & natura à cæteris omnibus ſubſtantiis, & à qua cæteræ pendẽt & in ſuo eſſe & in ſuis rationibus;quæ ſubſtantia ſolus eſt Deus, de qua re lib. 4. diximus.præſertim cùm re vera ſolus ipſe ſit id quod efficit vt quælibet res ſit vna numero, cùm aliæ cauſæ ei ſub ordine indifferẽtes ſint ad diuerſa numero efficienda, vt diximus
D lib.5.

[g] *His ergo modis.*

IN colligendis his quatuor generibus vnius preſſiùs accipit continuum, quàm cùm de primo & ſecũdo genere ageret. Ibi enim admiſit non ſolum vnum continuitate naturali ſed etiam vulgari ſiue artificiosè confecta;hîc autem ſolum cõtinuum natura facit primum genus vnius, propterea quòd in eo genere

eſt maximè vnum vt eo loco dixit. Reduci tamen hîc debent continua vulgaria ad Philoſophica continua, quemadmodum & vulgaria vniuerſalia & ſingularia (cuiuſmodi sūt plurima diſcreta, & quæ verè vnam eſſentiam non habent, vt Mundus, Reſpublica, & Exercitus) ad ea quæ verè vniuerſalia ſunt, veráſque habent quiditates & eſſentias.

[h] *Sunt*

Text. 2.

[h] ταῦτα ἓν, τῷ ἀδιαίρετον εἶναι, τῶν μὲν τὴν κίνησιν, τῶν δὲ τὴν νόησιν, ἢ τὸν λόγον. δεῖ δὲ [i] κατανοεῖν ὅτι οὐχ ὡσαύτως ληπτέον λέγεσθαι ποῖά τε ἓν λέγεται, καὶ τί ἐστι τὸ ἑνὶ εἶναι, καὶ τίς αὐτοῦ λόγος. λέγεται μὲν γὰρ τὸ ἓν τοσαυταχῶς, καὶ ἕκαστον ἔσται ἓν τούτων, ᾧ ἂν ὑπάρχοι τις τούτων τῶν τρόπων· [k] τὸ δὲ ἑνὶ εἶναι, ὁτὲ μὲν τούτων τινὶ ἔσται, ὁτὲ δὲ ἄλλῳ, ὃ καὶ μᾶλλον ἐγγὺς τῷ ὀνόματί ἐστι, τῇ δυνάμει δ' ἐκεῖνα· [l] ὥσπερ καὶ περὶ στοιχείου καὶ αἰτίας, εἰ δέοι λέγειν, ἐπί τε τοῖς πράγμασι διορίζοντα, καὶ τοῦ ὀνόματος τὸν ὅρον ἀποδιδόντα. ἔστι μὲν γὰρ ὡς στοιχεῖον, τὸ πῦρ (ἔστι δ' ἴσως καθ' αὑτὸ καὶ τὸ ἄπειρον, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον) ἔστι δ' ὡς οὔ. οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πυρὶ καὶ στοιχείῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς μὲν πρᾶγμά τι καὶ φύσις τὸ πῦρ στοιχεῖον. τὸ δὲ ὄνομα σημαίνει, τῷ τόδι συμβεβηκέναι αὐτῷ, ὅτι ἐστί τι ἐκ τούτου ὡς πρώτου ἐνυπάρχοντος. οὕτως καὶ ἐπὶ αἰτίου καὶ ἑνὸς τῶν τοιούτων ἁπάντων. [m] διὸ καὶ τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἀδιαιρέτῳ ἐστὶν εἶναι, ὅπερ τῷ δὲ ὄντι καὶ ἀχωρίστῳ, ἢ τόπῳ, ἢ εἴδει, ἢ διανοίᾳ, ἢ τῷ ὅλῳ καὶ διωρισμένῳ.

Text. 2.

[h] *vnum hæc omnia, quod aliorum motus, aliorum intelligentia aut ratio indiuiſibilis ſit.* [i] *Porro illud conſiderare oportet, non eodem modo accipiendum eſſe, quod dicitur, quænam ſint vnum, & quodnam ſit vnius eſſe, quæq́; ſit eius ratio. Namque vnum tot quidem modis dicitur: & vna quaque res vnum erit ex his, cui aliquis horum modorum contigerit.* [k] *At ipſum eſſe vnius, nonnunquam horum alicui inerit, nonnumquam alij, quod & propiùs ad nomen accedit. Illa verò ſunt potentia: quale eſt ſi de elemento & cauſa ſic dicere oporteat, vt & res ipſas explices, & nominis definitionem non tradas. Eſt enim ignis modo quodam elementum (eſt autem fortaſſe per ſe & ipſum infinitum, aut aliquid aliud tale) modo verò alio non eſt. Neque enim idem eſt ignis eſſe atque elementi; ſed vt res quidem aliqua & natura ipſe ignis elementum eſt; nomen verò ſignificat hoc ipſum ei accidiſſe, eſſe, inquam, aliquid ex hoc primo, ita vt inſit. Idem euenit & in cauſa, & in vno, & in huiuſmodi omnibus.* [m] *Quapropter vnum eſſe eſt indiuiſibile eſſe ipſum re vera ens, & inſeparabile aut loco aut ſpecie aut intelligentia aut ipſo toto ac definito.*

Græca lectio habet; & nominis definitionem exprimas.

Bud. vt ens.

[h] *Sunt autem vnum.*

REuocat quatuor dicta genera ad duo quædam, primum quidem & ſecundum, ad vnum indiuiſibile motu; tertium verò & quartum ad vnum indiuiſibile intelligentia, aut ratione. Sed cùm multa ſint continua, quæ non mouentur motu indiuiſibili, & tempore & loco, vt mare & animalia, vt ſuprà dictum eſt; dicetur continuum eſſe vnum non quia ſemper mouetur motu eo modo indiuiſibili, ſed quia moueri poteſt.

[i] *Porro*

¹ *Porro illud conſiderare.*

DOcet quo pacto vnum prædicetur de quatuor dictis generibus vnius, de continuo, inquam, toto, de ſingulari, de vniuerſali. Nam cùm alia ratio ſit rei quæ dicitur vna, alia verò ipſius vnitatis, quæ illi accidit, quo pacto alia ratio eſt hominis qui dicitur albus, alia ipſius albedinis, quæ accidit homini; hoc primum animaduertere oportet, aliud eſſe dicere, rem hanc (verbi cauſa, continuum, vel totum, &cæt.) eſſe vnam, quod verum eſt, quia accidit cuilibet earum vt ſit vna: aliud verò dicere, rem hanc (oſtenſa earum aliqua) eſſe ipſum eſſe ſeu naturam rationémue vnius, quod falſum eſt. Nam ſi eſſe vnius, nihil aliud eſſet quàm eſſe continui, quidquid eſſet vnum, eſſet vtique continuum, quod & falſum omnino eſt, & pugnat cum diuiſione vnius propoſita. Eodémque modo inpugnandus eſſet qui diceret eſſe vnius, nihil eſſe aliud quàm eſſe totius; aut, ſingularis aut vniuerſalis: vnde illud planè colligitur, vnitatem accidere rebus, neque eſſe ipſam rerum eſſentiã, ſiue in ipſis rebus exiſtentem, vt putabant Pythagorici; ſiue à rebus ſeparatam & per ſe exiſtentem, à qua omnis vnitas participaretur, vt Plato exiſtimaſſe creditur.

Illud deinde animaduertendum eſt, ipſum eſſe ſiue naturam vnius in ipſa indiuiſione conſiſtere; proinde nomen vnius alterum ſignificare, alterũ innuere. Significat enim ipſam indiuiſionem; innuit autem res eas quæ ſunt indiuiſæ. Quia verò quatuor illa ſunt quæ primò indiuiſa iudicantur (continuum inquam, &cæt.) deinde per ea ipſa, alia indiuiſa videntur, vt lapis, domus, Socrates, homo; hinc patet vnum non vniuocè, ſed analogicè dici. Nam A neque res indiuiſæ vniuocè conueniunt, vt patet, (quamquam parum id referret) neque ipſa indiuiſio eâdem ratione ab omnibus participatur, cùm aliud dicatur vnum, quia indiuiſibili motu moueri poteſt modo iam explicato; aliud, quia indiuiſibilem habent formam, hoc eſt, à qua ſi quid detrahas, iam forma pereat; aliud, quia eſt indiuiſibile numero; aliud, quia indiuiſibile ſpecie ſiue in natura aliqua vniuerſali: B quæ indiuiſiones, ſeu indiuiſibilitates, admodum diuerſæ ſunt, neque in vnam omnino vnam conueniunt.

Patet igitur ex his vnum dici accidentaria ratione non modò de quatuor illis, vt res quædam ſunt, ſed etiam de aliis quibus illæ tribuuntur, vt de cœlis, de elementis, de monſtris: (omnia enim vt ſunt ita & vnum ſunt) analogicè autem de eiſdem omnibus quatenus indiuiſæ ſunt.

C Si quis autẽ quærat de quo genere vnius primùm dicatur vnum, deinde quo ordine de aliis; reſpondendum eſt, primùm dici de vno numero, tum de vno ſpecie, pòſt de vno genere, poſtremò de vno analogia, ſeu de eo quod vnum eſt ſola ſimilitudine rationum, priúſque de ſubſtantiarum vnitatibus, poſterius de accidentium, cætera inter ea quæ ſunt vnũ numero, ſi vulgi quidẽ opinionem ſequamur, aut eam Ariſtotelis D ſentẽtiam approbemus, qua ſub ſpeciebus infimis ſubſtantiarum non multiplicat indiuidua, niſi per materiam; ſanè excepta diuinæ eſſentiæ vnitate, (quæ etſi vnius numero naturæ eſt, non eſt tamen cum cæteris vnitatibus conferẽda vt cum eis numerũ faciat, ſitque pars aliqua in rerum natura) dicendũ erit, vnum numero continuum habere primum locum in ſubſtantiis, ac proinde in cæteris entibus, eo quòd vnum numero

mero

mero expers omnino materiæ, neque vllum cum ea habens naturæ commercium (vt habet alia rationis particeps) incidat in vnum ſpecie, vt etiam eſt ſententia D. Thomæ facientis omnes ſubſtantias ſeparatas ſpecie diuerſas. Quòd ſi veriorem, vt par eſt, ſententiam amplectamur, vnum numero expers materiæ in toto genere vnius primum locum obtinere: nam vt ſe res habet ad eſſe, ita & ad vnum eſſe. Quæ omnia ex iis quæ ad caput. 6. quinti libri diximus, perſpicua ſunt. Ariſtoteles tamen etſi vnum continuum ſingulare anteponit aliis generibus vnius, quia per materiam ſignatam quantitate facit res indiuiduas ſub ſpecie infima: tamen ſi continua quantitas interminata ſumatur, qua ratione dici ſolet materiæ conditionem ſequi (vt ſi dicas, hoc corpus nulla eius deſignata forma) minùs vtique participabit rationem vnius numero, quàm ſi ſumeres terminatam aliquã quantitatem, vt ſi diceres corpus pedale, huiúſve aut illius figuræ formæve ſubſtantialis, quæ primò materiam occupat. Atque hac ratione conferens Ariſtoteles hoc capite vnum forma cum vno continuitate, docuit magis eſſe vnum quod forma vnum eſt, quàm vnum ſola continuitate; & apud veteres ſcholaſticos res materiales non indiuiduabantur, vt ita dicam, per ſolas dimenſiones interminatas, ſed per eas quæ determinatæ ac formatæ eſſent.

k *At ipſum eſſe vnius.*

HVius loci ſenſus eſt, ipſam indiuiſionem qua vnũ eſt vnum, variè rebus communicare, magíſque ac minùs illis conuenire, quatenus magis minúſve accedunt ad id quod primò dicitur vnum. Quare cùm vnum numero primum locum habeat in iis quæ dicuntur vnum, quo A magis res aliqua vni numero propinqua fuerit, eo magis vnum erit; quo pacto homo magis eſt vnum quàm animal, & animal quàm ſubſtantia, & ſubſtantia quàm ens: communiora enim etſi latiùs patent, minùs tamen vniunt ea quæ ſub ſe continent, quod Porphyrius in Iſagoge rectè animaduertit: quod non alia de cauſa accidit, niſi quia ipſa communia in ſe minorem vnitatem habent, quàm B minùs communia. Quo loco illud [quod propiùs ad nomen accedit] idem valet ac ſi diceret, quod propinquius eſt primo huius nominis ſignificato, ac proinde nomini ſignificanti. Quod verò addit [illa verò ſunt potentia] hanc habet ſententiam: cætera verò quæ non ſunt primò vnum, ſed magis aut minùs ad illud propinquant, poſſunt promoueri ad eum vnitatis gradum additione differentiarum, C quarum poteſtatem in ſe habet, quo pacto differentiæ ſpecificæ poteſtate ſunt in generibus, & indiuiduales in ſpeciebus, & terminatio dimenſionum, in dimenſionibus interminatis.

Alexãder ad cap. 2. ait, vnum in quãtitate eſſe propinquius nomini vnius, quàm vnum in aliis generibus.

l *Quale eſt ſi.*

AFfert duo exempla ad rem propoſita, elementi nimirum & cauſæ, in quibus illud idem, quod de D vno dicebatur, apertiùs cernitur. In ijs enim quæ dicuntur elementa, aliud ſunt res ipſæ quæ hoc nomine appellãtur, vt ignis aut aliquid aliud per ſe exiſtens, ac infinitum, à quo omnia quæ fiunt, quaſi decerpuntur (neque enim defuerunt qui id aſſererent) aliud verò ipſum eſſe elementi. Eſt enim elementum quatenus eo nomine ſignificatur accidentarium quoddam attributum, quo res dicuntur eſſe id ex quo primo

aliquid fit ita vt inſit. Quod idem in A cauſa accidit veluti in ſole. Nam ſi ignis eſſe, idem eſſet quod elementi, & eſſe ſolis, idem eſſet quod cauſæ, omne elementum eſſet ignis, & omnis cauſa ſol. Eadẽ igitur eſt ratio in vno, & aliis huiuſmodi, vt in toto, & in parte, in genere, & ſpecie, cæteriſque ſimilibus.

Sed cùm Ariſtoteles duo dixiſſet de vno, alterũ quod eſſet accidentarium attributum earum rerum de quibus diceretur; alterum, quod eſſet analogum quippiam, non vniuocum; hoc ſecundum prætermiſit, quod clariùs cerneretur in vno, quàm vt exemplis eſſet oſtendendum.

[m] *Quapropter vnum eſſe.*

COlligit id quod dixerat de ipſo eſſe vnius, déque eius multiplicitate & analogia. Quo loco verba illa [indiuiſibile eſſe,] ad rationem formalem vnius pertinẽt: illud autẽ [vt verum ens] ad rem ſubiectam ſiue denominatam, quæ ens reale eſſe debet, vt ſit re vera vnum aliquid minimè pendens ab operatione intellectus. Cætera verò ad multiplicitatem vnius pertinẽt. Nam inſepa- B rabile loco (ſeu cuius partes ſeparari nequeunt) idem eſt quod vnum continuum, ſiquidem partes continui dum maneat continuum, diſſipari non poſſunt. Cætera ex dictis perſpicua ſunt.

Κεφάλαιον β΄.

ΜΆλιστα δὲ τὸ μέτρῳ εἶναι πρώτῳ ἑκάστου γένους, καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπὶ B τὰ ἄλλα ἐλήλυθε. [b] μέτρον γάρ ἐστιν ᾧ τὸ ποσὸν γινώσκεται. γινώσκεται δὲ ἢ ἑνὶ, ἢ ἀριθμῷ τὸ ποσὸν ᾗ ποσόν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἅπας, ἑνί. ὥστε πᾶν τὸ ποσὸν γινώσκεται, ᾗ ποσὸν, τῷ ἑνὶ, καὶ ᾧ πρώτῳ γινώσκεται, τοῦτο αὐτὸ ἕν. [c] διότι τὸ ἓν ἀριθμοῦ ἀρχὴ ᾗ ἀριθμός. *Textus 3.* [d] ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις λέγεται μέτρον, ᾧ πρώτῳ τε ἕκαστον γινώ- C σκεται, καὶ τὸ μέτρον ἑκάστου ἓν, ἐν μήκει, ἐν πλάτει, ἐν βάθει, ἐν βάρει, ἐν τάχει. τὸ γὰρ βάρος καὶ τάχος, κοινὸν ἐν τοῖς ἐναντίοις. διττὸν γὰρ ἑκάτερον αὐτῶν. οἷον βάρος τό, τε ὁποσινοῦν ἔχον ῥοπὴν, καὶ τὸ ἔχον ὑπεροχὴν ῥοπῆς. καὶ τάχος, τό, τε ὁποσινοῦν κίνησιν ἔχον, καὶ τὸ ὑπεροχὴν κινήσεως. ἔστι γάρ τι τάχος καὶ τοῦ βραδέος, καὶ βάρος τοῦ κουφοτέρου.

ἐν

CAP. II.

[a] *MAximè autem, menſuram eſſe primum cuiuſque generis, ac quantitatis potiſſimum: hinc enim & ad alia traductum eſt.* [b] *Menſura enim eſt, qua quantum cognoſcitur; cognoſcitur autem quantum, quatenus quantum eſt, aut vno, aut numero, omnis verò numerus vno. Ita fit vt quãtum, quatenus quantum, vno cognoſcatur; & quo primo cognoſcitur, id ipſum ſit vnum. Ex qua re* [c] *efficitur vt vnum numeri quatenus numerus eſt, principium ſit.* [d] *Hinc & in aliis id menſura dicitur, quo primo vnum quodque cognoſcitur; vnúmque eſt menſura cuiuſque in longitudine, in latitudine, in profunditate, in pondere, in celeritate. Eſt enim grauitas & celeritas commune quid in contrariis. Namque duobus modis vtrũque eorum dicitur; vt grauitas & quod quãtumuis pondus habet, & quod excedit pondere: celeritas item & quod quãtuncumque habet motum, & quod motu excedit. Eſt enim & eius quod tardũ eſt, celeritas quædam: & grauitas rei leuioris.* *Textus. 3.*

B

EXPLANATIO CAPITIS SECVNDI.

[a] *Maximè autem.*

CVM docuiſſet capite ſuperiori quot modis diceretur vnum,& qua ratione de quatuor traditis generibus vnius prædicaretur,quídque nomen ipſum vnius formaliter ſignificaret; tradit hoc capite præcipuam vnius proprietatem, nempe quòd ſit primum menſura, ſeu (quod idem eſt) menſura cuiuſque generis, potiſſimùm verò quanti aut quantum eſt; ex quantitate enim ad alia traductum eſſe ait, vt aliquid dicatur menſura. Repetenda ſunt autem ex fine ſuperioris capitis verba illa [quapropter vnum eſſe eſt indiuiſibile eſſe] vt perfecta ſit ſententia. Quamquam verò Ariſtoteles videatur dicere magis poſitam eſſe naturam vnius in eo quòd ſit menſura cuiuſque generis, quàm in eo quòd ſit indiuiſibile, non ita eſt tamen. Eſſe cuiuſque, vnum eſt tantùm, nec poteſt eſſe duplex; ſed iccirco ait vnum eſſe, maximè in eo eſſe poſitum, vt ſit prima menſura cuiuſque generis, quia hæc eſt illuſtrior eius proprietas, & ad vſum quàm maximè accommodata. Nam & ſi priùs conuenit vni eſſe principium numeri, vt perſpicuum eſt, & ex iis quæ ad cap. 6. libri quinti dicta ſunt, intelligi poteſt; tamen eſſe menſuram aliorum dignitatem quandam, & vtilitate præ ſe fert vnius, quatenus vnum ſeu quatenus indiuiſibile eſt.

[b] *Menſura enim.*

PRobat ea quæ dixerat, hoc vno argumento. Quia menſura, inquit, eſt id quo quantum cognoſcimus: hoc enim videntur omnes nomine menſuræ concipere: conſtat autem in omni genere dari quantitatem aliquam vel extenſionis, quæ propriè quantitas eſt,& ad prædicamentum quantitatis ſpectat,aut perfectionis, quæ quantitas per tranſlationem dicitur, & in aliis etiam generibus reperitur. Cùm igitur quantum,quatenus quantum eſt, aut vno aut numero cognoſcatur, ipſeque numerus cognoſcatur vno (nam & viam ſtadiorum decem longitudine decem ſtadiorum cognoſcimus, ipſaque decem ſtadia ſtadio vno decies ſumpto, & ſic cætera metimur) efficitur vt vnum ſit prima cuiuſque generis menſura, maximè verò quanti, quatenus quantum eſt. Id quod propterea addidit Ariſtoteles, quia non eſt neceſſe vt natura rei C quantæ, vt cæli aut terræ,cognoſcatur cognita eius quantitate, certáve extenſione; neque etiam neceſſe vt cognoſcatur natura ipſius quantitatis, quæ aliquando dicitur quanta, hoc eſt tantæ, l, tantæ extenſionis, cùm cognoſcitur quantæ extenſionis ſit.

Hinc patet quantitatem continuam menſurari per diſcretam,cùm omne quantum menſuretur numero aut vnitate,vt ait Ariſtoteles. Ratio D verò huius rei eſt,quia omnis quantitas per ſuas partes menſuratur,partes autem continuæ quantitatis,ſunt potentia continuæ, partes verò diſcretæ ſunt actu diſcretæ: ſiquidem hæ diſtinguntur actu,illæ non item. Cùm igitur menſura ſit ratio cognoſcendi menſuratum,vt hoc loco tradit Ariſtoteles,cognitio autem ab actu ad potentiam procedat,vt idem libro ſuperiori docuit, meritò continua menſurari dicitur per diſcretam.

[c] Quo

[c] *Quo fit vt numeri.*

COlligit vnum eſſe principium quatenus numerus eſt,ac proinde (quod ſubaudiendum eſt & colligendum erat) eſſe primam numeri menſuram,atque adeo primam omnium quę quomodocunque ſunt quanta. Cognoſcitur enim numerus , quatenus eſt numerus vno.

[d] *Hinc & in aliis.*

DOcet, ex vno quod eſt principium , non deriuari ad alia quanta,(quæ quidem vel continua ſunt,vt longitudo, latitudo , & profunditas , ſeu linea , ſuperficies , & corpus : vel ſe habent vt continua, veluti grauitas & velocitas)aliquod vnum quod habeat rationem menſuræ. Illud enim vnum cuius repetitione cognoſcitur eorum quantitas certáve extenſio aut intenſio (hæc enim veluti extenſio quædam ſecunda eſt) eſt eorum menſura : quod quo pacto accidat , paulo pòſt explicabitur. Interim tamen quòd in allatis exemplis non ſit facta mẽtio leuitatis & tarditatis , quæ contraria ſunt grauitati & celeritati , cauſam fuiſſe ait Ariſtoteles , quia grauitas & celeritas ſunt communes in cõtrariis , hoc eſt,vtrumque contrarium ſignificant , ſi res quibus conueniunt , cum aliis atque aliis conferantur. Grauitas enim aquæ eſt leuitas ſi cum grauitate terræ comparetur , & leuitas aëris eſt grauitas ſi conferatur cum leuitate ignis.Duplex eſt enim, vt docet,horum nominum vſurpatio.Aliquando

A enim ſumuntur abſolutè,vt ſignificant quãtamcunque grauitatem,aut celeritatem , aliquando verò comparatè , vt ſignificant id quod excedit grauitate aut celeritate. Et quãquam poſteriori modo graue non ſignificet id quod leue eſt , neque velox id quod eſt tardum (qua ſignificatione terra ſolùm dicitur grauis,quia eſt omnium grauiſſima,& ignis tantùm leuis , quia omnium leuiſſimus,motúſque primi mobilis
B tantùm velox , quia omnium velociſſimus , progreſſúſque teſtudineus ſolùm tardus , ſi omnium ſit tardiſſimus) priori tamen modo graue ſignificat non ſolùm id quod grauitatem habet , ſed etiam id quod leuitatem , quo pacto aqua , etſi dicitur grauis,collata cum igne & aëre , dicitur tamen leuis ſi cum terra conferatur;itémq; aër leuis collatus cum terra & aqua , grauis autem collatus cum igne : eodémque modo motus
C ſagittæ dicitur celer , collatus cum motu teſtudinis aut etiam equi currentis , tardus autem collatus cum motu cœli. Cæterùm quod Ariſtoteles hîc ait de grauitate & celeritate,contrariíſque leuitate & tarditate , intelligendum eſt de cæteris intenſionibus & remiſſionibus qualitatum & motuum , ſiue illæ fiant per admiſtionem contrarij,vt in grauitate & calore,ſiue ſine eiuſmodi admiſtione , vt in celeritate motus , &
D intenſione luminis : Nam vbi datur magis & minus , ibi datur ratio aliqua ſimilitudóque continuæ quantitatis.

[c] ἐν πᾶσι δὴ τούτοις , μέτρον καὶ ἀρχὴ ἕν τι καὶ ἀδιαίρετον· ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς γραμμαῖς χρῶνται ὡς ἀτόμῳ τῇ ποδιαίᾳ πανταχοῦ γὰρ τὸ μέτρον ἕν τι ζητοῦσι καὶ ἀδιαίρετον. τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν , ἢ τῷ ποιῷ , ἢ τῷ ποσῷ.

In his autem omnibus menſura & principium vnum quid eſt , & indiuiſibile : quandoquidem & in lineis pedali pro indiuiſibili vtuntur. Vbique enim menſuram vnum quid atque indiuiſibile quærunt ; hoc autem ſimplex eſt aut qualitate aut quantitate. Vbi igitur

[e] *In his autem omnibus.*

OStẽdit quo pacto ab vno quod eſt principium & menſura numeri, deriuetur ratio menſuræ ad alia, quæ vel continua ſunt, vel rationem continuitatis habent. Sententia loci eſt, ſi in toto quantitatis genere, ſeu propriè ſumpto, ſeu imitatione quadã, menſura quæratur, id dicendum eſſe menſuram, quod vnum quid ſit, & indiuiſibile, ſiue ſit indiuiſibile ſimpliciter ac omnino, quo pacto vnum eſt menſura numeri, atque adeo omnium certiſſima, cùm ſemper adæquatè reddat totum: ſiue ſumatur vt indiuiſibile propter paruitatem, cùm indiuiſibile non ſit, quo pacto pedalis linea eſt menſura linearum, quæ in ædificiis deſcribendis ab Architectis ducuntur, & vncia rerum craſſiorum quæ ponderantur, ſcrupulúſque tenuiorum; quæ menſura minùs certa

A eſt minúſque accurata: quòd non rarò ſuperet aut deficiat, cùm repetitur ad quantitatem rei cognoſcendam. Itaque menſura aut debet eſſe indiuiſibilis ſeu minima ſimpliciter, aut comparatione rei quam metiri volumus. Quo fit vt in maioribus maiores menſuræ, in minoribus minores vſurpari ſoleant. Quod autem ait, vbique menſuram quæri, quæ aut quantitate ſimplex ſit, aut qualitate, hunc habet ſenſum, vt non ſit

B compoſita ex partibus quæ ad quantitatem (quoad fieri poſſit) aut qualitatem pertineant; qua ratione vnitas eſt menſura numeri, quantitatéſque continuę pro indiuiſibilibus acceptæ, ſunt menſuræ continuarum; & qualitates ſimpliciſſimæ in ſuis generibus ſunt menſuræ compoſitarum, vt albedo mediorum colorum, quòd hi plus minúſve habeant albedinis, vt inferiùs dicetur.

[f] *Vbi*

[f] ὅπου μὲν οὖν δοκεῖ μὴ εἶναι ἀφελεῖν ἢ προσθεῖναι, τοῦτο ἀκριβὲς τὸ μέτρον. διὸ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ ἀκριβέστατον. τὴν γὰρ μονάδα τιθέασι πάντῃ ἀδιαίρετον. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μιμοῦνται τὸ τοιοῦτον. ἀπὸ γὰρ σταδίου καὶ ταλάντου, καὶ ἀεὶ τοῦ μείζονος, λάθοι ἂν καὶ προστεθὲν τι καὶ ἀφαιρεθὲν μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος· ὥστε ἀφ᾽ οὗ πρώτου κατὰ τὴν αἴσθησιν μὴ ἐνδέχεται, τοῦτο πάντες ποιοῦνται μέτρον, καὶ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν, καὶ βάρους καὶ μεγέθους. καὶ τότ᾽ οἴονται εἰδέναι τὸ ποσὸν, ὅταν εἰδῶσι διὰ τούτου τοῦ μέτρου· [g] καὶ δὴ καὶ κίνησιν τῇ ἁπλῇ κινήσει καὶ τῇ ταχίστῃ. ὀλιγοστὸν γὰρ αὕτη ἔχει χρόνον. διὸ ἐν τῇ ἀστρολογίᾳ τὸ τοιοῦτον ἕν, ἀρχὴ καὶ μέτρον (τὴν κίνησιν γὰρ ὁμαλὴν ὑποτίθενται, καὶ ταχίστην τὴν τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς ἣν κρίνουσι τὰς ἄλλας) καὶ

[h] ἐν

C [f] *nihil eſt quod auferri aut addi poſſe videatur, ea eſt accurata mẽſura: quare numeri certiſſima: ponunt enim vnitatẽ omni ex parte indiuiſibilem, in cæteris autẽ tale quid imitari ſolent. Stadio enim & talẽto, & ſemper ei quod maius eſt ſi quid addatur, aut detrahatur, latere magis poteſt, quàm ſi rei minori. Quapropter cui primo ſenſuum iudicio id non accidit, id omnes & humidorum, & ſiccorum, & ponderis, & magnitudinis menſuram faciunt, túmque rei quantitatem ſe noſſe*

D *exiſtimant, cùm eam hac menſura tenent;* [g] *atque etiam motum, ſimplici motu ac velociſſimo: breuiſſimum enim hic tempus habet. Quocirca in Aſtrologia tale vnum principium & menſura eſt (motum enim cæli æquabilẽ ponunt, eúmque velociſſimum, quo cæteros iudicant) & in* Text. 4.

[h] *Muſi*

[i] ἐν μουσικῇ δίεσις, ὅτι ἐλάχιστον. καὶ ἐν φωνῇ στοιχεῖον. [k] καὶ ταῦτα πάντα ἕν τι οὕτως, οὐχ ὡς κοινόν τι τὸ ἕν, ἀλλ᾽ ὥσπερ εἴρηται. A

[h] *Muſica dieſis, quia minimum quid: & in voce* [i] *elementum.* [k] *Atque hæc omnia non ita vnum ſunt vt commune aliquid, ſed vt dictum eſt.*

[f] *Vbi igitur nihil eſt.*

TRadit regulam ad conſtituendam menſuram, quæ, etſi diuiſibilis ſit, tamen vt indiuiſibilis ſumi poſſit. Ea verò eſt vt ſumatur adeo parua quantitas, vt facilè animaduerti poſſit, ſi quid ei addatur ab eáve detrahatur. Nam ſi magna ſumatur, vt ſtadium ad metiendam viam, aut talentum ad ponderandum coloſſum, facilè poterit aliquid addi aut detrahi, nobis id minimè ſentientibus, quo menſura fit fallax: quod tamen non facilè eueniet ſi ad metiendum ſumatur paſſus aut pes, & ad ponderandum libra aut vncia. B

[g] *Atque etiam motum.*

DVabus de cauſis motus primi mobilis ſumitur pro menſura cæterorum motuum, præſertim apud Aſtrologos: vna, quia eſt ſimpliciſſimus ſeu minimè compoſitus, vt ſuo modo ſunt motus inferiorum orbium (qualis eſt motus ſolis in quo etſi ſimplex eſt & vniformi curſu fit ſub ecliptica, aliæ tamen motuum differentiæ cernuntur, tametſi per accidens propter motus ſuperiorum orbium) altera, quia eſt velociſſimus, ac proinde in percurrenda æquali via breuiſſimo ac minimo temporis ſpatio conficitur.

[h] *Et in muſica.*

DIeſis eſt minimus ſonus ſenſibilis eorum qui in muſica conſiderantur, quamquam duplex & inæqualis, vt patebit ad initium ſequentis capitis.

[i] *Et in voce elementum.*

IN voce humana, quæ articulata dicitur elementum, ſiue litera, eſt prima menſura; quod etſi de vocali quæ per ſe ſonare poteſt, præcipuè intelligitur (conſonans enim per ſe non ſonat, ſed ſibilat) tamen quo pacto etiam de conſonante intelligi poſsit, ad initium capitis ſequentis explicabitur. C

[k] *Atque hæc omnia.*

SEnſus eſt, Menſuras omnes quas commemorauerat, & alias quæcunque ſunt rerum earum in quibus extenſio aliqua cernitur, non conuenire vniuocè inter ſe, ſed quadam analogica ratione.

Κεφάλαιον γ′.

OὐΚ ἀεὶ δὲ τῷ ἀριθμῷ ἓν τὸ μέτρον, ἀλλ᾽ ἐνίοτε πλείω· οἷον αἱ διέσεις δύο, αἱ μὴ κατὰ τὴν ἀκοήν, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς λόγοις· καὶ αἱ φωναὶ πλείους αἷς μετροῦμεν· [b] καὶ ἡ διάμετρος δυσὶ μετρεῖται, καὶ ἡ πλευρά, καὶ τὰ μεγέθη πάντα. οὕτω δὴ πάντων

CAP. III.

[a] *NOn ſemper autem menſura vna eſt numero, ſed interdum plures; vt dieſes duæ quæ non auditui, ſed rationibus accommodantur; & plures voces quibus metimur. Sed &* [b] *diameter duobus menſuratur, & latus, omnéſque magnitudines. Sic* [c] *igitur menſura*

μέτρον τὸ ἕν, ὅτι γνωρίζομεν ἐξ ὧν ἐστιν ἡ οὐσία, διαιροῦντες ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἓν ἀδιαίρετον, ὅτι τὸ πρῶτον ἑκάστων ἀδιαίρετον. οὐχ ὁμοίως δὲ πᾶν ἀδιαίρετον, οἷον ποὺς καὶ μονάς. ἀλλὰ τὸ μὲν πάντη, τὸ δ᾽ εἰς ἀδιαίρετα πρὸς τὴν αἴσθησιν ἐθέλει, ὥσπερ εἴρηται ἤδη. ἴσως γὰρ πᾶν συνεχὲς διαιρετόν. [d] ἀεὶ δὲ συγγενὲς τὸ μέτρον· μεγεθῶν μὲν γὰρ μέγεθος, καὶ καθ᾽ ἕκαστον, μήκους μῆκος, πλάτους πλάτος, φωνῶν φωνὴ, βάρους βάρος, μονάδων μονάς. οὕτω γὰρ δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ᾽ οὐχ ὅτι ἀριθμῶν ἀριθμός. καίτοι ἔδει ὁμοίως, ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίως ἀξιοῖ, ἀλλ᾽ ὥσπερ εἰ μονάδων μονάδας ἀξιώσειε
Text. 5. μέτρον, ἀλλὰ μὴ μονάδα. ὁ δ᾽ ἀριθμὸς πλῆθος μονάδων· καὶ τὴν ἐπιστήμην μέτρον τῶν πραγμάτων λέγομεν, καὶ τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ αὐτὸ, ὅτι γνωρίζομέν τι αὐταῖς, ἐπεὶ μετροῦνται μᾶλλον, ἢ μετροῦσιν. ἀλλὰ συμβαίνει ἡμῖν, ὥσπερ ἂν εἰ ἄλλου ἡμᾶς μετροῦντος, ἐγνωρίσαμεν πηλίκοι ἐσμὲν, τῷ τὸν πῆχυν ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν ἐπιβάλλειν. Πρωταγόρας δ᾽ ἄνθρωπόν φησι πάντων εἶναι μέτρον, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἐπιστήμονα εἰπὼν, ἢ τὸν αἰσθανόμενον. τούτους δ᾽, ὅτι ἔχουσιν ὁ μὲν αἴσθησιν, ὁ δὲ ἐπιστήμην, ἅ φαμεν εἶναι μέτρα τῶν ὑποκειμένων. οὐδὲν δὴ λέγοντες περιττὸν φαίνονταί τι λέγειν. ὅτι μὲν οὖν τῷ ἑνὶ εἶναι, μάλιστά ἐστι κατὰ τὸ ὄνομα ὁ ἀφορίζουσι, μέτρον τι καὶ κυριώτατον τοῦ ποσοῦ, εἶτα τοῦ ποιοῦ, φανερόν. ἔσται δὲ τοιοῦτον, τὸ μὲν, ἂν ᾖ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ ποσόν· τὸ δὲ, ἂν κατὰ τὸ ποιόν. διόπερ ἀδιαίρετον τὸ ἕν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ ἕν.

A *omnium vnum eſt, quia aut quantitate aut forma diuidentes, ex quibus ſubſtantia exiſtat, cognoſcimus. Atque ea de cauſa vnum indiuiſibile eſt, quia primũ ſingularum rerum eſt indiuiſibile. Neque verò res omnis indiuiſibilis eſt, vt pes, & vnitas, ſed hoc quidem omni ex parte, illud verò in ea quæ ſenſu indiuiſibilia fermè ſunt, vt dictum iam eſt: fortaſſe enim omne continuum eſt diuiſibile. Semper* [d] *autẽ menſura eſt generis eiuſdem.* B *Eſt enim magnitudinum magnitudo, & ſingulatim longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocum vox, ponderis pondus, vnitas vnitatum: ſic enim accipiendum eſt, non quòd numerorum numerus. At oportebat ſi modo eodem. Verùm non ſimiliter quis cenſeat, ſed velut ſi vnitatum vnitates menſuram eſſe cenſeret, non vnitatem: numerus autem vnitatum eſt multitudo.* ¶ *Sed &* [e] *ſcientiam menſuram rerum eſſe dicimus,* C *eadémque ratione ſenſum, quòd ijs aliquid cognoſcamus. Atqui menſurantur potiùs quàm menſurent. Sed perinde id accidit, ac ſi alio nos metiente cognoſceremus quanti ſumus, quod nobis toties cubitum accõmodaret. Protagoras* [f] *verò hominem rerum omnium menſuram eſſe ait, quaſi ſcientem aut ſentientem diceret: atque hos quidem quòd habeant, hic quidem ſenſum, ille verò ſcientiam, quæ dicimus ſubiectarum rerum eſſe menſuras. Itaque ij cùm nihil egregium dicant, aliquid dicere videntur.* D ¶ *Quòd igitur* [g] *vnius eſſe (ſi nomẽ quod definiunt, ſpectetur) ſit maximè ac præcipuè quantitatis menſura quædam, deinde qualitatis, perſpicuum eſt. Erit autem tale, partim ſi quantitate indiuiſibile ſit, partim ſi qualitate. Quare vnum aut omnino aut quatenus vnum eſt, indiuiſibile eſt.*

Text. 5.

Græcè ἐπεὶ, *& ſonat, ſiquidem.*

Græcè, in tãtum id eſt, quòd nobis tantum, &c. cubitum in

EXPLANATIO CAPITIS TERTII.

[a] *Non ſemper autem.*

SVperiori capite docuit, vnum quod eſt numeri principium, eſſe primam omnium menſuram, ex eóque menſuræ rationem ad ea extendi, quæ illud imitarētur; nunc amplioris explicationis gratia quædam alia de menſurarum ratione adiungit; quorum illud eſt primum: Non ſemper exiſtimandum eſſe, vnam tantùm eſſe menſuram rei quam metimur, ſed aliquando plures. Quænam verò ſint eæ plures menſuræ, Alexander ex enarratione, vt ait, ſui præceptoris, duas eſſe tradit, vnam materialem, qualis eſt vlna lignea, qua metimur pannum; alteram quaſi formalem, quæ eſt ratio vlnæ in anima exiſtens, quam etiam mens noſtra rei externæ applicat, cùm eius quantitatem cognoſcere volumus: ſed hæc ſententia propterea non placet, quòd hac ratione omnis menſura ſit duplex, nec debuiſſet Ariſtoteles dicere interdum eſſe plures, ſed ſemper eſſe. Mitto quòd eæ menſuræ non debeant plures cenſeri, cùm interna per externa metiamur.

Auerroes & Alenſis ſic plures menſuras interpretantur, vt velint minorem in maiori includi: quo pacto palmus includitur in vlna, ſemitonus in tono, & ſyllaba in pede. Sed cùm hoc apertius ſit, quàm vt explicandum videatur, nec exempla ſatis hunc ſenſum præſe ferant; potiùs dicēdum eſt, nomine plurium menſurarum, quæ interdum in re eadem metienda cernūtur, eas hoc loco intelligendas velle Ariſtotelē, quarum neutra per ſe ſatis eſt ad menſurandum, ſed ambæ coniunctæ vnam completam menſuram efficiunt. Senſus ergo loci eſt, quem Albertus innuit, etſi in quibuſdam rebus vna tantùm menſura ſit, nō ex pluribus incompletis diuerſę rationis compoſita, vt in numero vnitas numeralis, & in qualitate gradus, & in pondere ſcrupulus; in aliis tamen aliquando eſſe duplicem, cuiuſmodi ſunt in melodia dieſes duæ, hoc eſt, duo minimi ſoni ſenſibiles, ex quibus tonus conficitur, qui eſt quidam quaſi gradus in cantu. Namque hi ſoni etſi ſenſuum iudicio ſunt æquales, ratione tamen ducta ex proportionibus vocum, inter ſe inæquales eſſe demonſtrantur, altérque dicitur ſemitonus maior, alter ſemitonus minor, qui minor apud recentiores Muſicos dieſis nomine ſimpliciter ſignificatur, ita vt maior pars toni dicatur ſemitonus abſolutè; minor verò, dieſis, vt refert Budæus in Cōmentariis linguæ Græcæ. De qua re Muſici diligentiùs. Eodem modo plures voces quę ſenſuum iudicio ſunt indiuiſibiles quodammodo, & incompletè metiuntur oratione, nempe vocalis & conſonans. Nam conſonans, etſi per ſe ſonum non efficit, ſed ſibilum, vt paulo antè dictum eſt, tamen vocali iuncta ſonat, vocémque componit, qualem nec ſola ipſa nec ſola vocalis efficeret, eſtque veluti accidentaria forma vocalis ſoni in componenda ſyllaba, quæ ex vtraque artificioſè conficitur, & completam quandam menſuram orationis efficit.

[b] *Sed & diameter.*

HOc exemplum plurium menſurarum ad probandam veritatem propoſitionis refertur, quæ probatio eſt quædam, vt ita dicam, veritatis menſuratio. Si quis enim quantitatem diametri, aut lateris, aut cuiuſcumque alterius magnitudinis

dinis velit cognoſcere, duabus minimùm lineis, aliiſve magnitudinibus, duabuſque minimùm ſumptionibus vtatur neceſſe eſt. Neque enim demonſtratur quantitas ignota niſi per duas minimùm quantitates notas; nec probatio vlla fit completa, niſi per duas minimùm propoſitiones. Itaque vt ex conſonante & vocali quæ incompletè menſurant, fit vna completa menſura, quæ eſt ſyllaba; ſic ex diuerſis lineis aliiſve magnitudinibus, & ex diuerſis propoſitionibus quæ incompletè demonſtrant quantitatem magnitudinis propoſitæ, fit vna completa demonſtratio.

A

B

C

D

[c] *Sic igitur menſura.*

Colligit quæ dixerat de vno, reddens rationem cur ſit omnium menſura. Ratio verò eſt, quia vnum vt tale eſt, minimum quid eſt; minimum autem quemadmodum eſt primum in compoſitione, ſic eſt vltimum in reſolutione diuiſionéque, ſeu diuiſio fiat in partes quantitatis, vt diuiſio numeri, aut magnitudinis; ſeu in partes qualitatis, vt diuiſio melodiæ. Cùm igitur res tunc cognoſcatur, cùm reſoluitur in ea ex quibus primò conſtat, idque ſit eam metiri; efficitur vt vnum, quia minimum quid eſt, ſit omnium menſura. Niſi quòd vel eſt minimum ſimpliciter ſiue omnino, vt vnitas; vel iudicio ſenſuum, aut comparatione magnæ alterius dimẽſionis, prout auctoritate alicuius conſtitutum eſt, qualis eſt pedalis menſura collata cum toto ædificio, cùm alioqui ſit diuiſibilis, quemadmodũ fortaſſe omne continuum. Dixit autem fortaſſe, propter eos qui ſentiunt, continuum conſtare ex indiuiſibilibus, quos in hoc opere ex inſtituto non refutat.

[d] *Semper autem menſura.*

Addit aliud conſideratione dignum, Menſuram ſemper eſſe generis eiuſdem cum eo cuius eſt menſura. Quo pacto menſura magnitudinum magnitudo eſt, hoc eſt, corporum corpus (ſumitur enim nomen ſpeciei pro generis) quod idem in cæteris duabus dimenſionum ſpeciebus, aliiſque rebus inductione oſtendit, ac demum vt vnitas iuxta hoc documentum ſit menſura eiuſdem generis ſiue naturæ cum menſurato, ait vnitatem eſſe vnitatum menſuram. Sic enim potiùs loqui oportet, quàm ſi quis dicat numerum eſſe menſuram numerorum: quo tamen modo iuxta traditum documentum loquẽdum videretur, quemadmodũ magnitudo dicta eſt menſura magnitudinum. Non enim eſſe parem rationẽ ex eo patet, quia cùm numerus nihil aliud ſit quàm vnitatum multitudo, idem eſt, dicere numerum eſſe numerorum menſuram, atque vnitates eſſe menſuras vnitatum, nõ autem vnitatem: quod pluribus de cauſis abſurdum eſt; vna, quia eædem viderẽtur dici menſuræ ſui; altera, quia menſura debet eſſe indiuiſibilis; conſtat autem, vnitates eſſe diuiſibiles, quod vnitati non accidit. Nec mirum eſt quòd vnitas hoc loco dicatur mẽſura vnitatum, non autem numeri aut numerorum vt hactenus: Namque ex eodem illo pronunciato (idem eſſe numerorum atque vnitatum multitudinem) perſpicua eſt ſolutio. Dixit tamen Ariſtoteles hoc loco potiùs vnitatem eſſe menſuram vnitatum, quàm numeri vel numerorum, tum vt ſe clariùs ad documentum accommodaret; tum etiam vt ſignificaret numerum re vera nõ eſſe vnum quid ſimpliciter, ſed multa ſimpliciter, vt docuerat lib. 8. nóſque ad librum quintum oſtendimus. Tametſi documen-

tum hoc non tanta religione obſeruandum eſt, vt menſura ſemper ſit directò in eodem genere in quo eſt menſuratum, cùm ex iis quę inferiùs dicentur, ſatis interdum ſit vt ſit reductitiè; quo pacto vnitas eſt in genere numerorum, vt demus numerũ eſſe verum genus, & ſpeciales naturas, veras & germanas ſpecies.

[e] *Sed & Scientiam.*

CVm dixiſſet id eſſe menſuram per quod quantitatem rei cognoſcimus; ne quis fortè id accommodaret ad probandum ſcientiam eſſe propriè menſuram rerum ſcibilium, & ſenſum ſenſibilium, quod ea ratione dici ſolet, quia per ſcientiam cognoſcimus ſcibilia, & per ſenſum ſenſibilia; docet eam loquutionem non eſſe propriam, cùm potiùs ſciẽtia menſuretur per ſcibilia, & ſenſus per ſẽſibilia; ſed perinde ea vſurpari ac ſiquis cognitionem eam qua ſe videat extrinſecus menſurari cubito aliquoties repetito, appellet menſuram ſui, cùm potiùs cubitus extrinſecus applicatus ſit vera ſui menſura, non cognitio eiuſmodi.

[f] *Protagoras verò.*

REprehendit Protagoram, quòd hominem menſuram omnium eſſe dixerit, quaſi egregium aliquid & ſapientiæ plenum, cùm tamen ſignificare voluerit, hominem per ſcientiam eſſe menſuram rerum, quę ſcientiæ ſubiectæ ſunt, & per ſenſum menſuram earum quæ ſub ſenſum cadunt, quod nõ modò ſapienter dictum non eſt, ſed etiam minùs rectè. Nam vt demus ſcientiam eſſe modo aliquo menſuram ſcibilium, & ſenſum ſenſibilium, vt cùm per motum menſuramus tempus, quod alioqui eſt menſura motus: tamen id genus menſuræ improprium eſt, & à poſteriori, ac ſæpe periculo errandi expoſitum, præſertim cùm aliquando tales eſſe putemus res ipſas, quales pſeudographi ſyllogiſmi, hoc eſt fallaces demonſtrationes, aut ſenſus malè affecti iudicant. Sed reprehenſio hæc leuior eſt ea, qua illum exercet Ariſtoteles libro quarto huius operis, cùm hominem adigit ad contradictionem, quòd re vera videatur feciſſe, ídque propriè, & à priori ſenſum & intellectum noſtrum omnium rerum ſubiectarum menſuras.

[g] *Quod igitur vnius.*

EPilogus eſt eorum quæ dixerat de vno. Quo loco verba illa, Vnum aut ſimpliciter aut quatenus vnum eſt indiuiſibile eſſe, eum ſenſum habent, vt vnum dicatur indiuiſibile vel quatenus omnino tale eſt, vt vnum numerale; vel quatenus talis vnius naturam imitatur, vt extrema verba eum ſenſum habeant vt vnum dicatur indiuiſibile, aut ſimpliciter, ſi ſumatur vt menſura numeri, aut quatenus vnum, ſi ſumatur, vt menſura rerum aliarum, quæ menſura non eſt indiuiſibilis, niſi comparatione rerum magnæ quantitatis quas metitur.

A

Κεφάλαιον. δ.

Κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ζητητέον ποτέρως ἔχει, καθάπερ ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐπήλθομεν, τί τὸ ἕν ἐστι, καὶ πῶς δεῖ περὶ τοῦ αὐτοῦ λαβεῖν· πότερον ὡς οὐσίας τινὸς οὔσης αὐτοῦ τοῦ ἑνός, καθάπερ οἵ τε Πυθαγόρειοί φασι πρότερον, καὶ Πλάτων ὕστερον. ἢ μᾶλλον ὑπόκειταί τις φύσις· καὶ πῶς δεῖ γνωριμωτέρως λεχθῆναι, καὶ μᾶλλον, ὥσπερ οἱ περὶ φύσεως. ἐκείνων μὲν γάρ, ὁ μέν τις φιλίαν εἶναί φησι τὸ ἕν, ὁ δ' ἀέρα, ὁ δὲ τὸ ἄπειρον. [a] εἰ δὲ μηδὲν τῶν καθόλου δυνατὸν οὐσίαν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ οὐσίας, καὶ τοῖς περὶ τοῦ ὄντος εἴρηται λόγοις, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο οὐσία, ὡς ἕν τι παρὰ τὰ πολλὰ δυνατὸν εἶναι (κοινὸν γάρ) ἀλλ' ἢ κατηγόρημα μόνον, δῆλον ὡς οὐδὲ τὸ ἕν. τὸ γὰρ ὄν, καὶ τὸ ἓν καθόλου κατηγορεῖται μάλιστα πάντων. ὥστε οὔτε τὰ γένη φύσεις τινὲς καὶ οὐσίαι χωρισταὶ τῶν ἄλλων εἰσίν. οὔτε τὸ ἓν γένος ἐνδέχεται εἶναι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, δι' ἅσπερ οὐδὲ τὸ ὄν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν. [b] ἔτι δ' ὁμοίως ἐπὶ πάντων ἀναγκαῖον ἔχειν. λέγεται δὲ ἰσαχῶς τὸ ὂν καὶ τὸ ἕν. ὥστ' ἐπείπερ ἐν τοῖς ποιοῖς ἐστί τι τὸ ἓν καί τις φύσις, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ζητητέον τί τὸ ἕν, ὥσπερ καὶ τί τὸ ὄν· ὡς οὐχ ἱκανὸν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἡ φύσις αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν ἔν γε χρώμασιν ἐστὶ τὸ ἓν χρῶμα, οἷον τὸ λευκόν· εἶτα τὰ ἄλλα ἐκ τούτου καὶ τοῦ μέλανος φαίνεται γιγνόμενα. τὸ δὲ μέλαν, στέρησις λευκοῦ, ὥσπερ καὶ φωτὸς σκότος. τοῦτο δ' ἐστι στέρησις φωτός. [d] ὥστε εἰ τὰ ὄντα ἦν χρώματα, ἦν ἂν ἀριθμός τις τὰ ὄντα. ἀλλὰ τίνων; δῆλον δὴ ὅτι χρωμάτων· καὶ τὸ ἓν

CAPVT. IV.

IN ſubſtantia verò & natura vtro modo ſe habeat, quærendum eſt, quemadmodum in dubitationibus tranſegimus; quidnam vnum ſit, & quo pacto de eo opinari oporteat; num velut ſubſtantia quædam ſit vnum ipſum, ſicuti Pythagorici priùs, Plato autem poſt dixerunt: an potiùs aliqua ſubiiciatur natura, & quonam modo oporteat notius aliquid magiſque conſtitui, vt Naturales voluerũt. B Eorũ enim alius concordiam, ipſum vnũ eſſe ait, alius aërem, alius infinitum.

Quòd ſi [a] nihil eorum quæ vniuerſalia ſunt, ſubſtantia eſſe poteſt, vt in diſputationibus de ſubſtantia déque ente dictum eſt; neque hoc ipſum poteſt eſſe ſubſtantia, velut vnum quid à multis ſeparatum (eſt enim commune) ſed ſolum categorema prædicatúmve; perſpicuum eſt, ne vnum quidem poſſe. Ens enim & vnum vniuerſè maximè de omnibus prædicantur. C Quare nec genera ipſa, naturæ quædam & ſubſtantiæ ſunt ab aliis ſeparabiles; neque vnum genus eſſe poteſt nec ſubſtãtia eaſdem ob cauſas, propter quas neque ens. Præterea [b] in omnibus eodem modo res ſe habeat, neceſſe eſt: Ens autem & vnum æquè latè patent: quare cùm in qualibus ipſum vnum aliquid ſit naturáque aliqua, & in qualibus ſimiliter; perſpicuum eſt quærendum omnino eſſe, quidnam ſit [c] vnum, quemadmodum & quidnam ſit ens, quòd non ſatis ſit hoc ipſum eſſe eius naturam. Atqui vnũ D in coloribus eſt color, vt albũ, deinde alij ex hoc & nigro videntur fieri; nigrum verò priuatio albi eſt, quemadmodũ lucis tenebræ; ſunt enim hæ lucis priuatio. Quocirca [d] ſi entia eſſent colores, eſſent vtique aliquis numerus. At quorum? Non dubium quin colorum; ipſúmque vnum

τὸ ἓν εἴη ἄν τι ἕν, οἷον τὸ λευκόν. ὁμοίως
δὲ καὶ εἰ μέλη τὰ ὄντα εἴη, ἀριθμὸς ἂν
εἴη, διέσεως μέντοι· ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸς ἡ
οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἓν εἴη ἄν τι οὐχ ἡ οὐσία οὐ
τὸ ἕν, ἀλλὰ δίεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν
φθόγγων στοιχείων εἴη ἂν τὰ ὄντα ἀρι-
θμός, καὶ τὸ ἓν στοιχεῖον φωνῆεν. καὶ εἰ
σχήματα εὐθύγραμμα, σχημάτων ἂν
εἴη ἀριθμός, καὶ τὸ ἕν, τὸ τρίγωνον. ὁ
δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν.
ὥστ' εἴπερ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς
ποιοῖς, καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, καὶ ἐν κινήσει
ἀριθμῶν ὄντων. καὶ ἑνός τινος ἐν
ἅπασιν, ὅ,τε ἀριθμὸς τινῶν, καὶ τὸ ἕν
τι ὄν· ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο αὐτοῦ ἡ οὐσία, καὶ
ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν.
ὁμοίως γὰρ ἔχει ἐπὶ πάντων. ὅτι μὲν
Text. 8. οὖν τὸ ἓν ἐν παντὶ γένει ἐστί τις φύσις,
καὶ οὐδενὸς τοῦτο γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ
ἕν, φανερόν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν χρώμασι
χρῶμα ἓν ζητητέον αὐτὸ τὸ ἕν, οὕτω καὶ
ἐν οὐσίᾳ οὐσίαν μίαν, αὐτό τε τὸ ἕν. ὅτι
δὲ τὸ αὐτὸ σημαίνει πως τὸ ἓν καὶ τὸ
ὄν, δῆλον, τῷ τε f παρακολουθεῖν ἰσα-
χῶς ταῖς κατηγορίαις, καὶ μὴ εἶναι ἐν
μηδεμιᾷ οἷον οὔτε ἐν τῷ τί ἐστιν, οὔτ' ἐν
τῷ ποῖον, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει, ὥσπερ τὸ
ὄν. καὶ τῷ μὴ προσκατηγορεῖσθαι ἕτερόν
τι τὸ εἷς ἄνθρωπος τοῦ ἀνθρώπου,
ὥσπερ οὐδὲ τὸ εἶναι, παρὰ τὸ τί, ἢ ποιόν,
ἢ ποσόν· καὶ τῷ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἑκάστῳ
εἶναι.

A *vnum aliquid eſſet, nempe album. Eodem
modo, ſi entia eſſent modulationes, eſſent
certè numerus, dieſeos nimirũ, nec nume-
rus eſſet earum ſubſtantia, ipſumq́; vnum
aliquid eſſet, cuius ſubſtantia non eſſet
vnũ ipſum ſed dieſis. Similiter & in vo-
cibus, elemẽtorum vtique eſſent numerus
ipſa entia, vnũque ipſum foret elementum
vocale. Si etiam figuræ rectilineæ, fi-
guræ profectò eſſent numerus, ipſúmque
vnum eſſet triangulus; eadémque ratio eſt*
B *in alijs generibus. Quare ſi poſitis nume-
ris & in paſſionibus, & in qualitatibus,
& in quantitatibus, & in motu, & vno
quodã in omnibus, ipſe numerus aliquorũ
eſt, & ipſum vnum aliquod ens, neque
hoc eſt eius ſubſtãtia; & in ſubſtãtijs quo-
que eodem modo rẽ ſe habere neceſſe eſt.
Res enim in omnibus eodẽ modo ſe habet.
Quòd igitur vnum ipſum in omni gene-
re quædam ſit natura, quódque nullius
natura hoc ipſum ſit vnum, perſpicuum*
C *eſt. Sed vt in coloribus ipſum vnum
vnus color quærendus eſt, ita & in ſub-
ſtantia, vnum ipſum vna ſubſtantia.
[c] Illud etiam eſt perſpicuum, idem quo-
dammodo ſignificare vnum atque ens;* Textus. 8.
*tum quia [f] ex æquo prædicamenta ſequi-
tur, neque in vllo eſt, veluti neque in eo
in quo ipſum quid eſt, neque in eo in quo
ipſum quale, ſed perinde ſe habet, atque
ens; tum etiam quia non aliud in prædi-
catione addit vnus homo præter homi-
nem, quemadmodum neque ipſum eſſe*
D *præter ipſum quid, aut quale, aut quan-
tum. Atque vnius eſſe, eſt vniuſcuiuſque
eſſe.*

EXPLANATIO CAPITIS QVARTI.

VBI expoſuit quodnam ſit vnum, quod eſt mẽſura numeri, quídque ſentiendum de eo quo aliæ quantitates & accidentia menſurantur; quærit hoc capite, quidnam ſit vnum in ſubſtantia, ſítne, inquam, id ipſum formale quod ſubſtantia rei, an aliquid ratione

diuerſum: de qua re perfunctoriè diſputatum eſt libro tertio. Id enim quod in eo genere maximè vnum fuerit, erit cæterorum menſura. Qua in re propoſita opinione veterum quæ ipſi non placet, oſtendit vnum in prædicamento ſubſtantiæ non eſſe ipſam rerum ſubſtantiam formaliter, ſiue in ipſis rebus particularibus exiſtentem, vt Pythagorici cenſuerunt, ſiue ab eis ſeparatam, vt Plato viſus eſt exiſtimaſſe, ſed aliquid ei ſubeſſe, quod ſubſtantia ſit, quemadmodum in cæteris prædicamentis, quod quidem veteres Naturales ſenſerunt, cùm loquerentur de primo rerum principio, veluti cùm Empedocles aſſeruit concordiam eſſe vnum illud quod eis eſſe tribueret, cuius nomine formam ſubſtantialem videtur adumbraſſe: aut cùm Anaximenes Mileſius, & Diogenes Apolloniates, poſuerunt aërem eſſe earundem quaſi fundamentum, quo materiam ſignificare voluerunt, quam eandem alij infiniti nomine variè ſignificarunt, cùm omnes in eo conuenirent vt notius aliquid aptiúſque ad rerum naturaliũ conſtitutionem ponerent, quàm qui earum compoſitionem ad numeros retuliſſent.

[a] *Quod ſi nihil eorum.*

PRobat vnum quod ad prædicamentum ſubſtantiæ ſpectat, & quo ſubſtantiæ menſurantur, non eſſe ſubſtantiam formaliter, eámque ſeparatam, vt Plato illud poſuit. Probatio inde ſumitur, quia nullum vniuerſale eſt ſubſtantia per ſe cohęrens ſiue ſubſiſtens (id quod oſtenſum eſt lib. 7. quem vocat ſermones ſeu diſputationem de ſubſtantia & de ente, quia in eo libro diſputatum eſt de ente, ac præcipuè de ſubſtantia, quæ eſt præſtantiſſimum ens) vnum autem eſt maximè vniuerſale quippiam, quemadmodum & ens; quo fit vt quemadmodum & illud non poſſit eſſe ſubſtantia ſeparatim ſubſiſtens. Quo loco verba illa [categorema prædicatúmve] & illa [Quare nec genera ipſa] ſignificãt quodcunque vniuerſale, etiam ſi de ſolis numero differentibus dicantur. Lege c.13. libri ſeptimi.

[b] *Præterea in omnibus.*

PRobat non eſſe etiam idem & vnum de quo eſt quæſtio, ſubſtantia ipſa formaliter quæ in rebus ſingulis exiſtit, quod præſtat inductione facienda per varias res aliorum pręd icamentorum, eo quòd
B in ſubſtantia par ratio ſit atque in cæteris; æquè enim vnum atque ens de omnibus prædicatur. Qua inductione duo oſtendere nititur; alterum eſt, aliam eſſe rationem ſubſtantiæ, aliam vnius ſubſtantialis; alterum verò in toto genere ſubſtantiarum, ita nimirum latè ſumpto vt non excludatur Deus, dari ali-
C quam ſimpliciſſimam, eámque perfectiſſimam, quæ ſit omnium aliarum menſura, qualis ſolus Deus ipſe eſſe poteſt; quod idem participatione quadam intelligi vult in ſingulis generibus ſubſtantiarum, vt vna aliqua ſpecies ſit in quolibet, quæ ſit aliarum menſura ſi non ſimpliciſſima omnium aliarum, ſaltem perfectiſſima, vt eſt in genere viuentium animal, & in genere animalium
D homo.

[c] *Quidnam ſit vnum.*

SEntentia huius loci eſt, Quærendum eſſe in genere ſubſtantiæ quidnam ſit vnum, hoc eſt quænam ſit natura ſubiecta vni, & ab eo denominetur, quemadmodum quænam ſit natura ſubiecta enti, & ab eo denominetur; non quidem quod ſignificat eſſentiam ſed exiſtentiam: alioqui non eſſet par ratio in ente atque

atque in vno. Ens enim vt ſignificat eſſentiam non denominatiuè vt vnum, ſed eſſentiali prædicatione dicitur de qualibet ſubſtantia, quemadmodum de qualibet re pertinente ad alia prædicamenta. Ait autem quærendum eſſe in prædicamento ſubſtantiæ quidnam denominetur vnum, quia non ſatis eſt dicere hoc ipſum quod eſt, eſſe vnum ſeu indiuiſibile, aut indiuiſum eſſe naturam vnius in eo prædicamento. Oportet enim id in aliqua ſubſtantia ſpectari, quemadmodum ſpectatur in genere colorum in colore aliquo, nempe in albedine, quæ non ſolùm perfectiſſimus eſt colorum omnium, & quod cæterorum menſura eſſe poteſt, ita vt quo quiſque propinquior ei eſt, eo ſit perfectior; ſed etiam primus & ſimpliciſſimus, vt ex quo & nigredine variè permiſtis cæteri omnes conſtent. Nec obeſt quòd nigredo etiã æquè ſimplex videatur, cùm ſit alioqui maximè imperfectus, adeo vt priuatio albi videri poſſit. Sic enim intelligendum eſt quod ait, nigredinem eſſe priuationem albedinis, vt tenebræ ſunt lucis priuatio. Sed num & quo pacto colores medij extremis conſtent, ſeorſim expendetur.

[d] *Quocirca ſcientia.*

EXempla hæc eò pertinent, vt quemadmodũ in cæteris prædicamentis, & vnum denominat aliquam naturam ſubiectam, & numerus plures naturas, ſic idem concedendum ſit in prędicamento ſubſtantiæ, cùm in omnibus ſit par ratio. Quòd autem hoc ait numerum modulationum eſſe numerum, dieſeos intelligendum eſt multiplicatę. Ita vnum quod eſt menſura & in Modulationibus denominat dieſin, numerus autem muſicus denominat plures dieſes, ſeu ſimpliciter

A ſumptas ſeu vt componunt maiorẽ menſuram, quod eſt interuallum ex duabus dieſibus maiori & minori conflatum, quod appellatur tonus. Idem accidit in vocibus litteratis, in quibus vnum quod eſt earum menſura, denominat elementum vocale, quod eſt ſimplicior menſura quàm ſyllaba ex vocali & conſonante cõpoſita. Numerus autem denominat dictiones ex ſyllabis & orationes ex dictionibus conflatas. Quòd verò in

B genere figurarum triangulus denominatur vnum primum, quod cæterarum eius generis figurarum ſit menſura, ex eo patet, quia omnes figuræ rectilineæ in triangulum reſoluuntur.

Rectè autem Ariſtoteles progreſſus eſt ab accidentibus ad ſubſtantias, vt probaret aliquid ſubeſſe vnitatibus ac numeris in ſubſtantiæ prædicamento; clarius enim id eſt in accidentibus quàm in ſubſtantijs,

C cùm varietas ſpecifica accidentium ſit per ſe nota ſenſibus; non item varietas ſpecifica ſubſtantiarum latentium ſub inuolucro accidẽtium, quæ non niſi per accidentia cognoſcitur. Cùm interim maior ſit ratio in ſubſtantijs atque in accidentibus, vt diſtinguantur ab vnitatibus & numeris quibus numerantur, cùm ſint præſtantioris naturæ quàm accidentia.

Quo loco animaduertendum eſt,

D etſi vnum habet in prædicamento quantitatis rationem menſuræ, ratione eius quod in eo eſt formale, hoc eſt ratione indiuiſibilitatis aut indiuiſionis; tamen extra quantitatem habere rationem menſuræ, ratione eius quod in eo eſt materiale & connotatum ſeu denominatum, ſi ſit perfectiſſimum in ſuo quoque genere, &, ſi fieri poſſit ſimpliciſſimum: qua conditione imitatur vnũ quod eſt principium numeri. Alio-

qui, quatenus eſt perfectiſſimum, potiùs menſurat more exemplaris, ea quæ magis minúſve accedunt ad eius perfectionem, quàm more vnitatis menſurantis ſimplicitate ſua quaſi per repetitionem, tametſi in eo imitatur res quælibet perfectiſſima in ſuo genere vnitatem, quod perfectiſſimum quodque vnicum eſt, minùs perfecta verò multa & varia.

[e] *Illud etiam eſt.*

NE quis putet denominationes entis & vnius, quas dixerat æquè extendi ad res omnes, quæ sũt in prædicamentis, deſumi exceptis quibuſdam naturis, quæ ponantur in peculiaribus prædicamentis; quo pacto Auicenna credidit, vnũ quod cum ente cõuertitur, denominatiuè dici ab vnitate, quæ ponitur in prædicamento quantitatis; & forſitan aliquis exiſtimet ens, vt ſignificat exiſtentiam, ita denominatiuè dici ab eſſe ſeu exiſtentia, quam credat per ſe in aliquo vno prædicamento collocari, vt verbi cauſa in prædicamento quando, vt nonnulli recentiores putauerunt, ſibi perſuadentes, exiſtentiam eſſe entitatem quandam, à qua cætera omnia creata entia denominẽtur; oſtendit Ariſtoteles tribus rationibus, vnum ens æquè dici de omnibus (ſumpto ente vt ab exiſtentia dicitur) vt ſignificet vnam tantùm eandémque naturam, vnitati & exiſtentiæ ſubiectam, aut quaſi ſubiectam, neque id quod ei addunt, eſſe aliquam aliam naturam alicuius prædicamenti peculiarem, ſed vnum addere ſolam indiuiſionem aut indiuiſibilitatem, ens autem ſolam exiſtentiam, quæ eſt quidam eſſendi modus, qui reducitur ad eadem omnia prædicamenta, in quibus ponuntur res, quarum eſt exiſtentia. Ait autem, vnum & ens, idem quodammodo ſignificare, non quia natura ſignificata per ens & vnum non ſit omnino eadem, ſed quia eam non ſimiliter, ſed quodammodo ſignificant. Denominatiua enim, qualia ſunt vnum & ens, quod ab exiſtentia dicitur, non ſignificant formaliter res denominatas, ſed cõnotatiuè ſeu inſinuatè; tametſi, quia formalia eorum ſignificata non ſunt entitates vllæ, ſæpe ſine vlla modificatione dici ſolent, ſignificare ipſas rerum naturas & eſſentias.

[f] *Tum quia ex æquo.*

RAtiones, quibus probat vnum & ens idem ſignificare, hoc eſt, non aliam naturam veram & realem, quàm earum rerum quas denominant; hæ ſunt: Prima, quia æquè dicuntur de omnibus, neque addicta ſunt ad certa aliqua & peculiaria prædicamenta. Secunda eſt, quia non plures naturæ proferuntur, cùm Socrates dicitur vnus homo, quàm cùm ſolùm dicitur homo; eodémque modo non plures naturæ pronunciantur, cùm idem Socrates dicitur ens homo, ſiue exiſtens homo, quàm cùm tantùm dicitur homo. Tertia ratio eſt, quia vnius eſſe eſt vniuſcuiuſque eſſe, id eſt, quia vnitas cuiuſque rei naturam eius conſeruat in ſuo eſſe, vnitatíſque diſſolutio eam ad non eſſe redigit. Quæ rationes quam vim habeant, ex cap. 2. libri quarti peti debet, vbi Ariſtoteles eiſdem vtitur.

Κεφάλ. ε΄.

A

Κεφάλαιον ε΄.

Ἀντίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ κατὰ πλείους τρόπους, ὧν ἕνα τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος ὡς ἀδιαίρετον καὶ διαιρετόν. τὸ μὲν γὰρ ἢ διῃρημένον, ἢ διαιρετὸν, πλῆθός τι λέγεται. τὸ δὲ ἀδιαίρετον ἢ μὴ διῃρημένον, ἕν. ἐπεὶ γοῦν αἱ ἀντιθέσεις τετραχῶς, καὶ τούτων κατὰ στέρησιν λέγεται θάτερον, ἐναντίον ἂν εἴη, καὶ οὔτε ὡς ἀντίφασις, οὔτε ὡς τὰ πρός τι λεγόμενα. [c] λέγεται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ δηλοῦται τὸ ἓν, ἐκ τοῦ διαιρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον, διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητὸν, τὸ πλῆθος εἶναι, καὶ τὸ διαιρετὸν, ἢ τὸ ἀδιαίρετον. ὥστε τῷ λόγῳ πρότερον τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαιρέτου διὰ τὴν αἴσθησιν. [d] ἔστι δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ διαιρέσει τῶν ἐναντίων διεγράψαμεν, τὸ αὐτὸ, καὶ ὅμοιον, καὶ ἴσον· τοῦ δὲ πλήθους τὸ ἕτερον, καὶ ἀνόμοιον, καὶ ἄνισον. λεγομένου δὲ ταὐτοῦ πολλαχῶς, καὶ ἕνα μὲν τρόπον κατ' ἀριθμὸν, ὃ λέγομεν ἐνίοτε αὐτό. τοῦτο δὲ, ἂν καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ ἓν ᾖ, οἷον, σὺ σαυτῷ, καὶ τῷ εἴδει καὶ τῇ ὕλῃ ἕν. ἔτι δὲ ἂν ὁ λόγος ὁ τῆς πρώτης οὐσίας εἷς ᾖ, οἷον αἱ ἴσαι γραμμαὶ εὐθεῖαι αἱ αὐταί, καὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης, ἑνότης. ὅμοια

CAPVT V.

Opponuntur [a] autem multis modis vnum & multa; atque eorũ vnum vt indiuiſibile ac diuiſibile. quod enim aut diuiſum eſt aut diuiſibile, multitudo quædam dicitur: quod autem indiuiſibile, aut non diuiſum, vnum. Cùm [b] igitur modis quatuor oppoſitiones exiſtant, & horum alterum ex priuatione dicatur, contraria vtique erunt, & neque vt contradictio, neque vt ea quæ dicuntur ad aliquid. Dicitur [c] autem vnum, ac declaratur ex contrario, ex diuiſibili, inquam, indiuiſibile, quòd multitudo magis ſubiecta ſit ſenſibus, & quod diuiſibile eſt, quàm quod diuidi non poteſt. Itaque ratione prior eſt multitudo, quàm quod diuidi nequit, idque propter ſenſum. Porro ad vnum [d] ipſum pertinet (quemadmodum in diuiſione contrariorum deſcripſimus) idem, & ſimile, & æquale. Ad multitudinem verò diuerſum, diſſimile, & inæquale. Cùm [e] autem idem multiplex ſit, vno quidem modo numero idem eſt, quod interdum dicimus ipſum. Alio autem modo ſi ratione ac numero vnum fuerit, quo pacto tu tecum ipſe & ſpecie & materia vnum es. Item ſi primæ ſubſtantiæ ratio vna ſit, quo pacto æquales lineæ rectæ eædem ſunt, & æqualia æqualiũmque angulorum quadrangula, tametſi plura ſint; verùm in his æqualitas vnitas quædam eſt. Simi

Textus. 9. Vertiſſẽ quæ lineis includuntur, ſic; quorum vno vnũ & multitudo, vt, &c.

B

C

Cùm autem idem multis quidem modis dicatur.

EXPLANATIO CAPITIS QVINTI.

[a] *Opponuntur autem.*

EGIT hactenus de vno in ſe ſpectato; nunc agere incipit de vno cum multitudine collato, déque iis quæ vnum & multa conſequuntur. Ac primum tradit hoc cap. vnum & multa pluribus modis eſſe oppoſita inter ſe: quorum vnus eſt oppoſitione indiuiſi- bilis

bilis & diuiſibilis. Quod enim actu diuiſum eſt vt populus, aut facilè diuidi poteſt, vt aqua & alia liquida, multa dicitur, tametſi id quod actu diuiſum eſt, dicitur multa ſimpliciter, quod autem facilè diuidi poteſt, non ſimpliciter multa dicitur, ſed proxima potentia. At vnum, dicitur ſimpliciter de quolibet ente, ſiue illud ſit indiuiſibile, vt angelus aut anima rationis particeps, aliæque perfectorum animalium, ſiue diuiſibile quidem ſed actu indiuiſum, vt aqua quæ eſt in vrceo. Atque hæc eſt præcipua vnius & multorum oppoſitio, cùm ſumatur ex ipſa eorum ratione formali, vt ex ſuprà dictis intelligi poteſt.

Siquis autem quærat cur Ariſtoteles non potiùs dixerit vnum & multa opponi inter ſe oppoſitione indiuiſi & diuiſi, quàm indiuiſibilis & diuiſibilis, cùm non omne vnum ſit indiuiſibile, omníſque multitudo potiùs dicatur diuiſa quàm diuiſibilis: dicendum, nomen indiuiſibilis vſurpari in hac prima periodo vt etiam ſignificat indiuiſum; & nomen diuiſibilis, vt complectitur diuiſum, quod paulo pòſt & alibi ſæpe fit; proinde in ſequenti clauſula vterque horum nominum vſus diſtinctè explicatur.

[b] *Cùm igitur modis quatuor.*

Ex quatuor generibus oppoſitionum, duo quidem negat cõuenire vni & multis, contradictoriam ſcilicet & relatiuam; duo verò affirmat, priuatiuam & contrariam, quæ duo [alterum] appellat, quòd hæ duæ oppoſitiones ſint altera pars totius quaternarij oppoſitionum, contrariáque priuatiua participet. Semper enim alterum contrariorum eſt imperfectum reſpectu alterius. Vnde fit vt contraria nonnunquam dicantur priuatiuè opponi, & priuatiua contrariè, cùm tamen nec priuatiuè oppoſita propriè dicantur contraria, nec contraria priuatiuè, eo quòd vtrumque contrariorum directò ponitur ſub eodem genere, quod non accidit priuatiuè oppoſitis. Quòd autem vnum & multa non ſint contradictoria, ex eo perſpicuum eſt, quia ſemper altera contradictionis pars dicitur de quouis ſiue ente ſiue non ente, cùm interim nec vnum nec multa dicatur de non entibus; Eſt enim vnum nihil aliud quàm ens indiuiſum, multitudo autem plura vna, vt ita loquar. Quòd verò nec ſint relatiuè B oppoſita, manifeſtum eſt, tum quia vnum & multa planè ſunt abſoluta, tum etiam quia neutrum correlatiuorum eſt negatiuum ſeu priuatiuũ, vt eſt vnum. Nihil tamen impedit quominus vnum & multa alia ratione ſint relatiua, nempe quatenus vnum eſt menſura, multitudo verò eſt menſurata.

[c] *Dicitur autem vnum.*

C Diceret aliquis, pugnare hæc cũ iis quæ ſuperiùs dicta ſunt, vbi vnum conſtitutum eſt principium ac menſura multitudinis. Nam ſi vnum opponitur multis, vt indiuiſum diuiſo, poſterius ſanè eſt natura ſua, quàm multa, nempe vt priuatio quàm habitus. Huic ergo tacitæ obiectioni reſpondet Ariſtoteles, dici quidem ac declarari vnum ex ſuo contrario ſeu priuatiuè oppoſito D tanquam indiuiſum ex diuiſo; non tamen tanquam ex aliquo priori ſimpliciter, ſed poſteriori, tametſi priori ſecundùm ſenſum. Eſt enim multitudo, cùm ſit magis cõpoſita, cognitu facilior ſecundùm ſenſum, quàm vnum tantùm, & ea ratione prior; quamquam ſimpliciter poſterior habeatur quàm vnum, cùm ex

vno

vno, atque adeo ex pluribus, vt ita dicam, vnis conſtet.

Sed obiiciat aliquis indiuiſionem, qua vnum eſt priuatiuè oppoſitum, multis cognoſci per diuiſionem tanquam per habitum quo priuat vnũ; igitur vnum non ſolum ſecundùm ſenſum eſſe poſterius multitudine, vt indiuiſum diuiſo, ſed etiam ſimpliciter: priuatio enim ſimpliciter eſt poſterior habitu. Præterea vnum contrarium non conſtat ex altero contrario, etiamſi contrarium pro priuatiuè oppoſito ſumatur; multitudo autem conſtat vno ſæpius accepto, non eſt igitur vnum contrarium multis, neque eius indiuiſio ex diuiſione multitudinis tanquam ex ſuo contrario dici ſiue cognoſci ac declarari poteſt.

Priori obiectioni reſpondet Alenſis vnum eſſe natura ſua poſitiuum quid & prius multitudine cùm eam conſtituat, ſed tamen ſignificari priuatiuè, quia cognoſcitur à poſteriori per negationem diuiſionis, quæ eſt in multitudine, cùm ipſa potiùs ſit natura ſua priuatiua vnitatis, quia multa vt multa non ſunt vnum. Sed hæc reſponſio pugnat cum iis quæ oſtenſa ſunt ad librum quartum; vbi probatum eſt, vnum, vt vnum eſt, negatiuum ac priuatiuum eſſe. Reſpondendum eſt igitur, indiuiſionem vnius ex duplici diuiſione cognoſci ac declarari poſſe; altera eſt diuiſio multitudinis entium: atque hæc poſterior eſt indiuiſione vnius, quemadmodum & ipſa multitudo entium eſt poſterior quolibet entium eorũ ex quibus conſtat; neque indiuiſio vnius cognoſcitur ex hac diuiſione à priori ſed à poſteriori. Altera eſt diuiſio entis à non ente, quæ prior eſt ipſo vno, & per eam cognoſci ac declarari poteſt eius indiuiſio à priori. Nam ſi naturæ perfectæque intelligentiæ ordinem ſequamur, pri- A mus conceptus ſimpliciter eſt entis, ſecundus non entis, inter quæ iam cernitur diuiſio huius & non huius, ſiue inter hoc & non hoc; tum verò concipitur ens quatenus indiuiſum ac perinde vnum, cuius indiuiſio à priori intelligitur, ac declaratur negatione diuiſionis huius & non huius, quæ eſt prima omnium diuiſionum quæ in omni cõtradictione cernitur. Hoc fere modo reſpondet D. Thomas, nóſque eadem reſpon- B ſione vſi ſumus ad cap. 2. libri quarti, ſed nunc aliquanto clariùs. Poſterior autem obiectio hoc pacto diluenda eſt. Vnum & multa non dici contraria, niſi ratione diuiſionis & indiuiſionis; at diuiſio multorum entium non conſtat ex ipſa indiuiſione aut indiuiſionibus, ſed reſultat ex multis entibus indiuiſis.

[d] *Porro ad ipſum vnum.*

TRadit ea quæ conſequuntur C vnum, ac multa, aitque ad vnũ pertinere idem, ſimile, & æquale; ad multa verò diuerſum diſſimile & inæquale, quod ait ſe deſcripſiſſe in cõtrariorũ diuiſione, hoc eſt, in libro de Bonis, vt interpretatur Alexander, quo in libro contraria omnia ad vnum & multa redegiſſe affirmat; vel in 5. libro huius operis cap. 9. & 10. vt vult D. Thomas: quo loco eadem & diuerſa oppoſitáque diſtinxerat. Eſt autem idem vnum in ſub- D ſtantia, cuius contrarium eſt diuerſum; ſimile autem vnum in quantitate, cui aduerſatur diſſimile; æquale verò vnum in quantitate, cui eodem modo inæquale opponitur.

[e] *Cùm autem idem.*

EXponit quot modis dicatur idẽ, expreſſiùs tamen quàm in quinto libro fecerat. Eos enim tantùm enumerat hoc loco quibus aliqua dicũtur eadem ſub genere; eadem enim

in genere ipſo minùs propriè dicuntur, cùm ſecundùm eſſentiam definitionémque differant. Primus modus eſt quo aliqua dicuntur idem numero ſeu idem ſuppoſito, non tamen ſpecie, vt hoc album & h8c muſicum; ſi vnum & idem ſuppoſitum & album & muſicum eſt. Atque hoc vnum, ſeu potiùs ſuppoſitum cuius ratione aliqua ſunt hoc modo vnum, aliquando appellatur ipſum, quod verbum eſt propria nota rei ſingularis per ſe omnino ſubſiſtentis. Quo loco Auerroes ait ea eſſe vnum numero, quæ numerari non poſſunt, & Alenſis more loquendi ſcholaſticorum, quę non ponunt in numerum, quod eodẽ redit; tametſi vterque generaliùs ſumit vnum numero; nempe pro quouis vno numero ente, niſi ſubaudiant ſubſtantiam concretè ſumptam, de quo ſolo genere vnius numero, & de iis quæ de eo dicuntur, loquitur Ariſtoteles hoc loco. Secundus modus eſt, ſi non tãtùm ſint idem numero ſeu idem ſuppoſito, ſed etiam ſpecie, vt Socrates ſecum ipſe collatus, ſeu Socrates & Sophroniſci filius. Hæc enim dicuntur vnum & definitione ſpecifica, & materia ſignata, quæ vnum numero ſuo modo conſtituit. Tertius modus eſt ſi plures primæ ſubſtantiæ in ea- A dem definitione conueniant, quod ijs ſolis accidit, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei infimæ, vt Socrati, & Platoni; tametſi Ariſtoteles ſumit exemplum in lineis & figuris, quibus Pythagorico more pro primis ſubſtantiis ſuppoſitíſve vtitur; quo pacto duæ lineæ rectæ æquales inter ſe ſunt idem, & ducuntur ęqualia quadrangula, hoc eſt, quæ non tantùm ſunt angulorum æqualium (vt ſunt B quadrata omnia, non item omnia quadrangula) ſed etiam ipſa in ſe ſunt æqualia. In vtroque enim exẽplo ſumitur æqualitas pro vnitate ſpecifica ſubſtantiæ, ſeu pro ſubſtantia ipſa vna ſecundùm ſpeciem, quæ in vtriſque eandem definitionem habet, vt homo in Socrate & Platone. D. Thomas in hoc tertio modo cõprehendi ait eadem genere, quod reductitiè potiùs quàm directò admittere. C Quæ enim ſunt eadem ſolo genere, non ſimpliciter dicuntur eadem definitione, ſed ea ſola quæ ſunt eadem & genere & ſpecifica differentia.

Hoc loco aduerte, dictionem [ipſum] notam quandam eſſe primæ ſubſtantiæ, ſeu (quod idem eſt in creaturis) ſuppoſiti. Quod verbum vſurpare ſolitus erat Plato in Ideis, quia credebat eas eſſe pręcipuas ſub ſtantias, ac per ſe primò ſubſiſtentes.

D

Text. 11. [f] ὅμοια δὲ ἐὰν μὴ ταὐτὰ ἁπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν ὑποκειμένην, κατὰ τὸ εἶδος ταὐτὰ ᾖ. [g] οἷον, τὸ μεῖζον τετράγωνον τῷ μικρῷ ὅμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθεῖαι. αὗται γὰρ ὅμοιαι μὲν, αἱ αὐταὶ δὲ ἁπλῶς, οὔ. [h] τὰ δὲ, ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐγγίνεται, μήτε μᾶλλον ᾖ, μήτε ἧττον. [i] τὰ δὲ, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ πάθος, καὶ ἓν τῷ εἴδει, οἷον τὸ λευκὸν σφόδρα καὶ ἧττον, ὅμοιά φασιν εἶναι,

Similia [f] *verò ſunt ſi cùm nõ ſimpliciter eadem ſint, nec ratione ſubſtantiæ ſubiectæ indifferentia, forma ſint eadem; quo* [g] *pacto maius quadratum minori ſimile eſt, & inæqualis lineæ: namque hæ ſimiles quidem ſunt, eadem verò ſimpliciter non ſunt.* [h] *Alia ſi cùm eandem formam habeant quæ in eo magis & minus fiat, nec magis nec minus ſint.* [i] *Alia verò ſi eadem ſit paſſio atque vna ſpecie, vt magis ac minus album, ſimilia eſſe dicuntur, quòd* Textus. 11.

Inæquales habet vox Græca.

eis,

ὅτι ἓν τὸ εἶδος αὐτῶν. τὰ δέ, [k] ἂν πλείω ἔχῃ ταῦτα ἢ ἕτερα, ἢ ἁπλῶς ἢ τὰ πρόχειρα. οἷον, καττίτερος ἀργύρῳ, ἢ χρυσῷ· χρυσὸς δὲ πυρί, ᾗ ξανθὸν καὶ πυῤῥόν. [l] ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται· καὶ τὸ μὲν ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταὐτό. διὸ πᾶν πρὸς ἅπαν, ἢ ταὐτὸ ἢ ἄλλο. τὸ δέ, ἐὰν μὴ καὶ ἡ ὕλη καὶ ὁ λόγος εἷς. διὸ σὺ καὶ τὸ πλησίον, ἕτερον. τὸ δὲ τρίτον, ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. [m] τὸ μὲν οὖν ἕτερον, ἢ ταὐτό, διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἓν καὶ ὄν. οὐδὲ γὰρ ἀντίφασίς ἐστι τοῦ ταὐτοῦ· διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταὐτὸ λέγεται) ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων. [n] ἢ γὰρ ἕν, ἢ οὐχ ἓν πεφυκὸς ὂν καὶ ἕν. τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταὐτόν, οὕτως ἀντίκειται. [o] διαφορὰ δὲ καὶ ἑτερότης, ἄλλο. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, καὶ οὗ ἕτερον οὐκ ἀνάγκη εἶναί τινι ἕτερον. πᾶν γὰρ ἢ ἕτερον, ἢ ταὐτό, ὅτι ἂν ᾖ ὄν. τὸ δὲ διάφορον τινός, τινὶ διάφορον. ὥστε ἀνάγκη ταὐτό τι εἶναι ᾧ διαφέρουσι. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ γένος ἢ εἶδος. [p] πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ γένει, ἢ εἴδει. γένει μέν, ὧν μή ἐστι κοινὴ ἡ ὕλη, μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα· οἷον ὅσον ἄλλο σχῆμα τῆς κατηγορίας· εἴδει δέ, ὧν τὸ αὐτὸ γένος. [q] λέγεται δὲ γένος, ὃ ἄμφω τὸ αὐτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. τὰ δ' ἐναντία, καὶ ἡ ἐναντίωσις, διαφορά τις. [r] ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαφέροντά τε φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἕτερα ὄντα· ἀλλὰ τὰ μὲν τὸ γένος ἕτερα· τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας. ὥστ' ἐν ταὐτῷ γένει καὶ ταὐτὰ τῷ εἴδει. διώρισται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῷ γένει ταὐτά, ἢ ἕτερα.

A *quòd vna ſit eorum ſpecies. Sed & illa* [k] *quæ plura habent eadem quàm diuerſa, aut ſimpliciter, aut quæ in promptu ſint; vt ſtannum argento, & aurum igne, qua ratione flauus ac rufus eſt. Quare* [l] *perſpicuum eſt, diuerſum quoque ac diſſimile multis modis dici. Ac vno quidem modo aliud atque idem oppoſitè dicuntur: vnde fit vt quiduis cum quouis comparatum vel idem ſit, vel aliud. Alio verò ſi non & materia & ratio ſit vna; qua de cauſa tu & propinquus, diuerſi eſtis. Tertio autem, vt*
B *illa quæ in Mathematicis. Diuerſum* [m] *igitur aut idem propterea quiduis cum quouis collatum dicitur, quia vnum & ens aliter: neque enim contradictio eſt eiuſdem, quo fit vt non dicatur in non entibus (tametſi dicitur non idem) ſed de omnibus entibus. Aut enim* [n] *vnum eſt aut non vnum, quod aptum natura eſt vt ſit, atque vnum ſit. Diuerſum igitur ac idem hoc modo opponuntur. Differentia* [o] *verò aliud eſt, aliud diuerſitas. Nam-*
C *que diuerſum, & id à quo diuerſum, non eſt neceſſe aliquo eſſe diuerſum. Quicquid enim ens eſt, aut diuerſum, aut idem eſt: quod autem ab aliquo differt, aliquo differt. Quare neceſſe eſt aliquid idem eſſe quo differunt: hoc autem aut genus eſt, aut ſpecies: quicquid* [p] *enim differt, aut genere aut ſpecie differt, genere quidem quorum neque eſt communis materia, nec mutua generatio, veluti quorum alia atque alia eſt prædicationis figura: ſpecie verò, quorum idem eſt*
D *genus.* [q] *Dicitur autē genus id quo ea quæ differunt, idem ſecundùm ſubſtantiam ambo eſſe dicuntur. Contraria verò differentia ſunt & contrarietas quædam differentia. Hoc* [r] *autem à nobis rectè poſitum eſſe inductione patet. Omnia enim differre videntur, nec ſolùm diuerſa eſſe; ſed quædam diuerſa ſunt genere, quædam in eodem prædicamenti ordine locata. Quare & quæ ſpecies idē ſunt, in eodem ſunt genere: ſed alibi, quænā eadē ſint genere, & quæ diuerſa, definitum eſt.*

Græcus codex addit aut auro, vel, quàm aurū.

Hoc eſt eiuſdem & diuerſi.

In Græco eſt, de non entibus.

Textus. 12.

Textus. 13.

f Similia verò ſunt. A

DIſtinguit modos quibus aliqua dicuntur ſimilia, eóſque quatuor eſſe tradit. Primus eſt cùm aliqua non ſimpliciter eadem ſunt, hoc eſt, non ſunt idem ſpecie ſeu ratione definitiua (in hac enim ſignificatione paulo antè verba [idem ſpecie] vſurpabantur) nec ſunt indifferentia ratione ſubſtantiæ ſubiectæ, hoc eſt, non ſunt idem ſuppoſito ſeu ratione materiæ ſignatæ, ac proindè nec ſunt idem numero, vt etiam erant hoc album, & hoc muſicum, quæ alioqui formaliter differunt ſpecie; ſi tamen habeant aliquam eandem formam. Hoc modo ſunt ſimilia omnia quæ differunt ſpecie ac numero, ſi in forma ſeu natura generis conferantur, aut in aliqua alia accidentaria, aut etiam in aliqua analogica ratione ſiue eſſentiali ſiue accidentaria. Hæc enim etſi vniuersè non poſſunt dici ſimilia ſimpliciter, ſed tantùm illa quæ conueniunt in forma accidentaria, quæ ſit qualitas eiuſdem ſpeciei: Sic conueniunt modo aliquo quæ ſimimilia dici poſſunt, quatenus deficiunt ab identitate ſimpliciter naturæ ac definitionis, qualis eſt identitas ſpecifica. Nam cùm minor ſit conuenientia ſimilitudinis quàm identitatis, ea quæ non fuerit eadem ſimpliciter in natura & definitione, ea ipſa ratione qua non ſunt ſimpliciter eadem, ſi tamen alioqui ſint eadem in aliqua forma, modo aliquo ſimilia dici poterunt. Vnde fit vt cùm dicamus homines eſſe eadem animalia, non dicamus tamen hominem & ſimiam eſſe eadem animalia ſed ſimilia. Meritò ergo fortiori ratione id accidet, cùm res diuerſæ & ſpecie & numero conuenerint in analogo aliquo attributo ſiue eſſentiali ſiue accidentario.

g Quo pacto maius.

PErſiſtit Ariſtoteles in exemplis mathematicis, atque cùm ante pauca verba accepiſſet æqualia quadrata pro eiſdem ſpecie, eodémque modo lineas rectas æquales, cōſentaneè ad exempla illa ſumit hoc loco quadrata inæqualia pro diuerſis ſpecie, itémque inæquales lineas. forma verò quam in quadratis inæqualibus conſiderat, eſſe poteſt B eadem proportio laterum ad latera, & angulorum ad angulos; quemadmodum in lineis æqualibus figura eadem veluti rectitudo earum aut curuitas eadem.

h Alia ſi cùm eandem.

SEcundus modus ſimilitudinis, íſque vniuersè omnium propriiſſimus eſt, cùm aliqua conueniunt in forma quæ magis & minus ſuſcipit, nec tamen magis ab vno C quàm ab alio participatur; quo pacto duo æquè alba ſimilia dicuntur.

i Alia verò eadem.

TErtius hic modus imperfectior eſt, quia conuenientia eius cernitur in ſola ſpecie; non item gradu quo illa ab vtroque ſubiecto participatur. Quo loco [valde] pro magis ſumit, vnde fit vt diſſimilitudinem admittat quam non admittit D ſecundus modus: quamquam diſſimilitudo quæ in ſola diſparitate graduum eiuſdem ſpeciei cernitur, inæqualitas appellari ſolet, quòd latitudo gradualis habet rationem extenſionis cuiuſdam. Quo loco verbum [valde] pro [magis] accipiendum eſt.

k Sed & illa.

QVartus modus non vnam tantùm formam reſpicit, ſed plures. Quæ enim in pluribus conue-

niunt, quàm differant aut omnino, aut ſaltem eorum quæ magis extant & apparent, ea etiam ſimilia dicuntur, vt ſtannum argento, & aurum igni. Nam ſtannum & argẽtum plura ſimpliciter habent cõmunia quàm propria; ſunt enim ambo miſta metalla, eiuſdem coloris, & cæt. cùm in paucioribus diſtinguantur, quia propinquæ ſunt naturæ. Aurum verò & ignis, etſi ſimpliciter non in pluribus conueniunt, quàm differant, (ſunt enim diuerſæ admodum naturæ) tamen ſi viſibiles qualitates ſpectẽtur, vt flauus color & rubeus, ſaltem ſimiliora ſunt inter ſe quàm ſit aurum argento, cui affinis naturæ eſt.

Non tradidit autem Ariſtoteles varios æqualitatis modos quemadmodum ſimilitudinis, quia æqualitas, vt ait D. Thomas, non dicitur multis modis, niſi fortaſſe ſecundùm diuerſas ſpecies quantitatis. Quamquam verò & in graduali latitudine qualitatum cernatur æqualitas & inæqualitas, ea facillimè intelligitur ex æqualitate & inæqualitate quantitatis.

[l] *Quare perſpicuum eſt.*

EXponit modos diuerſitatis, quæ identitati oppoſita eſt; & quamquam diſſimilitudo etiam multis modis dicitur, quemadmodum oppoſita ſimilitudo, vt ait; eius tamen modos non explicat: quod ex modis quibus ſimilia dicuntur, facilè intelligi poſſit. Primus ergo modus quo aliqua diuerſa ſunt, maximè generalis eſt, nempe quo aliqua nõ idem ſunt. Namque omne ens cuiuis enti comparatum, aut idem eſt cum illo, aut non idem; quicquid autem non idem eſt cum aliquo (modò vtrumque ſit ens) eſt ab illo diuerſum. Secundus modus eſt quo vna prima ſubſtantia diuerſa eſt ab alia prima A ſubſtantia, quia etſi ratione ſeu eſſentiali definitione conueniunt, tamen materiam ſignatam diuerſam habent; atque hæc quia eſt diuerſitas ſuppoſitorũ, eſt maxima omnium realis diuerſitas, vt diximus ad cap. 6. libri. 5. cùm de diſtinctione reali ageremus. Tertius modus eſt quo entia mathematica dicuntur diuerſa; ſæpe enim ſola conſideratione diuerſa ſunt, vt duo trianguli in quos B quadratum diuidi poteſt, etſi ſuo modo tanquam partes quadrati differunt realiter, vt eo loco diximus.

[m] *Diuerſum igitur.*

DEclarat id quod in exponendo primo diuerſorum modo dixerat, ne quis putet quicquid non eſt idem cum aliquo, eſſe diuerſum ab illo, quaſi idem & diuerſum cõtradictoriè opponantur. Ait ergo vt quicquid non idem eſt cum aliquo, C ſit diuerſum ab illo, non ſatis eſſe ſi non ſit idem cum illo (ſic enim ens & non ens eſſent diuerſa) ſed neceſſe eſſe vt vtrumque ſit ens, quia idem & diuerſum non ſunt contradictoria, ſed contraria quæ ſupponunt ens & vnum quaſi commune ſubiectum identitatis & diuerſitatis. Itaque nõ ens poteſt quidem dici non idem cum ente; diuerſum verò ab ente dici non poteſt, quia oporteret eſſe etiam ens & vnum.

D

[n] *Aut enim vnum eſt.*

SEnſus eſt, Quicquid enim eſt ens & vnum; hoc enim ſignificant verba illa [quod aptum natura eſt, vt ſit atque vnum ſit] vnum eſt aut non vnum, hoc eſt idem aut non idem, ſi cum quouis ente ac vno conferatur.

[o] *Differentia verò aliud eſt.*

DOcet quid interſit inter diuerſa & differentia. Quamquam

enim aliquando differentia vocamus, differréque inter ſe dicimus omnia quæ quoquo modo diuerſa ſunt (vt patet ex modis differentium quæ cap.9.lib.5.tradita ſunt) preſſiùs tamen differentium nomen Philoſophi vſurpant, cùm propriè his nominibus vti volunt. Ait ergo vt duo aliqua diuerſa ſint, non neceſſe eſſe vt aliquo diuerſa ſint, hoc eſt, vt in aliquo ſeu potiùs ſub aliquo in quo conueniunt, diuerſa ſint (quæ eſt Alexandri expoſitio:) poſſunt enim ſe ipſis primo ſiue ſe totis eſſe diuerſa, neque in aliqua verè vna natura conuenire, vt ſubſtantia & quantitas, & quælibet duæ differentiæ ſpecificæ aut etiam indiuiduales. Id autem ex eo probat, quia quodlibet ens cuilibet enti comparatum, aut diuerſum ab eo eſt aut idem cũ illo; at inter diuerſa, multa ſunt quæ in nulla natura vna & eadem conueniant. Quæ autem propriè differunt, aliquo differunt, hoc eſt, ſub aliquo veræ vnius rationis & naturæ prædicato, veritatem habent, vt homo & equus ſub animali, & Socrates ac Plato ſub homine. Itaque differentia omnia, quocumque modo illa ſumantur, aliquod idem verè vnum prædicatum habent ſub quo differunt, id quod vel genus ſit vel ſpecies neceſſe eſt; aut enim prædicabitur de differentibus ſpecie, aut de differentibus ſolo numero, cùm diuerſa toto genere nihil vniuocum ſupra ſe habeant. Atque hactenus omnia veritati conſonant, tametſi verbis contextui nonnulla vis fieri videatur.

P *Quidquid enim differt.*

SI hæc verba & nonnulla quæ ſequuntur accipiantur in eo ſenſu in quo ea quæ proximè præceſſerunt (vt accipi debere ratio demonſtrat) differre genere idem erit hoc loco atque differre ſub genere, & differre ſpecie, idem quod differre ſub ſpecie, ſed hoc pacto non rectè definientur ea quæ differunt genere, id eſt ſub genere, cùm dicuntur eſſe ea quorum neque eſt communis materia, nec mutua generatio, neque ipſa in diuerſis prædicamentis ponuntur. Elementa.n. & alia plurima entia naturalia, quorum eſt & eadem communis materia & mutua generatio, continentur ſub genere ſubſtantiæ, aliiſque inferioribus generibus, nec ſunt in diuerſis prædicamentis. Si verò hæc in plano ſenſu intelligenda ſunt, vt differre genere, idem ſit quod non conuenire in genere, & differre ſpecie, idem valeat atque non conuenire in ſpecie (nempe infima) primùm quidem variatur ſenſus in reddenda ratione, quod maximum eſt vitium. Deinde, cùm dicitur aliquid differre genere ab alio, vſurpatur ſenſus improprius vbi proprius traditur; nihil enim propriè dicitur differre genere ab altero, ſed diuerſum eſſe. Poſtremo falſum eſt aſſerere quicquid in hoc ſenſu differt ab alio, aut genere differre aut ſpecie; differunt.n. plurima imo infinita ſolo numero. Quæ cùm ita ſint, ſi pauciora minoráque incõmoda admittenda ſunt, dicendũ videtur, priorem ſenſum amplectendum eſſe; ſed vbi dicitur [genere quidem quorum neque &c.] aliquid deeſſe vt fiat tranſitus ab eo quod eſt differre genere, id eſt, ſub genere, ad id quod eſt differre genere, hoc eſt, diuerſum eſſe ipſo genere. His enim conuenit explicatio ſequens eorum quæ ſunt diuerſa genere, quorum nomine comprehendi videntur & quæ ſunt diuerſa genere ſubiecto, vt-pote ea quæ conſtant materia diuerſæ rationis vt corruptibilia & incorruptibilia, inter quę non eſt mutua generatio;

tio; & quæ toto genere prædicamenti ſunt diuerſa, vt homo & linea. Id quod etiam ex eo confirmatur, quia mox in hoc eodem ſenſu ea dicuntur differre ſpecie, id eſt, ipſa ſpecie (non autem ſub ſpecie) quorum idem eſt: alioqui inepta eſſet, nec vera explicatio, ſi quis exponendo diceret, ea differre ſub ſpecie, quorum idem eſt genus, vt patet. Itaque ſi contextus deprauatus eſt (vt videtur) ſic legerem [Alio autem modo genere differunt (aut potiùs diuerſa ſunt) quorum neque eſt communis materia, &cæt.] quo pacto omnia cohærent.

[q] *Dicitur autem genus.*

HÆc explicatio de differentibus ſpecie intelligenda eſt, ne ſimul ſpeciei infimę conueniat. Quo etiam loco verba illa [ſecundùm ſubſtantiam] quiditatiuam conuenientiam ſignificant, non ſolam eſſentialem, vt differentiæ genericæ excludantur. Quoniam verò contraria

A ſunt quæ ſub eodem genere maximè diſtant, vt aliunde patet, & inferiùs explicabitur; addit, contraria eſſe differentia quædam, & contrarietatem quandam differentiam.

[r] *Hoc autem à nobis.*

DIfferentia partim diuerſa, partim eadem eſſe inductione patere decet: omnia enim non ſolùm diuerſa eſſe ſed etiam differre, inter ſe conſtat, hoc eſt ſub aliquo verè

B vnius rationis prędicato eſſe diuerſa. Nam quæ diuerſa ſunt, aut ſunt diuerſa genere ipſo, ſeu toto genere, vt dicitur, quia in nullo genere conueniunt; aut ſunt directò in eadem ſerie prædicamenti locata, ex quibus quædam ſunt idem genere, nempe, quæ differunt ſpecie; quædam verò ſunt idem ſpecie, quæ eadem differunt ſolo numero, vnde fit vt ſint etiam eadem genere. Ac demum pro luculentiori explicatione

C huius rei lectorem reiicit ad cap. libri quinti.

Κεφάλαιον ϛ΄.

ΕΠειδὴ διαφέρειν ἐνδέχεται ἀλλήλων τὰ διαφέροντα πλεῖον καὶ ἔλαττον, ἐστί τις καὶ μεγίστη διαφορά, καὶ ταύτην λέγω ἐναντίωσιν. ὅτι δ᾽ ἡ μεγίστη διαφορὰ δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. τὰ μὲν γὰρ γένει διαφέροντα, οὐκ ἔχει ὁδὸν εἰς ἄλληλα, ἀλλὰ ἀπέχει πλέον, καὶ ἀσύμβλητα. τοῖς δ᾽ εἴδει διαφέρουσιν αἱ γενέσεις ἐκ τῶν ἐναντίων εἰσὶν ὡς ἐσχάτων. τὸ δὲ ἔσχατον διάστημα, μέγιστον. ὥστε καὶ τὸ τῶν ἐναντίων. [b] ἀλλὰ μὴν τό γε μέγιστον ἐν ἑκάστῳ γένει τέλειον. μέγιστον μὲν γὰρ, οὗ μή ἐστιν ὑπερβολή· καὶ τέλειον, οὗ μή ἐστιν ἔξω τέλειον λαβεῖν τι δυνατόν·

CAP. VI.

SEd quoniam ea quæ differunt, magis ac minùs differre poſſunt, aliqua ſanè eſt maxima differentia, eamque contrarietatem appellat. Eſſe autem maximam differentiam, inductione perſpicuum eſt. Quæ enim differunt genere,

D viam ad ſe mutuò non habent: ſed plus diſtant & comparabilia non ſunt: iis autem quæ ſpecie differunt, generationes ex contrariis vt extremis extãt. Diſtantia verò extremorum maxima eſt; quare & contrariorum. (λέγω act. & non paſſiuum.)

[b] *Porro id quod maximũ in vnoquoque genere eſt, perfectum eſt. Id enim eſt maximum quod non exceditur: perfectũ verò extra quod aliquid accipi non poteſt:*

A τέλος γὰρ ἔχει ἡ τελεία διαφορά, ὥσπερ καὶ τἆλλα τῷ τέλος ἔχειν λέγεται τέλεια. τοῦ δὲ τέλους, οὐδὲν ἔξω. ἔσχατον γὰρ ἐν παντί, καὶ περιέχει. διὸ οὐδὲν ἔξω τοῦ τέλους. οὐδὲ προσδεῖται
Textus 14. οὐδενὸς τὸ τέλειον. ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐναντιότης ἐστὶ διαφορὰ τέλειος, ἐκ τούτου δῆλον. πολλαχῶς δὲ λεγομένων τῶν ἐναντίων, ἀκολουθήσει τὸ τελείως οὕτως, ὡς ἂν καὶ τὸ ἐναντίοις εἶναι ὑπάρχοι αὐτοῖς. [d] τούτων δὲ ὄντων, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἑνὶ πλείω ἐναντία εἶναι. οὔτε γὰρ τοῦ ἐσχάτου ἐσχατώτερον εἴη ἄν τι, οὔτε τοῦ ἑνὸς διαστήματος πλείω δυοῖν ἔσχατα. ὅλως τε εἰ ἔστιν ἡ ἐναντιότης διαφορά, ἡ δὲ διαφορὰ δυοῖν· ὥστε καὶ ἡ τέλειος. ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὅρους ἀληθεῖς εἶναι τῶν ἐναντίων. καὶ γὰρ πλεῖστον διαφέρει ἡ τέλειος διαφορά. τῶν τε γὰρ γένει διαφερόντων, οὐκ ἔστιν ἐξωτέρω λαβεῖν, καὶ τῶν εἴδει, δέδεικται· ὅτι πρὸς τὰ ἔξω τοῦ γένους οὐκ ἔστι διαφορά. τούτων δ' αὕτη μεγίστη καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει πλεῖστον διαφέροντα τἀναντία. μεγίστη γὰρ διαφορὰ τούτων ἡ τέλειος. καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ δεκτικῷ πλεῖστον διαφέροντα ἐναντία· ἡ γὰρ ὕλη ἡ αὐτὴ τοῖς ἐναντίοις· καὶ τὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν δύναμιν πλεῖστον διαφέροντα. καὶ γὰρ ἡ ἐπιστήμη περὶ ἓν γένος μία, ἐν οἷς ἡ τελεία διαφορὰ μεγίστη.

Perfecta enim differentia finem habet, quemadmodum & cætera quia finẽ habẽt, perfecta dicuntur, at extra finem nihil eſt; vltimum enim eſt in re quaque, idémque continet. Ita fit vt nihil ſit extra finem: neque id quod perfectum eſt, aliquo indigeat. Quòd igitur contrarietas perfecta differentia ſit, ex his planum eſt. Cùm autem contraria multis modis dicantur, vt quæque contraria fuerint, ita illa perfectio ſequetur. Textus 14.

B [d] *Hæc cùm ita ſint, perſpicuum eſt, vni plura contraria eſſe non poſſe: neque enim extremo quicquam aliud magis extremum fuerit; neque vnius diſtantiæ plura quàm duo extrema. Atque omnino, ſi contrarietas differentia eſt, differentia verò eſt duorũ; eſt vtique & perfecta.*

[e] *Eſt autem neceſſe cæteras contrariorum definitiones veras eſſe. Etenim plurimum differt perfecta differentia. Nam neque extra ea quæ genere differunt, neque extra ea quæ ſpecie, quicquam accipi poſſe demonſtratum eſt, eo quòd ad ea quæ ſunt extra genus, non ſit* C *differentia; horum autem hæc ſit maxima. Sunt etiam contraria quæ in eodem genere plurimum differunt: maxima enim horum differentia eſt quæ perfecta. Sunt item contraria quæ plurimum differunt in eodem ſuſceptiuo: eadem enim eſt contrariorum materia. Et quæ ſub eadem potentia differũt plurimum. Etenim ſciẽtia vna in vno rerũ genere verſatur, in quibus perfecta differentia, maxima eſt.*

EXPLANATIO CAPITIS SEXTI.

CVm inter ea quæ ſunt diuerſa, præcipuæ conſiderationis ſint illa quæ dicuntur differentia; atque inter hæc peculiares difficultates habeant contraria, quæ ſub differentibus contineri paulo antè dictum eſt; aggreditur Ariſtoteles fuſiorem aliquanto de contrarijs diſputationem; ac primùm tradit hoc capite ipſam contrariorum, quatenus contraria ſunt, naturam & rationem. Imprimis ergo docet, cõtraria eſſe maximè differentia; quod ex eo colligit, quia cùm inter differentia alia magis alia minùs differant; neceſſe ſit dari quoque inter ea maximam differentiam; quam ipſe primus peculiari nomine contrarietatem appellauit, vt eam à cæ-

teris

teris generibus oppoſitionum diſtingueret. Conſequentia verò huius rationis ex eo vim habet,quia vbi datur magis & minus tale, dari neceſſe eſt aliquid quòd maximè tale ſit, ne in infinitum abeatur, in rebus pręſertim quæ actu diſtinctæ ſint inter ſe, cuiuſmodi ſunt ſpecies rerum magis ac minùs diſtantes imperfectione eſſentiali. Quod addiderim ne de intentione qualitatum aut ſimili accidentario incremento res intelligatur. Quanquam in ijs etiam verum eſt pronunciatum cùm omnis latitudo accidentaria terminata ſit & finita in rebus.Nam neque calor intenſior inueniri poteſt quàm in igne,nec maior celeritas motus,quàm in primo mobili, & ſic ſe habent cætera. Quare cùm ea quæ differũt eſſentiali diſcrimine, ſub eodem genere ſint,vt patet ex ſuperiori capite;Hinc collectam vult Ariſtoteles contrariorum naturam & definitionem eſſe vt ſint ac dicantur ea quæ ſub eodem genere maximè differunt,ſiue diſtant.

[a] *Eſſe autem maximam.*

PRobat inductione inter ſola & omnia contraria eſſe maximam differentiam ſiue diſtantiam. Nam quę differunt ſeu potiùs diuerſa ſunt toto genere, viam ad ſe ſe mutuò non habent, vt alia ex aliis fiant (neque enim ſubſtantia vlla fit ex quantitate aut qualitas ex quantitate,etiamſi hæc concretè ſumantur) ſed plus diſtant quàm vt cõferri inter ſe poſſint in eo quod magis aut minùs propinqua ſint in generatione ad terminum ad quem: id quod tamen inueniri poteſt in iis quæ ſub eodem genere: magis enim propinquum eſt fuſcũ albo, quàm nigrum, & ſic in cæteris:at contraria debent eſſe talia vt ex ſe mutuò fieri poſſint; atque inter hæc quædam ſunt media,vt colores qui interiecti ſunt inter album & nigrum; quædam vltima,vt album & nigrum; ergo cùm contraria non ſint media, ſiue cum extremis collata, ſiue inter ſe, ſed ſint ipſa extrema (ſiquidem media conſtant ex extremis,contraria verò non item ex ſuis contrariis)erunt vtique contraria extrema ac proinde maximè differentia ſiue diſtantia, quod probandum erat. Summa rationis eſt, ſola & omnia contraria ſunt ea extrema quæ in generatione

B cernuntur;omnia verò extrema ſunt maximè diſtantia; igitur ſola & omnia contraria ſunt maximè diſtantia.

[b] *Porro id quod.*

OStendit contraria non tantùm eſſe maximè differentia ſed etiam perfectè differentia. Id quod probat ex rationibus maximi & perfecti. Maximum enim eſt quod non exceditur,perfectum autem cui ni-
C hil deeſt, ſeu (quod idem eſt) extra quod nihil accipi poteſt ad eius complementum: hæc autem eadem videntur eſſe, & ſe ſe inuicem comitari. Quòd verò perfectum id ſit extra quod nihil accipi poteſt, ex eo concludit,quia perfecta dicuntur, ipſo etiam Græco nomine, quæ finem aſſequuta ſunt. Dicũtur enim τέλεια, ideſt ἀπὸ τοῦ τέλους,id eſt à fine: at extra finem nihil eſt quod acquiri
D poſſit, cùm ſit vltimum, totúmque id contineat ad quod actiones cunctæ dirigebantur.

[c] *Cùm autem contraria.*

SEnſus loci eſt,etſi contraria multis modis dicuntur,vt patebit initio capitis ſequentis, tamen non omnia eſſe æquè perfectè diſtantia ſiue differentia,ſed eo modò quo ſunt contraria.

E [d] Hæc

[d] *Hæc cùm ita ſint.*

COlligit ex dictis, vni plura contraria eſſe non poſſe, idque tribus argumentis quæ perſpicua ſunt. Quo loco illud [eſt vtique & perfecta] hunc ſenſum habet [eſt vtique duorum (atque adeo potiori ratione) ipſa perfecta differentia.]

[e] *Eſt autem neceſſe.*

DOcet, omnes alias definitiones ſiue explicationes, quę de contrariis verè traduntur, ea ratione veras eſſe, ſiue aptas, quòd cum tradita definitione congruant. Proinde non eas omnes refert hoc loco quas 10. cap. lib. 5. attulerat, quod prima earum & vltima multa complectantur non verè contraria, quòd alterum ſit in vno prædicamento, alterum in alio, aut etiam in nullo, vt ex eo loco perſpicuum eſt. Prima igitur earum, quas hîc commemorat, eſt qua cõtraria dicuntur ea quæ plurimum A differunt. Quam eſſe veram explicationem, tametſi haud completam, ex dictis conſtare docet. Quæ enim plurimum differunt, perfectè differunt ac proinde maximè. Nam perfectum eſt id extra quod nihil accipi poteſt, quod ad eius complementum pertineat: at extra ea quæ genere differunt, nihil accipi poteſt quod ad differentiam rerum ſpectet, quia quicquid id ſit, erit non ens; neque etiam extra ea quę ſpecie differunt, B quia ſi differant genere, iam non erunt propriè differentia; quare nec maximè different: vnde reliquũ eſt vt tradita explicatio ijs ſolis conueniat, quę maximè differunt ſpecie. Secunda eſt, qua contraria dicuntur quæ plurimum differunt in eodem genere; inter quam & eam quæ hoc cap. tradita eſt, nihil intereſt, niſi quòd altera vtitur verbo maximè, altera verbo plurimum. Reliqua perſpicua ſunt, præſertim legenti quæ diximus ad caput citatũ libri quinti.

C

Κεφάλαιον ζ.

Text. 15. ΠΡώτη δὲ ἐναντίωσις, ἕξις καὶ στέρησίς ἐστιν· οὐ πᾶσα δὲ στέρησις (πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἡ στέρησις) ἀλλ' ἥτις ἂν τελεία ᾖ. τὰ δ' ἄλλα ἐναντία, κατὰ ταῦτα λεχθήσεται, τὰ μὲν τῷ ἔχειν, τὰ δὲ τῷ ποιεῖν ἢ ποιητικὰ εἶναι· τὰ δὲ τῷ λείψεις εἶναι καὶ ἀποβολαὶ τούτων, ἢ ἄλλων ἐναντίων. [a] εἰ δὴ ἀντίκειται μὲν ἀντίφασις καὶ στέρησις καὶ ἐναντιότης, καὶ τὰ πρός τι. τούτων δὲ πρῶτον ἀντίφασις· ἀντιφάσεως δὲ μηδέν ἐστι μεταξύ· τῶν δὲ ἐναντίων ἐνδέχεται. ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὸν ἀντίφασις καὶ τὰ ἐναντία, δῆλον. [b] ἡ δὲ στέρησις ἀντίφασίς τίς ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ ἀδύνατον ὅλως ἔχειν, ἢ ὃ ἂν πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχῃ, ἐστέρηται, ἢ ὅλως, ἢ πὼς ἀφορισθέν.

D

CAPVT VII.

PRima verò contrarietas habitus & priuatio eſt: verùm non omnis (multis enim modis priuatio dicitur) ſed ea demũ quæ perfecta fuerit: cætera verò contraria ex his dicentur, alia quidem quòd hæc habeant; alia verò quòd faciãt, aut facere poſſint; alia, quòd horũ acceptiones aut abiectiones ſint, aut aliorum contrariorum. Text. 15.

[a] *Si igitur oppoſita ſunt contradictio, priuatio, contrarietas, & ea quæ ſunt ad aliquid: horum autem primum eſt contradictio: contradictionis verò nullum eſt medium, cùm interim contrariorum eſſe contingat; illud profectò conſtat, non idem eſſe contradictionem atque contraria.*

[b] *Priuatio verò contradictio eſt quædam. Aut enim habere omnino non poteſt; aut quod cùm natura aptum ſit, vt habeat, nõ habet tamen, id priuatum eſt, aut omnino, aut modo aliquo definitum:*

multis

πολλαχῶς γὰρ ἤδη τοῦτο λέγομεν, ὥσπερ διῄρηται ἡμῖν ἐν ἄλλοις. ὥστ' ἐστιν ἡ στέρησις ἀντίφασίς τις, ἢ ἀδυναμία διορισθεῖσα, ἢ συνειλημμένη τῷ δεκτικῷ. διὸ ἀντιφάσεως μὲν οὐκ ἔστι μεταξὺ, στερήσεως δέ τινός ἐστιν. ἴσον μὲν γὰρ ἢ οὐκ ἴσον, πᾶν. ἴσον δὲ ἢ ἄνισον, οὐ πᾶν, ἀλλ' εἴπερ μόνον ἐν τῷ δεκτικῷ τοῦ ἴσου. [c] εἰ δὴ αἱ γενέσεις τῇ ὕλῃ ἐκ τῶν ἐναντίων γίγνονται δὲ, ἢ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς τοῦ εἴδους ἕξεως, ἢ ἐκ στερήσεώς τινος τοῦ εἴδους καὶ τῆς μορφῆς· δῆλον ὅτι ἡ μὲν ἐναντίωσις, στέρησις ἄν τις εἴη πᾶσα, [d] ἡ δὲ στέρησις ἴσως οὐ πᾶσα ἐναντιότης. αἴτιον δ' ὅτι πολλαχῶς ἐνδέχεται ἐστερῆσθαι τὸ ἐστερημένον. ἐξ ὧν γὰρ αἱ μεταβολαὶ ἐσχάτων, ἐναντία ταῦτα. [e] φανερὸν δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. πᾶσα γὰρ ἐναντίωσις ἔχει στέρησιν θατέρου τῶν ἐναντίων, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως πάντα. ἀνισότης μὲν γὰρ ἰσότητος, ἀνομοιότης δὲ ὁμοιότητος, κακία δὲ ἀρετῆς. διαφέρει δὲ ὥσπερ εἴρηται. τὸ μὲν γὰρ ἐὰν μόνον ᾖ ἐστερημένον, τὸ δὲ ἂν ᾖ ποτε, ἢ ἔν τινι· οἷον ἂν ἐν ἡλικίᾳ τινὶ, ἢ τῷ κυρίῳ, ἢ πάντῃ. διὸ τῶν μὲν ἔστι μεταξὺ, καὶ ἔστιν οὔτε ἀγαθὸς ἄνθρωπος οὔτε κακὸς, τῶν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι ἢ περιττὸν, ἢ ἄρτιον. ἔτι τὰ μὲν ἔχει τὸ ὑποκείμενον ὡρισμένον, τὰ δ' οὔ. ὥστε φανερὸν ὅτι ἀεὶ θάτερον τῶν ἐναντίων λέγεται κατὰ στέρησιν. Text. 17. ἀπόχρη δὲ κἂν τὰ πρῶτα καὶ τὰ γένη τῶν ἐναντίων, οἷον τὸ ὂν καὶ τὰ πολλά. τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνάγεται.

A *multis enim iam modis hoc dicimus, vt aliis locis à nobis explicatum eſt. Itaque priuatio cõtradictio quædam eſt, aut impoſsibilitas definita, aut cum ſuſceptiuo comprehenſa. Qua de cauſa contradictionis medium non eſt, cùm tamen ſit priuationis cuiuſdam. Æquale enim aut non æquale eſt quiduis: æquale autem, aut inæquale non item, niſi eo quòd æqualitatis eſt capax.*

[c] *Quòd ſi generationes in materia ex contrariis fiunt, (fiunt autem ex forma,* B *& formæ habitu, aut ex quadam priuatione formæ) perſpicuum eſt, omnem quidem contrarietatem priuationem eſſe quamdam;* [d] *priuationem autem non omnem fortaſſe contrarietatem eſſe. Cauſa verò eſt quia multis modis priuari contingit, quod priuatum eſt: ex quibus enim extremis trãſmutationes fiunt, ea contraria ſunt.*

[e] *Id etiam inductione perſpicuum eſt. Omnis enim contrarietas priuationem habet alterius contrariorum. Sed non ſi-* C *militer omnia habent: inæqualitas enim habet æqualitatis; diſsimilitudo, ſimilitudinis; virtutis, vitium. Differunt autem, vt dictum eſt. Aliud enim, ſi ſolum careat; aliud, ſi aliquando, aut in aliquo, veluti in ætate quadam, aut in eo quod perſpicuum eſt, aut omnino. Ex qua re fit vt quorundam ſit medium, fieríque poſsit vt homo nec bonus ſit, nec malus; quorundam verò non ſit, ſed ſit neceſſe vt aliquid par ſit aut impar. Ad hæc ſunt quæ ha-* D *beant certum ſubiectum; alia, quæ non habeant. Vnde patet, ſemper alterum contrariorum ex priuatione dici. Satis verò eſt ſi prima, generáque contrariorum, qualia ſunt vnum & multa, dicãtur. Cetera enim ad hæc reducuntur.*

Vbi dicitur, Si prima generáque contrariorũ, ſcriberem, ſi prima genera cõtrariorum; abſque virgula & coniunctione (que) etſi enim ſit in Græco καὶ, tantùm ornatus nõ ſignificationis gratia appoſita videtur, quod vſitatiſimũ eſt. Nec vlla in Græco textu eſt virgula.

EXPLANATIO CAPITIS SEPTIMI.

CVm explicaſſet naturam contrarietatis, ſiue contrariorum, vt contraria ſunt, confert hoc capite contrarietatem cum cæteris oppoſitionibus, primúmque cum priuatiua oppoſitione, quia hæc duo oppoſitionum genera ſæpe communicant in nomine contrarietatis. Non rarò enim habitus & priuatio vocantur contraria, quo pacto appellantur in Phyſicis, cùm agitur de principiis rerum naturalium, quorum duo contraria eſſe dicuntur, fórma nimirum & priuatio formæ. Vt igitur Ariſtoteles oſtendat latiùs patere oppoſitionem priuatiuam quàm contrariam, vtitur hoc pronunciato: Primam contrarietatem (ſumpto videlicet contrarietatis nomine, vt extenditur ad priuatiuam oppoſitionem) eſſe habitum & priuationem, non quamcumque tamen, ſed perfectam, hoc eſt, quæ ſupponit ſubiectum aptum, & omnino priuat habitu ſeu forma, cùm interim multis alijs modis priuatio dicatur, vt patet ex cap. 22. lib. 5. Hinc enim patet habitum & priuationem ad plura diſtendi quàm ad contraria propriè dicta ſeu poſitiua ex vtraque parte. Nam quòd etiam huiuſmodi contraria reperiãtur habitus & priuatio, planè cõſtat in aſpectu & cæcitate, cæteríſque purè priuatiuè oppoſitis. Quòd verò cernatur in omnibus poſitiuè contrariis, probat Ariſtoteles, cùm ait cætera contraria ex habitu & priuatione dici. Nam ea quæ ſunt perfectè contraria, iccirco talia dicuntur, quia habitum & perfectam priuationem inducunt, vt calor & frigus: neque enim calor quicquam includit frigoris, aut frigus quicquam caloris. Alia verò analogica communicatione dicuntur contraria; aut quia actu efficiunt huiuſmodi contraria, vt calefaciens & frigefaciens; aut quia ſunt eorum effectiua vt calefactiuum & frigefactiuum; aut quia ſunt motus ad illa vel ab illis, vt calefactio & frigefactio (ſemper enim generatio vnius contrarij eſt coniuncta cum corruptione alterius) aut denique ſunt acceptiones abiectionésve aliorum contrariorum quæ perfectè contraria non ſunt, ſed media inter ſe comparata aut cum extremis. Quo vltimo membro innuit Ariſtoteles, complura etiam dici poſſe contraria, vel quia imperfectè participant habitum & priuationem, vt colores medij, vel quia hęc efficiunt, vel etiam quia horum effectiua ſint. Adde etiam ſiue immediatè, vt qualitates ipſæ, ſiue mediatè, vt ſubſtantiæ ſubiectæ, velut ignis, aqua, & ſimilia, quæ etiam nonnumquam dicuntur contraria. Atque hæc eadem diſtinctio immediatè aut mediatè efficientis vel effectiui, in iis etiam quæ perfectè contraria ſunt, intelligenda eſt.

Fundamentum huius totius doctrinæ eſt, ſemper alterum ex contrariis poſitiuis eſſe imperfectum comparatione alterius. Inde enim prouenit vt alterum includat modo aliquo priuationem alterius, ſeu perfectè vt extrema, ſeu imperfectè, vt media.

[a] *Si igitur oppoſita ſunt.*

COnfert contrarietatem cum contradictione; aítque contradictionem, hoc eſt, contradictoria (ſumit enim hoc loco ſæpe abſtracta pro concretis) & cõtraria non idem eſſe. Ratio verò huius concluſionis eſt,

eſt: quia cùm quatuor ſint oppoſitorum genera, nempe contradictoriè, priuatiuè, contrariè, & relatiuè: Contradictoria quorum eſt prima & maximè generalis oppoſitio, vt paulo pòſt patebit; non admittunt medium, cùm de quolibet ſiue ente ſiue nō ente neceſſe ſit affirmare quidlibet, aut negare; & tamen contraria omnia propriè dicta (de quibus hic loquitur) media admittunt, vt etiam inferiùs patebit. Aduerte autem, rationem Ariſtotelis non ſolùm concludere potuiſſe contradictoria non idem eſſe atque contraria; ſed etiam ſuo modo in contrariis includi ac participari. Semper.n.vnum ex contradictoriè oppoſitis dum excludit media omnia, excludit quicquid aliud eſt aut cogitari poteſt præter ſe: at in contrariis alia ratio eſt: dum enim admittunt media, non excludunt quicquid aliud quàm ſuum contrarium: Vnde patet, excluſionem contradicētiū eſſe maximè generalem; contrariorum autem eſſe particularem, & quodammodo ſub ea contentam, aut potiùs ab ea decerptam.

Priuatio verò.

CONfert priuatiuam oppoſitionem cum contradictoria, docétque, priuatiuam eſſe quandā contradictionem, quòd nimirum partim conueniant, partim differant, contradictióque generalior ſit in excludendo. Quod vt explicet, diſtinguit priuationem, in eam quæ ſupponit ſubiectum omnino ineptum ad formam qua caret, quo pacto dicimus lapidem cęcum, & deſertum ſilens: & in eam quæ ſupponit ſubiectum natura ſua aptū ad formam qua priuatum eſt, ſiue illud priuatum ſit omnino, vt homo perfectè claudus pedibus, ſiue aliqua ex parte, vt is qui ineptos habet ad ambu- A landum. Vocat autem ſubiectū modo aliquo definitum, illud, quod aliqua ex parte & non omnino priuatum eſt, quia priuatum eſt modificata & determinata quadam ratione. Hac diſtinctione poſita, cuius fuſiorem explicationem ad quintum librum reiecit, ex eo probat, priuatiuam oppoſitionem eſſe contradictionem quandam; quia aut eſt impoſſibilitas definita, hoc eſt oppoſitio addicta ad ſubiectū aptū natura B ſua (vocat.n. impoſſibilitatem ipſam oppoſitionem, quia oppoſita non poſſunt eſſe ſimul) aut cum ſuſceptiuo comprehenſa, hoc eſt, aut ſaltem cum ſubiecto inepto ad formam ſimul accepta: Semper.n. priuatio ſupponit ſubiectum aut aptum aut ineptum. Ex quibus iam ſequitur, priuationem eſſe particularem quandam cōtradictionem, in eóque cum contradictione cōuenire, quòd vtraque habitum ſeu formam negat: C in eo autem differre, quòd contradictio negat ſimpliciter, nullum ſubiectum ſupponens: priuatiua autem oppoſitio non negat formam ſimpliciter, ſed limitatè in ſubiecto quod ſupponit. Vnde illud aliud diſcrimen naſcitur, quòd contradictio excludat omne medium, quia & ſubiectum; priuatio autem non excludit medium, quia nec ſubiectum. Verbi cauſa, æquale & non æquale nullum ſupponunt commune ſub- D iectum, cùm dicantur de quouis ſiue ente ſiue non ente, non habent medium; at æquale & inæquale, quia ſupponunt ſubiectum quantum, habent medium, nempe nec æquale nec inæquale, quod dicitur de plurimis entibus, & de omnibus non entibus.

c *Quòd ſi generationes.*

ETſi ex iis quæ dixerat initio capitis, conſtare poſſet, contra-

rietatem eſſe quandam priuationem participatam, eo quòd illam ſuo modo includat; tamen id clariùs oſtendit hoc loco, & ratione & inductione. Ratio eſt, quia generationes (adde aut corruptiones) dicuntur fieri in materia & ex contrariis: cùm igitur fiant ex forma, aut (quod idem eſt) ex habitu formæ ſeu forma habita; & ex priuatione formæ, tanquam ex duobus extremis (generatio enim ſiue ſubſtantialis ſiue accidentalis, tẽdit à priuatione ad formã, & corruptio à forma ad priuationem) perſpicuum eſt, contrarietatem, eſſe quandam priuationem, hoc eſt, includere priuationem.

Aduerte autem, cùm motus, vt diſtinguitur à mutatione ſiue generatione & corruptione, fiat à ſubiecto in ſubiectum, id eſt, à termino poſitiuo in poſitiuum, in quouis motu includi duas mutationes, corruptionem videlicet termini à quo, & generationem termini ad quem, & ideo ſemper in eo includi duos habitus ſeu formas & duas priuationes. Quatenus. n. eſt corruptio termini à quo, procedit à forma ad priuationem: quatenus autem eſt generatio termini ad quem, procedit à priuatione ad habitum.

[d] *Priuationem autem non omnem.*

QVia contrarietas nõ eſt omnino priuatiua oppoſitio, ſed eam ſuo modo includit ac participat; inde prouenit vt ſi omnis oppoſitio contraria priuatiua dici poſſit, vt probatum erat, meritò tamen hoc loco doceat Ariſtoteles non omnem priuatiuam eſſe contrariam. Addit autem [fortaſſe] quia ſi contrariorum nomen ſumatur communiter, vt poſitiua & priuatiua contraria comprehendit (quæ ſignificatio initio capitis vſurpata eſt) non dubiũ eſt quin omnis priuatiua

A ſit contraria. Non poſſe autẽ omnem priuatiuam dici contrariam nempe propriè & peculiari ratione, ex eo probat, quia latiùs patet priuatiua. Quouis enim modo aliquid careat aliquo, dicatur illo priuatum eo modo quo illo caret; hac enim ratione etiam medij colores priuati ſunt, ſeu carent extremis, quibus tamen modo aliquo participat. At contraria ipſa extrema ad quæ vltimo terminãtur generationes, vt album omnino & omnino nigrum, non quouis

B modo alia, alia aliis carent, ſed extremè ac omnino.

[e] *Idem etiam inductione.*

IAm probat inductione contrarietatem eſſe priuationem participatam, ſiue includere priuationem, vt oſtendit in æqualitate & inæqualitate, ſimilitudine & diſſimilitudine, virtute ac vitio: poſteriora enim in-

C cludunt priuationem priorum, ſúntque eorum veluti priuationes. Addit tamen alio atque alio modo diuerſa contraria cenſeri priuationes ſuorũ contrariorum. Vno quidem modo ſi contraria ipſa ſpectẽtur. In aliis enim non habetur ratio niſi ſolius, vt ita dicam, carentiæ, qua vnum quouis modo caret altero, ſiue perfectè, inquam, vt perfectè nigrum, ſiue imperfectè, vt quod imperfectè tale eſt. In alijs habetur ratio tem-

D poris; veluti ætatis humanæ in qua vſus rationis exercetur; quo pacto pueri non dicuntur virtutibus priuati, quẽadmodum nec vitiis obnoxij. In aliis habetur ratio certæ partis, in qua inſunt contraria, vt in bona habitudine oculorum, & morbo contrario, quo pacto cęteræ partes animalium non dicentur carere bona habitudine ad videndũ: quemadmodum nec ſunt morbo contrario obnoxiæ. In aliis denique ipſa etiam contraria hoc poſtulant vt

ſint

A ſint in toto ſubiecto, aut in præcipuis eius partibus, vt elegantia corporis, & ineptitudo ſiue inelegantia contraria, qua proinde non dicemus priuatum digitum, aut quid ſimile: cùm in eo nec elegantia locum habeat. Alio verò modo contraria cenſentur priuationes ſuorum contrariorum, ſi ſpectentur eorum ſubiecta. Alia enim ſunt certa & peculiaria, ſeu neceſſariò illa ſibi alterum eorum vendicent, vt numerus B paritatem vel imparitatem, & animal ſanitatem vel morbum; ſeu contingenter, vt homo virtutem aut vitium. Alia non ſunt peculiaria, vt ſubiectum albedinis & nigredinis, caloris & frigoris. Vnde colligit Ariſtoteles, primũ quidem quædam contraria habere media, cuiuſmodi ſunt illa quæ certum ſubiectum ſibi non vendicant, aut ſi vendicant, alterum eorũ non neceſſariò ineſt: quæ- C dam verò habere media, qualia ſunt ea omnia quæ vt certum ſubiectum poſtulent, & eorum alterum neceſſariò conuenit; quorum exempla ex dictis patent. Deinde colligit, id quod præcipuè oſtenderat, ſemper vnũ ex contrariis ex priuatione dici, ſiue alterius priuationem includere, eiúſque priuationem cenſeri, illud, inquam, quod imperfectius eſt, tametſi id alio & alio modo accidat, vt patet ex dictis. D

[f] *Satis verò eſt.*

ETſi probatum non eſſet, ſemper vnum ex contrarijs cenſeri priuationem alterius: addit tamen id oſtendi poſſe ex primis contrarijs, quæ ſunt vnum, & multa ad quæ cętera omnia reuocantur, vt ſuperiùs dictum eſt, vt æquale & inæquale, ſimile & diſſimile, idem & diuerſum, ſub quo differentia continentur, quæ ſub ſe continent contraria propriè dicta ſeu poſitiua. Omnia enim huiuſmodi contraria ſunt differentia, non item omnia differentia ſunt contraria. Cùm igitur vnum opponatur multis, vt indiuiſum diuiſo, quæ priuationem & habitum ſignificant, relinquitur, cætera omnia contraria ſic opponi, vt vnum cenſeatur priuatio alterius.

Ex iis quæ dicta ſunt in hoc cap. perſpicuum eſt, contradictionem eſſe primam, maximéque generalem oppoſitionem; ſecundam verò priuatiuam, tertiam denique contrariã, quæ cum ſuperioribus tantùm collata eſt: prætermiſſa eſt enim in collatione oppoſitio relatiua, quia relatiuè oppoſita in eo non conueniũt cum cæteris, quòd ſe inuicem ponunt, ac tollunt; quæ conditio aliena admodum videtur à conditione oppoſitorum.

Κεφάλαιον η΄.

Ἐπεὶ δ' ἓν ἑνὶ ἐστὶν ἐναντίον, ἀπορήσειεν ἄν τις πῶς ἀντίκειται τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά (τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνάγεται) καὶ τὸ ἴσον τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ μικρῷ. τὸ γὰρ πότερον ἐν ἀντιθέσει ἀεὶ λέγομεν, οἷον πότερον λευκὸν, ἢ μέλαν· καὶ πότερον λευκὸν, ἢ οὐ λευκόν· πότερον δ' ἄνθρωπος ἢ λευκὸν, οὐ λέγο-

CAPVT VIII.

CVm autem vnum vni contrarium ſit, dubitabit fortaſſe aliquis, quonam pacto vnum & multa opponantur, & æquale magno ac paruo. Hoc enim verbo, Vtrùm, ſemper in oppoſitione vti ſolemus, veluti, vtrùm album an nigrum ſit, & vtrùm album an non album; at vtrùm homo ſit an album, non

In Græco hæc per parentheſim inſeruntur (cætera enim ad hæc reducũtur.)

οὐ λέγομεν, ἐὰν μὴ ἐξ ὑποθέσεως, καὶ ζητοῦντες. οἷον πότερον ἦλθε Κλέων ἢ Σωκράτης· ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη ἐν οὐδενὶ γένει τοῦτο· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἐλήλυθε. τὰ γὰρ ἀντικείμενα μόνα οὐκ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν· ᾧ καὶ ἐνταῦθα χρῆται, ἐν τῷ πότερος ἐλθεῖν. εἰ γὰρ ἅμα ἐνεδέχετο, γελοῖον τὸ ἐρώτημα· εἰ δὲ καὶ οὕτως, ὁμοίως ἐκπίπτει εἰς ἀντίθεσιν, εἰς τὸ ἓν ἢ πολλά· οἷον πότερον ἀμφότεροι ἦλθον, ἢ ἅτερος.

Text. 18. εἰ δὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις ἀεὶ τοῦ ποτέρου ἡ ζήτησις (λέγεται δὲ πότερον μεῖζον ἢ ἔλαττον, ἢ ἴσον) τίς ἐστιν ἡ ἀντίθεσις πρὸς ταῦτα τοῦ ἴσου; οὔτε γὰρ θατέρῳ μόνῳ ἐναντίον, οὔτε ἀμφοῖν. τί γὰρ μᾶλλον, ἢ τῷ μείζονι, ἢ τῷ ἐλάττονι; [b] ἔτι τῷ ἀνίσῳ, ἐναντίον τὸ ἴσον. ὥστ' ἐν πλείοσιν ἔσται, ἢ ἑνί. εἰ δὲ τὸ ἄνισον σημαίνει τὸ αὐτὸ ἅμα ἀμ-

Text. 19. φοῖν, εἴη μὲν ἀντικείμενον ἀμφοῖν· καὶ ἡ ἀπορία βοηθεῖ τοῖς φάσκουσι τὸ ἄνισον δυάδα εἶναι. [d] ἀλλὰ συμβαίνει ἓν δυοῖν ἐναντίον· ὅπερ ἀδύνατον. ἔτι τὸ μὲν ἴσον μεταξὺ φαίνεται μεγάλου καὶ μικροῦ· ἐναντίωσις δὲ οὐδεμία μεταξὺ οὔτε φαίνεται, οὔτε ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δυνατόν. οὐ γὰρ ἂν εἴη τελεία μεταξύ τινος οὖσα, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει ἀεὶ ἑαυτῆς τι μεταξύ. [e] λείπεται δὴ, ἢ ὡς ἀπόφασιν ἀντικεῖσθαι, ἢ ὡς στέρησιν. θατέρου μὲν δὴ οὐκ ἐνδέχεται. τί γὰρ μᾶλλον τοῦ μεγάλου ἢ μικροῦ; ἀμφοῖν ἄρα ἀπόφασις στερητική. διὸ καὶ πρὸς ἀμφότερα τὸ πότερον λέγεται, πρὸς δὲ θάτερον οὔ· οἷον πότερον μεῖζον, ἢ ἴσον· ἢ πότερον ἴσον ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ἀεὶ τρία. οὐ στέρησις δὲ ἐξ ἀνάγκης. οὐ γὰρ πᾶν ἴσον, ὃ μὴ μεῖζον ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ἐν οἷς πέφυκεν ἐκεῖνα. ἔστι δὴ τὸ ἴσον, τὸ μήτε

μέγα

A *non dicimus niſi ex hypotheſi, quærendique gratia, veluti, vtrùm Cleon venit, an Socrates. Verùm hoc non eſt neceſſe in genere vllo; ſed & hoc illinc eſt profectum. Sola enim oppoſita ſimul eſſe non poſſunt, quod hic etiam vſurpatur cùm quæritur vter venit; ſi enim id ſimul contingeret, ridicula eſſet interrogatio. Quòd ſi & hoc pacto quæres, eodem modo in oppoſitionem incides, in vnum, inquam, & multa, ceu vtrùm ambo venerint, an alter. Si igitur quæſtio per Vtrùm,* Text. 18.
B *ſemper eſt in oppoſitis; dici autem ſolet, vtrùm maius aliquid ſit, an minus, an æquale; quænam eſt ad illa ipſius æqualis oppoſitio? Neque enim alteri tantùm contrarium eſt, neque vtrique: cur enim maiori potiùs quàm minori? Præterea [b] inæquali æquale contrarium eſt: quare in pluribus quàm in vno erit. Quòd ſi inæquale ſignificat quod ambo, erit vtique ambobus oppoſitum. Ac dubitatio [c] iuuat eos, qui inæqualita-* Text. 19.
tem dualitatem eſſe dicunt.
C [d] *At ſequitur, vni duo eſſe contraria, quod fieri nequit. Præterea æquale quidem, medium inter magnum & paruum eſſe videtur; contrarietas autem nec videtur media, neque ex definitione id fieri poteſt; neque enim perfecta eſſet, ſi alicuius media eſſet, cùm potiùs ſemper medium aliquid ſui ipſius habeat.*

Reliquum [e] eſt igitur vt vel tanquam negatio vel tanquam priuatio opponatur. Ac alteri quidem fieri nequit: cur enim potiùs magno quàm
D *paruo? Vtriuſque igitur negatio priuatiua eſt. Quo fit vt ad vtrumque dicatur vtrum, ad alterum verò minimè, vt vtrum maius an æquale; aut vtrũ æquale an minus, ſed ſemper ad tria referatur.*

Nõ autẽ priuatio eſt neceſſariò. Neque enim id omne æquale eſt, quod nec maius nec minus eſt, ſed in quibus illa ineſſe ſunt apta. Eſt igitur id æquale, quod nec

ma

μέγα, μήτε μικρὸν, πεφυκὸς δὲ μέγα ἢ μικρὸν εἶναι· καὶ ἀντίκειται ἀμφοῖν ὡς ἀπόφασις στερητική. f διὸ καὶ μεταξύ ἐστι, καὶ τὸ μήτε κακὸν μήτε ἀγαθὸν, ἀντίκειται ἀμφοῖν, ἀλλ' ἀνώνυμον. πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἑκάτερον, καὶ οὐκ ἔστιν ἓν τὸ δεκτικὸν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μήτε λευκὸν, μήτε μέλαν. ἓν δὲ οὐδὲ τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ὡρισμένα πως τὰ χρώματα, ἐφ' ὧν λέγεται στερητικῶς ἡ ἀπόφασις αὕτη. ἀνάγκη γὰρ ἢ φαιὸν, ἢ ὠχρὸν εἶναι, ἢ τοιοῦτόν τι ἄλλο ὡρισμένον. ὥστε οὐκ ὀρθῶς ἐπιτιμῶσιν οἱ νομίζοντες ὁμοίως λέγεσθαι πάντα· ὥστε ἔσεσθαι ὑποδήματος καὶ χειρὸς μεταξὺ, τὸ μήτε ὑπόδημα, μήτε χεῖρα· ἐπείπερ καὶ τὸ μήτε ἀγαθὸν μήτε κακὸν, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· ὡς πάντων ἐσομένου τινὸς μεταξύ. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοῦτο συμβαίνει. ἡ μὲν γὰρ ἀντικειμένων συναπόφασίς ἐστιν, ὧν ἐστι μεταξύ τι, καὶ διάστημά τι πέφυκεν εἶναι· τῶν δ' οὐκ ἔστι διαφορά. ἐν ἄλλῳ γὰρ γένει, ὧν αἱ συναποφάσεις· ὥστ' οὐχ ἓν τὸ ὑποκείμενον.

A *magnum, nec paruum eſt, aptum autem natura, vt magnum aut paruũ ſit; opponitúrque vtriq; vt priuatiua negatio.*

Quapropter f *& medium eſt, & quod nec malum nec bonum eſt, vtrique opponitur; ſed nomine caret. Multis enim modis vtrumque dicitur, neque vnum eſt ſuſceptiuum, ſed magis quod nec album eſt, nec nigrum; nec tamen hoc vnum dicitur, ſed definiti quodammodo colores, in quibus negatio hæc priuatiuè dicitur: aut enim fuſcus ſit, aut pallidus, aut tale* B *aliquid deſignatum neceſſe eſt. Quocirca* g *non rectè ſuccenſent ij, qui omnia eodem modo dici exiſtimant, vt inter calceum & manum id ſit medium, quod nec calceus nec manus ſit, quandoquidem quod boni & mali eſt medium, nec bonum, nec malum eſt: quaſi inter omnia ſit medium aliquid. Hoc verò non neceſſariò ſequitur. Negatio enim, quæ ſimul oppoſita comprehendit, eorum eſt quorum aliquid eſt medium, & interuallum quoddam à natura conſtitutum: at iſto-* C *rum non eſt differentia. In alio enim genere non ſunt; quorum negationes plura comprehendebant. Ita fit, vt quod ſubijcitur, non vnum ſit.*

Græcè deeſt negatio, ſed Alexander addendam putat.

EXPLANATIO CAPITIS OCTAVI.

EGit hactenus de contrariis, eáque cum cæteris oppoſitorum generibus contulit: nunc duas proponit dubitationes ex eo ortas quod ſuprà dixerat, vni vnum tantùm eſſe contrarium. Earum altera eſt, Quonam pacto vnum & multa dicantur contraria, de qua diſputabit capite ſequenti. Nam ſi vnum contrariè opponitur multis, cùm eiſdem opponantur pauca iam non vni tantùm ſed pluribus vnum cõtrarium opponetur. Altera, quam in hoc cap. diſcutit, hæc eſt, Quî fieri poſſit vt æquale ſit contrarium magno & paruo, quæ nomine inæqualis comprehenduntur, cùm magnum & paruum non vnum ſint, ſed multa.

a *Hoc enim verbo.*

DIſſerendi more ſuadet, primum æquale magno & paruo eſſe contrarium. Prima ratio eſt, quia particulam, Vtrùm, non vſurpamus niſi in oppoſitis; dicere autem ſole-

A mus, vtrùm hoc vel illud ſit æquale alteri,an verò magnum aut paruum reſpectu illius; opponitur ergo æquale & magno & paruo,vt duobus contrariis. Neque enim dici poteſt opponi eorum vni, non alteri, cùm par ſit in vtroque ratio; neque etiam vtrique, ſi verum eſt quod ſuperiùs pronunciatum erat, Vnum vni tantùm eſſe contrarium. Maiorem propoſitionem exemplis quibuſdam declarat, oſtendens rectè vſurpari verbum in albo & nigro,in albo item & non albo, cæteriſque contrariis & contradicentibus, non autem in iis quæ non ſunt oppoſita, veluti in albo & homine, in Cleone & Socrate,niſi ex ſuppoſitione.Non rectè enim quis dicat;Vtrùm aliquid albũ ſit an homo, cùm vtrũque verum eſſe poſſit;neque vtrùm venerit Cleon an Socrates, quia cùm non ſint oppoſiti, nec eorum aduentus in eodem tempore repugnent, non eſt neceſſe vt alter tantùm venerit, quod idem accidit in cæteris generibus, cùm res de quibus agitur,non ſũt oppoſitę:tametſi ex ſuppoſitione rectè vſurpari poteſt dictio, vtrùm, in iis quæ non ſunt oppoſita; vt ſi quis in proximo exemplo ponat alterum tantùm,vel Cleonem vel Socratem veniſſe:tum enim rectè quęri poteſt vter venerit: alioqui ridicula eſſet interrogatio. Quamquam addit Ariſtoteles,ſi quæſtio reuocetur ad vnum & multa,tum poſſe ſine ſuppoſitione vſurpari verbum, vtrùm, veluti ſi dicas, Vtrùm alter venerit, an vterque: alter enim ad vnum ſpectat,vterque ad multa.

b *Præterea inæquali.*

SEcunda ratio eſt; Quia æquale contrarium eſt inæquali, at inæquale aut eſt commune magno & paruo,aut inæqualis nomen vtrùmque immediatè ac proinde æquiuocè ſignificat: quo fit vt æquale ſit duobus contrariis oppoſitum.

c *Ac dubitatio.*

PYthagoræ autoritate idem confirmat, quòd inæqualitatem nomine dualitatis ſignificaſſet.Ac meritò quidem, quia cùm vnitas ad æqualitatem pertineat, eo quòd æqualia ſint vnum in quantitate;dualitas,quæ primum principium diui-B ſionis eſt, ad æqualitatem pertineat, neceſſe eſt,quam iccirco rectè ſignificabit.

d *At ſequitur vni.*

DVabus item rationibus oppoſitum ſuadet, æquale, inquam, non eſſe contrarium magno & paruo, tum quia alioqui vnum duobus eſſet contrarium, quod fieri non poſſe,ſuperiùs oſtenſum eſt;tum etiã C quia ęquale videtur eſſe medium inter magnum & paruum,media verò non ſunt extremis contraria, vt rectè ex definitione contrariorum patet: nam ſi eſſent iam contrarietas,perfecta diſtantia non eſſet (quæ eſt ſola extrema) cùm potiùs contrarietas ſemper medium aliquid ſui ipſius habeat, hoc eſt, cùm potiùs contraria ipſa ex eo quòd extrema ſunt, ſemper aliquid medium inter ſe habeant; quod quo pacto verum D ſit,inferiùs patebit. Addit Cõmẽtator,non ſolùm æquale non eſſe contrarium magno & paruo, ſed nec magnum & paruum eſſe inter contraria, quia datur maius magno, & minus paruo, quæ inter ſe diſtant. Quæ tamen probatio nihil habet momenti. Sic enim concluderes, album non eſſe nigro contrarium, quia aliquo albo datur aliud albius,& aliquo nigro nigrius.

e *Reliquum eſt igitur.*

SOluit quæſtionem propoſitam ex iis quæ pro vtraque parte dixerat,

xerat,quatenus ea vera ſunt; docétque,æquale non opponi magno & paruo contrariè, vt probatum erat, nec (quod ſubaudiendum eſt, nec, quia apertum eſt,probare opus erat) relatiuè; ſed vel contradictoriè, vel priuatiuè; neque id quidem vni eorum tantùm, cùm par ſit in vtroque ratio,ſed vtrique. Concludit igitur, opponi vtrique negatione priuatiua. Et quidem quòd vtrique opponatur,etſi iam probatum erat; tamen id iterum ex eo confirmat,quia particula,vtrùm, nunquam vſurpatur in quæſtione de altero duntaxat; neque enim dicimus:Vtrùm hoc ſit æquale an maius;neque item,vtrùm ſit æquale an minus, ſed ſemper vtrumque opponimus, æquè quærentes, vtrùm ſit æquale, an maius, minúſve: inepta enim eſſet prior quærendi ratio, cùm integram oppoſitionem non comprehenderet. Quòd verò non opponatur contradictoriè ſed priuatiuè, ea ratione oſtendit, quia æquale,vt interpretatur Alexander,non eſt priuatio, quæ cum ſuo oppoſito, hoc eſt,cum magno & paruo,more contradictionis, neceſſariò dicatur de quocumque ſiue ente ſiue non ente,cùm nec de omni quidem ente verè dici poſſit eſſe æquale,aut maius,minúſve, ſeu magnum & paruum. Neutrum enim dicitur in rebus non habentibus quantitatem, vt in qualitatibus maximè immaterialibus, quemadmodum neque in ſubſtantiis materiæ expertibus. Sed durior aliquanto videtur expoſitio. D. Thomas ſic contextum intelligit, quaſi dictũ ſit [particula verò,non, quæ in ipſo æquali includitur,neceſſariò eſt priuatio,non autem contradictio,]quo pacto ſenſus eſt aptior, niſi quòd id quod Græcè eſt,οὐ στέρησις δὲ ἐξ ἀνάγκης, hoc modo habere debuiſſet, τὸ δὲ οὐ στέρησις,ἐξ ἀνάγκης,pro quo illud irre-

A pſiſſe facillimè ſuſpicaremur,niſi tãta eſſet in priori lectione exemplarium conſenſio. Commentator aliã adiungit rationem, cur negatio incluſa in eo quod æquale eſt,non opponatur contradictoriè magno & paruo, quia,inquit, negatio contradictoriè oppoſita non negat duo aut plura immediatè, ſed vnum tantùm. Ex his ergo dilucidè colligit Ariſtoteles quid ſit æquale, & quo pacto magno & paruo opponatur.

B [f] *Quapropter & medium.*

DOcet, æquale eſſe medium inter magnum & paruum, quibus priuatiuè opponitur, quo etiam pacto,quod nec malum nec bonum eſt,malo & bono opponitur,tametſi nominatum non eſt,vt æquale inter magnum & paruum. Nec mirum, cùm bonum & malum multis modis dicantur, neque ei quod capax eſt negationis boni & mali, vnum quid eſt,vt facilè peculiari vocabulo
C nominari poſſit;quod tamen accidit in quantitate, quæ vna & eadem exiſtens,æqualis dici poteſt negatione magni & parui.Idem porro quod medio inter bonum & malum interiecto eſt, euenit in eo quod medium eſt inter album & nigrum, quod ideo peculiari nomine non ſignificatur, ſed ſola negatione extremorum; quia ſubiectum negationis vtriuſque non eſt vnum quid ſimpliciter, ſed multi colores quodam-
D modo certi & definiti; quod addit, quia ex varia colorum miſtione, varij admodum reſultare poſſunt, tametſi vnuſquiſque medius color certus eſt & definitus,vt fuſcus, pallidus,& ſimiles.

[g] *Quocirca non rectè.*

ERant qui reprehenderant rationem traditam aſſignandi mediũ per negationem vtriuſque extremi,

quòd idem ſequi dicerent, inter omnia poſſe medium tale conſtitui; vt ſi quis diceret inter manum & calceum, medium eſſe id quod nec manus nec calceus eſt, & modo eodem inter cætera. Quibus reſpondet non rectè id colligi. Ea enim inter quæ media per negationem aſſignari poſſe dictum eſt, ſunt extrema quædam, inter quæ datur aliquod medium, vel vnum ſimpliciter vt ęquale inter magnum & paruum, vel quodammodo vnum, vt colores medij inter album & nigrum, quia vtroque extremo participant: hoc autem medium eſt quaſi interuallum quoddam à natura conſtitutum inter extrema, quæ ſimul negantur, cùm ſignificatur medium, ſiue vno vocabulo id fiat, ſiue negationibus extremorum ſimul in vnam communem vtriuſque negationem conuenientibus. At inter manum & calceum nihil tale eſt, quia non differunt inter ſe propriè cùm ſint ſub diuerſis genere; manus quidem reductitiè ſub animali, calceus verò ſub artefactorum genere, quod ſubſtantiam & qualitatem complectitur: cùm interim ea quorum negationes dicebantur plura comprehēdere, ad ſignificandum medium innominatum, in alio atque alio genere non ſint, ſed ſub eodem, vt album & nigrum. Quare id quod ſubiicitur negationi calcei & manus, non eſt vnum quid quaſi interuallum inter duo extrema, vt medium per negationem dici poſſit.

Hoc loco cùm ſuſpicetur Alexander deprauatum eſſe contextum, illuſtrémque fore lectionem ſi addatur negatio hunc in modum: ἐν ἄλλῳ γὰρ γένει οὐκ ἔστι, hoc eſt, in alio enim genere non ſunt, nos eam non dubitauimus addere, quòd ea dempta, ſenſus ſit nullus qui cum dictis congruat.

Κεφάλαιον θ'.

Text. 20. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν ἀπορήσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ τὰ πολλὰ τῷ ἑνὶ ἁπλῶς ἀντίκειται, συμβαίνει ἔνια ἀδύνατα. τὸ γὰρ ἓν, ὀλίγον, ἢ ὀλίγα ἔσται. τὰ γὰρ πολλὰ, καὶ τοῖς ὀλίγοις ἀντίκειται. ἔτι τὰ δύο πολλὰ, εἴπερ τὸ διπλάσιον πολλαπλάσιον. καὶ οὕτω λέγεται δὲ καὶ τὰ δύο διπλάσια. ὥστε τὸ ἓν, ὀλίγον. πρὸς τί γὰρ πολλὰ τὰ δύο, εἰ μὴ πρὸς ἕν τε καὶ πρὸς τὸ ὀλίγον; οὐδὲν γάρ ἐστιν ἔλαττον. ἔτι εἰ ὡς ἐν μήκει τὸ μακρὸν καὶ βραχὺ, οὕτως ἐν πλήθει τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ ὃ ἂν ᾖ πολὺ, καὶ πολλὰ, καὶ τὰ πολλὰ πολύ· εἰ μή τι ἄρα διαφέρει ἐν συνεχεῖ ἀορίστῳ, τὸ ὀλίγον, πλῆθός τι ἔσται. ὥστε τὸ ἓν

πλῆθος

CAP. IX.

Eodem verò modo de vno & multis dubitare quis poteſt. Si enim multa vni ſimpliciter opponuntur, nonnulla ſequentur quæ fieri nequeunt. Vnum enim, paucum, aut pauca erit, cùm multa paucis opponantur. Præterea duo ſunt multa, ſiquidem duplex multiplex eſt, & à duobus duplum dicitur: ita fit vt vnum ſit paucum: ad quid enim duo multa dicantur, niſi ad vnum & paucum? nihil enim eſt minus. Ad hæc [a] *ſi quemadmodum in longitudine ſe habet productum & breue, ita in multitudine multum & paucum, & quod multum eſt multa, & quod multa, multum dicitur (niſi quid interſit in continuo indefinito) paucum vtique multitudo quædam erit. Ita fiet vt vnum,* Text. 20.

πλῆθός τι ἐστιν, εἴπερ καὶ ὀλίγον. τοῦτο δ' ἀνάγκη, εἰ τὰ δύο πολλά. [b] ἀλλ' ἴσως τὰ πολλὰ λέγεται μὲν ὡς καὶ τὸ πολύ, ἀλλ' ὡς διαφέρον, οἷον ὕδωρ πολύ, πολλὰ δ' οὔ. ἀλλ' ὅσα διαιρετὰ ἐν τούτοις, λέγεται ἕνα μὲν τρόπον· ἐὰν ᾖ πλῆθος ἔχον ὑπεροχὴν, ἢ ἁπλῶς, ἢ πρός τι, καὶ τὸ ὀλίγον ὡσαύτως πλῆθος ἔχον ἔλλειψιν. τὸ δ' ὡς ἀριθμὸς, ὃ καὶ ἀντίκειται τῷ ἑνὶ μόνον. οὕτως γὰρ λέγομεν ἓν, ἢ πολλὰ, ὥσπερ εἴ τις εἴποι ἓν καὶ ἕνα, ἢ λευκὸν καὶ λευκὰ, καὶ τὰ μεμετρημένα πρὸς τὸ μέτρον καὶ τὸ μετρητόν. οὕτως καὶ τὰ πολλαπλάσια λέγεται πολλά. πολλὰ γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς, ὅτι ἑνὸς, καὶ ὅτι μετρητὸς ἑνὶ ἕκαστος, καὶ ὡς τὸ ἀντικείμενον τῷ ἑνὶ, οὐ τῷ ὀλίγῳ. οὕτως μὲν οὖν ἐστι πολλὰ καὶ τὰ δύο. ὡς δ' πλῆθος ἔχον ὑπεροχὴν, ἢ πρός τι, ἢ ἁπλῶς; οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πρῶτον. ὀλίγα δ' ἁπλῶς τὰ δύο. πλῆθος γάρ ἐστιν ἔλλειψιν ἔχον πρῶτον. [d] διὸ καὶ οὐκ ὀρθῶς ἀπέστη Ἀναξαγόρας εἰπὼν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθει καὶ μικρότητι. ἔδει δ' εἰπεῖν, ἀντὶ τοῦ, καὶ μικρότητι, καὶ ὀλιγότητι. οὐ γὰρ ἄπειρα, ἐπεὶ τὸ ὀλίγον, οὐ διὰ τὸ ἓν, ὥσπερ τινές φασιν, ἀλλὰ διὰ τὰ δύο.

Text. 21. [e] ἀντίκειται δ' καὶ οὕτως· ἀντίκειται δὴ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ τὰ ἐν ἀριθμοῖς, ἓν τοῖς πολλοῖς, ὡς μέτρον μετρητῷ. ταῦτα δ' ὡς τὰ πρός τι, ὅσα μὴ καθ' αὑτὰ τῶν πρός τι. διῄρηται δ' ἡμῖν ἐν ἄλλοις, ὅτι διχῶς λέγεται τὰ πρός τι· τὰ μὲν ὡς ἐναντία, τὰ δ' ὡς ἐπιστήμη πρὸς ἐπιστητὸν, τῷ λέγεσθαί τι ἄλλο πρὸς αὐτά. τὸ δ' ἓν, ἔλαττον εἶναί τινος, οἷον τοῖν δυοῖν, οὐδὲν κωλύει. οὐ γὰρ εἰ ἔλαττον, καὶ ὀλίγον. τὸ δ' πλῆθος, ὡς γένος ἐστὶ τοῦ

A multitudo ſit quædam, ſiquidem & paucum eſt; hoc autem neceſſe eſt, ſi duo ſunt multa.

[b] Sed fortaſſe multa dicuntur quidem ſicut & multum, verùm vt aliqua ſit differentia. Exempli cauſa, aqua multa dicitur, multæ autem non item: tametſi in iis omnibus, quæ diuiſa ſunt, dicuntur. Atque vno [c] quidem modo, ſi multitudo ſit, quæ ſimpliciter, aut collatione alterius exceſſum habeat; eodémque modo paucum, multitudo habens defectum: alio B modo vt numerus qui & vni tantùm opponitur. Sic enim dicimus vnum aut multa, quemadmodum ſi quis dicat vnũ, & vna, aut album & alba, & menſura menſuratúmque ad menſurã. Sic & multiplicia dicuntur multa: eſt enim multa, vnuſquiſque numerus, quia vna, & quia vno quiſque menſurabilis, & tanquam quippiam vni, non pauco oppoſitum. Atque hoc quidem modo duo ſunt multa; multitudo autem habens exceſſum, ſiue alicuius reſpectu ſiue ſimpliciter, non ſunt, C ſed prima multitudo. Sunt autem ipſa duo pauca ſimpliciter: eſt enim prima defectum habens multitudo.

Quocirca non [d] rectè diſtinxit Anaxagoras ab eo quod dixerat, res omnes ſimul fuiſſe & multitudine & paruitate infinitas; oportuiſſe enim dicere pro [& paruitate] [& paucitate] neque enim infinita in paucum progrediuntur; non quidem propter vnum, vt quidam dicunt, ſed propter duo.

D Opponuntur autem [e] vnum & multa in numeris, vt menſura menſurato; hæc verò vt ea quæ ad aliquid dicuntur, quæcunque nõ per ſe aliquid reſpiciunt. Aliis enim locis expoſitum eſt, ea quæ cum aliquo conferuntur, duobus modis dici: alia quidem vt contraria: alia verò, vt ſcientia ad ſcibile, eo quòd aliquid aliud ad ipſa dicatur. Porro [f] vnum minus eſſe aliquo, veluti duobus, nihil prohibet; neque ſi minus eſt, continuò eſt paucum. Multitudo [g] autem quaſi genus eſt numeri

Græcè, recipit ἀπέστη.

His verbis ineptè addũtur quædam Græcè, quæ nec vetus interpres agnoſcit, neque vllus fermè recentiorum.

Hîc etiam inſeruntur alia, quæ nullus agnoſcit interpretum.

ἀριθμοῦ. ἔστι γὰρ ἀριθμὸς, πλῆθος ἑνὶ μετρητόν. καὶ ἀντίκειταί πως τὸ ἓν καὶ ὁ ἀριθμὸς, οὐχ ὡς ἐναντίον, ἀλλ᾽ ὥσπερ εἴρηται τῶν πρός τι ἔνια. ᾗ γὰρ μέτρον, τὸ δὲ μετρητόν, ταύτῃ ἀντίκειται. [h] διὸ οὐ πᾶν ὃ ἂν ᾖ ἕν, ἀριθμός ἐστιν, οἷον, εἴ τι ἀδιαίρετόν ἐστιν. [i] ὁμοίως δὲ λεγομένη ἡ ἐπιστήμη πρὸς τὸ ἐπιστητόν, οὐχ ὁμοίως ἀποδίδωσι. δόξειε μὲν γὰρ ἂν μέτρον ἡ ἐπιστήμη εἶναι, τὸ δὲ ἐπιστητὸν τὸ μετρούμενον. συμβαίνει δὲ ἐπιστήμην μὲν πᾶσαν ἐπιστητὸν εἶναι· τὸ δὲ ἐπιστητὸν μὴ πᾶν ἐπιστήμην, ὅτι τρόπον τινὰ ἡ ἐπιστήμη μετρεῖται τῷ ἐπιστητῷ. [k] τὸ δὲ πλῆθος, οὔτε τῷ ὀλίγῳ ἐναντίον, ἀλλὰ τούτῳ μὲν τὸ πολὺ, ὡς ὑπάρχειν πλῆθος ὑπερεχομένῳ πλήθει, οὔτε τῷ ἑνὶ πάντως· ἀλλὰ τὸ μὲν ὥσπερ εἴρηται, ὅτι διαιρετὸν, τὸ δ᾽ ἀδιαίρετον, τὸ δ᾽ ὡς πρός τι, ὥσπερ ἡ ἐπιστήμη ἐπιστητῷ, ἐὰν ᾖ ἀριθμός· τὸ δ᾽ ἓν, μέτρον.

A *meri: eſt enim numerus multitudo menſurabilis vno. Atque opponuntur modo aliquo vnũ & numerus nõ vt contraria, ſed vt quædã eorum quæ ſunt ad aliquid: quatenus enim alterum menſura eſt, alterum menſurabile, eatenus opponũtur. Hac [h] de cauſa non quicquid vnum eſt, numerus eſt; vt ſi quid ſit indiuiſibile. Quamquam verò [i] ſcientia modo eodem ad ſcibile dicitur, non tamẽ modo eodem aſſignatur. Videri enim poteſt ſcientia menſura eſſe, ſcibile autem id quod men-* B *ſuratur: accidit autem omnem ſcientiam eſſe quid ſcibile, nec tamen omne ſcibile eſſe ſcientiam, eo quòd ſcientia modo quodam menſuratur ſcibili.*

[k] *Multitudo verò nec pauco contraria eſt (tametſi huic quidem multum, tanquam excedens multitudo multitudini quæ exceditur) neque vni omnino; ſed alterum quidem, vt dictum eſt, opponitur; quia diuiſibile; alterum quia indiuiſibile, atque alterum vt ad aliquid (veluti ſcientia ſcibili) ſi fuerit numerus; vnum verò menſura.*

EXPLANATIO CAPITIS NONI.

DISCVTIT quæſtionem eam, quam priori loco, ſuperiori cap. propoſuerat: Quonam pacto vnum & multa opponantur? Primúmque ait ſi ſimpliciter nulláve diſtinctione adhibita, ea inter ſe opponi dicantur, nonnulla inde effici, quæ fieri non poſſunt. Quorũ illud tantùm hoc loco commemorat, fore, vt vnum ſit paucum, aut verò pauca; tum quia cùm multa paucis opponantur, idque contrariè (neque enim alia oppoſitio inter ea videtur eſſe) ſi multa vni etiam contraria ſint; erit vtique vnum paucum; aut pauca, ſiquidem vnum contrarium vni tantùm contrario aduerſari poteſt, vt ex dictis patet: tum etiam, quia cùm duo ſint multa (proportio enim quæ à duobus ſumitur, eſt multiplex) multa verò opponantur paucis, ſanè cùm nihil aliud paucum vel pauca eſſe poſſit, niſi vnum; erit profectò vnum ipſum paucum vel pauca: nihil enim eſt minus duobus niſi vnum.

[a] *Ad hæc ſi quemadmodum.*

OPortebat ad complementum propoſitarum rationum, vt oſtenderetur fieri non poſſe vt vnum ſit paucum vel pauca, quod nunc ea ratione probat: Quia vt ſe habent in longitudine productum & breue, ita in multitudine multum & paucum:

ſunt

(ſunt enim hæc affectiones multitudinis A,vt illa longitudinis) atqui omne breue eſt longitudo quædam; ergo omne paucum eſt quædã multitudo. Quare ſi vnum eſt paucum, erit vtique multitudo quædã, quod apertius eſt,fieri nõ poſſe quàm eſſe paucum; vtrumque autem incommodum admittere neceſſe eſt,ſi duo ſint multa,quod ſumptũ erat in proxima argumentatione, atque ex eo probatum,quia proportio dupla diceretur multiplex. Tametſi reuera B propriè non dicimus,duo eſſe multa ſed plura. Multa enim dicuntur nimirum tria, quemadmodum & omnia, vt patet ex primo de cœlo. Vnde & Græcanicæ declinationes nominum,habent numerum ſingularem,& dualem, & pluralem, ſeu multitudinis, qui minimum tria cõtinet. Sed ne quis diceret, aliud eſſe probare vnum non eſſe pauca, aliud non eſſe paucum, dicimus enim de vino incluſo in paruo vaſe,eſſe paucum C vinum, non autem pauca vina; vnde fit,vt dicere poſſimus,aliquid vnum eſſe paucum, non autem pauca; Occurrit Ariſtoteles, paucum & pauca eſſe conuerſibilia, cùm omne multum ſit multa, & omnia multa, multum, niſi quid interſit in continuo ἀορίςῳ, hoc eſt, indefinito, aut, vt habent quędam exemplaria,εὐορίςῳ,id eſt,facilè terminabili ſeu definibili: idem enim eſt ſenſus.Nam liquida omnia D quemadmodum non habent terminum ſiue figuram propriam,vt lapides,&reliqua dura,aut quouis modo conſiſtentia (qua de cauſa dici poſſunt indefinita) ita facilè recipiunt terminum figurámque alienam, vt aqua in vrceo,&liquidum metallum in formula cui infunditur.

b *Sed fortaſſe multa.*

SOluturus difficultatem propoſitam, exponit primùm clariùs id quod ante pauca verba dixerat,multum & multa conuerti inter ſe, præterquam in ijs quæ ſunt indefinita, faciléque terminos alienos admittunt, ex qua etiam re pendet difficultatis ſolutio. Nam & adhibet nũc exemplum in aqua;& docet,illa ſimpliciter & ſine exceptione reciprocari in ijs quæ diuerſa ſunt, hoc eſt, in numeris, ſeu multitudine: in hac enim,quicquid eſt multum,eſt etiam multa, & viciſſim quicquid multa, multum;quanquam vt diximus,duo non propriè dicuntur multa ſed plura.

c *Atque vno quidem modo.*

SOluit difficultatem propoſitam, multorum & paucorum diſtinctione. Multa enim & pauca duobus modis dicuntur; vno comparatè,altero abſolutè. Comparatè quidem ſi multorum nomen ſumatur, vt ſignificat multitudinem excedentẽ,ſiue ſimpliciter, hoc eſt, reſpectu cuiuſcunque multitudinis eiuſdem generis, quo pacto dicimus, multos eſſe in vrbe medicos cùm ſolito ſunt multo plures;ſiue comparatione alicuius minoris multitudinis, quo pacto deeſſe dicuntur multa, reſpectu trium vel duorum:atque in hac vſurpatione reſpondent ex altera parte multis pauca, quatenus paucorum vocabulum ſignificat multitudinem deficientem:ſiue ſimpliciter,quo pacto duo ſunt pauca, quia omnium aliorum numerorum: ſiue comparatione alicuius multo maioris numeri, quo pacto denarius numerus eſt pauca quædam reſpectu centenarij. Abſolutè verò dicuntur multa quæcunque ſunt plura vno, qua ratione quiuis numerus eſt multa quædã,quia eſt plura vno,ſeu (quod idem eſt)plura vna; atque hac vſurpatione multorum etiam duo ſunt multa quædam, & ab eis quemadmodum

modum ab aliis pluribus ſumitur, proportio multiplex: vnde fit vt in hac ſignificatione pauca non opponantur multis. Ait igitur Ariſtoteles, Multa priori modo opponi paucis, non autem vni, quia vnum non eſt multitudo deficiens: at poſteriori opponi non paucis ſed vni, tanquam menſuratum quippiam ſuæ menſuræ; omnis enim multitudo, vt componitur ex pluribus vnitatibus, ita & per vnum repetitum menſuratur. Ex quibus patet multā habere vim ea quæ obijciebantur, ſi multa vni opponi dicerentur. Neque enim ſequitur vnum eſſe paucum aut pauca. Siquidem duo non opponuntur vni vt multa paucis, cùm ſit prima multitudo abſolutè ſumpta, non autem comparata cum paucis, ſed opponitur vni vt menſuratum quippiam ſuæ menſuræ: quin potiùs eſt pauca ſimpliciter ſine reſpectu omnium quæ comparatè dicuntur multa, cùm ſit prima multitudo habens defectum.

[d] *Quocirca non rectè.*

REprehendit ex ijs quę dicta sūt, Anaxagoram, quòd cùm explicare vellet modum quo res eius ſententia à principio erant in chao, dixiſſétque fuiſſe in eo omnium earum atomos & multitudine & paruitate infinitas, ab ea aſſertione deſtiterit, ſéque correxerit, dicēs oportuiſſe pro [& paruitate] dicere [& paucitate.] Eſt enim ea ratione reprehendendus, quòd & ſi datur infinitus progreſſus paruitatem verſus in partibus continuæ quantitatis, non datur tamen infinitus verſus paucitatem in partibus quantitatis diſcretæ. Eſt enim in quantitate diſcreta deueniendum ad duo, quod eſt primum paucum accedendo ad maiores numeros, & vltimum, deſcendendo ad minores. Neque enim

A vera eſt ſententia eorum qui dicunt, vnum eſſe paucum, quia eſt minus duobus; eſſet enim diuiſibile cùm ex ratione ſua diuidi nequeat. Nam etſi vnum continuum diuidi poteſt, id accidit non quia vnum, ſed quia continuum.

[e] *Opponuntur autem.*

EX ijs quæ diſputata ſunt, reſpōdet quæſtioni, quæ initio capitis

B propoſita eſt, aítque in primis vnum opponi multis relatiuè, non quidem eo pacto quo contraria inuicē referuntur relationibus ex vtraque parte emergentibus, ſed vt menſuram menſurabili; quia etſi menſurabile per ſe refertur ad menſuram, tamen menſura non refertur ad menſurabile, niſi quia menſurabile refertur ad illam, vt explicatum eſt libro 5.

[f] *Porro vnum.*

C HÆc verba eò ſpectant vt reſpondeatur iis qui obiicerent vnum non poſſe eſſe menſuram, qui cùm minus ſit duobus, videtur eſſe paucum reſpectu eorum, quam conſequentiam iam refutatam eſſe hoc loco innuit.

[g] *Multitudo autem.*

EXponit de qua multitudine dixerit eſſe menſuratam vno, do-

D cétque non de quauis intelligēdum id eſſe, ſed de ea quæ definita & determinata eſt. Nā multitudo in commune eſt quaſi genus numeri; mēſuratā verò eſſe, eſt quaſi differētia conſtituens numerū, qui eſt quaſi ſpecies illius; cui ex parte altera reſpōdebit altera ſpecies multitudinis indefinitæ, ſiue non menſuratæ, quæ quaſi diuidi poteſt in infinitam & finitā, nondum tamen actu menſuratam. Nam quia numerus vt numerus eſt, pendet ab anima effectione obiectiua menſurante per vnitatem repeti

petitam; etſi datur multitudo actu definita & certa, ſine operatione intellectus, non datur tamen vlla quæ ſit actu numerus. Ita fit vt numerus qua ratione numerus eſt, & vltima vnitate concluſus, gignatur obiectiuè ex multitudine finita. Ait ergo vnum & numerum non autem numerum & multitudinem quamcumque opponi aliquo modo, id eſt, ſpecie aliqua oppoſitionis relatiuæ, quam iterum explicat qualis ſit.

[h] *Hac de cauſa.*

HIs verbis tacitè probat, meritò vnum dici mẽſuram, quia non pendet à numero, cùm interim numerus pendeat ab vno à quo conſtituitur & menſuratur. menſuratum enim pendet ab ea menſura à qua accipit eſſe, non autem menſura à mẽſurato. Hinc enim fit vt etſi dato numero neceſſe ſit dari vnum, tamẽ non eſt neceſſe vt dato vno detur etiam numerus. Sed quia hæc perſpicua erant, obijcíque poſſet, vnum quoque diuidi poſſe, proinde dato vno, dari etiam numerum aut multitudinem numerabilem: Huic tantùm obiectioni apertè reſpondet, ſaltem ſi datur aliquod vnum indiuiſibile, non inde ſequi dari numerum etiam potentia, qui ſolus inferri poſſet ex vno diuiſibili.

[i] *Quamquam verò ſcientia.*

EXponit ſimilitudinẽ quam habent multa & vnum cum ſcientia & ſcibili, in eo quòd multa referuntur ad vnum, vt ſcientia ad ſcibile; tametſi hæc ſimilitudo aliter tradita ſit à Protagora, vt ſuperiùs dictum eſt. Dicebat enim non eſſe res menſuras ſcientiarum, ſed ſcientias rerum, cùm contrà res habeat. Nam ſcibile poteſt eſſe ſine ſcientia (quo pacto multæ res ſciri poterant antequam de illis ſcientia A eſſet inuenta) non item ſcientia ſine ſcibili: quandoquidem & ipſa ſcientia ſcibile quoddam eſt, cùm ſub ſcientiam cadere poſſit. Id autem ex eo accidit, quia ſcientia ſuo modo menſuratur ſcibili, non per repetitionem vt numerus vnitate, ſed per adæquationem veræ ſcientiæ ad res veras: menſura autem eſſendi non pendet à menſurato, ſed menſuratum à menſura, vt paulo antè dictum eſt.

B

[k] *Multitudo verò.*

IN hoc quaſi epilogo eorum quæ præcipuè dixerat, docet, multitudinem abſolutè ſumptam, nec pauco contrariam eſſe, neque etiam vni omnino, hoc eſt, neque accepto vt menſura eſt, neque vt eſt indiuiſum: quamquam multitudo ſi ſumatur comparatè, nempe vt excedens, non dubium eſt quin ei opponatur multitudo quæ exceditur, quatenus ex- C ceditur. Quòd autem abſolutè ſumpta non ſit contraria pauco, ex eo patet, quia paucitas abſolutè ſumpta, eſt etiam quædam multitudo. Quòd verò nec ſit contraria vni vt eſt indiuiſum, ex eo conſtat, quia hęc eorum oppoſitio eſt priuatiua, quæ diſtinguitur à contraria propriè dicta. Quòd denique nec ſit contraria vni quatenus vnum eſt menſura, ea ratione probat, quia oppoſitio hæc eſt relatiua, quæ valde remota eſt à D contraria, magíſque aliena quàm priuatiua, cum qua contraria conuenit, quatenus vtraque ſibi vendicat idem commune ſubiectũ vtriuſque oppoſiti; quod non datur in relatiuè oppoſitis. Verùm hæc oppoſitio relatiua, vt ait, non exercetur inter vnum & quamuis multitudinem, ſed inter vnum quod eſt numeri principium & menſura, & multitudinem menſuratam quæ eſt numerus.

A

Κεφάλαιον ι'.

Text. 22. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐναντίων ἐνδέχεται εἶναί τι μεταξὺ, καὶ ἐνίων ἐστὶν ἀνάγκη ἐκ τῶν ἐναντίων εἶναι τὰ μεταξύ. [b] πάντα γὰρ τὰ μεταξὺ, ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ, καὶ ὧν ἐστι μεταξύ. μεταξὺ μὲν γὰρ ταῦτα λέγομεν, εἰς ὅσα μεταβάλλειν πρότερον ἀνάγκη τὸ μεταβάλλον, οἷον ἀπὸ τῆς ὑπάτης ἐπὶ τὴν νήτην, εἰ μεταβαίνοι τῷ ὀλίγῳ χρόνῳ, ἥξει πρότερον εἰς τοὺς μεταξὺ φθόγγους· καὶ ἐν χρώμασιν, εἰ ἥξει ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν, πρότερον ἥξει εἰς τὸ φοινικοῦν καὶ φαιὸν, ἢ εἰς τὸ μέλαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. μεταβάλλειν δ' ἐξ ἄλλου γένους εἰς ἄλλο γένος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἐκ χρώματος εἰς σχῆμα. ἀνάγκη ἄρα τὰ μεταξὺ καὶ αὐτοῖς, καὶ ὧν μεταξύ εἰσιν, ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι. [c] ἀλλὰ μὴν πάντα γε τὰ μεταξὺ, ἐστὶν ἀντικειμένων τινῶν. ἐκ τούτων γὰρ μόνων καθ' αὐτό ἐστι μεταβάλλειν. διὸ ἀδύνατον εἶναι μεταξὺ, μὴ ἀντικειμένων. εἴη γὰρ ἂν μεταβολὴ, καὶ μὴ ἐξ ἀντικειμένων. τῶν δ' ἀντικειμένων ἀντιφάσεως μὲν, οὐκ ἔστι μεταξύ. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀντίφασις, ἀντίθεσις, καὶ ἧς ὁτῳοῦν μόριον θάτερον πάρεστιν, ἐχούσης οὐδὲν μεταξὺ ἧς ὁτῳοῦν θάτερον μόριον ὂν τὸ ναὶ ἢ τὸ οὐ πάρεστιν, οὐκ ἐχούσης οὐδὲν μεταξύ. τῶν δὲ λοιπῶν, τὰ μὲν πρός τι, τὰ δὲ στέρησις, τὰ δὲ ἐναντία ἐστί. τῶν δὲ πρός τι, ὅσα μὴ ἐναντία, οὐκ ἔχει μεταξύ. αἴτιον δ' ὅτι οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστί.

Text. 23. τί γὰρ ἐπιστήμης καὶ ἐπιστητοῦ μεταξύ; ἀλλὰ μεγάλου καὶ μικροῦ. εἰ δ' ἔστιν ἐν αὐτῷ γένει τὰ μεταξὺ, ὥσπερ δέδεικται, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, ἀνάγκη καὶ αὐτὰ συγκεῖσθαι ἐκ τούτων τῶν ἐναντίων. ἢ γὰρ ἔσται τι γένος αὐτῶν, ἢ οὐδέν.

καὶ

CAPVT. X.

Quoniam [a] verò inter contraria aliquid medium eſſe poteſt, & inter quædam eſt, neceſſe eſt media ex contrariis eſſe. Omnia[b] enim media & ea quorũ media ſunt, in eodẽ ſunt genere. Namque ea dicimus media in quæ priùs mutetur neceſſe eſt id quod mutatur, vt ſi ab vltima chorda ad primã paulatim tranſeat, priùs in medios ſonos veniet, & in colo- B *ribus ſi ex albo in nigrum pergat, priùs in puniceum & fuſcum incidet, quàm ad nigrum proueniat. Quod idem in cæteris accidit. Mutari autem ex genere vno in aliud genus nihil poteſt niſi per accidens, vt ex colore in figuram. Neceſſe eſt igitur media & ea quorum ſunt media in eodem genere eſſe.* Text. 22.

At enim [c] media omnia oppoſitorum quorũdam ſunt; ex his enim ſolis per ſe eſt mutatio; quo fit vt non oppoſitorum medium eſſe non poſſit, foret enim mutatio, C *neque ex oppoſitis. Horum porro quæ contradictorio nomine opponuntur, non eſt medium: hoc enim eſt contradictio, oppoſitio cuius cùm medium ſit nullum, cuicunque adeſt pars [d] altera. Cæterorum autem, alia ad aliquid ſunt, alia priuatio, alia contraria. Ea verò quæ ſunt, ad aliquid, quæcunque contraria non ſunt, medium non habent, cauſa verò* D *eſt, quia non ſunt in eodem genere. Quid enim inter ſcientiam & ſcibile ſit medium? eſt tamen inter magnum & paruum.*

[e] Quòd ſi in eodem genere ſunt media, vt demonſtratum eſt, eáque inter contraria locantur: ex his contrariis & ipſa conſtent neceſſe eſt. Aut enim eorum genus aliquod erit, aut nullum. Text. 23.

Gr. additur καὶ αὐτοῖς, *quod Beſſario vertit [& ſibi inuicem] cæteri nõ attingunt, vno excepto qui Beſſarionem ſequitur.*

Hic inſeritur Græcè alia definitio contradictionis, quam totam delet Budæus; interpretes fere prætermittunt.

καὶ εἰ μὲν γένος ἔσται οὕτως, ὥστ' εἶναι πρότερόν τι τῶν ἐναντίων, αἱ διαφοραὶ πρότεραι ἐναντίαι ἔσονται αἱ ποιήσαται τὰ ἐναντία ὡς εἴδη γένους. ἐκ γὰρ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν τὰ εἴδη· οἷον εἰ τὸ λευκὸν καὶ μέλαν ἐναντία, ἔστι δὲ τὸ μὲν διακριτικὸν χρῶμα, τὸ δὲ συγκριτικὸν χρῶμα. αὗται αἱ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικὸν πρότεραι. ὥστε ταῦτα τὰ ἐναντία ἀλλήλοις πρότερα. ἀλλὰ μὴν τά γε ἐναντία διαφέροντα, μᾶλλον ἐναντία. [g] καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τοῦ γένους ἔσται, καὶ τῶν διαφορῶν· οἷον ὅσα χρώματα τοῦ λευκοῦ καὶ μέλανός ἐστι μεταξύ, ταῦτα δεῖ ἔκ τε τοῦ γένους λέγεσθαι (ἔστι δὲ γένος τὸ χρῶμα) καὶ ἐκ διαφορῶν τινῶν. αὗται δὲ οὐκ ἔσονται τὰ πρῶτα ἐναντία. εἰ δὲ μὴ ἔσται ἕκαστον, ἢ λευκὸν ἢ μέλαν, ἕτεραι ἄρα. μεταξὺ ἄρα τῶν πρώτων ἐναντίων αὗται ἔσονται. αἱ πρῶται δὲ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικόν· [h] ὥστε ταῦτα πρῶτα ζητητέον, ὅσα ἐναντία μὴ ἐν γένει, ἐκ τίνος τὰ μεταξὺ αὐτῶν. ἀνάγκη γὰρ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει, ἐκ τῶν ἀσυνθέτων τῷ γένει συγκεῖσθαι, ἢ ἀσύνθετα εἶναι. τὰ μὲν οὖν ἐναντία, ἀσύνθετα ἐξ ἀλλήλων, ὥστε ἀρχαί. τὰ δὲ μεταξύ, ἢ πάντα, ἢ οὐδέν. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων γίγνεταί τι. ὥστε ἔσται μεταβολὴ εἰς τοῦτο, πρὶν ἢ εἰς αὐτά· ἑκατέρου γὰρ καὶ ἧττον ἔσται καὶ μᾶλλον. μεταξὺ ἄρα ἔσται καὶ τοῦτο τῶν ἐναντίων. καὶ τὰ ἄλλα ἄρα πάντα σύνθετα τὰ μεταξύ. τὸ γὰρ τοῦ μὲν μᾶλλον, τοῦ δ' ἧττον, σύνθετόν πως ἐξ ἐκείνων ὧν λέγεται εἶναι, τοῦ μὲν μᾶλλον, τοῦ δ' ἧττον. [h] ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστιν ἕτερα πρότερα ὁμογενῆ τῶν ἐναντίων, ἅπαντ' ἂν ἐκ τῶν ἐναντίων εἴη τὰ μεταξύ. ὥστε καὶ τὰ κάτω πάντα,

A *Ac ſi genus quidem ſic erit, vt aliquid prius ſit cõtrariis, differentiæ priores erunt contrariæ, quæ nimirum contraria vt ſpecies generis faciunt. Namque ex genere ac differentiis ſpecies conſtant; vt ſi album & nigrum contraria ſint, ſitque alterum diſgregatiuus color, alterum congregatiuus: hæ differentiæ, diſgregatiuum & congregatiuum, priores erũt: quo fit vt hæc contraria alia aliis priora ſint. Veruntamen cõtraria,[f] quæ differentiæ ſunt, magis contraria ſunt.*

B *[g]Sed & reliqua & media ex genere ac differentiis erunt, vt omnes colores qui inter album & nigrum interiecti ſunt, hi oportet, vt ex genere dicantur (eſt autem genus color) & ex differentiis quibuſdam. Hæ verò non erunt prima contraria; alioqui vnaquæque res, alba erit, aut nigra, ergo aliæ. Erunt ergo hæ interiectæ inter prima contraria: erant autem primæ differentiæ diſgregatiuum & congregatiuum.*

C *Quare hoc [h] primum quærendum eſt, ſi qua contraria in genere non ſint, ex quo tandem eorum media exiſtant. Neceſſe eſt enim ea quæ in eodem genere ſunt ex incompoſitis genere componi, aut incompoſita eſſe. Atque contraria quidem alia ex aliis non componuntur. Sunt igitur principia. Media verò aut omnia aut nullum: ex contrariis autem aliquid fit. Erit ergo in hoc priùs mutatio, quàm in illa; vtroque enim & minus & magis erit. Medium igitur & hoc erit inter contraria. Quare & cætera*

D *media omnia compoſita erunt. Quod enim altero magis tale eſt, altero minùs, modo aliquo ex iis compoſitum eſt ex quibus tale eſſe dicitur. [h] Quoniam verò in eodem genere non ſunt alia priora contrariis; omnia vtique media ex contrariis erunt. Quare omnia quæ*

Text. 24. καὶ τἀναντία, καὶ τὰ μεταξὺ, ἐκ τῶν πρώτων ἐναντίων ἔσονται. ὅτι μὲν οὖν τὰ μεταξὺ, ἔν τε ταὐτῷ γένει πάντα, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, καὶ σύγκειται ἐκ τῶν ἐναντίων ἅπαντα, δῆλον.

A *quæ infra ſunt & contraria & media ex primis contrariis conſtabunt. Omnia igitur media & in eodem genere eſſe, & inter contraria collocata, & omnia ex contrariis conſtare, perſpicuum eſt.* Text. 24.

EXPLANATIO CAPITIS DECIMI.

[a] *Quoniam verò inter.*

MVLTA hactenus de contrariis docuit; hoc verò capite id præcipuè docere inſtituit, media ex contrariis exiſtere. Quod vt faciat, primùm ponit ex iis quæ dicta ſunt, dari poſſe media inter contraria, quia nimirum id nil repugnet; imò verò inter aliqua c ontraria reuera reperiri, vt inter album & nigrum, & inter extrema vitia.

[b] *Omnia enim media.*

SEcundo loco oſtendit media & contraria, quorum dicuntur media, in eodem genere collocari. Ratio verò eſt quia Media ſunt illa in quæ priùs incidit id quod mutatur, quàm ad extremum veniat; quod patet in Sonis, & coloribus; Si enim citharœdus ab vna extrema chorda ad alteram extremam paulatim pulſando venturus eſt, veluti ab vltima ex grauibus ad acutiſſimam, priùs medias tangat neceſſe eſt, quæ medios ſcnos efficiunt: eodémque modo ſi rem albam paulatim oporteat fieri nigram, priùs mutari oportet in medium aliquem colorem quàm ad nigrum perueniat. Cùm igitur inter ea, quæ ſunt in diuerſis generibus, non fiat mutatio niſi per accidens, vt ſi aliquid cùm mutatur, colore mutetur, item ſapore aut figura, aut cùm mutetur loco, mutetur etiam affectu, aut quantitate: efficitur vt C media in eodem genere ſint, in quo sũt ea cõtraria quorum ſunt media. Quo loco cùm dicitur [neceſſe eſt igitur media] additur Gręcè καὶ αὐτοῖς, quod Beſſario vertit [& ſibi inui- A cem] cæteri fere non attingunt; Budæus verò expungit.

[c] *At enim media.*

TErtio loco docet, media, quæ in eodem genere cum contrariis eſſe oſtenderat, inter ipſa contraria interiecta eſſe. Ac primum probat, interiecta eſſe inter oppoſita, eo quòd nulla mutatio per ſe fiat niſi ex oppoſito in oppoſitum, vt 1. & 2. Phyſicorum ipſe tradiderat; media B autem ſint illa per quæ tranſitur cùm aliquid mutatur. Deinde oſtendit, oppoſita illa inter quæ ſunt media, non alia eſſe quàm contraria. Nam inter contradicẽtia, non datur medium vllum, vt ſuprà oſtenſum eſt, & ex definitione contradictionis quam affert, perſpicuum eſſe vult. Oppoſita verò relatiuè, ſi contraria quidem ſint, habere poſſunt & ipſa medium interiectum, quo pacto, magni & parui, cùm relatiuè ſumũtur, medium eſt ęquale, itémque diſſimilis per exceſſum & diſſimilis per defectum, id quod eſt ſimile. Vnde fit vt eorum media in aliquo etiam eodem ſint genere, in quo ipſa collocantur. At ſi non ſint contraria,

quia

quia non ad idem genus pertinent, vt ſcientia & ſcibile, ea ipſa ratione medium habere non poſſunt, cùm ſit oſtenſum, media eſſe in eodem genere cum extremis. Quæ autem relatiuè oppoſita in eodem ſunt genere, ea præterit Ariſtoteles, quia inductione perſpicuum erat, non habere illa medium interiectum, vt videre licet in patre & filio, domino & ſeruo. Neque obeſt quòd ſæpe correlatiua dicuntur extrema; ſic enim appellãtur ratione relationum hinc inde quaſi egredientium, non ratione mediorum relatiuorum; quo fit vt omnia correlatiua, quæ contraria non ſunt, ſint extrema immediata: quod dictum accipe de mediis poſitiuis. Nam purè priuatiua media non dubium eſt quin dentur inter correlatiua, ſiquidem multi ſunt qui nec patres ſint, nec iam patres habeant, neque item ſint domini, nec verò ſerui nec præceptores nec diſcipuli. Nihil autem adiungit de priuatiuè oppoſitis, quia iam cap. 7. oſtenderat quo pacto illa medium habeant, quo item non habeant; nunc autem cùm ea relatiuè oppoſitis negat, planè ſignificat, ſe de poſitiuis mediis loqui, quæ nemo priuatiuè oppoſitis conceſſerit. Itaque ſola contraria ex toto oppoſitorum genere media poſitiua inter ſe habere poſſunt, non omnia tamen, ſed quæ dicuntur mediata, vt album & nigrum, calidum & frigidum. Quòd ſi & his aliquando tribuuntur media negatiua, quibus ſcilicet vtrumque extremum negetur, vt quod neque album nec nigrum eſt, id fit quia media ſunt multa inter vtrumque, neque ea vno communi conceptu obiectiuo, qui poſitiuus ſit ac realis adæquatè, cõprehendi poſſunt. Nam vbi media plura non ſunt, non eſt opus vt ea ſignificentur extremorum negatione, vt tepidum quod eſt inter calidum & frigidum, & æquale inter magnum & paruum, virtúſque media inter contraria vitia. Tametſi & hæc media ſuo modo includunt negationem extremorum, quod Ariſtoteles ſuperiùs dixit de æquali, quod nec magnum ſit ſiue excedẽs, nec paruum ſiue deficiens, quæ inæqualis communi nomine comprehenduntur.

A

B

[d] *Pars altera.*

HIs verbis adiungunt Græci codices alteram quaſi definitionem contradictionis, quam totam meritò vna litura delet Budæus, quòd fortaſſe ei viſa ſit expoſitio ex margine alicuius codicis in contextum aſcita, nec eam interpretes Latinam faciant, vno (quod ſciam) excepto Perionio.

C

[e] *Quòd ſi in eodem.*

IAm oſtendit id quod præcipuè docere inſtituerat, media ſcilicet ex contrariis conſtitui, ſi vera ſunt duo illa quæ proximè poſita & probata ſunt, Media in eodem genere eſſe cum contrariis quorum ſunt media; & ea etiam inter ipſa contraria interiecta eſſe. Quod vt faciat, primùm probat contrarias ſpecies habere alia priora contraria ex quibus conſtent, quæ & ipſa magis cõtraria ſint, quàm ipſæ ſpecies inter ſe contrariæ. Aut enim, inquit, contrariorum eſt genus aliquod, aut nullum; ſi eſt, atque ita eſt, vt ſuapte natura ſit prius ipſis contrariis; differentiæ vtique priores, quibus contrariæ ſpecies conſtituentur, erunt priùs contrariæ, quàm ipſæ contrariæ ſpecies: namque ex genere tali ac differentiis quibus diuiditur; ſpecies conſtant, vt patet in albo & nigro, quorum differentias quaſdam accidentarias ipſe tradit loco eſſentialium, quæ ſub eis latent. Quare

D

 cùm

cùm contrarietas differentiarum ſit cauſa contrarietatis ſpecierum; erũt etiam ipſæ differentiæ magis contrariæ quàm ſpecies, quas conſtituunt, iuxta illud commune pronũciatum, propter quod vnum quodque tale eſt, & illud magis eſt tale.

Quo loco aduerte, quia analoga ſæpe dicuntur genera, propterea Ariſtotelem dixiſſe hoc loco, ſi genus ſic erit, vt aliquid ſit prius contrariis. Analoga enim non contrahuntur ad ſua membra diuidentia, quæ ſunt eorum quaſi ſpecies, per vllas differentias, quę iis priores eſſe poſſint, neque analoga ipſa ſunt ſuapte natura ſuis membris diuidentibus priora, cùm nullam naturam diſtinctam ab illis habeant, vt patet ex iis quæ ad librum quartum diximus: quod tamen in veris ac propriè dictis generibus contrà accidit. Fortaſſe autem his etiam verbis innuere voluit Ariſtoteles, quo pacto differentiæ contrariæ ſint in genere. Si enim referantur ad genus, quod diuidunt, ſic datur genus quod illis prius natura ſit: ipſa ſcilicet talis generis natura. Sin autem referantur ad aliquid quod de illis quiditatiua prædicatione dicatur, vt ad ens, aut ens incompletum, vel tale aliquid; nihil ſanè erit natura prius quod ad illas contrahatur; nullæ etiam aliæ differentiæ ſunt per quas illæ conſtituantur. Sunt enim differentiæ omnes ea ratione naturáque ſua omnino ſimplices, etſi in rebus materialibus ſint re ipſa compoſitę. Quare etſi Ariſtoteles hîc ait differentias conſtitutiuas contrariarum ſpecierum eſſe magis cõtrarias quàm ſpecies ipſas, non idem tamen colligẽdum eſt eſſe eas magis in vero genere, de quo hactenus ſermo erat: magis enim dicuntur eſſe in vero genere quæ illi naturali & quiditatiua ſubiectione ſubduntur, cuiuſ-
A modi ſunt ſpecies, quàm quæ ſola indirecta & contra naturam, quales ſunt differentiæ; ſunt tamen differentiæ propinquiùs in vero genere quàm ſpecies, quia inter eas & illud nihil eſt medium, cùm interim inter ſpecies & ſuum genus ſuo modo interiectæ ſint differentiæ.

Si quis autem quærat cur Ariſtoteles non ſit proſequutus totã illam diſtinctionem [Aut enim eorum genus aliquod erit, aut nullum] ſed ſolam
B priorem partem, dici poteſt id factum eſſe, quia conſtabat, omnia contraria genus aliquod verum ac propriè dictum habere; quod tamen nunc expoſitum eſt tale eſſe, vt vel in illis quiditatiuè includatur, vel per illa contrahatur.

f *Quæ differentiæ ſunt.*

Græcè eſt διαφέροντα, id eſt, differentia neutro genere. Quod verbum etſi commune eſt omnibus
C differẽtibus, tamẽ hoc loco ſolis differẽtiis accommodatur, quamquam magis ipſę ſunt quibus ſpecies differunt, quàm quæ propriè differant, cùm potiùs dici debeant primo diuerſa, quòd in nulla eadem communi natura vniuoca quiditatiuè conueniant.

g *Reliqua verò.*

Probat deinde ipſas etiam medias ſpecies (quas repetitione
D quadam vocat, & reliqua, & media) ex genere & differentiis conſtare, non illis quidem quibus ipſa contraria conſtituuntur, quæ ſunt primò contrariæ (alioqui omnes medij colores aut eſſent albi aut nigri, réſque omnes quæ illis afficerentur, albæ aut nigræ) ſed alijs quibuſdam interiectis, inter eas quæ primo ſunt contrariæ, magis, inquam, quàm ipſę ſpecies, vt dictũ eſt, cuiuſmodi ſunt differentiæ mediorum colorum inter

tet

ter congregatiuum aſpectus, & diſgregatiuum.

Melius, quare hæc prim. ũ quærenda: quàm, hoc primũ quærendum, vt habet contextus.

[g] *Quare hæc primùm.*

COncludit id quod erat præcipuum, Media ex contrariis cõſtitui: id primum aſſerens, ſi qua cõtraria non in eodem genere forent, tum demum quærendum fuiſſe, hoc eſt diſputandum, ex quo tandem vnumquodque medium eorum cõſtitueretur: eſſet enim id difficile aut potiùs impoſſibile. Nunc autem (B) cùm conſtet omnia eſſe, ſi eodem genere, facilè id poſſe monſtrari; quod hoc argumento videtur conficere. Quæcumque ſunt in eodem genere, aut compoſita ſunt ex compoſitis ſiue ſimplicibus, aut ſimplicia; at prima contraria ſunt ſimplicia, reliqua verò ſiue contraria ſiue media ſunt compoſita; omnia igitur ſiue contraria non prima, ſiue media inter contraria, ex primis contrariis (C) conſtant. Propoſitio aperta eſt; Priorem partem aſſumptionis ex eo probat, quia contraria, hoc eſt, prima contraria alia ex aliis non componuntur (ſubaudiendum verò eſt nec ratione totius nec ratione partis quam nullam habent) quo fit vt ſint principia atque adeo ſimplicia. Poſteriorem verò ex eo oſtendit, quia non maior eſt ratio cur alia media ſint compoſita, alia minimè: ſatis autem patet quædam media eſſe com- (D) poſita ex ſuis extremis. Nam cùm contrarium fiat ex ſuo contrario, (A) tanquam ex termino à quo, non autem vt ex quo componatur, cùm ex albo quidem per fuſcum fit nigrum, priùs ex albo fit fuſcum quàm nigrum: oportet igitur in fuſco aliquid eſſe albi, & aliquid nigri plus minúſve, quatenus magis minúſve receditur ab vno, & acceditur ad aliud. Mobile enim dum mouetur, partim debet eſſe in termino à quo, partim in termino ad quem.

[h] *Quoniam verò in eodem.*

(B) ANtequam colligat propoſitam concluſionem (omnia, inquam, quæ infra ſunt, hoc eſt, poſteriora primis contrariis, ex primis contrariis conſtitui) occurrit obiectioni, qua quis diceret, in eodem genere alia eſſe priora primis contrariis, proinde ipſa quoque prima contraria ex illis componi. Ait ergo ſatis conſtare, non eſſe in genere contra- (C) riorum alia priora contrariis, id eſt, primis contrariis, quia nimirum iam oſtenderat, differentias quibus genus ad contrarias ſpecies trahitur, eſſe prima contraria; ſatis autem apertum eſt, nihil eſſe prius eiuſmodi differentiis quàm genus ipſum, quod eſt velut immediata earum materia. Poſtremò in epilogum colligit omnia quæ in hoc capite dixerat. Quo autem pacto media diffe- (D) rentiis contrariorum ipſíſque contrariis ſpeciebus conſtent, ſeorſim diſcutiendum eſt. Neque enim id facile eſt intelligere.

Κεφάλαιον ιά.

ΤΟ δ' ἕτερον τῷ εἴδει τινὸς τι ἕτερόν ἐστι, καὶ δεῖ τοῦτο ἀμφοῖν ὑπάρχειν. οἷον, εἰ ζῷον ἕτερον τῷ εἴδει, ἄμφω ζῷα. [b] ἀνάγκη ἄρα ἐν γένει τῷ αὐτῷ εἶναι τὰ ἕτερα τῷ εἴδει. τὸ γὰρ

CAP. XI.

DIuerſum [a] autem ſpecie, diuerſum quippiam ab aliquo eſt, oportétque hoc vtrique ineſſe: veluti ſi animal ſpecie ſit diuerſum, ambo erunt animalia. [b] Eſt igitur neceſſe vt in eodem genere ſint quæ ſunt ſpecie diuerſa. Id

τοιοῦτον γένος καλῶ, ὃ ἄμφω ἓν ταὐτὸ λέγεται, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἔχον διαφοράν, εἴθ᾽ ὡς ὕλη ὄν, εἴθ᾽ ὡς ἄλλως. οὐ μόνον γὰρ δεῖ τὸ κοινὸν ὑπάρχειν, οἷον, ἄμφω ζῷα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἑκατέρῳ, τοῦτο αὐτὸ τὸ ζῷον, οἷον, τὸ μὲν ἵππον, τὸ δὲ ἄνθρωπον. διὰ τοῦτο τὸ κοινὸν, ἕτερα ἀλλήλων ἐστὶ τῷ εἴδει. ἔσται δὴ καθ᾽ αὑτὸ, τὸ μὲν τοιονδὶ ζῷον, τὸ δὲ τοιονδί, οἷον τὸ μὲν ἵππος, τὸ δ᾽ ἄνθρωπος. ἀνάγκη ἄρα τὴν διαφορὰν ταύτην ἑτερότητα τοῦ γένους εἶναι. λέγω γὰρ γένους διαφορὰν ἑτερότητα, ἣ ἕτερον ποιεῖ τοῦτο αὐτό. [d] ἐναντίωσις τοίνυν ἔσται αὕτη. δῆλον δὲ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαιρεῖται τοῖς ἀντικειμένοις. [e] καὶ ὅτι τἀναντία ἐν ταὐτῷ γένει, δέδεικται. ἡ γὰρ ἐναντιότης, ἦν διαφορὰ τελεία. ἡ δὲ διαφορὰ ἡ εἴδει, πᾶσα τινός τι. ὥστε τοῦτο τὸ αὐτό τε καὶ γένος ἐπ᾽ ἀμφοῖν. διὸ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ πάντα τὰ ἐναντία τῆς κατηγορίας, ὅσα εἴδει διάφορα καὶ μὴ γένει, ἕτερά τε ἀλλήλων μάλιστα. τελεία γὰρ ἡ διαφορὰ, καὶ ἅμα ἀλλήλοις οὐ γίνεται. ἡ ἄρα διαφορὰ, ἐναντίωσίς ἐστί. [g] τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἕτερον εἶναι τῷ εἴδει, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ὄντα ἐναντίωσιν ἔχειν ἄτομα ὄντα. ταὐτὰ δὲ τῷ εἴδει, ὅσα μὴ ἔχει ἐναντίωσιν ἄτομα ὄντα. ἐν γὰρ τῇ διαιρέσει καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ γίνονται ἐναντιώσεις, πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν. [h] ὥστε φανερὸν ὅτι πρὸς τὸ καλούμενον ὂν γένος, οὔτε ταὐτὸν, οὔτε ἕτερον τῷ εἴδει οὐδέν ἐστι τῶν ὡς γένος εἰδῶν προσηκόντων. ἡ γὰρ ὕλη ἀποφάσει δηλοῦται. τὸ δὲ γένος ὕλη. ὃ οὗ λέγεται γένος, μὴ ὡς τὸ τῶν Ἡρακλειδῶν, ἀλλ᾽ ἢ ὡς τὸ ἐν τῇ φύσει. οὐδὲ πρὸς τὰ μὴ ἐν ταὐτῷ γένει ἀλλὰ διοίσει, τῷ γένει ἐκείνων· εἴδει δὲ, τὰ ἐν ταὐτῷ γένει

A *Id enim genus voco, in quo ambo vnum atque idem dicuntur, nec per accidens differentiam habet ſeu quaſi materia ſit, ſeu modo alio. Neque enim ſolum id quod commune eſt, ineſſe debet, vt ambo (exempli cauſa) ſint animalia, ſed etiam in vtroque diuerſum (hoc, inquam, ipſum animal) veluti alterum equus, alterum homo. Quapropter hoc ipſum commune, diuerſum in illis ſpecie eſt. Erit igitur per ſe hoc quidem tale quoddam animal,* B *hoc verò tale quoddam, vt hoc equus, illud homo. Hæc igitur differentia diuerſitas generis ſit neceſſe eſt. Voco autem generis differentiam, eam diuerſitatem, quæ hoc ipſum diuerſum facit.*

Græcè eſt ὃ, quod poſitum eſt pro ᾧ, quaſi dictum ſit καθ᾽ ὃ, vt cap. 5. cùm genus ad finē explicatur.

Hæc igitur [d] erit contrarietas. Quod & inductione apertum eſt. (omnia enim oppoſitis diuiduntur) & ex eo [e] quod demonſtratum eſt, contraria in eodem eſſe genere. Erat enim contrarietas, perfecta differentia; omnis verò differentia quæ ad ſpeciē pertinet, alicuius aliquid C *eſt: quare & hoc idem & genus in vtroque eſt. [f] Quare contraria omnia quæcunque ſpecie, non item genere differunt, in eadem prædicamenti ſerie ſunt, diuerſáque inter ſe maximè. Perfecta enim eſt eorum differentia, & ſimul eſſe non poſſunt. Eſt igitur differentia contrarietas. [g] Hoc enim eſt diuerſum eſſe ſpecie, ea quæ in eodem genere ſunt, cùm indiuiduum ſint, contrarietatem habere. Ea verò ſunt eadem ſpecie, quæcunque* D *indiuidua cùm ſint, contrarietatem non habent. Namque in diuiſione, & in mediis contrarietates exiſtunt, antequam ad indiuidua veniatur.*

Hinc [h] patet nihil eorum quæ vt generis ſpecies conueniunt, ſi cum eo quod vocatur genus, conferātur, neque idem nec diuerſum ſpecie eſſe. Materia enim negatione declaratur: genus autem materia eius eſt, cuius genus dicitur, non vt id quod eſt Herculeorum, ſed vt quod eſt in natura. Nec verò cum iis collatum quæ non ſunt in eodem genere: ſed genere quidem ab eis differet; ſpecie autem ea differunt,

ἐναντίωσιν γὰρ ἀνάγκη εἶναι τὴν διαφορὰν, οὗ διαφέρει εἴδει. αὕτη δὲ ὑπάρχει τοῖς ἐν ταὐτῷ τῷ γένει οὖσι μόνοις.

ferunt, quæ ſunt in eodem genere. Differentiam enim contrarietatem eius eſſe neceſſe eſt, à quo aliquid ſpecie differt: hæc autem iis ſolis ineſt, quæ in eodem genere collocantur.

EXPLANATIO CAPITIS VNDECIMI.

[a] *Diuerſum autem ſpecie.*

CVm Ariſtoteles c.5. docuiſſet, contrarietatem eſſe quandam differentiã: in hac extrema parte libri, quę tribus hiſce capitibus cõtinetur, docet, quænam differentia ſiue diuerſitas ea ſit, ſpecificáne an generica. Quamquam enim ex iis quæ dicta ſunt, hactenus videatur planè conſtare, ſpecificam eſſe, cùm ea quæ contraria ſunt, in eodem genere maximè diſtare dicta ſint; quia tamen res ipſa ſuas quaſdam habet peculiares difficultates, iterum ea tractanda preſſiùs meritò ei viſa eſt, vt ex dicendis patebit. Ac in hoc quidem capite id expendit, ſintne idem differentia ſiue diuerſitas ſpecifica atque contrarietas, annon. Quam quæſtionem vt pro affirmatiua parte determinet, eo modo quem explicabimus, oſtenditur, primùm differentiam ſpecificam diuerſas per ſe facere, non ſolùm ſpecificas naturas, ſed etiam ipſam genericam, quæ in eas diuiditur. Quod quidem dixiſſe videtur, vt poneret diſcrimen inter differentiam ſiue diuerſitatem ſpecificam & indiuidualem, quæ non facit naturam ſpecificam diuerſam per ſe ipſam in ſuis indiuiduis, quemadmodũ nec naturas indiuiduales. Nam vt inter indiuidua eiuſdem ſpeciei infimæ, non eſt ordo per ſe, vt nimirum aliud natura perfectionéve aliud antecedat, quod Ariſtoteles lib.3.& 8.docuit (niſi ratione accidentium quibus alia aliis perfectiora eſſe poſſunt) ita nec in natura ſpecifica, contracta per differentias indiuiduales, ac proinde nec diuerſitas per ſe, quam ſupponit ordo per ſe. At in natura generis alia ratio eſt: nam vt ſpecies eiuſdem generis habent per ſe & ex ſuis eſſentiis ordinem perfectionis, vt ſemper alia, alia natura ſua ſit perfectior; ita natura ipſa generica diuerſificata, vt ita dicam, in ſuis ſpeciebus per differẽtias, eſt etiã in illis per ſe diuerſa, nõ quia ipſa per differẽtias fiat in ſe diuerſa à ſe ipſa, eſſentiali diſcrimine (alioqui vniuoca non eſſet) ſed quia denominatur diuerſa per ſe & eſſentialiter à differentiis, quibus contrahitur ad conſtitutionem diuerſarum eſſentiarum, per quas etiam differentias ordinem per ſe in ſuis ſpeciebus conſequitur, quod naturæ ſpecificæ in ſuis indiuiduis non eſt conceſſum.

Duo igitur requirit Ariſtoteles, vt commune aliquid ſit, diuerſum ſpecie in ſuis particularibus; Vnum, vt ſit quippiam diuerſum in illis, hoc eſt, vt ſit natura aliqua vniuoca diuerſa per ſe in illis, qua ratione diuerſitas ſpecifica generis in ſuis ſpeciebus diſtinguitur à diuerſitate numerali ſpeciei in ſuis indiuiduis, vt patet ex dictis. Alterum eſt vt commune illud per ſe & quiditatiuè de ſuis particularibus dicatur, vt animal de homine & equo, ita vt hæc dicantur diuerſa animalia. Qua in conditione etſi conuenit diuerſitas generis in ſuis ſpeciebus cum diuerſitate ſpecifica in ſuis indiuiduis, differt

tamen à diuerſitate materiæ in diuerſis ſpecie compoſitis, quia cùm genus dicatur de iis in quibus per ſe diuerſificatur per differentias;non tamen materia dicitur de iis in quibus per ſe diuerſificatur per formas. Eſt enim materia pars realis eorum,quæ ex ipſa & forma conſtant, cùm tamen genus ſit id ipſum re ipſa cum ſuis ſpeciebus.

Atque hæc non tantùm ſanæ doctrinæ cauſa dicta ſunt, ſed etiam contra errorem Platonis, qui cùm ſepararet vniuerſalia à ſuis particularibus, conuincebatur admittere genera,nec diuerſa effici in ſuis ſpeciebus, nec de illis quiditatiuè dici.

[b] *Eſt igitur neceſſe.*

OBiter inter ea quæ diximus, colligit Ariſtoteles,ea quę ſunt ſpecie diuerſa, neceſſariò eſſe poſita ſub eodem genere. Quo fit vt quæ generibus omnino diuerſis ſubiecta ſũt,neque in vno aliquo cõmuni genere conueniunt, ſpecie diuerſa dici non poſſint, ſi propriè loquendum eſt,ſed genere diuerſa. Quod idem confirmat ex definitione generis, quam hîc explicatiùs ex parte, & ex parte confuſiùs,quàm capit. 5. affert. Ibi enim ſupplere oportet particulam [per ſe] in verbo [differunt] ne definitio ſpeciei infimæ conueniat: hîc autem particulam[ſecũdùm ſubſtantiam]in verbis[vnum atque idẽ] ne accidentibus accommodetur. Quod verò addit [ſeu quaſi materia ſit, ſeu modo alio] eò pertinet, vt innuat diuerſam conſiderationem naturæ genericæ. Poteſt enim conſiderari vt materia quatenus imperfectior eſt ſpecifica, & per differentiam adiunctam perficitur. Poteſt item ſpectari vt forma quędam quatenus dat eſſe ſuis ſpeciebus & indiuiduis, quo pacto ſuperiora omnia dicuntur formæ inferiorum, vt ipſe 2. phyſ. & libro 5. huius operis docuerat.

[c] *Quæ hoc ipſum diuerſum facit.*

SVbaudiendum eſt [per ſe] quod vtique non eſt conceſſum differentiis indiuiduantibus ſiue comparatione generis ſiue ſpeciei.

[d] *Hæc igitur erit contrarietas.*

B DOcet iam differentiam ſpecificam id eſſe atque contrarietatem,hoc eſt, quod conuerti intra ſe; quod & inductione probatum eſſe vult,& ratione confirmat. Tametſi inductione id ſolùm probat,omnem differentiam ſeu diuerſitatem ſpecificam eſſe contrarietatem; ratione autem vice verſa omnem contrarietatem eſſe differentiam ſpecificam. Inductio autem hoc poſito quaſi

C fundamento conficienda eſt.Omnia per oppoſita diuidi, quod pronunciatum quaſi per ſe notum ipſe ſumit, nóſque in inſtitutionibus dialecticis quo pacto in omni diuiſione intelligendum ſit,expoſuimus.Patet autem, differentias quibus genera diuiduntur in ſuas ſpecies, non eſſe contradictoriè oppoſitas, quia contradictio diuidit omnia tum entia tum non entia,& altera eius pars eſt

D non ens abſolutè:neque item priuatiuè,quia altera priuatiùs oppoſitionis pars eſt non ens in ſubiecto; nec verò relatiuè, quia quæ relatiuè opponuntur, vel non ſunt in eodem genere cum iis quibus opponuntur : vt ſcientia & ſcibile; vel ſi ſunt in eodem genere, ſunt modo quodam ſuo contraria, vel mediata, ſcilicet medio poſitiuo,vt magnum & paruum, diſſimile per exceſſum & diſſimile per defectum, vt ex dictis patet;ſiue immediata carentiáque huiuſmodi medio, vt pater & filius,dominus & ſeruus,tam-

etſi omnia ſunt mediata medio negatiuo vtriuſque extremi, vt etiam ſuperiùs dictum eſt. Ex quibus patet, non accepiſſe Ariſtotelem hoc loco contrarietatem pro contrarietate propriè dicta, cùm & mediis inter ſe & reſpectu extremorum ea hoc loco cenſeatur conuenire, quæ tamen contraria non ſunt niſi quadam extremorum participatione. Quin etiam multæ aliæ ſunt ſpecies diuerſæ ſub eodem genere, quę propriè non ſunt contrariæ, vt ſpecies ſubſtantiarum quæ in ſubiecto eſſe non poſſunt, cùm interim contraria propriè habeant idem commune ſuſceptiuum: quod & de aliis compluribus accidentibus ſentiendum eſt. Sed eadem eſſe omnes cenſentur contrariæ, qua ſimul de eadem re (ſaltem reſpectu eiuſdem ſi relatiua ſint) eadem ratione vniuerſali dici non poſſunt; quo pacto ſola indiuidua ab hac contrarietatis ratione excluduntur. Nec mirum quòd Ariſtoteles ad tam communem vulgarémque rationem contrariorum deflexerit: ſolet enim ſæpe poſtquã accuratam aliquam rationem rei propoſitæ tradidit, ad alia minùs perfectè aut propriè dicta diuertere, quod facit in libris logicis cùm à ſyllogiſmo ſimpliciter ad expoſitorium, quod enthymema eſt, & à demonſtratione propter quid, ad demonſtrationem quia, à definitione item eſſentiali ad deſcriptiuas, & à diuiſionibus per differentias eſſentiales ad eas quæ harum penuria per accidentia fiunt, ſe tranſtulit. Qua etiam ratione fit vt ad finem huius libri non modò ſpecies omnes quæ ſub eodem genere ſunt, contrarias faciat, ſed etiam quaſdam earum quę ſub diuerſis generibus certa quadam ratione acceptis continentur, vt patebit cap. ſequenti. Illud tamen rectè aduertit D. Thomas, etſi non omnes ſpecies eiuſdem generis contrariæ ſunt inter ſe, tamen omnes differentias quibus illud diuiditur, eſſe contrarias, quod ſic accipiendum eſt (ne vt Ariſtoteli in his quæ proximè docuit, repugnemus) etſi omnes ſpecies eiuſdem generis communi quadam ratione poſſunt dici contrariæ; tamen differentiæ ea ratione veriùs contrariæ dici poſſunt, quatenus ad genus quod diuidunt, quaſi ad communem materiam, ſuſceptiuúmque, referuntur.

A B C D

Et ex eo quod.

PRobat ratione omnem cõtrarietatem eſſe differentiam ſiue diuerſitatem ſpecificam. Ratio verò eſt, quia cùm ad diuerſitatem ſpecificam requiratur ac ſatis ſit identitas generis & diuerſificatio eius per differentias, atque hæc reperiantur in contrarietate, efficitur, omnem contrarietatem eſſe differentiam ſeu diuerſitatem ſpecificam. Maior propoſitio in ſuperiori parte huius capitis oſtenſa eſt: minor verò ex iis quæ ſuprà à nobis dicta ſunt, probata relinquitur, vbi demonſtratum eſt, contraria eſſe in eodem genere, contrarietatémque eſſe perfectã differentiam, quæ ſi talis eſt, non dubium quin diuerſificet per ſe naturam generis in ſuis ſpeciebus. Quod autem ad verba attinet, illud quod de differentia ſpecifica hîc dicitur [Alicuius aliquid eſſe, illúdque & genus in vtroque eſſe] hunc habet ſenſum, Differentiam eſſe entitatem aliquam ſpeciei, eámque & naturam generis in vtraque ſpecie: non quòd differentia diuerſificetur cum natura generis in vtraque, ſed quia diuerſa omnino eſt in vtraque natura generis, non diuerſa omnino ſed diuerſificata per ſe per ipſas differentias diuerſas.

f *Quare contraria omnia.*

CONſectarium quoddam eſt, quo colligit, contraria omnia, quæ genere non differunt ſed ſpecie, ſola in eadem ſerie prædicamenti locata eſſe, & maximè eſſe diuerſa. Quod ſubiecit, vt lectorem ad eam diſputationem pararet, quam proximo capite inſtituet de illo contrariorum genere, quo paulo antè diximus, quædam genere etiam inter ſe eſſe diuerſa.

g *Eſt igitur differentia contrarietas.*

REpetit præcipuam concluſioné huius capitis omnem videlicet diuerſitatem ſpecificam, eſſe contrarietatem aliquam, & omnem contrarietatem, eſſe diuerſitatem ſpecificam, ita vt vnum atque idem videatur diuerſitas ſpecifica, & contrarietas. Ait enim, nihil aliud eſſe ſpecies infimas (quas vocat indiuiduas, quòd non diuidantur per differentias diuerſificantes per ſe naturã ſpeciei) eſſe diuerſas ſpecie, quàm contrarietatem habere. Vnde fit, vt ea ſint eadem ſpecie infima, quę cùm indiuidua ſint omnino, ſeu & formali & materiali diuiſione, non habent inter ſe contrarietatem. Vnde etiam patere ait, contrarietatem, quemadmodum & diuerſitatem ſpecificam, in diuiſione, & in mediis, hoc eſt, in ſola differentia ſeu diuerſitate eorum quæ media ſunt inter ſumma genera & indiuidua, reperiri, antequam diuidendo, ad indiuidua perueniatur.

h *Hinc patet.*

INfert alterum conſectarium: Nullas videlicet ſpecies idem eſſe ſpe- A cie cùm ſuo genere, aut ab illo ſpecie diuerſa. Loquitur autem de genere, non vt Herculeorum aut Romanorum, ſed de eo quod ad naturam rerum pertinet. Quòd autem nulla ſpecies ſit idem cum ſuo genere, ex eo conſtat, quia ſola ea quæ ſunt omnino indiuidua, ſunt idem ſpecie inter ſe, vt proximè dictum erat. Quòd verò nec ſit ſpecie diuerſa, etſi ex eo deduci poterat, quòd apertè conſtet, nullam naturam vniuocam eſſe diuerſificatam B per ſe in genere & vlla eius ſpecie (quod initio capitis oſtenſum eſſe neceſſarium in iis quæ differunt ſpecie) tamen ex eo probatur ab Ariſtotele, quia genus eſt veluti materia prima ſuarum differentiarum: proinde quatenus tale eſt negatione earum, quibus ſuo modo formatur, declarari poteſt, vt materia prima declaratur negatione formarũ quas poteſt ſuſcipere; quo fit, vt nullam C differentiam includat, qua à ſuis ſpeciebus ſpecie differre poſſit. Nam eas quibus conſtituitur [ſi eſt ſubalternum] omnes ſuis ſpeciebus communicat.

i *Nec verò cum iis.*

TErtium conſectarium eſt: Nihil poſſe dici differre ſpecie ab iis quæ ſunt in aliquo eodem genere, ſed ab iis tãtùm quę ſunt in eodem. D Quod ex eo deducit, quia differentia ſpecifica eſt contrarietas quædã; at contraria non eſſe in diuerſis generibus, iam ſępe oſtenſum eſt. Nam quod paulo pòſt in diuerſis generibus ponentur corruptibile & incorruptibile, ad aliam quandam generis vſurpationem ſpectat, vt eo loco dicetur.

Κεφάλαιον ιβ.

Text. 25. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, διὰ τί ἀνδρὸς γυνὴ οὐκ εἴδει διαφέρει, ἐναντίου τοῦ θήλεος καὶ τοῦ ἄρρενος ὄντος, τῆς δὲ διαφορᾶς ἐναντιώσεως· οὐδὲ ζῷον θῆλυ καὶ ἄρρεν, ἕτερον τῷ εἴδει· καίτοι καθ' αὑτὸ τοῦ ζῴου αὕτη ἡ διαφορά, καὶ οὐχ ὡς ἡ λευκότης ἢ μελανία, ἀλλ' ᾗ ζῷον καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ὑπάρχει. [b] ἔστι δ' ἡ ἀπορία αὕτη σχεδὸν ἡ αὐτή, καὶ διὰ τί, ἡ μὲν ποιεῖ τῷ εἴδει ἕτερα ἐναντίωσις, ἡ δ' οὔ· οἷον, τὸ πεζὸν καὶ τὸ πτερωτόν. λευκότης δὲ καὶ μελανία οὔ. ἢ ὅτι τὰ μὲν οἰκεῖα πάθη τοῦ γένους, τὰ δ' ἧττον; καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν λόγος, τὸ δ' ὕλη, ὅσαι μὲν ἐν τῷ λόγῳ εἰσὶν ἐναντιότητες, εἴδει ποιοῦσι διαφοράν. ὅσαι δ' ἐν τῷ συνειλημμένῳ τῇ ὕλῃ, οὐ ποιοῦσι. διὸ ἀνθρώπου λευκότης οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μελανία, οὐδὲ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ διαφορὰ κατ' εἶδος πρὸς μέλανα ἄνθρωπον, οὐδ' ἂν ὄνομα ἓν τεθῇ. ὡς ὕλη γὰρ ὁ ἄνθρωπος· οὐ ποιεῖ δὲ διαφορὰν ἡ ὕλη. οὐκ ἀνθρώπου γὰρ ἡ ὕλη εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι. διὰ τοῦτο, καίτοι ἕτεραι αἱ σάρκες καὶ τὰ ὀστᾶ, ἐξ ὧν ὅδε καὶ ὅδε, ἀλλὰ τὸ σύνολον, ἕτερον μὲν, εἴδει δ' οὐχ ἕτερον, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις. [c] τοῦτο δὲ ἐστὶν ἄτομον. ὁ δὲ Καλλίας ἐστὶν ὁ λόγος μετὰ τῆς ὕλης· [f] καὶ ὁ λευκὸς δὴ ἄνθρωπος, ὅτι Καλλίας λευκός. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν ὁ ἄνθρωπος λευκός. οὐδὲ ὁ χαλκοῦς δὴ κύκλος, καὶ ὁ ξύλινος, οὐδὲ τρίγωνον χαλκοῦν, καὶ κύκλος ξύλινος, οὐ διὰ τὴν ὕλην εἴδει διαφέρουσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ἔνεστιν ἐναντιότης. [g] πότερον δ' ἡ ὕλη

CAPVT XII.

Dvbitabit[a] autem fortaſſe aliquis, cur mulier à viro non differat ſpecie, cùm mas & fœmina contraria ſint, differentiáque ſit contrarietas; nec verò mas & fœmina diuerſa ſint ſpecie animalia, cùm tamē hæc ſit per ſe animalis differentia, neque ei vt albedo & nigredo, ſed B *quatenus animal eſt, eſſe marem & fœminam conueniat. Eſt[b] autem dubitatio hæc eadem ferè atque illa, cur quædam contrarietas ſpecie diuerſa faciat, vt greſſibile & volatile; quædam verò minimè, vt albedo & nigredo.* Text. 25.

An quia[c] hæc quidem propriæ ſunt affectiones generis, illa verò non item? Atque cùm aliud ſit ratio, aliud materia; quæcumque in ratione contrarietates ſunt, eæ ſpecie differre faciunt; quæ verò ſunt C *in eo quod ſimul cum materia ſumitur, eæ non faciunt. Quocirca hominis differentiam albedo non facit neque item nigredo: nec homo albus ab homine nigro ſpecie differt, etiam ſi nomen vnum imponatur. Homo[d] enim vt materia eſt; materia verò differentiam non facit; neque homines hominis ſunt ſpecies. Quapropter etſi diuerſa ſunt carnes & oſſa, ex quibus hic & ille conſtant; ſed & totum ſimul eſt diuerſum, in ſpecie tamen haud diuerſum eſt, quòd in ratione ipſa non ſit con-* D *trarietas. Hæc[e] autem eſt indiuidua: Callias verò ratio cum materia eſt. Et homo[f] igitur albus eſt, quia Callias eſt albus. Itaque homo per accidens eſt albus. Neque igitur æneus circulus & ligneus, nec triangulus æneus, & ligneus circulus propter materiam ſpecie differunt, ſed quia in ratione contrarietas ineſt. Sed vtrùm[g] materia*

Græcè deeſt [vltimū] ſed omnes interpretes addūt, & correctio Græca Syrleti.

οὐ ποιεῖ ἕτερα τῷ εἴδει, οὐσά πως ἕτερα, ἢ ἔστιν ὡς ποιεῖ: διὰ τί γὰρ ὅδε ὁ ἵππος τουδὶ ἀνθρώπου ἕτερος τῷ εἴδει; καίτοι σὺν τῇ ὕλῃ οἱ λόγοι αὐτῶν; ἢ ὅτι ἔνεστιν ἐν τῷ λόγῳ ἐναντίωσις; καὶ γὰρ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου καὶ μέλανος ἵππου. καὶ ἔστι γε εἴδει, ἀλλ' οὐχ ᾗ ὁ μὲν λευκὸς, ὁ δὲ μέλας· ἐπεὶ καὶ εἰ ἄμφω λευκὰ ἦν, ὁμοίως ἂν ἦν εἴδει ἕτερα. τὸ δὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ, τοῦ ζώου οἰκεῖα μὲν πάθη, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἐν τῇ ὕλῃ καὶ τῷ σώματι. διὸ τὸ αὐτὸ σπέρμα, ἢ θῆλυ ἢ ἄρρεν γίνεται παθόν τι πάθος. Text. 26. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ τῷ εἴδει ἕτερον εἶναι, καὶ διὰ τί τὰ μὲν διαφέρει εἴδει, τὰ δ' οὔ, εἴρηται.

A *non facit ſpecie diuerſa cùm diuerſa modo aliquo eſt, an modo aliquo facit? Cur enim hic equus ab hoc homine ſpecie diuerſus eſt, cùm eorũ rationes cum materia ſint? An quia in ratione cõtrarietas ineſt? Etenim hominis albi, & nigri equi diuerſitas in ſpecie eſt; verùm non quatenus hic albus eſt, ille niger, quandoquidem etſi ambo albi eſſent, æquè etiam eſſent ſpecie diuerſi.*

Mas[h] *autem & fœmina propria ſunt animalis affectiones, verùm non in* B *ſubſtantia, ſed in materia ac corpore. Qua de cauſa idem ſemen aliqua paſſione affectum, aut mas fit aut fœmina.*

Quid igitur ſit[i] *ſpecie diuerſum eſſe, & quam ob cauſam alia differant ſpecie, alia minimè, dictum eſt.* Text. 26.

EXPLANATIO CAPITIS DVODECIMI.

Dubitabit autem fortaſſe.

VT quædam alia contrariorum genera adiungat, de quibus hactenus non diſſeruit, vnum eorum quæ ne ſpecie quidem differre faciunt, de quibus hoc capite diſputabit; alterum eorum quæ faciunt genere etiam differre, de quo capite ſequenti aget; hanc dubitationem proponit hoc loco, cur mulier à viro non differat ſpecie, cùm mas & fœmina ſint contraria, & hactenus dictum ſit, contraria inter ſe ſpecie differre, ita vt differentia ſpecifica & contrarietas idem eſſe videatur: Præſertim cùm differentia maris & fœminæ (quæ eſt altera dubitandi ratio) non ſit differentia per accidens animalium, vt eſt albedo & nigredo; ſed per ſe animali, quatenus eſt animal, conueniat, ſiquidem mas & fœmina per animal definiuntur. Nam ſi eſt differentia per ſe generis; igitur diuerſam facit generis naturam in ſpecies, vt ex ſuperiori capite perſpicuum eſt.

[b] *Eſt autem dubitatio.*

REuocat dubitationem propoſitam ad communiores terminos in eadem pene quærendi forma; Cur videlicet ex contrarietatibus alia faciat res ſpecie diuerſas, vt eſſe greſſibile, ac volatile; alia verò minimè, vt albedo & nigredo. Videmus enim omne animal greſſibile tantum, eſſe ſpecie diuerſum à quocunque volatili; cùm tamen ex animalibus eiuſdem ſpeciei infimæ, alia ſæpe alba ſint, alia nigra, vt patet in hominibus & quibuſdam auibus.

[c] *An quia hæc quidem.*

SOluit hoc loco dubitationem communiori forma propoſitam, ſoluturus eam ad finem capitis in propriis terminis. Ait igitur propterea

pterea quaſdam generis affectiones contrarias facere diuerſas ſpecies (ſeu potiùs earum diuerſitatem indicare) quia ſunt propriæ illius affectiones; quaſdam verò non facere diuerſas, quia non ſunt illius propriæ, hoc eſt, quia minùs propriæ, tãetſi omnes dicãtur per ſe illi conuenire, quia extra illud non inueniuntur, & per illud definiuntur. Ait autem eas eſſe propriè dictas affectiones generis, quæ ſequuntur rationem, hoc eſt, formam aliquam vniuerſalem, vt eſſe greſſibile, & volatile: eas verò minùs proprias quæ ſequuntur materiam (intellige ſignatam & particularem) eiúſue particulares conditiones, vt eſſe album, & eſſe magnum, paruum, & ſimilia. Hinc enim fit vt homo albus non differat ſpecie ab homine nigro, neque item homo magnus ab homine paruo, etiamſi toti compoſito ex homine & huiuſmodi aliqua affectione vnum imponatur nomen, vt forſitan videatur vnũ quid. Nam cùm hæ affectiones per accidens homini communi conueniant, & ratione indiuiduorum, quibus primò & immediatè inſunt, nõ poſſunt, cum homine communi naturam aliquam verè vnam conſtituere, nec verè indicare, ſed ſemper cõiunctio earum cum homĩne ſignificat compoſitum aliquod per accidens ſub ſpecie humana contentum.

[d] *Homo enim vt materia eſt.*

DE ſingulari homine hoc intelligendum eſt, déque materia ſingulari ſeu ſignata vt vocatur, quam ille includit, & per quam phyſicè multiplicatur, vt diximus ad cap. 6. lib. 5. quæ materia non facit differentiam ſpecificam, ſiue per ſe ipſam ſiue per accidentia particularia, quæ illam comitantur. Quapropter etſi carnes & oſſa, & con-

A traria quædam materiam particularem ſpectant, diuerſa ſunt in hoc & illo homine, totúſque hic à toto illo diuerſus eſt; tamen ea ratiõne non eſt ſpecie diuerſus, quia eorum contrarietas non ad rationes ſeu formas vniuerſales diuerſas, ſed ad particulares materias referenda eſt.

[e] *Hæc autem eſt indiuidua.*

ETſi omnes interpretes hoc pacto legunt [Hoc autem eſt, vltimum, & indiuiduum] & correctio ité Græca Syrleti Cardinalis; nobis tamé magis probatur communis lectio omniũ quos vidi Græcorũ codicum, qui non agnoſcunt dictionem [vltimum.] Sed nec ſenſus eam poſtulat, cùm potiùs Ariſtoteles opponat indiuiduam formam ſpecificam Calliæ, in quo forma ſpecifica cum materia particulari comprehéditur: ita fit vt τὸ δ' ἄτομον hoc loco ſumatur pro ſpecie quæ neutro nomine apud Græcos ſignificatur; dicitur enim forma ſpecifica indiuidua, quia in alias ſpecificas non diuiditur, quemadmodum nec ſpecies quam conſtituit; Callias verò non ſolùm indiuiduum ſed vltimum indiuiduum dici poteſt, quia nec formali, nec materiali diuiſione in inferiora multiplicatur.

(B and C are printed in the margin beside the lines "mum, & indiuiduum" and "mine apud Græcos".)

[f] *Et homo igitur albus eſt.*

D DE homine communi perſpicuè loquitur, quippe qui ratione Calliæ & eſt albus & per accidés albus. Vnde infert, Quia circulus & triangulus ſunt lignei & æneí per accidens, nempe propter qualitatem huius vel illius materiæ particularis, non ideo circulum æneum, & ligneum, neque item triangulum æneum & circulum ligneum differre ſpecie propter materiam: ſed quia in circulo & triangulo quæ ſunt formę vniuerſales, ineſt contrarietas diffe-

rentiarum,quibus illæ cõſtituuntur, A iccirco triangulus æneus, & ligneus circulus,ex parte figurarum differũt ſpecie; circulus autem æneus (quod ſupplendum eſt)& ligneus nõ item.

[g] *Sed vtrùm materia.*

CVm multis in rebus, ſpecie diuerſis, materia quoque ipſa modo aliquo diuerſa ſit ſpecie, materia, inquam, ſecunda ſiue proxima, vt in hoc homine & in hoc equo; in omnibus enim hominibus B certa quædam materia ſecunda cernitur,& in omnibus equis alia quædam certa: quærit Ariſtoteles, cur non etiam materia diuerſas faciat ſpecies. Nam in hoc homine & in hoc equo,rationes ſiue formæ vniuerſales ſimul cum materia vniuerſali ſunt,tametſi contractæ & particulares factæ. Sic enim intelligenda videntur verba illa[Cur enim hic equus, &c.] videtur enim par ratio C in vtraque,præſertim cùm lib. ſeptimo dictum ſit, duplicem eſſe materiam,alteram vniuerſalem, quæ pertinet ad ſpeciẽ. (neque enim ſpecies rerum materialium ſine materia eſt, vt Plato exiſtimabat) alterã particularem, quæ indiuiduum conſtituit. Huic quæſtioni reſpondet Ariſtoteles, differentiam ſpecificam potiùs à forma quàm à materia deſumi, quia contrarietas differentiarum, quæ diuerſas ſpecies conſtituunt, à D formis ſpecie diuerſis ſumitur,quod intellige primò & præcipuè: nam ſi qua cõtrarietas cernitur in materiis communibus diuerſarum ſpecierũ, ab ipſa formarum diuerſitate oritur, ſiquidem ipſa materia prima, in ſe ſpectata, nihil habet diſcriminis in ſpeciebus diuerſis eiuſdem omnino generis; quod addiderim propter quæſtionem de corruptibili & incorruptibili,quę in cap.ſequenti tractanda eſt.

[h] *Mas autem & fœmina.*

SOluit dubitationem in propriis terminis maris & fœminæ, in quibus excitata eſt: Solutio verò ex dictis patet: fatetur enim,differentiã ſexuum,affectiones eſſe quidem per ſe animalis, neque extra materiam animalis reperiri(tametſi quid ſimile in quibuſvis plantis cernitur) verùm eam differentiam,non ad differentiam formę,quæ eiuſdem ſpeciei eſt in mare & fœmina, ſed ad diuerſam materiæ qualitatem referendam eſſe. Inde enim fit,vt idem ſemen alia & alia ratione diſpoſitum, aut mas euadat aut fœmina. Nam vt ipſe tradit in libris de generatione,animal,fœmina impotentia quadam exiſtit, & quaſi mas læſus eſt. Quin etiam,vt quinto libro diximus, interdum fœmina in marem mutari ſolet.

[i] *Quid igitur erit.*

Potiùs quid igitur ſit.

IN hoc breuiſſimo huius & ſuperioris capitis epilogo, ſic extrema verba accipienda ſunt, quaſi dicat [& quam ob cauſam alia ratione contrariorum quibus diſtinguuntur, differant ſpecie, alia verò minimè,dictum eſt hactenus.] Quo loco aduerte, etſi quædam contraria dicta ſunt in hoc capite,non efficere, vt ea quæ illis diſtinguntur, differant ſpecie; non inde tamen colligi, ipſa in ſe non differre ſpecie. Nam & album & nigrum,& mas & fœmina non efficiunt, vt homines albi & nigri, itémque mares & fœminæ ſpecie differant, ipſa tamen in ſuis generibus,illa colorum,hæc verò potentiarum ſpecie differunt, vt eſt perſpicuum. Addita tamen eorum diſtincta tractatio à contrariis in ſe ſpectatis, quia etiam,quatenus reſpectu eorum, quæ non faciunt differre ſpecie, contraria dici ſolent.

Καφ.

A

Κεφάλαιον ιγ΄.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐναντία ἕτερα τῷ εἴδει, τὸ δὲ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον ἐναντία (στέρησις γὰρ ἀδυναμία διωρισμένη) ἀνάγκη ἕτερον εἶναι τῷ γένει τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον. νῦν μὲν οὖν ἐπ' αὐτῶν εἰρήκαμεν τῶν καθόλου ὀνομάτων. ὥστε δόξειεν ἂν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι ὁποιονοῦν ἄφθαρτον καὶ φθαρτὸν ἕτερα εἶναι τῷ εἴδει, ὥσπερ οὐδὲ λευκὸν καὶ μέλαν. τὸ γὰρ αὐτὸ ἐνδέχεται εἶναι καὶ ἅμα, ἐὰν ᾖ τῶν καθόλου, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος εἴη ἂν καὶ λευκὸς καὶ μέλας, καὶ τῶν καθ' ἕκαστα. εἴη γὰρ ἂν μὴ ἅμα ὁ αὐτὸς λευκὸς καὶ μέλας· καίτοι ἐναντίον τὸ λευκὸν τῷ μέλανι. ἀλλὰ τῶν ἐναντίων, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχει ἐνίοις, οἷον καὶ τὰ νῦν εἰρημένα καὶ ἄλλα πολλά· τὰ δὲ ἀδύνατον, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ φθαρτὸν, καὶ τὸ ἄφθαρτον. οὐδὲν γάρ ἐστι φθαρτὸν κατὰ συμβεβηκός. τὸ μὲν γὰρ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν· τὸ δὲ φθαρτὸν, τῶν ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων ἐστὶν οἷς ὑπάρχει· ἢ ἔσται ταὐτὸ ἓν φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, εἰ ἐνδέχεται αὐτῷ μὴ ὑπάρχειν τὸ φθαρτόν. ἢ τὴν οὐσίαν ἄρα, ἢ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀνάγκη ὑπάρχειν τὸ φθαρτὸν ἑκάστῳ τῶν φθαρτῶν. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀφθάρτου. τῶν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων ἄμφω. ᾗ ἄρα καὶ καθὸ πρῶτον, τὸ μὲν φθαρτὸν τὸ δ' ἄφθαρτον ἔχει ἀντίθεσιν. ὥστε ἀνάγκη γένει ἕτερα εἶναι. φανερὸν τοίνυν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι εἴδη τοιαῦτα οἷα λέγουσί τινες. ἔσται γὰρ ἄνθρωπος, ὁ μὲν φθαρτὸς, ὁ δ' ἄφθαρτος. καίτοι τῷ εἴδει ταὐτὰ λέγεται εἶναι τὰ εἴδη τοῖς τισὶ, καὶ οὐχ ὁμώνυμα. τὰ δὲ γένει ἕτερα, πλεῖον διέστηκεν ἢ τὰ εἴδει.

CAPVT XIII.

QVoniam verò [a] contraria, ſpecie diuerſa ſunt; corruptibile autem & incorruptibile ſunt contraria (eſt enim priuatio impotentia determinata) neceſſe eſt, corruptibile & incorruptibile genera diuerſa eſſe. Ac nunc [b] quidem in ipſis vniuerſalibus loquuti ſumus. Itaque videri poteſt non eſſe neceſſe, vt quoduis corruptibile & incorruptibile diuerſa ſint B *ſpecie, quemadmodum neque album & nigrum. Namque idem ac ſimul eſſe poteſt, ſi ſit ex vniuerſalibus, qua ratione homo & albus & niger eſſe poteſt, imò & ex ſingularibus: fuerit enim fortaſſe idem nõ ſimul albus & niger, cùm interim albũ nigro contrariũ ſit. Verùm [c] eorũ quæ contraria ſunt, alia quidẽ per accidẽs quibuſdam inſunt, vt & ea quæ nũc dicta ſunt, & alia plura: alia ſic ineſſe non poſſunt; è quibus ſunt corruptibile & incorruptibile. Nihil enim per accidens corruptibile* C *eſt. Accidens enim poteſt non ineſſe, incorruptibile autem ex iis eſt, quæ quibus inſunt, neceſſariò inſunt: aut vnum & idem corruptibile & incorruptibile erit, ſi fieri poteſt, vt ei corruptibile non inſit. Aut igitur corruptibile ſubſtantiam eſſe, aut in ſubſtãtia cuique corruptibilium neceſſe eſt. Atque eadẽ ratio eſt in incorruptibili: ambo enim ex iis ſunt quæ neceſſariò inſunt. Quæ igitur ratione & per quod primò aliud corruptibile eſt, aliud incorruptibile, oppoſitionẽ vtique habent.* D *quo fit [d] vt neceſſariò ſint genere diuerſa.*

Conſtat [e] igitur, fieri non poſſe vt ideæ tales ſint, quales quidam eſſe dicunt. Erit enim is qui homo dicitur, alius corruptibilis, alius incorruptibilis, cùm tamen ideæ cum iis qui apud nos ſunt, eædem ſpecie eſſe dicantur, neque id æquiuocè. At ea quæ ſunt diuerſa genere, plus diſtant, quàm quæ ſpecie.

ἐπὶ aliquando idem quod (de) quocirca pro (in ipſis) dicerem (de ipſis.)

EXPLANATIO CAPITIS DECIMI TERTII.

[a] *Quoniam verò contraria.*

CVM tradidiſſet cap. ſuperiori contraria quædam, quæ ne ſpecie quidem differre faciunt; addit hoc extremo alia quædam, quæ etiã faciunt differre ſeu diuerſa eſſe genere, non quidem logico, vt vocant, ſeu prædicabili, de quo hactenus ſermo erat, ſeu quod in quæſtione quid eſt, de pluribus ſpecie differentibus prædicatur (quaſi aliqua ſint contraria quæ res ita differre faciant, vt ne logico quidem vlli conueniant) ſed phyſico, vt dicitur, ſeu ſubiectiuo, quod eſt materia. Hæc enim fuit vna ex iis ſignificationibus generis, quas apud Philoſophos quaſi proprias & peculiares cum Ariſtotele ad calcem propè libri quinti vſurpari diximus.

Probat ergo Ariſtoteles initio capitis, corruptibile & incorruptibile diuerſa eſſe genere hac ratione; Contraria diuerſa ſunt ſpecie, corruptibile & incorruptibile ſunt contraria; ſunt igitur diuerſa genere. Propoſitionem ex dictis veram eſſe ponit. Aſſumptionem ex eo probat, quia corruptibile & incorruptibile opponuntur ratione potentiæ & impotentiæ: Corruptibile enim dicitur id quod corrumpi poteſt; incorruptibile autem quod non poteſt. Vel ſic, corruptibile, quod non poteſt corruptioni reſiſtere; incorruptibile verò quod poteſt. Sic enim diuerſis ſignificationibus potentiæ de quibus actum eſt lib. 5. & 9. vtrumque dici poteſt, vel habere potentiam vel impotentiam, quæ duo cùm priuatiuè opponantur, contrarietatem efficiunt in iis differentiis, per quas corruptibile & incorruptibile opponuntur. Sed de conſequentia dubitari poteſt quòd inepta videatur: cùm enim concludendum eſſet, corruptibile & incorruptibile diuerſa eſſe ſpecie, concluſum eſt diuerſa eſſe genere.

Dicendum eſt tamen, etſi forma concludendi apta non eſt; in materia tamen de qua agitur, rectè concludere. Nam cùm corruptibilia & incorruptibilia non poſſint habere materiam eiuſdem naturæ, ſiquidem materia corruptibilium non eſt capax earum formarum quibus res incorruptibiles conſtituuntur; nec materia incorruptibilium capax eſt formarum quibus conſtant corruptibiles; cùm de genere quidem ſubiecto quod eſt materia, intelligenda ſit concluſio, non dubium eſt, quin aptè concludi potuerit, corruptibile & incorruptibile diuerſa eſſe, non ſolùm ſpecie ſed etiam genere. Vtrumque enim verum eſt, & ſequitur ex ſumptionibus ſpectata natura materiæ rerum corruptibilium & incorruptibilium; ſunt enim res corruptibilis & incorruptibilis in genere ſumptæ, non ſolùm & ſpecie diuerſæ ſub communi genere prædicabili ſubſtantiæ ac ſubſtantiæ corporeæ; ſed etiam diuerſæ genere ſubiectiuo; non enim idem poteſt eſſe ſubiectum omnium naturalium formarum. De qua re nonnihil diximus ad c.8. libri quinti. Perſpicuum autem erit ex verbis ſequentibus, Ariſtotelem vtrumque inferre voluiſſe. Quod dixerim, ne hinc colligas quod nonnulli minùs conſideratè faciunt, ſubſtantiam corruptibilem & incorruptibilem apud Ariſtotelem eſſe ſuprema genera prædicabilia.

Quod autem ad verba attinet, id quod Ariſtoteles ait, ad probationem aſſum

aſſumptionis impotentiam determinatam eſſe priuationem(ſic enim legendum eſt)eò pertinet vt ſignificet ſe non accipere impotentiam pro pura negatione potentiæ(ſic enim contradictoriè opponeretur potentiæ, nec contrarietatem efficeret ſeu potiùs innueret incorruptibili & corruptibili) ſed pro negatione potentiæ determinata ſiue addicta ad gradum illum entitatis, quo res incorruptibilis in commune diſtinguitur à re corruptibili, vel contrà corruptibilis ab incorruptibili, iuxta diſtinctionem poſitam impotentiæ;ſic enim impotentia innuit contrarietatem entitatum, quo incorruptibilia quatenus talia ſunt, corruptibilibus quatenus corruptibilia,diſtinguuntur.

[b] *Ac nunc quidem.*

OBiectio quædam eſt quam ſibi ipſi ex aliorum ſententia extruit:quaſi dicat;Et nos quidem nũc in nominibus vniuerſalibus, in quibus plerumque latent æquiuocationes, cuiuſmodi ſunt potentia & impotentia, corruptibile & impotẽtia, rem exiſtimamus demonſtraſſe, non attendentes, oppoſitum, ſi res ipſa diligentiùs expendatur, fortaſſe dicendum fuiſſe. Meritò enim videri poteſt corruptibile & incorruptibile multis in rebus non ſolùm non eſſe diuerſa genere, ſed ne ſpecie quidem, atque adeo nec numero. Nam vt homo communis ſimul eſt albus in Europæo, & niger in Æthiope; imò etiam idem particularis homo poteſt primùm eſſe albus, deinde niger, cùm interim album & nigrum ſint contraria; ita non eſt cur negetur fieri poſſe vt detur genus aliquod rerum,quod in quibuſdam particularibus ſit ens corruptibile, in aliis autem incorruptibile; imò & vnum & idem particulare priùs ſit corruptibile, deinde verò incorruptibile. Neque enim deſunt qui hoc pacto dicant, quædam animalia eſſe corruptibilia ſub genere animalis, quædam incorruptibilia, atque adeo quoſdam particulares homines ex mortali vita in deos immortales eſſe tranſlatos. Quo fit vt non rectè concluſum ſit, vniuersè & ſine vlla particularis enunciationis B nota corruptibile & incorruptibile differre genere, quaſi nulla ſint corruptibilia & incorruptibilia, quæ in aliquo genere conueniant.

[c] *Verùm contrariorum.*

Rerũ earum quæ contraria ſunt.

DIluit obiectionem diſtinctione contrariorum. Alia enim faciunt res quibus conueniunt differre per accidens,id eſt,contingenter; alia per ſe,hoc eſt neceſſariò, ſiue in primo modo eorum quæ per ſe con- C ueniunt,ſiue in ſecundo. Tum ait ea contraria quæ per accidens differre faciunt, conuenire poſſe rebus quæ non modò differant genere, ſed ne ſpecie quidem,atque id etiam ſimul tempore,imo verò conuenire poſſe vni & eidem rei numero, ſi alterum alteri ſuccedat, cuiuſmodi contraria ſunt album & nigrum, reſpectu hominis ſiue communis ſiue particularis, & alia complura, vt volare & D ſerpere, quæ ſimul conueniunt ſub animali,aui & colubro;& ſub homine, ſimul caleſcere ac frigere, ſimul Socrati & Platoni, vel eidem alio & alio tempore aſcendenti ſcalam, & deſcendenti. Ac in iis quæ per ſe faciunt differre, ſiue vt differentiæ eſſentiales, ſiue vt proprietates quæ eſſentiam conſequuntur, aliam eſſe rationem. Nam etſi huiuſmodi contraria ſæpe poſſunt euenire rebus habentibus idem genus phyſicum, ſiue materiam eiuſdem ſpeciei (de hoc enim genere ſermo eſt) cuiuſ-

modi ſunt differentiæ eſſentiales ac A proprietates rerum corruptibilium, differentium inter ſe ſpecie, vt ignis & aquæ, equæ & leonis; tamen quæ faciunt differentiam corruptibilis & incorruptibilis, non poſſunt tale cõmune genus habere. Materia enim corruptibilium habet potentiam naturalem ad corruptionē rei, cuius eſt materia, idque propter eam propenſionem quam habet ad alias formas ſubſtantiales; materia verò incorruptibilium ex natura ſua non B habet eiuſmodi propenſionem, ſeu potiùs impotentiam ac repugnantiam ad alias formas ſuſcipiendas; hac enim ratione non eſt ea capax contrariorum accidentium, quibus diſponatur ad abijciendas formas, quas habet, & alias recipiendas. Huiuſmodi autem potentia & impotentia non poſſunt materiæ eiuſdem ſpeciei conuenire, alioqui res eadem numero, quæ materia eiuſmodi conſtaret, corrumpi poſſet, & C corrumpi non poſſet, quod eſt aperta contradictio. Vnde fit, vt res corruptibiles & incorruptibiles propter differentias, quibus quatenus tales ſunt, diſtinguuntur, non poſſint habere idem commune genus ſubiectum, ſiue materiam eiuſdem ſpeciei. Hæc vt pateant, docet Ariſtoteles nihil eſſe per accidens ſiue cõtingēter corruptibile, ſed neceſſariò & ex ſua natura; eodēque modo nihil eſſe per accidens incorruptibile, ſed D per ſe & ex ſua eſſentia: proinde corruptibile & incorruptibile aut pertinere ad eſſentias rerũ corruptibiliũ, & incorruptibiliũ, aut eſſe proprietates quæ naturas neceſſariò ſequãtur: ſatis autem patet vtraque per ſe & primò, hoc eſt, vniuersè, corruptibili & incorruptibili cõuenire. Vtroque enim modo ſumi poſſunt hæc nomina, & vt ſignificant differentias eſſentiales rei corruptibilis & incorruptibilis in commune, & vt ſignificant earum proprietates, quatenus illa corruptibilis eſt, hæc incorruptibilis: hoc enim pacto rationale & irrationale ſumi poſſunt, & vt ſignificant differentias, quibus homo & beſtia conſtituuntur, & vt eorum, quatenus eiuſmodi ſunt, neceſſariò conſequentes proprietates.

Contra hæc tamen ſic aliquis obijciat. Non minùs repugnantia ſunt rationale & irrationale, quàm corruptibile & incorruptibile: at illa non indigent materiis diuerſarum ſpecierum, ergo neque iſta. Deinde conceſſis materiis diuerſarum ſpecierum in re corruptibili in commune, & corruptibili ex altera parte reſpondente, adhuc ex vtraque parte abſtrahi poteſt materia in genere, quæ vtraque complectatur: ergo adhuc corruptibile & incorruptibile conueniunt in communi genere ſubiecto, quod eſt materia communis vtrique materiæ & corruptibilium & incorruptibilium. Poſtremò, genus prædicabile, quod ſub ſe continet ſubſtantiam corruptibilem & incorruptibilem in commune ſumptas, eſt ſubſtantia corporea; hęc autem conſtat materia & forma; datur igitur nõ ſolùm genus logicum, ſiue prædicabile commune corruptibili & incorruptibili, ſed etiam genus phyſicum ac ſubiectiuum.

Sed primæ obiectioni occurrendum eſt, ea ex parte minùs repugnãtes differentias eſſe inter ſe, rationale & irrationale, quàm corruptibile & incorruptibile, quatenus formis, ex quibus illæ ſumuntur, nihil repugnant eſſe diuerſis temporibus in eadem numero materia, cùm tamen illæ ex quibus hæ ſumuntur, nunquam poſſint in eadem numero materia ſuccedere: proinde nil mirum eſſe, ſi illæ non indigeant materiis diuerſarũ ſpecierũ, hę verò indigeãt.

d Quo

Si ita ſit excudendum, videtur & in textu ſcribendum, quo ſit vt materia cœli genere diuerſa ſit à materia corrupt. Sed potius erit apponere Latini textus verba, etſi hæc prædictorum ſenſum magis aperiant.

[d] *Quo fieret vt materia cœli.*

SEcundę obiectioni ſunt nec pauci, nec vulgaris notæ autores, qui ſentiant materias corruptibilium & incorruptibilium, in commune ſumptas, non conuenire vniuocè in alia communi materia, ſed analogicè, proinde ab eis non poſſe abſtrahi communem conceptum obiectiuũ materiæ vniuocum. Quòd ſi dicas, ergo pari ratione & formam corruptibilium in commune, quæ eſt ſeparabilis à materia, & formam incorruptibilium illi reſpondentem, quæ eſt inſeparabilis, non conuenire inter ſe vniuocè ſed analogicè, ac propriè non poſſe ab eis abſtrahi communem cõceptum obiectiuum formæ ſubſtantialis; & (quod hinc ſequitur) nec ſubſtantiam corporeã, communem corruptibili & incorruptibili, eſſe aliquid vniuocum; concedunt quidem hæc omnia, dicúntque, ſubſtantiam corpoream communem corruptibili & incorruptibili, non eſſe verum genus phyſicè, quia reuera non ſit natura aliqua verè vna ſed analogicè vna; & tamẽ volunt eſſe genus logicè propter vnum conceptum formalem vniuocum, quo eam analogicam naturam repræſentari exiſtimant.

Hæc tamen ſententia, etſi optimè ſolueret propoſitam obiectionem, ſi vera eſſet, tamẽ quia quatenus vult, cõceptum formalem poſſe eſſe vniuocum, cùm obiectiuus eſt analogicus, contradictionem implicat, vt oſtendimus libro quinto, mittenda eſt, aliáque ratione ſoluenda obiectio.

Dicendum igitur, & materiam & formam, & ſubſtantiam corpoream, in commune ſumptas, vniuocas eſſe, non logicè tantùm ſiue ratione conceptuum formalium (vt ipſi genus logicum exponunt) ſed

A etiam phyſicè ſiue ratione obiectorum, hoc eſt, naturarum, quæ formalibus conceptibus repræſentantur (vt illi phyſicũ intelligũt) ſemper enim conceptus formalis ſi proprius & nõ confuſus nec imperfectus eſt, ſibi inuicem reſpondet, vt eo loco diximus. Accedit quòd nulla eſt ratio cur materiæ ac formæ rei corruptibilis & incorruptibilis in cõmune, compoſitáque ipſa nõ cõueniant vniuocè in materia communi, forma communi, & cõmuni cõpoſito, vt ex eis

B quę loco citato diximus, licet intelligere. Quapropter ad obiectionẽ dicendũ, poſſe quidẽ à materia corruptibiliũ & incorruptibilium abſtrahi materiã in cõmune, quę ſit verè vnius naturæ genus, vtrique cõmune, quẽadmodum à formis formam, & à compoſitis compoſitum. Sed tamen Ariſtotelem, quia agebat de genere ſubiecto, non de genere prædicabili, iccirco negaſſe genus ſubiectum cõ-

C mune corruptibilibus & incorruptibilibus. Ac meritò quidẽ: Nam etſi communitas materiæ, vt prædicabilis eſt, in eo conſiſtit, vt de omnibus materiis prædicetur: tamẽ eius communitas, vt ſubiectum eſt, in eo conſiſtere debet, vt omnibus ſubiici, ſeu ab omnibus informari poſſit per quamlibet materiam inferiorem, de qua dicatur. Vnde cùm materia ſubſtantiæ corruptibilis, per quamlibet

D particularem ſub ſe contentam omnibus ſeparabilibus ſubiici poſſit; cæleſtis autem non poſſit per quamlibet ſuam particularem ſubiici omnibus inſeparabilibus, ſed aliis per alias; iccirco materia in commune, quæ ab vtraque abſtrahitur, non poteſt cenſeri commune ſubiectum omniũ formarum, ſed de ſola materia corruptibilium id dici poteſt, reſpectu omnium formarum ſeparabilium. Nam cæleſtis materia ſumpta in quolibet cælo, eius duntaxat for-

mæ ſubiecta eſſe poteſt. Ponimus enim cœlos omnes differre inter ſe ſpecie,ac proinde ſingulorum materias differre quoque ſpecie inter ſe, neque habere potentiam ad formam alterius cæli. Id quod ex eo prouenit, quia cùm formæ cælorum ſint natura ſua inſeparabiles ,neceſſe eſt vt eorum materiæ non habeant potentiam ad aliam formam:iam enim illæ & quas habent, eſſent ſeparabiles.

Hoc tamen non obſtat quominus ab eis omnibus ſpeciebus materiæ, vnum commune genus materiæ abſtrahatur, quemadmodum ab omnibus ſpeciebus formarũ, vnum commune genus formarum cæleſtium, & ab omnibus compoſitis ex vtriſque vnum commune genus cœlorum. Nam quod Caietanus ait, id ea ratione fieri non poſſe,quia ſi daretur vnum commune genus materiæ cæleſtis, neceſſariò illa reſpiceret formam cæleſtem in commune, ac proinde quælibet eius particularis eſſet capax omnium cæleſtium formarum,vim nullam habet. Quáquam enim concedimus materiam cœleſtem in commune reſpicere formam cœleſtem in commune, & ab ea ſpeciem accipere, quia tamen forma cœleſtis natura ſua eſt inſeparabilis,ideo nõn ſequitur,quãlibet particularem materiam cœleſtem eſſe capacem omnium formarum cœleſtium. Itaque materia in commune ſumpta,cõmune quoddam genus prædicamentale eſt, & per contrarias differentias corruptibilis & incurruptibilis diuiditur;cõmune autem genus ſubiectum non eſt, vt per quamlibet particularem omnibus formis ſubiici poſſit;atque in hoc poſteriori ſenſu docuit Ariſtoteles, corruptibile & incorruptibile diuerſa eſſe genere,hoc in communi genere conuenire: Rectéque

A D. Thomas in eodem ſenſu dixit,ſi dare commune genus vtriuſque materiæ,& corruptibilis & incorruptibilis, foret vt in eo ſimul eſſet potentia & impotentia ad corruptionem,potentia propter formas incorruptibilium; quod non animaduerterunt fere eius ſectatores, exiſtimantes eum loqui de genere phyſico,hoc eſt, veræ vnius naturæ; aut credentes, ex eo quod ille cum Ariſtotele docuit, materiam non eſſe

B commune ſubiectum omnium formarum; ſequi neceſſariò, non eſſe etiam commune vnius naturæ prædicamentum; contra quos ad cap.8. libri 5. diſputauimus. Ita patet quid reſpondendum ſit ad ſecundam obiectionem.

Tertia verò eadem diſtinctione communis materiæ diluenda eſt.

Ad eam verò quam ſibi Ariſtoteles extruxit, dicendum eſt, nullum

C errorem latere in nominibus potentiæ & impotentiæ, aut corruptibilis & incorruptibilis, vt hoc loco ſumuntur, cùm vniuocè vſurpentur; cauſam verò cur quibuſdam contrariis aliæ res non differant ſpecie, nec prædicabili nec ſubiecta, vt multi homines albedine & nigredine; aliæ differant ſpecie,ſi non ſubiecta, certè prædicabili, vt quædam animalia differentiis reptilis & volatilis:quædam verò non ſolùm differant ſpe-

D cie ſed etiam genere ſubiecto, vt quædam ſubſtantia corruptibilis ab incorruptibili;tametſi quia differunt ſpecie prædicabili,conueniant etiam in aliquo genere prædicabili: Addi etiam poſſet alias eſſe quæ differant genere ſubiecto, non item prædicabili vt cœli omnes inter ſe. Quod autem obiiciebatur de animalibus natura incorruptibilibus, ſeu immortalibus, non admittit Ariſtoteles;idque fieri non poſſe ad 7.librum oſtenſum eſt, ſumpto animali vniuocè,

uocè, tametſi ſumpto æquiuocè vt A modo aliquo dicitur de omnibus viuentibus habentibus cognitionẽ, etiam multi ex Patribus nomine animalium rationalium & immortalium angelos appellauerunt. Denique quod addebatur de hominibus tranſlatis in Deos immortales, fabula Gentilitia eſt; tametſi veritas eſt Catholica, Dei beneficio mortales homines immortalitatem per cœleſtem beatitudinem conſequuturos.

Ex his patet non repugnare ſibi B Ariſtotelem, cùm hoc loco ait, dari contraria quæ genere diuerſa ſint. Nam & hactenus docuit omnia differre ſpecie, vtrumque tamen eſt verum; differunt enim corruptibile, & incorrruptibile, & ſi qua ſunt alia huiuſmodi, vtroque modo, & ſpecie prædicabili & genere ſubiecto, quæ non pugnant inter ſe.

[e] *Conſtat igitur fieri non poſſe.*

REprehendit ex dictis Platonem, quòd ideas rerum corruptibilium faceret incorruptibiles, vt hominem communem, cùm particulares ſint corruptibiles. Nam cùm probatum ſit, ea quæ differunt differentiis corruptibilis & incorruptibilis, eſſe genere diuerſa; quiſnam audire poſſit, hominem communem & quemlibet particularem, qui eiuſdem ſpeciei eſſe dicuntur, aut (quod ex ſuperiori capite verius eſſe oſtenſum eſt) non differunt ſpecie non ſolùm ſubiecta ſed nec etiam prædicabili, eſſe diuerſos inter ſe, vt materiam incorruptibilem & corruptibilem, cùm plus ſit diuerſum eſſe genere quàm differre ſpecie?

IN

IN LIBRVM VNDECIMVM ANNOTATIONES.

Procœmium.

DISSERVIT in ſuperiori libro de vno, & alijs quibuſdam generalibus entium affectionibus, vt compleret diſputationem, quam à principio libri ſeptimi de ſubſtantiis materialibus ſuſceperat. Nam etſi eiuſmodi affectiones immaterialibus quoque magna ex parte conueniunt, omnes tamen in materialibus inuentæ & ex illis deſumptæ ſunt, vt initio eius libri diximus; præterquam quòd veteres Phyſici ſolis materialibus (vt qui nullas res alias præter ſenſibiles eſſe crediđiſſent) eas conuenire putauerunt. Nunc autem aggreſſurus iam tractationem de immaterialibus ſubſtantiis, tanquam Primæ Philoſophiæ propriam ac præcipuam, extremamq́ manum huic operi impoſiturus, non pauca hoc libro repetit, non ſolùm ex primo, tertio, quarto, & ſexto huius operis, ſed etiam ex ſecundo, tertio, quarto, & quinto de Naturali auſcultatione, quæ futuræ diſputationi vſui futura ſunt, rebúſque explicandis non parum lucis allatura; repetiturus etiam in primis quatuor capitibus libri ſequentis alia quædam, tum ex hoc opere, tum etiam ex primo Phyſicorum, quæ propinquiùs ad rem inſtitutam expediendam erunt vtilia. Id quod libentiùs feciſſe videtur, quòd hactenus longam in hoc opere moram traxerat in coarguendis iis Philoſophis, qui pro rebus immaterialibus, & verè à rebus ſenſibilibus abſtractis, quædam continua mathematica, ideaſq́, & numeros inuexerant: vt operæpretium lectoribus facturus, viſus ſit, ſi quaſi rediens ad rem, quoddam compendium faceret earum rerum quæ in mentem reuocandæ viderentur, vt totum opus abſolueret. Putamus enim verum eſſe quod quidam recentiores aiunt, Ariſtotelem, abſoluto libro decimo, mox ſcripſiſſe eos quos nunc 13. & 14. appellamus: tum verò hoc vndecimo & duodecimo addendis operi finem impoſuiſſe, quod & vbique ab eo ſeruata conſuetudo priùs impugnandi aliena, quàm propria ſtatuendi, comprobat, & caput primum libri decimitertij planè videtur demonſtrare, pluraq́ in libris illis quæ poſtea tractanda ſignificantur, aliaq́ in hoc ipſo & ſequenti iam in illis diſputata ſumuntur,

muntur, haud obſcurè confirmant, vt in progreſſu patebit. Ita credimus, aut ipſum Ariſtotelem, aut Theophraſtum, Eudemúmue, ſiue quis alius eius ſcripta in ordinem redegit, duos illos cum hoc vndecimo & duodecimo commutatos, meritò in extremum locum tranſtuliſſe: vel quòd hoc opus nondum, vt alia quædam, omnino limatum eſſet, vel quòd parum neceſſarij hoc loco, nimiúmque infarcire interiora huius tractationis viderentur, & contra eorum philoſophandi rationem conſcripti eſſent, quæ iam partim obſoleta erat, partim obſoleſcere incipiebat, vt ſatis fuerit, eos quaſi minùs vtiles poſt finem totius operis curioſioribus ſeponere; præſertim cùm ad euertenda ea dogmata quæ in illis impugnantur, ſatis crederentur ea quæ libro 7. & alijs locis ſunt diſputata, & in hoc ipſo ſequenti, aut repetita, aut addita erant. Eò autem præcipuè referuntur omnia quæ in hoc continentur (quod Alexander ait) vt retineatur id quod iam demonſtratum erat, hanc doctrinam à Phyſica & Mathematica eſſe diuerſam, eámque ſolam dignam eſſe quæ ſapientia nuncupetur: quod Ariſtoteles partim in ipſa operis præfatione, partim 4. & ſexto libro præſtiterat.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Κ.

Κεφάλαιον α'.

Ὅτι μὲν ἡ σοφία περὶ ἀρχὰς ἐπιστήμη τίς ἐστι, δῆλον ἐκ τῶν πρώτων ἐν οἷς διηπόρηται πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰρημένα περὶ τῶν ἀρχῶν. [b] ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πότερον μίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ C τὴν σοφίαν ἐπιστήμην, ἢ πολλάς. εἰ μὲν γὰρ μίαν, μία ἐστὶν ἀεὶ τῶν ἐναντίων· αἱ δ' ἀρχαὶ οὐκ ἐναντίαι. εἰ δὲ μὴ μία, ποίας δεῖ θεῖναι ταύτας; ἔτι τὰς ἀποδεικτικὰς ἀρχὰς θεωρῆσαι, μιᾶς ἢ πλειόνων; εἰ μὲν γὰρ μιᾶς, τί μᾶλλον ταύτης, ἢ ὁποιασοῦν; εἰ δὲ πλειόνων, ποίας δεῖ ταύτας θεῖναι; ἔτι πότερον πασῶν τῶν οὐσιῶν, ἢ οὔ; εἰ μὲν γὰρ μὴ πασῶν, ποίων χαλεπὸν ἀποδοῦναι· εἰ δὲ πασῶν μία, ἄδηλον πῶς ἐνδέχεται πλειόνων τὴν αὐτὴν

ποίων idest, qualium.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XI.

CAPVT I.

Sapientiam [a] quidē eſſe ſcientiam quandam, quæ circa principia verſetur, ex primis perſpicuum eſt, in quibus de iis quæ ab aliis de principiis dicta ſunt, eſt dubitatum. Quærat [b] autem aliquis, num ſapientiam eſſe vnam ſcientiam exiſtimare oporteat, an plures. Nam ſi vnam, vna ſemper eſt contrariorum: principia verò non ſunt contraria. Si non vnam, qualéſnam hæ ponendæ ſunt? Præterea vniuſne, an plurium ſit, demonſtratiua principia contemplari. Si enim vnius, cur huius potiùs quàm cuiuſuis? Sin plurium, quænam hæ conſtituendæ? Ad hæc, vtrùm omnium ſubſtātiarum, an non omnium? nam ſi non omnium, D difficile vtique eſt, quarum ſit tradere. Quòd ſi omnium vna eſt, haud conſtat, quo pacto fieri poſſit, vt eadem ſcientia

ἐπιστήμην εἶναι. ἔτι πότερον περὶ τὰς οὐσίας μόνον, ἢ καὶ τὰ συμβεβηκότα. εἰ γὰρ περί γε τὰ συμβεβηκότα ἀπόδειξίς ἐστιν, περὶ τὰς οὐσίας οὐκ ἔστιν. εἰ δ' ἑτέρα, τίς ἑκατέρα, καὶ ποτέρα σοφία; ἡ μὲν γὰρ ἀποδεικτικὴ σοφία, ἡ περὶ τὰ συμβεβηκότα· ἡ δὲ περὶ τὰ πρῶτα, ἡ τῶν οὐσιῶν. [c] ἀλλ' οὐδὲ περὶ τὰς ἐν τοῖς Φυσικοῖς εἰρημένας αἰτίας τὴν ἐπιζητουμένην ἐπιστήμην θετέον. οὔτε γὰρ περὶ τὸ οὗ ἕνεκεν. τοιοῦτον γὰρ τὸ ἀγαθόν· τοῦτο δ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὑπάρχει, καὶ τοῖς οὖσιν ἐν κινήσει· καὶ τοῦτο πρῶτον κινεῖ. τοιοῦτον γὰρ τὸ τέλος. τὸ δὲ πρῶτον κινῆσαν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀκινήτοις, ὅλως δ' ἀπορίαν ἔχει, πότερόν ποτε περὶ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἐστὶν ἡ ζητουμένη νῦν ἐπιστήμη, ἢ οὔ, περὶ δέ τινας ἑτέρας. εἰ γὰρ περὶ ἄλλας, ἢ περὶ τὰ εἴδη εἴη ἄν, ἢ περὶ τὰ μαθηματικά. τὰ μὲν γὰρ εἴδη ὅτι οὐκ ἔστι, δῆλον. ὅμως δ' ἀπορίαν ἔχει, κἂν εἶναί τις αὐτὰ θῇ, διὰ τί ποτ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὧν ἐστιν εἴδη. λέγω δ' ὅτι τὰ μαθηματικὰ μὲν μεταξύ τε τῶν εἰδῶν τιθέασι, καὶ τῶν αἰσθητῶν, οἷον τρίτα τινά, παρὰ τὰ εἴδη τε καὶ τὰ δεῦρο· τρίτος δ' ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἵππος παρ' αὐτόν τε καὶ τοὺς καθ' ἕκαστα. εἰ δ' αὖ μὴ ἔστιν ὡς λέγουσι, περὶ ποῖα θετέον πραγματεύεσθαι τὸν μαθηματικόν; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ δεῦρο. τούτων γὰρ οὐδέν ἐστιν, οἷον αἱ μαθηματικαὶ ζητοῦσι τῶν ἐπιστημῶν. οὐδὲ μὴν περὶ τὰ μαθηματικὰ ἡ ζητουμένη νῦν ἐστιν ἐπιστήμη. χωριστὸν γὰρ αὐτῶν οὐθέν. ἀλλ' οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν· φθαρταὶ γάρ. ὅλως δ' ἀπορήσειέ τις ἄν, ποίας ἐστὶν ἐπιστήμης τὸ διαπορῆσαι περὶ τῆς τῶν

μαθη

A *ſit plurium. Item, in ſubſtantiiſne tantùm, an etiam in accidentibus verſetur. Nam ſi accidentium demonſtratio eſt, ſubſtantiarum non eſt. Quòd ſi alia & alia, quænam vtraque eſt, & vtra ſapientia? demonſtratiua enim ſapientia eſt, quæ in accidentibus verſatur; at ea quæ ſubſtantiarum eſt, de iis quæ prima ſunt, differit. Sed neque [c] in cauſis, quæ in Phyſicis dictæ ſunt, ponenda eſt conſideratio eius ſcientiæ quam quærimus: neque enim in ea quæ cuius gratia nominatur.* B *Hæc enim bonũ eſt ipſum; quod quidem in rebus agendis & in iis quæ in motu ſunt, ineſt: atque hoc primum mouet; tale enim quippiam eſt finis. Id verò quod primum mouet, in immobilibus non eſt, omnino autem dubitationem ingerit: Num ſubſtantias ſenſibus ſubiectas, ea quam nunc inquirimus ſcientia conſideret, an non, ſed quaſdam alias. Nam ſi alias, aut ideæ profectò fuerint, aut mathematica. Ideas enim nullas eſſe perſpicuum eſt.* C *Sed tamen dubium eſt, ſiquis eas eſſe ponat, cur non etiam quemadmodum in mathematicis ita & res habeat in aliis quorum ſunt ideæ. Dico autem, eos mathematica inter ſpecies & ſenſibilia collocare, vt tertias res quaſdam; præter ſpecies autem & ea quæ apud nos ſunt, tertius homo non eſt, neque equus, præter ipſum ac ſingulos. Quòd ſi non ſunt, vt dicunt, de quibuſnam ponendum eſt, Mathematicum agere: neque enim de iis, quæ hîc ſunt, cùm nihil tale* D *ſit, quale mathematicæ ſcientiæ quærunt. Nec verò ſcientia ea quæ nunc quæritur, circa Mathematica verſatur: nihil enim eorum ſeparabile eſt. Sed nec ſubſtantiarum eſt ſenſibilium: ſunt enim corruptioni obnoxiæ. Ac omnino [d] ambigere aliquis poteſt, cuiuſnam ſcientiæ ſit de materia rerum*

mathe

Articulum, (quæ,) non patitur phraſis Græca nec Latina: ideò auferendus: dicendúmque; in ea cuius gratia nominatur.

μαθηματικῶν ὕλης· οὔτε γὰρ τῆς φυσικῆς, διὰ τὸ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν αὑτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως τὴν τοῦ φυσικοῦ πᾶσαν εἶναι πραγματείαν· οὔτε μὴν τῆς σκοπούσης περὶ ἀποδείξεώς τε καὶ ἐπιστήμης. περὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ γένος τὴν ζήτησιν ποιεῖται. λείπεται τοίνυν τὴν προκειμένην φιλοσοφίαν περὶ αὐτῶν τὴν σκέψιν ποιεῖσθαι. διαπορήσειε δ' ἄν τις εἰ δεῖ θεῖναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην περὶ τὰς ἀρχὰς τὰ καλούμενα ὑπό τινων στοιχεῖα. ταῦτα δὲ πάντες ἐνυπάρχοντα τοῖς συνθέτοις τιθέασι. μᾶλλον δ' ἂν δόξειε τῶν καθόλου δεῖν εἶναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην. πᾶς γὰρ λόγος, καὶ πᾶσα ἐπιστήμη τοῦ καθόλου, καὶ οὐ τῶν ἐσχάτων. ὥστ' εἴη ἂν οὕτω τῶν πρώτων γενῶν. ταῦτα δὲ γίγνοιτ' ἄν, τό, τε ὂν καὶ τὸ ἕν. ταῦτα γὰρ μάλιστ' ἂν ὑποληφθείη περιέχειν τὰ ὄντα πάντα, καὶ μάλιστα ἀρχαῖς ἐοικέναι, διὰ τὸ εἶναι πρῶτα τῇ φύσει. φθαρέντων γὰρ αὐτῶν, συναναιρεῖται καὶ τὰ λοιπά. πᾶν γὰρ ὂν καὶ ἕν. ᾗ δὲ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀνάγκη μετέχειν, εἰ θήσει τις αὐτὰ γένη· διαφορὰ δ' οὐδεμία τοῦ γένους μετέχει. ταύτῃ δ' οὐκ ἂν δόξειε δεῖν αὐτὰ τιθέναι γένη, οὐδ' ἀρχάς. ἔτι δ' εἰ μᾶλλον ἀρχὴ τὸ ἁπλούστερον τοῦ ἧττον τοιούτου· τὰ δὲ ἔσχατα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἁπλούστερα τῶν γενῶν· (ἄτομα γάρ· τὰ γένη δ' εἰς εἴδη πλείω καὶ διαφέροντα διαιρεῖται·) μᾶλλον ἂν ἀρχὴ δόξειεν εἶναι τὰ εἴδη τῶν γενῶν. ᾗ δὲ συναιρεῖται τοῖς γένεσι τὰ εἴδη, τὰ γένη ταῖς ἀρχαῖς ἔοικε μᾶλλον· ἀρχὴ γὰρ τὸ συναναιροῦν. τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν ἔχοντα, ταῦτα καὶ τοιαῦτ' ἐστὶν ἕτερα.

A *mathematicarum dubitare. Neque enim eſt Phyſicæ, cùm in iis quæ in ſeipſis motus & quietis principium habent, totum Phyſici negotiū verſetur: neque eius etiam quæ demonſtrationem ipſam ſcientiámque tractat: quippe cùm eius cura in hoc ipſo genere poſita ſit. Reſtat igitur vt propoſitæ Philoſophiæ ſit ea conſiderare. Quærat porro aliquis, num ea ſcientia quam quærimus in iis principiis conſiderandis ponenda ſit, quæ à quibuſdam elementa vocantur: quæ quidem* B *omnes in ipſis compoſitis ineſſe aſſerunt. At potiùs videri poteſt ea ſcientia, quæ à nobis quæritur, de vniuerſalibus agere: omnis enim ratio, omniſque ſcientia, vniuerſalium eſt, non eorum quæ ſunt extrema. Erit igitur hoc pacto primorum generum. Fuerint autem hæc & ipſum ens, & ipſum vnum. Hæc enim maximè continere videntur ea omnia quæ ſunt, principiiſque maximè eſſe ſimilia; quòd natura prima ſint. Etenim iis peremptis ſimul reliqua pereunt; quodlibet* C *enim & ens eſt, & vnum. Quatenus autem neceſſe eſt vt differentiæ iis participent; ſi quis illa genera eſſe ponat, cùm nulla differentia ſit generis particeps, ea ratione non videbitur oportere vt genera aut principia conſtituantur. Præterea ſi id quod ſimplicius eſt, potiùs eſt principium, quam quod minùs eſt tale; extrema verò ex iis quæ ſunt in genere, ſimpliciora ſunt generibus (indiuidua enim ſunt, cùm tamen genera in plures ſpecies* D *differentéſque diuidantur) ſpecies magis quàm genera principia eſſe videbuntur. Qua verò ratione ſpecies vnà cum generibus auferuntur, genera principiis ſimiliora ſunt. Principium enim eſt quod ſecum tollit. Atque hæc quidem ſunt & huiuſmodi, quæ dubitationem afferunt.*

EXPLANATIO CAPITIS PRIMI.

[a] *Sapientiam quidem.*

HANC ſententiam, quæ non de quibuſuis principijs, ſed de iis, quæ omnino prima ſint, intelligenda eſt, in ipſo cap. 2. primi libri explicitè tradidit Ariſtoteles, quod & toto reliquo libro confirmauit; itémque primo & ſecundo quarti, & primo ſexti.

[b] *Quærat autem aliquis.*

PRoponit in hoc cap. duodecim quæſtiones de conſideratione huius ſcientiæ, quas quæſtiones fuſiùs tradiderat libro tertio, cap. 2. & 3. tametſi non eiſdem omnino verbis: quarum hæ primæ quatuor continentur c. 2. Solutio primæ, vt breuiſſimè dicamus, eſt, ſapientiam eſſe vnam ſcientiam, eandémque omnia conſiderare, etiam contraria, quatenus ad prima omnino principia reuocantur. Eadem pene ſolutio eſt ſecundæ: Tertiæ verò, agere eam quidem de omnibus, de ſubſtantiis in genere, præcipue verò de ſeparatis: Quartæ, de omnibus agere quatenus entia ſunt, ſed præcipuè de ſubſtantiis; de iiſque omnibus quatenus illa conſiderat, propria accidentia demonſtrare.

[c] *Sed neque in cauſis.*

HAs item quatuor alias quęſtiones eodem modo repetit ex eodem cap. 2. libri tertij. Solutio autem primæ eſt, hanc ſcientiam agere de omnibus cauſarum generibus, quatenus eas inter ſe diſtinguit, ſingularúmque genera definit; ſibi autem ſoli retinet efficientes, & finales ſine motu, maximè autem vltimum finem, qui etſi mouet, non tamen mouet motu phyſico. Secundæ ſolutio eſt, agere illam de ſubſtãtiis, etiam ſenſibilibus, quatenus ſubſtãtiæ ſunt, præcipuè tamen de iis quæ ſenſibiles non ſunt, quæ re vera nec B ideæ ſunt, nec Mathematica entia, ſed aliæ etiam quædam naturæ longè diuerſæ, vt oſtendetur. Tertia & quarta, quæ complicatæ ſunt, hac ratione ſoluuntur; Mathematica quidem non eſſe re ipſa ſeparata à rebus ſenſibilibus, ſed ſola conſideratione; proinde cùm nec ideæ re vera ſeparatæ ponendæ ſint, opus non eſſe vt ponatur tertius homo quaſi abſtractus ab ideali homine, & ſingularibus, qui apud nos ſunt; ne- C que item dicendum eſſe, Mathematicum, aut Metaphyſicum agere de quantitatibus ſeparatis re ipſa à ſenſibilibus, ſed ſola conſideratione, Metaphyſicum quidem generatim, mathematicum ſpeciatim.

[d] *Ac omnino ambigere.*

HÆ quatuor aliæ quæſtiones quę ſequuntur, continentur libro item tertio cap. 3. Quarum primæ ſolutio eſt conſtituere ſubiectũ D Mathematicæ, ac docere quo pacto tractandum ſit (hoc enim eſt de materia rerum Mathematicarum dubitare,) neque ad Phyſicum, qui omnia cum motu conſiderat, pertinere, neque ad ipſum Mathematicum, qui demonſtrationem ipſam tractat, hoc eſt demonſtrationes ipſas Mathematicas conficit, cùm illud iam conſtitutum accipiat, vt in eo tractando verſetur; ſed pertinere ad Metaphyſicum à quo conſtituitur, & Mathematico traditur. Itaque totum id quod concluditur, verum eſt.

Secun

Secundæ ſolutio eſt, vtrumque ge- A nus principiorum tractari à primo philoſopho, non tamen omnia ſpeciatim, ſed generatim; potiſſimùm verò maximè vniuerſalia, & ea ſpecialia quæ materiam non includunt. Tertia hoc modo diſſoluitur; Etſi Metaphyſicus agit de ente & vno, non proinde neceſſe eſſe, vt ea ſint genera aut alia propriè vniuerſalia; ſed ſatis eſſe, ſi ſint analoga. Quarta facilè diſſoluitur, ſi dicatur, genera magis eſſe principia quàm ſpecies, quia ſimpliciora. Nam etſi plura continent potentia; ſpecies tamen plura continent actu, cùm ex generibus & differentiis componantur: genera non item ex ſpeciebus & differentiis, quibus diuiduntur.

B

Κεφάλαιον β.

Ἔτι πότερον δεῖ τιθέναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἢ, οὔ, ἀλλὰ τούτων ἡ ζητουμένη νῦν ἐπιστήμη. ἀλλὰ ταῦτα ἄπειρα· τά γε μὴν παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, γένη ἢ εἴδη ἐστίν. ἀλλ' οὐδετέρα τούτων ἡ ζητουμένη ἐπιστήμη. διότι γὰρ ἀδύνατον τοῦτ' εἴρηται. καὶ γὰρ ὅλως ἀπορίαν ἔχει, πότερον δεῖ τινα ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι χωριστὴν παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας καὶ τὰς δεῦρο, ἢ οὔ· ἀλλὰ ταῦτ' εἶναι τὰ ὄντα, καὶ περὶ ταῦτα τὴν σοφίαν ὑπάρχειν. C ζητεῖν μὲν γὰρ ἐοίκαμεν ἄλλην τινά. καὶ τὸ προκείμενον τοῦτ' ἐστὶν ἡμῖν. λέγω δὲ τὸ ἰδεῖν, εἴ τι χωριστὸν καθ' αὑτὸ, καὶ μηδενὶ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρχον. ἔτι δ' εἰ παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἐστί τις ἑτέρα οὐσία, παρὰ ποίας D τῶν αἰσθητῶν δεῖ τιθέναι ταύτην εἶναι. τί γὰρ μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἵππους, ἢ τῶν ἄλλων ζώων θήσει τις αὐτὴν εἶναι, ἢ καὶ τῶν ἀψύχων ὅλως; τό γε μὴν ἴσας ταῖς αἰσθηταῖς καὶ φθαρταῖς οὐσίαις ἀϊδίους ἑτέρας κατασκευάζειν, ἐκτὸς τῶν εὐλόγων δόξειεν ἂν πίπτειν. εἰ δὲ μὴ χωριστὴ τῶν σωμάτων ἡ ζητουμένη νῦν ἐστιν ἀρχὴ, τίνα ἄν τις ἄλλην θείη μᾶλλον τῆς ὕλης; αὕτη γε μὴν ἐνεργείᾳ μὲν οὐκ ἔστι, δυνάμει δ' ἔστι.

CAPVT II.

Vtrum[a] *etiam aliquid ponere oporteat præter ſingularia necne, ſed horum ſit ea quæ nunc quæritur ſcientia. At hæc infinita ſunt: ea verò quæ præter ſingularia ſunt, genera ſunt aut ſpecies, verùm neutrius horum eſt ſcientia, quam quærimus. Cur enim id fieri nequeat, dictum eſt. Etenim omnino dubium eſt, num exiſtimandum ſit, ſubſtantiam aliquam, præter ſenſibiles, quæque apud nos ſunt, eſſe ſeparatam, annon, ſed hæc eſſe ea quæ ſunt, atque in his ſapientiam verſari. Aliam enim videmur quærere, idque nobis propoſitum eſt, videre, inquam, ſitne aliquid ſeparatum per ſe, quódque in nulla rerum ſenſibilium exiſtat. Præterea ſi alia quædam eſt ſubſtantia præter ſenſibiles, præter quas ſenſibus ſubiectas ea ponenda ſit. Cur enim potiùs præter homines, quàm præter equos, aliáue animalia, aut etiam omnino res inanimes, eam quis eſſe cenſeat? certè pares ſenſibilibus corruptibilibúſque ſubſtantiis, ſempiternas alias conſtituere, in ea quæ à ratione aliena ſunt, videbitur incurrere. Quòd ſi id principium, quod nunc quæritur, non eſt à corporibus ſeparatum, quodnam aliud potiùs quàm materiam quiſquam ſtatuat? At hæc actu quidem non eſt, potentia verò eſt.*

Magis

μᾶλλον τ' ἂν ἀρχὴ κυριωτέρα ταύτης δόξειεν εἶναι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή. τοῦτο δὲ φθαρτόν. ὥστ' ὅλως οὐκ ἔστιν ἀΐδιος οὐσία χωριστὴ καὶ καθ' αὑτήν· ἀλλ' ἄτοπον. ἔοικε γὰρ καὶ ζητεῖται σχεδὸν ὑπὸ τῶν χαριεστάτων, ὡς οὖσά τις ἀρχὴ καὶ οὐσία τοιαύτη. πῶς γὰρ ἔσται τάξις μὴ τινὸς ὄντος ἀϊδίου καὶ χωριστοῦ καὶ μένοντος; ἔτι δ' εἴπερ ἐστί τις οὐσία καὶ ἀρχὴ τοιαύτη τὴν φύσιν οἵαν νῦν ζητοῦμεν, καὶ αὕτη μία πάντων, καὶ ἡ αὐτὴ τῶν ἀϊδίων τε καὶ φθαρτῶν, ἀπορίαν ἔχει διὰ τί ποτε τῆς αὐτῆς ἀρχῆς οὔσης, τὰ μὲν ἐστὶν ἀΐδια τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν, τὰ δ' οὐκ ἀΐδια. τοῦτο γὰρ τὸ ἄτοπον. εἰ δ' ἄλλη μὲν ἐστὶν ἀρχὴ τῶν φθαρτῶν, ἄλλη δὲ τῶν ἀϊδίων, εἰ μὲν ἀΐδιος καὶ ἡ τῶν φθαρτῶν, ὁμοίως ἀπορήσομεν. διὰ τί γὰρ οὐκ ἀϊδίου τῆς ἀρχῆς οὔσης, καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ἀΐδια; φθαρτῆς δ' οὔσης, ἄλλη τις ἀρχὴ γίγνεται ταύτης, κἀκείνης ἑτέρα· καὶ τοῦτ' εἰς ἄπειρον πρόεισιν. εἰ δ' αὖ τις τὰς δοκούσας μάλιστα ἀρχὰς ἀκινήτους εἶναι, τό, τε ὂν καὶ τὸ ἓν θήσει, πρῶτον μὲν εἰ μὴ τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν σημαίνει, πῶς ἔσονται χωρισταὶ καὶ καθ' αὑτάς; τοιαύτας δὲ ζητοῦμεν τὰς ἀϊδίους τε καὶ πρώτας ἀρχάς. εἴ γε μὴν τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν δηλοῖ, πάντ' ἐστὶν οὐσία τὰ ὄντα. κατὰ πάντων γὰρ τὸ ὂν κατηγορεῖται, κατ' ἐνίων δὲ τὸ ἕν. οὐσίαν δ' εἶναι πάντα τὰ ὄντα, ψεῦδος. ἔτι δὲ τοῖς τὴν πρώτην ἀρχὴν τὸ ἓν λέγουσι, καὶ τοῦτο οὐσίαν, ἐκ δὲ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ὕλης τὸν ἀριθμὸν γεννῶσι πρῶτον, καὶ τούτων οὐσίαν φάσκουσιν εἶναι, πῶς ἐνδέχεται τὸ λεγόμενον ἀληθὲς εἶναι; τὴν γὰρ δυάδα,

καὶ

A *Magis ſanè quàm hæc principaliúſque principium ſpecies ac forma eſſe videatur: verùm hæc caduca eſt: quo fit vt nulla omnino ſit ſempiterna ſubſtantia, quæ ſeparatim ac per ſe exiſtat: At hoc abſurdum eſt: Videtur enim eſſe & quæritur fere à probatiſſimis viris, quaſi ſit principium ſubſtantiáque eiuſmodi. Quo enim pacto ordo fuerit, niſi aliquid extet ſempiternum, ſeparatum, ac permanens?*

b Tum etiam ſi qua ſubſtantia, princi- B *piúmque natura tale eſt, quale nunc quærimus, atque hoc vnum & idem ſit omnium & eorum quæ perpetua ſunt, & eorum quæ caduca: quæſtio exiſtit, quidnam cauſæ ſit, cur eodem exiſtente principio, eorum quæ ſub eo ſunt, alia perpetua ſint, alia non item. Hoc enim abſurdum eſt. Quòd ſi aliud principium corruptibilium ſit, aliud ſempiternorum, ſi eorum etiam quæ intereunt, perpetuum ſit, ſimiliter dubitabimus. Cur enim perpetuo exiſtente principio, non etiam ea* C *quæ ſub principio ſunt, ſempiterna ſint? Sin autem corruptibile eſt, aliud quoddam eius principium exiſtit, & huiuſmodi aliud, idque in infinitum progreditur. Iam ſi quis ea principia quæ maximè immobilia eſſe videntur, ens, inquam, & vnum conſtituat, primùm quidem niſi hoc aliquid eorum vtrumque ſignificet, quo pacto ea ſeparata ac per ſe erunt? talia enim quærimus perpetua primáque principia. Sin hoc aliquid atque ſubſtan-* D *tiam vtrumque declaret, omnia quæ ſunt, vtique ſubſtantiæ erunt, quippe cùm de omnibus ens, de quibuſdam verò vnum dicatur. Atqui falſum eſt entia omnia ſubſtantias eſſe.*

Præterea, iis qui vnum ipſum primum principium eſſe dicunt, atque hoc ſubſtantiam eſſe, & ex eo ac materia primum numerum generant, húncque aiunt rerum eſſe ſubſtantiam; quonam pacto euenit, vt verum dicant? Qua enim ratione binarius & relià

Græcè eſt, niſi hoc aliquid, & ſubſtantiam, &c.

ἐνδέχεται, *fieri poteſt.*

καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον ἀριθμὸν τῶν συνθέτων, πῶς ἓν δεῖ νοῆσαι; περὶ τούτου γὰρ οὔτε λέγουσιν οὐδέν, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. εἴ γε μὴν γραμμάς, ἢ τὰ τούτων ἐχόμενα (λέγω δὲ ἐπιφανείας τὰς πρώτας) θήσει τις ἀρχάς, ταῦτα δ' οὐκ εἰσὶν οὐσίαι χωρισταί, τομαὶ δὲ καὶ διαιρέσεις, αἱ μὲν ἐπιφανειῶν, αἱ δὲ σωμάτων, αἱ δὲ στιγμαὶ γραμμῶν· ἔτι δὲ πέρατα τῶν αὐτῶν τούτων· πάντα δὲ ταῦτα ἐν ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ χωριστὸν οὐδέν ἐστιν. ἔτι πῶς οὐσίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τοῦ ἑνὸς καὶ στιγμῆς; οὐσίας μὲν γὰρ πάσης γένεσίς ἐστι. στιγμῆς δ' οὐκ ἔστι, διαίρεσις γὰρ ἡ στιγμή. παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ τό, πᾶσαν μὲν ἐπιστήμην εἶναι τῶν καθόλου, καὶ τοῦ τοιουδί, τὴν δ' οὐσίαν μὴ τῶν καθόλου εἶναι, μᾶλλον δὲ τόδε τι καὶ χωριστόν. ὥστ' εἰ περὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, πῶς δεῖ τὴν ἀρχὴν ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι; ἔτι πότερόν ἐστί τι παρὰ τὸ σύνολον, ἢ οὔ; λέγω δὲ τὴν ὕλην, καὶ τὸ μετὰ ταύτης. εἰ μὲν γὰρ μή, τά γε ἐν ὕλῃ φθαρτὰ πάντα. εἰ δ' ἔστι τι, τὸ εἶδος ἂν εἴη καὶ ἡ μορφή. τοῦτο οὖν ἐπὶ τίνων ἐστί, καὶ ἐπὶ τίνων οὔ, χαλεπὸν ἀφορίσαι. ἐπ' ἐνίων γὰρ δῆλον οὐκ ὂν χωριστὸν τὸ εἶδος, οἷον οἰκίας. ἔτι πότερον αἱ ἀρχαὶ εἴδει ἢ ἀριθμῷ αἱ αὐταί; εἰ γὰρ ἀριθμῷ ἕν, πάντ' ἔσται ταῦτα.

A *& reliquorum quiſque eorum numerorum, qui compoſiti ſunt, vnum aliquid intelligi debet? De hac enim re nec quidquam dicunt, nec facilè dici poteſt. Si quis verò lineas, aut quæ has ſequuntur (primas inquam ſuperficies) principia ponat; hæc quidem ſubſtantiæ ſeparatæ non ſunt, ſed deciſiones diuiſioneſque, aliæ ſuperficierum, aliæ corporum, puncta verò linearum, ac inſuper harum ipſarum extrema. At hæc omnia in aliis exiſtunt, nihilque eorum eſt* B *ſeparabile. Deinde quo pacto quis vnius ac puncti ſubſtantiam eſſe exiſtimet? omnis enim ſubſtantiæ generatio eſt: puncti autem non eſt: Diuiſio enim eſt punctus.*

Dubitationem quoque illud exhibet, Omnem quidem ſcientiam vniuerſalium eſſe, eiúſque quod tale aliquid eſt, nec tamen ſubſtantiam ex vniuerſalibus eſſe, potiúſque hoc aliquid eſſe ac ſeparabile. Quare ſi ſcientia de principiis eſt, qua ratione exiſtimandum eſt, principium eſſe C *ſubſtantiam?*

*Illud etiam, ſit ne aliquid præter totum ipſum an non; præter materiam, inquam, & id quod cum illa eſt. Nam ſi non eſt, omnia quæ in materia ſunt, corruptioni ſunt obnoxia: Sin autem eſt aliquid, ſpecies vtique ac forma erit. At hoc in quibus ſit, in quibus non ſit difficile eſt definire: in quibuſdam enim palam eſt ſpeciem non eſſe ſeparabilem.**

Ad hæc, ſint ne principia ſpecie an numero eodem: ſi enim numero, omnia eadem erunt.*

**Codex Græcus addit; quemadmodum in domo.*

** Addit hic item vnum.*

EXPLANATIO CAPITIS SECVNDI.

[a] *Vtrùm etiam.*

ADDIT hoc capite decem alias quæſtiones pertinentes ad ea quæ in hac ſcientia tractantur: ſic enim eas D. Thomas hoc loco diſſtinguit ab iis quæ in ſuperiori capite propoſitæ ſunt; ac primùm proponit quatuorde ſubſtantiis; deinde ſex de principiis, quæ o-

mnes

mnes fuſiùs item diſputatæ continentur lib.3.fermè tribus extremis capitibus. Prima de ſubſtantiis hunc in modum ſoluitur;non eſſe quidem in rerum natura quicquam,quod non ſingulare reuera ſit;ſed tamen de iis omnibus diſputari poſſe ratione naturarum vniuerſalium, quæ non ſeorſim ſed in eis exiſtunt. Secunda,Eſſe re vera quoddam genus ſubſtantiarum præter ſenſibiles,earúmque vnam præcipuè queri in hac ſcientia:non tamen vllam earum eſſe talem, qualis à Platone ponitur. Tertia, non eſſe ponendas ſubſtantias ſeparatas pares numero, multitudinibus indiuiduorum ſimilium in ſpecie, quaſi eorum exemplaria: ſed modo alio. Quarta,nec materiam,nec formam inhærentem eſſe ſubſtantiam illam ſempiternam, quæ præcipuè quæritur,quia materia eſt pura potētia,forma verò inhærens,pendénſque ex materia,non eſt perpetua:ſed eſſe formam per ſe ſubſiſtentem, à quo genere formarum,potiſſimùm verò à prima,pendet ordo huius vniuerſi, qui vſque adeò concinnus eſt ſapientérque conſtitutus, vt in æternū eſſe poſſet.Quod genus ſubſtantiarum à probatiſſimis Philoſophis ferè omnibus cognitum ac traditum eſt.

[b] *Tum etiam ſi qua.*

PRima ſequentium quæſtionum de principiis hoc pacto ſoluitur: Omnium quidem rerum & corruptibilium & earum quæ perpetuæ ſunt,vnum & idem eſſe principium, ídque perpetuum; ſed tamen, quia nō omnia illi æquè propinqua ſunt, & ex æquo eius virtute ac perfectione participant,ex reliquis omnibus quæ ab illo pendent, alia eſſe perpetua, alia caduca; atque hæc ex materia quæ potentia contradictionis eſt,id habere vt ſint caduca. Secunda hoc modo: Prima principia, quæ ſunt primæ omnium rerum cauſæ,non eſſe ens & vnum, & primum efficiens, finem, & exemplar rerum omnium, atque hæc conuenire in ſolum Deum,qui maximè eſt hoc aliquid;ens autem & vnum non dici prima principia vt cauſas, ſed vt communiſſima prædicata, quæ quatenus talia ſunt, non ſunt ſubſtantiæ,nec hoc aliquid,ſed communia prædicata. Tertia, hac ratione ſoluitur;Mathematica principia quę ponuntur, nempe vnitatem numerorum,& punctum, lineam, & ſuperficiem corporum; non poſſe eſſe principia ſubſtantiarum. Vnitatem, quia multiplicata non poteſt facere vnum per ſe; punctum verò, quod fluxu ſuo fingitur procreare lineam, & hanc quæ ſuperficiem, & hanc etiam quæ corpus, quia non ſunt ſubſtantię,vt poſſint conſtituere ſubſtantias,ſed termini quidam in extremitatibus: diuiſiones verò ſeu potentiales termini, qui in mediis quantitatibus ex diuiſione poſſunt emergere, quæ eadem ſubſtantiis iam conſtitutis accidunt. Quo loco illud [primas, inquam, ſuperficies] hunc ſenſum habet [ſuperficies, inquam, quæ primo ſiue proximè ex linearum fluxu finguntur generari.] Illud verò[ſubſtantię ſeparatæ]idem hoc loco valet ac [verè ſubſtantiæ, ſeu per ſe exiſtentes:] nam alioqui ſubſtantiæ nomen ſæpe ſumitur pro qualibet eſſentia, etiam vnitatis, puncti,&cuiuſlibet quantitatis continuæ, ſeu principium illa ſit ſeu ex principiis conſtet: Satis enim patet nec vnitatem nec punctum eſſe ſubſtantias, quod & Ariſtoteles probat in puncto. Quarta quæſtio hunc in modum ſoluitur: ſcientiam quidem omnem eſſe vniuerſalium, quorum quodlibet non eſt hoc aliquid, ſed tale aliquid in vno quale in alio, ſed

ſed tamen nihil prohibere quominus quædam earum de ſubſtantiis agant, neque etiam quominus ſubſtantiarum, de quibus agunt, dentur principia ſingularia, ſi & ipſæ vt ſingulares ſumãtur; quo pacto iã principia ſubſtantiarum erunt hæc aliqua, & non talia aliqua in vno qualia in alio. Quo loco aduerte, vniuerſalia aliquando dici qualia quædam, vt in prædicamentis, capite de ſubſtantia; aliquando talia quædam vt hoc loco; quia qualia ſunt in vno particulari, talia aut quaſi talia ſunt in alio. Dico autem [quaſi talia] vt analoga comprehendam, quæ etiam hoc loco nomine vniuerſalium intelliguntur. Illud etiam aduerte, Ariſtotelem vocare hoc loco ſeparabile, id quod per ſe exiſtit, quod eſt ſubſtantiarum proprium, etiamſi nõ ſit ſeparabile à materia & qualitatibus ſenſibilibus. Quintæ quæſtionis ſolutio eſt: Aliquod principium ſiue cauſam eſſe quippiam ſeiunctũ re ipſa & à materia particulari & à

A materia communi, vt eſt quælibet earum ſubſtantiarum quas dicimus ſeparatas; eam verò ſubſtantiam quę cum materia particulari, ſeu potiùs in materia particulari conſtituit indiuidua ſenſibilia, quæ hîc dicuntur tota ipſa, ſeu ſimul tota, non eſſe reipſa ſeiunctam, ſed ratione ſola; non tamẽ proinde omnia ſingularia ſenſibilia eſſe corruptibilia, quia non in omnibus eſt materia, quæ ſit potentia contradictionis, vt dictum iam

B eſt. Sexta ſoluitur hoc pacto: principia externa, ſi prima omnino intelligantur, in vnum quidem numero conuenire, nempe in Deum, vt iam dictum eſt; interna verò non eſſe vnum numero, ſed analogia vnum, vtpote materiam, formam, & priuationem, quæ quæſtio iterum repetetur ac fusè tractabitur lib. 12. tametſi priuatio non eſt principium internum, niſi nomine interni in-

C telligatur (vt intelligendum eſt) id quod non eſt externum, ſed aut conſtituens aut inhærens.

Κεφάλαιον γ'.

Ἐπεὶ δ' ἔστι ἡ τοῦ φιλοσόφου ἐπιστήμη τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, καθόλου, καὶ οὐ κατὰ μέρος· τὸ δ' ὂν πολλαχῶς, καὶ οὐ καθ' ἕνα λέγεται τρόπον. εἰ μὲν ὁμωνύμως, κατὰ δὲ κοινὸν μηδὲν, οὐκ ἔστιν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην. οὐ

D γὰρ ἂν ἓν γένος τῶν τοιούτων. εἰ δὲ κατά τι κοινὸν, εἴη ἂν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην. ἔοικε δὴ τὸν εἰρημένον λέγεσθαι τρόπον, καθάπερ τό, τε ἰατρικὸν καὶ τὸ ὑγιεινόν. καὶ γὰρ τούτων ἑκάτερον πολλαχῶς λεγόμενον. λέγεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἕκαστον. τῷ τὸ μὲν πρὸς ἰατρικὴν ἀνάγεσθαί πως, τὸ δὲ πρὸς ὑγίειαν, τὸ δ' ἄλλως, πρὸς ταὐτὸ δ'

CAP. III.

Cum [a] *autem Philoſophi ſcientia ſit entis, quatenus ens eſt, idque vniuerſè, non in parte: ens autem multipliciter non vno modo dicatur; ſi æquè voce quidem, nec ratione vlla communi; non vtique ſub vnam ſcientiam* æquiuocè

D *cadet. Neque enim talium vnum eſt genus. Si verò communi ratione, cadet vtique ſub vnam ſcientiam. Ac videtur ſanè hoc ipſo modo dici, quemadmodum & medicum & ſanum: horum enim vtrumque pluribus modis dicitur. Vnumquodque autem hoc pacto dicitur, eo quòd aliud modo alio ad artem medicam, aliud ad ſanitatem referatur, aliud verò modo alio, ad idem tamen eorum*

ἕκαστον. ἰατρικὸς γὰρ λόγος καὶ μαχαίριον λέγεται, τῷ τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης εἶναι, τὸ δὲ ταύτῃ χρήσιμον· ὁμοίως δὲ καὶ ὑγιεινόν. τὸ μὲν γὰρ ὅτι σημαντικὸν ὑγιείας, τὸ δ᾽ ὅτι ποιητικόν. ὁ δ᾽ αὐτὸς τρόπος καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τὸ ὂν ἅπαν λέγεται. τῷ γὰρ τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, πάθος ἢ ἕξις, ἢ διάθεσις, ἢ κίνησις, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων εἶναι, λέγεται ἕκαστον αὐτῶν ὄν. [b] ἐπεὶ δὲ παντὸς τοῦ ὄντος πρὸς ἕν τι καὶ κοινὸν, ἡ ἀναγωγὴ γίγνεται· καὶ τῶν ἐναντιώσεων ἑκάστη πρὸς τὰς πρώτας διαφορὰς, καὶ τὰς ἐναντιώσεις ἀναχθήσεται τοῦ ὄντος, εἴτε πλῆθος καὶ ἕν, εἴθ᾽ ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης, αἱ πρῶται τοῦ ὄντος εἰσὶ διαφοραὶ, εἴτ᾽ ἄλλαι τινές. [c] ἔστωσαν γὰρ αὗται τεθεωρημέναι. [d] διαφέρει δ᾽ οὐδὲν τὴν τοῦ ὄντος ἀναγωγὴν πρὸς τὸ ὂν, ἢ πρὸς τὸ ἓν γίγνεσθαι. καὶ γὰρ εἰ μὴ ταυτὸν, ἄλλο δ᾽ ἐστὶν, ἀντιστρέφει γε· τό,τε γὰρ ἓν καὶ ὄν πως, τό,τε ὂν ἕν.

[e] ἐπεὶ δ᾽ ἐστὶ τὰ ἐναντία πάντα τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ἐπιστήμης θεωρῆσαι, λέγεται δ᾽ ἕκαστον αὐτῶν κατὰ στέρησιν, καίτοι γ᾽ ἔνια, ἀπορήσειέ τις ἄν, πῶς λέγεται κατὰ στέρησιν, ὧν ἐστιν ἀνὰ μέσον τι, καθάπερ ἀδίκου καὶ δικαίου. περὶ πάντα δὴ τὰ τοιαῦτα τὴν στέρησιν δεῖ τιθέναι, μὴ τοῦ ὅλου λόγου, τοῦ τελευταίου δὲ εἴδους· οἷον εἰ ἔστιν ὁ δίκαιος καθ᾽ ἕξιν τινὰ πειθαρχικὸς τοῖς νόμοις, οὐ πάντως ἄδικος ἔσται τοῦ ὅλου στερούμενος λόγου· περὶ δὲ τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἐκλείπων πῇ, καὶ ταύτῃ ἡ στέρησις ὑπάρξει αὐτῷ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. [f] καθάπερ δ᾽ ὁ μαθηματικὸς περὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως τὴν θεωρίαν ποιεῖ

A *quodque. Medica enim ratio cultérque icciroo dicuntur, quòd illa à medendi ſcientia ſit profecta; hic verò quòd illi ſit vtilis. Eodémque modo ſanum, aliud quidem quod ſanitatem ſignificet; aliud verò quod efficiat; eodémque modo res habet in cæteris. Itaque hoc eodem modo omnia dicunt entia. Ea enim ratione eorum quodque ens dicitur, quòd entis quatenus ens eſt. aut affectio, aut habitus, aut diſpoſitio, aut motus ſit, aliquídve aliorum* B *talium.*

μαχαίριον, *id eſt, cultellum.*

λέγεται *dicuntur.*

[b] *Quoniam verò omne ens ad vnum aliquid communéque reuocatur; vna quæque etiam contrarietatum ad primas differentias contrarietatéſque entis reducetur, ſiue multitudo & vnum, ſiue ſimilitudo, & diſſimilitudo primæ entis differentiæ ſint, ſiue aliæ quædam. Sint* [c] *enim hæ conſideratione perceptæ. Nihil autem intereſt ad* [d] *ens ne an ad vnum fiat reuocatio. Nam ſi* C *non idem ſunt, ſed aliud ac aliud; reciprocatur tamen: etenim & vnum modo quodam eſt ens, & ens vnum.*

[e] *Iam verò cùm vnius & eiuſdem ſcientiæ ſit, contraria omnia contemplari, & eorum quodque ex priuatione dicatur (tametſi quærat aliquis quonam pacto ex priuatione dicantur nonnulla inter quæ aliquid interiectum eſt medium, vt inter iuſtum & iniuſtum) in huiuſmodi quidem omnibus haud totius quidem rationis ſed vl-* D *timæ formæ ponenda priuatio eſt. Vt ſi iuſtus eſt qui habitu quodam legibus paret, non vniuersè iniuſtus tota erit ratione priuatus; ſed quatenus aliqua ex parte in obtemperando legibus deficit, eatenus ei priuatio conueniet. Atque eodem modo res habet in cæteris.*

[f] *Vt autem Mathematicus ea conſiderat quæ ex abſtractione relin-*

ποιεῖται. (περιελὼν γὰρ πάντα τὰ αἰσθητὰ θεωρεῖ· οἷον βάρος καὶ κουφότητα, καὶ σκληρότητα, καὶ τοὐναντίον· ἔτι δὲ καὶ θερμότητα, καὶ ψυχρότητα, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθητὰς ἐναντιώσεις·) μόνον δὲ καταλείπει τὸ ποσὸν καὶ συνεχὲς, τῶν μὲν ἐφ' ἓν, τῶν δὲ ἐπὶ δύο, τῶν δ' ἐπὶ τρία, καὶ τὰ πάθη τὰ τούτων ᾗ ποσά ἐστι καὶ συνεχῆ, καὶ οὐ καθ' ἕτερόν τι θεωρεῖ· καὶ τῶν μὲν τὰς πρὸς ἄλληλα φύσεις καὶ θέσεις σκοπεῖ, καὶ τὰ ταύταις ὑπάρχοντα· τῶν δὲ τὰς συμμετρίας καὶ ἀσυμμετρίας, τῶν δὲ τοὺς λόγους· ἀλλ' ὅμως μίαν πάντων καὶ τὴν αὐτὴν τίθεμεν ἐπιστήμην τὴν γεωμετρικήν· τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ περὶ τὸ ὄν. [g] τὰ γὰρ τούτῳ συμβεβηκότα, καθ' ὅσον ἐστὶν ὄν, καὶ τὰς ἐναντιώσεις αὐτοῦ ᾗ ὄν, οὐκ ἄλλης ἐπιστήμης ἢ φιλοσοφίας θεωρῆσαι. τῇ φυσικῇ μὲν γὰρ οὐχ ᾗ ὄντα, μᾶλλον δ' ᾗ κινήσεως μετέχει, τὴν θεωρίαν τις ἀπονείμειεν ἄν. ἥγε μὴν διαλεκτικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ, τῶν συμβεβηκότων μέν εἰσι τοῖς οὖσιν, οὐχ ᾗ δ' ὄντα, οὐδὲ περὶ τὸ ὂν αὐτὸ, καθ' ὅσον ὄν ἐστιν. ὥστε λείπεται τὸν φιλόσοφον καθ' ὅσον ὄντα ἐστὶν, εἶναι περὶ τὰ λεχθέντα θεωρητικόν. [h] ἐπεὶ δὲ τό, τε ὂν ἅπαν καθ' ἕν τι καὶ κοινὸν λέγεται πολλαχῶς λεγόμενον, καὶ τὰ ἐναντία τὸν αὐτὸν τρόπον (εἰς τὰς πρώτας γὰρ ἐναντιώσεις καὶ διαφορὰς τοῦ ὄντος ἀνάγεται) τὰ δὲ τοιαῦτα δυνατὸν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην εἶναι, διαλύοιτ' ἂν ἡ κατ' ἀρχὰς ἀπορία λεχθεῖσα. λέγω δ' ἐν ᾗ διηπορεῖτο, πῶς ἔσται πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων τῷ γένει, μία τις ἐπιστήμη. Ἐπεὶ δὲ ὁ μαθηματικὸς χρῆται τοῖς κοινοῖς ἰδίως, καὶ τὰς τούτων ἀρχὰς ἂν εἴη θεωρῆσαι τῆς πρώτης φιλο-

A *quuntur (circumſcriptis enim omnibus ſenſibilibus, veluti grauitate, leuitate, duritie, & eius contrario, calore item, frigore, & aliis ſenſibilibus contrarietatibus, ea contemplatur) ſolúmque relinquit quãtum atque continuum; aliorum quidem ad vnum, aliorum ad duo, aliorum ad tria, & eorum quatenus quanta & cõtinua ſunt, affectiones, non alia ratione conſiderat, aliorúmque inter ipſa naturas, ac diſpoſitiones, eáque quæ in eis inſunt; aliorum autem commenſurationes,* B *& incommenſurationes; aliorum denique rationes; tamen vnam & eandem omniũ ſcientiam Geometricam facimus: eodem quoque modo ſe res habet in ente. Nam* [g] *quæ huic accidunt, quatenus ens eſt, eiuſque vt ens eſt contrarietates alia nulla ſcientia quàm Philoſophia contemplatur. Phyſicæ enim eorum conſiderationem, non vt entia ſunt, ſed potius qua ratione motum participant, aliquis tribuat. Dialectica verò & Sophiſtica in ijs quę* C *entibus, non quatenus entia ſunt, accidũt, neque in ipſo ente quatenus ens eſt, verſatur. Ita relinquitur, Philoſophum, ea quæ dicta ſunt, qua ratione ſunt entia, contemplari. Cùm* [h] *igitur omne ens vnius cuiuſdam communiſque ratione multis modis dicatur, eodémque modo ſe habeant contraria (ad primas enim contrarietates, & differentias entis reuocantur) quæ autem huiuſmodi ſunt, ſub vnam ſcientiam cadere poſſunt: facilè quis eam quæ initio propoſita eſt, dubita-* D *tionem diſſoluat, eam, inquam, qua quærebatur, quonam pacto multorum entium, generéque differentium vna aliqua ſcientia eſſet.*

[i] *Quoniã verò Mathematicus ijs quæ communia ſunt ſibi accommodatis vtitur; horũ quoque principia Primæ Philo-*

σοφίας. ὅτι γὰρ ἀπὸ τῶν ἴσων ἀφαιρεθέντων ἴσα τὰ λειπόμενα, κοινὸν μὲν ἐστὶν ἐπὶ πάντων τῶν ποσῶν. ἡ μαθηματικὴ δ' ἀπολαβοῦσα περί τι μέρος τῆς οἰκείας ὕλης, ποιεῖται τὴν θεωρίαν· οἷον περὶ γραμμάς, ἢ γωνίας, ἢ ἀριθμούς, ἢ τῶν λοιπῶν τι ποσῶν. οὐχ ᾗ δ' ὄντα, ἀλλ' ᾗ συνεχὲς αὐτῶν ἕκαστον ἐφ' ἓν ἢ δύο, ἢ τρία. ἡ δὲ φιλοσοφία περὶ τῶν ἐν μέρει μὲν, ᾗ τούτων ἑκάστῳ τι συμβέβηκεν, οὐ σκοπεῖ· περὶ τὸ ὂν δ' ᾗ ὄν, τῶν τοιούτων ἕκαστον θεωρεῖ. τὸν αὐτὸν δ' ἔχει τρόπον καὶ περὶ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην τῇ μαθηματικῇ. τὰ συμβεβηκότα γὰρ ἡ φυσικὴ καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρεῖ, τὰς τῶν ὄντων ᾗ κινούμενα, καὶ οὐχ ᾗ ὄντα. τὴν δὲ πρώτην εἰρήκαμεν ἐπιστήμην τούτων εἶναι, καθ' ὅσον ὄντα τὰ ὑποκείμενά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἕτερόν τι. διὸ καὶ ταύτην καὶ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην μέρη τῆς σοφίας εἶναι θετέον.

A *ſophiæ erit conſiderare. Nam illud, ſi ab æqualibus æqualia demantur, æqualia fore reliqua, commune quidem eſt in omnibus quantitatibus; Mathematica verò eo ſumpto in aliqua propriæ materię parte res ſuas contemplatur, veluti in lineis, aut angulis, aut numeris, aliquáve cæterarum quantitatum, non tamen quatenus entia ſunt, ſed quatenus eorum quodque ad vnum, aut duo, aut tria continuum eſt. At Philoſophia particularia quidem, quatenus cuique* B *aliquid accidit, haud conſiderat; in ente autem, qua ratione ens eſt, vnum quodque talium contemplatur. Eodem verò modo ſe habet Phyſica ſcientia, quo Mathematica. Accidentia enim & principia rerum, quatenus mouentur, non quatenus entia ſunt, conſiderat; nos autem primam ſcientiam de his agere diximus, quatenus ea ſunt entia, non quatenus quicquam aliud. Quapropter & hæc, & Mathematica ſcien-* C *tia, in partibus ſapientiæ ponendæ ſunt.*

EXPLANATIO CAPITIS TERTII.

a *Cùm autem Philoſophi ſcientia.*

PROPOSITIS dubitationibus quæ ambiguum videntur facere, ſitne ſcientia hæc ſuperior Phyſica & Mathematica, quæ ſunt duo reliqua genera contemplantium; his quatuor ſequentibus capitibus ea repetit ex quarto libro & initio ſexti, quæ eius diſtinctionem ab illis aliiſque omnibus, eiúſque excellentiam inter omnes oſtendunt. Primúmque hoc ipſo tradit, ad eam ſpectare conſiderationem de omnibus entibus, eorúmque, quatenus entia ſunt, communibus affectionibus, déque primis omnium demonſtrationum principiis; neque obſtare, quòd ens non ſit vniuocum aliquid, quod omnium genus eſſe poſſit; cùm ſatis ſit, ſi non ſit æquiuocum ſed analogum quippiam, propter variam proportionalem tamen habitudinem accidentium omnium ad ſubſtantiam, de qua præcipuè diſputat. Quæ omnia fermè perſpicuè traduntur. Atque hæc fuſiùs tribus primis capitibus libri quarti continentur.

Quo

[b] *Quoniam verò omne.*

VT docuit, omnia entia ad vnũ primum commune genus reuocari, quod eſt ſubſtantia; ita nunc docet, omnes contrarietates reuocari ad vnam primam contrarietatem, quæcumque illa ſit. Eſt autem ſubſtantia commune quid omnibus entibus, non prædicatione, ſed partim prædicatione, partim attributione.

[c] *Sint enim hæ.*

QVaſi dicat, conſtituatur enim à Primo Philoſopho, quænam ſint prima contraria; quod factum eſt libro decimo, cap. 7. cùm dictum eſt, primam contrarietatem eſſe habitum & priuationem; quod præcipuè intelligitur in prædicamento ſubſtantiæ.

[d] *Ad ens ne.*

INtellige ad ens per ſe exiſtens, an ad vnum per ſe exiſtens. Nam & hæc reciprocantur, vt ens & vnum in commune.

[e] *Iam verò cùm.*

QVia ad ſcientiam hanc pertinet contemplatio omnium contrariorum, quatenus contraria ſunt, (in omnibus enim ſcientiis de aliquibus contrariis agitur, quæ proinde, quatenus cõtraria ſunt, in nulla alia tractari poſſunt) excitat dubium hoc: Quid cauſæ ſit, cur contraria multa habeant medium, vt iuſtum eſſe & iniuſtum (datur enim aliquis qui nec planè iuſtus ſit, nec adeò malè affectus, vt poſſit dici iniuſtus) & tamen dici ſoleat dictúmque ſit libro ſuperiori, omnia contraria participare habitum & priuationem, inter quæ videtur non eſſe medium, vt inter videntem & cæcum. Cui dubitationi reſpondet, vnum contrarium: (poſitiuum in-
A telligeˌ) non ſemper includere, coniunctámve habere vltimam ſiue totalem priuationem alterius, ſed aliqua ex parte. Nam etſi iuſtus non dicitur, niſi qui habitum integrum habet parendi legibus: non neceſſe eſt tamen, vt qui caret huiuſmodi integro habitu, ſit omnino iniuſtus, ſiue obedientia legum priuatus. Is igitur medius inter iuſtum & omnino iniuſtum, qui nec integrum habeat habitum obedientię legalis, ne-
B que eo penitus priuatus ſit; & tamen priuatio obedientiæ ſiue iuſtitiæ legalis erit in vtroque, tam qui omnino inobediens eſt, quàm qui ex parte; quamquam hic aliquando iniuſti ſeu inobedientis nomine haud appelletur.

[f] *Vt autem Mathematicus.*

EXemplo Geometriæ oſtendit, ad vnam aliquam ſcientiam
C ſpectare conſiderationem de omnibus entibus, quatenus entia ſunt, eámque nullam eſſe aliam, quàm eam quæ in his libris quæritur. Nam vt Geometria detractis omnibus qualitatibus ſenſibilibus rerum naturalium, earum nudas quantitates continuas, ſiue vnius dimenſionis, ſiue duarum, ſiue trium, contemplatur, earúmque proprias affectiones conſiderat: ita aliqua ſcientia eſſe debet, quæ detractis iis omnibus quæ ſubiectis particularium ſcientiarum conueniunt, ea quæ omnibus communia ſunt, nec proinde à particularibus artificibus tractantur;
D communia illa eáſque affectiones, quæ illis, quatenus talia ſunt, conſideret, cuiuſmodi ſunt ens, quatenus eſt ens, eiúſque proprietates, & ſi quæ ſunt alia minùs communi genera, eorúmque affectiones, quæ particularibus ſcientiis ſint communia.

[g] *Nam quæ huic accidunt.*

EAm ſcientiam nullam aliam eſſe poſſe niſi primam Philoſophiã, ea ratione oſtendit, quia ad nullam aliam videtur ſpectare conſideratio illorum communium, niſi fortè ad Phyſicam, quæ à veteribus Phyſicis credebatur eſſe maximè vniuerſalis ſcientia; aut certè Dialectica, eáve quæ ficto ſapientiæ nomine ſe venditat,& Sophiſtice dicitur, quæ de omnibus diſputãt; cùm tamen Phyſica nihil conſideret niſi quatenus mobile aut ad motum accommodatum, relictis iis omnibus quæ aut conſiderãtur ſine motu, vt ſunt Mathematica, aut etiam ſine motu exiſtunt, de quibus agetur libro duodecimo. Dialectica verò & Sophiſtice non agant de rebus ipſis quatenus res ſunt,ſed (quod ſubaudiendum eſt)de modo diſſerendi de rebus,illa ad veritatem, hæc ad oſtentationem.

Quo loco ſi coniungas hæc, quæ videntur repugnantia, nempe Dialecticam agere de rebus omnibus, quod Ariſtoteles ſimpliciter confeſſus eſt libro 4.cap.2. Eandemque non agere de rebus ipſis, quatenus res ſunt, vt hoc loco dicitur;intelliges ibi ſermonem eſſe de Dialectica vt in omnibus rebus vtitur ſuis præceptis ad probabiliter diſſerendum; hîc autem de eadem vt demõſtratiuè tradit omnes diſſerendi modos, quorum demonſtratiuis vna quæque aliarum ſcientiarum vtitur in propria materia;probabilibus autem ipſa vtitur in omnibus.

[h] *Cùm igitur vnius.*

EPilogus eſt in quo ea quæ dicta ſunt, accommodat ad ſolutionem primæ quæſtionis ad initium A primi capitis propoſitæ.

[i] *Quoniam verò Mathematicus.*

DOcet hoc loco ad hanc ſcientiam ſpectare prima principia maximè generalia omnium demonſtrationũ conſiderare. Quod exemplo Mathematicæ ac Phyſicæ probat. Nam Mathematica non vtitur principio illo generali, ſi ab æqualibus æqualia demantur, &c. niſi accommodatè ad materiam, de qua B agit, vt in Geometria ad magnitudines, in Arithmetica ad numeros; neque enim quantitas vt quantitas eſt, ab vllo Mathematico tractatur, ſed ab alio, vt continua eſt; ab alio, vt diſcreta. Phyſicus item non conſiderat accidentia ſenſibilia, quatenus accidentia ſunt in commune, ſed quatenus ſenſibilia. Eodémque modo nec principia ad phyſicas demonſtrationes aſſumit, vt accidentia, quatenus accidentia ſunt, de C rebus naturalibus demonſtret, ſed quatenus ſenſibilibus accommodantur. Vnde relinquitur, principia cõmuniſſima ad ſolam primam Philoſophiam ſpectare. Ex his autem colligit Ariſtoteles Phyſicam & Mathematicam eſſe partes ſapientiæ, hoc eſt primæ philoſophiæ; quod non eſt intelligendum de integrantibus aut ſubiectiuis, quaſi prima philoſophia ex his aut aliis ſcientiis D integretur; aut de omnibus ſpecialibus ſcientiis, quaſi genus de ſpeciebus prædicetur:Sed accipiendum eſt nomen partium pro partibus quaſi potentialibus, quæ ab illa manant, quemadmodum & cæteræ ſcientiæ; tametſi non omnes Philoſophiæ nomen ab ea participant, ſed earum quædam; aliæ verò interdum in partibus Philoſophiæ comprehenduntur; interdum non item, vt diximus ad cap.2. libri.2.

A

Κεφάλαιον δ΄.

Ἔστι δέ τις ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχή, περὶ ἣν οὐκ ἔσται διαψευσθῆναι· τοὐναντίον δὲ ἀναγκαῖον ἀεὶ ποιεῖν. λέγω δὲ ἀληθεύειν· οἷον ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ τοῦτον αὑτοῖς ἀντικείμενα τὸν τρόπον. [b] καὶ περὶ τῶν τοιούτων, ἁπλῶς μὲν οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις, πρὸς τόνδε δὲ ἔστιν. οὐ γάρ ἐστιν ἐκ πιστοτέρας ἀρχῆς αὐτοῦ τούτου ποιήσασθαι τὸν συλλογισμόν. δεῖ δέ γε, εἴπερ ἐστὶ τὸ ἁπλῶς ἀποδεδεῖχθαι. πρὸς δὲ τὸν λέγοντα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, τῷ δεικνύντι διότι ψεῦδος, ληπτέον τι τοιοῦτον, ὃ ταὐτὸ μὲν ἔσται τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι ταὐτὸ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον· μὴ δόξει δὲ εἶναι ταὐτόν. οὕτω γὰρ μόνως ἂν ἀποδειχθείη πρὸς τὸν φάσκοντα ἐνδέχεσθαι τὰς ἀντικειμένας φάσεις ἀληθεύεσθαι, κατὰ τοῦ αὐτοῦ. [c] τοὺς δὲ μέλλοντας ἀλλήλοις λόγου κοινωνήσειν, δεῖ τι συνιέναι αὐτῶν. μὴ γιγνομένου γὰρ τούτου, πῶς ἔσται κοινωνία τούτοις πρὸς ἀλλήλους λόγου; δεῖ τοίνυν τῶν ὀνομάτων ἕκαστον εἶναι γνώριμον, καὶ δηλοῦν ἕν τι καὶ μὴ πολλά, μόνον δὲ ἕν· κἂν πλείονα σημαίνῃ, φανερὸν ποιεῖν ἐφ' ὃ φέρει τοὔνομα τούτων. ὁ δὴ λέγων εἶναι τοῦτο, καὶ μὴ εἶναι, τοῦτο ὃ ὅλως εἶναί φησιν, οὔ φησιν, ὥσθ' ὃ σημαίνει τοὔνομα, τοῦτο οὔ φησι σημαίνειν· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ὥστ' εἴπερ σημαίνει τι τὸ εἶναι τόδε, τὴν ἀντίφασιν ἀληθεύειν ἀδύνατον κατὰ τοῦ αὐτοῦ. ἔτι δ' εἴ τι σημαίνει τοὔνομα, καὶ τοῦτ' ἀληθεύεται, δεῖ

CAPVT IV.

Eſt autem aliquod in entibus principium, in quo fieri non poteſt, vt quiſquam fallatur; cùm potiùs ſemper contrarium faciendum ſit, hoc eſt, illud pro vero habendum; quale eſt illud, Non contingere vt idem vno & eodem tempore ſit & non ſit, & cætera quæ eodem modo atque hæc ſunt oppoſita.
B *Ac de* [b] *talibus abſolutè quidem demonſtratio non eſt; ad hunc autem eſt. Neque enim ex digniori principio cui credatur, eius ratiocinatio fieri poteſt, cùm tamen ſit neceſſe, ſi abſolutè demonſtrandum eſt. Ad eum verò qui oppoſitas enunciationes admittat, is qui ratione aliqua falſum id eſſe oſtenſurus eſt, tale quid ſumere debet, quod idem ſit quidem atque illud: non poſſe inquam, vno eodemque tempore idem eſſe ac non eſſe: nec tamen idem eſſe videatur.*
C *Hoc enim modo tantùm fieri demonſtratio poteſt ad eum qui oppoſitas enuntiationes de eadem re veras eſſe poſſe aſſerit.*

Qui igitur [c] *ſermonem inter ſe collaturi ſunt, ij in re aliqua alij alios intelligant oportet. Hoc enim niſi fiat, quonam pacto erit inter eos ſermonis communicatio? Opus eſt igitur vt ſingula verba nota ſint, & aliquid ſignificent, nec plura, ſed vnum tantùm. Quòd ſi plura ſignificent, exponere oportet ad quodnam eorum nomen ducant. Itaque qui hoc dicit eſſe & non eſſe, hoc quod omnino eſſe*
D *dicit, non eſſe dicit: quare id quod nomen ſignificat, id non ſignificare dicit; quod fieri nequit. Ita fit vt ſi quippiam hoc eſſe ſignificat, impoſſibile ſit contradictionem de eodem eſſe veram. Deinde ſi quid nomẽ ſignificat, idque verè dicitur, id*

δεῖ καὶ τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης εἶναι. τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης ὂν, οὐκ ἐνδέχεται ποτὲ μὴ εἶναι. τὰς ἀντικειμένας ἄρα οὐκ ἐνδέχεται φάσεις καὶ ἀποφάσεις ἀληθεύειν κατὰ τοῦ αὐτοῦ. ἔτι δ' εἰ μηθὲν μᾶλλον ἡ φάσις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται, ὁ λέγων ἄνθρωπον ἢ οὐκ ἄνθρωπον, οὐδὲν μᾶλλον ἀληθεύσει. δόξειε δὲ κἂν οὐχ ἵππον εἶναι φάσκων τὸν ἄνθρωπον, ἢ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον ἀληθεύειν, ἢ οὐκ ἄνθρωπον. ὥστε καὶ ἵππον φάσκων εἶναι τὸν αὐτὸν, ἀληθεύσει. τὰς γὰρ ἀντικειμένας ὁμοίως ἦν ἀληθεύειν. συμβαίνει τοίνυν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι καὶ ἵππον, ἢ τῶν ἄλλων τι ζώων. ἀπόδειξις μὲν οὖν οὐδεμία τούτων ἐστὶν ἁπλῶς· πρὸς μέντοι τὸν ταῦτα τιθέμενον ἀπόδειξις. [d] ταχέως δ' ἄν τις καὶ αὐτὸν τὸν Ἡράκλειτον τοῦτον ἐρωτήσας τὸν τρόπον, ἠνάγκασεν ὁμολογεῖν μηδέποτε τὰς ἀντικειμένας φάσεις δυνατὸν εἶναι κατὰ τῶν αὐτῶν ἀληθεύεσθαι. νῦν δ' οὐ συνιεὶς ἑαυτὸν τί ποτε λέγει, ταύτην ἔλαβε τὴν δόξαν. ὅλως δ' εἰ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐστιν ἀληθὲς, οὐδ' ἂν αὐτὸ τοῦτο ἀληθὲς εἴη· λέγω δὲ τὸ ἐνδέχεσθαι, τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναί τε, καὶ μὴ εἶναι. καθάπερ γὰρ καὶ διῃρημένων αὐτῶν, οὐδὲν μᾶλλον ἡ κατάφασις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ συναμφοτέρου, καὶ τοῦ συμπεπλεγμένου, καθάπερ μιᾶς τινὸς καταφάσεως οὔσης, οὐδὲν μᾶλλον ἢ ἀπόφασις, ἢ τὸ ὅλον ἐν καταφάσει τιθέμενον ἀληθὲς ἔσται. ἔτι δ' εἰ μηθὲν ἐστιν ἀληθὲς καταφῆσαι, κἂν αὐτὸ τοῦτο ψεῦδος εἴη, τὸ φάναι μηδεμίαν ἀληθῆ κατάφασιν ὑπάρχειν. εἰ δέ ἐστί τι, λύοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν τοιαῦτα ἐνισταμένων, καὶ παντελῶς ἀναιρούντων τὸ διαλέγεσθαι.

Παρα

A *id etiam ex neceſſitate ſit oportet: quod autem neceſſe eſt eſſe, id tum non contingit non eſſe: affirmationes igitur & negationes oppoſitæ de eodem veræ eſſe non poſſunt.*

Præterea ſi non magis affirmatio quàm negatio vera eſt, non magis, qui dicit hominem, quàm qui non hominem, verum dicet: at videri poteſt, vt is qui dicit hominem non eſſe equum, aut magis, aut non minus verum dicat, quàm ſi non eſſe hominem. Ita fiet vt ſi eundem dicat B *equum eſſe, verum pronunciet: erant enim oppoſitæ ex æquo veræ. Efficitur ergo vt idem homo, equus etiam ſit, aut aliquod aliud animal. Nulla igitur eſt horũ abſolutè demonſtratio; ad eum tamen qui iſta ponit, demonſtratio eſt.*

Nullo [d] *autem negotio, ſi quis hoc pacto rogaſſet, vel ipſum Heraclitum fateri coegiſſet, nunquam oppoſitas enunciationes de eiſdem rebus veras eſſe poſſe: nunc autem cùm quid tandem diceret, ipſe non intelligeret, hanc ſibi fabricauit opinio-* C *nem. Omnino autem ſi id quod ab eo dicitur, verum eſt; neque etiam id ipſum verum erit, fieri poſſe, inquam, vt idem vno eodemque tempore & ſit & non ſit. Nam vt eis diuiſis non magis affirmatio quàm negatio vera eſt, ſiue vtroque ſimul iuncto & complicato, quaſi vna quædam ſit affirmatio; non magis negatio, quàm totum in affirmatione poſitum verum erit.*

Præterea ſi nihil verè affirmari poteſt, & hoc etiam ipſum falſum erit, dicere D *nullam affirmationem eſſe veram: ſi quid autem ſit: ſoluetur profectò id quod ab ijs dicitur, qui talibus reſiſtunt, omninóque diſputationem de medio tollunt.*

Simi

Παραπλήσιον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ καὶ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔφη πάντων εἶναι χρημάτων μέτρον τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲν ἕτερον λέγων, ἢ τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ, τοῦτο καὶ εἶναι παγίως. τούτου δὲ γινομένου, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ κακὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ κατὰ τὰς ἀντικειμένας φάσεις λεγόμενα, διὰ τὸ πολλάκις τοιςδὶ μὲν φαίνεσθαι τόδε εἶναι καλὸν, τοιςδὶ δὲ τοὐναντίον. μέτρον δ᾽ εἶναι τὸ φαινόμενον ἑκάστῳ.

A *Simile verò eſt ijs quæ dicta ſunt, id quod Protagoras aſſeruit. Is enim dixit, hominem, rerum omnium eſſe menſuram, nihil aliud aſſerens, niſi, quod cuique videtur, id certò eſſe: quod ſi ita eſt, fieri poteſt, vt idem ſit & non ſit, & bonum item ſit & malum, & cætera quæ oppoſitis enunciationibus dicuntur, quia ſæpe hoc alijs quidem videtur bonum, aliis verò contrarium, menſuráque ſit id quod vnicuique videtur.*

EXPLANATIO CAPITIS QVARTI.

[a] *Eſt autem aliquid.*

CVm docuiſſet capite ſuperiori, ad hanc ſcientiam pertinere prima & communiſſima demonſtrationum principia conſiderare, tradit hoc capite primum omnium & communiſſimum illud, fieri non poſſe, vt idem ſimul ſit & non ſit, de quo fusè actum eſt lib. 4. à principio capitis tertij; & breuiter impugnat eos qui per proteruiam illud negabant. Agit igitur primum fieri non poſſe, vt in eo quiſquam fallatur, cùm potiùs neceſſe ſit vt illud ſemper pro vero habeatur; modò intelligatur cum cæteris omnibus conditionibus, quæ ad veram contradictionem requiruntur, quemadmodum illæ quæ hîc exprimentur. Quòd autem nemo in hoc principio falli poſſit, ita ſcilicet vt putet eſſe falſum, Ariſtoteles ad finem capitis tertij libri quarti luculenter oſtendit.

[b] *Ac de talibus.*

DOcet, huiuſmodi principia non eſſe ſimpliciter ſiue abſolutè demonſtrari, quia non poſſunt dari alia digniora, quibus credatur; hoc eſt, quibus aliquis aſſentiat, ex quibus illa probari poſſint; ſunt enim omnium notiſſima & in verbis & in veritate, vt tradit loco citato. Poſſe tamen demonſtrari huic homini aut illi qui per proteruiam ea negauerit; contradicentéſque enũciationes veras ſimul eſſe dixerit; ſi modò aliquid affirmauerit, vt mox docebit. Verùm ne tum quidem quicquam A demonſtrabit, niſi virtute quidem ſumat illud principium notiſſimum & firmiſſimum; ita tamen vt lateat eum quem coarguere volet, illi inniti argumentationem. Nam ſi id præuiderit, nihil omnino admittet eorum quæ ab illo petita fuerint.

[c] *Qui igitur ſermonem.*

DIſputaturus breuiter cõtra negantes hoc principium, quod fusè admodum facit libro 4. toto cap. 4. & deinceps; tradit primùm optimam rationem cum eis diſſerendi. Ea verò eſt, vt conueniatur

cum eis in certa aliqua verborum A ſignificatione, vt poſſit inter vtroſque ſermo conferri, alioqui non eſſe cur inter eos diſputatio inſtituatur; de qua re plura in loco citato. Tum verò tribus rationibus illos redarguit ac reuincit: à quibus exponendis ſuperſedendum videtur, quòd loco eodem luculenter propoſitæ ac explicatæ ſint.

[d] *Nullo autem negotio.*

IMpugnato errore negantium prima & maximè vniuerſalia principia, potiſſimùm verò illud de quo erat diſputatio; coarguit eius auctores Heraclitum & Protagoram. Quæ omnia partim facilè intelliguntur, partim perſpicuè admodum loco eodẽ propoſita ac expoſita ſunt, vt opus non ſit ea iterum inculcare.

B

Κεφάλαιον ε΄.

CAPVT. V.

Λύοιτο δ' ἂν αὕτη ἡ ἀπορία, θεωρήσασι πόθεν ἐλήλυθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπολήψεως ταύτης. ἔοικε γὰρ ἐνίοις μὲν ἐκ τῆς τῶν φυσιολόγων δόξης γεγενῆσθαι, τοῖς δ' ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντας γινώσκειν, ἀλλὰ τοῖσδὶ μὲν ἡδὺ τόδε φαίνεσθαι, τοῖσδὶ δὲ τοὐναντίον. C [a] τὸ γὰρ μηδὲν ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι, πᾶν δ' ἐξ ὄντος, σχεδὸν ἁπάντων ἐστὶ κοινὸν δόγμα τῶν περὶ φύσεως. ἐπεὶ οὖν οὐ λευκὸν γίγνεται ἐκ λευκοῦ τελείως ὄντος, καὶ οὐδαμῇ μὴ λευκοῦ· νῦν δὲ γεγενημένον μὴ λευκὸν γίγνοιτ' ἂν ἐκ μὴ ὄντος λευκοῦ τὸ γιγνόμενον μὴ λευκόν· ὥστε ἐκ μὴ ὄντος γίγνοιτ' ἂν κατ' ἐκείνους, εἰ μὴ ὑπῆρχε μὴ λευκὸν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν. οὐ χαλεπὸν D δὲ διαλύειν τὴν ἀπορίαν ταύτην. εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς Φυσικοῖς, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίγνεται τὰ γιγνόμενα, καὶ πῶς ἐξ ὄντος. [b] τό γε μὴν ὁμοίως προσέχειν ἀμφοτέραις ταῖς δόξαις καὶ ταῖς φαντασίαις τῶν πρὸς αὑτοὺς διαμφισβητούντων, εὔηθες. δῆλον γὰρ ὅτι τοὺς ἑτέρους αὐτῶν ἀνάγκη διεψεῦσθαι. φανερὸν δὲ τοῦτ' ἐκ τῶν γιγνομένων κατὰ τὴν αἴσθησιν. οὐδέποτε γὰρ τὸ αὐτὸ φαίνεται τοῖς μὲν γλυκύ, τοῖς δὲ τοὐναντίον,

μὴ

SOlui autem poteſt dubitatio hæc, ſi conſideretur, vnde huiuſce opinionis initium prodierit. Videtur enim quibuſdam ex Naturalium Philoſophorum ſententia ortum habuiſſe: aliis verò, ex eo quòd non omnes eadem de eiſdem ſentiant, ſed quibuſdam hoc dulce videatur, aliis autem contrarium.

[a] *Quòd enim nihil ex non ente fiat, ſed omnia ex ente, fermè omnium Naturalium commune dogma eſt. Cùm igitur non album fiat ex eo quod perfectè album eſt, & nullo modo non album; ſi nunc non album quod fit, fiat ex eo quod nõ eſt album; fiet vtique non album eorum ſententia ex non ente, ſi non idem album erat & non album. Sed haud difficile eſt hanc dubitationem diſſoluere. Dictum eſt enim in Phyſicis quo pacto ex non ente fiant ea quæ gignuntur, & quo pacto ex ente.*

[b] *At æquè aſſentiri ſententiis & phantaſiis eorum qui inter ſe contendunt, demẽtia eſt: conſtat enim eorũ alteros neceſſariò falſum dicere; id quod ex iis quæ ſenſibus accidunt perſpicuũ eſt. Nunquã enim idem aliis dulce, aliis contrarium*

vide

μὴ ἐφθαρμένων καὶ λελωβημένων τῶν A ἑτέρων τὸ αἰσθητήριον καὶ κριτήριον τῶν λεχθέντων χυμῶν. τούτου δ' ὄντος τοιούτου, τοὺς ἑτέρους μὲν ὑποληπτέον μέτρον εἶναι, τοὺς δ' ἑτέρους οὐχ ὑποληπτέον. ὁμοίως δὲ τοῦτο λέγω καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. οὐδὲν γὰρ διαφέρει τοῦτ' ἀξιοῦν, ἢ τὰ φαινόμενα τοῖς ὑπὸ τὴν ὄψιν ὑποβάλλουσι τὸν δάκτυλον, καὶ ποιοῦσιν B ἐκ τοῦ ἑνὸς φαίνεσθαι. δύο δὲ εἶναι, διὰ τὸ φαίνεσθαι τοσαῦτα, καὶ πάλιν ἕν. τοῖς γὰρ μὴ κινοῦσι τὴν ὄψιν, ἓν φαίνεται τὸ ἕν. [c] ὅλως δὲ ἄτοπον ἐκ τοῦ φαίνεσθαι τὰ δεῦρο μεταβάλλοντα, καὶ μηδέποτε διαμένοντα ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἐκ τούτου περὶ τῆς ἀληθείας τὴν κρίσιν ποιεῖσθαι. δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἐχόντων, καὶ μηδέποτε μεταβολὴν ποιουμένων, τὸ C ἀληθὲς θηρεύειν. τοιαῦτα δ' ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν κόσμον. ταῦτα γὰρ οὐχ ὁτὲ μὲν τοιαδί, πάλιν δ' ἀλλοῖα φαίνεται· ταῦτα δ' ἀεὶ καὶ μεταβολῆς οὐδεμιᾶς κοινωνοῦντα. [d] ἔτι δ' εἰ κίνησίς ἐστι, καὶ κινούμενόν τι, κινεῖται δὲ πᾶν ἔκ τινος καὶ εἴς τι, δεῖ ἄρα τὸ κινούμενον εἶναι ἔτι ἐν ἐκείνῳ ἐξ οὗ κινήσεται, καὶ οὐκ εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τοδὶ κινεῖσθαι καὶ γίγνεσθαι ἐν τούτῳ. D τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀντίφασιν μὴ συναληθεύεσθαι κατ' αὐτούς. [e] καὶ εἰ κατὰ τὸ ποσὸν συνεχῶς τὰ δεῦρο ῥεῖ καὶ κινεῖται, καί τις τοῦτο θείη, καίπερ οὐκ ἀληθὲς ὄν, διὰ τί κατὰ τὸ ποιὸν οὐ μένει; φαίνονται γὰρ οὐχ ἥκιστα κατὰ τὰς ἀντιφάσεις ταὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐκ τοῦ τὸ ποσὸν ὑπειληφέναι μὴ μένειν ἐπὶ τῶν σωμάτων, διὰ τὸ εἶναι τετράπηχυ τὸ αὐτό, καὶ οὐκ εἶναι. ἡ δ' οὐσία κατὰ τὸ ποιόν. τοῦτο γὰρ τῆς ὡρισμένης φύσεως· τὸ δὲ ποσόν, τῆς ἀορίστου.

videtur, niſi in alteris corruptum & læſum ſit organum ſenſus, quo dicti ſapores iudicantur. Quod cùm huiuſmodi ſit, alteros exiſtimandum eſt menſuram eſſe, alteros minimè. Quod eodem modo dixerim de bono & malo, de pulchro & turpi, & aliis huiuſmodi. Nihil enim intereſt num hoc cenſeas, an ea tibi appareant quæ iis qui digitum oculis ſubmittunt, efficiúntque vt ex vno duo eſſe videantur, duo autem, quia tot appareant; & rurſus vnum: namque iis qui oculos non mouent, id quod vnum eſt, vnum eſſe videtur.

[c] *Omnino autem abſurdum eſt ex eo quòd ea quæ apud nos, mutari videntur, neque vnquam in eodem ſtatu conſiſtere, hinc de veritate iudicium ferre. Oportet enim ex iis quæ ſemper eadem manent, neque vnquam mutationi obnoxia ſunt, veritatem venari; cuiuſmodi ſunt ea quæ ſunt in cœlo. Hæc enim non interdum hæc, interdum alia videntur, ſed ſemper eadem, mutationémque nullam participare.*

[d] *Deinde ſi motus eſt, & aliquid mouetur, mouentur autem omnia ex aliquo in aliquid: oportet vtique quod mouetur, adhuc eſſe in eo ex quo mouetur, & in eo etiam non eſſe; & in hoc aliud moueri atque in eo eſſe, nec tamen eorum ſententia contradictionem eſſe ſimul veram.*

[e] *Quòd ſi ea quæ hîc ſunt, quatenus quanta ſunt, continenter fluunt ac mutantur, idque aliquis ponat (tametſi verum non eſt) cur quatenus qualia non manent? Videntur enim (nec minimè quidem) ex eo contradicentes de eodem dicere, quòd quantitatem in corporibus manere non putet, quia idem quatuor cubitorum & ſit, & non ſit. At ſubſtantia ad qualitatem ſpectat: qualitas enim definitæ naturæ eſt, quantitas indefinita.* [f] *Ad*

[f] ἔτι διὰ τί προστάττοντος τοῦ ἰατροῦ A τοδὶ τὸ σιτίον προσενέγκασθαι, προσφέρονται; τί γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἄρτος ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν; ὥστε οὐδὲν ἂν διαφέροι φαγεῖν, ἢ μὴ φαγεῖν. νῦν δ᾽ ὡς ἀληθεύοντος περὶ αὐτὸ, καὶ ὄντος τοῦ προσταχθέντος σιτίου τούτου, προσφέρονται τοῦτο. καίτοι γ᾽ οὐκ ἔδει μὴ διαμενούσης παγίως μηδεμιᾶς φύσεως ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ᾽ ἀεὶ πασῶν κινουμένων καὶ ῥεουσῶν. [g] ἔτι δ᾽ εἰ B μὲν ἀλλοιούμεθα ἀεὶ, καὶ μηδέποτε διαμένομεν οἱ αὐτοὶ, τί θαυμαστὸν εἰ μηδέποθ᾽ ἡμῖν ταὐτὰ φαίνεται, καθάπερ τοῖς κάμνουσι; καὶ γὰρ τούτοις διὰ τὸ μὴ ὁμοίως διακεῖσθαι τὴν ἕξιν, καὶ τὸ ὑγιαῖνον, οὐχ ὁμοίως φαίνεται τὰ κατὰ τὰς αἰσθήσεις· αὐτὰ μὲν οὐδεμιᾶς διά γε τοῦτο μεταβολῆς κοινωνοῦντα αἰσθητά· αἰσθήματα δ᾽ ἕτερα C ποιοῦντα τοῖς κάμνουσι· καὶ μὴ τὰ αὐτά. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχειν καὶ τῆς γινομένης μεταβολῆς εἰρημένης, ἴσως ἀναγκαῖον ἐστιν. εἰ δὲ μὴ μεταβάλλομεν, ἀλλ᾽ οἱ αὐτοὶ διατελοῦμεν ὄντες, εἴη τι ἂν μένον. [h] πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκ λόγου τὰς εἰρημένας ἀπορίας ἔχοντας, οὐ ῥάδιον διαλῦσαι μὴ τιθέντων τι, καὶ τούτων μηκέτι λόγον ἀπαιτούντων. οὕτω γὰρ πᾶς λόγος, καὶ πᾶσα D ἀπόδειξις γίγνεται. μηδὲν γὰρ τιθέντες, ἀναιροῦσι τὸ διαλέγεσθαι, καὶ ὅλως λόγον. ὥστε πρὸς μὲν τοὺς τοιούτους οὐκ ἔστι λόγος· πρὸς δὲ τοὺς διαποροῦντας, ἐκ τῶν παραδεδομένων ἀποριῶν ῥάδιον ἀπαντᾶν, καὶ διαλύειν τὰ ποιοῦντα τὴν ἀπορίαν ἐν αὐτοῖς. δῆλον δ᾽ ἐκ τῶν εἰρημένων. ὥστε φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὰς ἀντικειμένας φάσεις περὶ ταὐτοῦ καθ᾽ ἕνα χρόνον ἀληθεύειν, οὐδὲ τὰ

Ad hæc, [f] Cur ſi Medicus præcipiat, vt hunc cibum porrigant, illum offerunt? Cur enim hoc, panis eſt potiùs quàm non eſt? Itaque nihil intereſt comedátne quis, an non comedat. Nunc autem quaſi is verè de eo dicat, & quia hic cibus eſt, quem ille iuſſit, eum porrigunt. Atqui opus non erat, ſi nulla natura in rebus ſenſibilibus fixa permanet, ſed omnia mutantur ac fluunt.

[g] Præterea ſi ſemper quidem alteramur, neque vnquam ijdem permanemus, quid mirum, ſi nunquam nobis eadem quemadmodum & ægrotis videantur? Et his enim, quia non eodem habitu affecti ſunt, quo cùm ſani erant, non eodem ſimilia eis videntur ea quæ ſenſibus percipiunt, cùm interim non iccirco ſenſibilia ipſa vllam mutationem ſubeant, ſed tantùm immutationes ſenſuum non eaſdem ſed alias ægrotis imprimant. Itaque modo eodem cùm ea quam diximus, mutatio fit, fortaſſe neceſſe eſt euenire. Quòd ſi non mutamur, ſed ijdem permaneamus, erit aliquid profectò permanens.

[h] Ac ijs quidem qui haſce dubitationes ratione aliqua retinent, non facile eſt occurrere, niſi aliquid ponant, eiúſque rationem non poſtulent: hoc enim modo omnis ratio omniſque demonſtratio efficitur. Nam ſi nihil ponant, omnem vtique diſputationem, & omnino rationem funditus tollunt. Quo fit, vt cum talibus nulla ratio iniri poſſit. At ijs qui ex traditis dubitandi rationibus ambigunt, facile eſt obuiam ire, eáque diſſoluere quæ illis dubitationem ingerunt; quod ex ijs quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt.

Conſtat igitur ex ijs fieri non poſſe, vt oppoſitæ enunciationes de eadem re vno tempore veræ ſint, neque item ea quæ

τὰ ἐναντία, διὰ τὸ λέγεσθαι κατὰ στέρησιν τὰ ἐναντία. δῆλον δὲ τοῦτ', ἐπ' ἀρχὴν τοὺς λόγους ἀναλύουσι τοὺς τῶν ἐναντίων. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τῶν ἀνὰ μέσον οὐδὲν οἷόν τε κατηγορεῖσθαι καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ. λευκοῦ γὰρ ὄντος τοῦ ὑποκειμένου, λέγοντες αὐτὸ εἶναι οὔτε λευκὸν οὔτε μέλαν, ψευσόμεθα. συμβαίνει γὰρ εἶναι λευκὸν αὐτὸ, καὶ μὴ εἶναι. θάτερον γὰρ τῶν συμπεπλεγμένων ἀληθεύεται κατ' αὐτοῦ. τοῦτο δ' ἐστὶν ἀντίφασις τοῦ λευκοῦ. οὔτε δὴ κατ' Ἡράκλειτον ἐνδέχεται λέγοντα ἀληθεύειν, οὔτε κατ' Ἀναξαγόραν. εἰ δὲ μὴ, συμβήσεται τἀναντία τοῦ αὐτοῦ κατηγορεῖν. ὅταν γὰρ ἐν παντὶ φῇ παντὸς εἶναι μοῖραν, οὐδὲν μᾶλλον εἶναί φησι γλυκὺ ἢ πικρὸν, ἢ τῶν λοιπῶν ὁποιανοῦν ἐναντιώσεων· εἴπερ ἐν ἅπαντι πάντα ὑπάρχει μὴ δυνάμει μόνον, ἀλλ' ἐνεργείᾳ, καὶ ἀποκεκριμένον. ὁμοίως δὲ οὐδὲ πάσας ψευδεῖς, οὐδὲ ἀληθεῖς τὰς φάσεις δυνατὸν εἶναι· διά τε ἄλλα πολλὰ τῶν λεχθέντων ἂν δυσχερῶν διὰ ταύτην τὴν θέσιν· καὶ διότι ψευδῶν μὲν οὐσῶν πασῶν, οὐδ' αὐτὸ τοῦτό τις φάσκων ἀληθεύσει· ἀληθῶν δὲ, ψευδεῖς εἶναι πάσας λέγων, οὐ ψεύδεται.

A *ea quæ contraria ſunt, quòd contraria ex priuatione dicantur. Id quod perſpicuum fiet, ſi quis cōtrariorum rationes ad principium reſoluat. Eodemque modo ne mediorum quidem prædicari quicquam poteſt de vno & eodem. Nam ſi ſubiectum ſit album, nóſque dicamus illud nec album nec nigrum eſſe, mentiemur vtique, fiet enim vt idem & album ſit, & non ſit; ſiquidem altera totius complexionis pars de eo verè dicetur, ea, inquam, quæ albo contradicit.*

B *Neque igitur is qui Heracliti, neque is qui Anaxagoræ ſententiam approbet, verè loqui poteſt: alioqui accidet, vt contraria de eodem dicantur. Nam cùm in quouis cuiuſuis partem eſſe dicat, non magis id dulce eſſe, quàm amarum, cæterarúmve quarumcumque contrarietatum, eſſe affirmabit, ſi quiduis in quouis non potentia tantùm, ſed & actu diſtinctúmque ineſt.*

Similiter nec fieri poteſt vt omnes C *enunciationes veræ ſint, neque etiam falſæ; tum ob alias complures difficultates, quas hanc ſententiam ſequi diximus; tum quia ſi omnes ſint falſæ, ne is qui falſas eſſe dixerit, verum dicet: ſin autem veræ, certè qui dixerit falſas eſſe omnes, non falſum dicet.*

EXPLANATIO CAPITIS QVINTI.

DOCET hoc capite, vnde ortum habuerit error ille extremus & omnium in Philoſophia maximus (ſiquis tamē illum ſibi vnquam perſuaſit) contradicentes eſſe ſimul veras, ex quo etiam ſequitur eſſe ſimul falſas. Refértque illum ex quorumdam ſententia ad illam Anaxagoræ ſententiam, omnia ſimul in omnibus eſſe exiſtimantis, vt nimirum ex omnibus omnia fieri poſſint, cùm ex nihilo naturaliter nihil fiat; ex aliorum verò opinione ad illam alteram abſurdiſſimam opinionem Protagoræ, aliorúmque eo antiquiorum, qui res tales eſſe cenſebant, quales nobis viderentur, quòd noſtrum iudicium menſuram earum eſſe crederent. Ait ergo cognita quaſi radice propoſiti erroris, facilè ſolui poſſe rationes quibus innititur.

[a] *Quòd enim nihil.*

EXponit fundamentum Anaxagoræ,quod etſi erat veriſſimum & omnibus Philoſophis commune (Ex nihilo,inquam,nihil fieri naturaliter) tamen malè adaptabatur ad concludendum omnia eſſe in omnibus, quod falſum eſt, neque ex illo pronunciato ſequebatur. Reiicit autem Ariſtoteles ſolutioné eius peruerſæ ratiocinationis ad primum Phyſicorum : ſed quoniam ea quæ ad rem hanc pertinent,capite quinto libri quarti huius operis, & ab autore luculentiùs propoſita, & à nobis fuſiùs explicata ſunt, eam tantùm rationem exponemus, qua hîc tangitur huius erroris defenſores cogi ſolitos vt dicerent idem eſſe album & non album, ſi nulla res ex nõ ente fit,idémque dicendũ eſſe de cæteris cõtradictoriè oppoſitis. Ratio verò hæc erat ,Non album fit ex eo quod eſt perfectè album ,& nullo modo apparet non album, vt experiẽtia oculata conſtat : ſi ergo non album,vt dicitis, fit ex non albo(ponitis enim omnia quæ fiũt iam præfuiſſe in eo ex quo fiunt) & non album ex quo fit non eſt idem quod album ; fiet vtique ex non ente, hoc eſt,ex nihilo (nam ſi non albũ quod latet, non eſt idem quod album patens, nihil omnino erit)at ex nihilo nihil fit;eſt igitur idem album quod oculis patet,& non album quod latet,antequam ex albo fiat non albũ. Quæ ratio nihil conficit niſi ex eo quòd ipſi ponunt non album fieri ex non albo, quod falſum & ineptum eſt.

[b] *At æquè aſſentiri.*

EXponit fundamentum cauſámque erroris ſeu potiùs ſtultitiæ eorum qui credebant, res tales eſſe quales viderẽtur;illúdq; ex eo euer-A tit,quia ſenſus quorumdã non iudicãt oppoſitum eius quod ab aliis iudicatur,niſi in alteris ſint læſi,vt experientia conſtat. Quæ omnia ex eodem cap.5.libri quarti apertiùs intelliges.

[c] *Omnino autem.*

ADdit aliud fundamentum quo autores huius erroris ſuam ſententiam confirmabant, éſtque il-B lud, quo Heraclitus cenſebat omnes omnino res continenter quaſi fluere, & nunquam omnino in eodem ſtatu conſiſtere : quod fundamentum quinque argumentis euertit. Putabant enim quidam ex eo ſequi contradicentes eſſe ſimul veras, aut etiam (quod ſequebatur) ſimul falſas, quia ſi nulla res fixam habet naturam, nihil reſtat vt quæque ſit niſi qualis huic aut illi videatur. Cæterùm neque ex hoc fundamen-C to, etſi verum eſſet, & non potiùs falſum & erroneum, ea concluſio ſequitur. Nam etſi omnia eſſent fluxæ omnino naturæ,vt motus;tamen hoc ipſum eſſet fixum ac certum,eas eſſe omnino fluentis naturæ, contradictoriúmque huius enunciationis eſſet falſum. Prima igitur ratio contra Heracliti ſententiam eſt,non eſſe de rerum veritate iudicandum ex iis quæ fluxa ſunt & inconſtantia,qualia eſſe omnia putabat Heraclitus, ſed ex certis & conſtantibus, cuiuſmodi re vera ſunt corpora cæ-D leſtia;Adde etiam in eodem quoque genere eſſe ipſas rerum inconſtantium naturas, quæcunque illæ ſint, cùm conſtanter ſuam inconſtantiam retineant.

[d] *Deinde ſi motus.*

SEcunda ratio eſt, quia res cùm mouentur, ſine vlla contradictione dici poſſunt & eſſe & non eſſe in termino à quo,& ſimiliter in termi

termino ad quē; Partim enim ſunt, A partim non ſunt:id quod etiam Heraclitus ſi conſuleretur,non negaret; at hoc pacto nulla eſt in re propoſita contradictio. Adde, vel ipſum mobile eſſe aliquid certum, cùm idē dicatur tranſire ex vno termino in aliū; alioqui nihil moueretur:quod maximè euerteret Heracliti ſententiam.

[c] *Quòd ſi hæc.*

TErtia ratio eſt, etſi huiuſmodi B autores ex eo maximè videntur dicere omnia eſſe in continuo fluxu,quia putant ea ſemper augeri modo aliquo,aut minui, mutaríque continenter ſecundùm quantitatem, etſi id verum non eſt,etiam in viuentibus (quod ipſe docuerat in phyſ.) non eſt tamen cur dicantur continentur mutari ſecundùm qualitatem:multæ enim res apud nos tales ſunt ſæpe vno tempore, quales C in alio; at eſſentiæ rerum ad qualitatem ſpectant, quia cùm vniuerſaliter dicantur de multis, tales ſunt in his particularibus, quales ſunt in aliis; quo fit vt ſint certæ & determinatæ naturæ, cùm interim quantitas qua multiplicantur indiuidua, ſub ſpecie indeterminatæ conditionis ſit, quemadmodum & ipſa materia quam ſequitur, indiuidua rerum quæ oriūtur & intereunt D quæ in infinitum ratione altiuſque multiplicari poſſunt.

[e] *Ad hæc cur.*

QVarta ratio eſt, quia, ſi nulla eſſet certa veritas, nihil certi præciperent Medici, ſed non magis hoc quàm illud; nec verò eorum miniſtri hunc cibum aut medicamentum magis quàm illud ex eorum præſcripto ęgrotis porrigerent.

[g] *Præterea ſi ſemper.*

QVinta ratio.Et ſi nos homines continenter ita alteremur, vt iudicium noſtrum nunquā fixum ſit; quid prohibet dicere, res alias eſſe firmæ naturæ, & tamen nobis alias atque alias videri, vt idem cibus nunc ſano dulcis,poſtea ægroto amarus videtur? Quòd ſi iudicium noſtrum firmum eſt, & conſtantis naturæ, aliquid ergo conſtantis & permanentis conditionis eſt, neque omnia fluxa ſunt & inconſtantia.

[h] *Ac iis quidem.*

COlligit ex dictis quædam conſectaria, quæ cùm per ſe facilia ſunt,tum verò lib. 4. cap. 5. & aliis ſequentibus copioſè explicantur;quæ nos ad finem huius capitis, aliáque multa expendemus, in ea quæſtione quam ex fine eiuſdem libri in hunc locum reiecimus.

[i] *Ne mediorum quidem.*

CVm contraria non poſſint de eodem ſimul dici (alioqui, vt ait, contradictoria etiam dicerentur)ne media quidem(ſubaudi ſimul cum extremis aut etiam cum aliis mediis) de eodem ſimul dici poterunt. Contraria enim contradicentium conditionem participāt,reſpectu communis ſubiecti, quia priuatiuam oppoſitionem includunt;media verò contrariis conſtant, ſempérque vnum ſubit vicem vnius contrarij, & alterum alterius, quæ omnia ex libro ſuperiori perſpicua ſunt.

A

Κεφάλαιον ϛ'.

Πᾶσα δ' ἐπιστήμη ζητεῖ τινὰς ἀρχὰς καὶ αἰτίας περὶ ἕκαστον τῶν ὑφ' αὑτὴν ἐπιστητῶν, οἷον ἰατρικὴ καὶ γυμναστική, καὶ τῶν λοιπῶν ἑκάστη τῶν ποιητικῶν, ἢ μαθηματικῶν. ἑκάστη γὰρ τούτων περιγραψαμένη τι γένος αὑτῇ, περὶ τοῦτο πραγματεύεται, ὡς ὑπάρχον καὶ ὄν, οὐχ ᾗ δὲ ὄν, ἀλλ' ἑτέρα τις αὕτη παρὰ ταύτας τὰς ἐπιστήμας ἐστὶν ἐπιστήμη. τῶν δὲ λεχθεισῶν ἐπιστημῶν, ἑκάστη λαβοῦσα πως τὸ τί ἐστιν ἐν ἑκάστῳ γένει, πειρᾶται δεικνύναι τὰ λοιπὰ μαλακώτερον ἢ ἀκριβέστερον. λαμβάνουσι δὲ τὸ τί ἐστιν, αἱ μὲν διὰ τῆς αἰσθήσεως· αἱ δ' ὑποτιθέμεναι. διὸ καὶ δῆλον ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγωγῆς, ὅτι τῆς οὐσίας καὶ τοῦ τί ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις. ἐπεὶ δ' ἔστι τις ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη, δῆλον ὅτι καὶ πρακτικῆς ἑτέρα καὶ ποιητικῆς ἔσται. ποιητικῆς μὲν γὰρ ἐν τῷ ποιοῦντι, καὶ οὐ τῷ ποιουμένῳ τῆς κινήσεως ἡ ἀρχή, καὶ τοῦτ' ἐστὶν εἴτε τέχνη τις, εἴτ' ἄλλη τις δύναμις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς πρακτικῆς, οὐκ ἐν τῷ πρακτῷ, μᾶλλον δ' ἐν τοῖς πράττουσιν ἡ κίνησις· ἡ δὲ τοῦ φυσικοῦ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχήν ἐστιν. ὅτι μὲν τοίνυν οὔτε πρακτικὴν οὔτε ποιητικήν, ἀλλὰ θεωρητικήν, ἀναγκαῖον εἶναι τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, δῆλον ἐκ τούτων. εἰς ἕν γάρ τι τούτων τῶν γενῶν ἀνάγκη πίπτειν αὐτήν. ἐπεὶ δὲ τὸ τί ἐστιν ἀναγκαῖον ἑκάστῃ πως τῶν ἐπιστημῶν εἰδέναι, καὶ τούτῳ χρῆσθαι ἀρχῇ, δεῖ μὴ λανθάνειν πῶς ὁριστέον τῷ φυσικῷ, καὶ πῶς ὁ τῆς οὐσίας λόγος ληπτέος, πότερον ὡς

τὸ σι

CAPVT VI.

OMnis porro ſcientia principia quædam & cauſas quærit cuiuſque eorum quæ ſub eam cadunt; vt Medicina, & Gymnaſtice, & vnaquæque cæterarum, ſiue ad agendum quid, ſiue ad docendum ſit inſtituta. Nam earum quæque cùm ſibi genus aliquod circumſcripſit, in eo tractando, vt quod exiſtat
B atque ens ſit, non tamen quatenus ens ſit, verſatur. Sed alia quædam ſcientia hæc eſt præter huiuſmodi ſcientias. Vnaquæque verò earum ſcientiarum, quas diximus, vbi modo aliquo ſumpſit ipſum quid eſt in vno quoque genere, cætera vel debiliùs vel accuratiùs demonſtrare conatur. Sumunt autem ipſum quid eſt, aliæ per ſenſum, aliæ ſupponentes. Ex qua etiam inductione perſpicuum eſt, ſubſtantiæ & ipſius quid eſt, demonſtrationem non eſſe.

C Quoniam verò quædam eſt ſcientia de natura; conſtat eam neque effectiuam neque actiuam fore. Effectiuæ enim in eo quod efficit, non in eo quod efficitur, motus principium eſt, eſtque id ſiue ars ſiue aliqua quædam potẽtia. Eodem modo & actiuæ, non in re agenda, ſed potiùs in agentibus motus ineſt: Naturalis autem Philoſophi ſcientia in ijs verſatur, quæ in ſeipſis principium motus habent. Quòd igitur neceſſariò Naturalis ſcientia, neque actiua neque effectiua ſit, ſed contemplatiua, ex his eſt perſpicuum; in vnum enim aliquod genus horum eam cadere neceſſe eſt.

D Cùm autem vnicuique ſcientiæ ſit neceſſe, ipſum quid eſt, modo aliquo ſcire, eóque vt principio vti; non lateat oportet, quo pacto Naturali Philoſopho definiendũ ſit, & quo ſubſtantiæ ratio ſumẽda; vt

ſimùm

τὸ σιμὸν ἢ μᾶλλον ὡς τὸ κοῖλον. τούτων γὰρ ὁ μὲν τοῦ σιμοῦ λόγος μετὰ τῆς ὕλης λέγεται τῆς τοῦ πράγματος· ὁ δὲ τοῦ κοίλου, χωρὶς τῆς ὕλης. ἡ γὰρ σιμότης ἐν ῥινὶ γίγνεται. διὸ καὶ ὁ λόγος αὐτῆς μετὰ ταύτης θεωρεῖται. τὸ σιμὸν γάρ ἐστι ῥὶς κοίλη. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ σαρκὸς καὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν μορίων μετὰ τῆς ὕλης ἀεὶ τὸν λόγον ἀποδοτέον. ἐπεὶ δ' ἔστι τις ἐπιστήμη τοῦ ὄντος, ᾗ ὂν καὶ χωριστὸν σκεπτέον πότερόν ποτε τῇ φυσικῇ τὴν αὐτὴν θετέον εἶναι ταύτην, ἢ μᾶλλον ἑτέραν. ἡ μὲν οὖν φυσικὴ περὶ τὰ κινήσεως ἔχοντ' ἀρχὴν ἐν αὐτοῖς ἐστιν· ἡ δὲ μαθηματικὴ, θεωρητικὴ μὲν, καὶ περὶ μένοντά τις αὕτη, ἀλλ' οὐ χωριστά. περὶ τὸ χωριστὸν ἄρα ὂν καὶ ἀκίνητον ἑτέρα τούτων ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστημῶν ἐστί τις, εἴπερ ὑπάρχει τις οὐσία τοιαύτη. λέγω δὲ χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ὅπερ πειρασόμεθα δεικνύναι· καὶ εἴπερ ἐστί τις τοιαύτη φύσις ἐν τοῖς οὖσιν, ἐνταῦθα ἂν εἴη που καὶ τὸ θεῖον· καὶ αὕτη ἂν εἴη πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀρχή. δῆλον τοίνυν ὅτι τρία γένη τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ἐστι, φυσική, μαθηματική, θεολογική. βέλτιστον μὲν οὖν τὸ τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν γένος· τούτων δ' αὐτῶν ἡ τελευταία λεχθεῖσα. περὶ τὸ τιμιώτερον γάρ ἐστι τῶν ὄντων, βελτίων δὲ καὶ χείρων ἑκάστη λέγεται κατὰ τὸ οἰκεῖον ἐπιστητόν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πότερόν ποτε τὴν τοῦ ὄντος ᾗ ὂν ἐπιστήμην καθόλου θεῖναι δεῖ, ἢ οὔ. τῶν μὲν γὰρ μαθηματικῶν ἑκάστη περὶ ἕν τι γένος ἀφωρισμένον ἐστίν· ἡ καθόλου, κοινὴ περὶ πάντων. εἰ μὲν οὖν αἱ φυσικαὶ οὐσίαι, πρῶται τῶν ὄντων εἰσί, κἂν ἡ φυσικὴ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν εἴη.

A *ſimúmne, an potiùs concauum. Horum enim, ſimi quidem ratio cum materia rei dicitur; concaui autem ſine materia: ſimitas enim, in naſo exiſtit. Quo fit, vt & eius ratio cum hac conſideretur: ſimum enim naſus eſt concauus. Non dubium igitur, quin & carnis, & oculi, & reliquarum partium ratio ſemper cum materia ſit reddenda.*

Iam verò cùm quædam ſit ſcientia, quæ in ente, quatenus ens ac ſeparabile eſt, verſatur: conſiderandum eſt, num ea B *tandem eadem cum Naturali ſcientia ponenda ſit: an potiùs diuerſa. Naturalis enim ſcientia de iis agit, quæ in ſeipſis motus principium habent; Mathematica verò contemplatiua quidem eſt, & in iis quæ permanent, verſatur, non tamen quæ ſeparari poſſint. In eo igitur, quod eſt ens ſeparabile ac immobile, alia quædam ab vtraque harum ſcientiarum diuerſa agit; ſi quæ tamen huiuſmodi ſubſtantia eſt, ſeparabilis, inquam, & immobilis, id quod oſtendere conabimur.* C *Quòd ſi talis quædam natura in rebus ſit, in hac profectò erit diuinitas, eáque erit primum ac principale principium. Patet igitur, tria eſſe contemplantium ſcientiarum genera, Phyſicam, Mathematicam, Theologiam.*

Ac præſtantiſſimum quidem eſt contemplantium ſcientiarum genus; & harum ipſarum, ea quæ extremo loco nominata eſt; in eo enim quod nobiliſſimum eſt, verſatur. Præſtantior enim & de- D *terior vna quaque ex proprio ſubiecto, in quo verſatur, dicitur.*

Dubitabit autem quis, num ſcientia quæ de ente, vt ens eſt, agit, vniuerſalis ponenda ſit, necne. Mathematicarum enim vnaquæque in ente aliquo definito verſatur; quæ autem vniuerſalis eſt, communiter de omnibus differit. Si ſubſtantiæ igitur Phyſicæ ſeu naturales, primæ ſunt inter entia, prima quoque erit Phyſica inter ſcientias.

εἰ δ' ἔστιν ἑτέρα φύσις καὶ οὐσία χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ἑτέραν ἀνάγκη καὶ τὴν ἐπιστήμην αὐτῆς εἶναι, καὶ προτέραν τῆς φυσικῆς καὶ καθόλου προτέραν.

A *Quòd ſi alia natura & ſubſtantia ſeparabilis eſt, & immobilis: alia quoque eius ſcientia ſit neceſſe eſt, & Phyſica prior, & vniuersè prior.*

EXPLANATIO CAPITIS SEXTI.

CVM hactenus de huius ſcientiæ natura & conditione multa docuiſſet Ariſtoteles, ſeu potiùs ex lib. 1. 3. & 4. prætermiſſo 2. repetiiſſet; viſum ei eſt illam hoc loco cum cæteris ſcientiis conferre; qua de cauſa paucis repetit quæ de hac re libr. ſexto diſſeruit. Quæ enim libro 5. dicta erant, quemadmodum & in 2. & preſſiùs tradita fuerant, & facilè in memoriam reduci poſſent vbi eſſet neceſſe; & minùs ad hunc quaſi apparatum libri ſequentis videbantur pertinere. Docet igitur hoc capite primùm quid commune ſit particularibus ſcientiarum generibus inter ipſa, quid proprium cuique & peculiare. Deinde tradit diſcrimen huius ab illis, & ratione perfectæ ſeparationis earum rerum quas tractat, à ſenſibilibus, de quibus cæteræ agunt, & ratione nobilitatis proprij ſubiecti in quo verſatur. Poſtremò quærit, num ſit vniuerſalis, hoc eſt, de omnibus iis agat, quæ omnibus ſcientiis neceſſariò ſunt communia, vt pote in quibus omnes conueniunt, & tanquam in cõmunibus prædicatis earum rerũ de quibus agunt, & tanquam in cõmunibus principiis ex quibus demõſtrant. Reſpondétque affirmatiuè, ſi dantur quidem res omnino immateriales & immobiles, vt conabitur oſtendere libro ſequenti; alioqui non dubium eſſe quin Phyſica ſit vniuerſalis ſcientia: omnia enim erunt ſenſibilia, etſi quædam purè Mathematica ſine ſenſibilibus qualitatibus conſiderentur. Quæ omnia cùm capite eodem libri ſexti explicata ſint, & hoc loco haud obſcurè repetantur, non eſt cur iterum à nobis exponi debeant.

Κεφάλαιον ζ'.

D

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἁπλῶς ὂν κατὰ πλείους λέγεται τρόπους, ὧν εἷς κατὰ συμβεβηκὸς εἶναι λεγόμενος, σκεπτέον πρῶτον περὶ τοῦ οὕτως ὄντος. ὅτι μὲν οὖν οὐδεμία τῶν παραδεδομένων ἐπιστημῶν πραγματεύεται περὶ τὸ συμβεβηκὸς, δῆλον. οὔτε γὰρ οἰκοδομικὴ σκοπεῖ τὸ συμβησόμενον τοῖς τῇ οἰκίᾳ χρησομένοις, οἷον εἰ λυπηρῶς, ἢ τοὐναντίον οἰκήσουσιν, οὔθ' ὑφαντικὴ, οὔτε σκυτοτομικὴ, οὔτε ὀψοποιητική. τὸ

CAP. VII.

CVm autem id[a] quod ſimpliciter eſt ens, multis dicatur modis, quorum vnus eſt is qui per accidens eſſe dicitur; primùm de eo quod hoc pacto eſt ens, agendùm eſt. Ac nullam quidem earum ſcientiarum quæ traditæ ſunt, de accidente agere perſpicuum eſt. Neque enim ædificandi ars id conſiderat quod iis qui domo vtentur, euenturum eſt, velvti num cum moleſtia habitabunt, an contrà; neque item textorum nec ſutorum, neque eorum qui cibos conficiunt; ſed

τὸ ᾗ καθ' αὑτὴν ἴδιον ἑκάστῃ τούτων σκοπεῖ τῶν ἐπιστημῶν μόνων· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οἰκεῖον τέλος· οὐδὲ ἢ μουσικὸν καὶ γραμματικόν· οὐδὲ τὸν ὄντα μουσικὸν, ὅτι γενόμενος γραμματικὸς, ἅμα ἔσται τὰ ἀμφότερα, πρότερον οὐκ ὤν. ὃ δ' ἢ μὴ ἀεὶ ὄν ἐστιν, ἐγίγνετο τοῦτο· ὥσθ' ἅμα μουσικὸς ἐγίγνετο καὶ γραμματικός. τοῦτο δὲ οὐδεμία ζητεῖ τῶν ὁμολογουμένως οὐσῶν ἐπιστημῶν, πλὴν ἡ σοφιστική. περὶ τὸ συμβεβηκὸς γὰρ αὕτη μόνη πραγματεύεται. διὸ Πλάτων οὐ κακῶς εἴρηκε, φήσας τὸν σοφιστὴν περὶ τὸ μὴ ὂν διατρίβειν. ὅτι δ' οὐδ' ἐνδεχόμενόν ἐστιν εἶναι τοῦ συμβεβηκότος ἐπιστήμην, φανερὸν ἔσται πειραθεῖσιν ἰδεῖν τί ποτ' ἐστὶ τὸ συμβεβηκός. πᾶν φαμὲν εἶναι, τὸ μὲν ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης (ἀνάγκης δ' οὐ τῆς κατὰ βίαιον λεγομένης, ἀλλ' ᾗ χρώμεθα ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀποδείξεις) τὸ δ' ὡς ἐπιτοπολὺ, τὸ δ' οὔθ' ὡς ἐπιτοπολὺ, οὔτ' ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὅπως ἔτυχεν· οἷον ἐπὶ κυνὶ γένοιτ' ἂν ψύχος, ἀλλὰ τοῦτο οὔθ' ὡς ἀεὶ ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ὡς ἐπιτοπολὺ γίγνεται· συμβαίη δέ ποτ' ἄν. ἔστι δὴ τοῦτο συμβεβηκὸς, ὃ γίγνεται μὲν οὐκ ἀεὶ, οὐδ' ἐξ ἀνάγκης, οὐδ' ὡς ἐπιτοπολύ. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ συμβεβηκὸς, εἴρηται· διότι δ' οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη τοῦ τοιούτου, δῆλον. ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα τοῦ ἀεὶ ὄντος, ἢ ὡς ἐπιτοπολύ, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐν οὐδετέρῳ τούτων ἐστίν. [c] ὅτι δ' τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος, οὐκ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τοιαῦται, οἷαίπερ τοῦ καθ' αὑτὸ ὄντος, δῆλον. ἔσται γὰρ ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης. εἰ γὰρ τόδε μέν ἐστιν τοῦδε ὄντος· τόδε δ' τοῦδε, τοῦτο δ' μὴ ὅπως ἔτυχεν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ οὗ τοῦτ' ἦν αἴτιον, ἕως τοῦ λεγομένου

A *ſed vna quæque ſcientiarum id ſolum curat, quod propriè ad eam pertinet: hic enim eſt proprius earum finis.*

Nec verò vlla [b] *quicquam conſiderat, vt Grammaticum & muſicum, neque exiſtentem muſicum factum eſſe grammaticum, vt ſimul eſſet vtrumque cùm prius non eſſet. Quod autem, cùm non ſemper eſſet, eſt, id profectò fiebat: fiebat igitur ſimul Grammaticus & Muſicus. Hoc verò nulla earum ſcientiarum, quæ notæ ſunt, exquirit, niſi Sophiſtica :* B *hæc enim tota accidenti dat operam. Quocirca non malè Plato dixit, cùm aſſeruit, Sophiſtam in eo quod non eſt, verſari.*

Accidentis autem nullam eſſe poſſe ſcientiam perſpicuum erit, ſi quid demum ſit accidens, tentemus cognoſcere. Equidem dicimus quicquid eſt, partim ſemper & ex neceſſitate eſſe (non ea quidem neceſſitate, quæ ex vi dicitur, ſed qua in demõſtrationibus vtimur) partim plerumque, ſiue maxima ex parte; par- C *tim nec plerumque nec ſemper ac ex neceſſitate, ſed vt fortè contingit, veluti ſi in canicula ſit frigus, quod quidem nec ſemper & ex neceſſitate, nec plerumque fit, aliquando tamen euenire poteſt. Itaque accidens eſt, quod fit quidem, non ſemper tamen, nec neceſſariò, nec plerumque. Ac quid accidens ſit, dictum eſt: cur autem eius non ſit ſcientia, haud dubium eſt. Omnis enim ſcientia in eo verſatur quod ſemper, aut plerumque eſt; accidens autem in neutro eſt* D *horum.*

Quòd verò [c] *entis per accidens non ſint cauſæ tales, quales ſunt entis per ſe, apertè conſtat. Erunt enim omnia neceſſariò. Nam ſi hoc exiſtente illud euenit: illud autem, ſi aliud; idque non vtcumque ſed neceſſariò; illud etiam neceſſariò erit cuius hoc cauſa fuerit vſque ad id quod vltimus effectus*

A τελευταίου αἰτίου. τοῦτο δ' ἦν κατὰ συμβεβηκός. ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἅπαντ' ἔσται· καὶ τὸ ὁποτέρως ἔτυχε, καὶ τὸ ἐνδέχεσθαι καὶ γίνεσθαι, καὶ μὴ παντελῶς, ἐκ τῶν γινομένων ἀναιρεῖται. [d] κἂν μὴ ὂν δὲ, ἀλλὰ καὶ γιγνόμενον τὸ αἴτιον ὑποτεθῇ, ταυτὰ συμβήσεται. πᾶν γὰρ τὸ ἐξ ἀνάγκης γενήσεται. εἰ γὰρ αὔριον ἔκλειψις γενήσεται, ἂν τόδε γένηται· τοῦτο δ' ἂν, ἕτερόν τι· καὶ τοῦτ', ἂν ἄλλο· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου τοῦ ἀπὸ νῦν μέχρις αὔριον ἀφαιρουμένου χρόνου, ἥξει ποτὲ εἰς τὸ ὑπάρχον. ὥστ' ἐπεὶ τοῦτ' ἐστὶν, ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης τὰ μετὰ τοῦτο γενήσεται. ὥστε πάντα ἐξ ἀνάγκης γίγνεσθαι. [e] τὸ δ' ὡς ἀληθῶς ὂν, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, τὸ μὲν ἐστὶν ἐν συμπλοκῇ τῆς διανοίας, καὶ πάθος ἐν ταύτῃ· διὸ περὶ μὲν τὸ οὕτως ὂν, οὐ ζητοῦνται αἱ ἀρχαί· περὶ δὲ τὸ ἔξω ὂν καὶ χωριστόν. τὸ δ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἀόριστον. λέγω δὲ τὸ κατὰ ὡς ἐπ' ἔλαττον συμβεβηκός. τοῦ τοιούτου δ' ἄτακτα καὶ ἄπειρα τὰ αἴτια. τὸ δὲ ἕνεκά του, ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις, ἢ ἀπὸ διανοίας ἐστί· τύχη δ' ἐστὶν, ὅταν τι τούτων γένηται κατὰ συμβεβηκός. ὥσπερ γὰρ καὶ ὄν ἐστιν, τὸ μὲν καθ' αὑτὸ, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, οὕτως καὶ αἴτιον. ἡ τύχη δ' αἴτιον κατὰ συμβεβηκὸς, ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του γιγνομένοις. [g] διὸ περὶ ταυτὸ τύχη καὶ διάνοια. προαίρεσις γὰρ οὐ χωρὶς διανοίας. τὰ δ' αἴτια ἀόριστα, ἀφ' ὧν ἂν γένοιτο τὸ ἀπὸ τύχης. διὸ ἄδηλος ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, καὶ αἴτιον κατὰ συμβεβηκός· ἁπλῶς δὲ οὐδενός· ἀγαθὴ δὲ τύχη καὶ κακὴ, ὅταν ἀγαθὸν ἢ φαῦλον ἀποβῇ·

effectus dicitur. At hoc erat per accidens. Itaque omnia neceſſariò erunt, tollentúrque omnino ex iis quæ fiunt, & id quod vtramque in partem cadit, & id quod accidit, ipſúmque fieri, & non fieri. [d] *Quin etiam ſi cauſa non vt quæ ſit, ſed vt quæ fiat, ponatur; eadem vtique ſequētur; quæ ſcilicet fiunt, omnia enim neceſſariò fient. Craſtina enim die defectio fiet; ſi hoc fiet, hoc autem, ſi aliud, & hoc, ſi aliud; atque hoc modo ſi à tempore finito quod ſit inter* B *præſens & craſtinum, interiectum tempus dematur, tandem ad id quod præſens eſt, peruentum erit; quare cùm hoc ſit, omnia quæ poſt hoc erunt, neceſſariò fient: itaque omnia fient neceſſariò.*

Quod autem eſt ens vt [e] *verum, & quod per accidens, partim quidem in complexione mentis eſt eiúſque affectione: qua quidem de cauſa eius quod ſic eſt, non quæruntur principia, ſed* C *eius quod extra eſt & ſeparabile: partim non eſt neceſſarium ſed indefinitum, quod appello per accidens: atque huius inordinatæ &* [f] *infinitæ cauſæ ſunt.*

Id verò quod alicuius gratia dicitur, in iis eſt, quæ naturâ, aut à mente fiunt: fortuna autem eſt, cùm aliquid horum fit per accidens. Nam vt ens aliud eſt per ſe, aliud per accidens; ita & cauſa: fortuna verò cauſa eſt per accidens in iis quæ per electionem alicuius gratia fiunt. D *Quocirca in* [g] *eodem mens & fortuna verſantur: electio enim non ſine mente eſt. Cauſæ verò à quibus fieri poſſunt, quæ à fortuna perneniunt, indefinitæ ſunt. Ita fit vt humanæ rationi ſit occulta. Ac per accidens quidem cauſa eſt: ſimpliciter autem nullius. Porro bona & mala fortuna tum dicentur, cùm bonum aut malum euenerit.*

Proſpera

εὐτυ

εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, περὶ μέγεθος τούτων. ἐπεὶ δ' οὐδὲν κατὰ συμβεβηκὸς πρότερον τῶν καθ' αὑτὸ, οὐδ' ἄρ' αἴτια. εἰ ἄρα τύχη, ἢ καὶ τὸ αὐτόματον αἴτιον τοῦ οὐρανοῦ, πρότερον νοῦς αἴτιον καὶ φύσις. A

Proſpera autem fortuna & infortunium in magnitudine horum ſita ſunt. Quoniam verò nihil eorum quæ ſunt per accidens, prius eſt iis, quæ ſunt per ſe: neque igitur cauſæ. Quare ſi fortuna aut caſus, cœli ſunt cauſæ, prior mens & natura cauſa erit.

EXPLANATIO CAPITIS SEPTIMI.

QVONIAM ad hunc vſque locum multa de huius ſcientiæ amplitudine docuit, ne omnia credantur eius conſiderationi ſubiecta, quæcunque tandem nomine entium quauis ratione ſignificantur, paucis repetit hoc capite ex ſecundo libri ſexti, quæ loco illo de ente per accidens & ente rationis diſſeruit, eáque ab huius cura ſeiungit. Quod ita intelligendum eſt, ſi quis eorum quaſi ſpecies perſequi velit. Nam de his in genere hoc doceri poteſt ac demonſtrari, non cadere illa ſub vllius ſcientiæ cognitionem, quæ de veris rebus agat.

Hoc igitur vt faciat, primùm ait agédum hoc loco de ente per accidens in commune, vt pateat, eius conſiderationem neque ad hanc neque ad aliam ſcientiam ex proprio inſtituto ſpectare. Tum quatuor argumentis id oſtendit, vno ex inductione earum artium quæ notæ ſunt & vulgatæ, quarum nullam videmus agentem de accidente, hoc eſt, de ente per accidens: hoc enim nomen paſſim hoc capite pro ente per accidens vſurpatur. Altero, quia ens per accidens, non eſt vere ens, quia non verè vnum; qua de cauſa addit, non malè dixiſſe Platonem Sophiſtam, cui maximè familiaris eſt captio accidentis, in non ente vſurpari. Tertiò, quia omnis ſcientia agit de iis quæ ſemper ſunt, aut maxima ex parte; ens autem per accidens, nec ſemper nec maxima ex parte eſt. Quartò, quia non habet cauſam vllam certam & determinatam, vt per eam demonſtrari poſſit.

Deinde iungit cum ente per accidens illud ens rationis, quod dicitur verum, cuius contrarium eſt falſum, aítque ſimiliter, de eo non agere primum Philoſophum, quòd in ſola mente ſit (nempe obiectiuè:) primus autem Philoſophus non agat de eiuſmodi ente, ex proprio nimirum inſtituto, & ſpeciatim de eius generibus, ſed de eo quod ſeparabile eſt, hoc eſt, extra intellectum exiſtit, non in ſola eius apprehenſione. Qua eadem ratione patet, neque vllam aliam ſcientiam realem de eo agere: quod item de cæteris entibus rationis ſentiendum eſt. Num autem Dialectica agat de entibus rationis, de quibus etiam, & quo pacto agat, ad 2. librum explicatum eſt. Quod vbi docuit Ariſtoteles, iterum de ente per accidens hoc affirmat, non eſſe illud neceſſarium ſed indefinitum & incertum, eiúſque cauſas eſſe inordinatas, & infinitas, ſiue indefinitas, vt hac potiſſimùm ratione intelligatur, ab ..... cæterarum ſcientiarum conſideratione illud excludi.

Poſtremò regreſſus ad ſolum ens per accidens, tradit eius cauſas in genere, quæ ſunt fortuna & caſus: quanquam initio huius extremæ ſectionis, nomine fortunæ caſum etiam complectitur, nec nomine caſus vtitur, niſi

ad finem capitis. Hæc autem non iam ex libro 6. repetit, ſed ex lib.2. Phyſicorum in ſummam fere ea colligens, quæ à capite quarto de fortuna & caſu tradiderat; quæ cùm apertè hîc proponantur, ſatis erit ſi tantùm verba quædam ex toto capite carptim exponamus.

[a] *Id quod ſimpliciter eſt ens.*

ENs ſimpliciter dictum idem eſt hoc loco atque ens communiter ſic appellatum, nullámque in hac communitate ſpeciali nota dignum.

Textus Græcus non habet (vlla) ſed ſubintelligitur.

[b] *Nec verò vlla quicquam.*

VErba hæc ſupplent ea quæ Ariſtoteles feſtinatione prætermiſit. Senſum enim potiùs quàm verba ſequuti ſumus in tota periodo, quæ etiam videtur deprauata. Quod autem hic ſignificat, huiuſmodi eſt; Nullam ſcientiam conſiderare muſicum factum eſſe grammaticum; nec (quod ſubaudiendum eſt) grammaticum factum eſſe muſicum, tum quia vtrumque per accidens conuenit alteri, neutrumque per ſe & natura ſua ſibi alterum vendicat; tum etiam quia neque ipſum totum muſicum grāmaticum, aliquid eſt verè vnum, vt verè ens quoque dici poſſit; fieret enim vna generatione, quod falſum eſt: nemo enim vna generatione artis fit ſimul grammaticus & muſicus ſed duabus; quod non accidit in iis quæ ſunt per ſe vnum. Ita quod attinet ad tractationem ſciētiarum, quæ de veris entibus agunt, potiùs ens per accidens eſt non ens, quàm ens, cùm ab omnibus prætermittatur.

[c] *Quòd verò entis per accidens.*

ENtis per accidens non poſſe dari cauſam per ſe ex eo probat, quia cùm ex cauſa per ſe neceſſariò, aut maxima ex parte ſequatur effectus (nam & hoc neceſſarium iudicatur ſublatis impedimentis) ſi entium per accidens darentur cauſæ, per ſe omnia neceſſariò euenirent, quod perſpicuè deducit. Quod autem ad verba attinet, ſic vertimus illud [ὃ τοῦτ' ἦν αἴτιον] [cuius hoc cauſa fuerit] quia putamus hîc verbum præteriti pro futuri poſitum eſſe, vt ſæpe ponitur pro præſentis, quod Budæus in cōmentariis linguæ Græcæ animaduertit. B

[d] *Quin etiam ſi cauſa.*

EAndem rationem ait eſſe ſi cauſa nondum ponatur in eſſe, ſed iam paretur in futurum, quod eſt iam fieri: hoc enim pacto omnia (quæ ſcilicet fiunt) neceſſariò fient, quod oſtendit in eclipſi quæ craſtina die futura eſt: iam enim cauſa interpoſitionis hodie paretur; quo fit vt ſi tempus medium dematur

C aut potiùs conſumatur, iam cauſa ſit poſita in eſſe, ex qua præſens neceſſariò effectus ſequitur.

[e] *Ens vt verum.*

PArum refert quod Græcè eſt [ens vt verè] ſenſus enim eſt, ens vt ſignificatum per veram enunciationem; at quemadmodum illud verè ſignificatur & dicitur, ita & verum eſt, & dicitur.

D

[f] *Infinitæ cauſæ ſunt.*

PArum quoque referret ſi Ariſtoteles diceret indefinitas, neque enim hîc ſumitur verbum [infinitæ] pro infinitæ actu, ſed pro infinitis Syncategorematicè, vt dicitur, quæ non tot ſunt, quin plures ſumi poſſint: hæ autem ſemper ſunt incertæ & indefinitæ.

[g] *In eodem mens & fortuna.*

HOs reprehendit, qui fortunam aut caſum primas cælorū cauſas

ſas videbantur cōſtituere. oporteret enim priores cauſas dari, cùm cauſæ per accidens ſint poſteriores cauſis per ſe. Si ergo fortuna eſt cauſa cœli, prior erit mens, à qua declinat fortuna: ſi caſus, prior erit natura à qua deficit caſus. Quare aliquid etiam aliud vel mens vel natura moliebatur, quod prius eſ- A ſet natura cœlo, cùm per accidens & præter intentionem vel mentis vel naturæ cœlum emerſerit, ſi fortuna aut caſu factum eſt; vt ſi auis intendens pullum excludere ſuæ ſpeciei, excludat alienæ. Quid autem prius natura in corporibus; prius natura cœlo cogitari poteſt, vt alia prætermittātur abſurdiſſima?

B

Κεφάλαιον η'.

Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἐνεργείᾳ μόνον, τὸ δὲ δυνάμει· τὸ δὲ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, [b] τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ τῶν λοιπῶν. [c] οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα. μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ κατὰ τὰς τοῦ ὄντος κατηγορίας. κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδέν ἐστιν, οὐδὲ ἐν μιᾷ κατηγορίᾳ. ἕκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, οἷον, τόδε. τὸ μὲν γὰρ μορφὴ αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποιὸν, τὸ μὲν λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσὸν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δὲ ἀτελές· καὶ κατὰ φορὰν, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. [e] ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς τοσαῦτ' εἴδη, ὅσα τοῦ ὄντος. [f] διῃρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένος, τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δ' ἐντελεχείᾳ, τὴν τοῦ δυνάμει ᾗ τοιοῦτόν ἐστι, ἐνέργειαν λέγω κίνησιν. [g] ὅτι δ' ἀληθῆ λέγομεν, ἐνθένδε δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ οἰκοδομητὸν ᾗ τοιοῦτον, αὐτὸ λέγομεν εἶναι ἐνεργείᾳ ᾗ οἰκοδομεῖται. καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδόμησις, ὁμοίως μάθησις, ἰάτρευσις, καὶ κύλισις, βάδισις, ἅλσις, γήρανσις, ἅδρυνσις. συμβαίνει δὲ κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὐτή, καὶ οὔτε πρότερον, οὔθ' ὕστερον. ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ὅταν ἐντελεχείᾳ ὂν ἐνεργῇ, ἢ αὐτὸ, ἢ ἄλλο ᾗ κινητὸν, κίνησίς ἐστι. [h] λέγω

CAPVT VIII.

EST[a] autem aliud actu ſolum, aliud potentia, aliud potentia & actu: & aliud [b] quidē ens, aliud verò quantum, aliud denique aliquid ex cæteris. Nec [c] verò motus eſt quicquā præter res. Semper enim fit mutatio pro ratione categoriarum entis. Nihil porro eſt his commune, ne in vna quidem categoria. Vnū [d] quodque autem duobus modis ineſt omnibus, veluti in hoc: aliud enim eius C *eſt forma, aliud priuatio. Et in quali, alind quidem album, aliud verò nigrum: & in quanto aliud perfectum, aliud imperfectum: & in latione aliud ſupra, aliud infra, vel aliud leue, aliud graue. Quare[e] tot motus & mutationis quot entis ſpecies ſunt. Cùm[f] autem pro ratione cuiuſque generis, aliud actu ſit, aliud potentia, actum entis in potentia, quatenus eiuſmodi eſt, motum eſſe dico.*

οἷον τόδε, *id eſt,* κατὰ τόδε, *vt mox,* κατὰ ποιόν.

[g] Vera autem eſſe quæ dicimus, hinc perſpici poteſt. Nam cùm aliquid ædi- D *ficari poteſt, quatenus tale eſt, illud dicimus actu eſſe, quatenus ædificatur, eſtque hoc ædificatio: eodémque modo doctrinæ acceptio, curatio, volutatio, ambulatio, ſaltatio, ad ſenectutem inclinatio, ad ætatémque adultam prouectio. Accidit autem vt moueantur cùm actus ipſe fuerit non prius, nec poſterius: actus autem eius quod eſt potentia, cùm id quod actu eſt operatur, non quatenus ipſum ſed quatenus mobile eſt, motus vtique eſt.*

[h] λέγω δὲ τὸ ᾗ ὧδε. ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς A δυνάμει ἀνδριάς· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια, ᾗ χαλκὸς, κίνησίς ἐστιν. οὐ γὰρ ταὐτὸ χαλκῷ εἶναι καὶ δυνάμει τινί· ἐπεὶ εἰ ταὐτὸ ἦν ἁπλῶς, κατὰ τὸν λόγον, ἦν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια κίνησίς τις. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτόν· δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἐναντίων. τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι κάμνειν, οὐ ταὐτὸν ἦν. καὶ γὰρ ἂν τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ κάμνειν B ταὐτὸν ἦν. τὸ δ' ὑποκείμενον καὶ ὑγιαῖνον, καὶ νοσοῦν, εἴθ' ὑγρότης, εἴθ' αἷμα, ταὐτὸ καὶ ἕν. ἐπεὶ δὲ οὐ τὸ αὐτὸν, ὥσπερ οὐδὲ χρῶμα ταὐτὸ καὶ ὁρατὸν, ἡ τοῦ δυνατοῦ ᾗ δυνατὸν ἐντελέχεια, κίνησίς ἐστιν. ὅτι μὲν γάρ ἐστιν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὕτη, καὶ οὔτε πρότερον οὔθ' ὕστερον δῆλον. ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον ὁτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ὁτὲ C δὲ μή· οἷον, τὸ οἰκοδομητὸν ᾗ οἰκοδομητὸν, καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια ᾗ οἰκοδομητὸν, οἰκοδόμησίς ἐστιν. ἢ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἡ οἰκοδόμησις, ἡ ἐνέργεια, ἢ οἰκία· ἀλλ' ὅταν ἡ οἰκία ᾖ, οὐκ ἔτι οἰκοδομητὸν ἔσται· οἰκοδομεῖται δὲ τὸ οἰκοδομητόν. ἀνάγκη ἄρα οἰκοδόμησιν τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ἡ δ' οἰκοδόμησις, κίνησίς τις. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων. [i] ὅτι D δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι λέγουσι περὶ αὐτῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥᾴδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. οὔτε γὰρ ἐν ἄλλῳ τις γένει δύναιτ' ἂν θεῖναι αὐτήν. δῆλον δ' ἐξ ὧν λέγουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὄν· ὧν οὐδὲν ἀνάγκη κινεῖσθαι. ἀλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ, οὔτ' εἰς ταῦτα, οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλον, ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι, ὅτι

ἀόριστον

A Illud [h] autem, Quatenus, ſic expono. Eſt enim æs potentia ſtatua, non tamen actus æris, quatenus æs, motus eſt. Neque enim idem eſt eſſe æris atque alicuius potentiæ. Nam ſi ſimpliciter rationéque idem eſſet, certè actus æris, motus eſſet quidam. Atqui non ſunt idem: idque in contrariis perſpicitur. Poſſe enim ſanari, & poſſe ægrotare non idem ſunt: eſſet enim ipſum ægrotare, idem quod ſanari. Subiectum autem quod ſanari & ægrotare poteſt, ſiue humor ſiue ſanguis ſit, B vnum atque idẽ eſt. Quoniam verò non idem ſunt, quemadmodum nec color idem eſt quod viſibile, vtique actus poſſibilis, quatenus poſſibile eſt, motus eſt.

Quòd igitur hic ipſe ſit, túncque aliquid moueatur, cùm hic actus adeſt, non prius nec poſterius apertè conſtat. Contingit enim, vt vna quæque res aliquando ſit actu, aliquando minimè, vt quod ædificari poteſt, quatenus ædificari poteſt: atque ædificabile, quatenus ædificabile eſt, ædificatio eſt. Aut enim hoc, actus, C inquam, eſt ædificatio, aut domus: aut cùm domus eſt, non iam ædificari poteſt: ædificatur autem quod poteſt ædificari. Neceſſe eſt igitur actum eſſe ædificationem; ædificatio autem motus eſt quidam. Eadémque ratio eſt in cæteris motibus.

[i] Ac rectè hæc dicta eſſe, perſpicuum eſt, & ex iis quæ alij de motu pronunciant, & quia non facile eſt, illum alio modo definire. Neque enim eũ quiſquam D alio in genere ponere poteſt: quod ex iis quæ de illo dicuntur, apertum eſt. Namque alij alteritatem, & inæqualitatem, & non ens eſſe dicunt, quorum nihil neceſſe eſt moueri. Sed neque mutatio aut in hæc aut ex his potiùs quàm ex oppoſitis eſt. [k] Cauſa verò cur in his motum poſuerint, ea fuit, quòd

inde

A ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις. τῆς δ' ἑτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ, διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι, ἀόριστοι. οὔτε γὰρ τόδε, οὔτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν, οὔτε τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν. τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν, αἴτιον, ὅτι οὔτ' εἰς δύναμιν τῶν ὄντων, οὔτ' εἰς ἐνέργειαν ἐστὶ τιθέναι αὐτήν. [l] οὔτε γὰρ τὸ δυνατὸν ποσὸν εἶναι, κινεῖται ἐξ ἀνάγκης, οὔτε τὸ ἐνεργείᾳ ποσόν. B ἥ τε κίνησις ἐνέργεια μὲν εἶναι δοκεῖ τις, ἀτελὴς δέ. αἴτιον δ' ὅτι ἀτελὲς, τὸ δυνατὸν οὗ ἐστιν ἐνέργεια. [m] καὶ διὰ τοῦτο χαλεπὸν αὐτὴν λαβεῖν, τί ἐστιν. ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀνάγκη θεῖναι, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἐνέργειαν ἁπλῆν. τούτων δ' οὐδὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον. ὥστε λείπεται τὸ λεχθὲν εἶναι καὶ ἐνέργειαν, καὶ μὴ ἐνέργειαν τὴν εἰρημένην, ἰδεῖν μὲν χαλεπὴν, ἐνδεχομένην δ' εἶναι. C [n] καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ, δῆλον. ἐντελέχεια γάρ ἐστι τούτου ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ· καὶ ἡ τοῦ κινητικοῦ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἐστί. δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν. κινητικὸν μὲν γάρ ἐστι, τὸ δύνασθαι· κινοῦν δὲ, τὸ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινητοῦ. ὥσθ' ὁμοίως μία ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἓν πρὸς δύο, καὶ δύο πρὸς ἓν, D καὶ τὸ ἄναντες, καὶ τὸ κάταντες, ἀλλὰ τὸ εἶναι οὐχ ἕν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος καὶ κινουμένου.

indefinitum quid eſſe videatur: alterius enim ordinis principia, quia priuatiua ſunt, indefinita cenſentur. Etenim nihil eorum eſt hoc aut quale, aut aliarum categoriarum. δὲ pro γὰρ, vt aliquando fit.

Cur autem motus indefinitum quiddam videatur eſſe, ea eſt cauſa, quòd neque in genere potentiæ, nec verò actus illum ponere liceat. [l] *Nam neque id quod potentia quantum eſt, nec quod actu quantum, moueri eſt neceſſe. Ac videtur motus actus quidem eſſe, verùm imperfectus, propterea quòd imperfectum ſit ipſum poſſibile, cuius eſt actus: qua de* [m] *cauſa difficile eſt capere, quid ille ſit tandem. Aut enim in priuatione, aut in potentia, aut in actu ſimplici ponatur neceſſe eſt; quorum certè nihil videtur fieri poſſe. Ita relinquitur, eſſe id quod dictum eſt, & non actum, & actum à nobis expoſitum, qui etſi difficilis cognitu eſt, eſſe tamen poteſt.*

Illud etiam [n] *eſt perſpicuum, motum in mobili eſſe: actus enim huius eſt ab eo quod mouere poteſt. Neque eius quod vim mouendi habet, alius eſt actus; cùm vtriuſque actum eſſe oporteat. Motiuum enim ea ratione dicitur, quòd poſſit, mouens autem, quòd agat: cæterùm actiuum eſt in ipſum mobile. Eſt igitur vnus vtriuſque actus, quo pacto idem eſt interuallum vnius ad duo, quod duorum ad vnum, accliuéque ac decliue: ſed eſſe non vnum eſt. Atque eodem modo res habet in eo quod mouet, & in eo quod mouetur.*

EXPLANATIO CAPITIS OCTAVI.

EXPOSITIS iis quæ ab huius reiicienda ſunt ſcientiæ conſideratione; exponit ea quæ etſi non reiiciuntur, minùs tamen præcipuè in ea conſiderantur, motus, inquam, & (quod illum ſequitur) infinitum. Motus enim neque ens perfectum eſt, neque etiam non ens, ſed ens imperfectum & inchoatum, per quod tamen in cognitionem perfectiſſimi & abſolutiſſimi entis veniamus neceſſe eſt. Repetit igi-

tur paucis hoc capite ea quæ fuſiùs de natura & conditione motus conſequenter ſcripſerat primis tribus capitibus lib. tertij; primúmque docet quid ſit motus; deinde rectè traditam eſſe eius definitionem oſtendit: poſtremò tradit in quo natura ſit velut ſubiecto, & quo pacto ſe habeat ad id quod mouet, & quod mouetur. Quæ omnia fermè expoſitione non egent, cùm præſertim ex loco citato paſſim repeti, & in ore haberi ſoleant.

[a] *Eſt autem aliud actu.*

ETſi diuiſio hæc ſic intelligi poſſit, vt primum membrum in ſolum Deum cadat, quòd ſolus ſit actus purus; ſecundum in ſolam materiam, quòd ſit pura potentia; tertium, in cōpoſita naturalia, quòd materia & forma conſtent: potiùs tamen ſic exponenda eſt ad rem de qua eſt diſputatio, vt ea dicantur ſolùm eſſe actu, quæ perfectè ſunt in actu, ſeu habent actum, qualiſcunque is tandem ſit, vt perfectè album, aut perfectè exiſtens in loco: ea verò ſolùm potentia, quæ nihil habent certi alicuius actus ſeu formæ, quo pacto id quod perfectè nigrum eſt, dicitur eſſe album potentia, & quod ſupremo in loco eſt, dicitur eſſe potentia in infimo: eadémque potentia & actu, quæ actum ſeu formam imperfectè habent, vt imperfectè alba & imperfectè nigra, & quæ partim proprio in loco ſunt, partim extra illum.

[b] *Aliud quidem ens.*

NOmen entis hoc loco pro ſola ſubſtantia ſumitur, quòd ſola per ſe ſit, vt inferius nomen huius, eo quòd ſola ſubſtantia ſit hoc aliquid, propriámque habeat ſubſiſtentiam.

[c] *Nec verò motus.*

MOtum non eſſe quicquam præter res, ſic intelligendum eſt, ac ſi dixiſſet, non eſſe genus aliquod quod commune ſit, ſeu motibus ipſis; ſeu rebus formíſue quæ motibus acquiruntur, vt paucis A verbis interpoſitis ipſe explicat. Quamquam enim vtitur verbo [præter] more Platonico (quo verbo apud illum ſeparatio à particularibus ſignificabatur) non tamen illud ſumit hoc loco vt ſignificat ſeparationem, ſed communitatem. Non eſſe autem motum commune aliquid ſiue rebus omnibus prædicamentorum omnium, ſiue etiam vnius, vt addit; ex eo patet, quia neque omnia quæ in prædicamentis ſunt, per B motum acquiruntur, neque etiam omnia quæ ſunt in eodem, vt inductione patet. Eſt igitur motus qua ratione motus eſt, analogum quippiam differens à forma quæ per motum acquiritur, vt imperfectum quiddam, & partim actu exiſtens, partim potentia, ab eo quod iam totum actu exiſtit.

[d] *Vnum quodque autem.*

C SEnſus eſt, in omni prædicamento dari aliquid perfectum, aliquid imperfectum; quod etiam in eadem re ſæpe accidit, vt priùs imperfecta ſit, deinde perfecta. Quod autem hîc ait, graue & leue ad prædicamentùm vbi ſeu lationis pertinere (ſignificat enim nomine lationis, locum qui per motum acquiritur) reductitiè intelligendum eſt, ea nimirum ratione qua potentiæ ad ea genera reducuntur, in quibus D earum actus collocantur.

[e] *Quare tot motus.*

CVm non in omnibus prædicamētis reperiatur motus, vt ipſe probat lib. 5. Phyſicorum, mirum eſt

eſt quòd hîc aſſerere videatur non ſolùm tot eſſe ſpecies motus, quot ſunt ipſa prædicamenta, ſed etiam quot ſunt ipſæ rerum ſpecies, quæ ponuntur in prædicamentis. Verùm hoc negatiuè intelligendum eſt, quemadmodum illud quod dixerat primo capite libri quinti, tot modis dici cauſas, quot principia: cùm tamen principij nomen latiùs pateat. Senſus ergo eſt, non plures eſſe ſpecies motus quàm ſint rerum ſpecies, vt ſenſus ſit, non inueniri vllam motus ſpeciem niſi quæ ad formam aliquam, ſpeciémque rei alicuius prædicamẽtalis pertineat. Niſi velis ſic intelligẽda eſſe verba illa [quot entis ſpecies ſunt] vt ſumantur pro ſpeciebus rerum, ad quas eſt motus: quamquam hoc ineptum ac friuolum videri poterit.

[f] *Cùm autem pro ratione.*

COlligit ex dictis motus definitionem nobis quidem iã tritam & vulgatam, à ſe autem non mediocri labore inuẽtam, quæ libro quinto huius operis ad cap. 13. fusè explicata eſt. Intereſt autem inter hanc & eam quæ habetur initio libri tertij Phyſicorum, quòd genus aut quaſi genus in illa, nomine τῆς ἐντελεχείας appellatum eſt, in hac autem nomine τῆς ἐνεργείας, quòd ſæpe hæc nomina indifferenter in eadem ſignificatione vſurpantur, tametſi verbo τῆς ἐντελεχείας ſæpius ſignificatur forma, nomine autem τῆς ἐνεργείας, fere ſemper operatio, potiſſimũ verò ea quæ eſt actus perfectus.

[g] *Veram autem eſſe.*

HIs tribus ſectionibus exponit traditam eſſe definitionẽ, primúmque cur dixerit entis in potentia, explicandis iis particulis quibus conſtat. Quo loco vbi ait [actus eius quod eſt potentia, & cæt.] ſen-A ſus eſt [Actus autem eius quod eſt potentia, hoc eſt mobile, cùm id quod eſt actus, id eſt, agens, eſt in opere ſiue agit, non tamen mobile quatenus ipſum, id eſt, quatenus hæc aut illa res, ſed quatenus mobile eſt, is actus, inquam, motus eſt.

[h] *Illud autem.*

EXponit cur dixerit quatenus: quo loco ſenſus eſt: Nam etſi æs in potentia eſt ad ſtatuam, ſeu B potentiam ſtatuæ, tamen ratio æris non eadem eſt atque ratio talis potentiæ; nam ſi eadem eſſet, eodem modo ratio æris & ratio potentiæ ad columnam, eſſent vna & eadem; cùm autem ea quæ & re & ratione conueniunt, in vno tertio ſint idem omnino inter ſe; eadem eſſet ratio vtriuſque potentiæ, ac proinde ratio ſtatuæ & columnæ, à quibus eæ potentiæ rationẽ diſtinctionémque accipiunt: idem quoque omnino C eſſent, quod non minùs abſurdum eſt, quàm ſiquis dicat idẽ eſſe omnino ſanitatem & morbum, quòd concedat ſubiectum quod eſt in potentia, ad ſanitatem & morbum idem omnino eſſe atque huiuſmodi potentias. Sumitur autem hoc loco potentia, non vt reſpicit totum aliquod genus actuum, ſed certam ſpeciem, atque hoc pacto intelligenda eſt potentia in definitione motus.

[i] *Ac rectè quidem.*

COnfirmat definitionem, & ex errore veterum, qui aliter motum definire tentarunt; & ex eo D quod difficile ſit, ne dicat (quod verè putat) impoſſibile, alio modo illum definire. Nam cùm neceſſariò ponendus ſit in genere aut quaſi genere actus imperfecti, tendentíſque in perfectionem, quo pacto omnes motus comprehendit, illi partim ad ſpeciales rationes reſpexerunt,

dicentes, motum eſſe alteritatem, quæ ſolam varietatem in qualitate ſignificat, aut inæqualitatem quæ ad ſolam quantitatem ſpectat: partim dicunt eſſe non ens, quod ſolum terminum corruptionis motum videtur præ ſe ferre. Accedit, quòd nihil horum, hoc eſt, eorum quæ his affecta ſunt, neceſſe eſt moueri, nec quod alterum eſt ſeu diuerſum in qualitate, nec quod inæquale, nec quod non eſt hoc aut illud: poſſunt enim quatenus talia ſunt, quieſcere. Poſtremò quia non magis mouentur res, vt ſint diſſimiles, quàm vt ſimiles, nec vt inæquales, quàm vt æquales, nec vt non ſint hoc aut illud quàm vt ſint.

[k] *Cauſa verò cur.*

QVoniam hi philoſophi, etſi rem non attigerunt, tamẽ eam videntur ſubodorari ea ex parte, qua incertum & indefinitum quid motum eſſe conceperunt; icciro ait Ariſtoteles, motum ab eis in eiuſmodi quaſi generibus diſſimilitudinis, inæqualitatis, & priuationis poſitum fuiſſe, atque adeò in ordine eorum principiorum, quæ apud Pythagoricos imperfecta iudicabãtur, vt lib.1. dixerat. Erat enim motus vnum ex decem principiis ſeriei ſecundæ quæ malorum imperfectorum appellabatur. Ac meritò quidem in ea ſerie motum collocabant, quia nihil eorum quæ in ea ponebantur, illorum ſententia erat perfectum, vt nos dicimus aliquid eſſe perfectè hoc ſiue ſubſtantia, perfectè quale, aut aliquid aliud eorum quæ in veris prædicamentorum generibus ponuntur.

Aduerte autem, motum dici indeterminatum, quia cùm nihil aliud ſit, quàm ipſe actus ſeu forma in fieri; neceſſe eſt vt partim iam ſit, partim nondum ſit; qua de cauſa partim videtur ens partim non ens, partim in genere potentiæ ponendus, partim in genere actus, cùm tamen abſolutè in neutro poni poſſit, vt mox docet. Quocirca veteres illi, præſertim Pythagorici, qui omnia figuris & ænigmatibus inuoluebant, propterea fortaſſe dixerunt motum eſſe alteritatem, quia eſt diſſimilis perfectionis in partibus præcedentibus & ſubſequentibus (neque enim motus vt motus eſt ipſa eius continuitas, aut mora ſucceſſionis, quæ æquè perfecta ſunt in toto motu, ſed eſt forma, quatenus pedetentim acquiritur, vt libr.5. dictum eſt) inæqualitatem autem quia plus formæ acquiſitum eſt in partibus ſubſequentibus, quàm in præcedentibus; non ens verò, quia motus cùm magis reſpiciat futurum quàm præteritum, potiùs non ens videtur eſſe quàm ens. Cęterùm Ariſtoteles, etſi nonnullam eorum excuſationem hoc loco innuit, cùm ait ipſam motus indeterminationem in cauſa fuiſſe, cur ita loquuti ſint, tamen quia non probat genus illud philoſophandi ęnigmaticum & metaphoricum, eorum verba ſimpliciter & abſolutè, vt alibi ſolet, meritò reprehendenda putat.

[l] *Nam neque id quod potentia.*

PRobat, motum, neque in genere potentiæ, nec in genere actus ſimpliciter & abſolutè poni poſſe; quia neque id quod eſt omnino in potentia ad aliquam formam, nec quod iam illam habet, moueri neceſſe eſt; vt frumentum cùm eſt in potentia, herba (veluti in horreo) aut cùm iam habet ſpicã perfectam. Concludit ergo eſſe actum quidem, ſed tamen imperfectum, & inchoatum, tẽdentémque in perfectionem, ídque quia mobile, qua mobile eſt (quod vocat poſſibile nempe vt moueatur) cuius actus eſt motus, imper

perfectum quiddam eſt ratione ta- A
lis potentiæ.

m *Qua de cauſa difficile.*

COlligit ex dictis, cur difficile ſit capere quid ſit motus: cauſa verò eſt, quia primo aſpectu, ratione quidem eius quod nondum per motum acquiſitum eſt, videtur ſimpliciter & abſolutè priuatum omni eſſe, & in potentia ſimpliciter ſeu quæ nullum admiſtum actum habeat; ratione autem eius quod iam eſt acquiſitum, videtur eſſe actus ſimplex, hoc eſt, qui nullam habeat admiſtam potentiam: re tamen vera neutrum de eo dici poteſt, ſed id tantùm quod dictum erat, nempe & nō eſſe actum ſimplicem, ſiue actum entis in actu, & eſſe actum admiſtum potentia, ſiue actum entis in potentia, vt in potentia eſt. Eſt igitur difficilis cognitu definitiua cognitione, propter admiſtionem actus cum potentia; facilis autem cognitu cognitione ſimplici, quia pene nihil clarius quàm res ſenſibiles moueri, ac proinde moueri poſſe.

n *Illud etiam eſt.*

DOcet, motum, etſi eſt actus tam motiui quàm mobilis, vt talia ſunt (vtrumque enim tūc ponitur in actu, illud potētiæ actiuæ, hoc paſſiuæ, cùm alterum mouet, alterum mouetur, tamen non ineſſe mouenti ſed mobili. Eſt enim à mouente quidem perfectus, ſed in mobili tamen receptus. Neque incommodum, ſi vnus actus ſit duorum,
B modò ei ſit externus, quod alterum perficit; ei verò internus ſeu inhærens, quod ab altero perficitur: tametſi non eſt negandum, aliam eſſe rationem eius, vt à mouente procedit; aliam, vt in mobili ſuſcipitur; cùm priori ſubeat rationem actionis; poſteriori rationem paſſionis; quod ipſe familiaribus exemplis declarat. Neque in re hac dubium eſt vllum, cùm loquatur de motu propriè dicto, qui & definitus erat; quo
C quidem omne quod mouetur, ab alio moueatur neceſſe eſt, vt ex iis quæ ad cap. 1. libri noni dicta ſunt, perſpicuum eſſe poteſt.

Κεφάλαιον θ'.

Τὸ δ' ἄπειρον, ἢ τὸ ἀδύνατον διελθεῖν τῷ μὴ πεφυκέναι διιέναι, καθάπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος· ἢ τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον, ἢ ὃ μό-
D λις, ἢ ὃ πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχῃ διέξοδον ἢ πέρας· ἔτι προσθέσει ἢ ἀφαιρέσει ἢ ἄμφω. χωριστὸν μὲν δὴ αὐτό τι ὄν, αἰσθητὸν δ' οὐχ οἷόν τ' εἶναι. εἰ γὰρ μήτε μέγεθός ἐστι μήτε πλῆθος, οὐσία δ' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ συμβεβηκός, ἀδιαίρετον ἔσται. τὸ γὰρ διαιρετὸν, ἢ μέγεθος, ἢ πλῆθος. εἰ δὲ ἀδιαίρετον, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ καθάπερ ἡ φωνὴ, ἀόρατος.

CAPVT IX.

EST autem infinitum, aut quod impoſſibile eſt pertranſire, quia ſuapte natura decurri non poſſit, quo pacto vox eſt inuiſibilis; aut quod tranſitum habet interminabilem: aut quòd vix: aut quod natura quidem aptum eſt, vt habeat, nec tamen tranſitum aut finē habet. Itémque additione, aut detractione, aut vtroque.

Ac ſeparabile quidem ipſum eſſe quicquam impoſſibile eſt. Nam ſi nec magnitudo eſt, nec multitudo, ſubſtantia verò eius, & non accidens, eſt ipſum infinitum, indiuiſibile erit. quod enim diuiſibile eſt, aut magnitudo eſt, aut multitudo. Quòd ſi indiuiſibile eſt, non vtique eſt infinitum, niſi eo modo quo vox eſt indiuiſibilis.

ἀλλ' οὐχ οὕτω λέγουσιν, οὔθ' ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἀδιέξοδον. ἔτι πῶς ἐνδέχεται καθ' αὑτὸ εἶναι ἄπειρον, εἰ μὴ εἴη ἀριθμὸς καὶ μέγεθος, ὧν πάθος τὸ ἄπειρον; ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἂν εἴη στοιχεῖον τῶν ὄντων ᾗ ἄπειρον, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον τῆς διαλέκτου, καίτοι ἡ φωνὴ ἀόρατος. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ εἶναι τὸ ἄπειρον, δῆλον. ἔσται γὰρ ὁτιοῦν ἑαυτοῦ ἄπειρον μέρος τὸ λαμβανόμενον· τῷ γὰρ ἀπείρῳ εἶναι καὶ ἄπειρον, τὸ αὐτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου. ὥστε ἢ ἀδιαίρετον, ἢ εἰς ἄπειρα διαιρετόν, εἰ μεριστόν. πολλὰ δ' εἶναι τὸ αὐτὸ, ἀδύνατον ἄπειρα. ὥσπερ γὰρ μέρος ἀὴρ ἀέρος, οὕτως ἄπειρον ἀπείρου, εἰ ἔστιν οὐσία καὶ ἀρχή. ἀμέριστον ἄρα καὶ ἀδιαίρετον· ἀλλὰ ἀδύνατον, τὸ ἐντελεχείᾳ ὂν, ἄπειρον. ποσὸν γὰρ εἶναι ἀνάγκη. κατὰ συμβεβηκὸς ἄρα ὑπάρχει· ἀλλ' οὕτως εἴρηται ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ἀρχήν, ἀλλ' ἐκεῖνο ᾧ συμβέβηκε τὸν ἀριθμόν, ἢ τὸ ἄρτιον. αὕτη μὲν οὖν ἡ ζήτησις καθόλου. ὅτι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς οὐκ ἔστιν, ἐνθένδε δῆλον. εἰ γὰρ σώματος λόγος, τὸ ἐπιπέδοις ὡρισμένον, οὐκ εἴη ἂν ἄπειρον σῶμα, οὔτ' αἰσθητόν, οὔτε νοητόν, οὔτ' ἀριθμὸς ὡς κεχωρισμένος καὶ ἄπειρος. ἀριθμητὸν γὰρ ὁ ἀριθμός, ἢ τὸ ἔχον ἀριθμόν. φυσικῶς δὲ ἐκ τῶνδε δῆλον. οὔτε γὰρ σύνθετον οἷόν τε εἶναι, οὔθ' ἁπλοῦν. σύνθετον μὲν γὰρ οὐκ ἔστι σῶμα, ἐπεὶ εἰ πεπέρανται τῷ πλήθει τὰ στοιχεῖα. δεῖ γὰρ ἰσάζειν τἀναντία, καὶ μὴ εἶναι ἓν αὐτῶν ἄπειρον. εἰ γὰρ ὁπωσοῦν λείπεται ἡ θατέρου σώματος δύναμις, φθαρήσεται ὑπὸ τοῦ ἀπείρου τὸ πεπερασμένον. ἕκαστον δ' ἄπειρον εἶναι ἀδύνατον. σῶμα γάρ ἐστι τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν· ἄπειρον

A *Verùm neque ita dicunt, nec nos tale quærimus, ſed vt quippiam quod pertranſiri nequeat. Præterea quonam pacto fieri poteſt vt ipſum per ſe ſit infinitum, niſi ſit numerus aut magnitudo, quorum affectio eſt ipſum infinitum? Præterea ſi per accidens ponatur, non ſanè fuerit elementum eorum quæ ſunt, quatenus infinitum, quemadmodum neque inuiſibile locutionis, cùm tamẽ vox ſit inuiſibilis. Ac non poſſe infinitum actu eſſe, perſpicuum eſt: erit enim quæcunque pars eius ſumatur,*
B *infinita. Infinitum enim & infiniti eſſe idem ſunt, ſi infinitum quidem ſubſtantia eſt, nec de ſubiecto dicitur. Aut igitur indiuiſibile erit, aut ſi partibile, in infinita diuidi poterit. Ipſum verò multa eſſe infinita impoſſibile eſt. vt enim pars aeris aere eſt, ita infiniti infinita, ſi ſubſtantia & principium eſt. Impartibile igitur eſt, & indiuiſibile. At fieri nequit vt actu ſit, quod & infinitum; quantum enim ſit neceſſe eſt. Ergo per*
C *accidens exiſtit. Verùm hoc pacto iam dictum eſt non poſſe illud eſſe principium; ſed id cui accidet, vt numerum aut par. Atque hæc quidem diſputatio vniuerſalis eſt.*

Quòd autem in ſenſibilibus non ſit, hinc perſpici poteſt. Nam ſi ratio corporis eſt, ſuperficie definitum eſſe, non erit ſanè infinitum corpus nec ſenſibile nec intelligibile: Nec verò numerus ſeparatus ac infinitus: numerabilis enim eſt numerus, aut quod numerum habet.

D *Phyſicè autem ex his idem conſtabit. Neque enim compoſitum, nec ſimplex eſſe poteſt. Ac compoſitum quidem corpus non erit, ſi elementa multitudine ſunt finita. Oportet enim contraria æquari inter ſe, neque eſſe vnum eorum infinitum. Nam ſi quacumque ratione alterius corporis virtus ſuperetur, finitum ſanè ab infinito corrumpetur: vnum quodque autẽ infinitum eſſe non poteſt. Id enim eſt corpus quod omni ex parte dimenſionẽ habet:*

Græcè, vt ſi pars aëris aër eſt.

Sed id cui cõtingit eſſe numerũ aut æquale.

Aërem legit Vetus & Argyrophylus.

Perionius vt numerus par.

ἄπειρον δὲ, τὸ ἀπεράντως διεστηκός. ὥστ' εἰ τὸ ἄπειρον σῶμα, πάντῃ ἐστὶν ἄπειρον. οὐδὲ ἓν δὲ ἁπλοῦν ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι σῶμα, οὐδ' ὡς λέγουσί τινες, παρὰ τὰ στοιχεῖα ἐξ οὗ γεννῶσι ταῦτα. οὐκ ἔστι γὰρ τὸ τοιοῦτον σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἐστι καὶ ὤν, διαλύεται εἰς ταῦτα. οὐ φαίνεται δὲ τοῦτο παρὰ τὰ ἁπλᾶ σώματα, οὐδὲ πῦρ, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν στοιχείων οὐδέν. χωρὶς γὰρ τοῦ ἄπειρον εἶναί τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ ἅπαν, κἂν ᾖ πεπερασμένον, ἢ εἶναι, ἢ γίγνεσθαί τι αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν, ἅπαντα γίγνεσθαί ποτε πῦρ. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς, ὃ ποιοῦσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί. πᾶν γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου, οἷον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρόν. ἔτι τὸ αἰσθητὸν σῶμα ποῦ· καὶ ὁ αὐτὸς τόπος ὅλου καὶ μορίου, οἷον τῆς γῆς. ὥστ' εἰ μὲν ὁμοειδὲς, ἀκίνητον ἔσται, ἢ ἀεὶ οἰσθήσεται. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ἢ ὁπουοῦν; οἷον εἰ βῶλος εἴη, ποῦ αὕτη κινηθήσεται ἢ μενεῖ; ὁ γὰρ τόπος αὐτῆς τοῦ συγγενοῦς σώματος ἄπειρος. καθέξει οὖν τὸν ὅλον τόπον. καὶ πῶς; τίς οὖν ἡ μονὴ καὶ ἡ κίνησις; ἢ πανταχοῦ μενεῖ; οὐ κινηθήσεται ἄρα. ἢ πανταχοῦ κινηθήσεται; οὐκ ἄρα στήσεται. εἰ δ' ἀνόμοιοι τὸ πᾶν, ἀνόμοιοι καὶ οἱ τόποι, καὶ πρῶτον μὲν οὐχ ἓν τὸ σῶμα τοῦ παντὸς, ἀλλ' ἢ τὸ ἅπτεσθαι. εἶτα ἢ πεπερασμένα ταῦτα ἔσται, ἢ ἄπειρα εἴδει. πεπερασμένα μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε. ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἄπειρα, τὰ δ' οὔ, ἢ τὸ πᾶν ἄπειρον οἷον πῦρ, ἢ ὕδωρ· φθορὰ δὲ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις. εἰ δ' ἄπειρα καὶ ἁπλᾶ, καὶ οἱ τόποι ἄπειροι, καὶ ἔσται ἄπειρα τὰ στοιχεῖα, εἰ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, καὶ οἱ τόποι πεπερασμένοι, καὶ τὸ πᾶν ἀνάγκη πεπεράνθαι.

A *infinitum autem, quod infinitè diſtat. Quare ſi infinitum corpus eſt, omni ex parte infinitum erit. Sed neque vnum ſimplex corpus infinitum eſſe poteſt; neque, vt quidam dicunt, præter elementa, ex quo ea generant. Neque enim tale corpus præter elementa eſt: omnia enim ex quo aut ex quibus conſtant, in ea item reſoluuntur. Non videtur autem hoc præter ſimplicia corpora eſſe: nec verò ignis aut vllũ aliud ex elementis: etenim* B *præterquam quòd aliquod eorum infinitum ponitur, fieri non poteſt, vniuerſum, etſi finitũ ſit, aut eſſe aut fieri aliquod eorum, vt Heraclitus ait, futurum aliquando vt omnia in ignem vertantur. Eadem ratio eſt de vno illo, quod Phyſici præter elementa faciunt. Omnia enim ex contrario mutantur, vt ex calido in frigidum.*

Præterea ſenſibile corpus alicubi eſt, idémque locus eſt totius & partis, vt terræ: quare ſi vniforme ſit, aut immobile erit aut ſemper mouebitur, quod fieri non C *poteſt. Cur enim deorſum potiùs quàm ſurſum, aut ad quemuis locum moueatur, vt ſi gleba ſit, quò ea mouebitur, aut vbi quieſcet? locus enim eius corporis quod ei cognatum eſt, infinitus eſt. Occupabit igitur totum locum. At quonam modo? Quænam igitur eius quies erit, quis motus? An vbique quieſcet? non ergo mouebitur. An ad omnem locum mouebitur? non igitur conſiſtet.*

Quòd ſi diſſimilium ſit partium, diſſimilia erunt & loca. Ac primùm quidem non vnum erit vniuerſi corpus, niſi tactu. Deinde aut partes finitæ erunt, aut infinitæ. Ac finitæ quidem D *eſſe non poſſunt: eſſent enim aliæ infinitæ, aliæ non item, ſi vniuerſum infinitum eſt, vt ignis aut aqua. At quæ huiuſmodi fuerit, contrariarũ erit interitus.* cõtrariorum. *Sin autem infinitæ ac ſimplices, loci quoque infiniti erunt, infinitaq́; elemẽta. Quòd ſi hoc eſſe non poteſt, & loca finita ſint, & vniuerſum finitum eſſe neceſſe eſt.*

A ὅλως δ' ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα, καὶ τόπον τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν βάρος ἔχει, ἢ κουφότητα. ἢ γὰρ ἐπὶ τὸ μέσον, ἢ ἄνω οἰσθήσεται. ἀδύνατον δὲ τὸ ἄπειρον, ἢ πᾶν, ἢ τὸ ἥμισυ, ἢ ὁποτερονοῦν πεπονθέναι. πῶς γὰρ διέλῃς; ἢ πῶς τοῦ ἀπείρου ἔσται τὸ μὲν κάτω, τὸ δ' ἄνω, ἢ ἔσχατον καὶ μέσον; ἔτι πᾶν αἰσθητὸν σῶμα ἐν τόπῳ· τόπου δὲ εἴδη ἕξ. ἀδύνατον δ' ἐν τῷ ἀπείρῳ σώματι ταῦτ' εἶναι. B ὅλως δ' εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, καὶ σῶμα ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἐν τόπῳ, ποῦ. τοῦτο δὲ σημαίνει ἢ ἄνω, ἢ κάτω, ἢ τῶν λοιπῶν τι, τούτων δ' ἕκαστον πέρας τι. τὸ δ' ἄπειρον, οὐ ταὐτὸν ἐν μεγέθει καὶ κινήσει, καὶ χρόνῳ. ὡς μία τις φύσις· ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον· οἷον κίνησις κατὰ τὸ μέγεθος, C ἐφ' οὗ κινεῖται, ἢ ἀλλοιοῦται, ἢ αὔξεται, χρόνος δὲ διὰ τὴν κίνησιν.

¶ *Omnino autem fieri non poteſt, vt infinitum ſit corpus; locúſque corporum, ſi omne corpus ſenſibile grauitatem habet aut leuitatem: aut enim ad medium aut ſurſum feretur. At fieri nequit vt infinitum, aut totum, aut dimidium, aut quiduis hæc patiatur. Quo enim pacto diuidas? aut qua ratione infiniti alia pars ſit ſuprà, alia infrà, alia extrema, alia media? Præterea omne corpus ſenſibile in loco eſt; loci autem ſex ſunt ſpecies, quæ quidem in infinito corpore eſſe non poſſunt. Prorſúſque ſi locus infinitus eſſe non poteſt, nec corpus etiam poteſt. Quod enim in loco eſt, alicubi eſt: hoc autem ſignificant aut ſuprà aut infrà, aut aliquid cæterorum; horum autem quodque extremum eſt quiddam.*

Porro infinitum non idem eſt in magnitudine, motu, & tempore, vt vna quadam natura; ſed poſterius ex priori dicitur, vt motus infinitus ex magnitudine in qua fit motus, aut alteratio, aut accretio: tempus autem ex motu.

EXPLANATIO CAPITIS NONI.

UBI de motu ea breuiter repetiuit, quæ primis tribus capitibus libri tertii Phyſicorũ fuſiùs docuerat: perſequitur deinceps hoc capite non nulla eorum, quæ eodem libro cap. 4. & ſequentibus de infinito diſſeruerat. Primúmque, quot modis dicatur infinitum: tum non poſſe infinitum actu in rerum natura eſſe, quod de infinito quantitate non item perfectione planè intelligitur: poſtremò infinitum potentia quod in diuiſione continui cernitur, primùm in magnitudine, deinde in motu; poſtremò in tempore reperiri. Quæ omnia cùm eo loco exponi ſoleant; ſat erit ſi ea diſputatione quã ad hoc caput de infinito inſtituimus, intelligantur.

Κεφάλαιον ι'.

Μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, ὡς τὸ μουσικὸν βαδίζειν· τὸ δὲ τῷ τούτου τι μετα-

CAPVT X.

MVtatur autem id quod mutatur, partim per accidens, vt cùm dicimus Muſicũ ambulare; partim, ſi quid huius

μεταβάλλειν, ἁπλῶς λέγεται μεταβάλλειν, οἷον ὅσα κατὰ μέρη. ὑγιάζεται γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμός. ἔστι δέ τι ὃ καθ' αὑτὸ πρῶτον κινεῖται, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ καθ' αὑτὸ κινητόν. ἔστι δέ τι καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος ὡσαύτως. κινεῖ γὰρ τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ κατὰ μέρος, τὸ δὲ καθ' αὑτό. ἔστι δέ τι τὸ κινοῦν πρῶτον· ἔστι δέ τι τὸ κινούμενον ἔτι ἐν ᾧ χρόνῳ, καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὅ. τὰ δ' εἴδη καὶ τὰ πάθη, καὶ ὁ τόπος, εἰς ἃ κινοῦνται τὰ κινούμενα, ἀκίνητά ἐστιν, οἷον, ἐπιστήμη, καὶ θερμότης. ἔστι δ' οὐχ ἡ θερμότης κίνησις, ἀλλ' ἡ θέρμανσις. ἡ δὲ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς μεταβολὴ οὐκ ἐν ἅπασιν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ μεταξύ, καὶ ἐν ἀντιφάσει. τούτου δὲ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον. λέγω δὲ ὑποκείμενον, τὸ καταφάσει δηλούμενον· ὥστ' ἀνάγκη τρεῖς εἶναι μεταβολάς. ἡ γὰρ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολή. οὔτε γὰρ ἐναντία, οὔτε ἀντίφασίς ἐστιν, ὅτι οὐκ ἀντίθεσις. ἡ μὲν οὖν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, κατ' ἀντίφασιν, γένεσίς ἐστιν, ἡ μὲν ἁπλῶς, ἁπλῆ, ἡ δὲ τίς, τινός. ἡ δ' ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον φθορά, ἡ μὲν ἁπλῶς, ἁπλῆ, ἡ δὲ τίς, τινός· εἰ τὸ μὴ ὂν λέγεται πλεοναχῶς, καὶ μήτε τὸ κατὰ σύνθεσιν, ἢ διαίρεσιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μήτε τὸ κατὰ δύναμιν, τὸ τῷ ἁπλῶς ὄντι ἀντικείμενον· τὸ γὰρ μὴ λευκὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν ὅμως ἐνδέχεται κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκός. εἴη γὰρ ἂν ἄνθρωπος τὸ μὴ λευκόν· τὸ δ' ἁ-

A *huius mutetur, ſimpliciter mutari dicitur, vt quæ per partes. Sanatur enim corpus quia oculus. Eſt & aliquid quod per ſe primum moueatur; idque eſt per ſe mobile. Eadem eſt ratio in eo quod mouet: aliud enim per accidens mouet, aliud per partem, aliud verò per ſe. Eſt autem aliquid quod primum mouet; eſt & aliquid quod mouetur; tempus item in quo, & id ex quo, & in quo fit mutatio, formæ verò, & affectus, ac locus,*
B *ad quæ mouentur ea quæ mouentur, immobilia ſunt, vt ſcientia & calor. Non eſt autem motus ipſe calor, ſed calefactio.*

Mutatio verò non per accidens, haud in omnibus exiſtit, ſed in contrariis, ac mediis, & in contradictione. Cuius rei probatio inductione ſumi poteſt. Mutatur autem id quod mutatur, aut ex ſubiecto in ſubiectum; aut ex non ſubiecto in ſubiectum; aut ex ſubiecto in non ſubiectum. Voco autem ſubiectum
C *quod affirmatione declaratur. Ita fit vt tres eſſe mutationes, ſit neceſſe. Quæ enim ex non ſubiecto, eſt in non ſubiecto, mutatio non eſt. Neque enim contraria nec contradictio in ea ſunt, quia neque oppoſitio.*

Quæ igitur eſt ex non ſubiecto in ſubiectum contradictorio nomine oppoſita, generatio eſt; alia quidem ſimpliciter, quæ ſimplex; alia verò quædam, quæ cuiuſdam. Quæ verò ex ſubiecto in non ſubiectum progreditur, corruptio,
D *ea ſimpliciter quæ ſimplex, ea quædam, quæ cuiuſdam. Si ergo non ens multis modis dicitur; neque id quod in compoſitione aut diuiſione conſiſtit, moueri poteſt; neque item quod eſt potentia, quia enti ſimpliciter oppoſitum eſt (nam quod non album, aut non bonum eſt, moueri tamen per accidens poteſt: fuerit enim homo non album: quod autem ſimpliciter*

πλῶς μὴ τόδε, οὐδαμῶς. ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὂν κινεῖσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γένεσιν, κίνησιν εἶναι. γίγνεται γὰρ τὸ μὴ ὄν. εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ συμβεβηκὸς γίγνεται, ἀλλ' ὅμως ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὂν κατὰ τοῦ γιγνομένου ἁπλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἠρεμεῖν. ταῦτά τε δὴ συμβαίνει δυσχερῆ, καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ· τὸ δὲ μὴ ὂν, οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ, εἴη γὰρ ἄν που. οὐδὲ ἡ φθορὰ κίνησις. ἐναντίον γὰρ κινήσει κίνησις ἢ ἠρεμία, φθορὰ δὲ γενέσει. ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις μεταβολή τις, μεταβολαὶ δὲ τρεῖς αἱ εἰρημέναι, τούτων δ' αἱ μὲν κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν οὐ κινήσεις, αὗται δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀντίφασιν, ἀνάγκη τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον κίνησιν εἶναι μόνην. τὰ δ' ὑποκείμενα, ἢ ἐναντία, ἢ μεταξύ. καὶ ἡ στέρησις κείσθω ἐναντίον, καὶ δηλοῦται καταφάσει, οἷον, τὸ γυμνὸν καὶ νωδὸν, καὶ τὸ μέλαν.

ΕΙ οὖν αἱ κατηγορίαι διῄρηνται οὐσίᾳ, ποιότητι, τόπῳ, ποιεῖν, ἢ πάσχειν τῷ πρός τι, ποσῷ, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, ποιοῦ, ποσοῦ, τόπου· κατ' οὐσίαν δ' οὐ, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι οὐσίᾳ ἐναντίον, οὐδὲ τοῦ πρός τι. ἔστι γὰρ θατέρου μηδὲν μεταβάλλοντος, ἀληθεύεσθαι θάτερον μηδὲν μεταβάλλον· ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς ἡ κίνησις αὐτῶν. οὐδὲ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος, ἢ κινοῦντος καὶ κινουμένου, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσεως κίνησις. οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδ' ὅλως μεταβολὴ μεταβολῆς. διχῶς γὰρ ἐνδέχεται κινήσεως εἶναι κίνησιν· ἢ ὡς ὑποκειμένου, οἷον ὁ ἄνθρωπος κινεῖται, ὅτι ἐκ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλει· ὥστε οὕτω καὶ ἡ κίνησις, ἢ θερμαίνεται, ἢ ψύχεται, ἢ τόπον ἀλλάττει, ἢ αὔξεται. τοῦτο δὲ ἀδύνατον.

οὐ γὰρ

A *plicíter non hoc eſt, nequaquam: cùm non ens moueri nequeat) ſi hoc, inquã, ita habet, generatio vtique motus eſſe non poteſt. Generatur enim id quod non eſt. Nam etſi quàm maximè per accidens gignatur, verè tamen de eo quod ſimpliciter generatur, dici poteſt, eſſe non ens. Eodem modo de quiete dicendum. Atque hæc abſurda eueniunt. Itèmque ſi quod mouetur, eſt in loco, quod autẽ non eſt, neq; in loco eſt: eſſet enim alicubi, neq; igitur corruptio motus eſt. Motui enim motus* B *contrarius eſt aut quies; generationi autẽ corruptio. Cùm autem omnis motus mutatio ſit quædam, réſque ſint mutationes quas diximus; earum verò illæ quæ in generatione & corruptione conſiſtunt, in motibus non numerẽtur, eædẽque ex contradictione ſumãtur; neceſſariò efficitur, eam ſolam qua ex ſubiecto in ſubiectum itur, motum eſſe. Subiecta verò aut contraria ſunt aut media: namque & priuatio cõtrarium ponitur, quæ etiam declaratur affirmatione, vt nudum, edentulum, & nigrum.*

Eædemque ſonãt Græco.

C *Si igitur prædicamenta, ſubſtantia, qualitate, loco, actione, paſſione, eo quod ad aliquid dicitur, & quantitate diuiſa ſunt; tria eſſe motuum genera neceſſe eſt, qualis, quanti, & loci: ſubſtantiæ autem minimè, eo quòd nihil ſubſtantiæ ſit contrarium. Nec verò eius quod ad aliquid refertur. Altero enim mutato, alterum cùm nihil mutatum ſit, verè dicitur. Itaque horum motus per accidens eſt.*

Neque item agentis, & patientis, aut mouentis, & eius quod mouetur. D *Motionis enim non eſt motus, nec generationis generatio, neque omnino mutationis mutatio. Duobus enim modis motionis motus eſſe poteſt: aut vt ſubiecti, vt cùm mouetur homo, quia ex albo in nigrum mutatur; atque hoc modo & motus ipſe vel calefit, vel frigefit, vel locum mutat, vel augmentum ſuſcipit, quod fieri non poteſt;*

cùm

οὐ γὰρ τῶν ὑποκειμένων τι ἡ μεταβο- A λή· ἢ τῷ ἕτερόν τι ὑποκείμενον ἐκ μεταβολῆς μεταβάλλειν εἰς ἄλλο εἶδος. οἷον, ἄνθρωπον ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνατόν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. πᾶσα γὰρ κίνησις, ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἐστὶ μεταβολή, καὶ γένεσις καὶ φθορὰ ὡσαύτως· πλὴν αἱ μὲν ἐξ ἀντικειμένων ὡδὶ ἢ ὡδί, οὐ κίνησις. ἅμα οὖν μεταβάλλει ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς εἰς ἄλλην. δῆλον δ' ὅτι ἂν νοσήσῃ, μεταβεβληκὼς ἔσται εἰς ὁποιανοῦν· ἐνδέχεται γὰρ ἠρεμεῖν· καὶ ἔτι εἰς μὴ τὴν τυχοῦσαν ἀεί· κἀκείνη ἔκ τινος εἴς τι ἄλλο ἔσται· ὥσθ' ἡ ἀντικειμένη ἔσται ὑγίανσις, ἀλλὰ τῷ συμβεβηκέναι· οἷον ἐξ ἀναμνήσεως εἰς λήθην μεταβάλλει, ὅτι ᾧ ὑπάρχει, ἐκεῖνο μεταβάλλει, ὁτὲ μὲν εἰς ἐπιστήμην, ὁτὲ δ' εἰς ὑγίειαν. ἔτι εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, εἰ ἔσται μεταβολῆς μεταβολή, καὶ γενέσεως γένεσις. ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν προτέραν, εἰ ἡ ὑστέρα· οἷον, εἰ ἡ ἁπλῆ γένεσις ἐγίνετό ποτε, καὶ τὸ γιγνόμενον ἁπλῶς, ἐγίνετο. ὥστε οὔπω ἦν τὸ γιγνόμενον ἁπλῶς ἀλλὰ τὸ γιγνόμενόν τι, ἢ γινόμενον ἤδη. εἰ δὴ καὶ τοῦτ' ἐγίγνετό ποτε, διὰ τί οὐκ ἦν πω τότε γιγνόμενον; ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπείρων οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐκ ἔσται τὸ πρῶτον· ὥστ' οὐδὲ τὸ ἐχόμενον. οὔτε γίγνεσθαι οὖν, οὔτε κινεῖσθαι οἷόν τε, οὔτε μεταβάλλειν οὐδέν. ἔτι τοῦ αὐτοῦ κίνησις ἡ ἐναντία, καὶ ἠρέμησις καὶ γένεσις, καὶ φθορά· ὥστε τὸ γιγνόμενον, ὅταν γένηται γιγνόμενον, τότε φθείρεται· οὔτε γὰρ εὐθὺς γιγνόμενον, οὔθ' ὕστερον. εἶναι γὰρ δεῖ τὸ φθειρόμενον. ἔτι δεῖ ὕλην ὑπεῖναι τῷ γιγνομένῳ, καὶ μεταβάλλοντι. τίς οὖν ἔσται ὥσπερ τὸ ἀλλοιωτὸν σῶμα, ἢ ψυχή, οὕτω τί καὶ τὸ γιγνόμενον, ἢ

cùm mutatio in iis quæ ſubiiciuntur, non numeretur: aut certè quia aliud quippiã quod ſubiectum ſit, ex mutatione in aliam ſpeciem mutatur, vt homo ex morbo in ſanitatẽ. Sed ne ne hoc quidem fieri poteſt niſi per accidens. Omnis enim motus eſt ex alio in aliud mutatio, itémque generatio & corruptio modo eodem, niſi quòd hæ ex oppoſitis hoc vel illo modo progrediuntur, motus non item. Simul igitur ex ſanitate in morbum mutatur, & ex hac ipſa mutatione in aliam. Perſpicuum B *eſt igitur, cùm ægrotauerit in quamcunque aliã mutatum ſit: Poteſt enim quieſcere, ac præterea ad non quamuis ſemper; & illa etiam ex aliquo in aliud erit. Quare oppoſita erit ſanatio: Verùm per accidens, quo pacto ex reminiſcentia in obliuionem fit mutatio, cùm id cui ineſt, interdum in ſcientiam, interdum in ſanitatem mutatur.*

Præterea in infinitum res progredietur, ſi mutationis ſit mutatio, & generationis generatio. Neceſſe igitur eſt, prio- C *rem eſſe, ſi ſit poſterior; veluti ſi ſimplex generatio aliquando fiebat, illud quoque quod fit, ſimpliciter fiebat. Itaque nondum erat quod ſimpliciter fit, ſed quod fit aliquid, aut iam fiebat. Si ergo & hoc aliquando fiebat, cur nondum erat quod tunc fiebat? Cùm autem infinitorum nihil primum ſit, neque hîc primum erit: quare nec quod ſequatur. Ita nihil fieri, nec moueri, nec mutari poteſt.*

Ad hæc eiuſdem eſt motus contrarius D *& quies, & generatio, & corruptio. Quare id quod fit, * cùm fiet, tum corrumpetur: neque enim * ſtatim cùm fiet, nec poſtea: eſſe enim oportet quod corrumpitur.*

¶ *Tum etiam ei quod generatur, & quod mutatur, materiam ſubeſſe oportet. Quænam igitur erit, quemadmodũ alterabile corp⁹, aut anima, ſic aliquid quod fiat aut ge*

In Græce, Perſpicuum eſt igitur, quòd ſi ægrotauerit, in quãcumque aliã mutabitur, ſeu poti reddẽdo verbum verbo; in quamcũque aliam mutatus erit. Itaque nõ bene vertitur; in quã cumque aliã mutatũ ſit.*

Sequentia item verba ſic exponenda. poteſt enim quieſcere & demum in non ſemper manentem formam mutari; & hanc ex alio in aliud.

**Cùm factũ eſt, tunc corrumpitur.*

** Neq; enim illico ac fit*

κίνησις, ἢ γένεσις; καὶ ἔτι τί εἰς ὃ κινεῖται; A δεῖ γὰρ εἶναί τι τὴν τοῦδε ἐκ τοῦδε εἰς τόδε κίνησιν, μὴ κίνησιν. πῶς οὖν; οὐ γὰρ ἔσται μάθησις τῆς μαθήσεως· ὥστ' οὐδὲ γένεσις γενέσεως. ἐπεὶ δ' οὔτ' οὐσίας, οὔτε τοῦ πρός τι, οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν, καὶ τὸ ποῦ, κίνησιν εἶναι. τούτων γὰρ ἑκάστῳ ἐναντίωσίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ποιὸν, οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ διαφορᾷ ποιὸν, ἀλλὰ τὸ B παθητικὸν, καθὸ λέγεται πάσχειν, ἢ ἀπαθὲς εἶναι· τὸ δὲ ἀκίνητον, τό, τε ὅλως ἀδύνατον κινηθῆναι, καὶ τὸ μόλις ἐν χρόνῳ πολλῷ ἢ βραδέως ἀρχόμενον, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν κινεῖσθαι, μὴ δυνάμενον δὲ ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὥς. ὃ καλῶ ἠρεμεῖν τῶν ἀκινήτων μόνον. ἐναντίων γὰρ ἠρεμία κινήσει. ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ.

*generatio, aut corruptio? Quid item id ad quod moueatur? Opus eſt enim id quod ex hoc in illum motum moueatur, aliquid huius eſſe non motum ipſum. Quonam igitur modo? Neque enim docendi operæ, * opera docendi erit; quare nec generationis generatio.*

Oportet enim huius mutationis & hoc in hoc aliquid eſſe, non verò motum ipſum.
** operæ.*

Quoniam verò neque in ſubſtantia, neque in iis quæ ad aliquid dicuntur, neque in actione, neque in paſſione eſt motus; reliquum eſt, vt in qualitate, quantitate & loco ſit, quòd in vno quoque horum ſit contrarietas. Qualitatem verò, non eam dico quæ in ſubſtantia eſt (nam & in differentia qualitas eſt) ſed eam quæ patibilis eſt, à qua aliquid pati, aut impatibile eſſe dicitur.

Hinc fit, vt reuera ſitus ad vbi pertineat, per ſe enim eſt motus ad ſitū, vt in cælo, & in via, quæ locum omnino mutat: poſſunt enim in loco eodem moueri mutando ſitum, vt rota molendini.

Immobile autem aut & id quod omnino moueri non poteſt, & quod multo tempore vix mouetur, aut ſerò incipit; & quod natura quidem aptum eſt, vt moueatur, nec poteſt tamen quando, vbi, & quomodo natura id præſtare poſſet, quod equidem ſolùm inter immobilia dico quieſcere. Contraria enim motui eſt quies. Quo fit vt ſuſceptiui ſit priuatio.

EXPLANATIO CAPITIS DECIMI.

QVoniam non ſatis erat ad recolendam hoc loco cognitionem motus, ſi in genere ea repeterentur, quæ ad eius naturam, & diuiſionem infinitam, & in partes integrantes tradita erant libro Phyſicorum tertio: repetit hoc capite ea pene quæ ſcripſerat, cap. 1. & 2. libri quinti eius operis de aliis diuiſionibus motus atque omnino mutationis in ſuas quaſi ſpecies, aliáque membra diuidentia; quarum diuiſione multa, non minùs perſpicuè quàm vtiliter continentur; vt opus non ſit ea hoc loco exponere; præſertim cùm paſſim in ore habeantur ab iis qui Philoſophiæ dant operam.

Κεφάλαιον ιά.

Ἅμα δὲ κατὰ τόπον, ὅσα ἐν ἑνὶ τόπῳ πρώτῳ· καὶ χωρὶς, ὅσα ἐν ἄλλῳ. ἅπτεσθαι δὲ, ὧν τὰ ἄκρα ἅμα. μεταξὺ δ', εἰς ὃ πέφυκε πρό-

CAPVT XI.

SImul autem loco ſunt ea, quæ in vno loco ſunt primo: ſeorſim verò quæ alio. Tangi autem, quorum extrema ſunt ſimul. Medium in quod priùs natura aptum

τερον ἀφικνεῖσθαι τὸ μεταβάλλον, ἢ εἰς ὃ ἔσχατον μεταβάλλει κατὰ φύσιν τὸ συνεχῶς μεταβάλλον. ἐναντίον κατὰ τόπον, τὸ κατ' εὐθεῖαν ἀπέχον πλεῖστον. ἑξῆς δὲ, οὗ μετὰ τὴν ἀρχὴν ὄντος θέσει, ἢ εἴδει, ἢ ἄλλως πως ἀφορισθέντος, μηδὲν μεταξύ ἐστι τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει· καὶ ὁ ἐφεξῆς ἐστίν· οἷον, γραμμαὶ γραμμῆς, ἢ μονάδες μονάδος, ἢ οἰκίας οἰκία. ἄλλο δ' οὐθὲν κωλύει μεταξὺ εἶναι· τὸ γὰρ ἑξῆς, τινὸς ἐφεξῆς, καὶ ὕστερόν τι. οὐ γὰρ τὸ ἓν ἑξῆς τῶν δύο, οὐδ' ἡ νουμηνία τῆς δευτέρας. ἐχόμενον δὲ, ὃ ἐὰν ἑξῆς ὢν ἅπτηται. ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις· ταῦτα δὲ ἐναντία καὶ ἀντίφασις, ἀντιφάσεως δὲ οὐδὲν ἀνὰ μέσον, δῆλον ὡς ἐν τοῖς ἐναντίοις τὸ μεταξύ· τὸ συνεχὲς δὲ ὅπερ ἐχόμενόν τι, ἢ ἁπτόμενον. λέγεται δὲ συνεχὲς, ὅταν ταὐτὸ γένηται καὶ ἕν, τὸ ἑκατέρου πέρας οἷς ἅπτονται καὶ συνέχονται. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ συνεχὲς ἐν τούτοις ἐξ ὧν ἕν τι πέφυκε γίνεσθαι κατὰ τὴν σύναψιν, καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς δῆλον. τὸ γὰρ ἑξῆς, οὐχ ἅπτεται. τοῦτο δὲ ἐφεξῆς καὶ εἰ συνεχὲς ἅπτεται. εἰ δ' ἅπτεται, οὔπω συνεχές· ἐν οἷς δὲ μή ἐστιν ἁφὴ, οὐκ ἔστι σύμφυσις ἐν τούτοις. ὥστ' οὐκ ἔστι στιγμὴ μονάδι ταὐτόν. ταῖς μὲν ὑπάρχει τὸ ἅπτεσθαι, ταῖς δ' οὔ, ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς· καὶ τῶν μὲν μεταξύ τι, τῶν δ' οὔ.

A *aptum eſt peruenire id quod mutatur, quàm in vltimum ſuapte natura mutetur, quod continuè mutatur. Contrarium loco eſt, quod linea recta plurimùm diſtat. Deinceps verò eſt id quod cùm poſt principium ſit vel ſitu, vel ſpecie, vel aliquo alio modo definito, inter ipſum & id cui conſequẽs eſt, nihil interiectum eſt eorum quæ in eodem genere ſunt: quo pacto lineæ lineam ſequuntur, vnitatem vnitates, domum domus. Aliud autem interiectũ eſſe nihil prohibet; cùm id quod* B *deinceps eſt, alicuius comparatione ſit deinceps, & aliquid eo poſterius. Neque enim vnum deinceps eſt duorũ reſpectu, nec noua luna, ſecundæ. Hærens verò ſiue attiguum eſt, quod cùm deinceps ſit, etiam tangit. Cùm autem omnis mutatio ſit in oppoſitis; hæc autem ſint contraria & contradictio; contradictionis verò nihil ſit medium, perſpicuum eſt, medium in contrariis eſſe. Continuum porro eſt quod hæret aut tangit. Dicitur autem continuum, cùm vnum & idem fiunt extrema* C *vtriuſque, quibus ſeſe contingunt, & continent.*

Perſpicuum eſt igitur, in iis eſſe continuum ex quibus natura comparatum eſt, vt aliquid tactu fiat vnum. Illud etiam patet, id quod primum eſt, deinceps eſſe. Quod enim deinceps eſt, non tangit. Hoc autem quod eſt deinceps, ſi continuum eſt, tangit: ſi autem tangit, nondum continuum eſt. In iis autem, in quibus non eſt tactus, nec copulatio eſt. Quo fit, vt punctus non ſit idem quod v- D *nitas. Punctis enim tactus ineſt; vnitatibus verò minimè, ſed eſſe deinceps: & inter illa eſt aliquid interiectum, inter has non item.*

**Definitum, iuxta Græco vocem.*

EXPLANATIO CAPITIS VNDECIMI.

REPETIT ea quæ in prima parte capitis. 3. libri quinti Phyſicorum dixerat, quatenus ei ſatis viſa ſunt ad explicanda nonnulla quæ motum circunſtant, præcipuè verò localem, quæ quia definitiones ferè ſunt, nihil habent difficultatis. Atque hæc de vndecimo libro ſint ſatis.

IN LIBRVM DVODECIMVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS STAGIRITÆ,

PROOEMIVM.

AGGRESSVRVS *Ariſtoteles ad tractationem rerum materiæ expertium, quæ tractatio vt extrema, ita & præcipua eſt huius operis; nonnulla in primis quinque capitibus huius libri repetit, quæ de ſubſtantia tum ſeptimo & octauo libro huius operis, tum etiam primo Phyſicorum dixerat, quæ futuræ diſputationi de immaterialibus ſubſtantiis propinquius ſubſeruient, quàm illa quæ libro ſuperiori ex aliis locis ad rem eandem in memoriam fuſius reuocauit. Cur autem tam multa vtroque libro repetat, antequam ad rem ipſam ingrediatur, partim explicatum eſt in procœmio ſuperioris libri, partim ex eo factum videtur, quòd pro rei dignitate ac difficultate timidè ad eius explicationem grauatéque accedat; præſertim cùm adeo pauca de toto genere immaterialium ſubſtantiarum dicere ſe poſſe confidat, vt rem potiùs incepturus, viámque rectam ad tantarum rerum conſiderationem oſtenſurus, quàm progreſſum in ea facturus videatur. Quinque enim tantùm reliqua libri capita, neque ea integra in ſubſtantiarum immaterialium tractatione conſumit. Quamquam in primis quinque nonnullas quæſtiones diſſeruit, quas in ſuperioribus libris propoſitas hactenus in toto opere minimè explicauerat, quòd hoc loco commodius enodari poſſent, vt in progreſſu patebit. Eſt autem tanta huius libri dignitas, & vtilitas, quanta maxima in humanis ſcientiis eſſe poteſt, quòd nobis præſtantiſſimarum rerum, ſummíque boni, ex quo pendent bona omnia, notitiam afferat. Quamquam verò naturale mentis noſtræ lumen, in hominibus potiſſimùm Ethnicis, non aſſurgit ad eam diuinarum rerum cognitionem, quæ nobis diuina reuelatione conceſſa eſt; multíque Philoſophi, atque adeo ipſe Philoſophiæ princeps Ariſtoteles, in quibuſdam quæ naturali lumine cognoſci poſſunt, turpiter lapſi ſunt, non dubium eſt tamen quin eorum præcipui Deum Opt. Max. mentéſque cœleſtes diuinæ naturæ ſuo modo participes verè cognouerint, cùm*

præcipuus ille diuinæ legis interpres Paulus planè aſſerat, inuiſibilia Dei ab ipſo mundi exordio per ea quæ facta ſunt, intellectu conſpici, ſempiternam eius quoque virtutem & diuinitatem; ita vt illi ſint inexcuſabiles, quòd cùm Deum cognouiſſent, non ei vt debuerant, diuinum honorem & gloriam dediſſent, aut pro tanto munere gratias egiſſent; ſed curioſa inquiſitione rerum diuinarum, & aliarum ſublimium, elatio euanuiſſent.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Λ.

Κεφάλαιον α΄.

B

ΠΕΡΙ δὲ τῆς οὐσίας ἡ θεωρία, τῶν γὰρ οὐσιῶν αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια ζητοῦν-
Text.2. ται. [b] καὶ γὰρ εἰ ὡς ὅλον τι τὸ πᾶν, ἡ οὐσία πρῶτον μέρος· καὶ εἰ τὸ ἐφεξῆς, κἂν οὕτω πρῶτον ἡ οὐσία. εἶτα
Text.3. τὸ ποιὸν ἢ ποσόν. [c] ἅμα δ' οὐδ' ὄντα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ταῦτα, ἀλλὰ ποιότητες καὶ κινήσεις, ἢ καὶ τὸ οὐ λευκὸν, καὶ τὸ οὐκ εὐθύ. λέγομεν οὖν εἶναι
C
καὶ ταῦτα, οἷον ἔστιν οὐ λευκόν. [d] ἔτι
Text.4. οὐδὲν τῶν ἄλλων χωριστόν. [e] μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔργῳ. τῆς γὰρ οὐσίας ἐζήτουν ἀρχὰς, καὶ στοιχεῖα καὶ αἴτια. οἱ μὲν οὖν νῦν, τὰ καθόλου οὐσίας μᾶλλον τιθέασι. τὰ γὰρ γένη καθόλου, ἅ φασιν ἀρχὰς καὶ οὐσίας εἶναι, μᾶλλον διὰ τὸ λογικῶς ζητεῖν· οἱ δὲ πάλαι, τὰ καθ' ἕκαστα. οἷον πῦρ, καὶ γῆν, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν σῶμα.

D

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XII.

CAPVT I.

*HÆc quidem contemplatio de ſubſtantia eſt. Subſtantiarum enim principia & cauſæ quæ-
runtur. [b] Nam ſi vniuerſum* Text.2.
*vt totum quiddam ſpectetur, ſubſtãtia eſt prima pars; ſi verò vt ordine quodam diſpoſitum: hoc etiam modo primũ quippiam eſt ſubſtantia; deinde qualitas,
aut quantitas. [c] Adde quòd neque entia* Text.3.
*ſunt iſta, ſi abſolutè loquamur, ſed qualitates & motus; vt etiã non album, & nõ rectum. Dicimus igitur & hæc eſſe, quo pacto eſt non albũ. [d] Præterea nihil cætero-
rũ ſeparabile eſt. Sed & [e] veteres re ipſa* Text.4.
hoc idem teſtantur: ſubſtantiæ enim principia, elementa & cauſas quærebant. At ij quidem qui nunc philoſophantur, ea magis quæ vniuerſalia ſunt ſubſtantias eſſe ponunt, quippe cùm genera vniuerſalia ſint, quæ illi principia & ſubſtantias eſſe malũt, quòd dialectico more de his rebus agant: at veteres ſingularia, vt ignem, & terram, non autem corpus commune.

EXPLANATIO CAPITIS PRIMI.

[a] *Hæc quidem contemplatio.*

IN priori parte huius libri, quæ (vt dictum eſt) quinque capitibus continetur, illud primum repetit Ariſtoteles ex initio tum ſeptimi tum etiam octaui libri huius operis, preſſiúſque confirmat ſcien

ſcientiam hanc in ſubſtantiæ contemplatione præcipuè verſari, ſeu quod eodem redit, ſubſtantiarum principia & cauſas inquirere. Id enim in quaque ſcientia præcipuè conſideramus, cuius cauſas & principia præcipuè inueſtigamus, id quod vel inductione perſpicuum eſt, & ex ipſa ſciendi ratione intelligitur. Scire enim, eſt rem per cauſas principiáque cognoſcere, vt ex priori libro prioris reſolutionis patet. Quæri autem præcipuè in hac ſcientia cauſas & principia ſubſtantiarum, ex eo patet, quia ſcientia hæc vel iam inde ab ipſo operis exordio prima & princeps omnium eſſe ponitur, ſapientiáque nuncupatur: prima autem & præſtantiſſima ſcientia in primis ac præſtantiſſimis rebus verſari debet; ſubſtantiarum autem genus primum ac præcipuum eſt ex omnibus.

[b] *Nam ſi vniuerſum.*

QVatuor argumentis docet, ſubſtantiã primum eſſe ac præcipuum genus rerum omnium: Priorum argumentum, vt Auerroes exponit, hanc vim habet: Quia ſiue ens ponatur, verum genus rerũ omnium ſubſtantia eſt prima & præſtãtiſſima ſpecies: ſiue analogum quippiam, & quod ordine prioris & poſterioris dicatur de pluribus quaſi membris, ſubſtantia quoque eſt primum ac præcipuum veluti membrum, de quo ens dicatur. Verùm neque Ariſtoteles in dubium vertit hoc loco, ſitne ens verum genus, quod ſæpe in hoc vniuocum eſſe oſtendit; nec verborum contextus eum ſenſum admittit. Nam neque verbum τὸ πᾶν apud Ariſtotelem pro ente in commune accipi ſolet, ſed pro tota rerum vniuerſitate ſimul; neque etiam verba ὡς ὅλον, hoc modo addita, in eo ſenſu vſurpantur, quaſi dicas [vt genus] aut [vt verum vniuerſale, ſiue vniuocum] ſed pro eo, ac ſi dicas [vt totum quippiam continuum, aut modo aliquo coagmentatum] vt eſt animal, domus, nauis, & exercitus. Itaque vera ſentẽtia, quam Græci & Latini explicant, hæc eſt; ſiue enim vniuerſalitas hæc ſumatur, vt totum quippiam ex omnibus rebus compoſitum aut coagmentatum, & ſub vna forma ſubſtantiali aut accidentali contentum, ſubſtan- A tia eſt eius prima pars, atque adeò præcipua, qualis eſt in animali cor, in domo fundamentum, in naui carina, & in exercitu imperator: ſiue autem res omnes per ſe ipſæ conſiderentur, non vt efficientes totum aliquid ex eis modo aliquo compoſitis, ſed quatenus aliæ aliis ſunt natura & dignitate priores: hoc etiam modo ſubſtantia eſt primum ac præcipuum earum genus: quo pacto B in animalibus prima ac præcipua ſpecies, homo eſt; in coloribus candor, in ſcientiis Theologia, & in virtutibus charitas. In hoc argumẽto, quod formam habet dilemmatis, neutram partem confirmat Ariſtoteles, quòd per ſe nota ſit, ſi quis animaduertat, quid ſignificet verbum, ſubſtantia.

[c] *Adde quod neque.*

ALterum argumẽtum eſt: Quia tantùm abeſt, vt inter cætera C rerum genera, quæcunque præter ſubſtantiam inueniuntur, aliquod eorum ſit primum ens, vt ne abſolutè quidem ac ſimpliciter vlla eorum nomine entium digna ſint. Ratio verò eſt, quia ens ſiue id quod eſt abſolutè ac ſimpliciter, id ſolùm dici poteſt, quod per ſe habet eſſe, & non in alio tantùm; accidentia verò quælibet cùm ſuapte natura in ſola ſubſtantia eſſe habere poſſunt, magis ineſſe quàm eſſe, dicenda ſunt, vt Themiſtius annotauit. Dicũtur tamẽ

eſſe

eſſe quandocunque aliquid eſt quod illis affectum ſit, quia illud eſt, cui illa inſunt. Nec mirum eſt, quòd ea hoc pacto eſſe dicantur, cùm illa etiam hoc modo dicamus eſſe, quæ prorſus nullum eſſe habent, veluti priuationes & omnino negationes. Dicimus enim cæcitatē eſſe in oculo, quia oculus eſt, qui videndi facultate caret: & negationem albi eſſe in coruo, quia coruus eſt, cui non ineſt albedo. Sic igitur dicimus, qualitates, & motus, & quæuis alia accidentia eſſe, quia ſubiectæ aliquæ ſubſtantiæ in rerum natura ſunt, quæ ſunt illis affectæ. Hoc tamen intereſt inter priuationes, negationéſque exiſtentes, & accidentia, quòd hæc, etſi non ſimpliciter, tamen aliquo modo eſſe habent ex ſe, nempe ineſſe ſubiectæ ſubſtantiæ; qua de cauſa, etſi non ſimpliciter entia, tamen dicuntur entis entia: at illę cùm nullum omnino eſſe ex ſe habeant, ſed ea tantùm ratione eſſe dicantur in rerum natura, quia ſubiecta earum ſunt, quibus oppoſita non inſunt, nullo modo entia dicuntur, ſed priuationes aut negationes entium. Dico autem [in rerum natura] quia in mente quidem eſſe poſſunt, & eo pacto entia rationis dici, etiam tum, cùm ea de quibus dicuntur, in rerum natura non exiſtunt, vt cùm diximus: Didymus non eſt cæcus, vel Dydimus non docet.

[d] *Præterea nihil horum.*

TErtium argumentum eſt: Quia ſola ſubſtantia eſt ſeparabilis à quolibet accidente, cùm vnum abiiciat & aliud accipiat: accidentia verò eius naturæ ſunt, vt migrare ex vna ſubiecta ſubſtantia in aliam non poſſint. Cùm igitur quodlibet accidens hoc modo à ſubſtantia pendeat, perſpicuum eſt, priorem præ-

A ſtantioremque eſſe quamlibet ſubſtantiam quolibet accidente. Neque obiicias, iſto modo priorem & præſtantiorem eſſe materiam elementorum quàm eorum formas, quòd hæ ſine materia eſſe non poſſint, cùm tamen materia ſine vlla eorum forma in rerum natura poſſit exiſtere. Eſt enim in promptu reſponſio: Materia enim etſi poteſt ſine formis elementorum exiſtere, non poteſt tamē exiſtere ſine vlla omnino forma:
B at elementorū formæ etſi quatenus elementorum, non poſſunt ſine materia exiſtere; eis tamen quatenus formæ ſiue actus ſubſtantiales ſunt, nihil repugnat, in rerum natura ſine materia cohærere, vt patet in forma humana & ſubſtantiis ſeparatis: quæ omnes formæ ſiue actus ſunt per ſe exiſtentes. Eodem modo diſſolui poteſt argumētum illud: Quemadmodum accidentia rerum naturalium
C ſine earum ſubſtantia eſſe non poſſunt, ita nec earum ſubſtantia ſine accidentibus. Soluetur enim, ſi dicas, etſi res naturales, vt ſubſtantiæ naturales ſunt, ſine accidentibus eſſe nequeant; tamen eis, quatenus ſubſtantiæ ſunt, nil repugnat, ſine accidentibus exiſtere, vt patet in ea ſubſtantia quæ accidentium capax non eſt: cuiuſmodi eſt ſola diuina ſubſtantia; cùm interim nullum accidens natura ſua ſine ſubſtantia eſſe
D poſſit. Itaque vis argumenti in eo poſita eſt, quòd accidentia, nec per ſe eſſe natura ſua, nec ſine ſubſtantia eſſe poſſunt; at ſubſtantiæ & per ſe exiſtunt, & nihil eis repugnat, quatenus ſubſtantiæ ſunt, ſine accidentibus exiſtere.

[e] *Sed & veteres.*

QVartum argumentum & veterum Philoſophorum & recentiorum authoritate vtitur. Nam cùm omnes de tota entium vniuerſitate

agere inſtituerent, omniúmq; principia, elementa, & cauſas indagarent, in ſubſtantiis tãtùm hæc ipſa quærebant, quòd cætera omnia . . . . . nomine ac præcipua conſideratione entium digna non eſſe, meritò arbitrarentur. Sed hoc intererat, quòd recentiores qui Platonem ſequebantur, vniuerſalia magis ſubſtantias eſſe exiſtimarent, quàm ſingularia; proinde, ea potiùs eſſe principia quàm ſingularia iudicarent: cùm tamen veteres Phyſici, vt Thales Mileſius, Democritus, Empedocles, & alij priſci naturæ interpretes, ſingularia potiùs eſſe principia crederent, vt ignem ſingularem, terram item, & ſimilia, non corpus vllum cõmune. Id quod ea de cauſa acciderет: A quòd veteres ſenſuum iudicium ſectantes, in rebus ſingulis potiùs experientia duce verſarentur: recentiores autem Dialectica facultate inſtructi, cùm definitiones rerũ communium diſſerendo ſoliti eſſent colligere, ex iis demonſtrationes aliáſque argumentationes conficerent, vniuerſalia potiùs eſſe principia quàm ſingularia iudicabant. Vtrumque tamen verum eſſe non dubium eſt, nempe principia, cauſas & elementa, & vniuerſalia eſſe & ſingularia, B quemadmodũ & effecta vtroque modo ſumi poſſunt. Niſi quòd hoc peccauit Plato, quòd vniuerſalia per ſe cohærere, magíſque ſubſtantias eſſe putabat, quòd cõtrà accidit, vt ſeptimo libro explicatum eſt.

Κεφάλαιον β'.

Text. 5. Οὐσίαι δὲ τρεῖς· μία μὲν, αἰσθητή. C ἧς ἡ μὲν ἀΐδιος, ἡ δὲ φθαρτὴ, ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν, οἷον τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ζῷα. ἡ δ' ἀΐδιος, ἧς ἀνάγκη τὰ στοιχεῖα λαβεῖν εἴτε ἕν, εἴτε πολλά. ἄλλη δὲ ἀκίνητος. [b] ταύτην φασί τινες εἶναι χωριστήν· οἱ μὲν εἰς δύο διαιροῦντες, [c] οἱ δὲ εἰς μίαν φύσιν τιθέντες τὰ εἴδη καὶ τὰ μαθηματικά· [d] οἱ δὲ τὰ μαθηματικὰ μόνον
Text. 6. τούτων. [e] ἐκεῖναι μὲν δὴ φυσικῆς D (μετὰ κινήσεως γάρ) αὕτη δ' ἑτέρας, εἰ μηδεμία αὐτῆς ἀρχὴ κοινή. Ἡ δ' αἰσθητὴ οὐσία μεταβλητή. [f] εἰ δ' ἡ μεταβολὴ, ἐκ τῶν ἀντικειμένων, ἢ τῶν μεταξὺ, ἀντικειμένων δὲ μὴ πάντων (οὐ λευκὸν γὰρ ἡ φωνὴ) ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀνάγκη εἶναι καί τι τὸ μεταβάλλον εἰς τὴν ἐναντίωσιν. οὐ γὰρ τὰ ἐναντία μεταβάλλει. Ἔτι τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' ἐναντίον οὐχ ὑπομένει.

CAPVT II.

Subſtantiæ verò tres ſunt; vna ſenſibilis, cuius alia ſempiterna eſt, alia corruptioni obnoxia, quam omnes concedũt, vt plantæ, & animalia (ſempiterna, inquam, cuius elementa neceſſe eſt accipere ſiue vnum, ſiue plura) alia immobilis. Text. 5.

Hanc quidam ſeparabilem eſſe dicunt, partim in duo genera diuidentes; partim [c] *ad vnam naturam reuocantes, cùm ideas tum Mathematica entia; partim* [d] *ex his ſola Mathematica conſtituentes. Ac illæ* [e] *quidem Naturalis diſciplinæ ſunt, cùm motui ſubiectæ ſint;* Text. 6. *hæc verò alterius eſt ſcientiæ, ſi nullum eis commune principium eſt, ſubſtantia verò ſenſibilis, mutabilis eſt. Quòd ſi* [f] *mutatio ex oppoſitis aut mediis eſt, nec tamen ex oppoſitis omnibus (vox enim non album eſt) ſed ex contrario; neceſſe eſt aliquid eſſe quod in contraria mutetur. neque enim ipſa contraria mutantur. Accedit quòd hoc quidem manet: contrarium verò non manet: eſt*

Omnes pro αὐτῆς videntur legiſſe αὐταῖς.

ἔστιν ἄρα τι τρίτον παρὰ τὰ ἐναντία, ἡ ὕλη. [g] εἰ δὴ αἱ μεταβολαὶ τέτταρες, ἢ κατὰ τὸ τί, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ποσὸν, ἢ ποῦ· καὶ γένεσις μὲν ἡ ἁπλῆ καὶ φθορὰ, ἡ κατὰ τόδε· αὔξησις δὲ φθίσις, ἡ κατὰ τὸ ποσόν· ἀλλοίωσις δὲ, ἡ κατὰ τὸ πάθος· φορὰ δὲ, ἡ κατὰ τόπον· εἰς ἐναντιώσεις ἂν εἶεν τὰς καθ' ἕκαστον αἱ μεταβολαί. ἀνάγκη δὴ μεταβάλλειν τὴν ὕλην δυναμένην ἄμφω. [h] ἐπεὶ δὲ διττὸν τὸ ὂν, μεταβάλλειν πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ ὄν· οἷον, ἐκ λευκοῦ δυνάμει, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ λευκόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' αὐξήσεως καὶ φθίσεως. ὥστε οὐ μόνον κατὰ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὄντος γίγνεται πάντα· δυνάμει μέντοι ὄντος, ἐκ μὴ ὄντος δὲ ἐνεργείᾳ· [i] καὶ τοῦτό ἐστι τὸ Ἀναξαγόρου ἕν (βέλτιον γὰρ ἦν ὁμοῦ πάντα) καὶ Ἐμπεδοκλέους τὸ μίγμα καὶ Ἀναξιμάνδρου· καὶ ὡς Δημόκριτός φησιν, ἦν ὁμοῦ πάντα δυνάμει, ἐνεργείᾳ δ' οὔ. ὥστε τῆς ὕλης ἂν εἶεν ἡμμένοι. [k] πάντα δ' ὕλην ἔχει ὅσα μεταβάλλει· ἀλλ' ἑτέραν· καὶ τῶν ἀϊδίων, ὅσα μὴ γεννητὰ, κινητὰ δὲ φορᾷ· ἀλλ' οὐ γεννητὴν, ἀλλὰ πόθεν ποῖ. [l] ἀπορήσειε δ' ἄν τις, ἐκ ποίου μὴ ὄντος ἡ γένεσις. τριχῶς γὰρ τὸ μὴ ὄν. εἰ δή τί ἐστι δυνάμει, ἀλλ' ὅμως οὐ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ἕτερον ἐξ ἑτέρου. οὐδ' ἱκανὸν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα. διαφέρει γὰρ τῇ ὕλῃ· ἐπεὶ διὰ τί ἄπειρα ἐγένετο, ἀλλ' οὐχ ἕν; ὁ γὰρ νοῦς, εἷς. ὥστε εἰ ὕλη μία, ἐκεῖνο ἐγένετο καὶ ἐνεργείᾳ, οὗ καὶ ἡ ὕλη ἦν δυνάμει. [m] τρία δὴ τὰ αἴτια, καὶ τρεῖς αἱ ἀρχαί· δύο μὲν ἡ ἐναντίωσις, ἧς τὸ μὲν λόγος καὶ εἶδος, τὸ δὲ στέρησις, τὸ δὲ τρίτον, ἡ ὕλη.

A *eſt igitur materia tertium aliquid præter ipſa contraria.*

Text.7. *[g] Si ergo quatuor mutationes ſunt, in ſubſtantia, in qualitate, aut quantitate, aut loco; & generatio quidem ſimplex & corruptio eſt ea, quæ fit in ſubſtantia; accretio autem & decretio, quæ in quantitate; alteratio verò quæ in affectu: latio denique quæ in loco; inter ſingula profectò contraria mutationes erunt. Neceſſe igitur eſt mutari materiam, quæ vtrumque poſſit.*

Text.8. B *[h] Cùm autem duplex ſit ens: quicquid mutatur, ex eo quod eſt potentia in id quod eſt actu, mutatur, vt ex eo quod potentia album eſt, in id quod actu eſt album: eodémque modo in accretione & decretione. Quo fit vt non ſolum per accidens ex non enti fieri aliquid contingat, ſed etiam ex ente omnia fiant: verùm ex ente potentia, actu verò nõ ente.*

Text.9. *[i] Atque hoc eſt vnum illud Anaxagoræ (melius eſt enim, quàm ſimul o-* C *mnia) & illa Empedoclis, & Anaximandri mixtio: & illud Democriti, ſimul erant poteſtate omnia, actu verò minimè. Itaque materiam tetigerunt.*

Text.10. *[k] Quæcumque autem mutantur, materiam habent omnia, ſed tamen aliam atque aliam, etiam ea ſempiterna quæ gigni non poſſunt, ſed loco mutari poſſunt, verùm haud generabilem, ſed quæ ex loco & in locum mutationem ſubeat.*

Text.11. *[l] Sed quærat aliquis ex cuiuſmodi nõ ente generatio fiat. Tribus enim modis nõ* D *ens dicitur. ſi quid igitur potentia eſt, ex eo vtique fit: non tamen ex quolibet, ſed alterum ex altero. Neque verò ſatis eſt quòd res omnes ſimul ſint: differunt enim materia. Nam cur infinita fieret, cùm mens vna ſit? Quare ſi materia vna eſſet, illud certè actu fieret, cuius materia eſſet potentia.*

Text.12. *[m] Tres igitur ſunt cauſæ triáque principia; duo quidem contraria, quorum alterum ratio & forma eſt, alterum priuatio, tertium verò materia.*

EXPLANATIO CAPITIS SECVNDI.

[a] *Subſtantiæ tres ſunt.*

CVm docuiſſet, præcipuam primi Philoſophi conſiderationem in ſubſtantia verſari, tradit hoc loco generalem ſubſtantiæ diuiſionem, vt à ſubſtantiis naturalibus, ad eas quæ vltra naturales ſunt, & quæ directò, vt ita dicam, ad hanc ſolam ſcientiam ſpectant, perueniat: ad has enim niſi ab illis conſcendere Philoſophus non poteſt, vt pote niſi ab effectis ad cauſas. Ait ergo tria eſſe ſubſtātiarum genera, vnum earum quæ ſenſibiles ſunt, & gignuntur, ac intereunt, quod genus omnes norunt, & docti & indocti, in quo ponuntur plantæ, animalia, & cætera huiuſmodi. Alterum, earum quæ & ſenſibiles ſunt, quòd aſpectu cernantur, & ſempiternæ, cuius elementa ſeu potiùs principia in hoc libro inueſtiganda ſunt, vbi numerus ſubſtantiarum ſeparatarum colligitur, quæ quidem ſunt principia, & cauſæ cælorum motrices, eorúmque lationum fines. Abutitur enim hoc loco Ariſtoteles elementi nomine pro principij, vt paulo inferiùs, cùm priuationem quoque elementi nomine comprehendit. Eſt enim propriè elementum, non externum ſed internum principium. Atque hæc duo genera in vno & eodem conueniunt ſubſtantiæ ſenſibilis, (ſeu quod idem eſt) corporeæ aut mobilis. Tertium genus eſt immobilium ſubſtantiarum, ſiue incorporearum, immaterialiúmve, ſiue quæ ſenſu percipi nequeunt; idem enim hæc ſignificant. Vnde colliges, non eſſe eam diuiſionem doctrinæ Ariſtotelis conſentaneam, qua ſubſtantia diuidi à quibuſdam ſolet in corpoream, & incorpoream; tum corpoream, in ſimplicem & miſtam; denique miſtam in animatam ſeu viuentem, & animæ expertem. Nam iſto modo ſubſtantia generabilis & corruptibilis, non erit vnum genus, ſed partim neceſſariò ponetur ſub ſimplici ſubſtantia, quam diuidunt in corpora cæleſtia, quæ ſunt corruptionis expertia, & elementa vulgata, quæ gignunt & intereunt: partim comprehendet totum genus miſtarum ſubſtantiarum; quod ſimplici ſubſtantiæ ex altera parte reſpondet. Itaque nullum genus ſubalternum aſſignari poteſt, quod iuxta hanc diuiſionem per differentiam generabilis & corruptibilis conſtituatur: quod valde abſurdum eſt. Aduerte autem, Alexandrum & Themiſtium non cognoſcere verba illa [ſempiterna inquam] ſed eorum loco ea quæ Argyropylus poſuit, nempe [atque huius] quæ ad ſubſtantiam corruptibilem refert Themiſtius, Alexander autem ad totum genus ſenſibilis ſubſtantiæ. Sed nos communem vulgatámque lectionem ſequuti ſumus, & Græcam & Latinam.

[b] *Hanc quidem.*

EXponit aliorum opiniones de ſubſtantiis immobilibus: in eo enim omnes conueniunt, quòd ſint à rebus ſenſibilibus ſeiunctæ; moueri enim alioqui poſſet, cùm ſenſibiles mouerentur, neque eſſent immobiles. Sed in eo differunt, quòd Plato, & qui eum ſequuti ſunt, iuxta duplicem abſtractionē, ſeparationémve vſurpatā à Dialecticis & Mathematicis; vnam, qua vniuerſalia à ſingularibus abſtrahuntur; alteram, qua quātitates à qualitatibus ſenſibilibus denudātur, duo ponit genera ſubſtātiarum immobiliū; vnum idearū, hoc eſt, vniuerſalium, quæ ſeparatim exiſterent; alterum, quantitatum Mathematica

thematicarũ,ſeu quæ nullis qualitatibus ſenſibilibus affectæ eſsẽt; quas quãtitates illi à ſubſtantiis corporeis nõ diſtinguebãt,aut certè diſtinguere non videbantur.Qui omnes in eo errore verſabãtur,vt putarẽt,quemadmodum res verè apprehenduntur, ita verè exiſtere,cùm tamẽ nihil veritati noſtrę apprehẽſionis obſtet, quòd aliter apprehendantur, aliter exiſtant, modò non affirmemus,eas ita eſſe in rerum natura, vt à nobis apprehenduntur:tunc enim ſola eſſet falſa apprehenſio. Nunc autem non id aſſerimus,ſed ſolùm concipimus vniuerſalia,relicta omni ſingularium conſideratione,eò quòd ſingularia in ratione vniuerſalium non includantur: eodémque modo concipimus quantitates, ſemota omni qualitatũ apprehenſione, quòd qualitates ad conceptum & rationem quantitatum minimè pertineant.

[c] *Partim ad vnam.*

HOs ait Alexander fuiſſe Pythagoricos; quod de Pythagoricis recentioribus,qui Platonem in ſententia idearum ſequebantur, intelligendum videtur. Namque hi cùm reiicerẽt magnitudines à ſenſibilibus ſeparatas,ideas tamen & numeros ſeparatos admittebant,quòd faterentur ideas eſſe quoſdam numeros,quos ideales vocat Ariſtoteles 14.libro huius operis.

[d] *Partim ex his.*

SIgnificat alios Pythagoricę ſectę Philoſophos, à quibus idearum opinio non admittebatur.

[e] *Ac illæ quidem.*

IAm docet, quænam ſubſtantiæ ad Phyſicum, quæ ad primum Philoſophum pertineant;aítque,eas quæ motui ſubiectę ſunt,cuiuſmodi ſunt omnes ac ſolę ſenſibiles,ad Phy-

A ſicum; cæteras, ad primum Philoſophum, ſi modò nullũ principium commune habeant cum ſenſibilibus ſubſtantiis, quod de interno principio, cuiuſmodi ſunt materiale ac formale, intelligẽdum eſt:hoc enim ſolum in cauſa eſſe poſſet vt immobiles ſubſtantiæ Phyſicæ conſiderationi ſubeſſent;adhuc enim eſſent ſenſibiles. Verùm fieri nequit vt res vlla ex materia & forma conſtãs, ſit immobilis,cùm vtraque naturæ ra-
B tionem ſubeat, quæ principium eſt motus, vel etiã quietis, vt interpretati ſumus ad 5. librum cùm motus definitionem explicaremus. Quocirca ſi cælum Empyreum ex materia & forma conſtat, vt eſt aſſerendum,mobile profectò eſt, et ſi ratione finis ad quem creatum eſt, non moueatur,quemadmodum nec tota terra. Quia tamen ſubſtantiæ mobiles cum immobilibus hoc commune habeant,quòd ſint ſubſtantię,
C quod quidem genus eſt vtriuſque velut materiale principium, quod oppoſitis differentiis quaſi formatur ad conſtitutionem mobilis & immobilis ſubſtantiæ; illud autem ex ratione mobile non ſit (alioqui immobiles ſubſtantiæ mobiles eſſent)non dubium eſt,quin hoc quoque genus ad primi philoſophi conſiderationem pertineat.Neque enim ad Phyſicum pertinere poteſt, qui nihil ſine motu aut propenſione ad
D motum tractare poteſt.

[f] *Quòd ſi mutatio.*

CVm duo communia genera ſubſtantiarum conſtituerit, vnum ſenſibilium ſeu mobiliũ, quod complectitur omnes corruptibiles & incorruptibiles,alterum immobilium, quod ad omnes immobiles ſeu immateriales citra Deum diffunditur; ex hoc loco ad finẽ vſque 5. capitis ea paucis repetit quæ de

ſenſibilibus dixerat, cùm .... tum etiam .... vt reliqua deinceps capita in cõſideratione immobiliũ cõſumat; niſi quòd vltimum, in quo de ſummo vniuerſi bono diſputabit, vtriuſque generis rationem habebit. Atque vt à materia incipiat, quæ fundamentum & origo eſt omnis mutabilitatis in rebus naturalibus: reuocat primùm in memoriam eam demonſtrationem, qua illam eſſe atque adeo neceſſariam eſſe conſtabiliuerat. Cuius demonſtrationis vis in eo poſita eſt, quòd cùm omnis mutatio ſit ex contrario aut medio in contrarium (neque enim ad mutationem ſatis eſt oppoſitio contradictoria; cùm verbi cauſa, album non fiat ex quouis non albo, vt ex voce quæ non eſt alba, ſed ex nigro aut medio colore affecto) neceſſe eſt aliquid ſubeſſe quod ex altero in alterum mutetur; tum quia vnum merè contrarium, non mutatur in alterũ, (ſiquidem, albedo non fit nigredo, nec contra) ſed album in nigrum, & vice verſa in quibus aliquid commune eſt, quod priùs vni, deinde alteri contrario ſubſit; tum etiam quia in omni mutatione ſemper aliquid remanet, quod antea erat, quódque ſolum mutatum dici poteſt; atque hoc eſt ſola materia ſubiectumve vtriuſque contrarij.

g *Si ergo quatuor.*

EX diuiſione mutationis in quatuor genera, oſtendit cuius modi naturæ ſit materia prima: cùm enim ad tria genera mutationum in quantitate, in qualitate, & in loco, ſatis ſit materia ſubiectúmue completum, & actuale, compoſitum videlicet ex priori materia, & forma ſubſtantiali, quod vocatur materia ſecunda; tamen ad mutationẽ in ſubſtantia, quæ materialis ſimplex dici-
A tur, nempe cum ſubſtantia ipſa generatur, neceſſe eſt vt materia ex ſe omni forma careat, tam accidentali, quæ ſubſtantialem ſupponit, quàm ſubſtantiali, ſitque pura potentia, hoc eſt, quæ ſuapte natura vtriuſque formæ & eius quæ abiicitur, & eius quæ acquiritur, ſit capax, & omnino formarum omnium tam ſubſtantialium quàm accidẽtalium: ad quas eius poteſtas ſe extendit;
B omniúmque priuationum quæ illis opponuntur, & ſuo modo contrariæ dicuntur.

h *Cùm autem duplex ſit.*

QVia veteres Phyſici ea ratione negabant mutationem ſubſtantialem, ne cogerentur fateri aut ens fieri ex non ente, quod eſſet (vt putabant) aliquid fieri ex nihilo, aut certè ens fieri ex ente, quod admittendum non credebant, quia id quod iam eſt, non fit: Ariſtoteles ex
C natura materiæ, quam puram potentiam eſſe docuit, eorum dubitationem diſſoluit. Nam cùm duplex ſit ens, nempe ens actu, & ens potentia, & quicquid mutatur, ex eo mutetur quod eſt ens potentia, in id quod eſt actu, vt inductione patet in tribus accidentalibus mutationum generibus, hinc fit vt in ſubſtantiali dicere poſſimus ens fieri & ex nõ ente, & ex ente; ex non
D ente quidem per accidens, quatenus fit ex materia priuationi ſubiecta, cuius ratione dicitur non ens, nempe tale quale futurum eſt: quę tamen eo modo ſpectata non eſt omnino nihil: ex ente autem per ſe, quatenus fit ex ente quod non eſt actu tale, quale futurum eſt, ſed potentia duntaxat.

i *Atque hoc eſt vnum illud.*

DOcet hanc materię naturam omnino potentialẽ, omnes veteres Phyſicos ſubodoratos eſſe, nec tamen penitus eam attigiſſe. Anaxa-

goras

goras enim Chao illo ponendo, in A quo vno dicebat, omnia fuiſſe permiſta materiæ,naturã quaſi ſomniabat, neque tamen rectè dicebat; melius eſt enim vt omnia dicantur fuiſſe poteſtate in aliquo, quo pacto contraria pugnare inter ſe non po, terant, quàm actu,quod ipſe aſſerit, minimis tamen particulis omnibus permiſta, quod certè intelligi nullo modo poteſt. Itaque ſi animaduertiſſet diſtinctionem entis in ens po- B tentia, & ens actu, facilè ad veritatis comprehenſionem perueniſſet. Eodémque modo ait dici poſſe de ſententia Empedoclis, cùm concordia dominante omnia ſimul fuiſſe aſſerit; Itémque de ſententia Anaximandri & Democriti, quorum ille in infinito quodam medio inter ignem & aërem;hic,in infinitis atomis omnia dicebant præfuiſſe: niſi quòd Democritus quaſi magis oculatus,nõ actu ſed potentia res omnes C in illa atomorum infinitate præceſſiſſe voluit, quamquam id haud perſpicuè explicauit.

k *Quæcunque autem mutantur.*

VT cõpleat materiæ explicationem, docet, omnia quæ mutantur,materiam habere;non tamen eandem.Quæ enim gignuntur & intereunt, materiam habent cum priuatione aliarum formarum ſubſtan- D tialium coniunctam;ſempiterna verò corpora etſi habent materiã cum priuatione diuerſorum ſituum, non tamen generabilem, hoc eſt, coniunctam cum priuatione aliarum formarum ſubſtantialium, ex qua occaſio generationis ſumitur: ídque ob eam cauſam, quòd non niſi earum formarum quas habent,capaces ſint,vt libro 10.oſtenſum eſt.

l *Sed quærat aliquis.*

VT luculentiùs exponat id quod paulo antè dixerat,ex non ente per accidens fieri generationẽ, quærit ex quo tandem non ente fiat. Atque cùm non ens tribus modis dicatur (tametſi ab eo hoc loco nõ explicantur) vno quod nihil omnino eſt alterum nõ ens in ſubiecto quod eſt priuatio;tertiũ, quod non eſt ens actu ſed potentia,cuiuſmodi eſt materia reſpectu eius rei cuius formam accipere poteſt: breuiſſimè reſpondet, fieri quidem ex non ente quod ſit potẽtia ens, vt ignem ex eo quod non eſt ignis,ſed tamen potentia ignis; vtpote ex materia priuata forma ignis, ac proinde quæ habeat aptitudinem & propenſionem ad formam ignis. verùm hoc quod iam dictum erat paulo antè, non eſſe ſatis. Nam præter materiam primam, quæ in omni generatione ſubiicitur, neceſſe eſt vt pro ratione diuerſarum rerum,quæ gignuntur,diuerſæ quoque materiæ ſecundæ præcedant ipſam formarum introductionem. Neque enim ſatis eſt ad res generandas, quòd materia prima ex ſe ad omnes formas propenſa ſit,niſi diſpoſitionibus diuerſarum rationum ad formas diuerſarum ſpecierum præparetur. Vnde fit, vt non quodlibet immediatè fiat ex quolibet, ſed certæ ſpeciei ſubſtantia ex certa & determinata diſpoſitione, ſeu, quod idem eſt, ex certa & determinata materia ſecunda. Quocirca malè audiebat Anaxagoras, quòd proximè ex vno chao, & ab vna mente agentis primi,omnia genita eſſe dixiſſet. Vbi enim agens vnum eſt,& vna materia,non diuerſa,(minùs etiã infinita)ſed certũ aliquid generatur,illud nimirũ ad quod materia proxima,in proxima potentia eſt.Quod de generatione naturali intelligendũ eſt non de artificiali,cùm mens artificis ex eadẽ materia proxima,varia admodum effecta poſſit producere.Neque obeſt quòd

Deus

Deus Opt. Max. diuina arte ex nihilo produxit res omnes naturales: namque in ipſa etiam earum creatione non nudam materiam primam,ſed tam multas ac varias ſecundas produxit, quàm multas ſimul formas ſubſtantiales ſpecie diuerſas.

A [m] *Tres igitur ſunt.*

Colligit tres eſſe cauſas & principia generationis, vbi nomine cauſæ abutitur pro principij, quod dixerim, ne quis illum putet priuationem propriè cauſam appellare. Quamquam fortaſſe verbis illis [triáque principia] ſe correxit, quaſi dixerit[triáve principia.]

Κεφάλαιον γ.

B Μετὰ ταῦτα ὅτι οὐ γίνεται οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος· λέγω δὲ τὰ ἔσχατα. πᾶν γὰρ μεταβάλλει τι, καὶ ὑπό τινος, καὶ εἴς τι. ὑφ' οὗ μὲν, τοῦ πρώτου κινοῦντος· ὃ δὲ, ἡ ὕλη· εἰς ὃ δὲ, τὸ εἶδος. εἰς ἄπειρον οὖν εἶσιν, εἰ μὴ μόνον ὁ χαλκὸς γίνεται στρογγύλος, ἀλλὰ καὶ τὸ στρογγύλον, ἢ ὁ χαλκός. ἀνάγκη δὴ στῆναι μετὰ ταῦτα,

Text.13. C [b] ὅτι ἑκάστη ἐκ συνωνύμου γίνεται οὐσία. τὰ γὰρ φύσει οὐσίαι, καὶ τὰ ἄλλα. ἢ γὰρ τέχνῃ, ἢ φύσει γίγνεται, ἢ τύχῃ, ἢ τῷ αὐτομάτῳ. ἡ μὲν οὖν τέχνη, ἀρχὴ ἐν ἄλλῳ· ἡ δὲ φύσις, ἀρχὴ ἐν αὐτῷ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. αἱ δὲ λοιπαὶ αἰτίαι στερήσεις

Text.14. τούτων. [c] οὐσίαι δὲ τρεῖς· ἡ μὲν ὕλη, τόδε τι οὖσα τῷ φαίνεσθαι. ὅσα γάρ ἐστιν ἁφῇ καὶ μὴ συμφύσει, ὕλη καὶ ὑποκείμενον· ἡ δὲ φύσις, καὶ τόδε τι εἰς ἣν καὶ ἕξις τις. ἔτι τρίτη ἡ ἐκ τούτων ἡ καθ' ἕκαστα· οἷον Σωκράτης ἢ Καλλίας. D [d] ἐπὶ μὲν οὖν τινῶν, τὸ δέ τι οὐκ ἔστι παρὰ τὴν συνθετὴν οὐσίαν, οἷον, οἰκίας τὸ εἶδος, εἰ μὴ ἡ τέχνη. οὐδ' ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ τούτων· ἀλλ' ἄλλον τρόπον εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶν, οἰκία τε ἡ ἄνευ ὕλης, καὶ ὑγίεια, καὶ πᾶν τὸ κατὰ τέχνην· ἀλλ' εἴπερ, ἐπὶ τῶν φύσει.

CAPVT III.

Poſt [a] hæc intelligendum, nec materiam fieri,nec formam : dico autem quæ extrema ſunt. Quicquid enim mutatur, aliquid eſt,& ab aliquo, & in aliquid mutatur. Ab aliquo quidem, vt primo mouente:cuius autem mutatio eſt;illud eſt materia : id verò in quod mutatur, eſt forma. In infinitum ergo abitur, ſi non ſolum æs fit rotundum, ſed etiam rotunditas ipſa aut æs ipſum fit. Stetur igitur neceſſe eſt.

Illud [b] præterea ſciendum, vnamquamque ſubſtantiam à re vniuoca fieri. Text.13. *Quæ enim natura fiunt, ſubſtantiæ ſunt, itemque cætera. Aut enim natura, aut arte,aut fortuna, aut caſu fiunt. Atque ars quidem principium eſt in alio; natura autem principium eſt in ipſo; (homo enim hominem generat) cæteræ verò cauſæ harum ſunt priuationes.*

Subſtantiæ [c] verò ſunt tres. Alia eſt materia, quæ eo ipſo quòd apparet, hoc Text.14. *aliquid eſt. Quæcumque enim tactu non copulatione cohærent, materia ſunt & ſubiectum. Alia verò natura,& hoc aliquid,ad quam itur, quæq; habitus quidam eſt. Tertia inſuper, quæ ex his conſtat,ſingularíſque,vt Socrates, aut Callias. In [d] quibuſdam igitur hoc aliquid non eſt præter compoſitam ſubſtantiam,vt forma domus non eſt niſi ars ipſa, neque horum eſt generatio & corruptio:ſed alio modo ſunt & non ſunt, tum domus ſine materia,tum ſanitas, tum etiam quidquid ab arte eſt:ſed ſi ſunt, in iis ſunt quæ natura conſtant.*

Text. 15. διὸ δὴ οὐ κακῶς ὁ Πλάτων ἔφη, A ὅτι εἴδη ἐστὶν ὁπόσα φύσει, εἴπερ ἐστὶν εἴδη ἄλλα τούτων, οἷον πῦρ, σάρξ, κεφαλή. ἅπαντα γὰρ ὕλη ἐστί, καὶ τῆς μάλιστ' οὐσίας ἡ τελευταία.

Text. 16. [e] τὰ μὲν οὖν κινοῦντα αἴτια, ὡς προγεγενημένα ὄντα· τὰ δ' ὡς ὁ λόγος, ἅμα. ὅτε γὰρ ὑγιαίνει ὁ ἄνθρωπος, τότε καὶ ὑγίεια ἐστί· καὶ τὸ σχῆμα τῆς χαλκῆς σφαίρας ἅμα, καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα.

Text. 17. εἰ δὲ καὶ ὕστερόν τι ὑπομένει, B σκεπτέον. ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει· οἷον, εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ νοῦς. πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως.

Text. 18. [f] φανερὸν δὴ, ὅτι οὐδὲν δεῖ διά γε ταῦτ' εἶναι τὰς ἰδέας. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ὁ καθ' ἕκαστον τὸν τινά· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. ἡ γὰρ ἰατρικὴ τέχνη, ὁ λόγος τῆς ὑγιείας ἐστί.

Quocirca non malè Plato dixit, formas eorum eſſe quæ natura conſtarent, ſi tamen aliæ ſunt aliarum rerum formæ, vt ignis alius, caro, caput: omnia enim materia ſunt, vltima etiam eius quæ maximè ſubſtantia dicitur. Text. 15.

Ac mouentes [e] quidem cauſæ velut antè exortæ ſunt; quæ verò vt ratio habentur, ſimul exiſtunt. Nam cùm homo eſt ſanus, tunc etiã ſanitas ſit; & cùm figura ænea eſt, ſimul etiam ænea ſphæra. Text. 16.

An verò poſtea aliquid permaneat, conſiderandum eſt: in quibuſdam enim nihil prohibet; vt ſi anima tale quid ſit, non omnis tamen ſed mens ipſa. Namque vt omnis permaneat, forſitan fieri non poteſt. Text. 17.

Perſpicuum igitur [f] ex his, ideas non eſſe neceſſarias. Homo enim hominem generat, ſingularis vtique ſingularem; eodémque modo in artibus res habet; ſiquidem medendi ars eſt ipſa ſanitatis ratio. Text. 18.

EXPLANATIO CAPITIS TERTII.

** Poſt hæc.*

QV æ ſuperiori capite, poſt generalem ſubſtantiæ diuiſionem, repetiuit Ariſtoteles, ad materiæ explicationem pertinebant; nunc ea commemorat, & aliquanto profundiùs tractat quæ ad formam ſpectant; tametſi nonnulla de materia adhuc repetit, in quibus illa cum forma ſuo modo communicat. Illud igitur primum in mentẽ reuocat, quod libro ſeptimo luculentiùs docuerat, nec materiam vltimam, neque vltimam formam fieri, hoc eſt, generari propriè. Vocat autem vltimam ipſam materiam primam, formámque vltimam, eam quæ ſubſtantialis eſt; quæ principia ſunt vltima in reſolutione, quemadmodum in compoſitione ſunt prima. Excipit autem materiam ſecundam, quæ ſubiectum eſt accidentium, quia compoſita eſt ex materia prima & forma ſubſtantiali, propriéque generatur & corrumpitur: formam item ſecundam (hoc enim nomine intelligi poteſt totum compoſitum, quod etiam ſecundo phyſicorum lib. formæ nomine comprehendit) quia generatio ad hanc tendit, tanquam ad totalem terminum; & corruptio ab hac ipſa eodem modo proficiſcitur. Probatio autem ad illud incommodum ducit negantem, vt cogatur admittere infinitionem materiarum & formarum, niſi in aliqua vltima materia, & in aliqua vltima forma conſiſtatur, quæ tota res in contextu eſt perſpicua.

[b] *Illud prætereà ſciendum.*

HOc pertinet ad explicationem ſolius conditionis formarum ex conſideratione agentium, de qua re item lib. ſeptimo diſputatum eſt. Docet igitur quicquid fit (intellige autem per ſe & nō per accidens)à re ſibi vniuoca fieri, vt hominem ab homine,& equum ab equo, ac proinde à re quæ habet formā eiuſdem nominis, & rationis cum ea qua ipſum conſtat:formę enim ſunt quibus res aſſimilantur inter ſeſe,ac diſtinguntur. Verùm vniuocatio hæc intelligenda eſt vel in ſpecie, vel in communiori aliqua ratione, ita tamen vt illud à quo fit;ſi non ſit eiuſdem ſpeciei cum eo quod fit, contineat tamen illud virtute ac potentia ſuæ naturæ. Multa enim fiunt in his inferioribus, quæ non habent cauſam efficientem vniuocam ſibi in ſpecie, aut ſi habent, non fiunt ſemper ab illa. Sed ab ea cum qua .... aliqua ratione conueniant, vt culices qui nunquam à culice, ſed à ſole, aut intelligentia, & mures qui aliquando à mure, aliquando à ſole generari dicuntur, quòd virtute continere dicantur huiuſmodi imperfecta animalia. Probatio huius rei ex inductione ſumitur:quicquid enim fit, ſiue per ſe,inquam, ſiue per accidens fit, aut arte (ſub qua intellige quamlibet intentionem, eius qui mente aliquid efficit) aut natura;aut certè fortuna, quod eſt præter intentionem eius qui mente operatur; aut caſu, quod eſt præter intentionem propenſionémque operantis natura.Quæ duæ cauſæ poſteriores, cùm ſint cauſæ per accidens, meritò dicuntur ab Ariſtotele priuationes corruptionéſue duarum priorum. In iis autem quæ arte aut natura fiunt, ſemper id quod fit, habet formam ſimilem

A formæ efficientis,ſi non ſpécie,certè in cōmuniori aliqua ratione eo modo quo diximus.Nam quæ fiūt arte, ſemper habēt ſimilē ſpecie formam cum forma quæ eſt in mente artificis.Quæ autem natura, maiori parte habent ſimilem ſpeciem, interdum tamen ſimilem genere, ſeu preſsè ſeu latè accepto generis nomine. Cùm igitur ſola ea quæ fortuna & caſu fiunt,nō per ſe ſed per accidens

B fiant; ac proinde non mirum ſit ſi non aſſimilētur ſuis agentibus in eo in quo ab eorum intentione deuiant (namque in eo in quo non deuiant, non fiunt ab eis per accidens ſed per ſe,vt homo trium fortaſſe pedum ab homine in eo quod eſt homo) verum relinquitur pronūciatum illud, quicquid per ſe fit, à re ſibi vniuoca fieri, ſeu (quod eòdem redit) à re quæ habet formam eiuſdem nominis & rationis, cum ea qua ipſum

C conſtat,vt explicatum à nobis eſt.

Aduerte autem diſtinctionem artis à natura, quam hîc ponit Ariſtoteles, in eo ſitam eſſe, vt ars dicatur principium motionis eius rei,in qua non eſt; natura autem eius in qua eſt; quod quo pacto intelligendum ſit,in explicanda naturæ definitione, ad quintum lib.diximus.

[c] *Subſtantiæ verò ſunt tres.*

HOc item pertinet ad explica-

D tionem naturæ formarū, quæ eiuſmodi eſt, vt nunquam exiſtant antequam materiam informent; in quibuſdam autem nihil prohibebat quominus poſt diſſolutionem compoſiti,ſeorſim ac per ſe in rerum natura cohæreant. Quod vt doceat,ſimúlque de materia déque toto cōpoſito nonnihil tradat,præmittit tripartitam ſubſtantię diuiſionem,non quidem in ſpecies, ſed in partes eſſentialiter componentes, quæ ſunt materia & forma, & in ipſum com-

poſi

ſitum. Ait igitur, materiam eſſe hoc aliquid per formam; hoc enim ſignificat (vt Themiſtius rectè interpretatur) cùm ait, eo ipſo quod apparet, ſeu (quod idem valet) quaſi in lucẽ prodit: alioqui ſi omni forma ſpoliata concipiatur, non poteſt dici hoc aliquid, niſi poteſtate illa & habilitate, vt per formam cerni poſſit, & in rebus per ſe ſubſiſtentibus ſuo modo numerari. Id quod colligitur ex materia rerũ quę arte conficiuntur, ſi modò ex multis ſeparatíſque coagmententur, vt domus ex lateribus & calce, & nauis ex tabulis & clauis, quibus illæ compinguntur: In his enim planè diſtincta eſt materia à rebus quæ ex illa conficiuntur, cùm ſint res plures ac diſtinctæ inter ſe, & à tota re quæ ex omnibus componitur: quę res plures non eſſent hæc aliqua, niſi diſtinctas formas haberent, & per eas ſe cernendas exhiberent. Nam cùm partes ex quibus res conſtat, natura ipſa copulatæ ſunt inter ſe, veluti partes humani corporis, neque vnquam ante totius generationem ſeparatim extiterũt; res obſcurior eſt, cùm nihil aliud quàm ipſum totum eſſe videatur. Id quod veteres Phyſicos adduxit, vt materiam à tota naturalis rei ſubſtantia non diſtinguerent, ſeu (vt veriùs dicam) vt ſolam materiam totam illius ſubſtantiam eſſe crederent, nec diuerſarum diſtinctionem aliam eſſe dicerent, quàm quæ variis accidentibus efficerentur. Hanc expoſitionem illorum verborum [eo ipſo quod apparet] traducit Auerroes ad hoc tantùm, vt materiã, declaret, hoc loco eſſe ſingularis poſitiuè per formam, quæ cùm alioqui ſit vniuerſale ſubiectum, eſt vno numero priuatiuè, vtpote vt antecedit natura ſua ſingulari omnes formas. Sed non eſt cur vſque adeo reſtringantur verba

A illa, vt non etiam per ea declaret Ariſtoteles materiam eſſe hoc aliquid, ideſt, ſubſtantiam per formam, ſiue vt ſingularis, & hæc poſitiuè ſiue abſolutè, & vt materia in commune ſumpta. Itaque cùm ſubſtantiæ hoc maximè proprium habeant; vt ſuo modo quæque ſit hoc aliquid ſeu per ſe ſubſiſtẽns (quod nulla ratione accidentibus conuenit) in eo intelligendum eſt poſitam eſſe hanc trimembrẽ diuiſionem, vt materia

B ſubſtantiæ ſit hoc aliquid per formam, forma autem per hoc quod per ſe ipſam dat eſſe ac ſubſiſtẽtiam materiæ, totíque compoſito; at totum compoſitũ per hoc quod ipſum per ſe eſt, hoc aliquid & maximè ſubſtantia, vt poſt pauca verba ſubdit Ariſtoteles. Quod autem ait, formam eſſe item naturam, ad quam generatio contendit, non tollit quominus materia etiam natura ſit, cùm eodem modo natura dicatur, qua

C dicitur hoc aliquid: nempe quatenus formæ, quæ præcipuè naturæ rationem habet, capax eſt. Dicitur quoque forma habitus quidam, vel vt à priuatione oppoſita diſtinguatur; vel quia generatio, acceptio quędam eſt, non materię ſed formæ; quæ tum demum habetur, cùm generatio completa eſt. Denique quod hîc dicitur, totum compoſitum eſſe ſingularem ſubſtantiam, non impedit quominus concipi poſſit vt vniuerſale quippiam: ſed hoc ad ipſum

D opus generationis ſpectat, quæ non eſt niſi ſingularium, vt cæterę omnes actiones; quod initio huius operis explicatum eſt.

[a] *In quibuſdam igitur.*

CVm docuiſſet formam ſubſtantialem eſſe hoc aliquid, vt naturam ad quam tendit generatio; compoſitámque ſubſtantiam ex ea conſtare: Iam illud certum eſſe ait,

præter quædam compoſita, nullam eſſe formam, quæ hoc aliquid ſit, ac per ſe extra compoſitum cohæreat, quod ipſum Plato admittit, veluti in iis quæ arte conficiuntur. Niſi quis ea exemplaria, quæ ſunt in mentibus artificum, formas eorum quæ arte conficiuntur, ſeparatas eſſe dicat: verùm eæ formæ ſubſtantiæ non ſunt, vt cohærere per ſe poſſint, ſed mera accidentia; nec proinde vt ſubſtantiæ, per generationem incipiunt B eſſe, aut per corrruptionem deſinũt, ſed ea ratione tantùm qua ipſorum artificum mente concipiuntur, aut obliuione euaneſcunt, quas etiam artefacta ſine materia hoc loco appellat, vt domum aut nauem immaterialem. Quare non malè Platonem dixiſſe ait, cùm docuit, formas ſeparatas ſiue ideas non eſſe niſi rerum naturalium, quæ nimirum materia & ſubſtantibus formis conſtarent. Non malè, inquit, ſi modò vllæ eiuſ- C modi formæ admittendæ eſſent, vt præter ignem hunc, ex materia & forma conſtantem, ſit quædam ignis forma ſeparata, ſiue ignis idealis, eodémque modo alia idealis caro, aut ideale caput. Illud enim ipſi compertum eſſe; iſthæc omnia materiam includere, cùm ſine qualitatibus ſenſibilibus neque eſſe neque intelligi poſſint, ſíntque materiales partes ſubſtantiæ ſenſibilis, non ſolùm ſi illa definiatur in commune, D ſed multo etiam magis, ſi ſumatur vt partes ſingularis ſubſtantiæ, quæ maximè ſubſtantia dicitur.

c Ac mouentes quidem.

IAm ſuam ſententiam adhibet de formis rerum naturalium, aítque non perinde ſentiendum de illis eſſe atque de cauſis mouentibus (quod idem de quouis modo agentibus dictum eſſe intelligit Alexander) vt quemadmodum mouentes præcedunt tempore ſua effecta, ita etiam præcedant formæ ſubſtantiales. Re enim vera diſpar in his ratio eſt: nam cauſæ mouentes ſunt cauſæ à quibus motus oritur, vt neceſſe ſit eas antè exiſtere, quàm ſint res ipſæ quæ per motum efficiuntur. At formæ ſubſtantiales, cùm ſint cauſæ formales, quæ propterea dicuntur rationes eorum quæ fiunt, quòd in eis ſitum ſit illorum naturæ complementum; ſimul incipiunt eſſe, cùm ea quæ fiunt, eſſe incipiunt. Hoc enim commune eſt formis omnibus, ſiue ſubſtantialibus, veluti formæ humanæ, qua fit Socrates; ſiue accidentalibus, vt ſanitati, qua ille fit ſanus; aut figuræ rotundæ, qua æs in ſphæram conformatur, vt non priùs tempore, ſed tum primùm exiſtant in rerum natura, cùm exiſtunt primùm ea compoſita, quæ ex illis conſtant. Num autem, quæ ſubſtantiales ſunt, diſſolutis compoſitis naturalibus permaneant in rerum natura, ac per ſe cohæreant, rem eſſe ait conſideratione dignam. Hoc tamen apertè pronunciat, nihil prohibere quominus aliquæ permaneant: vt ſi anima tale quiddam ſit, vt poſt mortem viuẽtis permanere dicatur, non omnis tamen, ſed ſola mẽs ſiue anima intellectiua. Cuius rei hæc eſt ratio: quia cæteræ animæ non poſſunt habere operationem vllam ſine organo corporeo: at anima intellectiua poteſt, cùm de ratione intellectus non ſit, vt indigeat operatione corporis, niſi quandiu eſt in corpore mortali, quatenus fermè nihil intelligit niſi concurrente ſimul operatione phantaſiæ; quæ organo corporeo infixa eſt: tametſi aliquando intellectus ab omni ſenſuũ operatione abſtrahitur; vt in vehementi aliqua contemplatione. Quo loco cùm Ariſtoteles cæteras animas diſſolutis compoſitis permanere non

poſſe

poſſe affirmat, (vſus enim eſt verbo A [forſitan] quia hac de re hoc loco non ex inſtituto diſputat) multo id clarius relinquitur in formis non viuentium, cùm eadem ſit in illis, atque adeò maior ratio.

[f] *Perſpicuum igitur eſt.*

EX eo quòd dixerat, cauſas mouentes tempore præcedere ſua effecta, formales autẽ tum primùm eſſe, cùm primùm illa exiſtunt; colligit, ideas ad generationem rerum B non eſſe neceſſarias: nam neque aliis agentibus, neque aliis formis opus eſt, niſi ſingularibus: homo enim priùs exiſtens, hominem poſteriùs exiſtentem generat, non vniuerſalis vniuerſalem, nec vniuerſalis ſingularem, nec ſingularis vniuerſalem, ſed ſingularis ſingularem, quod cernimus in Sophroniſco patre, & filio Socrate, aliíſque omnibus cauſis naturaliter .... eodémque modo animam Socratis non priùs experi- C mur eſſe, quàm Socrates exiſtat; vt inanis & commentitia ſit alia formalis cauſa Socratis antè exiſtens, quæ ad generationem Socratis concurrat. Sed quia Plato de forma exemplari, non de informante loquebatur, cùm ideas poneret; has etiam ſeparatas eſſe nõ eſſe neceſſe, ex dictis etiam colligendum eſſe vult. Nam cùm dictum ſit, ſemper effectum eſſe ſimilem agenti, quod eſſe non poteſt, niſi ratione formæ, ſitque certum, omne agens naturale eniti, vt ſibi aſſimilet id quod patitur; ſatis habent formæ agentium, vt ſint exemplaria eorum quæ efficiũt. Quòd ſi de vera forma exemplari, quam agens imitetur, ſit quæſtio; eadem illa qua agens agit, eſt exemplar eius quam inducere nititur in materiam: ſemper enim agens ſimilem ſibi effectum producit, qui aut eiuſdem nominis & rationis ſit, aut certè ſe modo aliquo imitetur, vt paulo antè dictum eſt: id quod multo etiam clarius eſt in operibus artis, ex quibus multa quaſi venamur, & intelligimus in operibus naturæ. Non priùs enim Polycletus, verbi gratia, ſtatuam effingit, quàm animo conceptam habeat ſtatuæ figuram. Nec medicus priùs ægrotum curat, quàm ſanitatis rationem mente cõcipiat: niſi quòd agentia naturalia ipſa naturæ propenſione ad ſibi ſimilia procreanda impelluntur: qui autem ex arte operantur, & omnino mente aliquid efficiunt, ſola electione voluntatis ad agendum propendent.

Κεφάλαιον δ'.

Text. 19. D Τὰ δ' αἴτια καὶ αἱ ἀρχαὶ ἄλλα ἄλλων ἐστὶν ὡς, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἂν καθόλου λέγῃ τις καὶ κατ' ἀναλογίαν ταὐτὰ πάντων. [b] ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερον ἕτεραι, ἢ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ, καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ τῶν πρός τι. καὶ καθ' ἑκάστην δὴ τῶν κατηγοριῶν ὁμοίως. [c] ἀλλ' ἄτοπον, εἰ ταὐτὰ πάντων· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἔσται τὰ πρός τι, καὶ ἡ οὐσία.

CAP. IV.

CAuſæ verò[a] *& principia modo quodam alia aliorum ſunt: quodam autem non ſunt, ſi quis vniuersè loquatur, & proportione eadem omnium eſſe velit.* Text. 19.

[b] *Quæret enim quis, num diuerſa, an eadem ſint principia & elementa ſubſtantiarum, & eorum quæ ad aliquid ſunt, aliorúmque prædicamentorum ſimiliter. Atqui* [c] *abſurdum eſt, ſi eadem ſint omnium: conſtabunt enim ex eiſdem ea quæ ſunt ad aliquid, & ſubſtantia:*

τί οὖν τοῦτ' ἔσαι; παρὰ γὰρ τὴν οὐσίαν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατηγορούμενα, οὐδὲν ἔσαι κοινόν· πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον, ἢ ὧν στοιχεῖον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ οὐσία στοιχεῖον τῶν πρός τι, οὐδὲ τούτων οὐδὲν τῆς οὐσίας.

Text.20. [d] ἔτι πῶς ἐνδέχεται πάντων εἶναι τὰ στοιχεῖα ταὐτά; οὐδὲν γὰρ οἷόν τ' εἶναι τῶν στοιχείων, τῷ ἐκ τῶν στοιχείων συγκειμένῳ τὸ αὐτό· οἷον τῷ βα, τὸ β ἢ α.

Text.21. οὐδὲ δὴ τῶν νοητῶν στοιχεῖόν ἐστιν· οἷον τὸ ἓν, ἢ τὸ ὄν. ὑπάρχει γὰρ ταῦτα ἑκάστῳ τῶν συνθέτων. οὐδὲν ἄρα ἔσαι αὐτῶν, οὔτ' οὐσία, οὔτε πρός τι, ἀλλ' ἀναγκαῖον. οὐκ ἔστιν ἄρα πάντων ταὐτὰ

Text.22. στοιχεῖα. [e] ἢ ὥσπερ λέγομεν, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ. οἷον ἴσως τῶν αἰσθητῶν σωμάτων, ὡς μὲν εἶδος τὸ θερμόν, καὶ ἄλλον τρόπον τὸ ψυχρόν, ἡ στέρησις. ἡ ὕλη δὲ τὸ δυνάμει ταῦτα πρῶτον καθ' αὑτόν. οὐσίαι δὲ ταῦτά τε καὶ τὰ ἐκ τούτων, ὧν αἱ ἀρχαὶ ταῦτα. ἢ εἴτε ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ γίνεται ἕν· οἷον, σὰρξ, ἢ ὀστοῦν· ἕτερον ἀνάγκη ἐκείνων εἶναι τὸ γινόμενον. τούτων μὲν οὖν ταὐτὰ στοιχεῖα καὶ ἀρχαί, ἄλλων δ' ἄλλα. πάντων δὲ οὕτως μὲν εἰπεῖν, οὐκ ἔστι· τὸ ἀνάλογον δέ· ὥσπερ εἴ τις εἴποι, ὅτι ἀρχαί εἰσι τρεῖς, τὸ εἶδος, καὶ ἡ στέρησις, καὶ ἡ ὕλη. ἀλλὰ τούτων ἕκαστον, ἕτερον περὶ ἕκαστον γένος ἐστίν· οἷον ἐν χρώματι λευκόν, μέλαν, ἐπιφάνεια· φῶς, σκότος, ἀήρ· ἐκ δὲ τούτων ἡ ἡμέρα καὶ

Text.22. νύξ. [f] ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ ἐνυπάρχοντα αἴτια, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτὸς, οἷον τὸ κινοῦν, δῆλον ὅτι ἕτερον ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον. αἴτια δ' ἄμφω· καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή. τὸ δ' ὡς κινοῦν ἢ ἱστῶν, ἀρχή τις καὶ οὐσία. ὥστε στοιχεῖα μὲν κατὰ ἀναλογίαν, τρία· αἰτίαι δὲ καὶ ἀρχαί, τέσσαρες· ἄλλο δ'

A *Quid igitur hoc erit? nam præter ſubſtantiam, & alia quæ prædicantur, nihil commune eſt: elementum autem prius eſt iis quorum eſt elementum. Sed neque ſubſtantia elementum eſt eorum quæ ſunt ad aliquid, neque horum quicquam ipſius ſubſtantiæ.*

[d] *Præterea quonam pacto fieri poteſt, vt eadem ſint omnium elementa? nullum enim elementum idem eſſe poteſt atque id quod ex elementis conſtat, vt A, aut B. id quod AB.* Text.20. *Neque igitur vllum ex* Text.21.
B *intelligentibus elementum eſt, vt ens aut vnum: inſunt enim hæc in ſingulis compoſitis. Quod ſi ita eſt, nullum eorum erit aut ſubſtantia aut ad aliquid: at neceſſe eſt. Ita fit vt non ſint omnium eadem elementa.*

[e] *An (vti diximus) modo quodã ſunt, modo alio non ſunt? veluti fortaſſe corporum ſenſibilium calor eſt, vt forma, & alio modo frigus, priuatio; materia verò, id quod primum per ſe poteſtate eſt hæc ipſa. Subſtantiæ autem ſunt & hæc, &* Text.22.
C *quæ ex his conſtant, quorum hæc ſunt principia, aut ſi quid ex calido & frigido vnum fit, vt caro aut os, diuerſum enim ab illis ſit id quod fit, neceſſe eſt. Atque horum quidem hæc principia ſunt, alia verò aliorum. Omnium autem hoc modo eadem principia dicere non licet; proportione autem licet, vt ſi quis dicat, tria eſſe principia, formam, priuationem, & materiam. Sed tamen horum quodque in vno quoque genere diuerſum eſt, vt in colore album, & nigrum, ſuperficies; lu-*
D *men, tenebræ, aër; ex his autem dies, & nox exiſtunt.*

[f] *Cùm autem non ea tantùm quæ inſunt, cauſæ ſint, ſed etiam quæ ſunt extra, vt id quod mouet; perſpicuum eſt, aliud eſſe principium, aliud elementum, & vtrumque cauſam eſſe, & in hæc principium diuidi; idque quod mouet aut motum cohibet, principium quoddam eſſe ac ſubſtantiam. Itaque principia quidem proportione ſunt tria; cauſæ verò & principia quatuor, ſed aliud principium* Text.23.

in

ἐν ἄλλῳ· καὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὡς κινοῦν, ἄλλο ἄλλῳ. ὑγίεια, νόσος, σῶμα· τὸ κινοῦν, ἰατρική· εἶδος, ἀταξία τοιαδί, πλίνθοι· τὸ κινοῦν, οἰκοδομική· καὶ δὴ εἰς ταῦτα διαιρεῖται
Text. 24. ἡ ἀρχή. [g] ἐπεὶ δὲ τὸ κινοῦν, ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς ἄνθρωπος, ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ διανοίας τὸ εἶδος, ἢ τὸ ἐναντίον, τρόπον τινὰ τρία αἴτια ἂν εἴη, ὡδὶ δὲ τέτταρα. ὑγεία γάρ πως ἡ ἰατρική· καὶ οἰκίας εἶδος, ἡ οἰκοδομική· καὶ B ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ. ἔτι παρὰ ταῦτα, ὡς τὸ πρῶτον πάντων κινοῦν πάντα.

A *alio eſt, primáque cauſa quæ mouens eſt, alia etiam eſt in alio. Sanitas, morbus, corpus; id quod mouet Medendi ars: forma, inordinatio talis, lateres; id quod mouet Ædificandi facultas; atque in hæc principium diuiditur.*

[g] Quoniam verò mouens in materialibus Text. 24. *quidem homo eſt mouens, in iis autem quæ à mente fiunt, forma aut contrarium; modo quodam tres erunt cauſæ; alio verò quatuor: ſanitas enim quodammodo ars medendi eſt; & forma domus ars ædificandi; & homo etiam hominem generat. His [h] accedit id quod eſt primum omnium, mouénſque omnia.*

EXPLANATIO CAPITIS QVARTI.

[a] *Cauſæ verò & principia.*

VBi ea repetiuit atque adiecit quæ ad materiæ ac formæ explicationem maiorémque cognitionem pertinebant, eo quòd ſint interna principia ſubſtantiarum mobilium; tertiúmque principium quod eſt priuatio, vno tantùm aut altero verbo tetigiſſet, quod nihil in eo entitatis naturæve inuenitur; eam quæſtionem fuſiùs & accuratiùs diſcutit in his duobus capitibus, quàm libro tertio, & vndecimo propoſuerat, atque vtcunque tractauerat, ſint ne cauſæ ac principia rerum omnium, eadem, an diuerſa. Ita tamen eam pertractat, vt in ipſo ſtatim initio aſſerat quid generatim in ea ſentiendum ſit: Deinde more ſolito rem ipſam in dubium vertat, eáque præſtet in progreſſu, quæ ad veritatem eliciendam videntur opportuna. Ait igitur, cauſas & principia, ſi quid vniuersè dicendum eſt, modo quodam alia aliorum eſſe, modo alio non eſſe, ſed eadem; tametſi non eadem ſimpliciter, ſed proportione quadam, ſeu imperfecta ſimilitudine in eis retenta.

[b] *Quærat enim quis.*

PRoponit quæſtionem ipſam explicatiùs, nempe in generibus omnium prædicamentorum, ex quibus ſpeciatim nominat genus ſubſtantiarum, & eorum quæ ſunt ad aliquid, quòd ſint quaſi extrema quoad eſſe: nam ſubſtantiæ ſunt per ſe ipſæ; abſoluta verò accidentia ſunt per ſubſtantias quas afficiunt, neque ad aliud referunt: at ea quæ ad aliquid dicuntur, etſi ſubſtantias afficiunt, vt abſoluta accidentia, tamen hoc proprium habent, vt ad aliud referant. Loquitur autem in ea proponenda de principiis tantùm internis, quæ vocat elementa, quia pòſt loquetur de externis.

[c] *Atqui abſurdum eſt.*

QVòd non ſint omnium eadem principia interna ſeu elemēta, dua

duabus rationibus probat, quarum prior eſt: Quia ſi eadē ſint omnium remotiſſima etiam genera, vt ſubſtantiarum, & eorum quæ ſunt ad aliquid, ex eiſdem elementis conſtabunt, quod fieri non poteſt. Oporteret enim, vt eſſent aut præter omnia prædicamenta, aut in eorum aliquo: at nihil eſt præter illa omnia, quod non ſolùm omnibus commune ſit, ſed etiam prius, cùm tamen elemētum prius eſſe debeat iis, quorum eſt elementum. Vt autem ſint omnia in genere ſubſtantiæ, ea ratione fieri nequit: quia nec ſubſtantia, verbi cauſa, poteſt eſſe elementum eorum quæ ſunt ad aliquid, neque id quod eſt ad aliquid, ſubſtantiarum.

[d] *Præterea quonam pacto.*

SEcunda ratio eſt: Quia nullum elementum eſt idē cum eo quod ex elementis conſtat, vt patet in A & B, quæ ſunt elementa huius ſyllabæ BA. alioqui idem eſſet ſui ipſius cauſa. Quod cùm pateat in elementis, quæ reali compoſitione conſtituunt, quæque dici poſſunt realia; verum quoque eſſe ait in iis quæ conſtituunt compoſitione intelligibili, quæ quidem vocat elementa intelligibilia, qualia ſunt genera in compoſitione ſpecierū, & ſpecies in compoſitione indiuiduorum. Nam neque iſta ſunt omnino idem, atque ea quæ conſtituunt; ſpecies enim differentiæ ſpecificæ additione excedit ſuum genus, & indiuiduum eam ſpeciem, ſub qua eſt additione differentiæ indiuiduantis. Quo fit vt non rectè dixerit Plato, ens & vnum eſſe principia rerū omnium, cùm enti & vni nihil addi poſſit ad compoſitionem vllius rei. Nihil enim addi poteſt enti, vt cum eo aliquod ens particulare componat; eſſet enim illud non ens, ſicque ali-

A quod ens ex ente & non ente componeretur. Eodémque modo nihil addi poteſt vni ad compoſitionem huius aut illius vnius; eſſet enim illud non vnum, ſicque vnum ex vno & non vno conſtaret: quæ cùm fieri nequeant (quicquid enim vnquam eſt, & ens & vnum eſt) apertè concluditur, ens & vnum, quę inſunt per identitatem in quouis ente & vno (ſic enim intelligenda ſunt verba illa B [inſunt enim hæc in ſingulis cōpoſitis) idem omnino eſſe atque illud. Quæ omnia valde congruunt cum eo quod diximus ad librum 4. nempe ens immediatè ſignificare entia omnia, ſiue ſimplicia ſiue cōpoſita; quod idem dicendum eſt de vno. Cùm igitur nullum elęmentum (ne intelligibile quidem) idem ſit cum eo quod ex elementis conſtat, rectè colligit Ariſtoteles, ſi eadem C eſſent elemēta rerum omnium, ſubſtantiarum nimirum & accidētium, fore vt ea neque eſſent ſubſtantiæ, neque accidentia, quod fieri nullo modo poteſt, cùm quicquid eſt, aut ſubſtantia ſit aut accidens.

[e] *An vti diximus.*

REſpondet propoſitæ quæſtioni, ſimúlque ſoluit argumēta propoſita, quatenus veritati aduerſari D vtcunque poſſint. Cùm autem initio quæſtionis duobus modis dixiſſet, eadem eſſe omnium principia; vno, ſi vniuersè de principiis ſit ſermo, non de principiis huius generis rerum aut illius: altero, ſi diuerſorū generum principia dicantur eadem: non vniuocè, ſed proportione quadā & ſimilitudine imperfecta, quod dicitur analogicè. Nunc oſtendit, diuerſorum generum principia, diuerſorum generum eſſe eadem proportione; oſtenſurus poſtea, eſſe eadem vniuersè accepta. Ait igitur, ſi propria quærantur cuiuſque generis

prin

principia, non eſſe illa quidem eadem: alia enim ſunt principia corporum ſenſibilium huius generis, alia illius: Vt ſi fortaſſe quis dicat ſimplicium corporum calorem eſſe formam,& frigus priuationem, materiam verò id quod per ſe vtrique viciſſim ſubiici poteſt,& omnia hæc eſſe ſubſtantias, hoc eſt, ad prædimentum ſubſtantiæ ſuis modis pertinere, vtpote vt principia eorum quæ directò ad tale genus pertinent, non vt quæ directò ponuntur. Neque enim ſemper exemplorum veritas requirenda eſt, cùm ſæpe proponantur ad res vtcunque declarãdas. Itémq; ſi calor & frigus ſimul ponãtur, vt forma miſti, veluti carnis aut oſſis, & ita in cæteris alia aliorum propria principia tradantur. Itaque hoc modo non eſſe rerum omnium eadem principia. Quòd ſi quis proportione quadam, comparatione ea eſſe eadem velit, non eſſe id negandum; vt enim ſe habẽt forma, priuatio, & materia huius generis ad hoc genus: ita illius ad illud, tametſi in ſe diuerſa ſint ab illis, & minimè conueniant vera & vniformi conuenientia; vt ſi quis dicat in genere colorum album eſſe, vt formam, nigrum, vt priuationẽ; & ſuperficiem, vt materiam; aut in genere temporum lumen à cœlo, eſſe formam; tenebras ſeu diminutum lumen, priuationem; & aërem, materiam, ex quo dies & nox efficiuntur.

f *Cùm autem non ea.*

QVia non erat loquutus de principiis externis ſed de internis, quæ peculiari nomine elementa vocaret (tametſi priuatio non ſit internum per ſe, ſed per accidens, vtpote ratione materiæ priuatæ) addit hoc loco ex cauſis externis efficientem, prætermiſſa finali, quæ non eſt principium, niſi in intentione efficientis; A itémque exemplari, quam non putat diſtingui à formali, quæ eſt in agente, vt dictum paulo antè eſt. Diſtincto igitur principio & cauſa ab elemento, vt elementa ſint tria, materia, forma, & priuatio; cauſæ autem & principia quatuor, addita tribus iam dictis efficiente cauſa & principio, quòd principium & cauſa latiùs pateant, quàm elementum; idem dicendum eſſe ait de efficiente B proprio & peculiari, vt non idem ſit in diuerſis generibus, ſed proportione idem. Exemplo ſunt artifices ſanitatis & ędificij, qui cùm non ſint omnino iidem, proportione tamen quadam iidem dici poſſunt.

g *Quoniam verò mouens.*

REuocat quatuor dicta principia & cauſas ad tria, computatis nimirum pro vno principio & cauſa, forma & efficiente, quia etſi re C differunt, ratione tamen aliqua (formaliter nimirum aut eminenter) conueniunt; ſiue id ſpectemus in operibus naturæ, vt in generatione hominis ab homine, & muris à Sole; ſiue in operibus artis & omnino mentis: exemplar enim rei ex arte faciendæ, & idolum contra artis dogmata conceptum, eiuſdem quodammodo rationis ſunt, atque forma per artem inducta; niſi quòd D hæc eſt forma cum materia, illa verò ſunt formæ ſine materia, vt ſæpe ait Ariſtoteles, ac proinde nobilioris naturæ, ſed quæ virtute contineant formas, quæ in materiã inducuntur.

h *His accedit id quod.*

DOcet his verbis, etſi huiuſmodi principia & cauſę diuerſa ſunt, in particulari tamen vnam numero efficientem cauſam & principium, quod omnia moueat, concedendum eſſe, ad quod cętera principia & cauſæ reuocentur, quod ipſe capite ſequenti inueſtigare incipiet.

A

Κεφάλαιον ε.

Text. 25. Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν χωριστὰ, τὰ δ' οὐ χωριστὰ, οὐσίαι ἐκεῖνα. καὶ διὰ τοῦτο πάντων αἴτια ταῦτα, ὅτι τῶν οὐσιῶν ἄνευ, οὐκ ἔστι τὰ πάθη καὶ αἱ κινήσεις. ἔπειτα ἔσται ταῦτα ψυχὴ ἴσως καὶ σῶμα, ἢ νοῦς, καὶ ὄρεξις, καὶ σῶμα.

Text. 26. [b] ἔτι δ' ἄλλον τρόπον τῷ ἀνάλογον ἀρχαὶ αἱ αὐταὶ οἷον ἐνέργεια B καὶ δύναμις· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλα τε ἄλλοις, καὶ ἄλλως. ἐν ἐνίοις μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ, ὁτὲ μὲν ἐνεργείᾳ ἐστὶν, ὁτὲ δὲ δυνάμει· οἷον, οἶνος, ἢ σὰρξ, ἢ ἄνθρωπος· πίπτει δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὰ εἰρημένα αἴτια. ἐνεργείᾳ μὲν γὰρ τὸ εἶδος, ἐὰν ᾖ τὸ χωριστὸν, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν· στέρησις δὲ, οἷον σκότος ἢ κάμνον· δυνάμει δὲ ἡ ὕλη. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δυνάμενον γίγνεσθαι ἄμφω. [c] ἄλ- C λως δὲ ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει διαφέρει, ὧν μὴ ἔστιν ἡ αὐτὴ ὕλη· ὧν οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ εἶδος, ἀλλ' ἕτερον· ὥσπερ ἀνθρώπου αἴτιον τά τε στοιχεῖα, πῦρ καὶ γῆ, ὡς ὕλη· τὸ ἀΐδιον εἶδος καὶ εἴ τι ἄλλο ἔξω, οἷον ὁ πατήρ· καὶ παρὰ ταῦτα ὁ ἥλιος, καὶ ὁ λοξὸς κύκλος, οὔτε ὕλη ὄντα οὔτ' εἶδος, οὔτε στέρησις, οὔτε ὁμοειδὲς, ἀλλὰ κινοῦντα.

Text. 27. [d] ἔτι δὲ ὁρᾶν δεῖ, ὅτι τὰ μὲν καθόλου ἐστὶν εἰπεῖν, D τὰ δ' οὔ. πάντων δὴ πρῶται ἀρχαὶ, τὸ ἐνεργείᾳ πρῶτον, τὸ εἴδει, καὶ ἄλλο τὸ ὃ δυνάμει. ἐκεῖνα μὲν οὖν τὰ καθόλου οὐκ ἔστιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον, τῶν καθ' ἕκαστον. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀνθρώπου καθόλου, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἀλλὰ Πηλεὺς Ἀχιλλέως· σοῦ δὲ, ὁ πατήρ· καὶ τοδὶ τὸ β, τουδὶ τοῦ β α. ὅλως δὲ τὸ β, τοῦ ἁπλῶς β α.

[e] ἔπειτα

CAPVT V.

CVm autem alia ſeparabilia ſint, alia ſeparari nequeant; illa ſubſtantiæ ſunt. Quo fit vt hæc omnium ſint cauſæ, quòd ſine ſubſtantiis paſſiones motúſque non extent. Deinde erunt hæc fortaſſis anima, & corpus, aut mens, & appetitus ac corpus. Text. 25.

[b] Alio etiam modo principia ſunt proportione eadem, vt actus & potentia. Text. 26. Verùm hæc & alia ſunt in aliis, & modo alio. Nam in quibuſdam res eadē nunc quidem actu eſt, nunc verò potentia; vt vinum, aut caro, aut homo. Sed & hæc in prædictas cauſas incidunt. Forma enim actus eſt, ſi ſeparari poteſt, & id quod ex vtroque conſtat. Priuatio autem eſt vt tenebræ, aut ægrotans; materia verò eſt poteſtate; hoc enim eſt quod vtrumque fieri poteſt. [c] Sed & alio modo differunt eſſe actu, & poteſtate, eæ res quarum non eſt eadem materia, & quarum non eadem eſt forma, ſed diuerſa; qua ratione hominis cauſa vt materia ſunt elementa ignis & terra formáq; * propria, etſi quid aliud extra eſt, vt pater, & præter hæc Sol & obliquus circulus, quæ nec materia ſunt, nec forma, nec priuatio, neque eiuſdem ſpeciei, ſed mouentia.

Græcè eſt ἐνεργείᾳ, ſed vetus interpres & Argyropylus legunt aliter. * Aliter ἀΐδιον.

[d] Præterea videre oportet, ex his alia vniuerſalia eſſe, alia non item. Text. 27. Omnium igitur prima principia ſunt id quod actu primum eſt hoc: & aliud, quod potentia. Atque ea quidem quæ vniuerſalia ſunt, non extant; id enim quod ſingulare eſt, ſingularium principium eſt; quandoquidem hominis vniuerſalis homo eſt principium. Atqui nemo ſic omnino extat, ſed Peleus Achillis principium eſt; tui autem, pater; & hoc B huius B A; omnino autem B eius quod ſimpliciter B A:

[e] ἔπειτα εἴδη τὰ τῶν οὐσιῶν· ἄλλα δὲ ἄλλων αἴτια καὶ στοιχεῖα, ὥσπερ ἐλέχθη, τῶν μὴ ἐν ταὐτῷ γένει, χρωμάτων, ψόφων, οὐσιῶν, ποσότητος· πλὴν τῷ ἀνάλογον, καὶ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει ἕτερα, οὐκ εἴδει ἀλλ' ὅτι ἡ τῶν καθ' ἕκαστον ἄλλο, ἥ τε σὴ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ κινῆσαν, καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐμή· τῷ καθόλου

Text.28. δὲ λόγῳ ταὐτά. τὸ δὲ ζητεῖν, τίνες ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ πρός τι, καὶ ποιῶν, πότερον αἱ αὐταί, ἢ ἕτεραι, δῆλον ὅτι πολλαχῶς τε λεγομένων ἐστὶν ἑκάστου, διαιρεθέντων δὲ οὐ ταὐτά, ἀλλ' ἕτερα· πλὴν ὡδὶ καὶ πάντων· ὡδὶ δὲ ταὐτά· ἢ τῷ ἀνάλογον, ὅτι ἡ ὕλη, εἶδος, στέρησις, τὸ κινοῦν. καὶ ὡδὶ τὰ τῶν οὐσιῶν αἴτια, ὡς αἴτια πάντων, ὅτι ἀναιρεῖται ἀναιρουμένων. ἔτι τὸ πρῶτον, ἐντελεχείᾳ. ὡδὶ δὲ ἕτερα πρῶτα ὅσα τὰ ἐναντία, ἃ μήτε ὡς γένη λέγεται, μήτε πολλα-

Text.29. χῶς λέγεται· καὶ ἔτι αἱ ὕλαι. [g] τίνες μὲν οὖν ἀρχαὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ πόσαι· καὶ πῶς αἱ αὐταί, καὶ πῶς ἕτεραι, εἴρηται.

A [e] *Deinde iam quæ ſunt ſubſtantiarum. Sed alia ſunt aliorum cauſæ ac principia, vt dictum eſt eorum quæ non ſunt in eodem genere, colorum, ſonorum, ſubſtantiarum, quantitatis, niſi proportione; eorum etiam quæ ſunt in eadem ſpecie, diuerſa ſunt, non ſpecie: ſed quod ſit aliud ea quæ ſingularium eſt, hæc, inquam, tua materia, & forma, & mouens, atque mea; vniuerſali autem ratione, eadem.*

Videtur poſitum δὶ pro δὴ.

B [f] *Cùm ergo quæritur quænam principia & elementa ſint ſubſtantiarũ, & eorum quæ ſunt ad aliquid, & qualium, vtrùm eadem, an diuerſa; perſpicuum eſt, eorum ſi vniuerſè dicatur, eadem cuiuſque eſſe; ſin autem diuidantur, non eſſe eadem diuerſa. Quamquam & hoc modo ſunt eadem omnium; & proportione, quòd ſint materia, forma, priuatio, & mouens: & quòd ſubſtantiarum cauſæ, ac principia ſint veluti omnium rerum principia, cùm eis ſublatis cætera tollantur. Adde quod primum eſt, actu eſſe. Alio verò modo* Text.28. *dicantur.*

C *diuerſa ſunt prima contraria: quæ quidem neque vt genera, neque vniuerſa dicuntur. Et inſuper materiæ ipſæ.* [g] *Quænam igitur & quot ſint ſenſibilium principia, & quo pacto eadem ſint, ac diuerſa, dictum eſto.* Text.29.

EXPLANATIO CAPITIS QVINTI.

[a] *Cùm autem alia ſint.*

ADdit in hoc capite modum alium quo principia rerum omnium eadem proportione dici poſſunt. Tum adiungit quonam pacto vniuerſali ratione dicantur eadem, qui modus alter erat eorum; quibus illa initio quæſtionis modo aliquo eadem appellari poſſe dicebantur. Sed antequam hæc præſtet, reuocat principia omnia, & cauſas accidentium, ad principia & cauſas ſubſtantiarum, quemadmodum proximis verbis reuocauerat cauſas omnes ad vnum numero principium effectorum, quod omnia mouet. Quo fit vt non rectè hæc pars contextus diuulſa ſit à capite ſuperiori, & huic capiti adiuncta. Ratio verò huius reuocationis eſt, quia accidentia (quæ vocat entia inſeparabilia, eo quòd ſine ſubſtantiis exiſtere non poſſunt) pendent à ſubſtantiis, quas vocat entia ſeparabilia, quia ſub aliis atque aliis accidentibus cohærent: quicquid

autem ab aliquo pendet, à principiis quoque & cauſis eius pendeat, neceſſe eſt. Neque hac reuocatione contentus Ariſtoteles (vt eſt reuocationis ſtudioſus) reuocat vlteriùs principia & cauſas ſubſtantiarum ad prima quædam in eo genere, quæ ait forſitan eſſe animam & corpus: quibus nominibus intelligit formā primi mobilis, ſi verè & propriè putat eſſe animatum. Addit autem, aut mens, & appetitus, ac corpus, quia fortaſſe non credit eſſe verè ac propriè animatum, ſed aggregatum quiddam ex primo orbe mobili & intelligentia motrice. Quòd ſi exiſtimat eſſe verè animatum anima intellectiua, quæ mens quoque dicitur, quatenus in ſuo eſſe à corpore non pendet, & habet appetitum, qui intellectum ſequitur, & vim etiam motiuam, quæ nulli rei cognoſcenti negari poteſt: ea ratione oppoſuit mentem animæ; quia non defuerunt Philoſophi, qui dicerent, cæleſtes orbes, aut ſaltem aſtra omnia, vegetatiuam habere animam, cuius facultate elementorum miſtorúmque halitu paſcantur.

[b] *Alio etiam modo.*

HIc iam ponit modum alterum, quo principia & cauſæ rerum omnium dici poſſunt eadē proportione ſeu comparatione quadam, quatenus nimirum in omnibus rerum generibus datur actus & potentia, aut certè actus tantùm, aut ſola potentia. Namque actus & potentia, vt ait, in prædictas cauſas & principia cadunt, nempe in formam, priuationem, materiam, & efficiens, quatenus hæc ipſa comprehendunt; forma enim, priuatio, & efficiens ad actum reuocantur, materia verò ad potentiam. Ait igitur, actum & potentiam non ſolùm eſſe alia in aliis generibus, ſed etiam modo alio in quodam genere, nempe rerum corruptibilium: alio verò in alio genere, incorruptibilium videlicet. Quòd autem alio & alio modo in his duobus generibus inueniantur, ea ratione oſtendit, quia in rebus quæ gignuntur & intereunt, reperit ea viciſſitudo actus & potentiæ, vt aliquando ſint potentia, aliquando actu, vt vinum & alia huiuſmodi. Quæ viciſſitudo in rebus quæ non gignuntur, nec intereunt, ſed ſemper ſunt, quod ad earum eſſe attinet, non reperitur, ſed tantùm quod attinet ad earum motus & operatio- B nes, quæ modò ſunt, modò nō ſunt. Quod cùm docuit, oſtendit quo pacto forma, priuatio, & materia reducantur ad actum & potentiam, quod in contextu perſpicuum eſt: niſi quòd ait formam eſſe actum, ſi ipſa ſit ſeparabilis, hoc eſt, abiici poſſit, vt habeat priuationem oppoſitam: quod quidem addit, vt excludat formas corporum incorruptibilium, de quibus non loquitur in hac parte contextus: eorum C enim formæ nunquam eſſe deſinūt, ſed ſemper ſunt actu, & nunquam fuerunt in potentia paſſiua; quod propriè eſt eſſe in potentia; tametſi fuerunt in virtute ſeu actiua potentia primi agentis, antequam eſſent, ac proinde modo aliquo in potententia, quod tamen non nouit Ariſtoteles. Itaque non reuocat in hac particula contextus formas cæleſtium corporum ad actum, quemadmodum nec formas per ſe ſubſi- D ſtentes, quia loquitur adhuc de iis rebus, in quibus eſt viciſſitudo actus & potentiæ, quod ad earum eſſe attinet. Qua etiam ratione videtur non reuocaſſe ad actum cauſas efficientes, quia in generalibus ac præcipuis cauſis efficientibus, quæ ſunt cæli & intelligētię, non datur, quoad earū eſſe, viciſſitudo actus & potētię.

Quod

Quod autem ad verba attinet, ſi loco illorum verborum [ἐὰν ᾖ τὸ χωριστὸν] hoc eſt[ſeparari poteſt]legendum eſt [ἐὰν ᾖ τὸ ἀχώριστον] id eſt [ſi ſeparari non poteſt] ſenſus erit,ſi ratione ſeparari nequit, vt excludantur formæ non naturales, vt ideæ, quæ Platonis ſententia & re & ratione erant ſeparabiles.Omnis enim forma naturalis,etiamſi poſſit per ſe exiſtere, vt poteſt ſola forma hominis, includit in ſua ratione materiam,à qua pendet, ſi non in eſſendo, certè in informando. Itaque ſi hoc pacto conuertendus ſit contextus, ſenſus totius membri erit, formam eſſe actum naturalem,& phyſicum, ſi ratione à materia ſeparari non poſſit: quòd ſi poſſit, iam non erit actus phyſicus, cuiuſmodi actus non ſunt ſubſtantiæ ſeparatę.Suſpicor auté ſic corrigi poſſe,quia τὰ χωριστὰ apud Ariſtotelem dici nō ſolent formæ quæ abiici poſſunt, ſed ſubſtantiæ quæ ſeparari poſſunt, vel à materia vel ſucceſſiuè ab accidentibus.Ac credibile eſt librariorū vitio detractam eſſe à verbo ἀχώριστον,priuatiuam particulam (quod facillimum fuit)quemadmodum poſt pauca verba, adiecta eſt verbo ἴδιον, pro quo in multis codicibus poſitum eſt ἀΐδιον, quo verbo æternitas formæ ſignificatur:quam lectionem omnes interpretes reiiciunt, præter vnum Perionium. Non auſi ſumus tamen contextum corrigere, quòd omnes interpretes quos viderim, legant τὸ χωριστόν.

[c] *Sed & alio modo.*

PErſequitur alterum membrum, quod priùs propoſitum erat,cùm dixit, actum & potentiam eſſe alia in aliis,hoc eſt,in alio atque alio genere: quod oſtendit dictum eſſe de duobus primis generibus rerum naturalium, nempe corruptibilium & A incorruptibilium,quorum generum non eſt eadem materia, neque eadem forma,ac proinde neque eadem priuatio, neque eædem cauſæ mouentes efficientéſve. Materia enim verbi cauſa, hominis ſunt elementa; forma verò eius propria modò eſt in materia, modò non eſt, ſed eius priuatio; cauſæ autem eius efficientes ſunt non ſolùm corruptibiles,vt parentes,ſed etiam incorruptibiles,vt Sol & alia aſtra.At(quod B ſupplendum eſt) in rebus incorruptibilibus alia ratio eſt; nam vt mittantur ſubſtantiæ ſeparatæ,& anima rationis particeps, quæ materia & forma non conſtant, certè materia & forma cæleſtium corporum longè diuerſa principia ſunt à materia & forma corruptibiliū, nec quoad eorum eſſe vlla eſt in eis priuatio, quæ formis ſit contraria, cùm eorum materia ſemper eandem formam retineat, neque aliam poſſit C accipere. Nec verò vllum ibi datur mouens corruptioni obnoxium, vt interim mittamus, quid Ariſtoteles ſenſerit de eorum efficientia à prima omnium rerum cauſa. Sunt igitur in his duobus primis rerum naturalium generibus diuerſa valde principia actus & potentiæ, præter id quod dictum eſt de viciſſitudine actus & potentiæ in corruptibilibus,quę non cernitur in incorrupti- D bilibus.

[d] *Præterea videre oportet.*

HActenus docuit, propria principia diuerſorum generum,etſi diuerſa ſunt ſimpliciter inter ſe,poſſe tamen dici eadem proportione quadam imperfectáve ſimilitudine: nunc oſtendit, poſſe quoque dici eadem vniuerſali ratione; id quod explicat in actu & potentia, quæ ſunt omnium maximè vniuerſalia, quia in omnibus rebus aut vtrum-

que aut alterum cernuntur,etiam in puro actu,& pura potentia. Ait ergo cùm principiorum alia ſint vniuerſalia,vt homo generans in commune ſumptus; alia particularia, vt hic homo generans, veluti Peleus qui Achillem genuit; aut vt elementa A,& B, communiter accepta ad cõpoſitionem ſyllabæ B A communiter etiam ſumptæ;& hoc A & hoc B ad compoſitionem huius particularis ſyllabæ B A. Tunc principia omnia poſſe dici eadem vniuerſali ratione, cùm non de his aut illis agitur, ſed in tota eorum communitate, non ita tamen vt credamus aliquid commune per ſe exiſtens eſſe actum vel potentiam, vel efficientem cauſam vel formam, vel materiam, &c. nihil enim tale eſt in rerum natura,ſed ſola ſingularia principia,quemadmodum & ſola ſingularia principiata ſeu effecta; ſed quia effectis generali ratione conſideratis cauſæ & principia reſpondent, non ſingulari ſed communi ſeu vniuerſali ratione ſumpta. Hoc enim pacto omnia omnium rerum principia & cauſæ conueniunt in eadem vniuerſali ratione cauſæ aut principij,ſiue ſumatur actus in commune ſiue potentia in commune, ſiue quoduis aliud genus principij aut cauſæ, ſiue ſolum principium,cauſáve, aut elementum in commune. Neque obiicias rationes has generales non eſſe vniuocas, ſed analogicas,ac proinde non alio modo hoc loco dici principia rerum omnium eſſe quodammodo eadem, quàm hactenus dictum ſit eſſe proportione eadem; præſertim cùm idẽ ſit Analogia atque Proportio. Hactenus enim ſumebantur principia vt propria cuiuſque generis (namque etiam ſic erant proportione eadem) hoc autem loco iam non ſumuntur vt propria, ſed vt conue- A niunt in rationibus generalibus, in quibus etiam dicuntur eadem, tametſi confuſo quodam, & minimè diſtincto conceptu, vt de ente lib. 4. diximus.

c *Deinde iam quæ ſunt ſubſtantiarum.*

Cvm initio huius capitis reduxiſſet principia aliorum generum ad principia ſubſtantiarum;docet hoc loco aut potiùs innuit, illa ipſa ſubſtantiarum principia poſſe B etiam dici rerum omnium principia vniuerſali ratione: id quòd verum eſt, ſi non ratione vniuerſali quoad prædicationem, (neque enim aut ſubſtantiæ de accidentibus; aut eorum principia de principiis accidentium dicũtur)certè vniuerſali quoad cauſandi & principiandi rationem: quo pacto ratio principiorum ſubſtantiæ, erit quodammodo ratio principiorum accidentium,eo videlicet modo quo ratio cauſæ modo C aliquo continet rationem ſuorum effectorum. Sunt igitur verba illa [Deinde iam quæ ſunt ſubſtantiarũ] hunc in modum intelligenda, ac ſi diceret Ariſtoteles, Deinde ea etiam quæ ſubſtantiarum principia ſunt, poſſunt vniuerſali ratione dici omnium rerum principia,quia eorum ratio eſt quodammodo ratio principiorum accidentium quæ ab illis pendent. Quod Ariſtoteles cùm inſinuauit, regreditur verbis illis [ſed D alia ſunt aliorum] ad explicandam magis diuerſitatem ſimpliciter eorum principiorum quæ pertinent non ſolùm ad diuerſa genera, ſed etiam ad diuerſas ſpecies, & indiuidua, ſimúlque qualemcumque eorum identitatem in rationibus eorum vniuerſalibus,vt materiæ huius & illius indiuidui in ratione communi materiæ, & formæ huius & illius in communi ratione formæ: quæ communitas etſi aliquando eſt vniuo

vniuoca, ſi principia ſumantur quatenus reuocantur ad propinquiora genera, tamen ſemper eſt analoga cùm reuocantur ad prima & communiſſima.

f *Cùm ergo quæritur.*

COlligit in ſummam ea quæ in ſoluenda propoſita quæſtione dixerat. Summa verò eſt; Primum quidem eadem eſſe principia rerum omnium, ſi principia vniuersè dicantur, id eſt, ſi ſumantur in commune, & ſub communi ratione conſiderentur: quæ tamen ratio neceſſariò eſt imperfecta & confuſa, vt diximus, ſi ſub tanta communitate ſumantur, vt ratio iam non ſit vniuoca. Quo loco verbum πολλαχῶς, quod Latinè eſt [multipliciter] ſeu [multis modis] ſumitur pro καθ' ὅλου, id eſt, vniuersè, quod & Græcè & Latinè non vniuocis modo ſed etiam analogis accommodari ſolet. Hunc enim ſenſum ratio poſtulat, & Alexander ac Themiſtius volunt. Deinde ſi principia diuidantur in particularia principia, diuerſa illa quidem eſſe ſimpliciter & abſolutè, ſed tamẽ duobus modis poſſe dici eadem, vno, proportione ſeu comparatione quadam, qua diximus vt ſe habent forma ſubſtantialis, eiuſque priuatio ad materiam primam; ita quodammodo ſe habere formam accidentalem, & eius priuationem ad materiam ſecundam; & eodem modo in efficiente; quæ analogia, dici ſolet analogia proportionis. Altero, attributione, qua dicimus, vt principia quantitatũ oriuntur ex principiis ſubſtantiarum, ita quodammodo oriri ab eiſdem principia qualitatum, & ita in cæteris accidentibus; quæ dicitur analogia attributionis; qua ratione principia ſubſtantiæ, ſunt quodammodo omnium rerum principia; ex qua re factum eſt vt

A Philoſophi qui rerũ omnium principia inueſtigabant, ſatis ſe facturos exiſtimarent, ſi ſubſtantiarum inuenirent. Tertiò, ſi quæratur quídnam ſit primum ſimpliciter in cauſando, ſeu, vt ſic dicam, in principiando: reſpondendum eſſe, id eſſe primum ſimpliciter, quod primum eſt actu. Ratio verò eſt, quia actus eſt ſimpliciter prior potentia, vt in 9. libro oſtenſum eſt: Sic dicimus ſingularia eſſe ſimpliciter prima in B cauſando & principiando, tum quia vniuerſalia non ſunt principia, niſi per ſua ſingularia, vt proximè explicatum erat: tum etiam quia etſi vniuerſalia ſunt priora ſingularibus accurata cognitione, tamen ſingularia ſunt priora vniuerſalibus, perfectione & exiſtentia: vnde & ſingulares ſubſtantiæ, ſi completæ ſint, primæ ſubſtantiæ dicuntur. Sic etiam dicendum eſt, primum efficiens eſſe primum omnium principium: tum C quia eſt primum actu, vtpote à quo pendent omnia; tum etiam quia eſt primus actus, nempe actus purus, vt inferiùs patebit. Poſtremò ſi quæratur quænam ex his omnibus magis diuerſa ſint principia, dicendum, eſſe formam & priuationem, materiáſque ipſas corruptibilium ſcilicet & incorruptibilium eſſe omnium diſſimillimas: alio tamen modo formam & priuationem, quæ dicuntur prima contraria, nec ſunt vera genera, nec vera vniuerſalia, cùm pri- D uatio non ſit ens: alio verò materiæ corruptibilium & incorruptibilium, quia vel vtraque eſt pura potentia, vt rei veritas habet, vel altera tantùm, vt quidam volunt; pura autem potentia nullius ſimilitudinis (quæ tota eſt à forma) cauſa eſſe poteſt, ſi propriè loquẽdum eſt. Quo loco rectè Alexander ait, verbũ ὅσα, vacare; qua de cauſa illud interpretati non ſumus. Verbum quoque πολλαχῶς, quem

quemadmodum paulo ſuperiùs, pro καθ' ὅλου ſumitur: niſi cui placeat D. Thomæ expoſitio, qui dictionem, multipliciter, quæ Græco ad verbum reſpondet, pro, æquiuocè, ſumit, vt ſenſus ſit, formam & priuationem diuerſa eſſe, ſed non æquiuocè, quia quandam habent inter ſe analogiam. Nobis tamen magis placet, vt idem verbum modo eodem in vtroque loco ſumatur, præſertim cùm in hoc poſteriori nil attineat de formę & priuationis cõuenientia, ſed de earũ diuerſitate, loqui. Atque hoc pacto ſatis obſcurus locus videtur intelligendus.

[g] *Quænam igitur.*

PLanè ait Ariſtoteles ſe hactenus tradidiſſe, quænam & quot ſint A principia rerum ſenſibilium ſeu mobilium, vt tranſeat ad res intelligibiles & immobiles. Quo fit vt corporum etiam cæleſtium tradiderit principia; quod tamen intelligendum eſt in genere. Nam & in cælis, tum hoc loco, tum libro nono, confeſſus eſt eſſe materiam quæcunque illa ſit, agẽs etiam ſiue mouens ..... quod vbi datur, neceſſe eſt dari formam aliquam, quæ motu acquiratur, B & eius [f] priuatio, quæ abiiciatur. Num autem in eo ſit materia prima formáque ſubſtantialis; non in ſequentibus diſcutiendũ ſupereſt, vt quidam videntur velle: eſt enim impertinens ad tractationem de ſubſtantiis immobilibus, magíſque ſpectat ad libros de cælo, ad nonúmque & decimum huius operis.

Κεφάλαιον ϛ´. C

Ἐπεὶ δ' ἦσαν τρεῖς οὐσίαι, δύο μὲν αἱ φυσικαὶ, μία δ' ἡ ἀκίνητος, περὶ ταύτης λεκτέον, [b] ὅτι ἀνάγκη εἶναι ἀΐδιον τινὰ οὐσίαν, ἀκίνητον. αἵ τε γὰρ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων· καὶ εἰ πᾶσαι φθαρταὶ, πάντα φθαρτά. ἀλλ' ἀδύνατον κίνησιν ἢ γενέσθαι ἢ φθαρῆναι· ἀεὶ γὰρ ἦν· οὐδὲ χρόνον. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πρότερον καὶ D ὕστερον εἶναι μὴ ὄντος χρόνου, καὶ ἡ κίνησις ἄρα οὕτω συνεχὴς, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος. ἢ γὰρ τὸ αὐτὸ, ἢ κινήσεώς τι

Text. 30. πάθος. κίνησις δ' οὐκ ἔστι συνεχὴς, ἀλλ' ἢ κατὰ τόπον· καὶ ταύτης ἡ κύκλῳ. ἀλλὰ μὴν εἰ ἔστι κινητικὸν ἢ ποιητικὸν, μὴ ἐνεργοῦν δέ τι, οὐκ ἔστι κίνησις ἐνδέχεται γὰρ τὸ δύναμιν ἔχον μὴ ἐνεργεῖν. οὐδὲν ἄρα ὄφελος, οὐδὲ αὖ οὐσίας ποιήσωμεν ἀϊδίους, ὥσπερ οἱ τὰ εἴδη. εἰ μή τις δυναμένη

CAPVT VI.

QVoniam verò [a] tres erant ſubſtantiæ, duæ naturales, & vna immobilis; de hac dicendum eſt; nempe [b] neceſſe eſſe, ſempiternam aliquam ſubſtantiam eſſe immobilem. Subſtantiæ enim ſunt prima entia: quòd ſi illæ omnes ſunt corruptibiles, omnia corruptibilia ſunt. At impoſſibile eſt, motum aut oriri, aut interire; ſemper enim erat: eodémque modo tempus. Neque enim fieri poteſt vt prius & poſterius exiſtant, non exiſtente tempore. Itaque motus perinde continuus eſt atque tempus. Aut enim eſt idem quod motus, aut aliqua eius paſſio. Motus verò non eſt continuus præter localem, eúmque circularem.

Quin [c] etiamſi quid motiuum & effectiuum ſit, nec tamen aliquid agat, motus non erit: fieri enim poteſt; vt id quod potentiam habet, non operetur. Nulla ergo erit vtilitas, ſi ſubſtantias æternas fecerimus, quemadmodum ij, qui ideas ponunt, niſi in rebus Text. 30. Scribe: motiuũ & effectiuum: dele, motuum & effectuũ.

prin

ἐνέσται ἀρχὴ μεταβάλλειν. οὐ τοίνυν A οὐδ' αὐτὴ ἱκανὴ, οὐδ' ἄλλη οὐσία παρὰ τὰ εἴδη. εἰ γὰρ μὴ ἐνεργήσει, οὐκ ἔσται κίνησις. ἔτι οὐδ' εἰ ἐνεργήσει, ἡ δ' οὐσία αὐτῆς δύναμις. οὐ γὰρ ἔσται κίνησις ἀΐδιος. ἐνδέχεται γὰρ τὸ δυνάμει ὂν, μὴ εἶναι, δεῖ ἄρα εἶναι ἀρχὴν τοιαύτην, ἧς ἡ οὐσία ἐνέργεια. [d] ἔτι τοίνυν ταύτας δεῖ οὐσίας εἶναι ἄνευ ὕλης. ἀϊδίους γὰρ δεῖ, εἴπερ γε καὶ ἄλλό τι ἀΐδιον. ἐνέργεια ἄρα. [e] καίτοι B ἀπορία. δοκεῖ γὰρ τὸ μὲν ἐνεργοῦν πᾶν δύνασθαι· τὸ δὲ δυνάμενον, οὐ πᾶν ἐνεργεῖν· ὥστε πρότερον εἶναι τὴν δύναμιν. [f] ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐθὲν ἔσται τῶν ὄντων. ἐνδέχεται γὰρ δύνασθαι μὲν εἶναι, μήπω δ' εἶναι. καίτοι εἰ ὡς λέγουσιν οἱ θεολόγοι, οἱ ἐκ νυκτὸς γεννῶντες, ἢ ὡς οἱ φυσικοὶ, ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα, φασὶ, τὸ αὐτὸ ἀδύνατον. πῶς γὰρ κινηθήσεται, εἰ μη- C θὲν ἔσται ἐνεργείᾳ αἴτιον; οὐ γὰρ ἥ γε ὕλη κινήσει αὐτὴ ἑαυτὴν, ἀλλὰ τεκτονική· οὐδὲ τὰ ἐπιμήνια, οὐδὲ ἡ γῆ, ἀλλὰ τὰ σπέρματα, καὶ ἡ γονή. διὸ ἔνιοι ποιοῦσιν ἀεὶ ἐνέργειαν, οἷον Λεύκιππος καὶ Πλάτων. ἀεὶ γὰρ εἶναί φασι κίνησιν· ἀλλὰ διὰ τί, καὶ τίνα οὐ λέγουσιν· οὐδὲ ὡδὶ, οὐδὲ τὴν αἰτίαν. οὐδὲν γὰρ ὡς ἔτυχε κινεῖται, ἀλλὰ δεῖ τι ἀεὶ ὑπάρχειν, ὥσπερ νῦν φύσει μὲν ὡδὶ, βίᾳ D δὲ, ἢ ὑπὸ νοῦ, ἢ ἄλλου ὡδί. εἶτα ποία πρώτη. διαφέρει γὰρ ἀμήχανον ὅσον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Πλάτωνί γε οἷόν τε Text. 31. λέγειν, ἣν οἴεται ἀρχὴν εἶναι ἐνίοτε τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν. ὕστερον γὰρ καὶ ἅμα τῷ οὐρανῷ ἡ ψυχὴ, ὡς φησι. [h] τὸ μὲν δὴ δύναμιν οἴεσθαι ἐνεργείας Text. 32. πρότερον εἶναι, ἔστι μὲν ὡς καλῶς, ἔστι δ' ὡς οὔ. εἴρηται δὲ πῶς. ὅτι δ' ἐνέργεια πρότερον, μαρτυρεῖ

principium aliquod ſit, quod mutare poſſit. Neque igitur illa ſatis erit, neque vlla ſubſtantia ab ideis diuerſa: ſi enim non operetur, motus non erit.

Neque etiam ſi operetur quidem, ſubſtantia verò eius potentia ſit; neque enim motus erit ſempiternus; cùm fieri poſſit, vt id quod poteſtate eſt, non extet. Eiuſmodi ergo principium ſit oportet, cuius ſubſtantia ſit actus.

Præterea, [d] has ſubſtantias neceſſe eſt materiæ expertes eſſe, æternæ enim ſint oportet, ſi quid aliud ſit æternum; ſunt igitur actu, [e] tametſi non abſque dubitatione: videtur enim quicquid actu eſt, poſſe eſſe, non item quicquid eſſe poteſt, actu quoque eſſe: quo fit vt potentia ſit prior. At ſi hoc eſt, nullæ res erunt. Eusnire enim poteſt vt eſſe poſſit, nondum ſit tamen. Immò verò ſi ita eſt vt Theologi dicunt, qui cuncta ex non ente generant; ſiue vt Phyſici, qui res omnes ſimul fuiſſe aſſerunt, idem impoſſibile euenit. Quo enim pacto mouebuntur, ſi nulla ſit actu cauſa? Neque enim materia ſe ipſam mouebit, ſed ædificandi facultas; neque ſanguis menſtruus, aut terra, ſed ſemina, & genitale ſemen.

Videtur enim quidquid actu, ſeu operans eſt, poſſe operari, non ita verò quidquid potentia: quo fit, &c.

Quocirca [g] nonnulli ſunt, qui ſemper actu eſſe volunt, vt Leucippus & Plato: ſemper enim motum eſſe dicunt; ſed cur & quis is ſit, non exponunt, neque hoc modo, nec cauſam adhibent. modum *Nihil enim quouis modo mouetur, ſed aliquid ſemper exiſtat oportet, vt nunc quidem naturâ hoc modo; vi autem aut à mente, aliáve cauſa, illo modo. Deinde quiſnam primus eſt motus? intereſt enim quàm maximè quiſnam ſit. Nec* Text. 31. *verò dicere poteſt, quod interdum exiſtimat, id quod ſe ipſum mouet, eſſe principium. Anima enim poſterior eſt & ſimul, vt ipſe ait, cum cœlo orta.*

[h] Credere igitur potentiã actu eſſe priorẽ, Text. 32. *partim rectè habet, partim non rectè. Quo autem pacto id accidat, iã diximus. Eſſe verò actũ potentia priorem teſtatur*

Ἀναξαγόρας (ὁ γὰρ νοῦς, ἐνέργεια) καὶ A
Ἐμπεδοκλῆς τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος·
καὶ οἱ ἀεὶ λέγοντες κίνησιν εἶναι, ὥσπερ
Λεύκιππος. [i] ὥστε οὐκ ἦν ἄπειρον
χρόνον χάος ἢ νύξ, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ ἀεί,
ἢ περιόδῳ, ἢ ἄλλως, εἴπερ πρότερον
Text. 33. ἐνέργεια δυνάμεως. [k] εἰ δὲ τὸ αὐτὸ
ἀεὶ περιόδῳ, δεῖ τι ἀεὶ μένειν ὡσαύ-
Text. 34. τως ἐνεργοῦν. εἰ δὲ μέλλει γένεσις καὶ
φθορὰ εἶναι, ἄλλο δεῖ ἐνεργοῦν εἶναι
ἀεί, ἄλλως καὶ ἄλλως. ἀνάγκη ἄρα B
ὡδὶ μὲν καθ' αὑτὸ ἐνεργεῖν· ὡδὶ δὲ
κατ' ἄλλο. ἤτοι ἄρα καθ' ἕτερον, ἢ
κατὰ τὸ πρῶτον. ἀνάγκη δὴ κατὰ τοῦ-
το. πάλιν γὰρ ἐκεῖνο αὐτῷ τε αἴτιον
κἀκείνῳ. οὐκοῦν βέλτιον τὸ πρῶτον.
καὶ γὰρ αἴτιον ἦν ἐκεῖνο τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως·
τοῦ δ' ἄλλως, ἕτερον· τοῦ δ' ἀεὶ ἄλλως,
ἄμφω δηλονότι. οὐκοῦν οὕτως καὶ
ἔχουσιν αἱ κινήσεις. τί οὖν ἄλλας δεῖ
ζητεῖν ἀρχάς;

Anaxagoras (mens enim actus eſt) & Empedocles, qui concordiam & diſcordiam ponit; & ij etiam qui ſemper motum eſſe dicunt, quemadmodum Leucippus. Quod [i] ſi ita eſt, non erat in infinito tempore chaos aut nox, ſed aut circuitione quadam aut alio modo ſemper erant, ſi actus potentia prior eſt.

[k] *Quod ſi ſemper circuitione aliqua idem redit; aliquid ſemper permaneat oportet, quod eodem modo operetur.* Text. 33. *Si verò futura eſt generatio & corruptio, aliud quoque ſit neceſſe eſt, quod ſemper alio atque alio modo agat.* Text. 34. *Neceſſe igitur eſt, vt illud per ſe hoc agat, hoc autem modo per aliud. Aut ergo per aliud, aut per primum. Per hoc igitur neceſſariò. Rurſus enim illud & ſibi & illi cauſa erit. Primum igitur dicere melius eſt. Cur enim res ſemper eodem modo eueniant, illud cauſa ponebatur; cur autem alio atque alio modo, alterum. Cur denique ſemper aliter, vtrumque. Hoc igitur modo ſe habent motus. Quid ergo alia principia quærere oportet?*

EXPLANATIO CAPITIS SEXTI.

[a] *Quoniam verò tres.*

REpetiuit hactenus, atque compleuit ea quæ de principiis ſubſtantiarum ſenſibilium, ſiue mobilium, ac proinde de eo ſubſtantiarum genere communiter dicenda erant: nunc de ſubſtantiis quæ nec ſenſibus nec motui ſubiectæ ſunt, diſputationem aggreditur, propoſita primùm breuiùs ea ſubſtantiarum diuiſione, quam tradiderat cap. 2. huius libri. Ea verò eſt, tria eſſe ſubſtantiarum genera: duo quidem naturalium ſeu mobilium ac ſenſibilium, quorum vnum eſt, earum quæ oriuntur & intereunt; alterum, earum quæ ſempiternæ ſunt: tertium verò, earum quæ ſunt immobiles, quæque iam naturales dici non poſſunt, quòd in ſe naturam, principiúmve motus aut etiam quietis nullum habeant, quo ipſæ moueantur, vt illæ quas ſenſibus vſurpamus, quáſque moueri cernimus. Quæ diuiſio non ſupponitur quaſi certa (hoc enim eſt id de quo eſt quæſtio, ſitne aliqua immobilis & inſenſibilis ſubſtantia necne) ſed tantùm ab Ariſtotele proponitur, quòd de ea oppoſitæ eſſent opiniones, minutis quibuſdam Philoſophis negantibus, præcipuis autem quibuſque affirmantibus, dari in rerum natura ſubſtantias materiæ expertes, quæ non moueantur motu, nimirum hoc vulgari ac publi

publico qui ſenſibus percipitur. Quoniam igitur de duobus prioribus generibus hactenus diſputatum erat, & quidem, vt Themiſtius ait, plena declaratione, de ſolo tertio agendum deinceps eſſe intelligit Ariſtoteles. Neque enim probanda eſt eorum ſententia, qui contra aperta verba hæc, & extrema capitis ſuperioris, ſic illum interpretantur: quaſi ſignificet, ſe hactenus non diſſeruiſſe niſi de primo genere, deincépſque acturum de ſecundo & tertio. Quanquam non eſt negandum, nonnulla dicenda adhuc eſſe non ſolùm de ſecundo, ſed etiam de primo, occaſione inueſtigandi tertij generis.

[b] *Nempe neceſſe eſſe.*

QVia omnis immobilis ſubſtantia neceſſariò eſt ſempiterna, (id enim quod motui non ſubeſt, quonam pacto interire aut etiam gigni poſſit?) proponit primùm Ariſtoteles, ſe oſtenſurum aliquã ſempiternam ſubſtantiam eſſe immobilem. Quod vt præſtet, priùs nititur oſtendere aliquam eſſe ſempiternam. Et quidem cæleſtia corpora, nec oriri nec interire poſſe, iam ille oſtenderat in libris de cælo: vnde effici putabat ea eſſe ſempiterna, hoc eſt, nec cœpiſſe aliquando, nec deſitura vnquam. Sed quia diceret aliquis, potuiſſe illa modo alio incipere quàm per generationem, poſſéque aliquando alio modo deſinere quàm per corruptionem (ſi enim rei veritas habet, tametſi nec Ariſtoteles, nec alij Philoſophi id capiebant) alia via ingreditur ad probandum aliquam ſubſtantiam eſſe perpetuam in rerũ natura: Sic enim ratiocinatur: ſubſtantiæ ſunt prima entia, quibus peremptis omnia pereant neceſſe eſt, vt dictum eſt capite ſuperiori, & iam inde ab ipſo Categoriarũ libro, quaſi ratum ac firmum ſuppoſitum eſt: atqui aliqua accidentia ſunt ſempiterna, nempe motus ac tempus; igitur aliqua ſubſtantia ſit ſempiterna, neceſſe eſt. Quòd autem duo hæc accidentia ſint ſempiterna, probatum exiſtimat, ſi alterum probet eſſe ſempiternum, eo quòd vel idem ſint tẽpus & motus, vt quidam exiſtimarunt, aut B tempus ſit (vt reuera eſt) paſſio ſeu affectio motus, cùm ſit menſura prioris & poſterioris ſeu ſucceſſionis in motu. Quòd verò tempus ſit ſempiternum; ex eo ſe putat demonſtrare: Quia alioqui tempus tunc fuiſſet, cùm tempus non eſſet, aut tempus tunc futurum, cùm tempus non erit, quæ fieri nullo modo poſſunt. Nam ſi tempus aliquando cœpit, priùs certè non fuit quàm eſſet; ſi verò aliquando eſt futurum, non C dubium quin poſtea non erit; at prius & poſterius ſine tempore non ſunt; fuit igitur tempus quando tempus nullum erat: eritque tempus, quando nullum omnino erit. Quo fit vt etiam is qui neget tempus ſemper fuiſſe ſempérque fore, vtrumque ſimul, velit nolit, negando concedat. Quoniam verò nullus motus perpetuus eſſe poteſt præter localem eúmque circularem, qui ſolus ſine quiete media poteſt progredi D in infinitum, vt 8. Phyſicorum lib. oſtenſum eſt; hinc colligit, motum circularem, quemadmodum & tempus, eſſe ſempiternum; proinde aliquam ſubſtantiam non ſolùm à quo fiat, ſed etiam cui accidat, eſſe ſempiternam. Hanc eandem ratiocinationem, tanquam firmiſſimam demonſtrationem, extruxit Ariſtoteles eodem 8. Phyſicorum libro, vt illum hac in re, quæ propria eſt primi Philoſophi, quemadmodũ in aliis compluribus, Naturalis Philoſophiæ ad-

miniculo vtentem videamus.

Sed quia contra veritatem, præſertim Catholicam, quæ diuina reuelatione nititur, nulla poteſt eſſe demonſtratio, ad hanc argumentationem dicendum eſt, vel ipſum Ariſtotelem cogi, vt infirmam eſſe fateatur. Nam vt ille vtitur differentia quadam loci, cùm ait, extra cælum non eſſe vllum locum; ita nos vtimur differentia quadam temporis, cùm dicimus, ante Mundum non fuiſſe vllum tempus. Itaque vt illud extra, non eſt ens reale, ſiue ſuperficies aliqua continens locatum; ſed ſpatium extenſiuum, quod dicitur imaginarium, non quod pendeat ex noſtra imaginatione, cùm re vera ſit extra Mundum, ſed quia non eſt res aliqua permanens, nempe ſubſtantia vel accidens, ſed capacitas quædam rerum permanentium; ita id quod dicimus, Ante, ſiue, Prius, quod Mundum præceſſit, non fuit ens reale, nempe motus menſuratus ſecundùm ſucceſſionem, ſed ſpatium ſucceſſiuum ſeu capacitas rerum ſucceſſiuarum, quod ſpatium quoque imaginarium dici ſolet, non quod à noſtra imaginatione pendeat, ſed quia non eſt ſubſtantia nec accidens: Imò verò vtrumque, & extenſiuum & ſucceſſiuũ ſimpliciter & omnino neceſſaria ſunt, & ſine quibus nihil effici aut creari poteſt, vt oſtendimus lib. 5. Quòd ſi Ariſtoteles dicat, illud eius Extra Mũdum, quod confitetur, eſſe quid negatiuũ, quaſi dicatur: Non vbi eſt Mundus; ita quoque nos dicemus noſtrum Ante motum cæli, & Poſt motum cæli, eſſe oppoſitas differentias negatiuas, quaſi dicamus: Nondum exiſtente motu cæli, & Non iam illo exiſtente. Itaque ſiue hoc ſiue alio quouis modo reſpondeat, ad ſuum Extra tuendum, ipſe ſua ne ratione diſſoluet. Adde ſpatia hęc duo veriùs

A habere rationẽ loci & tẽporis, quàm ſuperficiem, continentem locatum motum primi mobilis, menſuratum quoad ſucceſſionem; quandoquidem nec ſuperficies, nec motus ſunt res fixæ & immobiles, (quod tamen neceſſarium eſt ad rationẽ loci & tẽporis) niſi quatenus incurrunt in huiuſmodi ſpatia, vt eodem libro explicauimus.

B Alio etiam modo ſoluit Alenſis rationem Ariſtotelis ex amplitudine æternitatis, quæ fuit prior tempore noſtro, cum quo Mundus cœpit, & erit poſterior poſt vltimum iudicij diem. Verùm ſolutio hæc, etſi verum aſſumit, petit tamen vt id gratis concedatur, ad quod probandum tota hæc diſputatio inſtituta eſt: nempe dari aliquam ſubſtantiam æternam, quam Ariſtoteles ex ſempiternitate inueſtigat.

C Sed de hac ratiocinatione aliiſque argumentis, ſi quæ ſunt, quibus Ariſtoteles Mundi æternitatem eo modo quo nunc progreditur, demonſtrare viſus eſt, neque id ſolum contra oppoſitæ ſententiæ Philoſophos, qui materiam æternam præceſſiſſe dicebant, ſed etiam contra ſcripturas ſacras, quarum notitiam habebat, quæ omnia à Deo in ipſo Mundi principio ex nihilo facta eſſe referunt; fuſiùs ad finem capitis diſputandum eſt.

D [c] *Quin etiam ſi quid.*

OStendit, non ſatis eſſe ad ſempiternitatem motus ponere ſubſtantias ſempiternas, quæ etſi mouendi vim habeant, aliquando tamen non actu mouerint. Nihil enim prodeſt ad motum efficiẽdum, ſi quid potentiam mouendi habeat, nec tamen eam exerceat. Quo pronunciato in primis Platonem taxat, quòd poſuerit ex omni æternitate ſubſtantias vniuerſales ſiue ideas, nihil agentes, ſed otioſas, futuras tamen

men

men aliquando rerum noſtratium cauſas. Quanquam ne mouendi quidem, alióve modo cauſandi potentiam illæ habere poterãt, quia actio, & quiuis cauſæ concurſus, non ab vniuerſalibus ſed ſingularibus rebus proficiſcitur, vt capite ſuperiori docuerat. Taxat deinde eos omnes, qui ſubſtantias quidem actiuas, aut vnam, aut plures ab æterno poſuerunt, ſed quæ tamen antea æterno tempore nihil egiſſent, aut aliquando quidem egiſſent, aliquando verò à motu efficiendo ceſſaſſent (à quibus tamen nec Plato eximendus eſt, quatenus Mundi Fabricatorem æternum poſuit, ex præexiſtente materia aliquando Mundum effecturum) tum Anaxagoram alióſque antiquiores, qui vel Mentem æternam aſſeruerant aliquando ex chao res eas, ex quibus effectus eſt Mũdus, ſegregaturam; tum quemuis alium authorem authoréſve, qui ex initio aliquo temporis hanc rerum vniuerſitatem ex præcedente aliqua mole aut elemento conſtituerat: tum etiam Moyſem, qui diuino numine afflatus, omnia in temporis huiuſce noſtri initio ex nihilo creata eſſe, ante omnes Philoſophos ſcripſerat. Omnes enim hos authores damnat, quòd etſi poſuiſſent æternam aliquam ſubſtantiam aut ſubſtantias, quæ mouendi agendíque omnino potentiam haberent, nihil tamen æterno tempore aut mouiſſent aut egiſſent. Omnes enim hac ratione motus ſempiternitatem, quam ipſe egregiè ſe demonſtraſſe putabat, ſuſtulerunt. Sed præterquam quòd hęc eius ratio paulo antè poſita nihil firmitatis habet; nullum omnino eſt incommodum, potentiam diuinam ex omni æternitate, donec Mundum condidiſſet, nihil extra ſe operatam eſſe; & fortaſſe etiam fieri non potuit, vt hic Mundus eo mo-

A do ac ordine, quo progreditur, ab æterno fuerit; de qua vtraque re ad finem capitis, diſputandum eſt fuſiùs.

[a] *Neque etiam ſi operetur.*

OStendit vlteriùs, nec ſatis etiam eſſe ad ſempiternitatem motus dari ſubſtantiam ſempiternam, quæ non ſolùm habeat potentiam actiuam motus, ſed etiam ſemper actu moueat (quod proximè neceſſa-
B rium eſſe probatum eſt) niſi illa ſit actus purus ſubſtantialis, ſeu forma per ſe ſubſiſtens, hoc eſt, ſubſtantia, quæ nec ſit pura potentia, vt eſt materia, neque compoſita ex materia & forma, ſed forma quædam pura, per ſe cohærens in rerum natura, qualis eſt anima rationis particeps, cùm à corpore ſeparata eſt, niſi quòd hæc eſt natura ſua apta ad compoſitionem hominis; Ariſtoteles autem vult, ſubſtantiam effectricem
C motus ſempiterni eſſe per ſe completam, nec poſſe eſſe partem alicuius compoſitæ ſubſtantiæ. Neque enim ille ex iis quæ apertè dicit hoc loco, oſtendit, eam ſubſtantiam eſſe actum omnino purum, ſiue omnis potentialitatis expertem, etiam ad varietatem motuum internorum intellectus & voluntatis, qualis eſt ſolus Deus Opt. Max. ſed eſſe actum purum in genere ſubſtantiæ, vt mox patebit.

D Cæterùm quo pacto probet inſtitutum, non ſatis liquet: Nam ſi nomine potentiæ, quam excludit ab ea ſubſtantia, intelligit potentiam actiuam, vt credit Alenſis, nempe ad mouendum & non mouendum, rectè quidem inde colligit, fore vt ſi ſubſtantia mouens talem potentiam habeat, motus cæli non ſit neceſſariò ſempiternus, quia fieri poteſt, vt non moueat. Sed inde non colligitur, illam eſſe actum purum

ſubſtantialem, quia Sol non habet talem potentiā ad motum efficiendum in his inferioribus, ſed neceſſariò mouet, & tamen non eſt actus purus ſubſtantialis, ſed verè ſubſtantia corporea ſenſibilis & mobilis.

Si verò intelligit paſſiuam ad eſſe & non eſſe ipſius ſubſtantiæ, vt D. Thomas & alij quidam exiſtimant, inoffenſo etiam pede decurret hæc argumentatio [ſi habet potentiam paſſiuam ad eſſe & non eſſe; ergo motus non erit ſempiternus, hoc eſt, poterit non eſſe ſempiternus, quia fieri poterit, vt ſubſtantia ipſa mouens non exiſtat.] Sed hinc etiam non colligitur, illam eſſe actum purum ſubſtantialem per ſe ſubſiſtentem: nam cæleſtia corpora non habent potentiam paſſiuam ad eſſe & non eſſe ſui; cùm ſint incorruptibilia, & tamen non ſunt actus puri ſubſtantiales, vt dictum eſt de Sole.

Si verò nomine potentiæ intelligit potentiam paſſiuam ad motum eius ſubſtantiæ, hoc eſt, vt illa moueatur & non moueatur, non autem ad eius eſſe & non eſſe; rectè quidem concludit, ſubſtantiam illam eſſe actum purum ſubſtantialem, quia talis actus cùm non ſit capax molis corporeæ, nullo pacto moueri poteſt motu phyſico, de quo ſolo hîc ſermo eſt. Sed hoc pacto non minima vis inferri videtur contextui, qui ſtatim primo aſpectu videtur intelligi de potentia paſſiua ad eſſe & non eſſe ipſius ſubſtantiæ. Adde, quòd hoc modo non rectè videbitur colligi, fieri poſſe vt motus non ſit ſempiternus, ſi in ſubſtantia mouente detur potentia, vt ipſa moueatur & non moueatur: poterit enim mouere, etiamſi ipſa non moueatur, quo pacto ſubſtantiæ verè mobiles, motu phyſico quieſcentes mo-A uent, vt magnes & ſuccinum.

Huic dubitationi reſpondendum videtur, non eſſe hîc nomine potentię intelligendā potentiam actiuam, neque etiam paſſiuam ad eſſe & non eſſe ſubſtantię mouētis. Neque enim ex earum negatione rectè colligitur præcipua concluſio, nempe ſubſtantiam mouentem eſſe actum purum ſubſtantialem ſeu per ſe ſubſiſtentem, vt dictum eſt: ſed intelligi ſolam potentiam paſſiuam ad
B motum & quietem. Nam & in hunc ſenſum contextus ſine vi vlla exponi poteſt [Neque etiam, inquit, ſatis erit ad ſempiternitatē motus, ſi cauſa effectiua illius operetur, hoc eſt, actu moueat. Subſtantia verò eius potentia ſit, hoc eſt, ſit potentialis, ſeu (quod idem eſt) potentiam habeat paſſiuam ad motum & eius oppoſitum. Fieri enim poteſt vt hoc dato, motus nō ſit ſempiternus, cùm
C fieri poſſit, vt motus eius paſſiuus, qui poteſtate eſt, hoc eſt, ad quam illa poteſtatem habet paſſiuam, non exiſtat.]

Verùm ſi ita eſt contextus exponendus, reddenda eſt ratio, cur ſubſtantia effectiua motus ſempiterni, ſi habeat potentiam paſſiuam, vt moueatur & non moueatur, non efficiat motum, ſi ipſa etiam nō moueatur, quæ ratio ab Ariſtotele non redditur, nec videtur reddi
D poſſe, propter exempla propoſita magnetis & ſuccini, & alia pleraque.

Dictum eſt tamen, rationē quam Ariſtoteles breuitatis cauſa hoc loco prætermiſit, & reddi poſſe, & eius fundamentum poſitum ab eo eſſe 7. & 8. lib. Phyſicorum, quod huiuſmodi eſt; nullam rem mobilem motu Phyſico à ſe ipſa moueri primò, ſed vel ab alia externa, ſi eſt nō viuens, aut viuens quod moueatur motu non viuētis, vt cùm lapis proijcitur:

ſicitur, aut homo impellitur; vel à parte aliqua ſua interna, ſi eſt viuẽs, vt cùm quis ambulat, parte vna aliã impellente. Quo iacto fundamento, ſic poteſt ratio extrui. Aut ſubſtantia illa effectiua motus ſempiterni, quæ ponitur habere potentiam vt moueatur & non moueatur motu Phyſico, eſt viuens aut non viuens: ſi non viuens, neceſſe eſt, vt ſi moueatur, ab alio externo moueatur: non poteſt igitur in ea concedi eiuſmodi potentia, niſi ponatur alia ſubſtantia ſuperior, à qua moueri poſſit, de qua cùm fieri poſſit eadem quæſtio, ſitne viuens aut non viuẽs: & ſimiliter de alia atque alia in infinitum, ſi omnes ſint non viuentes. Deueniendum eſt tandem ad aliquam viuentem ne infinitio admittatur: at qui viuens, ſi ſit mobile motu Phyſico, vt ſupponitur (alia enim ratio eſt de mouente quod non mouetur hoc genere motus) aliud corpus mouere nõ poteſt motu locali, qui ſolus ponitur ſempiternus, niſi ipſum moueatur, vt experientia ipſa conſtat, & ex eo etiam quod ſupponebatur, nunquam videlicet id fieri, niſi parte vna aliam partem mouente: ergo ſi ſubſtantia illa habet potentiam paſſiuam, vt moueri poſſit, non poterit vtique motum efficere in alia ſubſtantia, niſi ipſa moueatur. Vnde ſi futurum eſt, vt ſempiterno motu moueat, nõ habebit profectò potentiam paſſiuã motus Phyſici, ac proinde erit actus purus ſubſtantialis, ab omni mole corporea immunis, ſine qua mole perſpicuũ eſt, nullam omnino rem motu Phyſico moueri poſſe. In qua ratione, ex ſempiternitate motus ſumpta, non ſolùm probatur proximum motorem primi mobilis non habere potentiam paſſiuam motus Phyſici, ac proinde eſſe immobilem: ſed etiam idem concludit de moto-

A ribus aliorum orbium cœleſtium, qui proprios & peculiares habent motus. Quo autem pacto id probari poſſit, non ſuppoſito æterno motu, poſtea dicendum eſt.

Aduerte autem, etſi Ariſtoteles hîc apertè non colligit primum motorẽ ſimpliciter, qui in omni mouẽdi genere (etiam metaphorico motu finalis cauſæ) primus eſt, eſſe actum omnino purum: tamen id nõ obſcurè innuere. Nam vt hoc loco proxi-

B mi motores cœleſtium orbiũ oſtendunt actus puri à potentialitatẽ ad motum Phyſicum, ita par eſt colligere, primum motorem ſimpliciter ſiue primum in omni genere motuum, etiam finalis cauſæ, eſſe immunem ab omni omnino potentialitate, ac proinde purum omnino actum. Quod ideo animaduerterim, quia inferiùs hoc ipſum videtur ſupponi, quaſi ex hoc iam loco potuerit intelligi.

C

[d] *Præterea has ſubſtantias.*

COlligit ex eadem motus ſempiternitate, ſubſtantias effectrices illius, eſſe materiæ expertes. Ratio verò eſt, quia æternæ ſint oportet, ſi quid aliud æternum ſit, vt ſunt motus & tempus. Hæc tamen ratio nihil firmitatis haberet, ſi æternitas hîc ſumeretur pro æternitate ſubſtãtiæ motorum cæleſtium orbium.

D Nam cùm Ariſtoteles ſimul probaſſet orbes etiã cœleſtes eſſe ab æterno motos, & in æternum mouẽdos: non magis colligeret ex æternitate, motus eorum, motores eſſe materiæ expertes, quàm orbes ipſos cœleſtes, qui tamen materiales ſunt, ſi non materia quę ſit in potẽtia ad diuerſas formas ſubſtantiales, certè materia quæ ſit in potentia ad diuerſas accidẽtales, ſaltémque ad diuerſos ſitus, ſiue ea materia ſit pars cœleſtium

corpo

corporum, ſiue tota ipſa eorum ſub- A ſtantia quæ eſt proximũ ſubiectum, reſpectu motus localis. Sumenda eſt igitur hoc loco æternitas ſubſtantiarum mouentiũ, pro ęternitate earum in mouẽdo. Ex ea enim oſtendebatur proximè, nõ eſſe illis potentiã paſſiuam ad motum phyſicũ, & eius oppoſitam quietem, ne ſi eſſet, efficeretur, vt motus nõ eſſet æternus. Hinc ergo manifeſtè ſequitur, ſubſtantias illas motrices eſſe materiæ expertes, quia moueri nequeunt motu phyſi- B co. Quo iam loco Ariſtoteles meminit huiuſmodi ſubſtantiarum in plurali numero, cùm hactenus in hac diſputatione de motus æternitate, de vna tantùm loqueretur; quia ſatis illi erat, eius tantùm meminiſſe, à qua efficitur motus primi mobilis, cuius ſolius affectionem, tempus eſſe dixerat in Phyſicis.

[e] *Sunt igitur actu tametſi.*

REpetit hoc loco concluſionem præcipuam, vt contra eam pro- C ponat non prætereundam dubitationem. Concluſio ſic accipiẽda eſt. Ex dictis patet, ſubſtantias cæleſtium orbium motrices, eſſe actu ab æterno tempore. Dubitatio verò eſt: Quo pacto id fieri poſſit, cùm libro 9. dictum ſit, potentiam tempore actum præcedere. Hinc enim effici videtur vt quicquid actu eſt, priùs fuerit potentia. Ariſtoteles tamen non in hac argumentandi forma, ſed in alia communiori magíſque diale- D ctica ſic argumentatur: Quicquid actu eſt, eſſe etiam poteſt; & tamen non quicquid potentia eſt, actu quoque eſt; igitur prior eſt potentia quàm actus, cùm ab ea non reciprocetur exiſtendi conſequentia: quòd ſi prior eſt potentia quàm actus, non potuerũt igitur ſubſtantiæ motrices orbium cæleſtium actu eſſe ab æterno, ſed priùs fuerunt potentia quàm eſſent actu.

[f] *At ſi hoc eſt.*

ARgumentatur pro parte oppoſita in hanc ſententiam; Quia ſi prior tempore (inquit) eſt potentia, quàm actus, euenire poteſt, vt res nullæ ſint, hoc eſt, vt nulla earum eſſe poſſit. Nam ſi prima entia, à quibus cætera gignuntur; fuerunt priùs potentiâ quàm actu, à quo mota eſſet materia, vt ex ea aliquid gigneretur: Poſſent enim res eſſe potentia duobus modis: Vno in pura potentia materiæ, quæ nullam omnino haberet formã, quod videntur ſenſiſſe priſci poëtæ, vt Heſiodus & alii eius ætatis, qui quoniam de diuinis rebus carmina ſcripſerunt, Theologi appellati ſunt. Dicebant enim, omnia ex nocte orta fuiſſe. Altero, in quadam confuſione ſic permiſtæ, vt nulla eſſet actu ab alia diſtincta, quod planè dixerunt Anaxagoras & Empedocles, quorum ille ſenſit omnia fuiſſe ab æterno confuſa ſub illo chao, hic autem aliquãdo eſſe confuſa, in eo quem vocabat ſphæricum. Vtrouis autem modo prima entia, à quibus cætera pẽdent, fuiſſent in potentia, certè nullæ vnquam ad actum produci poſſent, aut vt omnino eſſent, aut vt eſſent diſtinctæ & expreſſæ, niſi aliquid antè extitiſſet actu, à quo illæ vel è pura potentia, vel ab illa congerie & confuſione ad actum expreſſum producerẽtur. Neque enim materia poteſt ſe ipſam ad actum mouere, ſed ſemper opus eſt, vt eam aliquid extrinſecus moueat, quod in operibus cùm artis tum naturæ, perſpicuum eſt. Veluti in lateribus, qui ab ædificandi facultate mouentur ad formam ædificii; & in ſanguine menſtruo, qui mouetur à genitali ſemine ad formã animalis; & in terra, quæ mouetur à variis plantarum ſeminibus, vt ſimiles aliæ ex ea gignantur.

[g] Quocirca.

[g] *Quocirca nonnulli ſunt.*

A

DOcet, quoſdam Philoſophos, eadem ratione permotos, ſemper actum aliquem fuiſſe, nempe motum, dixiſſe; tametſi in eo ponendo, & in cauſa eius afferenda, defeciſſent. Nam & Leucippus & Plato ſemper ante Mundi, ordiníſve huius, & ornatus conſtitutionem, motum aliquem fuiſſe aſſerebant; Leucippus quidem agitationẽ ſuorum atomorum, quæ confusè in vacuo huc & illuc mouerentur, vt minima corpuſcula (credo) quæ in radio Solis intra domum recepto volitare cernuntur; Plato verò inordinatam elementorum motionem forſitan, vt ex illis quaſi bene ſubactis & præparatis (hoc enim fortaſſe dicat aliquis, qui eius mentem explicet) Mundus hanc formam figurámue acciperet. Cæterùm in eo peccabant, quòd nec, cur motus illi præceſſiſſent, explicarent, nec quinam eſſent, exprimerent, veluti naturáne, an vi, an mẽte fierent; ſemper enim cauſa aliqua certa exiſtat, opus eſt, cui ſe motus accommodet, cùm nihil moueatur, vt fortè contingat, ſed modo aliquo certo pro ratione cauſæ mouentis. Deinde in eo quòd non exponerent, quiſnam eſſet primus motus; cùm præſertim plurimum interſit, quiſnam dicatur primus. Demum nec Plato tueri poteſt ſuam illam ſententiã, qua interdum explicat, Animam eſſe primum motus principium, cùm illam ſimul cum cœlo, hoc eſt, Mũdo, ortam eſſe dicat, præcedente iam illa inordinata elementorum motione. Itaque in eo (quod ad rem facit) rectè dixiſſe videntur, quòd ſemper motum aliquem actúmque fuiſſe fatebantur, quod Ariſtoteles ſumit ad confirmationem eius argumenti; quo proximè actum priorem eſſe potentia probauerit.

[h] *Credere igitur.*

SOluit propoſitam quæſtionem, ex iis quæ dixerat 9. libro, ad quem lectorem reiicit, breuiſſimè aſſerens, partim potentiam tempore actum præcedere, partim actum potentiam. Nam etſi in vna & eadem re, quæ interdum eſt potentia, interdum actu, potentia præcedat actum; ſimpliciter tamen & abſolutè actus præcedit potentiam, quia res

B

non producuntur à potentia ad actum, niſi per aliquid quod ſit actu, vt ibi fuſiùs expoſitum & oſtenſum eſt. Quod idem confirmat ex ſententia quorundam Philoſophorum, vt patet ex contextu, niſi quòd non explicat, quam agentem cauſam poſuerit Democritus, à qua atomi mouerentur, quia ille non natura ſed caſu eas moueri exiſtimabat. Nam de Platone ſatis conſtat, illum

C

poſuiſſe agentem cauſam inordinati motus elementorum, nempe vel contrarias eorum conditiones, vel ipſum futuri Mundi parentem & conditorem Deum.

[i] *Quod ſi ita eſt.*

EX eadem ſolutione concludit fieri non potuiſſe, vt potentia infinito tempore actum præceſſerit, vt crediderunt ij qui chaos aut noctem ante Mundi conſtitutionem

D

præfuiſſe dixerunt. Cùm enim actus ſimpliciter & abſolutè ſit prior potentia, propterea quòd forma rei generandæ, ſemper aut eadem ratione aut eminentiùs in agente præcedit, ſatius eſt, ſi dicatur, ſemper res eaſdem, quæ potentia erant in materia, fuiſſe virtute in generantibus actu exiſtentibus, & ſemper hoc pacto eaſdẽ rediiſſe, ſiue circuitione quadam, ſiue modo alio. Nomine circuitionis intelligit Alexander alternationem illam reciprocam Empe-

doclis, qui dicebat, poſt longiſſima A tempora, concordia dominante, omnia reditura in Sphærum, & iterum poſt alia tẽporum ſpatia ...... lite omnia in ſua quæque loca reditura. Illis autem verbis [aut alio modo] intelligit eam reciprocationem, quam ſolam ponit Ariſtoteles, æſtatis, & hyemis, aliarúmque partium anni, quæ ſemper ordine certo quotannis redeunt. Placet tamen magis oppoſita ſententia D. Thomæ, vt nomine circuitionis intelligatur ordo reciprocus partium anni (nam de hoc ſolo ſtatim fit mentio) verbis autem ſequentibus intelligatur periodus illa longiſſima Empedoclis, aut ſi quæ alia ſimilis ab alio ponatur. Vtriuſuis enim viciſſitudinis ratio redditur actus & potentiæ: eius autem opinionis, quæ materiam infinito tempore otioſam ponit, antequam ex ea aliquid fiat, nulla omnino ratio reddi poteſt. Nam ſiue ſola materia prima infinito tempore præceſſerit, ſiue materia cum aliqua forma imperfecta (quam etiam intelligere potuerunt ij, qui noctem infinitã præfuiſſe ſenſerunt) ſiue chaos & confuſio rerũ omnium ſimul, nulla earum expreſſa & diſtincta, quæ confuſio materiæ conditionem præ ſe ferret; quæri poteſt cur in tanta infinitate nihil fiebat ex eiuſmodi materia: Cuius rei nulla omnino cauſa, ex ipſa rerum naturalium conditione, ex qua Ethnici Philoſophi omnia demonſtrare conabantur, reddi poteſt; quam nos tamen optimam reddimus ex Diuina voluntate, cùm à nobis petitur, cur Deus ab æterno nihil extra ſe operatus erat, cùm Mundum condidit. Quanquam in eo etiam alia ratio eſt, quòd nos non ponimus materiam infinito tempore otioſam vt illi, ſed cum ipſo Mundo ſimul conditam.

[k] *Quòd ſi ſemper.*

EX ſolutione quæſtionis, quæ de actu & potentia propoſita erat, ſeu potiùs ex reciproca generatione rerũ quam proximè ex eã deduxerat, confirmat perpetuitatẽ motus cæleſtis, quam initio capitis ſe demonſtraſſe crediderat. Nam ſi reciprocus generationis & corruptionis rerum circuitus eſt ſempiternus, neque vnquam non fuit, aut defuturus eſt, neceſſarium eſt aſſerere, aliquam eſſe mouentem cauſam eandem numero, B à qua illæ ex omni æternitate & in perpetuum adminiſtrentur: neque enim hoc munus alicui agenti corruptibili aſcribi poteſt, cùm vnũ quodque intereat, neque omnibus etiam ſimul, cùm non ſimul exiſtant. Atque ea cauſa, ſi de corporeis agitur, eſt, Ariſtotelis opinione, orbis inerrantium ſtellarum, quòd illum primum omniũ eſſe crederet. C Hic enim cùm ſemper eius ſententia eodem modo moueatur, aptiſſimus eſt ad perpetuitatẽ efficiendam: Sed quia in his inferioribus cernimus tempora contraria æſtatis, & hyemis, veris & autumni; varietas autem hæc non poteſt prouenire à ſolo vno motu vniformi; aliud agẽs neceſſariò ponendum eſt ſempiternum, à quo huiuſmodi contraria tempora proueniant, quorum alia ad generationem rerum pertineant, D alia ad earũdem corruptionem. Quæ cauſa apertiſſimè Sol eſt, quòd eius acceſſu fruges gignantur, adoleſcãt, & maturentur, aliáque omnia quaſi reuiuiſcant, & conualeſcant; eius autem receſſu contrarios patiantur motus. Hoc verò accidit, quia primum mobile ſemper mouetur per Æquinoctialem, Sol autẽ per Eclipticam Zodiaci: vnde fit vt ipſe motu proprio ſex menſibus accedat ad Aquilonẽ, & totidẽ ad Auſtrum; motu autem primi mobilis ſingulis

lis diebus totum terrarum orbem circumeat. Ait ergo Ariſtoteles neceſſe eſſe, vt corpus quod per Zodiacum mouetur, hunc motũ obliquum per ſeipſum, naturáque ſua exerceat; cùm verò motum quo mouetur per Æquinoctialẽ, qui rectus diurnúſque appellatur, virtute alterius ſuperioris corporis præſtet: aut igitur virtute alterius quod non ſit primum, ſed ſub alio atque alio ſine vllo exitu; aut virtute alicuius primi, quod præſtat dicere, quàm infinitatem corporum inducere. Nam primum & ſibi & ſuppoſito etiam corpori vt moueatur, cauſa erit; ſibi quidem, vt moueatur proprio motu; ſuppoſito autem corpori; non vt ſimpliciter moueatur motu proprio ac ſuo, ſed vt temperatè Solem ad rerum generationem & corruptionem admoueat, & remoueat. Niſi enim motus Solis quo ad nos accedit, & à nobis recedit, temperaretur A viciſſitudine diei & noctis, omnia breui calore eius acceſſus exureret, & frigore eius receſſus interimeret. Itaque perpetuitas ſecundùm ſpeciẽ earum quæ apud nos ſunt, primo orbi tribuenda eſt; alternatio autem generationis & corruptionis mediis orbibus, Solíque potiſſimùm; at perpetuitas alternationis temporum generationis & corruptionis, quibus annus diuiditur, vtriſque. Atque eo ordine, quo ſe habent corpora B hæc mobilia, eodem ſe habent eorum motus, vt alius ſit primus, alij verò medij, &, quod conſequens eſt, alij infimi, à quibus nos in hac conſideratione ad ſuperiores omnes progredimur. quod cùm ita ſit, réſque ipſa per ſe quaſi loquatur, quid attinet, alia occulta principia, vniuerſaléſque generationis & corruptionis cauſas quærere, vt apud Empedoclem, lis & amicitia, & apud C Platonem, ideæ?

Κεφάλαιον ζ'.

Ἐπεὶ δ' οὕτως τ' ἐνδέχεται, (καὶ εἰ μὴ οὕτως, ἐκ νυκτὸς ἔσται, καὶ ὁμοῦ πάντων, καὶ ἐκ μὴ ὄντος,) λύοιτ' ἂν ταῦτα· καὶ εἰ ἔστι τι ἀεὶ κινούμενον κίνησιν ἄπαυστον· αὕτη δ' ἡ κύκλῳ· καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔργῳ δῆλον· ὥστε ἀΐδιος ἂν εἴη ὁ
Text. 35. πρῶτος οὐρανός. ἔστι τοίνυν τι καὶ ὃ D κινεῖ. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον καὶ κινοῦν, μέσον τοίνυν ἐστί τι, ὃ οὐ κινούμενον κινεῖ, ἀΐδιον, καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὖσα.
Text. 36. [a] κινεῖ δὲ ὧδε· τὸ ὀρεκτὸν καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ οὐ κινούμενον. [b] τούτων δὲ τὰ πρῶτα τὰ αὐτά. ἐπιθυμητὸν μὲν γὰρ τὸ φαινόμενον καλόν· βουλητὸν δὲ πρῶτον, τὸ ὂν καλόν. [c] ὀρεγόμεθα δέ, ὅτι δοκεῖ μᾶλλον, ἢ δοκεῖ διότι ὀρεγόμεθα.

CAP. VII.

*Cum autem res hoc modo habere poſſit (alioqui ex * nõ ente, & ex omnium congerie, & ex non ente res erũt) hæc vtique ſolui poſſunt: éſtque aliquid quod inceſſabili motu ſemper mouetur, qui quidem eſt conuerſio; quod non ratione tantùm, ſed re etiam ipſa perſpicuum eſt. Erit ergo perpetuum primum cœlũ;* D *quo fit vt aliquid etiam ſit quod moueat. Quoniam verò id quod mouetur & mouet, medium eſt; aliquid profectò eſt, quod non motum mouet, quódque æternum, ſubſtantia & actus eſt.*

* *chaos.*

Cùm igitur detur motũ & mouens, profectò mediũ aliquid eſt, quod mouens non motum, &c. Text. 35.

Hoc autem [a] modo appetibile & intelligibile mouet, mouet, inquam, non motum. Horum [b] autem prima ſunt eadem: id enim ſub appetitum cadit, quod bonum videtur; id autem primò ſub volentem quod bonum eſt. Potiùs [c] autem appetimus quia videtur, quàm videatur, quia appetimus. Text. 36.

ἀρχὴ γὰρ ἡ νόησις. νοῦς δὲ ὑπὸ A
τοῦ νοητοῦ κινεῖται. [d] νοητὸν δὲ ἡ ἑτέρα
συστοιχία καθ' αὐτήν· καὶ ταύτης ἡ
οὐσία πρώτη, καὶ ταύτης ἡ ἁπλῶς,
καὶ κατ' ἐνέργειαν. ἔστι δὲ τὸ ἓν, καὶ τὸ
ἁπλοῦν, οὐ τὸ αὐτό. τὸ μὲν γὰρ ἓν,
μέτρον σημαίνει· τὸ δὲ ἁπλοῦν, πῶς
ἔχον αὐτό. [e] ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ καλὸν,
καὶ τὸ δι' αὐτὸ αἱρετὸν, ἐν τῇ αὐτῇ
συστοιχίᾳ· καὶ ἔστιν ἄριστον ἀεὶ, ἢ ἀνά-
λογον, τὸ πρῶτον. [f] ὅτι δ' ἔστι τὸ οὗ ἕνε- B
κα ἐν τοῖς ἀκινήτοις, ἡ διαίρεσις δη-
λοῖ. ἔστι γάρ τινι τὸ οὗ ἕνεκα, ὧν τὸ
Text.38. μὲν ἔστι, τὸ δ' οὐκ ἔστι· [g] κινεῖ δὲ ὡς
ἐρώμενον· κινούμενον δὲ, τἆλλα κινεῖ.
εἰ μὲν οὖν τι κινεῖται, ἐνδέχεται καὶ
ἄλλως ἔχειν· ὥστ' εἰ ἡ φορὰ πρώτη,
καὶ ἐνέργειά ἐστιν ᾗ κινεῖται, ταύτην
δὲ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, καὶ κατὰ
τόπον, καὶ εἰ μὴ κατ' οὐσίαν. ἐπεὶ δ'
ἔστι τι κινοῦν, αὐτὸ ἀκίνητον ὂν, ἐνερ-
γείᾳ ὂν, τοῦτο οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως C
ἔχειν οὐδαμῶς. φορὰ γὰρ ἡ πρώτη
τῶν μεταβολῶν· ταύτης δὲ, ἡ κύκλῳ.
ταύτην δὲ τοῦτο κινεῖ. [h] ἐξ ἀνάγκης
ἄρα ἐστὶν ὄν· καὶ ᾗ ἀνάγκη, καλῶς· καὶ
οὕτως ἀρχή. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, τοσαυ-
ταχῶς· τὸ μὲν βίᾳ, ὅτι παρὰ τὴν ὁρ-
μήν· τὸ δὲ οὗ οὐκ ἄνευ τὸ εὖ· τὸ δὲ,
μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως, ἀλλ' ἁπλῶς.
ἐκ τοιαύτης ἄρα ἀρχῆς ἤρτηται ὁ D
οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις. [i] διαγωγὴ δὲ ἐστιν,
Text.11. οἷά τε ἡ ἀρίστη, μικρὸν χρόνον ἡμῖν.
οὕτω γὰρ ἀεὶ ἐκεῖνό ἐστιν· ἡμῖν μὲν γὰρ
ἀδύνατον. [k] ἐπεὶ καὶ ἡδονὴ ἡ ἐνέργεια
τούτου· καὶ διὰ τοῦτο ἐγρήγορσις, αἴ-
σθησις, νόησις, ἥδιστον. ἐλπίδες δὲ καὶ
μνῆμαι διὰ ταῦτα. ἡ δὲ νόησις ἡ καθ'
αὐτὴν, τοῦ καθ' αὐτὸ ἀρίστου· καὶ

Etenim Intelligentia principium eſt, intellectus ab intelligibili mouetur.

[d] *Intelligibile verò alterum per ſe ordinem efficit; cuius ordinis prima eſt ſubſtantia, & huius ea quæ ſimplex & actu eſt. Vnum autem & ſimplex non idem ſunt: vnum enim menſuram ſignificat; ſimplex verò, quo modo illud ſe habeat.*

Sed & [e] bonum & quod per ſe eligibile eſt, ad eundem ordinem ſeriémve ſpectant; ſempérque id quod optimum eſt, aut illi proportione reſpondet, primum eſt. Quòd [f] autem id cuius gratia aliquid fit, in mobilibus locum habeat, ipſa eius diuiſio declarat. Eſt enim id cuius gratia aliquid fit, in ijs numerandum, quorum aliud quidem extat, aliud verò non extat.

Quòd autem id cuius gratia aliquid fit, in immobilibus ſit, ipſa, &c.

Mouet [g] autem vt amatum: id autem quod mouetur, cætera mouet. Si Text.38. *quid igitur mouetur, aliter etiam ſe habere poteſt. Quare ſi latio prima, actus etiam eſt, quo mouetur, hoc vtique modo fit; vt aliter ſe habere poſſit, ratione quidem loci, etſi non ratione ſubſtantiæ. Quoniam verò aliquid eſt mouens, cùm ipſum ſit immobile, atque actu exiſtens; hoc ſanè nullo modo aliter ſe habere poteſt: latio enim omnium mutationum prima eſt, huius autem ea quæ circularis, * qua quidem illud mouet. [h] Neceſſariò* *quam *igitur exiſtit, & quatenus neceſſariò, etiam bene, & hoc pacto principium eſt. Neceſſarium enim hiſce modis dicitur. Aliud quidem vi, quod ſit præter naturæ propenſionem: aliud, ſine quo non bene res habet; aliud, quod aliter ſe habere nequit, ſed vno dũtaxat modo ſe habet. Ergo ex tali principio cœlũ naturáq; pẽdet.*

[i] *Eius autem viuendi ratio talis eſt,* Text.39. *qualem nos optimam paruo tempore degimus. Sic enim ſemper illud eſt, quod nobis contingere non poteſt: [k] quandoquidem & eius actus voluptas eſt. Vnde fit vt vigilia, ſenſuúmque perceptio & intelligentia, iucundiſſima ſint: expectationes verò, & recordationes: propter hæc ſint iucundæ. Intelligentia porrò per ſe ipſam in eo verſatur, quod per ſe optimũ eſt: & ea quæ*

ἡ μάλιστα, τοῦ μάλιστα. [l] αὑτὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετάληψιν τοῦ νοητοῦ. νοητὸς γὰρ γίνεται θιγγάνων καὶ νοῶν· ὥστε ταὐτὸν νοῦς καὶ νοητόν. τὸ γὰρ δεκτικὸν τοῦ νοητοῦ καὶ τῆς οὐσίας νοῦς· ἐνεργεῖ δὲ ἔχων. ὥστε ἐκεῖνο μᾶλλον τούτου, ὃ δοκεῖ ὁ νοῦς θεῖον ἔχειν· καὶ ἡ θεωρία τὸ ἥδιστον καὶ ἄριστον. εἰ οὖν οὕτως εὖ ἔχει, ὡς ἡμεῖς ποτε, ὁ θεὸς ἀεὶ θαυμαστόν· εἰ δὲ μᾶλλον, ἔτι θαυμασιώτερον. ἔχει δὲ ὧδε. [m] καὶ ζωὴ δέ γε ὑπάρχει. ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια, ζωή. ἐκεῖνος δὲ ἡ ἐνέργεια. ἐνέργεια δὲ ἡ καθ' αὑτὴν, ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ ἀΐδιος. φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῷον ἀΐδιον ἄριστον. ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ· τοῦτο γὰρ ὁ θεός.

Text.40. [n] ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ ἄριστον καὶ κάλλιστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων τὰς ἀρχὰς αἴτια μὲν εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τὸ τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, οὐκ ὀρθῶς οἴονται. τὸ γὰρ σπέρμα, ἐξ ἑτέρων ἐστὶ προτέρων τελείων· καὶ τὸ πρῶτον οὐ σπέρμα ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ τέλειον· οἷον πρότερον ἄνθρωπον ἂν φαίη τις εἶναι τοῦ σπέρματος, οὐ τὸν ἐκ τούτου γινόμενον, ἀλλ' ἕτερον ἐξ οὗ τὸ σπέρμα.

Text.41. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν οὐσία τις ἀΐδιος, καὶ ἀκίνητος, καὶ κεχωρισμένη τῶν αἰσθητῶν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. [o] δέδεικται δὲ, καὶ ὅτι μέγεθος οὐδὲν ἐνδέχεται ἔχειν ταύτην τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ ἀμερὴς καὶ ἀδιαίρετός ἐστι. κινεῖ γὰρ τὸν ἄπειρον χρόνον. οὐδὲν δὲ ἔχει δύναμιν ἄπειρον πεπερασμένον. ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος, ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, πεπερασμένον μὲν διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἔχοι μέγεθος· ἄπειρον δὲ, ὅτι ὅλως οὐκ ἔστιν οὐδὲν

A *ea quæ maximè talis eſt, eius quod tale eſt maximè.*

Mens verò [l] ſe ipſam intelligit aſſumptione rei intelligibilis. Fit enim intelligibilis tangens atque intelligens. Itaque idem fiunt intellectus & id quod intelligitur. Receptaculum enim rei intelligibilis & ſubſtantiæ intellectus eſt; operatur autem cùm habet. Quapropter diuinum illud quod intellectus habere videtur, huius eſt magis, eiúſque contemplatio iucundiſſimum quid eſt, & optimum. B *Si hoc igitur modo bene ſe habet, vt nos habemus aliquando; mirabile quid ſemper eſt Deus, eóque mirabilius, ſi melius. Atqui ita ſe habet.*

Ineſt [m] quoque ei vita. Intellectus enim operatio, vita eſt, ille autem eſt ipſa operatio: operatio autem per ſe illius, vita optima & ſempiterna. Itaque dicimus, Deum viuens eſſe æternum ac optimum. Quocirca vita & æuum continuum & æternum Deo eſt; hoc enim eſt Deus.

Quicumque verò [n] exiſtimant, quem- Text.40.
C *admodum Pythagorici & Speuſippus, id quod optimũ pulcherrimúmque eſt, principio non ineſſe, propterea quòd animaliũ & plantarum cauſa quidem ſint, optimũ autem & perfectum in iis cernatur, quæ ex illis exiſtunt; nõ rectè ſentiunt. Namque ſemen, ex aliis prioribus quæ perfecta ſunt, profluit: primúmque non ſemen ſed perfecta res eſt: Exempli cauſa, hominem dixerit quis priorem eſſe ſemine, non eum qui ex eo genitus eſt, ſed alium à quo ſemẽ* D *effluxit. Eſſe igitur quandam ſempiternã* Text.41. *immobilémque ſubſtantiam, & à ſenſibus ſeiũctã, ex ijs quæ diximus, perſpicuũ eſt.*

Demonſtratum [o] autem & illud eſt, huiuſmodi ſubſtantiam, magnitudinem vllam habere non poſſe, ſed partibus carere, nec diuidi poſſe. Mouet enim infinito tempore: nihil autem finitum infinitam habet potentiam. Cúmque omnis magnitudo, aut infinita ſit, aut finita: finitam quidem magnitudinem hac ipſa de cauſa non habebit: nec verò finitam, quòd nulla omnino infinita magnitudo

ἄπειρον μέγεθος. [p] ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι ἀπαθὲς καὶ ἀναλλοίωτον. πᾶσαι γὰρ αἱ ἄλλαι κινήσεις ὕστεραι τῆς κατὰ τόπον. ταῦτα μὲν οὖν δῆλα, διότι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

A *in rerum natura ſit.*

[p] *Sed & illud eſt demonſtratum, impaſsibilem eſſe,& alterationi neutiquam obnoxiam. Omnes enim motus alij poſteriores latione ſunt. Atque hæc quidem cur hoc modo ſe habeant,ſatis conſtat.*

EXPLANATIO CAPITIS SEPTIMI.

EA quæ initio huius capitis vulgata diuiſione ponuntur, potiúſque cum ſuperiori capite iungenda erant, eò pertinent, vt Ariſtoteles tria colligat ex dictis. Primum eſt: Niſi ea quæ dicta ſunt cōcedantur, neceſſe fore, vt admittendum ſit aliquod ex his tribus incommodis,vt vel ex nocte infinita omnia ſint facta, hoc eſt, ex materia informi, & ab omni æternitate otioſa; vel ex congerie confuſa rerum omnium, quarum nulla vnquam expreſſa diſtinctio extitiſſet; vel certè vt ex nihilo vniuerſa ſint condita; quæ tamen admittere non cogitur qui cæli conuerſionem ex omni æternitate, ſicvt dictum eſt, progreſſam, & re ipſa ſe oculis exhibentem, conceſſerit. Alterum eſt, hoc pacto diſſolui poſſe omnes quæſtiones, quæ in hac re negotium faceſſunt, qualis erat illa, qua quærebatur, actúſne potentiam, an verò potentia actum præceſſiſſet, & illa, cur aliter inerrantiū ſtellarum orbis, aliter atque adeò oppoſito ferè modo inferiores cæli mouerentur; & illa, qua petebatur, quiſnam eſſet motuum primus, à quo cæteri omnes penderent. Tertium eſt, dandum re vera eſſe aliquod primum mouens immobile, quod ſubſtantia ſit & actus purus, vt ſuprà oſtenſum erat. Neque enim aliter fieri poſſe, cùm neceſſariò concedenda ſint tria rerum genera, vnum, eorum quæ ita moueantur, vt moueant, qualia apud nos ſunt plurima: alterum, eorum quæ & moueantur & moueant, cuiuſmodi ſunt corpora cæleſtia; tertium, eorum quæ ita moueant, vt nullo modo moueantur, cuius generis vnum tantùm numero ponendum eſt, quod non tantùm ſit ſubſtantia & actus, ſed actus omnino purus, vt ex dicendis clariùs patebit.

[a] *Hoc autem modo appetibile.*

Obſcurus antea locus,& qui multorum,quanuis perſpicacium,intelligentiam ſubterfugerat: eius tamen verum ac planū ſenſum aſſecutus eſt Kyriacus Strozza, vir genere æquè clarus,atque ingenio: Cui tam huius trigeſimi ſexti,quàm vndecimi textus in libro 9. interpretationem referri volumus acceptam, homini bene merito de vniuerſa Ariſtotelis diſciplina, partim in reſtituendis locis, temporum iniuria corruptis, partim in perficiendis libris de Republica à philoſopho inchoatis,ea doctrinæ grauitate,vt Ariſtoteles ipſe ſi reuiuiſceret, nihil eis addendum detrahendúmve iudicaret; Porro,iuxta Strozæ mentem & notationem.

CVm hactenus docuiſſet Ariſtoteles,dandum eſſe aliquod primum mouens immobile,tria de illo his tribus capitibus oſtendit. Primū quanta ſit eius perfectio, quod præſtat hoc ipſo capite. Alterum, quot ſint mouentia immobilia, quorum aliquod ſit primum ſimpliciter,& à quo

quo reliqua pendeant, quod capite A ſequenti explicatur. Tertio loco (quod fiet capite nono) quædam exponit, quæ ad eius operationem ſpectant. Docet igitur imprimis hoc loco, primum mouens perfectiſſimè mouere, ita nimirum, vt in mouendo nulla omnino ratione moueatur. Mouet enim inquit, vt appetibile & intelligibile, quæ cùm mouent appetitum & intellectum, nihil omnino patiuntur. Quod quidem duobus modis accipi poteſt, B & vt ſimilitudo, & vt veritas. Vt ſimilitudo quidem, quaſi dicat, motum primi mouentis eſſe ſimilem motui, quo res appetibilis & intelligibilis appetitum & intellectum mouet; in quo quidem ſenſu non explicatur, qualis ſit motus, quo primum mouens mouet; ſed tantùm cui motui ſit ſimilis. Vt veritas autem: quaſi dicat, motum, quo mouet primum moués, eſſe motum ipſum, C quo appetibile & intelligibile mouet appetitum, & intellectum inferiorum intelligentiarum, quæ ita ſunt etiam immobiles motu phyſico, vt tamen moueãtur à prima intelligentia, dum ab eis mente apprehenditur, &, vt illi aſſimilentur, appetitur. Vtroque autem modo intelligendus eſt Ariſtoteles: Nam & motus, quo mouet primum moués, eſt ſimilis motui quo intelligibile mouet intellectum, & appetibile D appetitum, quatenus intellectus & appetitus mouendo nihil omnino patiuntur; & vnus etiam ex motibus, quibus mouet inferiores intelligentias, eſt motus quo dicimus finem mouere mẽtem & appetitum eorum quæ agunt propter finem apprehenſum & deſideratum. Cæterùm quia motus hic non eſt proprius cauſæ efficientis, vt efficientis, ſed finalis, neceſſariò ſub ſimilitudine, quæ hîc proponitur, intelligendus alius motus, quo primum mouens mouet vt primum ac ſupremum agens; alioqui non loqueretur Ariſtoteles hoc loco de primo agẽte niſi per accidens, vtpote in genere cauſæ finalis tantùm. Motus autem primi agentis, vt eſt prima & ſuprema cauſa efficiens, conſiſtit in eius influxu, quo cùm intelligentiis ſecundis in mouendo ſuo quoque orbe cæleſti effectiuè concurrit. Vt enim illæ non mouerent ſuos orbes, niſi apprehenderent & appeterent aſſimilari primo mouenti tanquam ſupremo fini; ita nihil agerẽt, niſi illud ipſum ſummum bonum cum illis agendo concurreret.

Itaque eius efficientia eſt applicatio virium inferiorum, mouẽtium ad ſuum quódque opus, in eo quod cum illis in agendo concurrit, idque independenter, cùm illa omnia dependenter cum eo ſimul agant, & explicent in actu, vt ait D. Thomas, id quod virtute in illo continetur. Neque enim intelligentiæ mouent cæleſtes orbes propter generationẽ & corruptionem rerum inferiorum, vt propter finem, cùm finis nobilior eſſe debeat iis quæ sũt ad finem, ſed propter ſummum bonum, cuius ſimilitudinem participare ſtudent.

b *Horum autem prima.*

QVIA apud nos appetibile & intelligibile ſæpe diuerſa ſunt, cùm appetimus id quod ſenſus appetendum iudicat, intellectus autem refutandum potiùs & fugiendum oſtendit; docet Ariſtoteles, primum appetibile non eſſe diuerſum aliquid à primo intelligibili, ſed rem vnam & eandem. Neque enim ea tantùm ratione eſt appetibile, quia videatur appetendum, ſed quia re vera & natura ſua eſt appetendũ, & tale eſſe iudicatur ab intellectu, cui

pri

primum incorruptum iudicium deferendum eſt. Cuius rei cauſa explicat diſcrimen appetitus ſenſitiui, & volūtatis, qui eſt intellectiuus appetitus. Senſitiuus enim quem ſimpliciter appetitū vocat, & ſæpe concupiſcentia vocatur, potiùs mouetur ab eo quod videtur bonum, quàm ab eo quod re vera bonum & conueniens eſt; id quod ex eo accidit, quia ſequitur iudicium ſenſus, qui apparētia conſectatur bona, tametſi ſimpliciter & abſolutè bona non ſint; & appetenti congruentia. At voluntas quia ſequitur iudicium intellectus, potiùs mouetur ab eo quod bonum re vera eſt, quàm ab eo quod bonum videtur; primò enim & per ſe à ſolo vero bono moueri nata eſt, tametſi ſecundaria ratione aliquando moueatur ab eo quod bonum apparet, neque eſt; vel quia trahitur quaſi deorſum à iudicio ſenſus contra iudicium intellectus; vel quia intellectus etiam ipſe corrumpitur ab appetitu ſenſitiuo, vt id bonum & appetendum iudicetur, quod ſenſui bonum & appetendum videtur, nec tamen appetenti bonum & appetendum eſt. At in primo appetibili alia eſt ratio. Neceſſe enim eſt, vt quia ſummum bonum eſt, non modò ſit ſimpliciter & abſolutè bonum, ſed etiam tale eſſe videatur, cùm non cadat ſub iudicium ſenſus, ſed ſolius intellectus, qui in ſubſtantiis ſeparatis non eſt coniunctus ſenſui, vt ab eius iudicio, aut appetitu ſenſitiuo, à vero iudicio in errorem inducatur. Vnde illud eſt, quod Theologi docent, Angelicam naturam non peccaſſe per errorem, peruerſo nimirum aliquo iudicio, ſed quadam inconſideratione ſiue inaduertentia.

[c] *Potiùs enim appetitus.*

ETſi res non ideo ſunt bonæ, & appetendæ, quia tales eſſe vi- A dentur, ſed potiùs tales eſſe videntur (ſi tamen de vero & incorrupto iudicio loquamur) quia ſunt bonæ & appetendæ: tametſi docet Ariſtoteles, appetitum, quicunque ille ſit, ſiue ſenſitiuus ſiue intellectiuus, potiùs ſequi aliquod iudiciū ſiue ſenſus ſiue intellectus, quàm iudicium ſequatur appetitum. Ait autem [potiùs] quia peruerſum iudicium intellectus aliquando ſequitur appetitum, vt paulo antè dictum eſt, cùm
B intellectus à ſenſitiuo appetitu corrumpitur contra proprium ipſius iudicium, ita vt id etiam ipſe appetendum iudicet à voluntate, ad quod ſenſitiuus appetitus inclinat. Quia tamen intellectus ipſe per ſe conſideratus, eſt primum & principale iudicandi principium, eo quòd de omnibus rebus quocunque modo intelligibilibus, hoc eſt, & de rebus propriè intelligibilibus, & de ſenſi-
C bilibus (quæ etiam ſub intellectum cadunt,) vniuersè iudicat, quod ſenſui negatum eſt: iccirco vbi intellectus non eſt cum ſenſu coniunctus, vt in intelligentiis, eius proprium obiectum, à quo mouetur, eſt purè intelligibile, vt nihil ſit periculi, ne à ſenſibilibus in iudicando corrumpatur.

[d] *Intelligibile verò.*

CVm oſtendiſſet, primum mouens perfectiſſimè mouere, vt-
D pote vt mouens nulla ratione motum, ídque quia mouet vt appetibile & intelligibile, nunc oſtendit quadam quaſi bipartita concluſione, illud eſſe perfectiſſimè intelligibile & perfectiſſimè appetibile, hoc eſt, natura ſua omnium aptiſſimum & digniſſimum, quod intelligatur & appetatur. Quod igitur ad priorem partem huius concluſionis attinet, ait Ariſtoteles, quemadmodum ea quæ mouent, & quæ mouentur, effi-

ciunt

ciant quandam ſeriem ſiue ordinem, vt quoddam ſit primum mouens quod non moueatur, aliud quod moueatur ab hoc, & aliud moueat; aliud quod ab hoc moueatur, neque aliud moueat (quem ordinem paulo ſuperiùs tetigerat) ita intelligibilia ſuum quendam ordinem conſtituere, vt aliud ſit intelligibile primum, nempe quo non ſit aliud prius, per quod quaſi ſuperius & præſtantius intelligatur; aliud ſecundum, quod per hoc intelligatur, ſitque principium per quod aliud intelligatur: aliud denique quod intelligatur quidem, ſed iam non ſit principium & ratio intelligendi alterius. Hic autem ordo planè cernitur in rebus quæ ſub intellectum cadũt, quæ quidem ſunt ſubſtãtiæ omnes & accidentia vniuerſa; Vt enim ab inferioribus procedamus, accidentia intelligibilia quidem & ipſa ſunt, ſed tamen non ſunt principia intelligendi ſubſtantiam vllam (nempe à priori, vt dici ſolet:) ſubſtantię verò ſenſibiles, non modò intelligibiles ſunt, atque adeò natura ſua magis intelligibiles quàm accidentia, & per eas plurima accidentia à priori intelliguntur: at ſubſtantiæ quæ ſenſibus non percipiuntur, non modò ſunt maximè intelligibiles, collatæ cum accidentibus & ſubſtantiis ſenſibilibus, quia cùm materia careant, ſunt actus per ſe ſubſiſtentes; ſed etiam per eas à priori intelliguntur ſenſibiles ſubſtantiæ & accidentia. Inter has autem cùm ordinem quoque perfectionis inter ſe habeant, vt neceſſe eſt, deueniatur ad primam earum quæ ipſa per nullam aliam à priori intelligatur, ſed per ipſam cæteræ omnes, tanquam per proprium omnium intelligendi principium; atque hæc ſola eſt ſimpliciter & abſolutè omnium maximè intelligibilis, quia per ſe ipſam, & non

A per aliam à priori intelligi poteſt, & quod conſequens eſt, ea ſola eſt, quæ mouet vt primum intelligibile. Hanc autem ſubſtantiam vocat hoc loco Ariſtoteles ſimplicem, & quæ actu eſt, quia nullam omnino admittit compoſitionem, aut potentiam paſſiuam, alioqui iam aliquid eſſet prius illa, per quod à priori intelligeretur, & mouens aliquod, à quo eius paſſiua potentia ad actum reduceretur. Sed quia nõdum oſtendit,

B ſitne præſtantiſſima hæc ſubſtantia vna numero an plures (tametſi reuera vnam eſſe ſentit) & aliquis credere poſſet, ipſum iam hoc loco affirmare eſſe vnam numero, quia dicit eſſe ſimplicem, ideo ne quæſtio hæc anteuertatur, addit nõ idem eſſe vnum atque ſimplex. Vnũ enim, ſi poſitiuè ſumatur, & non vt indiuiſum, habet rationem primæ menſuræ quantitatis, vt docuerat libro 10. ſimplex verò, quendam aliũ

C modum eſſendi ſignificat, quem negatione compoſitionis declaramus.

ᵉ *Sed & bonum.*

OStendit alteram quaſi propoſitæ cõcluſiònis partem, nempe primum mouens eſſe perfectiſſimè appetibile, ſeu, quod idem eſt, natura ſua aptiſſimum & digniſſimum quod appetatur. Ait igitur

D bonum (ſubaudi per ſe) & eligibile per ſe, hoc eſt, propter ſe appetibile, in eadem ſerie eſſe, nimirum in qua eſt intelligibile per ſe. Et quemadmodum id quod eſt intelligibile per ſe, & nõ per aliud quicquam à priori, eſt maximè intelligibile: ità & id quod per ſe & non per aliud quicquam à priori ſeu per aliud eſt appetibile, eſt maximè appetibile, ac proinde optimum. Quòd autem idem ſint primum ſupremúmque intelligibile, & primum ac ſupremum ap-

petibile, quod eſt optimum, ex eo probat, quia ſemper id quod ſimpliciter optimum eſt, aut illi proportione reſpondet, id eſt, habet rationem optimi in certo aliquo genere, eſt primum vel ſimpliciter vel in eo genere: quo pacto dicimus optimam ſimpliciter omnium potentiarum, quæ eſt intellectus, eſt eſſe ſimpliciter naturæ ordine primam; & optimum in genere materialium, quę eſt phantaſia, eſſe natura primam in eo genere. Cùm igitur intelligibile & appetibile in eadem ſerie, ſiue ordine rerum collocetur, perſpicuum relinquitur, primum intelligibile & primum appetibile, vnã atque eandem rem eſſe.

f *Quòd autem id.*

QVia quicquid appetibile eſt, finis eſſe poteſt (ſi tamen propter ſe appetatur, & aliud propter illud) finis autem in rebus immobilibus locum non habet, quemadmodum nec motus, quo finis acquiritur: idque iam libro tertio in dubitationibus propoſitis probatum videtur. Obiici hoc loco poterat non rectè dictum eſſe, primum mouens eſſe primum appetibile, ex hoc enim ſequitur illud eſſe ſupremum finem. Cui obiectioni occurrit Ariſtoteles, ex diuiſione finium ſatis conſtare non eſſe negandum omnino finem in rebus immobilibus: nã etſi in eis non eſt finis, qui ſic acquiratur per motum, vt priùs non extet, poſtea verò per motum exiſtere incipiat, cuiuſmodi finis eſt ſanitas in curatione, & forma ſubſtantialis in generatione; tamen non eſt in illis negandus is finis propter quẽ iam exiſtentem aliquid moueatur, aut moueat; quo pacto dicimus medium locum in vniuerſo eſſe finẽ propter quem obtinendum terra & omnia in quibus ea dominatur, deorſum

A mouentur. Hoc igitur modo primum mouens quod ipſum eſt primum appetibile, finis eſt propter quem participatione quadam ſimilitudinis imitatiuæ obtinendum inferiores intelligentiæ orbes cæleſtes mouent. Adde, ſi motus ita fuse ſumatur, vt motum quoque localem non phyſicum, atque adeo motum intellectus ab intelligibili, & appetitus ab appetibili, comprehendat; quo ſenſu dicimus mentes illas ſeparatas, ſæpe ex loco vno in alium

B ſe conferre; & paulo antè dixit Ariſtoteles, intellectum ab intelligibili moueri; dici quoque poſſe intelligentias non tantùm mouere orbes cæleſtes primi mouentis cauſa, ſed ipſas quoque moueri à ſe ipſis, & à primo mouente excitari ac moueri, vt aliquid agant eius imitandi gratia. Verùm hoc pacto quemadmodum in hoc genere rerum immobilium (quæ nimirum omnis materiæ

C tam ſenſibilis quàm intelligibilis expertes ſunt) datur finis præexiſtẽs ei actioni, qua ille modo aliquo acquiritur; ita dari poteſt finis qui per actionem exiſtere incipiat, vt ſi intelligentiæ inferiores moueantur à ſe vel à Deo, vt nouum aliquod opus conficiant.

g *Mouet autem vt amatum.*

DOcuit primum mouens perfectiſſimè mouere, & eſſe intelligibile ac appetibile; nunc oſtendit

D reliqua omnia ab eo pendere, quæ maximã indicãt diuinæ potẽtiæ perfectionem. Cuius rei cauſa imprimis ait primum mouẽs mouere vt amatum, intellige vniuersè quidem à rebus omnibus (quòd videlicet omnes aliquid eius perfectionis aſſequi ſtudeant) peculiari autem ratione à primo mobili, quòd omnium rerum caducarum conſeruatio (quæ omnibus & caducis & non caducis cariſ-

ſima

ſima eſt) ab eius motu pendeat, vt ſuperiùs dictum eſt: motu enim diurno quo mouentur omnia ſublunaria, fouet & quaſi nutrit, temperatis & modificatis cæteris inferiorum orbium motibus. Deinde ſubdit, etſi primum mobile ea ratione qua mouetur, aliter atque aliter ſe habet, id tamen nihil eius perpetuitati officere. Neque enim aliter atque aliter ſe habet ſecundùm ſubſtantiam, ſiue ſimpliciter, quia non mouetur motu generationis aut corruptionis, ſiue diſpoſitiuè, quia non mouetur motibus augmenti & decrementi, alterationiſve eius, quæ fit inter qualitates contrarias, ſed ſolo motu locali, qui primus eſt omnium, eóque circulari qui eſt omnium localium perfectiſſimus, ſolúſque ex omnibus perpetuis eſſe poteſt. Tertiò addit, etſi iam ſuperiùs oſtenſum eſt, primum mouens eſſe immobile motu locali phyſico in genere conſiderato; ea peculiari ratione confirmari poſſe, quòd motus circularis, qui eſt omnium localium primus, in eo locum non habet, cùm ab eo primum efficiatur; ac proinde neque alius quiſquam motus ſiue localis ſiue non localis. vt enim corpora cæleſtia quæ ſunt prima alterantia motu contrariarum qualitatum, ab eiuſmodi alteratione immunia ſunt; ita primum mouens circulari motu, immune eſt ab eo motus genere, ac proinde ab omni motu.

h *Neceſſariò igitur exiſtit.*

EX proximè dictis colligit eam perfectionem primi mouentis, qua tantam habet virtutem, vt cætera omnia ab illo pendeant. Nam ſi motus circularis ac diurnus quo mouet primum orbem, & per eum omnes inferiores, neceſſarius eſt ad rerum caducarum conſeruationem; A multo magis neceſſarium erit ipſum primum mouens, eiúſque ſumma virtus, à qua is motus prouenit, ac proinde reliqua omnia ab eo pendebunt, ſiue quoad eorum motus ſiue quo ad eorum eſſe. Nam de caducis rebus perſpicuum eſt eas quo ad eſſe motúſque ſuos, ab illo pēdere, cùm eius vi gignantur, conſeruentur, ſuáque exerceant munia: de cæleſtibus autem corporibus, quo ad eorum motus, quibus rerũ inferiorum B generationem & cõſeruationem adminiſtrant, idem apertè cernitur; quo ad eſſe verò eorum, ex eo colligi poteſt, quia res omnes quæ habent potentiam paſſiuam, vt ab alia motæ operentur, habent eſſe propter ſuas operationes, quibus perficiũtur. quo pacto Ariſtoteles in libris de cælo, intelligẽdus eſt, cùm ait, vnumquodque eſſe propter ſuam operationem. Quo fit vt ipſa quoque cæleſtia corpora in ſuo eſſe à ſuis operationibus, C ſeu (quod eodem redit) à ſe ipſis vt operantibus, quaſi à ſuis peculiaribus ac proximis cauſis finalibus pendeant, ac proinde ab aliqua efficiente ipſorum cauſa, vt poſtea oſtendemus, vbi de intelligentiis, idem dicendum eſſe docebimus.

Ait ergo Ariſtoteles, primum mouens neceſſariò exiſtere ad bene, ſeu (quod idem eſt) ad finem, non ſuum tamen, ſed aliarum omnium rerum, quæ ſuo quæque modo imitantur D conditionem quoad poſſunt diuinã, vt idem docet in libris de anima; neque id tantùm quo ad earum operationes, ſed etiam quo ad earum eſſe. Atque hoc modo primum mouens, vt earum finis, eſt earum primum & neceſſarium principium. Tribus modis, vt ait, aliquid dicitur neceſſarium. Vno, ratione vis illatæ ab aliqua externa cauſa; quæ neceſſitas in primum mouens cadere non poteſt, mouente ipſo, quod eſt pri-

mum mouens, & ab alio non pendens. Altero, vt meliùs aliquid obtineatur,non autem ſimpliciter,quo pacto equus eſt neceſſarius ad iter faciendum. Tertio, ſimpliciter ſiue nulla cōſideratione alicuius finis,ſed ex eo ſolùm, quod in ſe ſpectatum aliter habere nō poteſt, ſiue alicuius finis reſpectu, vt cùm dicimus totum eſſe maius ſua parte, & triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales: quo pacto primum mouens eſt res in ſe maximè omniū neceſſaria, quippe quod etſi nihil efficeret, tamen non poſſet non eſſe, aut operari internis ſuis operationibus,neque vnquam in ſe ipſo aliter atque aliter habere poſſet. Alicuius autem finis reſpectu, vt cùm dicimus id eſſe neceſſarium, ſine quo aliquid aliud nulla ratione obtineri poteſt. Atque hoc etiam modo eſt primum mouens neceſſarium, quia ſine illo, & vt ſupremo fine, & (quod hinc ſequitur) vt primo efficiente, nulla res alia poteſt conſiſtere aut operari. Concludit ergo Ariſtoteles ex tali principio, & cæleſtia corpora, & totam rerum naturam, quæ illo inferior eſt, pendere.

i *Eius autem viuendi ratio.*

DOcet, primum motorem perfectiſſimam vitam degere, hoc eſt, ſumma fœlicitate frui. Cùm enim perfecta fœlicitas in actibus nobiliſſimarum virium,quæ ex illis ſequitur, ſyncera voluptatate, diu admodum duret, ac ſi fieri poſſit, nunquam omnino intermittatur .... debeat, non dubium eſt,quin primum mouens eam agat vitam perfectiſſimè. Atque vt ex iis quæ in nobis accidunt, inueſtigare modo aliquo id poſſimus, ex eo orditur Ariſtoteles,quod rationi maximè conſentaneum eſt, vt nimirum A ex eo breui admodum ſtatu,ſi quando mens noſtra præſtantiſſimarum rerum cognitione,pręcipuarum virtutum amore & operatione, magna etiam affectuum tranquillitate, & pura verorum bonorum voluptate & ſuauitate fruitur, colligere vtcūque poſſimus,qualis ſit is vitę ſtatus, quem perpetuò ille traducit. Neque enim carere his bonis vnquam poteſt,qui eorum ſemper ſufficientiſſima ex ſe nobis eſt cauſa,tametſi nos B & neceſſitatibus mortalis vitæ, & aliis quamplurimis obſtaculis ab ea impediamur.

k *Quandoquidem & eius actus.*

CVr perpetua ſit primi motoris fœlicitas, ex eo probat, quia quilibet eius actus cognoſcendi & amandi bona ea, quibus fruitur, ei voluptati eſt:hoc eſt, quæ enim ſunt C talia, eorum exercitatio natura ſua magna cum iucunditate poteſt eſſe continua, neque vnquam intermitti. Quòd autem in actu conſiſtat, non in potentia neque in habitu,vt exponit Alexander, ex eo probat, quòd actus ſentiendi & intelligendi, quos in vigilia exercemus,iucundiſſimi ſunt: ſi modò ſint rerum præſtantium, & quæ nobis caræ ſint: quandoquidem nec recordatio præteritarum rerum, nec ſpes futurarum D rum nobis voluptatem afferunt,niſi quia illę cùm præſentes adeſſent,nobis iucundæ erant:hæ verò,quia ſperamus nobis fore iucundas, cùm earum compotes erimus. Quòd denique actus intelligendi ſit omnium actuum pręſtantiſſimus,ex eo oſtendit, quia verſatur in eo quod per ſe optimum eſt: intellectus enim cùm ad omnia ſe extendat, non modò quæ ſenſu percipiuntur, ſed etiam quæ altiora ſunt, quàm vt ea ſenſus poſſit attingere:id quod per ſe & natura ſua optimum eſt, percipere poteſt,

teſt, cuiuſmodi eſt ſola ipſius primi motoris primæve cauſæ natura, quã ipſe ſolus, vt ea in ſe eſt, poteſt comprehendere.

l *Mens verò ſe ipſam.*

OStendit hoc loco, quantum interſit inter actum intelligendi earum mentium, quæ ſunt infra Deum, quo nomine hîc appellat primum motorem, & ipſum diuinum intelligendi actũ, eámque voluptatem, quæ vtrumque actum ſequitur. Quod vt doceat, illud aſſumit, quod in 3. lib de anima docuerat, mẽtẽ ſiue intellectũ noſtrũ dum adhuc in materia immerſus eſt, aſſumptione rei intelligibilis (hoc eſt ſpeciei alicuius intelligibilis, qua res aliqua materialis beneficio intellectus à phantaſmatibus abſtrahitur) ſe ipſum intelligere, fit enim, inquit, intelligibilis tactu quodam ſpirituali alterius rei materialis, ſed quæ iam per propriã ſpeciem ſpiritualis facta eſt. Atque hac ratione ait ille, fieri vnum atque idem id quod intelligit, & id quod intelligitur, quia quodãmodo ſpecies rei materialis ab intellectu per ſenſus elicitæ, repræſentat ipſum intellectũ, ſicque intellectus informatur quodammodo ſpecie ſui. Eſt enim intellectus quaſi theſaurus quidam rerum, potiſſimùm verò ſubſtãtiarum, quatenus intelligibiles ſunt, vtpote per earum ſpecies à phantaſmatibus abſtractas, materiales quidem directò, immateriales autem (qualis eſt intellectus & mens ipſa) quaſi obliquè, &, vt quidam loquuntur, arguitiuè. Quibus ſpeciebus cùm intellectus ditatus eſt & ornatus, qui alioquin nullis ſpeciebus præditus erat, tum demum intelligit, actu aut habitu, qui priùs potentia tantùm erat intelligens, quòd nondum proximè diſpoſitus eſſet ad intelligendum. Intelligit autem actu, ſi applicetur ad intelligendum; habitu verò, ſi non applicetur, ſed quaſi dormiens quieſcat. Vnde colligit Ariſtoteles præclarum illud & diuinum, quod intellectus videtur habere, dum actu vnitus eſt rei intelligibili, nec iam habitu dumtaxat magis eſſe huius diuini intellectus; quia omnino idem ſunt in eo intellectus & intelligibile, nec iam per ſpeciem rei alterius, nec per rem aliam vnitur ſummo bono, quod eſt ipſe, quo fit vt eius contemplatio ſit iucundiſſima & præſtantiſſima ex omnibus actibus, quæ ad veram fœlicitatem ſpectat. Quod cùm dixit, regreditur ad initium huius cõſiderationis, & ait, ſi Deus ita ſe habet hac in re, vt nos habemus paruo illo tempore, quo experimur illas, vt ita dicam, diuinas delicias, mirabilem profectò eſſe, & eo mirabiliorem, ſi veriùs & meliùs ea felicitate fruitur: quod quidem certo certius eſt.

m *Ineſt quoque ei vita.*

VT meliùs explicet hanc Dei felicitatem, ait, eius vitam felicem in eo ipſo eſſe, atque adeò ipſum eſſe ipſam eius felicitatem. Ait eſſe in eo ipſo eſſe eius felicitatem, vt eam diſtinguat non modò ab eorum felicitatibus, qui in rebus externis ſuã beatitudinem ponunt, velvti in diuitiis, honoribus, aut voluptatibus, ſed etiam à felicitate aliarum mentium, quæ non in ſe, ſed in ipſo Deo veram felicitatem habere poſſunt. Itaque habet in ſe felicitatem ſuam etiã obiectiuè, quod nulli rei intelligenti (quæ ſola felicitatis capax eſt) poteſt contingere; alioqui non frueretur ſummo bono, vt felix eſſet. Addit autem, Eſſe ipſam felicitatem, quia Deo, cùm actus omnino purus ſit, non poteſt ineſſe felicitas quaſi diſtinctum aliquid

ab eo formaliter, quia iam daretur in eo potentia aliqua paſſiua. Vnde infert, Deum eſſe, eſſe viuens, æternum, & omnium optimum ſeu perfectiſſimum, aut potiùs ipſam omnium rerum exemplarem perfectionem. Alij pro viuente vertunt Animal. ſed cùm animalis nomen, quod Grecè eſt ζῶον, dicatur ἀπὸ τῆς ζωῆς, hoc eſt, vita, nec animalibus ſoleat accommodari: niſi quia in eis expreſſior eſt vita quàm in plantis, propter ſenſus & motū; non dubium eſſe debet, quin ab Ariſtotele in generali viuentis ſignificatione hoc loco acceptum ſit. Quòd ſi in generali, quid opus eſt pro eo Latinum animalis nomen vſurpare?

n *Quicunque verò exiſtimant.*

DIgreditur ad eorum reprehenſionem, qui primo principio non tantam attribuunt naturæ perfectionem, quantam illis quæ ab illo emanarent, ducto argumento à ſeminibus, quæ principia ſunt eorum quæ ex iis naſcuntur. Ait igitur hos non rectè ſenſiſſe; quia in iis etiam cernere licet maiorem perfectionem in principiis, quàm in rebus quæ ex iis emergunt. Nam ſemina non ſunt principalia principia, ſed inſtrumentaria, quòd decidant rebus iam perfectis, vt eorum interuentu aliæ ſimiles gignantur. Quod cùm dixit, repetit concluſionem, quam ſibi præcipuè oſtendendā propoſuerat, dari præter res mobiles aliquam ſubſtantiam immobilem, & à ſenſibilibus ſeiunctam, diuortio nimirum naturæ, non commercij, vt ita dicam, & adminiſtrationis.

o *Demonſtratum & illud.*

ETſi eòdem redit, eam ſubſtantiam, quam dicimus primum motorem, eſſe immobilem, atque dicere eam nulla magnitudine præditam eſſe; tamen, quia in 8. Phyſicorum ea etiam ratione probatum eſt illam eſſe omnis magnitudinis expertem, quia vel eſſet finitæ magnitudinis vel infinitæ, quarum hæc dari non poteſt, illa verò infinitam virtutem habere nequit, vt infinito tempore moueat (nempe independenter) qua tamen opus habet: hoc ipſum argumentum hoc loco breuiter repetit, quod nos fuſiùs & tractabimus, & expendemus.

p *Sed & illud.*

REpetit quoq; id quod ſuperiùs dixerat; eſſe eam ſubſtantiam omnis paſſionis & alterationis expertem, quòd ne motui quidem locali poſſit eſſe obnoxia.

Κεφάλαιον η.

Text. 42. Πότερον δὲ μίαν θετέον τὴν τοιαύτην οὐσίαν, ἢ πλείους, καὶ πόσας, δεῖ μὴ λανθάνειν, ἀλλὰ μεμνῆσθαι καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀποφάσεις, ὅτι περὶ πλήθους οὐδὲν εἰρήκασιν, ὅ,τι καὶ σαφὲς εἰπεῖν.
Text. 43. [b] ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰς ἰδέας ὑπόληψις, οὐδεμίαν ἔχει σκέψιν ἰδίαν. ἀριθμοὺς γὰρ λέγουσι τὰς ἰδέας,

CAP. VIII.

VTrum autem[a] vna huiuſmodi ſubſtantia, an plures, & quot ponendæ ſint, latere non oportet, ſed commemorare etiam aliorum ſententiaſ; præſertim cùm nihil de earum multitudine, quod quidem apertum ſit, tradiderint. Text. 42.
[b] Etenim idearum opinio nullam conſiderationem propriam habet. Qui enim ideas inducunt Text. 43.

οἱ λέγοντες τὰς ἰδέας. περὶ δὲ τῶν ἀριθμῶν, ὁτὲ μὲν ὡς περὶ ἀπείρων λέγουσιν, ὁτὲ δὲ ὡς μέχρι τῆς δεκάδος ὡρισμένων. δι᾽ ἣν δ᾽ αἰτίαν τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν ἀριθμῶν, οὐδὲν λέγεται μετὰ σπουδῆς ἀποδεικτικῆς. [c] ἡμῖν δ᾽ ἐκ τῶν ὑποκειμένων καὶ διωρισμένων λεκτέον. ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ καὶ τὸ πρῶτον τῶν ὄντων, ἀκίνητον καὶ καθ᾽ αὑτὸ, καὶ κατὰ συμβεβηκός· κινοῦν δὲ τὴν πρώτην καὶ ἀΐδιον, καὶ μίαν κίνησιν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον εἶναι καθ᾽ αὑτὸ, καὶ τὴν ἀΐδιον κίνησιν ὑπὸ ἀϊδίου κινεῖσθαι, καὶ τὴν μίαν ὑφ᾽ ἑνός· ὁρῶμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντὸς τὴν ἁπλῆν φορὰν, ἣν κινεῖν φαμὲν τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ ἀκίνητον, ἄλλας φορὰς οὔσας τὰς τῶν πλανήτων ἀϊδίους· ἀΐδιον γὰρ καὶ ἄστατον τὸ κύκλῳ σῶμα· δέδεικται δ᾽ ἐν τοῖς φυσικοῖς περὶ τούτων· ἀνάγκη καὶ τούτων ἑκάστην τῶν φορῶν ὑπ᾽ ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καθ᾽ αὑτὸ, καὶ ἀϊδίου οὐσίας. ἥτε γὰρ τῶν ἄστρων φύσις, ἀΐδιος οὐσία τις οὖσα· καὶ τὸ κινοῦν, ἀΐδιον, καὶ πρότερον τοῦ κινουμένου· καὶ τὸ πρότερον οὐσίας, οὐσίαν ἀναγκαῖον εἶναι. [d] Φανερὸν τοίνυν, ὅτι τοσαύτας οὐσίας, ἀναγκαῖον εἶναι, τήν τε φύσιν ἀϊδίους καὶ ἀκινήτους καθ᾽ αὑτὰς, καὶ ἄνευ μεγέθους, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν
Text. 44. πρότερον. ὅτι μὲν οὖν εἰσιν οὐσίαι, καὶ τούτων τίς πρώτη καὶ δευτέρα, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ταῖς φοραῖς τῶν ἄστρων, φανερόν. [e] τὸ δὲ πλῆθος ἤδη τῶν φορῶν ἐκ τῆς οἰκειοτάτης φιλοσοφίας, τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, δεῖ σκοπεῖν, ἐκ τῆς ἀστρολογίας. αὕτη γὰρ περὶ οὐσίας αἰσθητῆς μὲν, ἀϊδίου δὲ, ποιεῖται τὴν θεωρίαν· αἱ δ᾽

A *ducunt, numeros eas eſſe aſſerunt; de numeris autem interdum tanquam de infinitis loquuntur; interdum tanquam ad decem vſque definiti ſint; qua verò de cauſa numerorum multitudo tanta ſit, nihil demonſtratiuo ſtudio concludunt.*

Nobis autem [c] *ex iis quæ poſita & definita ſunt, differendũ. Principium enim & primum entium & per ſe & per accidens immobile eſt; primo autem & ſempiterno & vno motu mouet. Cùm autem id quod*
B *mouetur, ab aliquo moueri; primúmque mouẽs, per ſe ipſum immobile eſſe; & ſempiternum motum ab eo quod ſempiternum eſt, proficiſci, vnúmque ab vno proficiſci neceſſe ſit: videamus verò præter ſimplicem vniuerſi lationem, qua primam & immobilem ſubſtantiam mouere dicimus, alias eſſe lationes errantium ſtellarum ſempiternas (eſt enim corpus quod in orbem mouetur, ſempiternum, quódque quieſcere nequeat, vt in Phyſicis demonſtratum eſt) neceſſe profectò eſt, harum quoque*
C *lationum ſingulas ab immobili per ſe ſempiternáque ſubſtantia effici.*

Nam & aſtrorum natura, ſempiterna quædam ſubſtãtia eſt, & id quod mouet, ſempiternũ, & prius eo quod mouetur; & quod ſubſtantiam antecedit, ſubſtantia eſt neceſſariò. [d] *Conſtat igitur neceſſaria ratione tot eſſe ſubſtãtias natura ſua perpetuas, & per ſe immobiles, ac magnitudinis expertes, ob eam cauſam quam expoſuimus: Quòd ergo ſubſtantiæ ſint, & ea-* Text. 44.
D *rum quæ natura ſit prima, quæ ſecunda, eo nimirum ordine, quem ſtellarum lationes ſeruant, perſpicuum eſt.*

[e] *Iam ipſarum lationum multitudo ex Aſtrologia, quæ ex Mathematicis ſcientiis, maximè coniuncta Philoſophia eſt, exquiri debet. Hæc enim ſubſtantiam ſenſibilem, ſed perpetuam contemplatur: cæteræ*

αἱ δ᾽ ἄλλαι περὶ οὐδεμιᾶς οὐσίας, A οἷον, ἥ τε περὶ τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὴν γεωμετρίαν. [f] ὅτι μὲν οὖν πλείους τῶν φερομένων αἱ φοραὶ, φανερὸν τοῖς καὶ μετρίως ἡμμένοις. πλείους γὰρ ἕκαστον φέρεται μιᾶς τῶν πλανω-

Text.45. μένων ἄστρων. πόσαι δ᾽ αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, νῦν μὲν καὶ ἡμεῖς, ἃ λέγουσι τῶν μαθηματικῶν τινες, ἐννοίας χάριν λέγομεν, ὅπως ᾖ τι τῇ διανοίᾳ πλῆθος ὡρισμένον ὑπο- B λαβεῖν. τὸ δὲ λοιπὸν, τὰ μὲν ζητοῦντας αὐτοὺς δεῖ, τὰ δὲ πυνθανομένους παρὰ τῶν ζητούντων, ἄν τι φαίνηται παρὰ τὰ νῦν εἰρημένα τοῖς ταῦτα πραγματευομένοις, φιλεῖν μὲν ἀμφοτέρους, πείθεσθαι δὲ τοῖς ἀκριβεστέροις. [h] Εὔδοξος μὲν οὖν ἡλίου καὶ σελήνης, ἑκατέρου τὴν φορὰν ἐν τρισὶν ἐτίθετο εἶναι σφαίραις· ὧν τὴν μὲν πρώτην, τὴν τῶν ἀπλανῶν ἄστρων C εἶναι· τὴν δὲ δευτέραν, κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζῳδίων· τὴν δὲ τρίτην, κατὰ τὸν λελοξωμένον ἐν τῷ πλάτει τῶν ζῳδίων. ἐν μείζονι δὲ πλάτει λελοξῶσθαι, καθ᾽ ὃν ἡ σελήνη φέρεται,

Text.46. ἢ καθ᾽ ὃν ὁ ἥλιος. τῶν δὲ πλανωμένων ἄστρων ἐν τέτταρσιν ἑκάστου σφαίραις· καὶ τούτων δὲ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν τὴν αὐτὴν εἶναι ἐκείναις. τήν τε γὰρ τῶν ἀπλανῶν τὴν ἁπά- D σας φέρουσαν εἶναι. καὶ τὴν ὑπὸ ταύτῃ τεταγμένην, καὶ κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζῳδίων τὴν φορὰν ἔχουσαν, κοινὴν ἁπασῶν εἶναι. τῆς δὲ τρίτης ἁπάντων τοὺς πόλους ἐν τῷ διὰ μέσων τῶν ζῳδίων εἶναι. τῆς δὲ τετάρτης τὴν φορὰν, καὶ κατὰ τῶν λελοξωμένων πρὸς τὸ μέσον ταύτης. εἶναι δὲ τῆς τρίτης σφαίρας τοὺς πόλους, τῶν μὲν ἄλλων ἰδίους· τοὺς δὲ τῆς Ἀφρο-

Text.47. δίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, τοὺς αὐτούς. Κάλλιππος δὲ τὴν μὲν θέσιν τῶν σφαιρῶν, τὴν αὐτὴν ἐτίθετο Εὐδόξῳ, τουτέστι τῶν ἀποστημάτων τὴν τάξιν·

τὸ δὲ

A cæteræ autem in ſubſtantia nulla verſantur, vt Arithmetica & Geometria. [f] Ac plures quidem eſſe lationes eorum quæ feruntur, iis etiam apertum eſt, qui vel mediocriter rem hanc tetigère. Nam pluribus vna ſingulæ errātium ſtellarum feruntur. Quot [g] autē hæ ſint, nunc quidem Text.45.
nos ea quæ à quibuſdā Mathematicis traduntur, exponentes, cognitionis cauſa dicimus, vt certa aliqua definitáque multitudo mente percipiatur. Tum verò, quod reliquum eſt, alia à nobis quærenda ſunt, B alia à quærentibus interroganda, num præter ea quæ nunc dicta ſunt, iis videatur, qui hiſce in rebus verſantur; ac vtrique amandi ſunt quidem; ſed iis adhibēda fides qui accuratiùs hæc diſcutiunt.

Eudoxius [h] quidem ſolis & lunæ conuerſionem tribus vtramque orbibus effici ponebat; quorum primus inerrantium ſtellarum eſſet: ſecūdus, qui per medium Zodiacum ferretur: tertius verò, qui duceretur per eum circulum, qui in latitudine Signorum Zodiaci eſſet inflexus; tam- C etſi in maiore latitudine inflexus eſſet is, in quo Luna, quàm in quo moueretur Sol. Errantium verò ſtellarum motum qua- Text.46.
tuor cuiuſque orbibus contineri, quorum primus & ſecundus iidem eſſent, qui in illis. Nam & eum eſſe, qui omnes ſecum ferret, inerrantium quoque ſtellarum eſſe; & eum qui ſub eo collocaretur, quique per medium Zodiacum ferretur, omnibus eſſe communem. Tertij verò omnium lationū vertices in medio Zodiaci eſſe. Quarti autem lationem per eum circulum fieri, D qui ad medium huius inflexus eſt. Eſſe porro tertij orbis vertices, aliarum ſtellarum proprios; Veneris autem & Mercurij, eoſdem. Callippus autem ſitum or- Text.47.
bium eundem quem Eudoxus ponebat, hoc eſt, interuallorum ordinem:

quod

A τὸ δὲ πλῆθος, τοῦ μὲν τοῦ Διὸς καὶ τοῦ τοῦ Κρόνου, τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ ἀπεδίδου· τοῦ δ' ἡλίου καὶ τοῦ σελήνης δύο ᾤετο ἔτι προσθετέας εἶναι σφαίρας, τὰ φαινόμενα εἰ μέλλει τις ἀποδώσειν· τοῖς δὲ λοιποῖς τῶν πλανητῶν, ἑκάστῳ μίαν. ἀναγκαῖον δέ, εἰ μέλλουσι συντεθεῖσαι πᾶσαι, τὰ φαινόμενα ἀποδώσειν, καθ' ἕκαστον τῶν πλανωμένων, ἑτέρας σφαίρας μιᾷ ἐλάττονας εἶναι τὰς ἀνελιττούσας, καὶ εἰς τὸ B αὐτὸ ἀποκαθιστώσας τῇ θέσει τὴν πρώτην σφαῖραν, ἀεὶ τοῦ ὑποκάτω τεταγμένου ἄστρου. οὕτω γὰρ μόνως ἐνδέχεται τὴν τῶν πλανήτων φορὰν ἅπαντα ποιεῖσθαι. ἐπεὶ οὖν ἐν αἷς μὲν αὐτὰ φέρεται σφαίραις, αἱ μὲν ὀκτώ, αἱ δὲ πέντε καὶ εἴκοσίν εἰσι· τούτων δὲ μόνας οὐ δεῖ ἀνελιχθῆναι, ἐν αἷς τὸ κατωτάτω τεταγμένον φέρεται· αἱ μὲν τὰς τῶν δύο πρώτων ἀνελίττου- C σαι, ἓξ ἔσονται· αἱ δὲ τὰς τῶν ὕστερον τεττάρων, ἑκκαίδεκα· ὁ δὲ ἁπασῶν ἀριθμός, τῶν τε φερουσῶν καὶ τῶν ἀνελιττουσῶν ταύτας, πεντήκοντά τε καὶ πέντε. εἰ δὲ τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου μὴ προσθείη τις ἃς εἴπομεν κινήσεις, αἱ πᾶσαι σφαῖραι ἔσονται ἑπτά τε καὶ τεσσαράκοντα. τὸ μὲν οὖν πλῆ-

Text.48. θος τῶν σφαιρῶν ἔστω τοσοῦτον· ὥστε καὶ τὰς οὐσίας καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς D ἀκινήτους καὶ τὰς αἰσθητὰς, τοσαύτας εὔλογον ὑπολαβεῖν. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, ἀφείσθω τοῖς ἰσχυροτέροις λέγειν. [k] εἰ δὲ μηδεμίαν οἷόν τε εἶναι φορὰν συντείνουσαν πρὸς ἄστρου φοράν· ἔτι δὲ πᾶσαν φύσιν καὶ πᾶσαν οὐσίαν ἀπαθῆ, ἢ καθ' αὐτὴν, τοῦ ἀρίστου τετυχηκυῖαν τέλος εἶναι δεῖ νομίζειν, οὐδεμία ἂν εἴη παρὰ ταύτας ἑτέρα φύσις, ἀλλὰ τοῦτον ἀνάγκη τὸν ἀριθμὸν εἶναι τῶν οὐσιῶν. εἴτε γάρ εἰσιν ἕτεραι, κινοῖεν ἂν ὡς τέλος οὖσαι φορᾶς·

quod verò ad multitudinem attinet, Ioui quidem & Saturno eandem quam ille tribuebat; Soli autem & Lunæ, duos item orbes addendos eſſe exiſtimabat, ſi quis eorum quæ apparent rationem redditurus eſſet; cuique autem cæterarum errantium ſtellarum, vnam. Eſſe verò neceſſe, ſi omnes ſimul orbes ita conſtituendi ſint, vt eorum quæ cernũtur ratio reddi poſſit, ſingulis ſtellarum errantium totidem alios orbes vno pauciores adhiberi, qui retro voluant, & ſemper in eundem ſitum reſtituant primum orbem eius ſtellæ quæ ſub ea locata ſit. Hoc enim duntaxat modo fieri poſſe vt latio errantium omnia efficiat. Cùm igitur eorum orbium in quibus ſtellæ mouentur, alij quidẽ octo, alij verò quinque & viginti ſint; eos autem tantùm reuolui non oporteat, in quibus infima ſtella fertur: efficitur vt orbes quibus reuoluntur ij qui primas duas errantes continent, ſex ſint; quibus autem retro voluuntur, in quibus quatuor inferiores mouentur, ſint ſexdecim; numerus autem tam deferentium, quàm quibus ipſi reuoluuntur, ſint quinquaginta quinque. Quòd ſi quis lunæ ac ſoli non addat eos motus quos diximus; omnes orbes nouem Septem, ſonat Græca vox. *& quadraginta erunt. Ac orbium quidem multitudo tanta eſto. Quo*[i] *fit vt rationi conſentaneum ſit ſubſtãtias & principia tum immobilia tum ſenſibilia tot etiam eſſe exiſtimare. Neceſſaria enim probatio iis relinquatur qui in tractandis his de rebus plus valent.* Text.48.

Quòd[k] *ſi latio nulla eſſe poteſt, quæ ad motum alicuius aſtri non dirigatur; omnémque naturam atque omnem ſubſtãtiam paſſionis expertem, & quæ per ſe eſt, finem optimum adeptã eſſe exiſtimandum eſt; nulla profectò alia præter has natura fuerit, ſed hunc eſſe ſubſtantiarum numerum eſt neceſſe. Nam ſi aliæ ſint, mouebunt vtique cùm lationis fines exiſtant.* [l] *At*

[l] ἀλλ' εἶναί γε ἄλλας φορὰς ἀδύνατον παρὰ τὰς εἰρημένας. τοῦτο δὲ εὔλογον ἐκ τῶν φερομένων ὑπολαβεῖν. εἰ γὰρ πᾶν τὸ φέρον τοῦ φερομένου χάριν πέφυκε, καὶ φορὰ πᾶσα φερομένου τινός ἐστιν, οὐδεμία φορὰ αὐτῆς ἂν εἴη ἕνεκα, οὐδ' ἄλλης φορᾶς, ἀλλὰ τῶν ἄστρων ἕνεκα. εἰ γὰρ ἔσται φορὰ φορᾶς ἕνεκα, καὶ ἐκείνην ἑτέρων δεήσει χάριν εἶναι. ὥστε ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε ἰέναι εἰς ἄπειρον, τέλος ἔσται πάσης φορᾶς τῶν φερομένων τι θείων σωμάτων κατὰ τὸν οὐρανόν.

Text. 49. [m] ὅτι δὲ εἷς οὐρανὸς, φανερόν. εἰ γὰρ πλείους οἱ οὐρανοὶ ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι, ἔσται εἴδει μία ἡ περὶ ἕκαστον ἀρχὴ, ἀριθμῷ δέ γε πολλαί. ἀλλ' ὅσα ἀριθμῷ πολλὰ, ὕλην ἔχει. εἷς γὰρ λόγος καὶ ὁ αὐτὸς πολλῶν. οἷον ἀνθρώπου· Σωκράτης δὲ εἷς. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον· ἐντελέχεια γάρ. ἓν μὲν ἄρα καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ, τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον ὄν· καὶ τὸ κινούμενον ἄρα ἀεὶ καὶ συνεχῶς ἓν μόνον. εἷς ἄρα οὐρανὸς μόνος.

Text. 50. [n] παραδέδοται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ παλαιῶν, ἐν μύθου σχήματι καταλελειμμένα τοῖς ὕστερον, ὅτι θεοί τέ εἰσιν οὗτοι, καὶ περιέχει τὸ θεῖον τὴν ὅλην φύσιν. τὰ δὲ λοιπὰ μυθικῶς ἤδη προσήχθη πρὸς τὴν πειθὼ τῶν πολλῶν, καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν. ἀνθρωποειδεῖς τε γὰρ τούτους, καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὁμοίους τισὶ λέγουσι, καὶ τούτοις ἕτερα ἀκόλουθα καὶ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις· ὧν εἴ τις χωρίσας αὐτὸ λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε, [o] καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς πολλάκις εὑρημένης εἰς τὸ δυνατὸν ἑκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας,

A *At vt [l] præter eas quæ dicta ſunt, aliæ ſint lationes, impoſſibile eſt; quod ſanè ex iis quæ feruntur, rationi conſentaneum eſt exiſtimare. Nam ſi omne quod defert, eius gratia quod defertur, inſtitutum eſt; & omnis latio alicuius lati corporis eſt latio; nulla profectò latio vel ſui vel alterius, ſed ſtellarum cauſa fuerit. Si enim latio lationis cauſa ſit, & illa etiam aliarum cauſa eſſe oportebit. Quare cùm in infinitum progredi non liceat; omnis vbique lationis aliquod ex* B *diuinis corporibus quæ in cœlo ſunt, finis erit.*

[m] Cœlum autem vnum, eſſe perſpicuum eſt. Nam ſi cœli, quemadmodum & homines, plures ſint, principium cuiuſque vnum erit ſpecie, numero autem plura; at quæcumque plura ſunt numero, materiam habent: vna enim atque eadem eſt ratio plurium, vt hominis; Socrates autem vnus eſt. Quidditas verò prima cùm actus ſit, materiam non habet. Vnum igitur & ra- C *tione & numero eſt id quod primùm mouet, cùm ipſum ſit immobile; quo fit vt id quod ſemper continuóque motu cietur, vnum ſit tantùm: quare & vnum duntaxat cælum.* Text. 49.

[n] Tradita ſunt autem à veteribus priſciſque hominibus, & fabulæ inſtar poſteris relicta, hos eſſe Deos, totámque naturam à diuinitate contineri. Reliqua verò iam ad vulgi perſuaſionem conficta ſunt, atque ad legum vſum, vitæq́; vtilitatem adiecta. Nam & huma- D *nam ſpeciem iis tribuunt & aliorum quorundam animalium ſimiles eſſe dicunt, aliáque quæ ex his ſequuntur, & iis quæ dicta ſunt conſentanea. E quibus ſi quis vnum illud ſeligens primum accipiat, primas illas ſubſtantias Deos eſſe ab illis reputari; diuinè profectò hæc ab eis dicta cenſebit; [o] & quemadmodum veriſimile eſt, inuenta ſæpius, quoad fieri poteſt, vnaquaque arte ac Philoſophia,* Text. 50.

καὶ

Text. 51. καὶ πάλιν φθειρομένων, καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων, οἷον λείψανα περισεσῶσθαι μέχρι τοῦ νῦν. ἡ μὲν οὖν πάτριος δόξα, καὶ ἡ παρὰ τῶν πρώτων, ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν φανερὰ μόνον.

A *rurſúſquè intereunte, has earum ſententias quaſi reliquias ad hanc vſque ætatem ſeruatas eſſe. Ac paterna quidem, & priſcorum opinio hactenus tantùm nobis perſpecta ſit.* Text. 51.

EXPLANATIO CAPITIS OCTAVI.

[a] *Vtrùm autem vna.*

CVm docuiſſet ſuperiori capite, quanta ſit virtus primi mouentis, tradit in hoc, vnáne tantùm ſit an plures ſubſtantiæ, quæ primùm moueant, hoc eſt, quæ ita moueant motu phyſico, vt non moueantur ipſæ, nec per ſe videlicet, quo pacto mouentur corpora, nec verò per accidens, qua ratione mouentur animæ rationis participes,& aliæ ſi quæ ſunt inextenſæ & indiuiſibiles, quæ motis corporibus, neceſſe eſt vt ſimul cum eis migrent ex vno loco aut ſitu in alium. Quòd ſi plures ſint præter illam quæ per ſe ipſam non exequitur motum, ſed mouet tantùm vt amata, quotnam illæ ſint numero. Quam diſputationem non ea tantùm de cauſa ſuſcipit: quòd cohæreat cum iis quæ hoc loco diſputantur, ſítque huius tractationis propria; ſed etiam quia cæteri de hac re nihil certi & explorati tradiderunt, quódque demonſtrandi ſtudio certa firmáque ratione ſit inuentum & confirmatum.

[b] *Etenim idearum opinio.*

CVm inter eos qui immateriales ſubſtãtias modo aliquo poſuerũt,Plato maximè introducẽdis ideis videatur certum eorum numerum tetigiſſe; (ſenſit enim ideas nihil eſſe aliud quàm ipſas rerum ſpecies, quæ finitæ eſſe dicuntur,tametſi earum indiuidua ſint infinita) ex eo probat Ariſtoteles, nihil certi ab aliis ante ſe de hac re dictum fuiſſe; D quia ne ex Platone quidem re vera colligi poteſt, finitas ne an infinitas poſuerit: Nam cùm præter mundi opificem nullas alias immateriales ſubſtantias eſſe ſenſerit,eas verò numeros ſeparatos eſſe voluerit; quadam ex parte quidem videtur infinitas poſuiſſe, cùm numeri ſint infiniti, alia verò ex parte finitas;quòd interdum ſignificaſſe videatur, numerorum ſpecies ad decem tantùm vſque procedere, eo quòd fortaſſe, cæterorum deinceps numerorum nomina miſtionem potiùs numerorum, quàm puros & ſynceros numeros videantur ſignificare. Quanquam ne hoc quidem vlla demonſtratiua ratione conatus eſt oſtendere, ſed ſolùm ex omnium fortaſſe gentium communi conſuetudine, quòd vbique ſynceri numeri denario terminentur. Cur autem id factum ſit, alij dicunt, etſi puri numeri,in quibus ſuperiores non repetuntur, vltra denarium procedere potuiſſent, tamen denario terminatos eſſe,eo quòd denarius generatur ex primis quatuor, qui quaternario quaſi perfectione quadam concluduntur: nam vni duobus, tribus, & quatuor additis, denarius conſurgit. Alij meliùs & ad naturam ſane accommodatè, quòd decem ſint ma-

nuum digiti, quibus omnes nationes numerare ſolent, ſed nihil hoc ad rem eſt vt ſubſtantiæ immateriales æquentur numeris, ſiue finitis ſiue infinitis, ſiue puris & ſynceris, ſiue repetitione aliorum confectis.

c *Nobis autem ex iis.*

CVm alij nihil certi dixerint de ſubſtantiarum immaterialium numero; ipſe demonſtrandi ſtudio oſtendere nititur quotnam ſint illæ, quatenus quidem ex iis quæ à nobis oculorum experiméto de rebus cæleſtibus comperta ſunt, licet colligere. Neque enim Ariſtoteles de aliarum immaterialium ſubſtantiarum numero agit hoc loco, quàm earum quæ à nobis ex naturalibus effectis inueſtigari poſſunt; etſi ſecundo libro de cælo non demonſtratiuè, ſed probabili quadam ratione ſuſpicari videatur ſupra cæli totius cõuexum magnam beatarum mentium multitudinem ſempiterno æuo perfrui. Primùm igitur colligit ex dictis, primum omnium mouens, quod non ſolum & per ſe & per accidens immobile, ſed etiam primo motu mouet, & eſt primum ens ac independens, vnum tantùm eſſe numero, eo quòd 8. phyſicorum libro demonſtratum ſit ſempiternum motum à ſempiterno motore, & vnum ab vno proficiſci, & (quod ſuppleri vult) primum à primo ac independenti. Deinde colligit cùm videamus alios eſſe celeſtes motus inferiores motu primi mobilis, qui itidem ſimplices ſint, & ſempiterni, nempe errantium ſtellarum conuerſiones (quarũ ſempiternitaté & ex natura ſempiterna corporum quę in orbem mouentur, & ex propenſione eorum vt ſine quiete vlla motu moueãtur, confirmat) neceſſariò inde effici, vt ſint aliæ quoque ſubſtantiæ inferiorum orbium motrices, quæ nec per A ſe, nec (quod ſupplendum eſt) per accidens moueri poſſint, ſintque ſempiternę, quemadmodum & aſtra, quorum gratia mouentur orbes quibus ſunt infixa, ſempiterna ſunt. Nam quòd illæ ſint re vera ſubſtantiæ, non accidentia, ex eo conſtare docet, quòd mouens eſt prius natura eo quod mouetur; quòd ſi id quod mouetur, ſubſtãtia eſt, potiori ratione id quod mouet, ſubſtantia erit, ſiquidem id quod ſubſtantiã antecedit natura, ſubſtantia ſit neceſſe eſt. B

d *Conſtat igitur neceſſaria.*

COncludit demonſtratum eſſe tot ſubſtantias orbiũ cęleſtium motrices eſſe dandas, quæ & perpetuæ ſint, & per ſe moueri nequeant (Adde, nec per accidens, tametſi malè repugnante Themiſtio) omníſque magnitudinis ſint expertes, quot ſunt ipſi orbes celeſtes, qui aſtrorum gratia mouentur. Neque enim putauit Ariſtoteles aut aliquem orbem C moueri, qui vnius multorúmve aſtrorum cauſa non moueatur, aut aliquẽ eſſe omnis motus expertem, qualem nos dicimus eſſe omnium ſupremum, quem Empyreum appellamus, & Beatorum domicilium aſſerimus. Verùm hîc etſi neceſſaria ratione demonſtrari non poteſt, eſt tamen naturali rationi valde conſentaneum, vt perpetuò quieſcere credatur, quòd non viciſſitudinis ge- D nerationum cauſa, quæ aliquando finem accipient, ſed perpetuæ vitæ ac quietis, conditus ſit.

Simul etiam concludit, eundem ordinem eſſe in ſubſtantiis orbium cæleſtium motricibus, qui cernitur in ipſis aſtrorum lationibus. Cùm autem id intelligendum ſit de ordine dignitatis (nam de ordine ſitus res erat perſpicua, & nulla conſideratione digna) dubitari de hac re meritò ſolet. Nam ſi eæ aſtrorum la-

tiones digniores ſunt quibus præſtantiora deferuntur aſtra, ea profectò ſubſtantia quæ ſolarem orbem mouet, dignitate reliquis ſubſtantiis antecellet, cùm Sol aſtrorum omnium ſit longè præſtantiſſimum. Quòd ſi lationum dignitas ex celeritate æſtimanda eſt, certè poſt ſubſtantiam illam à qua ſupremum mobile cietur, ea proximè ad illam dignitate accedet qua orbis lunæ mouetur; ex iis enim orbibus qui mobili ſupremo quaſi contrario motu ſe opponere videntur, Lunæ orbem proprij motus celeritate cæteros anteire perſpicuum eſt. Cui dubitationi ſic eſt occurrēdum, vt non ex aſtrorum præſtantia, aut ex motus celeritate metiri nos oportere motricium ſubſtantiarū dignitatem, ſed ex continentia actiua & paſſiua ipſorum orbium, & ex vniuerſaliore, minúſque vniuerſali aſtrorū virtute, vt ait D. Thomas, dicamus. Nā quæ mouent orbes, qui continent, latiúſque patentis virtutis aſtra deferunt, nobilioris naturæ ac conditionis ſint iis, quibus mouentur orbes contenti, & qui deferunt aſtra limitatioris virtutis, rationi conſentaneum eſt; cuiuſmodi ſunt ſubſtantiæ illæ, quibus ſuperiores orbes mouentur. Cùm autem difficile ſit oſtendere in his inferioribus, quænam ſint effecta latiùs & minùs latè patentis virtutis aſtrorum, quæ D. Thomas conatur inuenire, ſecurius & procliuius eſt ex eo rationem reddere, quòd inferiorum & orbium & aſtrorum virtus ſubordinata per ſe virtuti ſuperiorum, vt virtus inferiorum in agendo à virtute ſuperiorum pendeat, non item virtus ſuperiorum, ab inferiorum virtute. Sic enim fit vt plura ſint ſuperiorū effecta quàm inferiorum, dignióreque ſit ſuperiorum agendi ratio, quàm inferiorum, ac proinde meritò præſtantioris naturæ ſubſtantiis data ſit mouendorum ſuperiorum orbium cura & officium.

A

B

C

D

[c] *Iam ipſarum lationum.*

INueſtigare incipit quot ſunt ſubſtantiæ cælorum motrices. Ac imprimis cùm earum numerus colligendus ſit ex numero eorum motuum quibus cæleſtes orbes mouentur; quot autem ſint ij motus intelligi non poſſit ſine Aſtrologiæ adminiculo, cuius obſeruatione eorum artificioſa diſtinctio inuenta & notata eſt, docet Ariſtoteles, ab ea ſcientia petendum eſſe quot ſint orbium cęleſtium lationes, præſertim cùm Aſtrologia vna ex omnibus Mathematicis diſciplinis maximè familiaris & coniuncta Philoſophia ſit Naturali Philoſophiæ; ac proinde huic in qua verſamur, quę inuentionis ordine proximè poſt naturalem ſequitur. Nam Arithmetica & Geometria de ſolis numeris & magnitudinibus agunt, iíſque quaſi abſtractis à rebus in quibus inſunt: Aſtrologia verò de præcipuo genere ſubſtantiarum naturalium, de ea nimirū quæ etſi ſenſibilis tamen ſempiterna eſt. Quod ita tamen intellige, vt non credas eam agere de ipſa eius generis natura, (id enim proprium Naturalis Philoſophi eſt) ſed de eius magnitudine, multitudine, figura, ac motu, tametſi à Naturali accipit, vt etiam de eius virtute ac influendi ratione, aliquatenus differet. Quòd ſi Geographia de orbe terrarum diſſerit, qui etiam ſubſtantia eſt, vt de eius circuitu, déque longitudine & latitudine terræ habitabilis, eo tamen minùs cenſetur coniuncta Naturali, & vltrà naturali Philoſophiæ, quòd & eius ſubiectum minus dignitatis habet, & eius dogmata minùs familiaria eiſdem ſunt, quàm Aſtrologiæ pronunciata. Quo loco

vides, Aſtrologiam quoque appellari Philoſophiam, & in Philoſophiæ partibus numerari, tametſi ex numero Mathematicarũ ſit: quod cùm aliquando fiat, vt diximus ad lib. I. tum in Aſtrologia potiori ratione vſuuenit, propter ſubiecti eius dignitatem, etſi Arithmetica & Geometria illam ea dignitate antecedant, quæ ex demonſtrandi certitudine ſumitur.

f *Ac plures quidem.*

DEinde illud certum eſſe aſſerit, in iis quæ feruntur, hoc eſt, in eiſdem aſtris (non omnibus tamen, ſed in iis quæ errantia vocamus) plures eſſe motus. Nam etſi ad eius vſque tempora, & poſt aliquot etiam ſecula, nullam motuum varietatem obſeruaſſet in iis quæ in firmamento ſunt infixa, tamen vel mediocriter Aſtrologia imbuti, narrant errantium quodque pluribus motibus agitari. Primùm quidem motu diurno firmamenti proprio ab Oriẽte in Occidentem.

Deinde motibus eorum propriis ab Occidente in Orientem diſparibus inter ſe temporum ſpatiis: tum etiam motu, quem vocant latitudinis: quo aliquando in ipſo Zodiaco à media linea ad Boream, aliquando ad Auſtrum declinant. Præterea eo motu quo aliquando à terra remotiora ſunt, aliquando propinquiora. Denique obſeruatum eſſe, quædã interdum celeriùs, interdum tardiùs, interdum medio quodam modo moueri, quæ deformitas compoſitionem aliquam motuum videtur efficere. Quo fit vt cùm ea varietas & deformitas motuum tribui non poſſet vni corpori ſimplici (omnes enim in eo conueniebãt, vt vni corpori ſimplici vnus tantùm tribuendus eſſet motus omnino ſimplex, hoc eſt, nõ ſolùm ſimplex ſed etiam
A vniformis) neceſſariò efficeretur apud omnes Aſtrologos, vt quot in cælo reperti erãt motus, & motuum varietates, tot in eo eſſent aſſerendi orbes, qui non ſolùm mouerentur ſuis motibus propriis, ſed etiam motibus aliorum variè ducerentur.

g *Quot autem hæ ſint.*

DEnique docet, cùm quæſtio de numero lationum, quæ in cœlis ſunt, ad Mathematicos pertineat,
B planè coegiſſe, vt eam ſententiam ſupponat, quæ ſibi ex iis quæ ea ætate circunferebantur, veriſimilior videatur, vt certus aliquis lationum, ac proinde orbium, & ſubſtantiarum mouentium numerus mente concipiatur. Nec tamen in ea opinione quæ tunc probabilior videatur, conquieſcẽdum eſſe primo Philoſopho, ſed enitendum ei eſſe, vt per ſe aliquid certius inueniat: poteſt enim ad eam rem Mathematicarum prin-
C cipiis quaſi accommodatis vti. Tum etiam exquirendum ab iis, qui ea de re ex inſtituto agunt, num aliquid eis veroſimilius occurrat, idque diligenter . . . . . . examinandum, cùm præſertim poſſit iure ſupremi artificicis inferiorum ſcientiarum rationes, veluti cauſas, ad ſuum quaſi tribunal reuocare. Et quanquam vtrique & qui certius aliquid inuenerunt, & qui planè id quod quærebant, non ſunt aſſecuti, amandi ſunt, & vtriſque gratiæ agendæ,
D atque adeò habẽdæ; iis tamen aſſentiendum, à quibus accuratiùs res tractata ac explicata eſt. Neque enim cuiuſque beneuolentia veritati aut maiori probabilitati præiudicare debet.

h *Eudoxus quidem.*

EX iis quæ de motuum cœlorum & orbium numero apud Aſtrologos eius ætatis dicebantur, duas opinio-

opiniones ſeligit, vnam Eudoxij, alteram Callippi, quòd eæ ipſi viderentur vero ſimiliores, propterea quòd hi in eo conuenirent, vt dicerent, nullum orbem ponendum eſſe in cœlo, qui non eſſet Mundo concentricus, aut circa eius centrum paribus vndique ſpatiis non moueretur. Id enim congruebat omnino cum iis quæ ipſe docuerat, & in Phyſicorum libris, & in iis quod de cœlo ſcripſerat; omnem vniuerſalem motum localem ſimplicium corporum eſſe vel à centro Mundi, vel ad illud, ſi rectus eſt; vel circa illud quaſi circino deſignatus, ſi eſt circularis. Proinde non refert hac de re Pythagoreorum ſententiam quaſi abſurdam, quòd multos ponerent in cœlis orbes eccentricos, & epicyclos, qui circa propria centra voluerentur. Quoniam verò de firmamento ſiue inerrãtium ſtellarum cœlo nulla tum erat dubitatio, num pluribus conſtaret orbibus, cùm primum mobile eſſe crederetur; tota reliqua erat controuerſia de Planetarum ſiue errantium aſtrorum totalibus ſphæris, quotnam in eis eſſent anaſtri orbes, hoc eſt, aſtris deſtituti, præter eos in quibus planetæ ipſi eſſent infixi, vtpote qui ſatis eſſent ad rationẽ reddendam de ea motuum varietate ac deformitate, quæ in ipſorum Planetarum motibus obſeruata erat, ſine detrimento omnimodæ ſimplicitatis eorum motuum, qui cæleſtium corporum . . . . debebatur.

Ac Eudoxius quidem, patria Gnidius, filius Æſchinis Philoſophi, Socratis diſcipulus, quíque Platonis ætate inſignis Mathematicus habitus fuerat, tres deferentes orbes ſoli & totidem Lunæ tribuebat, quorum ſupremo dicebat vtrumque Planetam moueri ab Oriente in Occidentem diurno motu ſuper mundi Polos; neque enim credebat ſatis ad id A eſſe motum Firmamenti, à quo inferiores omnes orbes raperentur, ſeu potiùs ducerentur. Medio autem volebat vtrumque pariter moueri ab Occidente in Orientem, motũ proprio, ſuper Polos Zodiaci. Infimo autẽ ſimiliter moueri motu latitudinis Zodiaci, modò ad Boream, modò ad Auſtrum ſuper Polos in ipſa media linea Zodiaci, quę Ecliptica dicitur, infixos; tametſi maiorem declinationem ad vtramque partem concedebat Lunæ quàm Soli. B Nõdum enim planè compertum erat, Solem nunquam declinare ab Ecliptica, vt poſtea conſtitit; ſed quemadmodum Luna perſpicuè declinabat, ita putabatur accidere in Sole, tametſi minori declinatione, & quæ vix ſentiretur. Cuilibet autem cæterorum quinque Planetarum, non hos tantùm tres deferentes orbes ad ſimilia munia cõcedebat Eudoxius, ſed etiã addebat quartum, cuius officium C eſſet, ita temperare motum tertij orbis, vt nunquam planeta motu eius ferretur extra totam latitudinem Zodiaci, ſed eius ope reuocaretur retro, ac in ſua regione, hoc eſt, intra zonam ſignorum Zodiaci, contineretur. Quocirca cùm hoc pacto ſex poneret orbes ad motus omnes Solis & Lunæ adminiſtrandos, viginti autem tribueret quinque reliquis planetarum motibus exercendis; reliquum erat vt crederet non plures D orbes eſſe ſub firmamento quàm ſex & viginti.

Callippus verò Athenienſis Platonis olim auditor, qui cum Ariſtotele, vt ait Simplicius, in libros de cœlo Eudoxi inuenta correxit, etſi eundem ſitum orbium in quibus planetæ erant collocati, & ordinem interuallorum ponebat, quem Eudoxus conſtituerat: Saturnóque & Ioui non plures orbes, quàm ille, attribuebat, tamen Soli duos & totidem

dem Lunę adiiciebat, vt eorum motuum diuerſitatis quæ in eis obſernata erat, ratio redderetur; tum ſingulis cæterorum Planetarum addebat ſingulos. Itaque orbibus 26. quos Eudoxus poſuerat, orbes ſeptem addebat, vt omnes eſſent tres & triginta, quos omnes deferentiũ vocabulo appellat Ariſtoteles. Qui ſiue ſolus ipſe, ſiue cum Callippo ſimul addendos exiſtimat hoc loco orbes viginti duos, quos vocat reuoluentes, ſi omnium cæleſtium motuum ratio eſt reddenda, vt omnes eſſent 55. nempe tot reuoluentes ſingulis planetis attribuens, quot haberent deferentes vno pauciores, præterquam Lunæ, quæ cùm ſub aliis omnibus Planetis locata eſſet, nõ egeret reuoluentibus. Itaq; cùm hoc pacto, ſphærarum (id eſt totalium orbium, qui ex pluribus orbibus iunguntur ad varios motus eiuſdẽ Planetæ efficiendos) alij quidem orbes deferentes (nempe Saturni ſimul & Iouis) octo eſſent; alij verò deferentes ſimiliter in quinque inferiorum Planetarum ſphæris, eſſent quinque & viginti (quini videlicet cuiuſque) reuoluentes autem Saturni & Iouis ſex eſſent (nempe vtriuſque terni) inferiorum autem quatuor ſequentium reuoluentes ſexdecim, vtpote quaterni cuiuslibet (Lunæ enim quę infima omnium eſt, reuoluentes nullos ponebat, vt dictum eſt, Alexanderque, Themiſtius, & Philoponus Ariſtotelem intelligunt) efficitur vt eius ſententia numerus deferentium & reuoluentium ſimul quinquaginta quinque eſſent: à quibus ſi octo demãtur orbes, quos Callippus Soli & Lunæ ſimul addendos putauit, nempe quatuor deferẽtes vtriuſque, duos Solis, & duos Lunę, & quatuor item reuoluẽtes Solis, quos ipſe, vel ſolus, vel re cum Callippo communicata, hoc loco adiungit (neq; enim

A omnino audet Soli & Lunæ plures orbes quàm tres illos, quos Eudoxus ponebat, attribuere) reliqui erũt quadraginta ſeptem. Nec certè dicendum erit oportuiſſe concludere reliquos eſſe 40. vt Soligini placuit, librariorum vitio tribuenti vt per nouem ſeptem ſcriberentur, vt Simplicius loco citato refert. Nam & Gręci omnes codices quot viderim, & omnes interpretes, vno excepto Perionio, legũt quadraginta ſeptem,

B non quadraginta nouem; éſtque hęc certa & aperta deductio, ſi lunę nulli orbes reuoluentes tribuendi erant: quod & rationi ab Ariſtotele datæ conſentaneũ eſt. Nã ſi ea de cauſa reuoluẽtes orbes Planetarũ ſphęris cõcedebantur, vt primũ orbẽ inferioris ſtellæ in eundem ſitum conſtituerent, vt motui Firmamenti ad amuſſim reſponderet (remitteretur enim quaſi oppoſito motu ab occidente in orientem, vt D. Thomas exponit)

C cùm ſub Sphæra lunæ nulla ſit alia ſtella inferior; non erat cur in ea reuoluentes orbes eſſent ponendi. Cur autem in ſuperioribus ſex ſphæris ponat Ariſtoteles tot reuoluentes orbes, quot deferẽtes, vno pauciores, non autem tot omnino; eam rationem reddit Alenſis, quia orbis in quo aſtrum infixum erat, non indigebat reuoluente. Qua verò de cauſa id accidebat, quemadmodum & plura alia, quæ à Callippo & Ariſtotele in hac ponenda

D ſententia dicuntur; nihil attinet nũc in examen vocare. Nam & vtraque opinio Eudoxi & Callippi, & cæterorum omnium, qui ſolos concentricos orbes in ſphæris cæleſtibus ponunt, quam authoritate poſteriorum Aſtrologorum pene ſepultam primus Ioannes Baptiſta Turrianus, deinde noſtra fermè ætate Hieronymus Fracaſtorius eius veſtigiis inhærens, ſuſcitarunt, atque auxerunt,

eiuſmo-

eiuſmodi eſt, vt pluribus Aſtrologis A ac Philoſophis non placeat. Etenim nec eorum omnium motuum & deformitatum, quæ in quoque Planetarum viſuntur, rationem reddere poteſt, multáque aſſumit, quæ maiorem vim inferunt dogmatis naturalibus, quàm Pythagoreorum ſententię de Eccentricis & epicyclis, quam Ptolomæus, & alij Aſtrologorum doctiſſimi renouauerãt, atque complexerant. Id quod experiri licebit examinantibus libellum Fracaſtorij B de homocentricis; cuius authoris conatus etſi multis probatus eſt, quòd ſententiæ Ariſtotelis admittentis hoc loco & emendãtis opinionibus Eudoxi & Callippi magis eſſet conſentanea, non omnino tamen res ipſa probata eſt, etiam Contareno Cardinali eius authoris & ſtudij fautori ac Mæcenati, vt conſtat ex dubitationibus quas Contarenus eidẽ Fracaſtorio propoſuit, quibus haud plenè ait ſibi eſſe ab illo ſatisfa- C ctum: nec verentur alij poſteriores ſcribere ſomnia illum quaſi narraſſe. Quid autem demum de re hac tota dicendum ſit, ſeorſim fortaſſe diligentiùs expendemus: interim non videtur contra naturam motus circularis (ex quo ducitur præcipuum contrariæ partis argumentum) eccentricos orbes & epicyclos in cælo admittere: Dicuntur enim moueri, & circa Mundi cẽtrum, & circa propria centro, & peculiaria circa Mun D di quidem centrum, quatenus ſunt partes totalis Sphæræ, quæ contraria eſt Mundo; quæ conſideratio præcipua eſt: circa propria verò & peculiaria, quatenus per ſe ſumuntur, quæ conſideratio eſt poſterior, cùm partes, quatenus per ſe ſumũtur, & in naturalibus, & in artificioſis operibus, ad eſſe totius dirigantur. Adde quòd Fracaſtorius in eo opere ſeptuaginta minimùm orbes homocentricos addit ſtelliferis, vt tam multis ſuſtẽtaculis ſuam ſententiam ægerrimè ſuffulciat; cùm Ptolomæus & alij qui 14 deferentibus (qui etiam homocentrici ſunt) 27. eccentricos tantùm, & ſex epicyclos Planetarum orbibus adiungentes, omnium cæleſtium motuum & varietatum, incolumi cæleſti natura, accuratè rationem reddant. Vt interim omittam quòd Fracaſtorius ſupra Firmamentum ſex orbes ponendos exiſtimat, cùm illi duos tantùm conſtituant, vtpote nonum & decimum cælum, nullis ex orbibus compoſitos. Denique nec Ariſtoteli diſplicere poſſe videtur hæc ſententia, cùm hoc ipſo loco dixerit, non eſſe primo Philoſopho conquieſcẽdum in ea ſententia, quam ipſe vtcunque admittit, ſed quærendũm illi eſſe per ſe, & petendum à peritioribus Aſtrologis, quid tãdem certius inuenerint, quod ſanè ab aliis, quàm à tantis authoribus, quantus eſt in Aſtrologia Ptolomæus, & alij ſimiles, haud ſcio an tutò quæri poſſit.

[i] *Quo fit vt rationi.*

COlligit ex dictis, rationi conſentaneum eſſe, non planè demonſtratum tot eſſe poſt primum motorem ſubſtãtias motrices (quas vocat principia immobilia) tótque orbes cæleſtes (quos appellat principia ſenſibilia) quot hactenus ſunt enumerata, vtpote ſeptem & quadraginta. Rationes verò neceſſarias ab iis eſſe expectandas, qui his de rebus (de motibus, inquam, cæleſtium corporum, orbiúmque numero) ex inſtituto agũt. In hoc enim illo plus valere ingenuè confitetur.

[k] *Quòd ſi latio nulla.*

ITa quædam remouet, quibus ea quæ dicta ſunt de ſubſtantiarum immaterialium numero infirmari

poſſent. Vnum eſt, ſi quis ſuadeat, quaſdam eſſe eiuſmodi ſubſtantias, quibus nullus reſpondeat cæleſtis motus, quaſi non omnes in mouendis orbibus ſint occupatæ. Cui tacitæ obiectioni reſpondet, non ita rem habere: nam cùm nulla ſit cæleſtis latio quæ ad motum alicuius aſtri non dirigatur, ipſæque ſubſtantiæ immateriales infra primam ita ſint adminiſtræ eorum motuum, quibus errantia Aſtra circunducuntur, vt etiam ſint eorum fines (quandoquidem eorum effectis fiunt ſuo modo ſimiles primæ cauſæ, quæ eſt prima ſubſtantia immaterialis) non dubium putat dicendum nullas eſſe alias ſubſtantias immateriales infra primam, præter eas quibus orbes inferiorum mouentur, quæ ſunt enumeratæ. Oportet enim dicere huiuſmodi ſubſtãtias immateriales, cùm ſint paſſionis corporeæ expertes, & per ſe omnino exiſtentes, hoc eſt, ab omni materiæ concretione liberæ (quod optimum genus ſubſtãtiarum eſt) eſſe optimum finem naturalem aſſequutas, qui in aſſimilatione ipſarum primæ cauſæ conſiſtit: quare cùm iis motibus quos adminiſtrant eam ſimilitudinem aſſequantur; fieri nequit, vt eos orbes non moueant; alioqui nõ eſſent optimum finem aſſequutæ. Quo fit vt nullæ eiuſmodi ſubſtantiæ ſint præter eas quibus illi mouentur. Fallitur tamen Ariſtoteles in hac ratiocinatione; Nam cùm ſubſtantiæ immateriales nullo modo pendeant ex rebus materialibus & corporeis; non poteſt earum optimus finis cõſiſtere in huiuſmodi aſſimilatione, ſed in ea quæ poſita eſt in actibus intellectus & volũtatis, in quibus verè felicitas ſita eſt. Poteſt tamen aſſimilatio ea quam hîc ſignificat Ariſtoteles, dici finis earum ſubſtantiarum quatenus ſunt cauſæ ſiue concauſæ rerum naturalium, non autem abſolutè ac ſimpliciter. Quo pacto locus hic intelligetur de optimo earum fine. Illud etiam aduerte, huiuſmodi ſubſtantias iccirco dici fines eorũ motuum, quia motus ij ſunt propter illas aſſimilandas primæ cauſæ, non illæ propter motus.

1 *Atqui vt præter eas.*

ALterum, quo impugnari poſſunt ea quæ dicta ſunt, huiuſmodi eſt, Eſſe fortaſſe alias cæleſtiũ corporum lationes, quæ à nobis non deprehendantur, atque ita effici poſſe vt etſi omnes ſubſtantiæ immateriales moueant corpus aliquod cæleſte, tamen plures illæ ſint numero, quàm quæ ex cognitis motibus collectæ ſunt. Huic obiectioni reſpondet Ariſtoteles, fieri non poſſe vt aliæ ſint lationes corporum cæleſtium, quàm quæ ſunt dictæ; non quòd credat plures eſſe non poſſe, quàm quæ eatenus cognitæ erant (pugnaret enim ſecum ipſe, qui exhortatur primum Philoſophum vt certius aliquid de earum numero inquirat) ſed quòd plures eſſe nequeant, quàm quæ percipi à nobis poſſint ex motibus cœleſtibus, quibus ſolis credit certò ſciri poſſe quot illæ ſint. Nam cùm omnis latio cœleſtis ſit alicuius aſtri circumferendi gratia; fieri nequit vt ſit latio aliqua quæ deprehendi non poſſit ex ipſo & in ipſo aſtro quod fertur, & à nobis apertè non conſpiciatur: quòd autem omnis latio cœleſtium corporum ſit alicuius aſtri ferendi ac circum terras ducendi gratia, ea ratione probat; Quia alioqui vel eſſet propter ſe vel propter aliam lationem; omnis enim latio eſt gratia eius quod fertur; nulla autem ſeipſam fert; eſſe verò propter lationem aliam, ea de cauſa dici non poteſt, quia hoc pacto daretur progreſ-

ſus

ſus in infinitum, niſi conſiſteretur in aliquo aſtro cuius ferendi gratia eiuſmodi orbis latio aut aliqua tandem ex ſequentibus eſſet inſtituta. Verùm quia dicet aliquis conſiſtendũ eſſe in orbe quaſi eius ſolius circunducendi gratia fiat, proinde non neceſſe eſſe vt ſit propter aſtrum ferendum; complenda eſt ratio hoc modo, Primùm, latio eſt propter circumducẽdum orbem, potiori ratione eſſe propter circumducendum aſtrum, quod eſt præcipua pars orbis circumducti. Deinde non eſſe rationi conſentaneum vt ſit propter orbem circumducendum, cùm cœleſtes orbes ſint vniformes in omnibus ſuis partibus, quæ nõ ſunt aſtra: quo fit vt non ſit cur circum terras mouendi ſint propter ſe ipſos, quippe cùm ex omni plaga æquè reſpiciant terras virtute ſua, ſiue omnes lucem aliquam ex ſe habeant, vt quidam volunt, ſiue aliquam influendi rationem; namque latio ipſa ex ſe virtutem non habet, ſed tantùm ratione lati aut ferentis corporis.

[m] *Cœlum autem vnum eſſe.*

TErtium, ex iis quæ poſſent ea quæ dicta ſunt, conuellere, illud eſt, ſiquis cõtendat plures eſſe Mundos, ac proinde plures orbes cœleſtes, pluréſque ſubſtantias immateriales à quibus illi moueantur. Neque enim defuerũt qui plures Mundos eſſe docuerint, vt Democritus, qui infinitos eſſe dixit, quorum alij interdum ex atomorum concurſu coaleſcerent, alij eorum diſperſione diſſoluerentur. Cui tacitæ obiectioni reſpondet Ariſtoteles, non modò non eſſe plures cœlos, hoc eſt, Mundos (hîc enim & ſæpe alibi cœli nomen pro Mundo accipit) ſed neque etiam eſſe poſſe. Oporteret enim eos eſſe eoſdem ſpecie, ratione, definitionéve omnino vna, plures autem

A numero quemadmodum & homines, quorum principium (id eſt natura communis) vnum eſt ratione cùm ipſi numero ſint plures. Quod idem dicendum foret de partibus quibus diuerſi Mundi conſtarent: Denique iis principiis, quibus eorum res continerentur atque adminiſtrarentur, ac proinde de ſubſtantiis immaterialibus, primáque omniũ cauſa. Cùm igitur ea quę ſunt plura numero ſub eadem ſpecie, aut ratione omnino

B vna materiam habeant, cuius diuiſione ſub illa multiplicentur, vt ipſe docuerat libro quinto; prima autem quidditas, hoc eſt, prima omniũ ſubſtantia, quæ eſt primus motor, cùm ſit actus purus (vt ſuperiùs probatum eſt) materiam non habeat; fieri non poteſt vt plures numero ſint primi motores, ſed vnus duntaxat, & ratione & numero. Quòd ſi primus motor neque eſt neque eſſe poteſt niſi vnus numero, er-

C go nec primum mobile: quare nec Cœlum ſiue Mundus. Idem eodem modo probare poſſet ex quauis alia immateriali ſubſtantia cuiuſvis cœleſtis orbis motrice; imo etiam ex eo quòd extra Mundum non eſt alia materia, neque eius ſententia eſſe poteſt, ex qua Mundus alius fieri poſſit, vt probauit in libris de cœlo.

Verùm hoc loco quædam dicun-

D tur ac ſupponũtur ab Ariſtotele quæ concedenda non ſunt; primum eſt ſi plures numero eſſent Mundi, fore vt omnes eſſent idem ſpecie infima. Poſſent enim eſſe ſpecie differentes, vt pote ſi eius partes aut motus cœleſtium corporũ primo motore inferiores ſpecie differrent (cuiuſmodi ſunt plures domus, quarum alia eſſet ex lapidibus & cæmento, aliæ ex lignis & tabulis fabricatæ eſſent: aut plures exercitus, quorum alius bellum gerit equitando, alius pedibus

incedendo) veluti ſi cōſtarēt ex orbibus cæleſtibus, non eiſdem ſpecie cum orbibus huius mundi, ex aliiſve animalium, aliarúmque rerum corruptibilium ſpeciebus; aut ſubſtantiæ inferiorum orbium motrices eſſent ſpecie diuerſæ ab aliis, quibus mouentur huiuſmodi orbes; quæ haud dubiè fieri potuerunt. Alterum eſt, quæcunque differunt ſub eadem ſpecie, habere verā ac propriè dictā materiam, qua diſtinguantur. Neque enim probandum eſt quod Scotus B exiſtimat, materiam hoc loco pro principio indiuiduationis accipi, tū quia perſpicuum eſt loqui Ariſtotelē de vera ac propriè dicta materia, qua mobiles ſubſtantiæ ab immaterialibus diſtinguuntur; tum etiā quia inſolita omnino eſt apud Ariſtotelē hæc materiæ vſurpatio; ac demum quia friuola eſſet hæc ratio iuxta Scoti explanationem constructa: C Primus motor non habet principiū indiuiduationis, ex quo conſtet ſub aliqua natura communi; ergo neque eſt neque eſſe poteſt plures numero. De hac enim ipſa re quæſtio erat, quam Ariſtotelis ea ſententia diſſoluit, & hoc loco & libro quinto creditur indiuiduas ſubſtantias non diſtingui ſub ſpecie infima niſi per materiam; non quòd putet ea non diſtingui per indiuiduationis principia (hoc enim erat certiſſimum nec D ſub dubitationem cadere poterat) ſed quòd exiſtimat principia indiuiduationis eiuſmodi ſubſtantiarum ex materia & forma ſumi; cognoſci verò per diuiſionē materiæ ac quantitatis, quæ ſemper materiam comitatur. Atque hoc dicimus aut verum non eſſe aut certè non neceſſarium, vt fuſiùs diximus ad cap. 6. libri quinti, inferiúſque euidentiùs oſtendemus. Tertium eſt, ſi plures numero primi motores nec ſunt nec eſſe poſſunt; ergo nec prima mobilia, quare nec plures Mundi. Nam & hoc verum non eſt; fieri enim potuit vt idem eſſet primus motor plurium primorum mobilium, quemadmodum & plurium Mundorum effector. Quid autem in cauſa fuerit vt Ariſtoteles veritatem hac in re non ſit aſſequutus, paulo inferiùs videbimus.

ⁿ *Tradita ſunt autem.*

Confert ea quæ de ſubſtantiis immaterialibus dixerat, non modò cum iis quæ à Priſcis Philoſophis fabularum inuolucro de diis ſcripta erant, ſed etiam cum iis quæ vulgò de eiſdem ferebantur. Priſci enim Philoſophi cùm poëtæ ſimul eſſent, verſibúſque res philoſophicas & diuinas tractarent; Deorum nomine ſubſtātias immateriales intellexerūt, vt ſignificarent res omnes naturales & corporeas ab incorporeis ſubſtantiis contineri ac gubernari: Qua in re cum ipſo . . . . Primus enim motor qui ſolus propriè Dei nomine intelligitur, id efficit partim per ſe, partim per immobiles ſubſtantias, cœlorum motrices. Quod verò ad vulgi opinionē attinet, reliqua omnia quæ de Diis circunferebantur ad perſuaſionem imperitæ multitudinis, quę ſublimia non capit, conficta fuiſſe ait, vt & leges meliùs obſeruarentur, & ex Deorum cultu aliæ vtilitates Reſp. prouenirēt. Huiuſmodi autem erat imprimis illa quòd hominibus inſigniter fortibus, ſapientibus, aut beneficis in Deorum numerū aſcribendis, eiſque ſtatuis dedicandis, aríſque & templis ædificandis, ad ſimiles virtutes alij excitarentur: vnde illud longinquitate temporum eueniebat, vt crederētur re vera in Deos eſſe translati. Neque id mirum, cùm & brutis quibuſdam animantibus diuinus honor paulatim dari cœperit,

rit,ſi quas inſigniter vtiles gens aliqua experiretur,vt Ibes eſſent apud Ægyptios,& nunc vaccæ ſunt apud Bracmanas in India, quòd illæ magna ſerpentium multitudine regione liberanda,permagnum importare commodum viderentur; hæ verò à magna lactis copia eius ſuperſtitionis hominibus, qui carnibus non veſcũtur, maximè conferre iudicentur. Vt autem non ſolùm homines, ſed etiam beſtiæ hac ratione in Deorum ordinem ab imperita multitudine longo annorum decurſu quaſi cooptabantur; ſic & ſubſtantiis immaterialibus,à quibus hic mundus regitur, aſtríſque, & ſignis cœleſtibus non ſolùm hominum ſed etiam aliorum animalium nomina, ... actionéſq; à poëtis in vulgi gratiam tribuebantur, aliáque quæ ex his ſequũtur multa,adeò vt ipſa quoque vitia (forſitan vt minùs reprehenderentur in humana natura) eiſdẽ rebus quas ſic nominabant, impingerent. Ait ergo Ariſtoteles, ſi quis ex his omnibus primum illud ſeligat, ſubſtantias cœlorum motrices,Deos(hoc eſt, diuinas incorporeáſq; ſubſtantias) à priſcis illis Philoſophis reputari, præclaram diuinámque eſſe eorum ſententiam:reliqua omnia quæ adiecta ſunt, vana eſſe & inſcientiæ pleniſſima.

° *Et quemadmodum veriſimile.*

QVæret aliquis, cùm rerum cognitio paulatim & experiẽtia & doctrina augeri ſoleat,quid cauſæ fuerit,cur vera illa de diuinis ſubſtantiis opinio tanta obliuione obruta ſit, vt vix eius reliquiæ ſupereſſent? Ad quam tacitam quæſtio-A nem reſpõdet, quemadmodum aliæ ſcientiæ & artes aliquando augentur,& quoad fieri à nobis poteſt perfectionem aliquando aſſequuntur, rurſúſque imminuuntur,&tandẽ intereunt;iterúmque reuiuiſcunt; eodémque modo ex æterno tempore eam viciſſitudinem fuiſſe & in æternum futuram:ita earum ſubſtantiarum cognitionem priſcis illis temporibus floruiſſe;poſtea verò ſic obliuioni traditam fuiſſe vt vix eius re-B liquiæ tum ſupereſſent. Cuius rei cauſam ipſe in Meteoris eã eſſe ait, quòd paci & quieti temporum, in quibus floret litterarum cultus,ſępe ſuccedunt bella,perturbationes Rerump. & interdum calamitates magnæ, & illuuiones, quibus omnia pene ſtudia intercidunt; rurſúſque contraria tempora reuertuntur,quibus litteræ,& plena rerum cognitio redeunt,& quaſi renaſcuntur.

C Verùm neque æterna illa viciſſitudo concedenda eſt;neq; ex eo tempore quo floruit apud priſcos Theologos cognitio earum ſubſtantiarum, tot ac tantæ calamitates ſucceſſerunt, vt earum cauſa vera illarum cognitio in tantas eorum tenebras incurrerit: cùm illud potiùs eius rei occaſio fuerit, quòd priſci illi de iis rebus Poëticè ſcripſerint, anſámque dederint vt D poſteriores ſimili ſcribendi forma primam Philoſophiam obſcuriorem fecerint, donec Socrates & Plato cùm familiariùs de iis rebus diſputaſſent, ipſe primus plenã & aptam ſcribendi rationem, ac in ſcientiæ ordinem digeſtam cœpit inducere, nouámque lucem rebus tractandis & explicandis afferre.

A

Κεφάλαιον θʹ.

ΤΑ δὲ περὶ τὸν νοῦν ἔχει τινὰς ἀπορίας. δοκεῖ μὲν γὰρ εἶναι τῶν φαινομένων θειότατον. πῶς δ' ἔχων, τοιοῦτος ἂν εἴη, ἔχει τινὰς δυσκολίας. [b] εἴτε γὰρ μηδὲν νοεῖ, τί ἂν εἴη τὸ σεμνόν· ἀλλ' ἔχει ὥσπερ ἂν εἴη ὁ καθεύδων· εἴτε νοεῖ, τούτου δ' ἄλλο κύριον (οὐ γάρ ἐστι τοῦτο, ὅ ἐστιν αὐτοῦ ἡ οὐσία, νόησις, ἀλλὰ δύναμις) οὐκ ἂν ἡ ἀρίστη οὐσία εἴη. διὰ γὰρ τοῦ νοεῖν, τὸ τίμιον αὐτῷ ὑπάρχει. [c] ἔτι δὲ εἴτε νοῦς ἡ οὐσία αὐτοῦ, εἴτε νόησίς ἐστι, τί νοεῖ; ἢ γὰρ αὐτὸς αὑτὸν, ἢ ἕτερόν τι. καὶ εἰ ἕτερόν τι, ἢ τὸ αὐτὸ ἀεὶ, ἢ ἄλλο. πότερον οὖν διαφέρει τι, ἢ οὐδὲν, τὸ νοεῖν, τὸ καλὸν, ἢ τὸ τυχόν; ἢ καὶ ἄτοπον τὸ διανοεῖσθαι περὶ ἐνίων; δῆλον τοίνυν, ὅτι τὸ θειότατον καὶ τιμιώτατον νοεῖ, καὶ οὐ μεταβάλλει. εἰς χεῖρον γὰρ ἡ μεταβολή, καὶ ἡ κίνησίς τις ἤδη τὸ τοιοῦτον. [d] πρῶτον μὲν οὖν εἰ μὴ νόησίς ἐστιν ἀλλὰ δύναμις, εὔλογον ἐπίπονον εἶναι τὸ συνεχὲς αὐτῷ τῆς νοήσεως. [e] ἔπειτα δῆλον ὅτι ἄλλο τι ἂν εἴη τιμιώτερον ἢ ὁ νοῦς, τὸ νοούμενον. καὶ γὰρ τὸ νοεῖν καὶ ἡ νόησις ὑπάρξει, καὶ τὸ χείριστον νοοῦντι. ὥστε φευκτὸν τοῦτο. καὶ γὰρ μὴ ὁρᾶν ἔνια, κρεῖττον ἢ ὁρᾶν. οὐκ ἂν εἴη τὸ ἄριστον ἡ νόησις. [f] αὐτὸν ἄρα νοεῖ, εἴπερ ἐστὶ τὸ κράτιστον. καὶ ἔστιν ἡ νόησις, νοήσεως νόησις. [g] φαίνεται δ' ἀεὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ διάνοια· αὐτῆς δ' ἐν παρέργῳ.

CAPVT IX.

QVæ [a] autem de mente traduntur, quaſdam dubitationes habent. Eorum enim quæ ſe nobis offerunt, diuiniſſimum quiddam ea eſſe videtur. Quo autem modo ſe habens talis eſſe poſſit, difficile explicatu eſt. Nam [b] ſiue nihil intelligit, ſed more dormientis affecta eſt, B *quid quæſo excellens & eximium erit? ſiue intelligit quidem, ſed aliud eſt ea præſtantius (neque enim hoc, quod eſt eius ſubſtantia, intelligendi actus, ſed potentia erit) non vtique optimum aliquid eius ſubſtantia fuerit. Eius enim præſtantia in intelligendo ſita eſt.*

Præterea [c] ſiue mens ſiue intelligentia (hoc eſt actus intelligendi) ſubſtantia eius ſit, quid tandem intelligit? Aut enim ſe ipſa, aut aliquid aliud. Quòd ſi quid aliud, aut idem ſemper, aut aliud C *atque aliud. Intereſt ne igitur, an nihil refert, bonum an quiduis intelligatur? An verò abſurdum eſt eã de quibuſdam cogitare? Ac conſtat quidem id quod diuiniſſimum præſtantiſſimúmque ſit, intelligere, neque etiam mutari. In deterius enim mutatio fit; idque iam motus quidam eſſet.*

Primum igitur [d] ſiue intelligentia non eſt, ſed intelligendi potentia; rationi conſonum eſt laborioſam ei eſſe intelligendi continuationem.

D *Deinde [e] perſpicuum eſt, aliquid aliud ipſa mente fore præſtantius, id nimirum quod intelligetur. Nam & ipſum intelligere & intelligentia, & deterrimum quid intelligenti conueniet. Quare ſi fugiendum hoc eſt (etenim quædam ſunt quæ melius ſit non cernere) non erit vtique optimum quid intelligentia. Seipſa [f] igitur intelligit, ſiquidẽ eſt res omnium præſtantiſſima. Et intelligentia quidem intelligentiæ intelligentia eſſe poteſt. [g] Verùm ſemper ſcientia alterius eſſe videtur, itémque ſenſus, opinio, & cogitatio: ſui autem ipſius, ex accidente.*

[h] ἔτι εἰ ἄλλο τὸ νοεῖν καὶ τὸ νοεῖσθαι, A κατὰ πότερον αὐτῷ τὸ εὖ ὑπάρχει; οὐδὲ γὰρ τὸ αὐτὸ εἶναι νοήσει καὶ νοουμένῳ. [i] ἢ ἐπ᾽ ἐνίων ἡ ἐπιστήμη, τὸ πρᾶγμα, ἐπὶ μὲν τῶν ποιητικῶν ἄνευ ὕλης ἡ οὐσία, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι· ἐπὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν, ὁ λόγος τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ νόησις. οὐχ ἑτέρου οὖν ὄντος τοῦ νοουμένου καὶ τοῦ νοῦ, ὅσα μὴ ὕλην ἔχει, τὸ αὐτὸ ἔσται· καὶ ἡ νόησις τοῦ νοουμένου μία. [k] ἔτι δὴ λείπεται B ἀπορία, εἰ σύνθετον τὸ νοούμενον. μεταβάλλοι γὰρ ἂν ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὅλου· [l] ἢ ἀδιαίρετον πᾶν τὸ μὴ ἔχον ὕλην, ὥσπερ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· ἢ ὅ γε τῶν συνθέτων ἔχει ἔν τινι χρόνῳ. οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ εὖ ἐν τῳδὶ, ἢ ἐν τῳδὶ, ἀλλ᾽ ἐν ὅλῳ τινὶ τὸ ἄριστον, ὂν ἄλλο τι. οὕτως δ᾽ ἔχει αὐτὴ αὑτῆς ἡ νόησις τὸν ἅπαντα αἰῶνα.

Prӕterea [h] ſi aliud eſt intelligere, aliud intelligi, vtro eorum boni ratio ineſt? neque enim idem eſt intelligentiӕ natura & ratio, atque eius quod intelligitur.

An [i] in quibuſdam idem eſt ſcientia atque res ipſa? in iis quidem quӕ ſub actionem cadunt ipſa ſubſtantia ſiue materia atque ratio rei: in iis autem quӕ contemplationi ſubſunt, ratio, res, & intelligentia. Cùm igitur non aliud ſit id quod mente percipitur, atque mens ipſa; quӕcumque materiam non habent, idem erunt ac intelligentia vna eius quod intelligitur.

[k] Reſtat etiam dubitatio, an compoſitum ſit id quod intelligitur: in partibus enim totius mutari poterit. An indiuiſibile [l] eſt quicquid materiam non habet, veluti mens humana? An ea [m] quӕ rerum compoſitarum eſt, in quodam tempore bene habet? Non enim in toto aliquo (quo aliud quiddam eſt) ſed in hoc aut in illo optimo ſtatu fruitur. Atque hoc modo ſe in omni ӕternitate habet ipſa ſui intelligentia.

EXPLANATIO CAPITIS NONI.

[a] *Quӕ autem de Mente.*

CVm à principio capitis 7. tria quӕdam explicare cœpiſſet, nempe quanta ſit primi motoris perfectio, quotnam ſint mouentia immobilia, & quo pacto ſe habeat eius operatio, síntque duo priora duobus ſuperioribus capitibus expoſita: nunc ad tertium aggreditur. Sed cùm primi motoris operatio ad intellectum & voluntatem pertineat (neque enim actione illa, quam intellectus & voluntas, operatur,) hoc ipſo in capite tres de illo quӕſtiones, quatenus eſt ſummum intelligibile, proponit ac diſſoluit, ea diſputatione in caput ſequens vltimúmque dilata, qua ratione ille ſit ſummum bonum ſiue amabile. Ait igitur de prima illa ſupremáque mente ſubſtantiáve ſeparata (ſubaudi quatenus eſt primum intelligibile & primum amabile, vt ſuperiùs docuerat) quaſdam eſſe dubitationes. Etſi enim planè videtur ac conſtat, omniúmque nationum ac gentium conſenſu receptum eſt, illam eſſe optimum quiddam ac diuiniſſimum: tamen qua ratione tantam prӕſtantiam dignitatémque ſibi vendicet, difficilè explicari poſſe, propter dubia difficultatéſque, quӕ in ea re ſeſe offerunt: quӕ quidem (quod attinet ad diſputationem de

de ſummo intelligibili) vt ſub vnum aſpectum ponantur, hæ ſunt. Prima, Num ſubſtantia illa ſit ſua ipſius intelligendi operatio necne: ſecunda, Quidnam intelligat: Tertia, Num ſimplici, an compoſita intelligendi ratione intelligatur.

b *Nam ſi nihil intelligit.*

PRoponit primam difficultatem quæſtionémve, ſeu potiùs pro parte affirmatiua, quæ vera eſt more dubitantis tractat. Quæ quæſtio vt faciliùs expediatur, in memoriam reuocandum eſt ex libris de Anima, tribus modis conferri poſſe intellectum cum ſuo intelligendi actu. Vno, cum eo quem non habet, ſed habere poteſt; ſiue per ipſam ſolam intelligendi potentiam, ſiue etiam per habitum intelligendi, qui potentiæ quoque rationem habet, vt patet ex libro 9. Altero, cum eo actu quem habet, ita tamen vt intellectus non ſit ipſe eius intelligendi actus. Tertio, ita cum actu quo intelligit, vt non modò illo intelligat, ſed etiam ſit ipſe intelligendi actus. Ratio igitur, qua vtitur, hanc vim habet: Præſtantia primæ illius mentis ab intelligendi actu ei prouenire dicenda eſt, quemadmodum & aliis immaterialibus ſubſtãtiis, quæ etiam hac de cauſa intelligentiæ nominantur; præſtantior enim eſt intellectus quàm voluntas, & intelligendi actus quàm voluntatis, vt ex 3. de Anima & 10. Ethicorum patet: Neceſſe eſt, vt ſi mens illa eſt omnium rerum præſtantiſſima (quod ex communi conſenſu ſuppoſitum eſt) in intelligendo id ſpectandum ſit. Atqui ſiue illa dicatur eſſe in potentia ad intelligendum, ſiue actu ſic intelligat, vt non ſit ipſe eius intelligendi actus, non erit res præſtantiſſima: neceſſariò igitur videtur concedendum, illam eſſe ipſum eius intelligendi actũ ſiue operationem. Priorem aſſumptionis partem ex eo probat, quia vt præſtantius eſt vigilare quàm vigilare poſſe; ita præſtantius eſt intelligere actu, quàm poſſe intelligere. Quanquam enim hoc præſtans eſt, non eſt tamen præſtantiſſimum ac eximium; qua de cauſa ipſe dixerat in Ethicis: Vitæ dimidio, hoc eſt, ſomni tempore, nihil differre probos ab improbis, aut fœlices ab infœlicibus, eo quòd omnes dormientes potentiam quidem habeant ad exercẽdas virtutum actiones, actum autem virtutis nullum exerceant. Poſteriorem autem partem ea ratione ſuadet, quia etſi mens illa actu intelligat, & tamen eius ſubſtantia non ſit ipſe intelligendi actus, adhuc mens ipſa nõ erit aliquid optimum, vt ſuppoſitum eſt, cùm per ipſum actum à ſe diuerſum, vt ab aduerſario ponitur, perficiatur; præſertim cùm oſtenſum ſit libro nono, actum eſſe præſtantiorem potentia: quod de actibus immanentibus dictum eſſe perſpicuum eſt, ſi modò aliud ſint ab ipſis potentiis.

c *Præterea ſiue intellectum.*

QVicquid ad primam quæſtionem dicendum ſit, ſecundam & proponit, & dubitantis etiã more ita tractat, vt ex concluſione quam hîc colligit, id quod poſtea definiturus eſt, planè ſequatur. Quæſtio eſt, quid demum mens illa intelligat; ſi enim aliud à ſe ipſa intelligit, cùm cætera ſint plurima atque admodum varia, quorum alia ſunt præſtantia, alia vilia & abiecta; indignum videbitur eius maieſtate, quælibet eorum intelligere, ſiue ſemper omnia intelligat, ſiue modò hoc, modò illud, præſertim cùm hæc intelligẽdi viciſſitudo ſine mutatione non fieret, à qua mens illa

libera

libera omnino eſſe ponitur. Cùm igitur hæc abſurda ſint, perſpicuum eſt, eam id tantùm quod præſtantiſſimum diuiniſſimúmque eſt, intelligere; ne in intelligendis rebus vilibus & abiectis vileſcat etiam ipſa, aut intelligendis modò his rebus modò illis mutetur: In deterius enim fit mutatio, hoc eſt, fieri poteſt; potentia enim paſſiua, quam mutatio ſupponit, æquè capax eſt vtriuſque termini, & eius qui abiicitur, & eius qui acquiritur, quorum ſemper alter deterior eſt. Ex hac autem concluſione perſpicuum eſt illud effici, Ariſtotelis ſententiam in hac quæſtione eſſe, mentem illam ſe ipſam tantùm, ídque ſemper continentérque, intelligere; quod quo pacto verum ſit, ſuo loco dicetur.

[d] *Primum igitur ſi intelligentia.*

RESpondet primæ quæſtioni, ſeu potiùs more reſpondentis, reddit rationem concluſionis, qua reſpondendum erat; nempe mentem illam non eſſe potentiam intelligendi, ſed ipſum intelligendi actum. Ratio verò, quam reddit, eſt, quia ſi non eſſet actus intelligendi, ſed potentia ab actu diſtincta, rationi conſentaneum foret, vt laborioſa ei eſſet intelligendi continuatio; cùm tamen mens illa labori obnoxia eſſe non poſſit. Hæc ratio ex eo vim aliquam ad probandum præ ſe fert, quòd in nobis experiamur, non poſſe nos continenter ſine labore intelligere; id enim ea ratione accidere videtur crediſſe Ariſtoteles, quia potentia intelligendi noſtra non eſt ipſe intelligendi actus. Nam ſi idē eſſet, quemadmodum ille nobis laborioſus nunquam eſt, ita nunquam foret laborioſus intelligendi actus quantumcunque continuatus. Nihil tamen re vera concludit, ſi laborioſi verbū hoc loco accipiatur, vt ſignifi- A cat moleſtiam quæ laſſitudinem & debilitatem inducit, vt ferè ab expoſitoribus accipi ſolet. Quòd enim intelligendi continuatio laborioſa nobis eſt, nō ex eo prouenit, quia in nobis aliud eſt intelligendi potentia, aliud ipſe intelligendi actus: hac enim ratione laborioſa eſſet continuatio intelligendi, iis ſubſtantiis ſeparatis, quæ ſunt primę inferiores, in quibus neceſſariò diuerſa eſt potentia intelligendi ab intelligendi B actu, quicquid velint neſcio qui Auerrois ſectatores, vt patebit inferiùs. Eſſet etiam in nobis eodem modo futurus laborioſus is actus, quo diuinæ naturæ conſpectu felices nos ſperamus fore. Mentes enim noſtræ poſt hanc vitam etſi naturaliter ſibi ipſis relinquerētur, continuatione quoque intelligendi fatigarentur, niſi quis abſurdiſſimè ſomniaret, intellectum noſtrum, quem in hac vita diuerſum ab intelligendi C actu experimur, cùm animæ à corporibus ſeparantur, in actum intelligendi transformari. Denique cùm nullius actus continuatio ſit laborioſa ſeu moleſta alicui rei, niſi quæ naturam eius, aut aliquam eius partē lædit, quo pacto omnium noſtrarum operationum continuatio laborioſa nobis in hac vita eſt propter vſum mortalium membrorum ad eas concurrentium (nam & ad intelligendum corporeo phantaſiæ organo vtimur) nihil profectò ex D diſtinctione potentiæ intelligendi noſtræ, ab actu intelligendi colligi poteſt. Vnde vniuersè inferetur, continuationem intelligendi fore laborioſam moleſtámve cuicunque intellectui, qui ab actu intelligendi diuerſus ſit.

Sunt igitur qui velint non vſque adeò abſurdam rationem hanc Ariſtotelis, vt ſua probabilitate non careat. Quòd vt videamus an verum

ſit, animaduertendum eſt, Ariſtotelem putaſſe (quod & verum eſt) omnem potētiam paſſiuam eſſe rem diuerſam à ſuo actu, cuiuſmodi eſt potentia cognoſcendi & appetendi omnium creaturarum, vt inferiùs patebit. Deinde hæc duo, potentiarum cógnoſcendi & appetendi creaturarum, eſſe mutabilia ex vno actu in alium; quod æquè verum eſſe affirmant Theologi. Nam etſi ſubſtantiæ ſeparatæ ex naturali propenſione ſua, nunquam ab actibus ſe intelligendi & amandi ceſſant; tamen erga res alias non ita affectæ ſunt, vt viciſſim ex cognitione & amore vnius ad cognitionem & amorem aliarum non tranſeant, in qua viciſſitudine vera mutatio cernitur. Eodémque modo etſi non tantùm ſubſtantiæ illæ ſed mentes etiam noſtræ, cùm claram & apertam diuinæ eſſentiæ contemplationem ſupernaturali dono adipiſcuntur, ab ea videnda & fruenda ceſſare nequeunt; tamen in rebus aliis cognoſcendis & amandis (præterquam ſe ipſis) ſæpe ex vno actu in alium viciſſim mutãtur. Cùm ergo Ariſtoteles colligit ſi in Mente illa ſuprema diuerſa res eſſet intelligendi potentia & actus intelligendi, fore vt moleſta ei eſſet intelligendi continuatio; non propterea id illum dixiſſe credendum eſt, quòd putauerit fatigandam iri in continuanda cognitione ſui, quæ illi eſt ſuauiſſima, quemadmodum & cõtinuatio intelligendi & ſubſtantiarum ſeparatarum & noſtrarum mentium, cùm à corporibus ſeiunctæ ſunt. Sed ea de cauſa id aſſerere potuit, quia cùm data in Deo diuerſitate potētię intellectiuæ; neceſſariò concedenda erat mutabilitas intellectus diuini erga res alias à ſe, vt modò has modò illas poſſet intelligere, vt ex dictis patet: credidit ille, etſi ſubſtantiis omnibus

A immaterialibus quoad actus ſe intelligendi non ſit moleſta continuatio, eo quòd naturalis eis ſit, & more proprietatis illis conueniat, vt libro 9. diximus; tamen quòd in actibus intelligendi cætera, neceſſaria eſt, vt res alias atque alias à ſe diuerſas diſtinctè intelligant. Moleſtum eſt enim cuilibet rei nondum aſſequutam ſe eſſe quod cupit, etſi ea moleſtia laſſitudinem debilitatémve non efficiat. Atque hæc videtur

B eſſe Themiſtij ſententia. Quod etſi veriſimile Ariſtoteli vtcunque videri potuit, neque in eo iam locum habet ſolutio illa de fatigatione organi corporei, quæ in illis ſubſtantiis eſſe non poteſt; re tamen vera veriſimile non eſt; continuatio enim ſiue aſſiduitas diſcurrendi per varias res, cùm libera eſt, non eſt moleſta ſed iucũda, præſertim cùm aſſecutio eiuſmodi cognitionis ſit eis ſubſtantiis facillima. Non eſt tamen pro-

C pterea reprehendendus Ariſtoteles, quòd ratione propoſita in hoc ſenſu vſus ſit; tum quia in ipſa reddenda planè ſignificauit, eam non eſſe neceſſariam ſed probabilem, ſeu rationi conſonam, vt ei fortaſſe viſa eſt, in re pręſertim à noſtris ſenſibus remotiſſima, tum etiam ac præcipuè, quia ſtatim adiecturus erat rationem aliam, quæ vera & germana eſt, ad confirmandam eandem concluſionem, & eam ſimul qua ad

D eandem quæſtionem reſpondendum eſt.

Verùm quia ſæpe Ariſtoteles rationes neceſſarias, modeſtiæ cauſa vocat rationi conſentaneas; in hac autem re quæ eſt grauiſſima, credendum eſt illum nonniſi firmis argumentis vti voluiſſe; forſitan dicendum eſt, laborioſæ continuationis nomine in capienda notitia tam multarum rerum, negotioſam potiùs & ſolicitam diſcurrẽdi aſſiduitatem

intel

intelligendam eſſe, qua Mens illa ſuprema ex aliis rebus extra ſe in alias diſcurreret, ſi in ea intelligendi potentia non eſſet ipſe vnicus actus quo ſe ipſam intelligit. Voluit enim à Deo excludere, non laborem & moleſtiam vllam, ſiue quæ ad interitum diſponit, ſiue quancunque aliam, quam apertum erat in nullam earum beatarum mentium poſſe cadere; ſed eam curam & ſolicitudinem, tametſi ſuauem, quæ in aliis inferioribus ſeparatis neceſſariò dãda eſt, cùm res alias à ſe non cognoſcat diſtinctè illo eodem conceptu, quo ſe ipſas intelligunt, ſed neceſſariò aliis aliiſque eorum propriis conceptibus.

e *Deinde perſpicuum eſt.*

ADdit alterã rationẽ ad eandem concluſionem confirmandam, qua etiam concluſionem, quę ſecundæ quæſtioni danda eſt, demonſtratam oſtendit. Ratio huiuſmodi eſt; ſi mẽs illa non eſſet actus ipſe intelligendi, ſed tãtùm potẽtia ad intelligẽdum, certè aliquid aliud foret illa præſtantius; non quidem ipſe actus intelligẽdi abſolutè acceptus, quem etiam ab illa diuerſum eſſe ponit aduerſarius; ſed aliquid aliud diuerſum à potentia & actu, quod per actum intelligeretur: at hoc eſt contra id quod poſitum initio diſputationis erat, eſſe videlicet Mentem illam rem omnium præſtantiſſimam; neceſſariò igitur dicendum eſt, mentem illam nõ eſſe potentiam ſolam, neque etiam actum ipſum ſimpliciter & abſolutè acceptum, ſed quatenus illa per eum ſe ipſam intelligit. Maior propoſitio ex eo quoad priorem partem perſpicua eſt, quia potentia intelligendi cùm diſtinguitur ab actu, neceſſariò eſt imperfecta. Secundam ea ratione probat Ariſtoteles, quia actus intelligendi accipit

A perfectionem ex obiecto, quemadmodũ & actus videndi; vnde quemadmodum aſpectus rerum quas videmus, eo eſt perfectior & appetibilior, quo res quæ cernuntur, ſunt pulchriores; quo autem ſunt viliores, aut etiam turpiores, eo eſt vilior aut magis fugiendus (præſtat enim, quædam vilia & abiecta non cernere; ita intelligendi actus, quo in rebus perfectioribus verſatur, eo perfectior eſt & nobilior; quo autem in

B iis quæ abiectiora ſunt aut etiam turpiora, eo abiectior eſt aut deterior. Quocirca ſi Mens illa verſaretur in cognoſcendis rebus, quãtumcũque vilibus & abiectis, aut etiam turpibus, & ipſum quoque intelligere, ſiue intelligendi actus, & indigniſſimæ etiam ac deterrimæ rerum conditiones illi conuenirent. Tertia pars ex eo patet, quia aduerſarius fingitur ponere Mentem illam eſſe potentiam tantùm intelligendi, vn-

C de fit vt neceſſariò cogatur dicere id quod præſtantiſſimum eſt, ab ea diuerſum eſſe: nunc autem probatum eſt, actum intelligendi ſimpliciter & abſolutè acceptum, non eſſe rem omnium præſtantiſſimam: quo fit vt neceſſariò aſſerere debeat, rem illam, quæ præſtantiſſima concipitur, diuerſam eſſe ab vtroque, & à potentia intelligendi, & ab ipſo intelligendi actu abſolutè ſumpto. Cùm hoc igitur ſit contra hypotheſim, vt

D ait minor propoſitio, potiùs dicendum eſt, mentem illam non ſolùm eſſe potentiam intelligẽdi, ſed etiam ipſum intelligendi actum, non quidem abſolutè ſumptum, quo pacto ad quęlibet intelligenda ſe extendit, vt rectè probatum eſt; ſed quatenus per eum res præſtantiſſima intelligitur, ac proinde quo Mens ipſa ſe ipſam intelligit: hoc enim pacto omnia ſalua ſunt, & cohærent inter ſe, & quòd Mẽs illa ſit res omnium

præſtantiſſima, vt poſitum erat, nihílque aliud ſit illa præſtantius, & quod nō ſolùm ſemper actu intelligat, neque vnquam more dormientis ſit in potentia ad intelligendum, ſed etiam ſit ipſe actus intelligendi ſui tanquam rei præſtantiſſimæ.

Aduerte autem, rationem hanc ſola perſpicuitate differre ab ea, qua Ariſtoteles more dubitantis, initio diſputationis vſus fuerat, ad probandum, Mentem illam ſupremam, non ſolùm eſſe potentiam intelligendi, ſed ipſum etiam intelligendi actum. Ibi enim ſatis videtur eſſe, ſi intelligatur concludi Mentem illam eſſe actum ipſum intelligendi abſolutè acceptū, quia ſemper actus immanens, præſtantior eſt quàm potentia. Hàc autem explicatur, actum intelligendi non quomodocumque ſumendum eſſe, ſed quatenus circa rem præſtantiſſimam verſatur: nam etſi omnis actus immanens, comparatus cum potentia, perfectior modo aliquo eſt; non tamen poteſt eſſe res præſtantiſſima, niſi ſit rei præſtantiſſimæ. Quin etiam ſæpe tam parum perfectionis habet, vt ſatiùs ſit illo carere, quàm vti, vt hoc loco dicitur.

[f] *Se ipſam igitur intelligit.*

RESpondet ſecundæ quæſtioni hac concluſione, Mentem illam ſeipſam intelligere; ſubaudi [ſolam & immediatè] ſic enim concluſio neceſſariò intelligenda eſt: quæ quidem, vt eſt in contextu, pars eſt vltima eius concluſionis, quæ proxima ratione demonſtrata eſt. Complectitur enim illa & concluſionem, quæ danda erat primæ quæſtioni, & quæ ſecundæ, vt patet ex iis quæ in explicanda ea ratione diximus. Probatio autem his tantùm verbis continetur [ſi quid enim eſt res omnium præſtantiſſima] nec ſanè alia longior requirebatur, poſtquam ex proxima ratione conſtituit, Mentem illam non eſſe potentiam intelligendi nudam, neque actum etiam intelligendi immediatum rerum omniū etiam viliſſimarum; ſed actum immediatè intelligendi rem eam ſolam, quæ eſſet præſtantiſſima, quicquid ſit de mediata cognitione aliarum rerum, de qua quæſtione hîc nihil dicitur. Nam ex eo quòd mens illa ponitur apud omnes eſſe res præſtantiſſima, demonſtrata eſt prima concluſio in qua ſecunda continetur; intelligendum verò eſſe de cognitione immediata, & cum excluſione aliarum rerum, ex eo conſtat, quia Ariſtoteles non reſpondet ad alteram partem ſecundæ quæſtionis, nempe ſi mens illa intelligit alia à ſe, num ſemper ea intelligat, an verò modò hoc modò illud cum mutatione ſui. Si enim id quod expreſsè concluditur, nempe Mentem illā ſeipſam intelligere, ſic accipi poteſt, vt non excludantur alia ab immediata eius cognitione; reprehendendus omnino eſt Ariſtoteles, qui non explicauit ſempérne cætera omnia intelligat, an modò hæc modò illa cum mutatione ſui. Qua tamen explicatione opus non fuit, eo quòd re vera loquebatur de ſola immediata cognitione; quo pacto ea quæ in vtraque concluſione dicta ſunt, intelligenda eſſe voluit cum excluſione omnium aliarum rerum.

[g] *Atque eſt quidem.*

DVas proponit obiectiones cōtra ea quæ dicta ſunt. Vna eſt non rectè dictum videri in prima concluſione mentem illā ſupremam eſſe ipſum intelligendi actum; & ſimul in ſecunda, illam nihil aliud, quàm ſe ipſam intelligere. Hæc enim non videntur bene cohærere: nam & intellectus & ſenſus cùm ſuos

ſuos actus intelligendi & ſentiendi cognoſcunt, non ex inſtituto id faciunt, vt patet in ſcientia & opinione,& ſimiliter in ſenſu & cogitatione; ſcientia enim,ſeu potiùs ſciens, non cognoſcit ex inſtituto actum ſciendi, quo verſatur in rebus de quibus agit, ſed obiectum ad quod actus ſciendi terminatur,tametſi reflexione quadam, & præter inſtitutum ſcientiæ, ſuum ſciendi actum aliquando cognoſcat: quod ſimiliter in opinante, ſentiente, & cogitante accidit. Vnde effici videtur vt vel Mens illa non ſit ipſe actus quo intelligit ſe ipſam, vel certè non ex inſtituto ſeu propoſito ſe ipſam intelligat.

h *Præterea ſi aliud.*

ALtera obiectio eſt, cùm aliud ſit intelligere, aliud intelligi, ménſque illa ponatur ſimul & intellecta & intelligens, nõ planè rem hanc definitam fuiſſe; cùm dubium adhuc ſuperſit, quonam pacto intelligendum ſit,id quod ſupponebatur à principio,illá eſſe rẽ omnium præſtantiſſimam, num ſcilicet quatenus ſeipſam intelligit, an verò quatenus à ſe ipſa intelligitur. Quãquam enim intelligere & intelligi in mente illa ſint vna atque eadem res, aliud tamen eſt eſſe ſeu ratio intelligentis,alia intellecti.

i *An in quibuſdam.*

OCcurrit vtrique obiectioni vna & eadem ſolutione, quæ huiuſmodi eſt, in iis quæ materiam non habent, idem eſſe id quod intelligitur, & mentem quæ illud intelligit.Quod oſtendit in rebus quæ tractari à nobis familiariter ſolent, in artibus & in iis ſcientiis. Nam in artibus effectiuis res ipſa quæ efficienda proponitur,quatenus eſt ſubſtantia ſine materia vtpote in mente artificis,eadem eſt cum ipſa ſcientia effectiua,quæ dicitur ratio ac definitio rei efficiendæ in ſpecie ſumptæ,quia eſt id quod præcipuè in arte continetur, vtpote ad quod effectio accomodatur. In ſcientiis verò contemplantibus idem ſunt natura communis quæ ſine materialibus conditionibus differentiarum indiuiduantium apprehenditur, atque ratio & definitio rei quæ cognoſcenda eſt: ratio enim & definitio eius eſt illud præcipuum quod in ſcientia contemplatiua ſpectatur, & in quo potiſſimùm totus ſtudij labor conſumitur. Quòd ſi in rebus materialibus, in quibus tantum eſt diſcrimen, propterea idem ſunt modo ſuo ſcientiæ & artes atque res quæ ſciuntur (ſiue ſcientiæ ſumantur pro ipſis rerum conceptibus,ſiue pro ſpeciebus, quibus res faciendæ aut cognoſcendæ repræſentantur) quia vtraque ſunt modo aliquo immaterialia; ſcientiæ quidem, quia ſunt in ſubiecto immateriali, res autem obiectæ,quia per abſtractionem fiunt ſuo modo immateriales;quanto id magis concedendum erit in iis quæ per ſe ex vtraque parte ſunt immaterialia? In iis enim planè & res quæ immediatè intelliguntur, & quæ illas intelligunt, idem ſunt planè, quia res quæ intelligendæ ſunt, nulla abſtractione à materia indigent ſeu ſenſibili ſeu intelligibili; tantáque identitas in eis eſſe poterit propter earum ſimplicitatem, vt non ſolùm res intelligens & intellecta, ſed etiam ipſa intelligentia ſeu intelligendi actus ſint omnino idem, quod in ſola mente illa omnium ſuprema accidere poteſt, vt patebit ex reſolutione tertiæ quæſtionis, quæ mox proponetur. Atque ex his voluit Ariſtoteles, vt obiectionum ſolutio colligeretur.

Quare ad priorem dicendum eſt, A vbi actus intelligendi diſtinctus à re intelligente & intellecta, vt apud nos & apud ſeparatas ſubſtantias, quæ ſunt prima inferiores: ibi actum intelligendi, quo res ab eo diuerſa intelligitur, poſſe intelligi non ex inſtituto, veluti in ſcientia, cùm is qui ex inſtituto agit de re propoſita, reflectitur ſupra actum, quo illã intellexit; quod idem dicendum eſt de actu opinandi, cogitandi, & ſentiẽdi etiam externo ſenſu; quandoquidem B & res ſenſu externo perceptæ, fiunt ſuo modo immateriales in ſenſu, vt ait Ariſtoteles, veluti cùm color dicitur eſſe in oculo per ſpeciem coloris, qui repræſentatiuè color eſt: ſic enim intelligimus nos intelligere, opinamur nos opinari, cogitamus nos cogitare, & ſentimus nos ſentire, actibus non directis ſed reflexis: nec ex inſtituto primo, ſed quaſi ex accidenti, & præter rem, quod Græcè hîc dicitur ἐν παρέργῳ. C At vbi intelligens res, intellecta, & intelligendi actus ſunt ex ipſa rei natura omnino idem, vt in ſolo Deo, vbi nihil intelligi poteſt præter inſtitutum, & quaſi reflexè, neque alius omnino actus eſſe poteſt, atque ipſius intelligentiæ ſiue actus intelligendi.

Ad poſteriorem dicendũ eſt, mentem illam non eſſe rem præſtantiſſimam ex eo ſolo quòd ſic intelligit, actu videlicet eodem omnino cum D intellectu; neque etiam ex eo tantùm, quia intelligitur actu omnino eodem cum intelligibili, ſed ex vtroque ſimul: Vtrumque enim pertinet ad rationem & conceptum rei omnium præſtantiſſimæ, quod & ſignificamus, cùm dicimus, Mentem ſupremam ſe ipſam tali actu intelligere. Eodem modo reſpondere debemus, ſi quis quærat: Num viuentia ſint viuentia, quia vitales operationes efficiunt, aut quia illas ſuſcipiunt. Dicendum eſt enim quia vtrumque ſibi vendicant, & quod efficiunt, & quia ſuſcipiunt, quorum vtrumque ſignificamus cùm dicimus illa à ſe ipſis moueri, ſumpto motu fusè, vt omnes vitales operationes complectitur.

[k] *Reſtat præterea.*

PRoponit tertiam quæſtionem; Num id quod intelligitur à mẽte illa ſuprema (immediatè ſcilicet) ſit compoſitum necne, compoſitione videlicet quacunque ex natura rei: nam de compoſitione ſolius conſiderationis noſtræ, quæ in nulla omnino rei compoſitione fundatur, non erat vllum dubium, quin multæ darentur; ſæpe enim cogitamus ens & ſubſtantiam vt communia quædam Deo & aliis ſubſtantiis: deinde quærimus aliquam quaſi differentiam, qua Deum ab aliis ſubſtantiis diſtinguamus: ſæpe etiam eius perfectionem ex multis quaſi qualitatibus integramus; cùm tamen in eo nec genus vllum, nec differentia, neque vllæ qualitates locum habeant. Addita eſt autem neceſſariò hæc quæſtio, tum quia non ſatis erat ad ſummam Dei ſimplicitatem oſtendẽdam probaſſe idem omnino eſſe in eo ex natura rei, id quod intelligit, id quod intelligitur & actum intelligendi; poſſet enim adhuc quæri an eius intellectus & voluntatis, aliorúmque eius attributorum & actuum eſſet aliqua diuerſitas, quæ in eo compoſitionem aliquam facerent: tum etiam quia cùm dictum proximè ſit aliud eſſe intelligere, aliud intelligi, oportebat quærere num hæc in Deo compoſitionem efficerent. Reſpondet igitur Ariſtoteles tacitè: Nullam omnino in eo eſſe compoſitionem. Id quod primùm

mùm ex eo probat, quia ſi eſſet, A nil repugnaret ex parte rei intellectæ, fieri in intellectu diuino mutationem; poſſet enim ex parte rei intellectæ priùs perfectè intelligi pars vna, deinde alia, quod dicere de obiecto immediato diuini intellectus, abſurdum eſt. Alia eſt ratio de obiectis mediatis, quæ ſimul in immediato ſine vlla mutatione intelliguntur, etſi in illis plurimæ, imò & infinitæ compoſitiones & componentia cernantur.

[1] *An indiuiſibile eſt.*

HÆc altera ratio, qua idem probat, ex eo ſumitur, quòd immaterialia non ſunt compoſita; quæ ſic complenda eſt: Quæcunque materiam non habent, eo ipſo quòd eam non habent, non ſunt compoſita compoſitione ex ipſa materia & forma, veluti mens humana; ergo id quod omnino immateriale eſt, nullo modo eſt compoſitum; atqui C prima illa ſubſtantia eſt omnino immaterialis, cùm ſit rerum omnium præſtantiſſima, &, vt ita dicam, formaliſſima; non eſt igitur vllo modo compoſita. Conſequētia ex eo patet, quia cōpoſitio qualiſcunque ea ſit, materiæ conditionem ſubit, cui primò & diuiſio in partes, & compoſitio tribuitur.

[m] *An ea quæ rerum.*

TErtiam rationem addit: Quia, D inquit, mens quę in intelligendis rebus compoſitis verſatur, ſubaudi [immediatè] non ſemper ſed aliquando bene ſe habet, hoc eſt, optimo intelligendi ſtatu fruitur. Non enim in intelligendo hanc partem hoc tempore aut illo, id quod optimum eſt, & diſtinguitur à ſingulis partibus, cognitione aſſequatur illam; ſed in toto quodam, id eſt, cùm totum tempus completur, quo per omnes partes diſcurrit: cùm igitur mens ſuprema quæ ſola eſt intelligentia ſui ipſius, non in hoc tantùm tempore, aut in complemento alicuius temporis optimum intelligendi ſtatū habeat, & ſe ipſa, vt in optima re, cognitione fruatur; efficitur vt nullā omnino compoſitionem admittat. Hæc ratio ex eo vim habet, quemadmodum & duæ ſuperiores, quia obiectum immediatum cuiuſcunque intellectus, ſi B vel realiter vel alio modo ex natura rei compoſitum eſt, non intelligitur diſtinctè ac plenè ſine diſcurſu præcedente per omnes eiuſmodi partes: conceptus enim omnium ſimul ante huiuſmodi diſcurſum confuſus eſt, ſed cùm omnes ſigillatim cognitæ ſunt, tum conceptus qui de omnibus ſimul ita cognitis formatur, diſtinctus & optimus eſt omnium qui de ea formari poſſunt. Sic autem in conceptibus qui habentur de toto ædificio: neque enim vllus eorum perfectus eſt, niſi is qui poſt cognitionem ſingularum partiū de ipſo toto formatur. Sic etiam conceptus quo aſſentimur toti enūciationi, & apud nos eſt perfectior conceptibus terminorum, non habetur niſi concepto priùs vtroque termino. Nam etſi verbalis copula, quæ eſt enunciationis forma, ſæpe ipſo orationis ſitu intra terminos ſiue extrema locetur, intelligentia tamen ſemper vltimum locum habet; neque enim poteſt de extremorum coniunctione aut diſiunctione iudicium ferri, niſi priùs extrema ipſa concipiantur. Vnde in libro de interpretatione, enunciationes illæ, in quibus extrema connectuntur per verbum (eſt) vocantur de verbo (eſt) tertio loco adiacente, vt diſtinguantur ab iis enunciationibus in quibus nihil prędicatur de ſubiecto, niſi exiſtentia rei ſignificata per verbum

bum(eſt)quæ dicuntur de verbo(eſt) ſecúdo loco adiacente; vt cùm dicimus Socrates eſt,autSocrates nõ eſt.

Ex iis quæ hoc cap.dicta ſunt,hoc diſcrimen inter mentem humanam, Angelicam &Diuinã licet colligere, additis iis quæ aliàs explicata ſunt; quòd humana aliquando eſt in pura potentia ad intelligendũ, aliquando in habitu,aliquando autem actu intelligit: Angelica verò nũquã eſt in pura potentia, ſed partim in actu, partim in habitu: denique Diuina nunquam eſt,vt in pura potẽtia, aut in habitu,ſed ſemper in actu, atque adeo ipſe intelligendi actus. Mens enim humana nihil intelligit in hac vita ſine aliqua ſpecie intelligibili à rebus ſenſibilibus accepta; quã cùm nondum habet,in pura potentia eſt, alioqui eſt veluti nuda tabula,in qua nihil eſt depictum; cùm verò eam accipit,tum habet intelligendi habitum,quo tandem actu intelligit cùm vult. Mentes autem angelicæ, cùm non indigeant ſpeciebus ad ſe ipſas intelligendas, eo quòd ſint immateriales, neque opus ſit vt ad eam rem abſtrahantur à materia, ſemper ſe ipſas actu intelligunt; eodémque modo humanæ mentes poſtquam à A corpore ſeparatæ ſunt:vt autem cætera diſtinctè intelligant, cum ipſa ſimul natura nobiliores quaſdam à Deo ſpecies accipiunt,quibus ſtatim à principio ſunt,vt in habitu,vt proximè poſſint cætera intelligere. At mens diuina cùm in ſua eſſentia omnia eminentiſſimè ac perfectiſſimè contineat, nulla opus habet ſpecie intelligibili, ſed ſemper actu intelligit & ſe ipſam, & in ſe ipſa omnia quæcumque eſſe ac intelligi B poſſunt.

Illud etiam colligitur, in ipſa Diuina natura nullam eſſe omnino diſtinctionem,ſiue realem, ſiue ex natura rei,quæ etiam rationis ratiocinatæ appellatur, quòd eam rationem in naturis rerum inueniat; ſed ſolam diſtinctionem imperfectæ conſiderationis noſtræ, quæ virtualis quoque à recentioribus Theologis dicitur,vt fuſiùs ad librum quintum explicauimus. Atque hæc di- C ſtingunt illi, & diuina attributa inter ſe, & ipſam diuinam naturam à perſonis proprietatibúſque perſonalibus: quæ omnia huius loci doctrinæ eſſe conſentanea, vt alia multa quæ illi de diuina natura docent, nunc oſtendemus.

Κεφάλαιον ι.

Text. 52. Ἐπισκεπτέον δὲ καὶ ποτέρως ἔχει ἡ τοῦ ὅλου φύσις τὸ ἀγαθὸν καὶ D τὸ ἄριστον, πότερον κεχωρισμένον τι, καὶ αὐτὸ καθ' αὑτὸ, ἢ τὴν τάξιν, [b] ἢ ἀμφοτέρως, ὥσπερ στράτευμα; καὶ γὰρ ἐν τῇ τάξει τὸ εὖ καὶ ὁ στρατηγὸς, καὶ μᾶλλον οὗτος· οὐ γὰρ οὗτος διὰ τὴν τάξιν, ἀλλ' ἐκείνη διὰ τοῦτόν ἐστιν. [c] πάντα δὲ συντέτακταί πως, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, καὶ πλωτὰ καὶ πτηνὰ, καὶ φυτά. καὶ οὐχ οὕτως ἔχει, ὥστε μὴ εἶναι θατέρῳ πρὸς θάτερον μηδὲν ἀλλ' ἐστί

CAP. X.

Conſiderandũ[a] quoque eſt, vtronã modo vniuerſi natura ipſum bonũ optimúmque habeat; an ſeparatũ aliquid & ipſum per ſe,an in ordine cõſiſtens. An vtroque [b] modo quemadmodũ exercitus? Nam & in ordine eius bonum poſitum eſt;& ipſe etiam dux eſt illius bonum,atque adeò hic magis. Neque enim hic propter ordinẽ eſt, ſed ordo propter hunc. Text. 52.

Sunt autem [c] omnia ratione aliqua ordinata,ſed non modo eodem, vt natantia,volatilia, & quæ è terra naſcuntur, neque ita inter ſe affecta,vt alterum cum altero nihil communionis habeat, ſed eſt

ἐστί τι. πρὸς μὲν γὰρ ἓν ἅπαντα συντέ- A τακται. ἀλλ' ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ τοῖς ἐλευθέροις ἥκιστα ἔξεστιν, ὅ,τι ἔτυχε ποιεῖν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τέτακται· τοῖς δὲ ἀνδραπόδοις καὶ τοῖς θηρίοις μικρὸν τὸ εἰς τὸ κοινόν, τὸ δὲ

Text. 53. πολὺ ὅ,τι ἔτυχε. τοιαύτη γὰρ ἑκάστου ἀρχὴ, αὐτῶν ἡ φύσις ἐστί. λέγω δ' οἷον, εἴς τε τὸ διακριθῆναι ἀνάγκη ἅπασιν ἐλθεῖν, καὶ ἄλλα οὕτως ἐστὶν ὧν κοινωνεῖ ἅπαντα εἰς τὸ ὅλον. [d] ὅσα B δὲ ἀδύνατα συμβαίνει ἢ ἄτοπα τοῖς ἄλλως λέγουσι, καὶ ποῖα οἱ χαριεστέρως λέγοντες, καὶ ἐπὶ ποίων ἐλάχισται ἀπορίαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. πάντες γὰρ ἐξ ἐναντίων ποιοῦσι πάντα· οὔτε δὲ τὰ πάντα, οὔτε τὸ ἐξ ἐναντίων ὀρθῶς, οὔτε ἐν ὅσοις τὰ ἐναντία ὑπάρχει, πῶς ἐκ τῶν ἐναντίων ἔσται οὐ λέγουσιν. [e] ἀπαθῆ γὰρ τὰ ἐναντία ὑπ' ἀλλήλων. ἡμῖν δὲ λύεται τοῦτο εὐλόγως, C τῷ τρίτον τι εἶναι. οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων, ὕλην ποιοῦσιν, ὥσπερ οἱ τὸ ἄνισον τῷ ἴσῳ, ἢ τῷ ἑνὶ τὰ πολλά. λύεται δὲ καὶ τοῦτο τὸν αὐτὸν τρόπον. ἡ γὰρ ὕλη ἡ μία οὐδενὶ ἐναντίον. ἔτι

Text. 54. ἅπαντα τοῦ φαύλου μεθέξει ἔξω τοῦ ἑνός. τὸ γὰρ κακὸν αὐτὸ θάτερον τῶν στοιχείων. οἱ δ' ἄλλοι οὐδ' ἀρχὰς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν. καίτοι ἐν ἅπασι τὸ ἀγαθὸν μάλιστα ἀρχή. οἱ δὲ τοῦ- D το μὲν ὀρθῶς, ὅτι ἀρχήν· ἀλλὰ πῶς τὸ ἀγαθὸν ἀρχὴ οὐ λέγουσιν, πότερον ὡς τέλος, ἢ ὡς κινῆσαν, ἢ ὡς εἶδος. ἀτόπως δὲ καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὴν γὰρ φιλίαν ποιεῖ τὸ ἀγαθόν. αὕτη δ' ἀρχὴ καὶ ὡς κινοῦσα (συνάγει γὰρ) καὶ ὡς ὕλη· μόριον γὰρ τοῦ μίγματος. εἰ δὴ καὶ τῷ αὐτῷ συμβέβηκεν ὡς ὕλῃ καὶ ἀρχῇ εἶναι, καὶ ὡς κινοῦντι, ἀλλὰ τό γε εἶναι οὐ ταὐτό· κατὰ πότερον οὖν φιλία;

eſt aliquid planè. Vnũ enim omnia ordine aliquo reſpiciunt: Verùm vt in domo liberis quidem minimè licet quiduis facere, ſed cuncta aut certè plurima præſcripta ſunt, mancipiis verò ac feris parum aliquid quod communitati conferat, vt plurimum autem quicquid fortè contingit (tale enim quid principium & natura Text. 53. *cuiuſque eorum poſtulat) hoc, inquam, modo neceſſe eſt, vt & omnia inter ſe diſcernantur, & diuerſa ita ſe habeant, vt cuncta iis communicent, ad vniuerſi complementum.*

Quæ [d] autem impoſſibilia abſurdáue iis contingant, qui aliter docent, quique vel aptiùs loquuntur, vel ea tractant in quibus leuiſſimæ dubitationes exiſtnut, haud lateant oportet. Omnes enim ex contrariis omnia faciunt, cùm tamen neque omnia, neque omnino ex contrariis rectè fiant, neque illi in quibus contraria inſint, & quo pacto ex contrariis conſtent, exponant.

Contraria enim [e] à ſe mutuò pati non poſſunt. A nobis autem id apta ratione ſoluitur, ex eo quòd tertium ſit quippiam. Quidam verò alteram contrariorum materiam faciunt, vt ii qui æquale, inæquali, aut vni multa opponunt. Soluitur autem & hoc modo eodem. Vna enim materia nulli eſt contrarium. Præterea omnia præ- Text. 54. *ter vnum ipſum malo participabunt, cùm alterũ elementorum ſit. Alij verò bonum & malum principia non faciunt, cùm tamen in omnibus bonum ipſum maximè principium ſit. Quidam porro illud rectè quidem principium eſſe volunt, ſed quo pacto ſit principium, vt finiſne; an vt mouens, an verò vt forma, minimè declarant.*

Empedocles item [f] abſurdè philoſophatur: amicitiam enim facit ipſum bonum, quæ quidem principium eſt, & vt mouens (congregat enim) & vt materia, cùm ſit pars totius miſtionis. Quòd ſi eidem accidat, vt principium ſit, & vt materia, & vt mouens, ipſum tamen eſſe non idẽ eſt. Ab vtro igitur amicitia dicetur?

A ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἄφθαρτον εἶναι τὸ νεῖκος. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὸ ἡ τοῦ κακοῦ φύσις.

Text. 55. [g] Ἀναξαγόρας δὲ ὡς κινοῦν τὸ ἀγαθὸν ἀρχήν. ὁ γὰρ νοῦς κινεῖ ἀλλὰ κινεῖ ἕνεκά τινος. ὥστε ἕτερον· πλὴν ὡς ἡμεῖς λέγομεν. ἡ γὰρ ἰατρική ἐστί πως ὑγίεια. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐναντίον μὴ ποιῆσαι τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῷ νῷ.

Text. 56. [h] πάντες δ' οἱ τὰ ἐναντία λέγοντες, οὐ χρῶνται τοῖς ἐναντίοις, ἐὰν μὴ ῥαθυμήσῃ τις. καὶ διὰ B τί τὰ μὲν φθαρτὰ, τὰ δ' ἄφθαρτα, οὐδεὶς λέγει. πάντα γὰρ τὰ ὄντα ποιοῦσιν ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν. ἔτι οἱ μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιοῦσι τὰ ὄντα· οἱ δ', ἵνα μὴ τοῦτο ἀναγκασθῶσιν, ἓν πάντα ποιοῦσιν. ἔτι διὰ τί ἀεὶ ἔσται γένεσις, καὶ τί αἴτιον γενέσεως, οὐδεὶς λέγει. [i] καὶ τοῖς δύο ἀρχὰς ποιοῦσιν, ἄλλην ἀνάγκη ἀρχὴν κυριωτέραν εἶναι· καὶ C τοῖς τὰ εἴδη· ὅτι ἄλλη ἀρχὴ κυριωτέρα. διὰ τί γὰρ μετέσχεν ἢ μετέχει; [k] καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνάγκη τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ τιμιωτάτῃ ἐπιστήμῃ εἶναί τι ἐναντίον, ἡμῖν δ' οὔ. οὐ γάρ ἐστιν ἐναντίον τῷ πρώτῳ οὐδέν. πάντα γὰρ τὰ ἐναντία ὕλην ἔχει, καὶ δυνάμει ταὐτά ἐστιν. ἡ δὲ ἐναντία ἄγνοια, εἰς τὸ ἐναντίον. τῷ δὲ πρώτῳ ἐναντίον οὐδέν. [l] ἔτι εἰ μὴ ἔσται παρὰ τὰ αἰσθη- D τὰ ἄλλα, οὐκ ἔσται ἀρχὴ καὶ τάξις καὶ γένεσις, καὶ τὰ οὐράνια, ἀλλ' ἀεὶ τῆς ἀρχῆς ἀρχὴ, ὥσπερ τοῖς θεολόγοις καὶ τοῖς φυσικοῖς ἅπασιν. εἰ δ' ἔσται τὰ εἴδη ἢ ἀριθμοὶ, οὐδενὸς αἴτια· εἰ δὲ μὴ, οὔτε κινήσεώς γε. ἔτι πῶς ἔσται ἐξ ἀμεγέθων μέγεθος καὶ συνεχές; ὁ γὰρ ἀριθμὸς οὐ ποιήσει συνεχὲς, οὔτε ὡς κινοῦν, οὔτε ὡς εἶδος.

Abſurdum quoque eſt. diſcordiam eſſe incorruptibilem, cùm hæc ipſa ſit ipſius mali natura.

Anaxagoras [g] *verò bonum facit vt principium mouens: mens enim mouet; ſed tamen alicuius gratia mouet. Quare aliquid aliud erit; verùm vt nos dicimus: Medicina enim quodammodo ſanitas eſt. Incommodū etiam eſt bono & menti haud feciſſe contrarium.* Text. 55.

Iam omnes [h] *qui contraria ponunt, contrariis non vtuntur, niſi quis indiligenter iſta cōſideret. Nec verò quiſquam eſt, qui cur alia corruptibilia ſint, alia incorruptibilia, dicat. Res enim omnes ex eiſdem principiis faciunt. Accedit, quòd alii ex non ente omnia efficiunt, alii ne cogantur idem fateri, vnum faciunt omnia. Ad hæc cur ſemper futura ſit generatio, & quæ nam ſit generationis cauſa, nemo explicat.* Text. 56.

Atque & apud [i] *eos qui duo principia faciunt, & eos qui ideas ponunt, aliud præſtantius principium ſit neceſſe eſt: cur enim cætera iis partiparūt, aut participāt?*

Et aliorum [k] *quidem ſapientiæ, & præſtantiſſimæ ſcientiæ, aliquid cōtrarium ſit neceſſe eſt: nos autem id admitere non cogimur. Ei enim quod primum eſt, nihil eſt contrarium. Namque omnia contraria materiam habent, quæ poteſtate hæc ipſa eſt. Contraria verò ignoratio, contrarium reſpicit; primo autem nihil contrarium eſt.*

Præterea [l] *niſi ſint res aliæ præter ſenſibiles, nullum erit principium, nullus ordo, generatio nulla, nulla cæleſtia; ſed ſemper principij principium erit, id quod omnibus & Theologis & Naturalibus accidit.*

Quòd ſi ideæ ſint, aut numeri, nullius profectò rei cauſæ erūt, ſin erunt, certè non erūt cauſæ motus. Quo itē modo ex iis quæ magnitudinis ſunt expertia, magnitudo aut continuum aliquid conſtabit: numerus enim non efficit cōtinuum quicquam, neque vt mouens, neque vt forma.

Quin

A ἀλλὰ μὴν οὐδὲν γ' ἔσται τῶν ἐναντίων, ὅπερ καὶ ποιητικὸν καὶ κινητικόν· ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν μὴ εἶναι, ἀλλὰ μὴν ὕστερόν γε τὸ ποιεῖν δυνάμεως. οὐκ ἄρα ἀΐδια τὰ ὄντα· ἀλλ' ἔστιν. ἀναιρετέον ἄρα τούτων τί. τοῦτο δ' εἴρηται ὡς. ἔτι τοίνυν εἰ οἱ ἀριθμοὶ ἕν, ἢ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, καὶ ὅλως τὸ εἶδος, καὶ τὸ πρᾶγμα οὐδὲν λέγει οὐδείς· οὐδ' ἐνδέχεται εἰπεῖν, ἐὰν μὴ (ὡς ἡμεῖς) εἴπῃ, ὡς τὸ κινοῦν ποιεῖ. [m] οἱ δὲ λέγοντες τὸν ἀριθμὸν B πρῶτον τὸν μαθηματικὸν, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλην ἐχομένην οὐσίαν, καὶ ἀρχὰς ἑκάστης ἄλλας, ἐπεισοδιώδη τὴν τοῦ παντὸς οὐσίαν ποιοῦσιν (οὐδὲν γὰρ ἡ ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ συμβάλλεται οὖσα ἢ μὴ οὖσα) καὶ ἀρχὰς πολλάς· τὰ δὲ ὄντα, οὐ βούλεται πολιτεύεσθαι κακῶς·

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος.

Quin etiam nullum contrarium erit quod & factiuum ſit & motiuum: fieri enim poterit vt non ſit. Atqui actio poſterior eſt quàm potentia, Non igitur erũt res perpetuæ. At ſunt. Igitur aliquid horum tollendum eſt. Quo autem pacto hoc faciendum ſit, dictum iam eſt.

Præterea an numeri ſint vnum, aut anima & corpus, & omnino forma & res, nemo quicquam dicit, ſed nec dicere poteſt, niſi dicat (quemadmodum nos) id quod mouet id facere.

Qui [m] verò dicunt, numerum mathematicum eſſe primum, atque hoc modo ſemper eſſe aliam hærentem ſubſtantiam; aliáque eſſe aliarum principia; aduentitiam faciunt vniuerſi ſubſtantiam (nihil alia aliam ſiue ipſa ſit ſiue non ſit, adiuuat) multáque principia inducũt. At ea quæ ſunt, malè adminiſtrari nolunt; multorum autem eſſe principatus bonum non eſt; vnus ergo ſit princeps.

EXPLANATIO CAPITIS DECIMI.

[a] *Conſiderandum quoque.*

EGIT capite ſuperiore de primo motore, quatenus eſt ſummum intelligibile, in hoc autem extremo de eo diſputat, quatenus eſt ſummum bonum. Quærat enim aliquis: Num in hac rerum vniuerſitate ſummum bonum, ſit aliquid internum aut externum. Nam cùm ſummum bonum & vltimus finis idem ſit; finis autem ſit duplex, alter internus & formalis, quo pacto finis ædificij, eſt eius forma, ſiue ordo & diſpoſitio partium; alter externus & obiectiuus, quo pacto finis ædificij, eſt habitator, in cuius gratiam ædes fiunt: meritò dubitari poteſt, vter eorum conſtituendus ſit in vniuerſo ſummum bonum, aliquídne quod in toto ipſo exiſtat, quaſi eius forma; an verò aliquid quod cæteris externum ſit, ad quod totus aliarum rerum ordo ſeu diſpoſitio referatur. Non defuerunt enim qui ſentirent, huius vniuerſi coagmentationem & ordinem, non ab aliqua externa cauſa aut propter aliquid externum exiſtere, ſed ex ſe ipſo hanc habere diſpoſitionem, aut caſu & fortuito atomorũ concurſu accidiſſe.

[b] *An vtroque modo.*

REſpondet quæſtioni propoſitæ, ſummum vniuerſi bonũ vtroque modo conſtituendũ eſſe, quemadmodum & in exercitu: nam quemadmodum in exercitu duplex

eſt præcipuum bonum: Vnum, quod in ordine ac diſpoſitione militum, & cæterarum rerum ex quibus exercitus coaleſcit; alterum, à quo eiuſmodi ordo pendet, & ad quod dirigitur, quod eſt dux ipſe à quo deſcribitur ordo exercitus, & ad opus applicatur, & cuius gratia omnia geruntur, vt victoria obtineatur: Sic in vniuerſo ſe res habet: nam & ordo ac diſpoſitio rerum eſt ſummum eius bonum formale, hoc eſt, in rebus ipſis exiſtens; & prima etiam rerum cauſa, à qua pendent, & ordine diſponũtur cæteræ omnes, atque ad ſui ipſius gloriam ſummo iure diriguntur, eſt ſummum earum bonũ obiectiuũ; atque adeò maius bonum, quàm quod dicitur formale; Vt enim dux nõ eſt propter formam exercitus, ſed hæc propter illum; ita prima rerum cauſa non eſt propter earum diſpoſitionem, ſed hæc propter illam.

[c] *Sunt autem omnia.*

Docet quo pacto in vniuerſo res omnes apto & congruenti ordine ſint diſpoſitæ: quod ex eo oſtendit, quia etſi non eodem modo omnes ſeſe reſpiciunt, & ad ſummum illud bonum ſeparatum affectæ ſunt (ſi quidem aliæ affinitatem quandam maiorem habent inter ſe, magíſque participant ſummi illius boni ſeparati munificentiam, vt ſubſtantiæ ſeparatæ inter ſe, & cum rebus ſenſibilibus collatæ, réſque viuentes comparatæ cum non viuentibus, miſtæ cum ſimplicibus, & ſic cæteræ omnes in ſuo quæque genere) omnes tamen ita inter ſe affectæ ſunt, vt aliæ propter alias ſint conditæ, vt elementa propter miſta, non viuentia propter viuentia; & in viuentibus plantæ propter animalia, & ex his ea quæ rationis ſunt expertia propter homines, quorum gratia tota hæc mundi machina exiſtit. Quod pulchrè Ariſtoteles in deſcriptione ordinis magnæ cuiuſque familię oſtendit; in qua videre licet, quo eius partes propinquiores ſunt patrifamiliâs, plúſque illi caræ ſunt, eo plura in eis præſcripta eſſe & ordinata, vt liberis quàm ſeruis, & hiſce quàm iumentis; eodémque modo cæteris quibus quo magis à capite familiæ remotæ ſunt, eo plura relinquuntur, quaſi caſui & fortunæ commiſſa, prout cuiuſque natura poſtulat, quæ principium eſt motuum omnium & actionum. Quòd ſiquis obiiciat, plura imò verò omnia ordinata & definita eſſe rebus quæ vel ſenſu vel ratione carẽt, ſemper enim hæc ex præſcripto ſui conditoris agunt; hominibus autem omnia eſſe liberè relicta vt agant, quicquid eis libitum fuerit: igitur propinquiora carioráque eſſe primæ cauſæ res ſenſu aut ratione carentes, quàm hominum genus: Hoc pacto reſpondendum eſt: Non ſic relicta eſſe omnia in libertate hominum, vt eis nihil ordinatum & præſcriptum ſit; imò verò omnia eſſe illi definita, ipſa videlicet naturæ lege, quæ in eius mente inſcripta & quaſi inſculpta eſt: ſed hoc eſſe diſcrimen quòd in cæteris rebus præſcriptio eorum quæ acturæ ſunt, non habet rationem legis, cùm illæ agãtur potiùs naturæ vi, quàm agant quicquam; in hominibus autẽ eſt vera & propriè dicta lex, cuius tranſgreſſioni propterea decreta eſt pœna, & executioni præmium, quòd ſint ſuarum actionum domini; Et tamen in omnibus iis rebus, quæ in elementari regione ſunt, plurima accidunt præter earum naturalem propenſionem aut propoſitum, propter caſualem aut fortuitum concurſum earum inter ſe; quæ omnia viden

videntur à Deo permitti, quaſi ea A negligat, cùm tamen omnia prouidentiſſimè perſpiciat, & ſola ea quæ mala ſunt, ſi propriè loquendum eſt, agere permittat. Atque hæc, quæ ex familia rectè ordinata ad vniuerſi ordinem transferēda ſunt, contendunt, vt intelligamus, in rebus cœleſtibus, ſiue ſint mmateriales illæ ſubſtantiæ cœlorum motrices, ſiue corpora ipſa cœleſtia, ſic omnia ordinata & præſcripta eſſe, vt nunquam in eis peruerſitas vlla B ordinis cernatur; in elementis autem totis ac integris idem ſpectari, tametſi in partibus quibuſdam varietas aliqua quaſi permittatur. At in iis quæ ex elementis conſtant, magnam ſæpe eſſe ordinis perturbationem, vt hæc vltimum habere hac in re locum in vniuerſo videantur; tametſi alia ex parte viuentia, & inter hæc humanum genus ipſis cœleſtibus corporibus ſint digniora, & quorum maior cura eſt Deo, vt C eorum gratia corpora reliqua etiam cœleſtia condiderit.

[d] *Quæ autem impoſſibilia.*

ADdit more ſuo quàm abſurda & incommoda ſit in hac re aliorum philoſophandi ratio, qui omiſſa hac pulcherrima rerum quaſi concatenatione, diſſolutam quandam rationem principiorum & cauſarum huius vniuerſitatis afferunt; tametſi alij grauiùs loquuntur, alij D in iis ſæpe verſantur, de quibus leuiſſimæ quæſtiones exiſtunt. Ac primùm refert ſententias eorum, qui principia contraria inter ſe ſine vllo vnionis vinculo inducunt; cuius doctrinæ abſurditatem tribus quaſi capitibus complectitur; Vno, quòd res ex contrariis efficiant; altero, quòd omnes; tertio, quòd modum quo ex contrariis fiant, non oſtendant.

[e] *Contraria enim à ſe mutuo.*

QVòd res non fiant ex contrariis, niſi aliquid vnum ſubſit, quod vtriuſque ſit capax, & neutri eorum aduerſetur, ex eo probat: quia contraria non patiuntur alia ab aliis; neque enim poſſunt ſe mutuò recipere cùm ſibi mutuò aduerſentur; ſed tertia materia eſt, quæ actione externi agentis alterum ſuſcipit, & alterum abiicit. Atque hoc pacto ſoluitur dubitatio illa, quî fieri poſſit vt contrarium ex contrario fieri dicatur, vt calidum ex frigido, & contrà. Vnde patet, Platonem non rectè dixiſſe alterum ex contrariis eſſe materiam, quam vocat inæqualitatem, vt diſtinguatur à forma, quam vocat æqualitatem, cùm materia nulli rei aut eius formæ ſit contraria, cùm formas omnes complectatur. Loquitur autem de materia rerum quæ gignuntur & intereunt: quanquam autem verum eſſet, aliqua fieri ex contrariis, quouis modo id intelligatur, perabſurdum eſt. Nam cùm alterum ex contrariis ſit malum, hoc eſt, imperfectum comparatione alterius; ſequeretur omnia malo participare præter vnum bonum, quod bonum eſt ſummum; ſicque corpora cœleſtia & ſubſtantiæ ſeparatæ, quæ ſub prima ſunt, malo imperfectionéque participarent. Accedit, quòd alij melioris notæ philoſophi, malum non fecerunt principium ſed bonum; & rectè quidem, ſi de principiis poſitiuis agatur: quanquam in eo quidem peccarunt, quòd non expoſuerunt, cuiuſmodi principium poſitiuum eſſet bonum, vt finíſne, an vt efficiens, an verò vt forma.

[f] *Empedocles item.*

PEculiari ratione ei diſplicet in hac diſputatione ſententia Em-

pedoclis,qui cùm litem & amicitiam contraria principia poſuiſſet, dixiſſétque,amicitiam eſſe ipſum bonum, non explicauit tamen quanam ratione vlteriùs dixiſſet illam ſimul eſſe principium efficiens & materiale, tanquam partem totius miſtionis ſeu Sphæri. Nam etſi rectè eam videatur feciſſe cauſam efficientem, cùm proprium ſit amicitiæ congregare; quonam modo tamen ſit materiale principium & pars totius B miſtionis, non apparet. Quanquam etſi vtrumque ei accidit,ratio tamen mouentis, & materiæ diuerſa eſt, vt Empedocli opus fuerit exponere quanam ratione earum illam in genere etiam cauſæ materialis poſuerit, & ex qua earum amicitia ſit appellata. Accedit illud abſurdum, quòd diſcordiam incorruptibilem fecerit, eo ipſo quòd principium & cauſam vniuerſalem eſſe dixit, cùm tamen diſcordia malum ſit quod- C dam, ſi concordia bonum eſt, vt dicebat.

g *Anaxagoras verò.*

ILlud etiam damnat in opinione Anaxagoræ, qui magis de vnione rerum, & connexione earum inter ſe, videtur fuiſſe ſolicitus,quòd non explicauerit, cuius rei gratia moueat mens illa immixta, quam vocat bonũ, & ponit in genere cau- D ſæ efficientis; gratiáne ſui, an rei alterius. Quo fit vt niſi dicat idem quod Ariſtoteles,eſſe,inquam,mentem illam,& id quod intelligit & id quod intelligitur, & actus ipſe intelligendi, vt demonſtratum eſt capite ſuperiori, ac proinde illam mouere & omnino agere propter ſe ipſam; abſurdè haud dubiè loquatur; oportebit enim illum dicere aliquid aliud eſſe id propter quod illa mouet atque agit. Quòd enim mirandum non ſit,mentẽ ſupremam

A agere propter ſe ipſam, vel ex actione Medici, colligi vtcunque poſſet: nam cùm Medicina ſit quodammodo ſanitas, iuxta illud quod capite ſuperiori: & 3. de anima traditur (nempe ſcientiam, & rem quæ ſcitur, quodammodo idem eſſe)ídque propter formam intelligibilem ſanitatis, quæ ſanitatis quaſi perſonam ſuſtinet, ac proindè modo aliquo dici poſſit, ſanitatem quæ in Medico principium agendi eſt, agere propter ſe ipſam; vel inde colligere poterat Anaxagoras, Mentem illam immixtam propter ſe ipſam agere, cùm multo maiori vnitate in infinitis quaſi gradibus, idem ſit cum rebus omnibus,quæ in ea perfectiſſimè continentur; idem ſit cùm ſcientia ſeu forma ſanitatis quæ eſt in mente Medici, idem ſit cum ſanitate ipſa. Quod vbi dixit Ariſtoteles,illud etiam reprehendit in Anaxagora, quòd Menti (quam bonum vocauerat) non oppoſuerit malum contrarium,vt hac in re à communi ſententia de contrarietate principiorum non diſcederet, quam ipſe etiam aſſequutus fuerat, cùm formæ priuationem, vt bono malum, oppoſuit.

h *Iam omnes qui.*

TErtiam abſurditatem veterum, qui principia contraria quaſi ſoluta poſuerunt, declarat;cùm docet à nullo eorum exponi quo modo res ex contrariis fiant; hoc enim eſt quod ait, neminem eorum illis vti, niſi quis indiligenter & perfunctoriè iſta conſideret; &, quod hinc ſequitur, neminem eorum eſſe qui diſtinctionem caducorũ corporum à ſempiternis poſſit diſtinguere,cùm omnia ex iiſdem principiis contrariis conſtituant. In quod vitium illi etiam priſci Philoſophi ac poëtæ incurrere videntur, qui omnia ex

nocte,

nocte, hoc eſt, ex non ente, quaſi eodem principio, efficiebant; quippe cùm eandem originem rebus omnibus aſſignauerint. Quanquam Ariſtoteles in hac re non rectè ſentiret, ſi noctis nomine ipſum nihilũ intellexiſſet, cùm illud certa & naturali demõſtratione oſtendi poſſit, res natura ſua incorruptibiles, quemadmodum & quæ gignuntur & intereunt, eandem originem ex nihilo habere potuiſſe. Sed ea ratione rectè dixit, quòd priſci illi noctis vocabulo materiam nudam & informem, aut rudi forma aliqua formatam videntur intellexiſſe, ne, quod omnes negabant, ex nihilo aliquid fieri concederent. Hos igitur eam ob cauſam cum ſuperioribus ſimul impugnat Ariſtoteles, quòd non expoſuerint quo pacto ex nocte res genitę eſſent. Quod etiam incommodum & laborem vt fugeret Parmenides & Meliſſus, omnia potiùs vnum eſſe, hoc eſt, eiuſdem rationis & naturæ eſſe, dixerunt; non minori reprehenſione hac in re digni, quòd apertam rerum diſtinctionem negarunt, generationémque omnem de medio ſuſtulerunt. Denique addit omnibus hoc vitium commune fuiſſe, quòd neque expoſuiſſent quo pacto generationes ab æterno fuiſſent, & in æternum eſſe poſſent, neque etiam viciſſitudinis earum generalem cauſam tradidiſſent, aut etiam tradere potuiſſent, cùm omnia ad contrarietatem principiorum reuocarent: Neutrum enim contrarium vniuerſalis cauſa generationis eſſe poteſt, vt rectè annotauit D. Thomas.

[i] *Atque & apud eos.*

Coniungit cum cauſa eorum qui prima principia contraria eſſe dixerunt, controuerſiam eorum, qui ideas induxerunt; aitque, A vtroſque ea ratione damnandos eſſe, quòd quemadmodum non ſat eſſet ponere principia contraria, niſi ponatur aliquod præſtantius principium efficiens, quod illis in generatione rerum vtatur; ita non ſat eſſe ponere formas rerum, quæ fiũt, ſeparatas, niſi ponatur præſtantius aliquod principium efficiens cuius actione materia quaſi impreſſionem earum participet.

B

[k] *Et aliorum quidem.*

Poſtremum incommodum affert, quod admittere coguntur ij qui contraria ponunt prima principia, quaſi aliud prius & præſtantius principium ſit nullum. Eſt autem illud neceſſariò eis dicendum, eſſe ſapientiæ ſeu præſtantiſſimæ ſcientiæ aliquid contrarium, nempe aliam ſcientiam quæ illi aduerſetur. Nam etſi cõtrariorum eadem ſcientia eſſe dicatur (quod de ſecundariis C principiis intelligitur, vt de albo & nigro, de calido & frigido) primorum tamen contrariorum, ſi prima omnino ſunt, neque à ſe mutuo, neque omnino ab alia re præſtantiori pendent (ſic enim interpretatur Ariſtoteles eorum dicta, eo quòd aliud præſtantius principium apertè & dilucidè non ponant) contrariæ vtique debent eſſe ſcientiæ. Quod ego ſic interpretor, vt eſſe debeant D æmulæ aduerſæque doctrinæ, quales eſſent ſcientiæ de iis principiis primis, quæ à Manichæis ponebantur, nempe de principio & quaſi Deo malorum omnium & principio omnium bonorum, quod eſt Deus Opt. Max. Vt enim eiuſmodi principia ſi poſſibilia eſſent, ſibi inuicem aduerſarentur (neutrum enim eſſet reuera primum principium ſi malum res eſſet quæ per ſe effici poſſet) ita & ſcientiæ quæ de illis haberentur. At Ariſtoteles hoc abſurdum ad

admittere non cogitur, cùm apertè A docuerit ac probauerit dari primum omnium principium, cui nihil omnino poſſit eſſe contrarium: contraria enim ſi verè ac propriè loquẽdum eſt, materiam aliquam ſupponũt, quæ ſit in potentia ad vtrumque, ipſe autem eiuſmodi primum principium ponit, quod in materia nulla eſt, nullámq; omnino habet in ſe potentiam paſſiuam potentialitatémve, vt in contrariam aliquam B formam aut affectum mutari poſſit. Quòd ſi contraria pro rebus immutabilibus quidem ſed aduerſorum affectuum & efficientiæ, ſumantur, vt dictum eſt de duobus Manichęorum primis principiis (quem errorem forſitan veteres aliqui Philoſophi ſibi perſuaſerunt) eodem argumento Ariſtotelis probari poteſt, vero primo principio quod ſtabilitum eſt, nihil poſſe eſſe contrarium eo quòd affectus contrarij idem ſub- C iectum poſtulant. Quo fit vt hæc duo pugnent inter ſe, ponere duo prima principia contrariorum affectuum & efficientiæ, & ea eſſe immutabilia. Accedit, quòd idem confirmari poteſt ex iis quæ ſuperiùs dicta ſunt; iam enim poſitum erat, primum principium reliqua omnia mouere, vt amatum, quod eſſe non poſſet ſi aliud quoque eſſet primum principium contrarij affectus & actionis. Ita patet non cogi Ariſto- D telem vt aliam ſcientiam oppoſitam aduerſæque doctrinæ eſſe fateatur, quæ tamen re vera non ſcientia eſſet ſed ignoratio, vt eam vocat Ariſtoteles, quia eſſet ignoratio non puræ negationis, quam multi habent de vero principio, ſed erroris ſeu contrariæ affectionis, vt vocari ſolet, quæ etiam haberi poteſt de vero principio, ſi ei attribuantur quæ attribuenda non ſunt, aut negentur quæ non ſunt neganda.

[1] *Præterea niſi ſint.*

HActenus impugnauit eorum ſententias, qui prima principia contraria eſſe dixerunt, quaſi diſſociata inter ſeſe, & nullo aut veræ materiæ communi affectu, aut quaſi obedientia alicuius ſuperioris cauſæ efficientis colligata. Nunc impugnat Platonis opinionem, qui ſeparata quidem principia, & tanquam contrariis principiis ſuperiora ac digniora poſuit, ſed re vera quæ nihil ſocietatis aut commercij habere poſſunt cum rebus hiſce ſenſibilibus & materialibus, quæ apud nos ſunt, niſi cõſtituatur aliud principium generale efficiens, illíque adaptans materiam formarum omnium ſuſceptiuam; quod quidem principium ab Ariſtotele iam poſitum & conſtitutum eſt. Ac primùm quidem fatetur Ariſtoteles, illiſque concedit, neceſſariò res aliquas ſeparatas à ſenſibilibus eſſe debere, alioqui non daretur primum mouens, nec aliæ ſubſtantiæ cœlorum motrices, vt probatum eſt ſuperiùs; nullus item rerum ordo fixus & ſtabilis, nulla generatio, quia deeſſent cauſæ generales ad generationem concurrentes: nulla denique cœleſtia corpora (quibus verbis cœlorum conditorem videtur Deum agnoſcere) ſed ſemper aliud atque aliud particulare principium retrò quærendum eſſet, vt quòd Socrates genitus fuiſſet à Sophroniſco, & hic ab alió, & ille ab alio priore, quod priſci Theologi & reliqui naturales faciebant, vt inuenirent primum aliquod à quo reliqua eiuſdem naturę penderent; quod cùm certa demonſtratione inuenire nequirent, oportebat eos altiora principia inquirere ac ſtatuere, à quibus hic ratus ac ſtabilis rerum curſus per ſe penderet, quod non fecerunt. Atque hactenus

nus rectè: Verùm res tales ſeparatas non eſſe, quales Plato poſuit, ideas videlicet ac numeros ideales, ex quibuſdam incommodis probat Ariſtoteles. Primùm ex eo quòd ponant pro primis principiis ea, quæ nullius rei cauſæ eſſe poſſunt, aut ſaltem efficientes; quod addit vt libere concedat Platoni ideas, ſi quæ ſunt, eſſe cauſas exemplares; Id enim non ſatis eſt ad rerũ generationem, niſi ſit principium aliquod generale effectiuum, quod ad illas reſpiciens agat. B Deinde ex eo quòd aſſerit, numeros eſſe cauſas magnitudinum omnium huius vniuerſi corporei: quî enim fieri poſſit vt quæ in ſe ipſis continuitatem non habent, ſint cõtinuitatis cauſæ ſiue efficientes, ſiue exemplares? nihil enim dat quod in ſe non habet, vel formaliter vel eminentius & perfectius; numeri autem neutro modo continuitatem habent, quam corporibus dare poſſint. C Tertiò, ex eo quod tollit de medio perpetuitatem generationum. Nam cùm res illæ ſeparatæ ſi dantur, non poſſint eſſe actiua principia, ſed ſi ſunt principia, non ſint alia quàm exemplaria, fieri poſſet vt nulla eſſent principia particularia contraria, quæ actu mouerentur & omnino agerent: omnia enim contraria particularia quæ apud nos ſunt, poſterius agunt quàm agere poſſint, ſicque fieri poſſet vt nulla eſſet generatio, D nedum generationum naturarúmque communium eorum quæ gignuntur & intereunt, perpetuitas; niſi eſſet aliquod primum agens ab ideis diuerſum, à quo particularia agentia per eius concurſum ad actum reducerentur. Atqui eſſe perpetuam generationum ſeriem, qua ſpecies caducarum rerum perpetuentur, ſuperiùs probatum erat. Aliquid igitur eorum quæ ſumpta ſunt, ex quibus A perpetuitas generationum infirmatur, tollendum negandúmque eſt: quæ res quo pacto ſe habeat, libro 9. dictum eſt, cùm Ariſtoteles oſtendit, diuerſis in rebus ſemper actum potentia priorem eſſe. Hinc enim patet tollendam de medio eſſe opinionem; quæ nullas alias cauſas vniuerſales conſtituit, niſi ideas, cùm illæ neque agere poſſint, nec reducere ad actum potentias inferiorum agentium; ſed amplectendam eſſe ſententiam de vno primo mouente immobili ſuperiùs traditam, quòd illud omnia præſtare poſſit, quæ neceſſaria ſunt ad perpetuam rerum generationem. Poſtremò ex eo quòd iuxta Platonis ſententiam nulla ſit cauſa efficiens quæ educat formas ex materia, vnumque ex vtriſque faciat. Vt enim ferrum (quod ait Themiſtius) non mouetur ex ſe ad exemplar, vt eius quaſi impreſſione fiat, verbi cauſa, clauus aut enſis, ſed eget mouente aliquo, qui ex potentia quam habet ad varias artes formandas, educat hanc vel illam, vnúmque faciat ex ipſo & forma educta: Sic materia rerum naturalium non mouetur ex ſe ipſa ad exemplaria illa, ſi vlla ſunt, participanda, vt ab illis quaſi ſignetur; ſed expectat agens aliquod cuius actione nouam formam ad quam in potentia erat, accipiat, vnúmque cum ea faciat. Eodem modo accidit in numeris quorum vnitates nullam haberent vnionem inter ſe, niſi mens in vnius alicuius numeri formam alioqui diſiunctas colligeret. Atque hæc dicta iam erãt ad finem lib. 8. Sumitur autem res hoc loco pro materia ſiue prima ſiue ſecunda, quemadmodũ & forma pro ſubſtãtiali & accidentali.

m *Qui verò dicunt.*

AFfinis erat aliqua ex parte Platonis ſententiæ de ideis,

illa Pythagoreorum opinio, qua dicebant numeros mathematicos non illos ideales & ſeparatos, ſed in rebus exiſtentes, eſſe rerum principia. Quæ ſententia etſi quatenus numeros ponebat rerum principia, cum Platonis opinione conſentiebat; tamen & ipſa numerorum natura & qualitate diſſentiebat, & magis quàm Platonica ipſarum rerum inter ſe cognationem diſſoluebat. Nam etſi ab ideis, vt ab Ariſtotele explicantur, nulla prouenire poterat rebus noſtratibus vtilitas; tamen cùm ille in eis ponendis veram rationem & naturam noſtratium ſpectaret, atque exponeret ex ipſarum rerum conſideratione, aliqua in tota hac rerum vniuerſitate cognatio & neceſſitudo intelligebatur. Pythagorici verò duplici ratione magis aduentitias alienáſque & quaſi peregrinas à ſe inuicem res omnes inter ſe faciebant. Vna, quòd ex numeris Mathematicis nulla ſumi poteſt diuerſarum naturarum cognitio, cùm omnes numeri Mathematici vnitatibus eiuſdem rationis conſtent, neque alia ratione differant inter ſe, quàm huiuſmodi vnitatum multitudine & paucitate. Vnde fiebat vt ſiue res hæc aut illa eſſet ſiue non eſſet, nihil tamen inde vtilitatis aut detrimenti ad cæteras promanaret, ſi earum principia, hoc eſt, Mathematicæ vnitates, ſpectarentur. Altera ratio eſt, quòd plurima ponebant principia, neque ea ad vnum aliquod principium extrinſecum reducebant, à quo modo aliquo in ſuo eſſe & principia particularia & res ipſæ penderent. Cuilibet enim rei ſua peculiaria principia ita tribuebant, vt inter ea nullus eſſet ordo, niſi prioris & poſterioris in numerando; præterquam quòd cùm numeri & vnitates in ipſis rebus exiſtentes ad quantitatem pertineant; ſícque re vera poſteriores ſint iis rebus in quibus exiſtunt; quî fieri poterat vt eſſent earum principia?

Ait ergo Ariſtoteles, hac duplici de cauſa à veritate traditæ ab ipſo doctrinæ de ordine & cognitione rerum omnium aberraſſe Pythagoricos, quia non ſolùm faciebant aduentitias & minimè ad ſe inuicem pertinentes ſubſtantias ſeu naturas rerum; ſed etiam multa admodum prima principia haud inter ſe connexa ponebant. Quare cùm vniuerſitas rerum malè diſponi & adminiſtrari nolit (videmus enim vnam quamque rem in ſua natura optimè eſſe conſtitutam) multorum autem principatus ordinis perturbationem & confuſionem pariat: nihil denique tanta concinnitate aptáque diſpoſitione conſtitutum ſit, tantóque ordine ad perpetuitatem comparatum, quàm eſt tota hæc rerum vniuerſitas; vnus profectò princeps, qualis iam deſcriptus eſt, ei aſſignari debet.

FINIS DVODECIMI.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Μ.

Κεφάλαιον α΄.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῆς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας εἴρηται τίς ἐστιν· ἐν μὲν τῇ μεθόδῳ τῇ τῶν φυσικῶν περὶ τῆς ὕλης, ὕστερον δὲ περὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν. ἐπεὶ δ' ἡ σκέψις αὕτη ἐστὶ, πότερόν ἐστι τις παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἀκίνητος καὶ ἀΐδιος, ἢ οὐκ ἔστι· καὶ εἰ ἔστι, τίς ἐστι· πρῶτον τὰ παρὰ τῶν ἄλλων λεγόμενα θεωρητέον, ὅπως εἴτε τι μὴ καλῶς λέγουσι, μὴ τοῖς αὐτοῖς ἔνοχοι ὦμεν· καὶ εἴ τι δόγμα κοινὸν ἡμῖν κἀκείνοις, τοῦτ' ἰδίᾳ μὴ καθ' ἡμῶν δυσχεραίνωμεν. ἀγαπητὸν γὰρ, εἴ τις τὰ μὲν κάλλιον λέγει, τὰ δὲ οὐ χεῖρον. δύο δ' εἰσὶ δόξαι περὶ τούτων. τά τε γὰρ μαθηματικά φασιν οὐσίας εἶναι τινὰς οἷον ἀριθμοὺς καὶ γραμμὰς, καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις, καὶ πάλιν τὰς ἰδέας. ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν δύο γένη ταῦτα ποιοῦσι, τάς τε ἰδέας, καὶ τοὺς μαθηματικοὺς ἀριθμούς οἱ δὲ μίαν φύσιν ἀμφοτέρων, ἕτεροι δέ τινες τὰς μαθηματικὰς μόνον οὐσίας εἶναί φασι, σκεπτέον, πρῶτον μὲν περὶ τῶν μαθηματικῶν, μηδεμίαν προστιθέντας φύσιν ἄλλην αὐτοῖς· οἷον, πότερον ἰδέαι τυγχάνουσιν οὖσαι ἢ οὐ καὶ πότερον ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι τῶν ὄντων, ἢ οὐ. ἀλλ' ὡς περὶ μαθηματικῶν μόνον, εἴτ' εἰσὶν, εἴτε μὴ εἰσί· καὶ εἰ εἰσί, πῶς εἰσιν. ἔπειτα μετὰ ταῦτα χωρὶς περὶ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ἁπλῶς, καὶ ὅσον νόμου χάριν. τεθρύληται γὰρ τὰ πολλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων. ἔτι δὲ πρὸς ἐκείνην δεῖ τὴν σκέψιν ἀπαντᾶν

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XIII.

CAPVT I.

DE ſubſtantia quidem rerum ſenſibilium, quid ſit, dictum iam eſt: in doctrina quidem Phyſicorum, de materia; po-
B
ſtea verò de actu. Quoniam verò conſideratio hæc in ea quæſtione verſatur, an præter ſenſibiles ſubſtantias ſit immobilis aliqua & ſempiterna necne; quod ſi ſit, quænam ea ſit; primùm quidem quæ ab aliis tradita ſunt, conſideremus oportet; vt ſi quid non rectè dixerint, eorum erroris participes non ſimus: ſi quod autem dogma nobis cum illis ſit commune, illud priuatim quod contra nos non ſit, haud grauiter feramus. Optabile enim
C
eſt, ſi quis alia quidem meliùs, alia non deteriùs dicat.

Duæ autem de his rebus opiniones extant. Nam & Mathematica entia ſubſtantias quaſdam eſſe aiunt, vt numeros, lineas, & alia id genus; & rurſus ideas. Cùm autem hæc alii duo genera faciant: Ideas, inquam, & numeros mathematicos; alii vnam vtrorumque naturam; alii verò nonnulli mathematicas tantùm ſubſtantias eſſe contendant: primùm de mathematicis agendum, nulla
D
eis interim alia addita natura, veluti ſint necne ideæ; Et vtrùm principia & ſubſtantiæ ſint rerum annon; ſed tantùm vt de mathematicis an ſint, an non ſint, & ſi ſunt, quonã ſint modo: Deinde his explicatis ſeorſim de ipſis ideis ſimpliciter, & fermè legis gratia. Tria enim vulgata sũt magna ex parte in libris exotericis. Ad hæc, illi conſiderationi accommodãda erit

maior

τὸν πλείω λόγον, ὅταν ἐπισκοπῶμεν, εἰ αἱ οὐσίαι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμοὶ καὶ ἰδέαι εἰσί. μετὰ γὰρ τὰς ἰδέας αὕτη λείπεται τρίτη σκέψις. ἀνάγκη δ', εἴπερ ἐστὶ τὰ μαθηματικά, ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι αὐτά, καθάπερ λέγουσί τινες, ἢ κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν· λέγουσι δὲ καὶ οὕτω τινές· ἢ εἰ μηδετέρως, ἢ οὐκ εἰσὶν, ἢ ἄλλον τρόπον εἰσίν. ὥσθ' ἡ ἀμφισβήτησις ἡμῖν ἔσται οὐ περὶ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου.

A *maior diſputationis pars, cùm diſquiremus, ſint ne numeri & ideæ eorum quæ ſunt ſubſtantiæ ac principia. Nam poſt ideas hæc tertia reſtat conſideratio.*

Neceſſe eſt autem, ſi nulla ſunt mathematica, aut in rebus ſenſibilibus ea exiſtere, vt quidam dicunt; aut ab illis ſeiuncta; quod etiam quidam aſſerunt: aut ſi neutro modo ſunt, aut non eſſe aut alio modo eſſe. Itaque diſputatio nobis, nõ de ipſo eorũ eſſe, ſed de modo eſſendi erit.

B

Κεφάλαιον β'.

CAP. II.

Ὅτι μὲν τοίνυν ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἅμα πλασματίας ὁ λόγος, εἴρηται μὲν καὶ ἐν τοῖς διαπορήμασιν, ὅτι ἅμα δύο στερεὰ εἶναι ἀδύνατον. ἔτι δὲ καὶ ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις καὶ φύσεις ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κεχωρισμένην. ταῦτα μὲν οὖν εἴρηται πρότερον. ἀλλὰ πρὸς τούτοις φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον διαιρεθῆναι ὁποιοῦν σῶμα. καθ' ἐπίπεδον γὰρ διαιρεθήσεται· καὶ τοῦτο κατὰ γραμμὴν καὶ αὕτη κατὰ στιγμήν. ὥστε εἰ τὴν στιγμὴν διελεῖν ἀδύνατον, καὶ τὴν γραμμήν· εἰ δὲ ταύτην, καὶ τἆλλα. τί οὖν διαφέρει, ἢ ταύτας εἶναι τοιαύτας φύσεις, ἢ μή; εἶναι δὲ ἐν αὐταῖς τοιαύτας φύσεις; τὸ αὐτὸ γὰρ συμβήσεται. διαιρουμένων γὰρ τῶν αἰσθητῶν, διαιρεθήσονται· ἢ οὐδὲ αἱ αἰσθηταί. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κεχωρισμένας γ' εἶναι φύσεις τοιαύτας δυνατόν. εἰ γὰρ ἔσται στερεὰ παρὰ τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένα τούτων ἕτερα, καὶ πρότερα τῶν αἰσθητῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρὰ τὰ ἐπίπεδα ἕτερα ἀναγκαῖον εἶναι ἐπίπεδα κεχωρισμένα, καὶ στιγμὰς καὶ γραμμάς. τοῦ

ET ea quidem in ſenſibilibus eſſe non poſſe, ſimúlque cõmentitium eſſe eum ſermonem, in iis dubitationibus quæ pro vtraque parte initio propoſitæ sũt, dictum eſt, quòd ſimul duo ſolida eſſe non poſſint; quódque eadem ratione aliæ etiam facultates, & naturæ in ſenſibilibus erũt, neque vlla ab eis ſeparata. Atque hæc quidem priùs expoſita ſunt.

C *Sed præter hæc illud etiam conſtat, fore vt nullum omnino corpus diuidi poſſit. Diuidetur enim ſuperficie, & hæc linea, atque hæc puncto. Quòd ſi punctum diuidi non poteſt, ne linea quidem; ſi verò hæc, nec cætera. Quid igitur intereſt, ſint ne huiuſmodi naturæ, an non ſint, ſed in eis ſint naturæ tales? Idem enim eueniet; ſiquidem diuiſis ſenſibilibus & ipſæ diuidentur, aut ne ipſa quidem ſenſibilia.*

D *Nec verò ſeparatas eſſe huiuſmodi naturas poſſibile eſt. Nam ſi præter ſenſibilia, erunt ſolida ſeparata ab iis diuerſa, eiſdémque priora; non dubium quin præter ſuperficies, aliæ neceſſariò ſint ſuperficies ſeparatæ, & lineæ itẽ & puncta. Nam*

τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου. εἰ δὲ ταῦτα πάλιν παρὰ τοῦ στερεοῦ μαθηματικοῦ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς, ἕτερα κεχωρισμένα. πρότερα γὰρ τῶν συγκειμένων ἐστὶ τὰ ἀσύνθετα. καὶ εἴπερ τῶν αἰσθητῶν πρότερα σώματα μὴ αἰσθητά, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐν τοῖς ἀκινήτοις στερεοῖς τὰ αὐτὰ καθ' αὑτά. ὥστε ἕτερα ταῦτα ἐπίπεδα καὶ γραμμαὶ τῶν ἅμα ἐν τοῖς στερεοῖς τοῖς κεχωρισμένοις. τὰ μὲν γὰρ ἅμα τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, τὰ δὲ πρότερα τῶν μαθηματικῶν στερεῶν. πάλιν τοίνυν τούτων τῶν ἐπιπέδων ἔσονται γραμμαί. ὧν πρότερον δεήσει ἑτέρας γραμμὰς καὶ στιγμὰς εἶναι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. καὶ τούτων ἐν ταῖς προτέραις γραμμαῖς, ἑτέρας προτέρας στιγμάς· ὧν οὐκ ἔτι πρότεραι ἕτεραι. ἄτοπός τε δὴ γίνεται ἡ σώρευσις. συμβαίνει γὰρ στερεὰ μὲν μοναχὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, ἐπίπεδα δὲ τριττὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, τά τε παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, καὶ παρὰ τὰ ἐν τούτοις. γραμμαὶ δὲ τετραξαί, στιγμαὶ δὲ πενταξαί. ὥστε περὶ ποῖα αἱ ἐπιστῆμαι ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ τούτων; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ ἐν τῷ στερεῷ τῷ ἀκινήτῳ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς. ἀεὶ γὰρ περὶ τὰ πρότερα ἡ ἐπιστήμη. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν. καὶ παρ' ἑκάστας γὰρ τὰς στιγμὰς ἕτεραι ἔσονται μονάδες, καὶ παρ' ἕκαστα τὰ ὄντα αἰσθητά· εἶτα τὰ νοητά. ὥστε ἔσται γένη ἄπειρα τῶν μαθηματικῶν ἀριθμῶν. ἔτι ἅπερ ἐν τοῖς ἀπορήμασιν ἐπήλθομεν, πῶς ἐνδέχεται λύειν; περὶ ἃ γὰρ ἡ ἀστρολογία ἐστίν, ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰ αἰσθητά, καὶ περὶ ἃ ἡ γεωμετρία. εἶναι δ' οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, πῶς δυνατόν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ἔχον

A *Namque eadem eſt ratio. Quòd ſi hæc rurſus præter Mathematicum ſolidum, ſuperficies, lineas, & puncta, ſunt; alia quoque erunt ſeparata. Priora enim ſunt compoſitis, ea quæ compoſita non ſunt. Et ſi ſenſibilibus corporibus alia ſunt priora corpora non ſenſibilia; eadem ratione ſuperficiebus iis quæ in corporibus immobilibus ſunt, priores erunt eæ quæ per ſe ipſæ conſtant. Quo fiet vt aliæ ſint ſuperficies & lineæ ab iis quæ ſunt in ſolidis ſeparatis. Siquidem hæ ſimul ſunt cum Mathematicis ſolidis; illa verò ſunt iis priora.* B *Rurſus harum ſuperficierum lineæ erunt, quibus eadem ratione priores alias lineas & puncta eſſe oportebit; atque in prioribus lineis alia priora puncta, quibus non ſint alia priora. Quæ ſanè coaceruatio abſurda eſt. Sequitur enim ſolida quidem vnica eſſe præter ea quæ ſenſibus ſubiecta ſunt, ſuperficies autem præter ſenſibilia triplices, quaſdam præter ſenſibilia, alias* C *quæ in ſolidis Mathematicis inſunt, alias quæ ſunt præter eas quæ in his ponuntur; lineas autem quadruplices; puncta verò quintuplicia. In quibus igitur horum verſabuntur Mathematicæ ſcientiæ? Neque verò in ſuperficiebus, lineis, & punctis, quæ in ſolido immobili inerunt; ſemper ſcientia in prioribus verſatur. Eadem verò in numeris eſt ratio. Nam & præter ſingula puncta, aliæ vnitates erunt, tam præter res ſenſibiles, quàm præter intelligibiles.* D *Quapropter infinita erunt numerorum Mathematicorum genera.*

Iam quonam pacto ea quæ in dubitationibus tranſegimus, diſſolui poſſunt? Ea enim de quibus agit Aſtrologia, eodem modo ſunt præter ſenſibilia; & ea etiam à Geometria tractantur: eſſe autem cœlum eiúſque partes, quonam modo fieri poteſt, aliúdve quodcunque ſit quod

κίνησιν; ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὀπτικὰ, καὶ τὰ ἁρμονικά. ἔσται γὰρ φωνή τε καὶ ὄψις παρὰ τὰ αἰσθητὰ, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητά. τί γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε; εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ζῷα ἔσονται, εἴπερ καὶ αἰσθήσεις. ἔτι γράφεται ἔνια καθόλου ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν παρὰ ταύτας τὰς οὐσίας. ἔσται οὖν καὶ αὕτη τις ἄλλη οὐσία μεταξὺ κεχωρισμένη τῶν τ' ἰδεῶν καὶ τῶν μεταξὺ, ἥτις οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε στιγμαὶ, οὔτε μέγεθος, οὔτε χρόνος. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δῆλον ὅτι κἀκεῖνα ἀδύνατον εἶναι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. ὅλως δὲ τοὐναντίον συμβαίνει καὶ τοῦ εἰωθότος ὑπολαμβάνεσθαι, εἴ τις θήσει οὕτως εἶναι τὰ μαθηματικὰ, ὡς κεχωρισμένας τινὰς φύσεις. ἀνάγκη γὰρ διὰ τὸ μὲν οὕτως εἶναι αὐτὰς, προτέρας εἶναι τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν, κατὰ τὸ ἀληθὲς δὲ ὑστέρας. τὸ γὰρ ἀτελὲς μέγεθος, γενέσει μὲν πρότερόν ἐστι, τῇ οὐσίᾳ δ' ὕστερον, οἷον ἄψυχον ἐμψύχου. ἔτι τίνι καὶ πότε ἔσται ἓν τὰ μαθηματικὰ μεγέθη; τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, ψυχῇ ἢ μέρει ψυχῆς, ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐ λόγῳ· εἰ δὲ μὴ, πολλὰ διαλύεται. ἐκείνοις δὲ διαιρετοῖς καὶ ποσοῖς οὖσι, τί αἴτιον τοῦ εἶναι ἓν καὶ συμμένειν; ἔτι αἱ γενέσεις δηλοῦσι· πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆκος γίγνεται, εἶτα ἐπὶ πλάτος, τελευταῖον δ' εἰς βάθος, καὶ τέλος ἔχει. εἰ οὖν τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ οὐσίᾳ πρότερον, τὸ σῶμα πρότερον ἂν εἴη ἐπιπέδου, καὶ μήκους· καὶ ταύτῃ καὶ τέλειον, καὶ ὅλον μᾶλλον, ὅτι ἔμψυχον γίγνεται. γραμμὴ δὲ ἔμψυχος ἢ ἐπίπεδον, πῶς ἂν εἴη; ὑπὲρ γὰρ τὰς αἰσθήσεις τὰς ἡμετέρας ἂν εἴη τὸ ἀξίωμα. ἔτι τὸ μὲν σῶμα οὐσία τις.

A moueatur? Eodē verò res habebunt eæ quæ Perſpectiuæ & Muſicæ obiecta ſunt. Erit & vox & aſpectus præter ſenſibilia & ſingularia. Itaque perſpicuum eſt fore & alios ſenſus, & alia ſenſibilia: Cur enim illa potiùs quàm iſta? Quòd ſi hæc ſunt, animalia quoque erunt quandoquidem & ſenſus.

Præterea quædam vniuerſalia deſcribuntur à Mathematicis præter has ſubſtantias: erit igitur & hæc quædam
B alia ſubſtantia media, quæ ſeparata ſit ab ideis & iis quæ ſunt media, quæ quidem nec numerus ſit nec puncta, nec magnitudo, nec tempus: quòd ſi hoc fieri nequit, perſpicuum eſt, illa à ſenſibilibus ſeparata eſſe non poſſe.

Ac omnino contra rationem, ſentiendíque conſuetudinem, accidit, ſi quis ponat res Mathematicas vt ſeparatas quaſdam naturas. Neceſſe enim eſt eas propterea quòd ita ſe habeant, prio-
C res eſſe magnitudinibus, quæ ſenſibus ſubiacent, re autem vera eſſe poſteriores. Imperfecta enim magnitudo, generatione quidem prior eſt, at ſubſtantia eſt poſterior, vt inanimatum animato.

Præterea qua demum re, & quando vnum erunt Mathematicæ magnitudines? Quæ enim apud nos ſunt aut in anima, aut in parte animæ, aut in alia re aliqua rationis participe vnum fiunt, alioqui plura ſunt, & diſſoluuntur. Illis verò cùm diuiſibiles & quantæ ſint, quæ-
D nam cauſa eſt cur vnum ſint, vnúmque maneant?

Generationes quoque idem declarant. Primùm enim in longitudinem protenduntur, deinde in latitudinem, poſtremò in profunditatem, ac tunc finem adeptæ ſunt. Quare ſi id quod generatione poſterius eſt, prius eſt ſubſtantia, corpus ſanè prius ſuperficie, & longitudine prius erit, atque eo magis & perfectum, & totum, quod ſit animatum: linea verò & ſuperficies, quonā modo animata erunt? Etenim ſupra ſenſus noſtros hoc poſtulatum erit.

Præterea corpus ſubſtantia quædā eſt:

iam

ἤδη γὰρ ἔχει πως τὸ τέλειον. αἱ δὲ A γραμμαὶ, πῶς οὐσίαι; οὔτε γὰρ ὡς εἶδος καὶ μορφή τις, οἷον εἰ ἄρα ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, οὔτε ὡς ὕλη, οἷον τὸ σῶμα. οὐθὲν γὰρ ἐκ γραμμῶν, οὐδὲ ἐπιπέδων, οὐδὲ στιγμῶν φαίνεται συνίστασθαι δυνάμενον. εἰ δ' ἦν οὐσία τις ὑλική, τοῦτ' ἂν ἐφαίνετο δυνάμενα πάσχειν. τῷ μὲν οὖν λόγῳ ἔσαι πρότερα· ἀλλ' οὐ πάντα ὅσα τῷ λόγῳ πρότερα, καὶ τῇ οὐσίᾳ πρό- B τερα. τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ πρότερα, ὅσα χωριζόμενα τῷ εἶναι ὑπερβάλλει. τῷ λόγῳ δὲ, ὅσων οἱ λόγοι ἐκ τῶν λόγων. ταῦτα δὲ οὐχ ἅμα ὑπάρχει. εἰ γὰρ μή ἐστι τὰ πάθη παρὰ τὰς οὐσίας, οἷον κινούμενόν τι ἢ λευκὸν, τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου τὸ λευκὸν πρότερον κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται εἶναι κεχωρισμένον, ἀλλ' ἀεὶ ἅμα τῷ C συνόλῳ ἐστί. σύνολον δὲ λέγω, τὸν ἄνθρωπον τὸν λευκόν. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὔτε τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως πρότερον, οὔτε τὸ ἐκ προσθέσεως ὕστερον. ἐκ προσθέσεως γὰρ, τῷ λευκῷ ὁ λευκὸς ἄνθρωπος λέγεται. ὅτι μὲν οὖν οὔτε οὐσίαι μᾶλλον τῶν σωμάτων εἰσὶν, οὔτε πρότερα τῷ εἶναι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, οὔτε κεχωρισμένα πού εἶναι δυνατὸν, εἴρηται D ἱκανῶς. ἐπεὶ δ' οὐδ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδέχεται αὐτὰ εἶναι, φανερὸν ὅτι ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ τρόπον τινά ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἐστι. πολλαχῶς γὰρ τὸ εἶναι λέγομεν.

iam enim perfectionem quodammodo habet: lineæ verò quo pacto ſubſtantiæ ſint? neque enim vt ſpecies & forma quædam, veluti ſi anima tale quid ſit; neque vt materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis aut ſuperficiebus, aut punctis videtur conſtare poſſe. Quòd ſi ſubſtantia quædam materialis eſſet, hoc ei vtique euenire poſſe videretur.

Ratione igitur priora erunt; verùm non omnia, quæ ratione ſunt priora, ſubſtantia etiam priora ſunt. Ea enim omnia ſubſtantia ſunt priora, quæ ſeparata ipſo eſſe ſuperant. Ratione autem priora, quorum rationes ex rationibus eliciuntur. Hæc autem non ſimul ſunt: Nam ſi affectiones à ſubſtantiis ſeparatæ non ſunt, vt motio aliqua, albedóne; erit vtique homine albo ratione prior albedo, non item ſubſtantia. Neque enim ſeparata eſſe poteſt, ſed ſemper ſimul cum toto eſt. Voco hominē album. Quare perſpicuum eſt, neque id quod ex ablatione eſt, prius eſſe; neque id quod ex additione, poſterius: ex additione enim albedine ipſa homo albus dicitur.

Res igitur mathematicas non magis eſſe ſubſtantias quàm corpora; neque ipſo eſſe priora rebus ſenſibilibus, ſed ratione tantùm; nec ſeiunctas alicubi eſſe poſſe, ſatis explicatum eſt. Cùm autem ne in ſenſibilibus eas eſſe contingat; conſtat eas aut omnino non eſſe, aut quodammodo eſſe ac proinde ſimpliciter non eſſe. Multis enim modis eſſe aliquid dicimus.

Κεφάλαιον γʹ.

Ὥσπερ γὰρ τὰ καθόλου ἐν τοῖς μαθήμασιν, οὐ περὶ κεχωρισμένων ἐστὶ, παρὰ τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν οὐχ

CAPVT III.

NAm quemadmodum in Mathematicis vniuerſalia non ſunt de ſeparatis præter magnitudines ac numeros, ſed de his ipſis non tamen

quatenus

ᾗ δὲ τοιαῦτα οἷα ἔχειν μέγεθος, ἢ εἶναι διαιρετά, δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν εἶναι καὶ λόγους καὶ ἀποδείξεις, μὴ ᾗ δὲ αἰσθητὰ, ἀλλ' ᾗ τοιαδί. ὥσπερ γὰρ καὶ ᾗ κινούμενα μόνον πολλοὶ λόγοι εἰσὶ, χωρὶς τοῦ τί ἕκαστόν ἐστι τῶν τοιούτων, καὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς· καὶ οὐκ ἀνάγκη διὰ ταῦτα, ἢ κεχωρισμένον τι εἶναι κινούμενον τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις τινὰ φύσιν εἶναι ἀφωρισμένην· οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν κινουμένων ἔσονται λόγοι καὶ ἐπιστῆμαι, οὐχ ᾗ κινούμενα δὲ, ἀλλ' ᾗ σώματα μόνον· καὶ πάλιν ᾗ ἐπίπεδα μόνον, καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ διαιρετὰ καὶ ᾗ ἀδιαίρετα ἔχοντα θέσιν, καὶ ᾗ ἀδιαίρετα μόνον. ὥστε ἐπεὶ ἁπλῶς λέγειν ἀληθὲς, μὴ μόνον τὰ χωριστὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ χωριστὰ, οἷον κινούμενα, εἶναι καὶ τὰ μαθηματικὰ, ὅτι ἐστὶν ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν. καὶ τοιαῦτά γε οἷα λέγουσιν· καὶ ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, τούτου εἶναι, οὐχὶ τοῦ συμβεβηκότος· οἷον, ὅτι λευκοῦ, εἰ τὸ ὑγιεινὸν τὸ λευκὸν, ἡ δ' ἔστιν ὑγιεινόν· ἀλλ' ἐκείνου οὗ ἐστιν ἑκάστη, εἰ ὑγιεινὸν, ὑγιεινοῦ, εἰ δ' ᾗ ἄνθρωπος, ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τὴν γεωμετρίαν, οὐκ εἰ συμβέβηκεν αἰσθητὰ εἶναι ὧν ἐστὶ, μή ἐστι δὲ ᾗ αἰσθητὰ, οὐ τῶν αἰσθητῶν ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. οὐ μέντοι οὐδὲ περὶ ταῦτα, ἄλλων κεχωρισμένων. πολλὰ δὲ συμβέβηκε καθ' αὑτὰ τοῖς πράγμασιν, ᾗ ἕκαστον ὑπάρχει τῶν τοιούτων· ἐπεὶ καὶ ᾗ θῆλυ τὸ ζῶον καὶ ᾗ ἄῤῥεν, ἴδια πάθη ἐστί. καίτοι οὐκ ἐστί τι θῆλυ, οὐδ' ἄῤῥεν κεχωρισμένον τῶν ζώων. ὥστε καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ ἐπίπεδα·

A *quatenus talia ſunt, ea quæ magnitudinẽ habent, aut naturam diuiſibilem; ſic perſpicuũ eſt euenire, vt de ſenſibilibus magnitudinibus rationes exiſtãt, demonſtrationéſque, non tamen quatenus ſenſibiles ſunt, ſed quatenus tales. Vt enim de his quatenus tãtùm mouẽtur, multæ rationes exiſtunt, omiſſa ea qua quid vnum quodque eorum ſit, quæque ſint eorum accidentia, declaratur, nec propterea neceſſe eſt, aut ſeparatum aliquid à ſenſibilibus eſſe quod moueatur, aut in eis naturam*
B *aliquam ſeparatam exiſtere; ita & in iis quæ mouentur, verſabuntur rationes & ſcientiæ, non quatenus mouentur, ſed tantùm quatenus ſunt corpora; rursúſque quatenus ſuperficies ſolùm & quatenus longitudines dũtaxat; & quatenus diuiſibilia, & quatenus indiuiſibilia quæ ſitum habent, & quatenus indiuiſibilia tãtùm.*

Quapropter cùm ſimpliciter verum ſit dicere, non ſolùm ea quæ ſeparabilia ſũt, ſed etiam ea quæ ſeparari nequeunt (vel-
C *uti ea quæ mouentur) eſſe; illud etiam ſimpliciter verum eſt dicere, res mathematicas eſſe, atque adeò tales quales dici ſolent. Et quemadmodum abſolutè verum eſt aſſerere alias ſcientias in hac aut illa verſari, non in eo quod ei accidit: veluti Medicina in re alba (ſi id quod ſalubre eſt, album ſit) verùm quatenus ſalubri (in eo autem verſatur quæque cuius eſſe dicitur; vt ſi illud eſt ſalubre, in ſalubri; et ſi homo in homine) ita res habet in Geometria. Nõ enim ſi accidit ea in quibus illa*
D *verſatur, ſenſibilia eſſe, non verſetur autem in eis quatenus ſenſibilia, non, inquam, propterea Mathematicæ ſcientiæ in ſenſibilibus verſari dicentur; nec verò in iis quæ ab eis ſeparata ſint. Multa verò per ſe rebus accidũt quatenus vna quæque eſt taliũ; quãdoquidem & animal fœminam quatenus fœmina, & mas quatenus mas, propriæ affectiones ſunt, nec tamen fœmina aut mas quicquam eſt ab animalibus ſeparatum. Quo fit vt illa quatenus longitudines tantùm, & quatenus ſuperficies, à Geometria conſiderentur;*

&

καὶ ὅσῳ δὴ ἂν περὶ προτέρων τῷ λόγῳ καὶ ἁπλουστέρων, τοσούτῳ μᾶλλον ἔχει τὸ ἀκριβές. τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν ἐστιν· ὥστε ἄνευ τε μεγέθους μᾶλλον ἢ μετὰ μεγέθους, καὶ μάλιστα ἄνευ κινήσεως. ἐὰν δὲ κίνησιν, μάλιστα τὴν πρώτην. ἁπλουστάτη γὰρ καὶ ταύτης ἡ ὁμαλή. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ἁρμονικῆς, καὶ ὀπτικῆς. οὐδ' ἑτέρα γὰρ ἢ ὄψις, ἢ ἡ φωνὴ, θεωρεῖ, ἀλλ' ἢ γραμμαὶ καὶ ἀριθμοί. οἰκεῖα μέντοι ταῦτα πάθη ἐκείνων. καὶ ἡ μηχανικὴ δὲ ὡσαύτως. ὥστε εἴ τις θέμενος κεχωρισμένα τῶν συμβεβηκότων, σκοπεῖ τι περὶ τούτων ἢ τοιαῦτα, οὐθὲν διὰ τοῦτο ψεῦδος ψεύσεται, ὥσπερ οὐδ' ὅταν ἐν τῇ γῇ γράφῃ, καὶ τὴν ποδιαίαν φῇ μὴ ποδιαίαν. οὐ γὰρ ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ ψεῦδος. ἄριστα δ' ἂν οὕτως θεωρηθείη ἕκαστον, εἴ τις τὸ μὴ κεχωρισμένον θείη χωρίσας, ὥσπερ ὁ ἀριθμητικὸς ποιεῖ, καὶ ὁ γεωμέτρης. ἓν μὲν γὰρ καὶ ἀδιαίρετον ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἄνθρωπος. ὁ δὲ θεὶς ἓν ἀδιαίρετον· εἶτ' ἐθεώρησεν, εἴ τι τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν ἢ ἀδιαίρετος· ὁ δὲ γεωμέτρης, οὔθ' ἢ ἄνθρωπος, οὔθ' ἢ ἀδιαίρετος, ἀλλ' ἢ στερεά. ἃ γὰρ, κἂν εἰ μή που ἦν ἀδιαίρετος, ὑπῆρχεν αὐτῷ. δῆλον ὅτι καὶ ἄνευ τούτων ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν τὸ δυνατόν. ὥστε διὰ τοῦτο ὀρθῶς λέγουσιν οἱ γεωμέτραι, καὶ περὶ ὄντων διαλέγονται, καὶ ὄντα ἐστί· διττὸν γὰρ τὸ ὄν, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ, τὸ δ' ὑλικῶς. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἕτερον (τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ἐν πράξει, τὸ δὲ καλὸν καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις) οἱ φάσκοντες οὐθὲν λέγειν τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας περὶ καλοῦ ἢ ἀγαθοῦ ψεύδονται. λέγουσι γὰρ καὶ δεικνύουσι μάλιστα. οὐ γὰρ, εἰ μὴ ὀνομάζουσι,

A *& quanto ſcientia in prioribus ratione ſimplicibus verſabitur, tantò accuratiùs & certiùs de iis agit: hoc autem poſtulat id quod ſimplex eſt. Itaque certiùs aget ſi res careat magnitudine, quàm ſi magnitudinem habeat; maximè autē ſi non moueatur; quòd ſi motui ſubiecta ſit, potiſſimùm ſit primo. eſt enim ſimpliciſſimus, & in hoc genere is qui regularis dicitur.*

Eadem ratio eſt in Muſica, & in Perſpectiua. Neutra enim aſpectū quatenus aſpectus eſt, aut vocem quatenus B *vox, ſed quatenus ſunt lineæ ac numeri, conſiderat, cùm interim hæc ſint propriæ illorum affectiones. Atque hoc idem facit Mechanica. Quapropter ſiquis hæc ab accidentibus ſeparet, ac de eis aliquid, quatenus talia ſunt, conſideret, nulli propterea mendacio erit obnoxius, quemadmodum nec ſi in terra deſcribat, & eam quæ pedalis linea non eſt, pedalem eſſe dicat; neque enim in propoſitionibus mendacium falſúmue ineſt.*

Ita autem demum quæque res conſide- C *rabitur, ſi quis id quod ſeiunctum non eſt, ſeparatim accipiat, ac ponat, quod Arithmeticus & Geometra faciunt. Vnum enim & indiuiſum quippiam eſt homo, quatenus homo; ille autem cùm poſuiſſet vnum indiuiſum, deinde conſiderauit, num homini quatenus indiuiſus eſſet, accideret: Geometra verò nec quatenus homo eſt, nec quatenus indiuiſus, ſed quatenus ſolida; quæ ſanè (tametſi nullibi erat indiuiſus) inerat ei, vt perſpicuum ſit, illa ſine his ei poſſe conuenire. Ob* D *hanc igitur cauſam rectè dicunt Geometræ, déque entibus diſſerunt: & ea ſunt entia. Duplex enim eſt ens; aliud actu; aliud vt materia.*

Quoniam verò bonum & pulchrum non idem ſunt (illud enim ſemper in actione poſitum eſt; pulchrum autem etiam in immobilibus cernitur) falluntur planè qui dicunt Mathematicas ſcientias nihil de pulchro & bono agere: agunt enim de iiſque; eáq; maximè demonſtrāt. Neque enim quia illa non nominant,

τὰ δὲ ἔργα καὶ τοὺς λόγους δεικνύουσιν, οὐ λέγουσι περὶ αὐτῶν. τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἴδη, τάξις καὶ συμμετρία, καὶ τὸ ὡρισμένον. ἃ μάλιστα δεικνύουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. καὶ ἐπεί γε πολλῶν αἴτια φαίνεται ταῦτα (λέγω δ' οἷον ἡ τάξις καὶ τὸ ὡρισμένον) δῆλον ὅτι λέγοιεν ἂν καὶ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν ὡς τὸ καλὸν αἴτιον τρόπον τινά. μᾶλλον δὲ γνωρίμως ἐν ἄλλοις περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. περὶ μὲν οὖν τῶν μαθηματικῶν, ὅτι τε ὄντα ἐστὶ, καὶ πῶς ὄντα, καὶ πῶς οὐ πρότερον, καὶ πῶς πρότερον, τοσαῦτα εἰρήσθω.

A *ſed res ipſas & rationes exhibent, iccirco de illis non agunt. Etenim pulchri maximè ſunt ſpecies, ordo, commenſuratio, & definitum, quæ potiſſimùm Mathematicæ ſcientiæ oſtendunt. Cùm autem hæc multorum cauſæ eſſe videantur (ordinem, verbi cauſa, dico & definitũ) perſpicuum eſt, eos de ea etiam cauſa quæ vt pulchrum eſt cauſa, modo aliquo loqui. Quod apertiùs aliis locis dicemus. Ac de Mathematicis quidem* B *rebus, & quòd entia ſint, & quo pacto entia, & qua ratione priora non ſint, & qua ratione priora, hæc dicta ſint.*

Κεφάλαιον δ΄.

Περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν, πρῶτον αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν ἰδέαν δόξαν ἐπισκεπτέον, μηθὲν συνάπτουσαν πρὸς τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, ἀλλ' ὡς ὑπέλαβον ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι τὰς ἰδέας φήσαντες εἶναι. συνέβη δ' ἡ περὶ τῶν εἰδῶν δόξα τοῖς εἰποῦσι, διὰ τὸ πεισθῆναι περὶ τῆς ἀληθείας τοῖς Ἡρακλειτείοις λόγοις, ὡς πάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων. ὥστ' εἴπερ ἐπιστήμη τινὸς ἔσται καὶ φρόνησις, ἑτέρας δεῖν τινὰς φύσεις εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς μενούσας· οὐ γὰρ εἶναι τῶν ῥεόντων ἐπιστήμην. Σωκράτους δὲ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς πραγματευομένου, καὶ περὶ τούτων ὁρίζεσθαι καθόλου ζητοῦντος πρώτου (τῶν μὲν γὰρ φυσικῶν ἐπὶ μικρὸν Δημόκριτος ἥψατο μόνον, καὶ ὡρίσατό πως τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πρότερον περί τινων ὀλίγων, ὧν τοὺς λόγους εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνῆπτον, οἷον, τί ἐστι καιρὸς, ἢ τὸ δίκαιον, ἢ γάμος) ἐκεῖνος εὐλόγως ἐζήτει, τὸ τί ἐστι. συλλογίζεσθαι γὰρ ἐζήτει·

ἀρχὴ

CAPVT IV.

De ideis autem primùm conſideranda eſt ipſa quæ de idea eſt opinio, quatenus nihil cum numerorum natura congruit, ſed vt à principio cenſue- C *rant, qui primi ideas eſſe dixerunt.*

Orta eſt autem de ideis ſententia apud eos à quibus inducta eſt, quòd perſuaderentur iis rationibus quas de veritate Heraclitus adduxerat, quaſi omnia quæ ſenſibus ſubiecta ſunt, ſemper fluant. Itaque ſi cuiuſque rei ſcientia prudentiáque futura eſſet, alias quaſdam naturas, quæ præter eas, quas ſenſibus percipimus, permanerent, eſſe oportere cenſebãt; neque enim eorũ quæ fluãt, eſſe ſcientiam.

D *Socrates autem cùm totum negotium in virtutibus, quæ ad mores pertinent, poſuiſſet; primúſque iſta vniuersè definire conaretur (naturalia enim tantùm Democritus parum ægre tetigerat, & modo aliquo calidum & frigidum definierat; antea verò Pythagorei de paucis quibuſdam egerant, quorum rationes ad numeros accommodabant, veluti quid tẽpus ſit, quid iuſtum, quid nuptiæ) ille prudenter ipſam rerũ quiditatem quærebat. Syllogiſmorum enim vſui ſtudebat:*

A ἀρχὴ δὲ τῶν συλλογισμῶν, τὸ τί ἐστι. διαλεκτικὴ γὰρ ἰσχὺς οὔπω τότ' ἦν, ὥστε δύνασθαι καὶ χωρὶς τοῦ τί ἐστι τἀναντία ἐπισκοπεῖν, καὶ τῶν ἐναντίων εἰ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. δύο γάρ ἐστιν, ἅ τις ἂν ἀποδοίη Σωκράτει δικαίως, τούς τ' ἐπακτικοὺς λόγους, καὶ τὸ ὁρίζεσθαι καθόλου. ταῦτα γάρ ἐστιν ἄμφω περὶ ἀρχὴν ἐπιστήμης. ἀλλ' ὁ μὲν Σωκράτης τὰ καθόλου οὐ χωριστὰ ἐποίει, οὐδὲ τοὺς ὁρισμούς. οἱ δ' ἐχώρισαν, καὶ τὰ
B τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσαν. ὥστε συνέβαινεν αὐτοῖς σχεδὸν τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάντων ἰδέας εἶναι τῶν καθόλου λεγομένων. καὶ παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος, ἐλαττόνων μὲν ὄντων οἴοιτο μὴ δύνασθαι, πλείω δὲ ποιήσας, ἀριθμοίη. πλείω γάρ ἐστι τῶν καθ' ἕκαστα αἰσθητῶν, ὡς εἰπεῖν, τὰ εἴδη, περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας, ἐκ τού-
C των ἐκεῖ προῆλθον. καθ' ἕκαστόν τε γὰρ ὁμώνυμόν ἐστι καὶ παρὰ τὰς οὐσίας, τῶν τε ἄλλων ἕν ἐστιν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἐπὶ τοῖσδε, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀϊδίοις. ἔτι καθ' οὓς τρόπους δείκνυται ὅτι ἔστι τὰ εἴδη, κατ' οὐθένα φαίνεται τούτων. ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γίνεσθαι συλλογισμόν. ἐξ ἐνίων δὲ καὶ οὐχ ὧν οἴονται, τούτων εἴδη γίνεται. κατά τε γὰρ τοὺς
D λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν, ἔσται εἴδη πάντων ὅσων ἐπιστῆμαί εἰσιν· καὶ κατὰ τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν, καὶ τῶν ἀποφάσεων· κατὰ δὲ τὸ νοεῖν τι φθαρέντος, τῶν φθαρτῶν. φάντασμα γάρ τι τούτων ἐστίν. ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστατοι τῶν λόγων, οἱ μὲν τῶν πρός τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν οὔ φασιν εἶναι καθ' αὑτὸ γένος· οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν. ὅλως τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι, ἃ μᾶλλον βούλονται εἶναι οἱ λέγοντες εἴδη,

Syllogiſmorum autem principium eſt ipſum quod quidque eſt. Nondum enim tum erat diſſerendi facultas, vt illi poſſent etiam ſine quiditatis cognitione contraria cognoſcere, & vtrùm contrariorum eadem eſſet ſcientia. Duo enim ſunt quæ quis Socrati iure tribuat, inductiones & definitiones vniuerſales. Horum enim vtrumque ad principiũ ſcientiæ pertinent.

Verum Socrates vniuerſalia non ponebat ſeparata nec definitiones: alij verò ſepararunt, taliáque entium ideas appellarunt. Vnde illud fere ſequebatur, vt eadem ratione omnium rerum quæ vniuerſe dicerentur, eſſent ideæ: nec multo ſecus facerent, atque ſi quis numerare volens, ſi pauciora quidem eſſent, putaret ſe non poſſe, cùm autem plura feciſſet, tum demum numeraret. Plures enim, vt ita dicam, ſunt ſpecies, quàm ſingularia quæ ſub ſenſum cadũt, quorum cùm cauſas quærerent, ex his ad illas progreſſi ſunt. Nam & in ſingulis eſt aliquid eiuſdem nominis; & præter ſubſtantias etiam aliorum, eſt vnum in multis tam in his quàm in ſempiternis.

Deinde quibus modis formæ eſſe oſtendunt, eorum nullo eſſe videntur. Ex quibuſdam enim nõ neceſſe eſt ratiocinationem fieri; ex quibuſdam autem eorum etiam formæ efficiuntur, quorum nullas eſſe putant. Namque ex iis rationibus, quæ ex ſcientiis ducuntur, eorum omnium formæ erunt, quorum ſcientiæ ſunt, quin etiam ex iis quæ ſumuntur ex vno in multis, negationum quoque erunt. Ex eo autem, quòd intelligimus aliquid eorum, quæ corrupta ſunt, etiam corruptibilium. Eſt enim hoc res quædam imaginatione percepta.

Præterea, accuratiſſimæ rationes partim ideas faciunt eorum, quæ ſunt ad aliquid, quorum non dicunt eſſe genus per ſe; partim tertium hominem inducunt. Atque omnino rationes eæ, quæ pro formis afferuntur, ea tollunt, quæ formarum auctores magis eſſe volunt

τοῦ τὰς ἰδέας εἶναι. συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι πρῶτον τὴν δυάδα, ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν, καὶ τούτου τὸ πρός τι, καὶ τὸ καθ' αὑτό. καὶ πάνθ' ὅσα τινὲς ἀκολουθήσαντες ταῖς περὶ τῶν εἰδῶν δόξαις, ἠναντιώθησαν ταῖς ἀρχαῖς. ἔτι κατὰ μὲν τὴν ὑπόληψιν καθ' ἣν φασιν εἶναι τὰς ἰδέας, οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν ἔσονται εἴδη, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν. τὸ γὰρ νόημα ἓν, οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ μὴ οὐσιῶν ἐστι· καὶ αἱ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας ἔσονται. Συμβαίνει δὲ καὶ ἄλλα μυρία τοιαῦτα. κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μεθεκτὰ τὰ εἴδη, τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτῃ ἑκάστου μετέχειν, ᾗ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται. λέγω δ' οἷον, εἴ τι αὐτοῦ διπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ ἀϊδίου μετέχει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ τὸ ἀΐδιον εἶναι. ὥστε ἔσται οὐσία τὰ εἴδη. ταῦτα δ' ἐνταῦθα οὐσίαν σημαίνει, κἀκεῖ· ἢ τί ἐστι τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν; καὶ εἰ μὲν ταὐτὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν, καὶ τῶν μετεχόντων ἔσται τι κοινόν. τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν δυάδων, καὶ τῶν δυάδων πολλῶν μὲν, ἀϊδίων δὲ, τὸ δυὰς ἓν καὶ ταὐτὸν, ἢ ἐπ' αὐτῆς καὶ τῆς τινός; εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ εἶδος, ὁμώνυμα ἂν εἴη, καὶ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἴ τις καλοίη ἄνθρωπον τόν τε Καλλίαν, καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν. εἰ δὲ τὰ μὲν ἄλλα τοὺς κοινοὺς λόγους ἐφαρμόττειν θήσομεν τοῖς εἴδεσιν, οἷον ἐπ' αὐτὸν τὸν κύκλον σχῆμα ἐπίπεδον, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου, τὸ δ' ὃ ἔστι προστεθήσεται· σκοπεῖν δεῖ μὴ κενὸν ᾖ τοῦτο παντελῶς.

τίνι

A *quàm ideas ipſas. Fit enim vt dualitas non ſit prima, ſed numerus, & id, quod eſt ad aliquid, prius ſit eo, quod eſt per ſe: & ea omnia eueniunt, quibus nonnulli, opiniones de ideis ſequuti, principiis ſunt aduerſati.*

Præterea exiſtimatione quidem ea, qua dicimus ideas eſſe, non ſolùm ſubſtantiarum formæ erunt, ſed multorum etiam aliorum. Nam & notio vna non tantùm de ſubſtantiis, ſed etiam de non ſubſtantiis habetur; & ſcientiæ non modò in
B *ſubſtantia, verùm etiam in alijs verſabuntur: ſed & alia huiuſmodi eueniunt prope infinita. At ſpectata neceſſitate, iiſque opinionibus, quæ de eis habentur; ſi formæ participabiles ſunt, ſubſtantiarum tantum ideæ ſint neceſſe eſt. Nec enim per accidens participantur; ſed eatenus cuiuſque participatio eſſe debet, quatenus non de ſubiecto dicitur. Exempli cauſa, ſi quid ipſius dupli particeps eſt, id & ſempiterni eſt particeps; verùm per accidens; accidit enim ipſi duplo,*
C *vt & ſempiternus ſit. Erunt igitur formæ ſubſtantia. At hæ & hic & ibi ſubſtantiam ſignificant: alioqui quid erit, ipſum vnum in multis, aliquid præter hæc eſſe dixiſſe? Atque ſi eadem ſpecies eſt idearum, & eorum, quæ illas participant, aliquid profectò commune erit. Cur enim magis in dualitatibus iis, quæ intereunt, & in iis, quæ multa quidem, ſed ſempiternæ ſunt, dualitas vnum atque idem eſſe dicetur, quàm in hac atque aliqua? Si verò non eadem*
D *eſt ſpecies, æquiuoca ſanè fuerint, nec ſecus, atque ſiquis hominis vocabulo Calliam & lignum appellet, nulla eorum communione ſpectata.*

Quòd ſi cætera, communes, inquam, rationes formis accommodari ponamus, veluti circulo planam figuram, & cæteras rationis partes; illa autem cuius eſt, addatur; perpendendum eſt num hoc omnino vanum ſit.

Cui

ἵνι τε γὰρ προςτεθήσεται; τῷ μέσῳ, ἢ τῷ ἐπιπέδῳ, ἢ πᾶσι; πάντα γὰρ τὰ ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἰδέαι, οἷον, τὸ ζῶον, καὶ τὸ δίπουν. ἔτι δῆλον ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ εἶναί τι ὥσπερ τὸ ἐπίπεδον φύσιν τινά, ἢ πᾶσιν ἐνυπάρξει τοῖς εἴδεσιν, ὡς γένος.

A *Cui enim quæſo apponetur? medióne, an plano, an verò omnibus? Omnia enim quæ in ſubſtantia inſunt, ideæ ſunt, vt animal, & bipes. Adde perſpicuum eſſe neceſſariò ipſum aliquid eſſe, veluti planum naturam quandam, quæ omnibus formis vt genus inerit.*

Κεφάλαιον ε.

Πάντων δὲ μάλιστα διαπορήσειεν ἄν τις, τί ποτε συμβάλλονται τὰ εἴδη, ἢ τοῖς ἀϊδίοις τῶν αἰσθητῶν, ἢ τοῖς γινομένοις, καὶ τοῖς φθειρομένοις. οὔτε γὰρ κινήσεώς ἐστιν, οὔτε μεταβολῆς οὐδεμιᾶς αἴτια αὐτοῖς. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐδὲν βοηθεῖ τὴν τῶν ἄλλων. οὔτε γὰρ οὐσία ἐκεῖνα τούτων (ἐν τούτοις γὰρ ἂν ἦν) οὔτ᾽ εἰς τὸ εἶναι, μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν· οὕτω μὲν γὰρ ἴσως αἴτια δόξειεν ἂν εἶναι, ὡς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ. ἀλλ᾽ οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρότερος, Εὔδοξος δ᾽ ὕστερος ἔλεγε, διαπορῶν, καὶ ἕτεροί τινες. ῥᾴδιον γὰρ πολλὰ συναγαγεῖν καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν τοιαύτην δόξαν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστι τὰ ἄλλα κατ᾽ οὐθένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τὰ ἄλλα, κενολογεῖν ἐστι, καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς. τί γάρ ἐστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπειν; ἐνδέχεταί τε εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὁτιοῦν, καὶ μὴ εἰκαζόμενον. ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους, καὶ μὴ ὄντος, γένοιτ᾽ ἂν οἷον Σωκράτης. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι κἂν εἴη ὁ Σωκράτης ἀΐδιος, ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ· ὥστε καὶ εἴδη· οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῶον, καὶ τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ αὐτοάνθρωπος.

CAPVT V.

B *Maximè verò omnium quis dubitet, quid tandem formæ conferant aut ſempiternis ſenſibilibus, aut iis quæ gignuntur, & intereunt. Etenim nec motus, nec mutationis vllius cauſæ illis ſunt: ſed neque ad ſcientiam aliorum quicquam conducunt, cùm non ſint horum ſubſtantia (in his enim eſſent) neque verò ad eſſe, cùm in participantibus non inſint. At enim hoc fortaſſe modo cauſæ eſſe videbuntur, quo album cum albo miſtum eſt. Verùm hæc ratio, qua* C *primùm Anaxagoras, deinde Eudoxus diſputans, & alij quidam vtebantur, nullo negotio refelli poteſt. Eſt enim facile, multa, & quæ fieri nequeant, contra hanc opinionem colligere. Nec verò vllo eorum modorum, qui dici cõſueuerunt, ex formis ſunt cætera. Dicere autẽ exemplaria eas eſſe, réſque cæteras earum eſſe participes, inania loqui eſt, & poeticis tranſlationibus vti. Quid enim eſt, quod agat ad ideas reſpiciens? eſſe enim, ac fieri poteſt quiduis ſimile, etiam ſi ad* D *illius imaginem non exprimatur.*

Itaque ſiue exiſtat Socrates, ſiue non exiſtat, fieri alius poteſt, qualis eſt Socrates. Perſpicuum eſt autem, idem haud dubiè futurum, etſi Socrates ſempiternus eſſet. Erunt quoque plura eiuſdẽ rei exemplaria, quare & formæ: vt hominis, animal, & bipes, ſimul autem, & ipſe homo.

Præ

 ἔτι

ἔτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος τῶν ὡς γένους εἰδῶν. ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα, καὶ εἰκών. ἔτι δόξειεν ἂν ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι χωρὶς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαίδωνι τοῦτον λέγεται τὸν τρόπον, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστί. καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίνεται, ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον. καὶ πολλὰ γίνεται ἕτερα· οἷον οἰκία καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φασιν εἶναι εἴδη. ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται κἀκεῖνα ὧν φασιν εἶναι ἰδέας, καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ εἴδη. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ διὰ λογικωτέρων καὶ ἀκριβεστέρων λόγων ἐστὶ πολλὰ συναγαγεῖν ὅμοια τοῖς τεθεωρημένοις.

A *Praeterea, formæ non modo ſenſibilium exemplaria erunt, ſed etiam ipſarum formarum, veluti genus, tanquam formarum genus; ex qua re fiet vt idem ſit exemplar, atque imago. Ad hæc, videbitur fieri non poſſe, vt ſubſtantia, & id cuius eſt ſubſtantia, ſeiuncta ſint. Quo igitur modo ideæ, cùm ſint rerum ſubſtantiæ, ſeparatæ fuerint? In Phędone autem hunc in modum dicitur, formas, & vt res ſint, & vt fiant, cauſas eſſe. Atqui exiſtentibus formis, res, quę il-*
B *larum participes ſunt, nequaquam fiunt, niſi ſit quod moueat; multáque fiunt alia vt domus, ac annulus, quorum non dicunt formas eſſe. Quare manifeſtum eſt, alia quoque quorum ideas eſſe dicunt, & eſſe, & fieri poſſe propter tales etiam cauſas, propter quas, & ea, quę modò dicta ſunt, & non à formis ipſis. Sed de ideis quidem & hoc modo, & aliis rationibus, tum magis ad Dialecticam accommodatis, tum etiam accuratioribus, multa his ſimilia colligi poſſunt.*
C

Κεφάλαιον ϛʹ.

Ἐπεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, καλῶς ἔχει πάλιν θεωρῆσαι τὰ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς συμβαίνοντα τοῖς λέγουσιν οὐσίας αὐτοὺς εἶναι χωριστὰς, καὶ τῶν ὄντων αἰτίας πρώτας. ἀνάγκη δ' εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς φύσις τις, καὶ μὴ ἄλλη τις αὐτοῦ ἐστιν ἡ οὐσία, ἀλλὰ τοῦτο αὐτὸ, ὥσπερ φασί τινες, ἤτοι εἶναι τὸ μὲν πρῶτόν τι αὐτοῦ, τὸ δ' ἐνδεχόμενον ἕτερον ὂν τῷ εἴδει ἕκαστον. καὶ τοῦτο ἢ ἐπὶ τῶν μονάδων εὐθὺς ὑπάρχει, καὶ ἔστιν ἀσύμβλητος ὁποιαοῦν μονὰς ὁποιᾳοῦν μονάδι· ἢ εὐθὺς ἐφεξῆς πᾶσαι καὶ συμβληταὶ ὁποῖαι ὁποιαισοῦν, οἷον λέγουσιν εἶναι τὸν μαθηματικὸν ἀριθμόν.

CAPVT VI.

QVoniam verò hæc definita ſunt, operę pretium eſt ea rurſum diſcutere, quæ ex ſententia illorum ſequuntur, qui numeros ſubſtantias ſeparatas, primáſque eorum quæ ſunt, cauſas eſſe dicunt. Neceſſe eſt autem ſi
D *numerus quadam natura eſt, neque vlla eſt alia eius ſubſtantia, ſed hoc ipſum, vt quidam loquuntur; aut aliquid eius primum eſſe, aliud verò deinceps, quod ſit in vno quoque ſpecie diuerſum, aut minimè. Id quod vel ſtatim in ipſis vnitatibus cernitur, & eſt quęlibet vnitas cum qualibet vnitate communicabilis, vel omnes continuò quęlibet cum qualibet deinceps ſunt cōmunicabiles, qualis Mathematicus numerus eſſe dicitur.*

(ἐν γὰρ τῷ μαθηματικῷ οὐδὲν διαφέρει οὐδεμία μονὰς ἑτέρα ἑτέρας.) ἢ τὰς μὲν συμβλητὰς, τὰς δὲ μή. οἷον εἰ ἔστι μετὰ τὸ ἓν πρώτη ἡ δυὰς, ἔπειτα ἡ τριὰς, καὶ οὕτω δὴ ὁ ἄλλος ἀριθμός. εἰσὶ δὲ συμβληταὶ ἐν ἑκάστῳ ἀριθμῷ αἱ μονάδες, οἷον αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ αὐτῆς, καὶ ἐν τῇ τριάδι τῇ πρώτῃ αὐτῆς· καὶ οὕτω δὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν. αἱ δ' ἐν τῇ δυάδι αὐτῇ, πρὸς τὰς ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ, ἀσύμβλητοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς ἀριθμῶν. διὸ καὶ ὁ μὲν μαθηματικὸς ἀριθμεῖται μετὰ τὸ ἓν, δύο, πρὸς τῷ ἔμπροσθεν ἑνὶ, ἄλλο ἕν· καὶ τὰ τρία πρὸς τοῖς δυσὶ τούτοις ἄλλο ἕν. καὶ ὁ λοιπὸς δὲ ὡσαύτως. οὗτος δὲ μετὰ τὸ ἓν δύο ἕτερα, ἄνευ τοῦ ἑνὸς τοῦ πρώτου, καὶ ἡ τριὰς ἄνευ τῆς δυάδος. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἄλλος ἀριθμός· ἢ τὸν μὲν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, οἷον ὁ πρῶτος ἐλέχθη, τὸν δ' οἷον οἱ μαθηματικοὶ λέγουσι, τρίτον δὲ τὸν ῥηθέντα τελευταῖον. ἔτι τούτους ἢ χωριστοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πραγμάτων, ἢ οὐ χωριστοὺς, ἀλλ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. οὐχ οὕτως δ' ὡς τὸ πρῶτον ἐπεσκοποῦμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀριθμῶν ἐνυπαρχόντων τοῖς αἰσθητοῖς. ἢ τὸν μὲν αὐτῶν εἶναι, τὸν δὲ μή, ἢ πάντας εἶναι. οἱ μὲν οὖν τρόποι καθ' οὓς ἐνδέχεται αὐτοὺς εἶναι, οὗτοί εἰσιν ἐξ ἀνάγκης μόνοι· σχεδὸν δὲ καὶ οἱ λέγοντες τὸ ἓν ἀρχὴν εἶναι, καὶ οὐσίαν καὶ στοιχεῖον πάντων, καὶ ἐκ τούτου ἄλλου τινὸς εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἕκαστος τούτων τινὰ τῶν τρόπων εἴρηκε· πλὴν τοῦ πάσας τὰς μονάδας εἶναι ἀσυμβλήτους. καὶ τοῦτο συμβέβηκεν εὐλόγως. οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἔτι ἄλλον τρόπον εἶναι παρὰ τοὺς εἰρημένους. οἱ μὲν οὖν ἀμφοτέρους φασὶν εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς,

τὸν

A (*in numero enim mathematico nihil vnitas vna ab alia vnitate differt) vel certè neceſſe eſt vt aliȩ ſint communicabiles, aliæ non communicabiles, vt ſi poſt vnum, primus ſit binarius, deinde ternarius, & ita alius numerus.*

Sunt communicabiles in quolibet numero, vt inter ſe quȩ ſunt in primo binario, & inter ſe etiam quȩ ſunt in primo ternario, eodémque modo in aliis numeris. Quæ autem ſunt in ipſo binario, incommunicabiles ſunt iis quæ ſunt in B *ipſo ternario, & ſic res habet in cæteris deinceps numeris. Quocirca mathematicus quidem numeratur poſt vnum duo, nempe cum priore vno aliud vnum, triáque cum his duobus aliud item vnum, & reliquus ſimiliter. Hic verò poſt vnum duo alia numeratur ſine primo vno, & ternarius ſine binario, eodémque modo & alius numerus.*

Ex numeris igitur alius eſſe debet qualis primus dictus eſt; alius qualem Mathematici dicunt; tertius verò qui vl- C *timo loco expoſitus eſt.*

Prȩterea hos numeros neceſſe eſt aut ſeparatos à rebus eſſe, aut non ſeparatos, ſed in ipſis ſenſibilibus exiſtere, non ita tamen vt priùs conſiderabamus, ſed vt ex numeris exiſtentibus in ipſis ſenſibilibus, aut hunc eorum eſſe, illum verò non eſſe, aut omnes eſſe. Ac modi quidem quibus contingit eos eſſe, hi ſoli ſunt neceſſariò. Fere autem & ii qui dicunt vnum eſſe & principium & ſubſtantiam & ele- D *mentum, & ex hoc & alio quodam eſſe numerum, ſinguli modum aliquem ex his ſignificant; niſi quòd omnes vnitates incommunicabiles eſſe dicunt, quod cum ratione accidit. Neque enim modus alius eſſe poteſt præter eos qui ſunt expoſiti. Atque alii quidem vtrumque numerum eſſe aiunt,*

&

A τὸν μὲν ἔχοντα πρότερον καὶ ὕστερον τὰς ἰδέας· τὸν δὲ μαθηματικὸν, παρὰ τὰς ἰδέας, καὶ τὰ αἰσθητὰ, καὶ χωριστοὺς ἀμφοτέρους τῶν αἰσθητῶν. οἱ δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον ἀριθμὸν εἶναι τὸν πρῶτον τῶν ὄντων, κεχωρισμένον τῶν αἰσθητῶν. καὶ οἱ Πυθαγόρειοι δὲ ἕνα τὸν μαθηματικὸν, πλὴν οὐ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐκ τούτου τὰς αἰσθητὰς οὐσίας συνεστάναι φασί. B τὸν γὰρ ὅλον οὐρανὸν κατασκευάζουσιν ἐξ ἀριθμῶν, πλὴν οὐ μοναδικῶν· ἀλλὰ τὰς μονάδας ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν μέγεθος. ὅπως δὲ τὸ πρῶτον ἓν συνέστη ἔχον μέγεθος, ἀπορεῖν ἐοίκασιν. ἄλλος δέ τις τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν ἕνα εἶναι· ἔνιοι δὲ καὶ τὸν μαθηματικὸν τὸν αὐτὸν τοῦτον εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ μήκη καὶ τὰ ἐπίπεδα, καὶ περὶ τὰ C στερεά· οἱ μὲν γὰρ ἕτερα τὰ μαθηματικὰ, καὶ τὰ μετὰ τὰς ἰδέας. τῶν δὲ ἄλλως λεγόντων, οἱ μὲν τὰ μαθηματικὰ, καὶ μαθηματικῶς λέγουσιν, ὅσοι μὴ ποιοῦσι τὰς ἰδέας ἀριθμοὺς, μηδὲ εἶναί φασιν ἰδέας. οἱ δὲ τὰ μαθηματικὰ, οὐ μαθηματικῶς δέ. οὐ γὰρ τέμνεσθαι οὔτε μέγεθος πᾶν εἰς μεγέθη· οὔθ' ὁποιασοῦν μονάδας, δυάδα εἶναι. μοναδικοὺς δὲ τοὺς ἀριθμοὺς πάντες εἶναι τιθέασι, πλὴν τῶν Πυθαγορείων, ὅσοι τὸ ἕν, στοιχεῖον D καὶ ἀρχήν φασιν εἶναι τῶν ὄντων. ἐκεῖνοι δ' ἔχοντα μέγεθος, καθάπερ εἴρηται πρότερον. ὁσαχῶς μὲν οὖν ἐνδέχεται λεχθῆναι περὶ αὐτῶν, καὶ ὅτι πάντες εἰσὶν εἰρημένοι οἱ τρόποι, φανερὸν ἐκ τούτων. ἔστι δὲ πάντα μὲν ἀδύνατα, μᾶλλον δ' ἴσως θάτερα τῶν ἑτέρων.

& illum qui habet prius & poſterius, ideas videlicet: & Mathematicum præter ideas & ſenſibilia, atque vtrumque à ſenſibilibus ſeiunctum. Alij autem Mathematicum ſolum eſſe primum entium, eúmque à ſenſibilibus ſeparatum. Pythagorici verò vnũ Mathematicum, non tamen ſeparatum; ſed ex eo ſenſibiles ſubſtantias conſtare dicunt. Totum enim cœlum ex numeris conficiunt, niſi quòd non ex monadicis; ſed vnitates magnitudinem habere exiſtimant. Quo autem modo primum vnum magnitudine præditum conſtet, dubitare videtur. Alius verò quidam primum numerum ipſum formarum eſſe: nonnulli autem Mathematicum hunc eundem eſſe volunt.

Eadem eſt longitudinum planorum & ſolidorum ratio. Alij enim alia eſſe Mathematica ſentiunt, alia, ea quæ ſunt poſt ideas. Eorum autem qui aliter dicunt, alij Mathematica ponunt, & Mathematicè diſſerunt, qui omnes neque ideas numeros faciunt, neque ideas eſſe fatentur. Alij verò Mathematica quidem ponunt, ſed Mathematicè non diſſerunt. Neque enim omnem magnitudinem in magnitudines diuidi, nec quaſlibet vnitates binarium eſſe volunt. Monadicos autem numeros omnes ponunt præter Pythagoricos, omnes, inquam, qui vnum ipſum eorum quæ ſunt elementum & principium eſſe dicunt; illi verò magnitudine prædita, vt iam dictum eſt.

Quot igitur modis de hiſce rebus dici poſſit, omnéſque eos eſſe qui expoſiti ſunt, ex his perſpicuum eſt. Sunt autem hæc omnia ex iis quæ fieri nequeunt, ſed fortaſſe alia aliis abſurdiora.

Κεφά

A

Κεφάλαιον ζ.

Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἰ συμβληταὶ αἱ μονάδες ἢ ἀσύμβλητοι· καὶ εἰ ἀσύμβλητοι, ποτέρως ὥσπερ διείλομεν. ἔστι μὲν γὰρ ὁποιανοῦν εἶναι ὁποιανοῦν μονάδι ἀσύμβλητον. ἔστι δὲ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ δυάδι πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι. καὶ οὕτως δὴ ἀσυμβλήτους εἶναι τὰς ἐν ἑκάστῳ τῷ πρώτῳ ἀριθμῷ πρὸς ἀλλήλας. εἰ μὲν οὖν πᾶσαι συμβληταὶ καὶ ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ὁ μαθηματικὸς γίνεται ἀριθμὸς, καὶ εἷς μόνος· καὶ τὰς ἰδέας οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τοὺς ἀριθμούς. ποῖος γὰρ ἔσται ἀριθμὸς αὐτοάνθρωπος, ἢ ζῷον, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν τῶν εἰδῶν; ἰδέα μὲν γὰρ μία ἑκάστου, οἷον αὐτοῦ ἀνθρώπου μία, καὶ αὐτοῦ ζῴου ἄλλη μία. οἱ δ' ὅμοιοι καὶ ἀδιάφοροι, ἄπειροι. ὥστ' οὐθὲν μᾶλλον ἥδε ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, ἢ ὁποιαοῦν. εἰ δὲ μή εἰσιν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὐδ' ὅλως οἷόν τε αὐτὰς εἶναι. ἐκ τίνων γὰρ ἔσονται ἀρχῶν αἱ ἰδέαι; ὁ γὰρ ἀριθμός ἐστιν ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς δυάδος τῆς ἀορίστου· καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα λέγονται τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι, τάξαι τε οὔτε προτέρας ἐνδέχεται τῶν ἀριθμῶν αὐτὰς, οὔθ' ὑστέρας. εἰ δὲ ἀσύμβλητοι αἱ μονάδες, καὶ οὕτως ἀσύμβλητοι, ὥστε ἡτισοῦν ἡτινιοῦν. οὔτε τὸν μαθηματικὸν ἐνδέχεται εἶναι τοῦτον τὸν ἀριθμὸν (ὁ μὲν γὰρ μαθηματικὸς, ἐξ ἀδιαφόρων, καὶ τὰ δεικνύμενα κατ' αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τοιούτου ἁρμόττει) οὔτε τὸν τῶν εἰδῶν. οὐ γὰρ ἔσται ἡ δυὰς πρώτη ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος. ἔπειτα οἱ ἑξῆς ἀριθμοὶ, ὡς λέγεται, δυὰς, τριὰς, τετράς· ἅμα γὰρ αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες γεννῶνται.

CAPVT VII.

PRimùm igitur expẽdendum eſt, ſintne vnitates communicabiles inter ſe, an communicari non poſſint; quòd ſi communicabiles non ſint, vtrùm quemadmodum diuiſimus. Non enim poteſt quælibet vnitas cum qualibet copulari; non poſſunt autem eæ quæ ſunt in ipſo binario, cum iis quæ ſunt in ipſo ternario; atque ita incommunicabiles inter ſe eſſe, neceſſe eſt, quæ ſunt B *quolibet primo numero. Si omnes igitur vnitates communicabiles & indifferentes ſunt, Mathematicus numerus exiſtit, iſque vnus tantùm, nec fieri poteſt vt ideæ ſint numeri. Qualis enim numerus erit ipſe homo, aut animal, aut quæuis alia ſpecies? Idea vnius cuiuſque vna eſt, veluti ipſius hominis vna, & ipſius animalis alia vna; qui autem ſimiles ſunt & indifferentes,* C *infiniti ſunt. Quare non magis hic ternarius homo erit, quàm quilibet. Quòd ſi ideæ numeri non ſunt, neque omnino fieri poteſt vt ipſæ ſint: ex quibus enim principiis ideæ erunt? numerus enim ex vno & dualitate indefinita eſt, ipſiúſque numeri principia & elementa eſſe dicuntur; nec fieri poteſt vt ea ſint ordine priora numeris aut poſteriora.*

Si verò vnitates incommunicabiles ſunt, atque ita incommunicabiles, vt qualibet cum qualibet copulari nequeat, D *nec numerus hic Mathematicus eſſe poteſt (Mathematicus enim ex differentibus conſtat, & quæ de eo demonſtrantur, vt in tales conuenit) neque idearum. Neque enim primus binarius erit ex vno & indefinito binario: Deinde numeri qui deinceps ſequũtur, vt aiunt, binarius, ternarius, quaternarius. Simul enim generãtur vnitates, quæ ſunt in primo binario:*

εἴτε ὥσπερ ὁ πρῶτος εἰπὼν ἐξ ἀνίσων (ἰσασθέντων γὰρ ἐγίγνετο) εἴτε ἄλλως. ἔπειτα εἰ ἔσται ἡ ἑτέρα μονὰς τῆς προτέρας, καὶ τῆς δυάδος τῆς ἐκ τούτων ἔσται προτέρα. ὅταν γὰρ ᾖ τι, τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον, καὶ τὸ ἐκ τούτων, τοῦ μὲν ἔσται πρότερον, τοῦ δ' ὕστερον. ἔτι ἐπειδή ἐστι πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ ἕν, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐστί τι πρῶτον ἕν. δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, καὶ πάλιν τρίτον· τὸ δεύτερον μὲν μετὰ τὸ δεύτερον, τρίτον δὲ μετὰ τὸ πρῶτον ἕν. ὥστε πρότεραι ἂν εἶεν αἱ μονάδες, ἢ οἱ ἀριθμοὶ ἐξ ὧν πλέκονται· οἷον ἐν τῇ δυάδι τρίτη μονὰς ἔσται, πρὶν τὰ τρία εἶναι, καὶ ἐν τῇ τριάδι τετάρτη, καὶ ἡ πέμπτη, πρὶν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους. οὐδεὶς μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον εἴρηκεν αὐτῶν τὰς μονάδας ἀσυμβλήτους εἶναι. ἔστι δὲ κατὰ μὲν τὰς ἐκείνων ἀρχὰς, εὔλογον καὶ οὕτως, κατὰ μέντοι τὴν ἀλήθειαν ἀδύνατον. τάς τε γὰρ μονάδας προτέρας εἶναι εὔλογον, εἴπερ καὶ πρώτη τίς ἐστι μονὰς, καὶ ἓν πρῶτον. ὁμοίως δὲ καὶ δυάδες, εἴπερ καὶ δυὰς πρώτη ἐστί. μετὰ γὰρ τὸ πρῶτον εὔλογον καὶ ἀναγκαῖον δεύτερόν τι εἶναι· καὶ εἰ δεύτερον, τρίτον· καὶ οὕτω δὴ τὰ ἄλλα ἐφεξῆς. ἅμα δ' ἀμφότερα λέγειν, μονάδα τε μετὰ τὸ ἓν πρώτην εἶναι, καὶ δευτέραν, καὶ δυάδα πρώτην, ἀδύνατον· οἱ δὲ ποιοῦσι μονάδα μὲν καὶ ἓν πρῶτον, δεύτερον δὲ καὶ τρίτον οὐκ ἔτι· καὶ δυάδα πρώτην, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην οὐκ ἔτι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, εἰ ἀσύμβλητοι πᾶσαι αἱ μονάδες, δυάδα εἶναι αὐτὴν καὶ τριάδα; καὶ οὕτως τοὺς ἄλλους ἀριθμούς.

A *ſiue vt is qui primus hac de re loquutus eſt, ex inæqualibus(ex æquatis enim fiebant)ſiue aliter. Præterea ſi vnitas altera prior altera erit, ipſo quoque binario qui ex his conſtat prior erit. Quando enim aliquid fuerit hoc quidem prius, illo verò poſterius, & id quod ex his conſtat, hoc erit prius, illo poſterius. Ad hæc, cùm vnum ipſum primum ſit, deinde aliquid aliorum ſit primum vnum, ſecundum autem poſt illud & rurſus tertium, quod quidem ſecundum poſt ſecundum,* B *tertium autem poſt primum; fit vt priores ſint vnitates quàm numeri qui ex iis conficiuntur; quo pacto in binario erit tertia vnitas, antequam tria ſint, & in quaternario quarta, & quinta antequam ſint hi numeri.*

Ac nemo quidem eorum vnitates hoc modo incommunicabiles eſſe dixit, éſtque hoc eorum principiis conſentaneum; verùm iuxta veritatem impoſſibile. Primas enim vnitates eſſe rationi conſentaneum eſt, ſiquidem & prima eſt quæ- C *dam vnitas & primum vnum. Eodémque modo binarii quandoquidem & primus eſt binarius. Poſt primum enim rationi conſonum eſt, atque adeo neceſſarium, aliquid eſſe ſecundum, & ſi ſecundum, tertium, & ſic alia deinceps. At dicere vtrumque ſimul & vnitatem eſſe poſt primum vnum, & ſecundum, & primum binarium, res eſt quæ fieri nequit: hi verò vnitatem primam, primúmque vnum faciunt, ſecundum au-* D *tem & tertium non item; binariúmque primum ponunt, ſecundum verò & tertium minimè.*

Illud etiam conſtat, fieri non poſſe ſi omnes vnitates ſint incommunicabiles, ipſum binarium eſſe, ternariúmue, eodémque modo reliquos numeros.

Siue

ἂν

ἄν τε γὰρ ὦσιν ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ἄν τε διαφέρουσαι ἑκάστη ἑκάστης, ἀνάγκη ἀριθμεῖσθαι τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὴν πρόσθεσιν· οἷον, τὴν δυάδα πρὸς τῷ ἑνὶ, ἄλλου ἑνὸς προστεθέντος· καὶ τὴν τριάδα, ἄλλου ἑνὸς πρὸς τοῖς δυσὶ προστεθέντος· καὶ τὴν τετράδα ὡσαύτως. τούτων δὲ ὄντων, ἀδύνατον τὴν γένεσιν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, ὡς γεννῶσιν ἐκ τῆς δυάδος B καὶ τοῦ ἑνός. μόριον γὰρ γίνεται ἡ δυὰς τῆς τριάδος, καὶ αὕτη τῆς τετράδος. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐχομένων. ἀλλ' ἐκ τῆς δυάδος τῆς πρώτης καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ἐγίνετο ἡ τετρὰς, δύο δυάδες, παρ' αὐτὴν τὴν δυάδα. εἰ δὲ μὴ μόριόν ἐστιν αὕτη ἡ δυὰς, ἑτέρα δὲ προσέσται μία δυὰς, καὶ ἡ δυὰς, ἔσται ἐκ C τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλου ἑνός. εἰ δὲ τοῦτο οὐχ οἷόν τε εἶναι, τὸ ἕτερον στοιχεῖον δυάδα ἀόριστον. μονάδα γὰρ μίαν γεννᾷ, ἀλλ' οὐ δυάδα ὡρισμένην. ἔτι παρ' αὐτὴν τὴν τριάδα, καὶ αὐτὴν τὴν δυάδα, πῶς ἔσονται ἄλλαι τριάδες καὶ δυάδες; καὶ τίνα τρόπον ἐκ προτέρων μονάδων καὶ ὑστέρων σύγκεινται; πάντα γὰρ ταῦτ' ἐστὶ καὶ πλασματώδη, καὶ ἀδύνατον εἶναι D πρώτην δυάδα, εἶτ' αὐτὴν τριάδα. ἀνάγκη δ', ἐπειδὴ ἔσται τὸ ἓν καὶ ἡ ἀόριστος δυὰς, στοιχεῖα. εἰ δ' ἀδύνατα τὰ συμβαίνοντα, καὶ τὰς ἀρχὰς ταύτας εἶναι ἀδύνατον. εἰ μὲν οὖν διάφοροι αἱ μονάδες ὁποιαιοῦν ὁποιαισοῦν, ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης. εἰ δ' αἱ μὲν ἐν ἄλλῳ διάφοροι, αἱ δ' ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ ἀδιάφοροι ἀλλήλαις μόναι, καὶ οὕτως συμβαίνει τὰ δυσχερῆ.

A *Siue enim vnitates ſint indifferentes, ſiue inter ſe differant, neceſſe eſt numerum additione vnitatis numerari, velvti binarium vno ad vnum addito, & ternarium addito ad duo vno alio, eadémque ratione quaternarium. Quæ cùm ita ſint, numerorum generatio eſſe non poteſt, quo pacto illi ex binario & vno generant: binarius enim fit ternarii pars, & hic quaternarii; quod modo eodem in ſequentibus accidit. At ex primo indeterminatóque binario fiebat quaternarius, nempe duo binarii B præter ipſum binarium. Quòd ſi ipſe binarius pars non eſt, alius præterea vnus binarius erit, binariúſque ex ipſo vno & alio vno exiſtet. Si autem ita res habet, fieri non poteſt vt binarius indefinitus alterum elementum ſit. Vnitatem enim vnam generat, non autem indeterminatum binarium.*

Præterea præter ipſum ternarium & ipſum binariũ, quonammodo alij ternarij C & binarii erunt? Et quo pacto ex prioribus & poſterioribus vnitatibus componantur? hæc enim omnia & conficta ſunt, & fieri non poteſt vt ſit primus binarius, deinde ipſe ternarius. At neceſſe eſt, ſi erunt quidem vnum ipſum & binarius indefinitus elementa. Quòd ſi ea quæ ex his ſequuntur, fieri nequeunt, nec certè fieri poteſt vt iſta ſint principia. Quare ſi quæuis vnitates à quibuſuis differant, & hæc, & alia his ſimilia eueniant neceſ-D ſe eſt.

Si autem quædam in alio numero differunt, aliæ autem in eodem inter ſe ſolæ non differunt, hoc quoque modo difficultates non deſunt. Nam

οἷον γὰρ ἐν τῇ δεκάδι αὐτῇ, ἔνεισι δέκα μονάδες. σύγκειται δὲ καὶ ἐκ τούτων, καὶ ἐκ δύο πεντάδων, ἡ δεκάς. ἐπεὶ δ' οὐχ ὁ τυχὼν ἀριθμὸς αὕτη ἡ δεκάς (οὐδὲ γὰρ σύγκειται ἐκ τῶν τυχουσῶν πεντάδων, ὥσπερ οὐδὲ μονάδων) ἀνάγκη διαφέρειν τὰς μονάδας τὰς ἐν τῇ δεκάδι ταύτῃ. εἰ γὰρ μὴ διαφέρωσιν, οὐδ' αἱ πεντάδες διοίσουσιν, ἐξ ὧν ἐστιν ἡ δεκάς. ἐπεὶ δὲ διαφέρουσι, καὶ αἱ μονάδες διοίσουσιν· εἰ δὲ διαφέρουσι, πότερον οὐκ ἐνέσονται πεντάδες ἄλλαι, ἀλλὰ μόνον αὗται αἱ δύο, ἢ ἔσονται; εἴτε δὲ μὴ ἐνέσονται, ἄτοπον· εἴτ' ἐνέσονται, ποία ἔσται δεκὰς ἐξ ἐκείνων; οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρα δεκὰς ἐν τῇ δεκάδι παρ' αὐτήν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνάγκη γε μὴ ἐκ τῶν τυχουσῶν δυάδων τὴν τετράδα συγκεῖσθαι. ἡ γὰρ ἀόριστος δυάς, ὥς φασι, λαβοῦσα τὴν ὡρισμένην δυάδα, δύο δυάδας ἐποίησε. τοῦ γὰρ ληφθέντος ἦν δυοποιός. ἔτι τὸ εἶναι παρὰ τὰς δύο μονάδας, τὴν δυάδα φύσιν τινά, καὶ τὴν τριάδα παρὰ τὰς τρεῖς μονάδας, πῶς ἐνδέχεται; ἢ γὰρ μεθέξει θατέρου θάτερον, ὥσπερ λευκὸς ἄνθρωπος παρὰ λευκὸν καὶ ἄνθρωπον. (μετέχει γὰρ τούτων) ἢ ὅταν ᾖ θατέρου θάτερον διαφορά τις, ὥσπερ ἄνθρωπος παρὰ τὸ ζῷον καὶ δίπουν. ἔτι τὰ μὲν ἁφῇ ἐστιν ἕν, τὰ δὲ μίξει, τὰ δὲ θέσει· ὧν οὐδὲν ἐνδέχεται ὑπάρχειν ταῖς μονάσιν, ἐξ ὧν ἡ δυάς, καὶ ἡ τριάς· ἀλλ' ὥσπερ οἱ δύο ἄνθρωποι οὐχ ἕν τι παρὰ ἀμφοτέρους, οὕτως ἀνάγκη καὶ τὰς μονάδας· καὶ οὐχ ὅτι ἀδιαίρετοι διοίσουσιν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ στιγμαὶ ἀδιαίρετοι· ἀλλ' ὅμως παρὰ τὰς δύο οὐδὲν ἕτερον ἡ δυὰς αὐτῶν.

A *Nam in ipſo denario, exempli cauſa, decem vnitates inſunt, cùm interim denarius ex his, & ex duobus quinariis conſtet. Cùm autem non quiuis numerus ſit ipſe denarius (neque enim ex quibuſuis quinariis conſtat, quemadmodum neque ex vnitatibus) neceſſe eſt vt vnitates quæ in hoc denario ſunt, inter ſe differant: cùm autem differant, & vnitates etiam different. Quòd ſi differunt, vtrùm non erunt alij binarij, ſed hi duo tantùm, an erunt? Si au-* B *tem non erunt, abſurdum eſt: ſiue erunt, quinam denarius ex illis conſtabit? Neque enim alius denarius præter ipſum in denario eſt. Quin etiam illud eſt neceſſarium, vt quaternarius non quibuſuis binariis componatur; indefinitus enim binarius, vt aiunt, ſumpto binario definito duos binarios effecit. Eo enim ſumpto, duos effecit.*

Iam quonam modo fieri poteſt, vt præter duas vnitates ſit binarius natura quædam, & præter tres vnitates C *ternarius? Aut enim alterum altero participabit, quemadmodum albus homo præter album & hominem (his enim participat) aut cùm alterum differentia eſt quædam alterius, veluti homo præter animal, & bipes.*

Præterea quædam tactu ſunt vnum, alia miſtione, alia ſitu; quorum nihil vnitatibus, ex quibus binarius & ternarius conſtant, conuenire poteſt; ſed quemadmodum duo homines non vnum D *aliquid ſunt præter vtrumque, ita neceſſe eſt, res habeat in vnitatibus. Neque in iis erit diſcrimen quòd ſint indiuiſibiles, namque & puncta ſunt indiuiſibilia, nec tamen præter duo quicquam aliud eſt eorum binarius.*

Nec

ἀλλὰ

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν, A ὅτι συμβαίνει προτέρας καὶ ὑστέρας εἶναι δυάδας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. αἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ τετράδι δυάδες ἔστωσαν ἀλλήλαις ἅμα. ἀλλ' αὗται τῶν ἐν τῇ ὀκτάδι πρότεραί εἰσι, καὶ ἐγέννησαν ὥσπερ ἡ δυὰς ταύτας, αὗται τὰς τετράδας τὰς ἐν τῇ ὀκτάδι αὐτῇ. ὥστε εἰ καὶ ἡ πρώτη δυὰς ἰδέα, καὶ αὗται ἰδέαι τινὲς ἔσονται. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν B μονάδων. αἱ γὰρ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες, γεννῶσι τὰς τέτταρας τὰς ἐν τῇ τετράδι. ὥστε πᾶσαι αἱ μονάδες ἰδέαι γίνονται, καὶ συγκείσεται ἰδέα ἐξ ἰδεῶν. ὥστε δῆλον ὅτι κἀκεῖνα, ὧν ἰδέαι αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, συγκείμενα ἔσται. οἷον, εἰ τὰ ζῶα φαίη τις συγκεῖσθαι ἐκ ζώων, εἰ τούτων ἰδέαι εἰσίν, ἐκ ζώων ἰδέαι ἔσονται. ὅλως δὲ τὸ ποιεῖν τὰς μονάδας διαφόρους ὁπωσοῦν, C ἄτοπον καὶ πλασματῶδες, λέγω δὲ πλασματῶδες, τὸ πρὸς ὑπόθεσιν βεβιασμένον. οὔτε γὰρ κατὰ τὸ ποσὸν, οὔτε κατὰ τὸ ποιὸν ὁρῶμεν διαφέρουσαν μονάδα μονάδος· ἀνάγκη τε ἢ ἴσον ἢ ἄνισον εἶναι ἀριθμὸν, πάντα μὲν, ἀλλὰ μάλιστα τὸν μοναδικόν· ὥστε εἰ μήτε πλείων μήτε ἐλάττων, ἴσος. τὰ δὲ ἴσα καὶ ὅλως ἀδιάφορα, ταῦτα D ὑπολαμβάνοιμεν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. εἰ δὲ μὴ, οὐδ' αἱ ἐν ταύτῃ τῇ δεκάδι δυάδες ἀδιάφοροι ἔσονται, ἴσαι οὖσαι. τίνα γὰρ αἰτίαν ἕξει λέγειν, ὁ φάσκων ἀδιαφόρους εἶναι; ἔτι εἰ ἅπασα μονὰς καὶ μονὰς ἄλλη, δύο· ἡ δὲ ἐκ τῆς δυάδος αὐτῆς μονὰς, καὶ ἡ ἐκ τῆς τριάδος αὐτῆς δυὰς, ἔσται ἐκ διαφερουσῶν τε, καὶ πότερον προτέρα τῆς τριάδος ἢ ὑστέρα;

Nec verò hoc lateat oportet, effici vt priores poſterioréſque ſint vnitates, eodémque modo cæteri numeri. Vt enim demus, vnitates, quæ in quaternario ſunt, ſimul eſſe, certè hæ ipſæ iis quæ in octonario inſunt, priores ſunt; & quemadmodum binarius has genuit, ita & hæ quaternarios, quę in octonario continentur. Quare ſi primus binarius, idea eſt, & hi quoque ideæ quædam erunt. Eadem ratio eſt in vnitatibus. Vnitates enim quæ in primo binario ſunt, generant eas quatuor, quæ in quaternario. Ita fiet vt omnes vnitates ideæ ſint, conſtabítque ex ideis idea. Ex qua re planè ſequitur, illa etiam quorum hæ ſunt ideæ, fore compoſita; vt ſiquis dicat, animalia ex animalibus conſtare, ſi horum ideæ ſunt, ex animalibus ideæ erunt.

Omnino autem facere vnitates quoquo modo differentes, abſurdum & commentitium eſt. Voco autem id commentitium, quod ſuppoſitionis gratia violentum eſt. Neque enim aut quantitate aut qualitate videtur vnitas ab vnitate differre; neceſſe eſt, aut parem aut imparem eſſe omnem numerum, ſed monadicum maximè. Quare ſi nec maior, nec minor eſt, par vtique eſt: paria verò & omnino indifferentia eadem in numeris eſſe putamus. Sin minùs, neque vnitates, quæ in hoc denario ſunt, indifferentes erunt, cùm æquales ſint; quam enim cauſam habebit, quam afferat, qui indifferentes eſſe dicat?

Præterea ſi omnis vnitas cum vnitate alia, duo quædam ſunt; vnitas autem quæ ex ipſo binario eſt, & binarius qui ex ipſo ternario fuerit, ex differentibus erunt; priorne ipſo ternario an poſterior erit?

Potius

μᾶλλον δ' ἔοικεν ἀναγκαῖον προτέραν εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἅμα τῇ τριάδι, ἡ δ' ἅμα τῇ δυάδι τῶν μονάδων· καὶ ἡμεῖς μὲν ὑπολαμβάνομεν ὅλως ἕν, καὶ ἕν· καὶ ἐὰν ᾖ ἴσα ἢ ἄνισα, δύο εἶναι· οἷον τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, καὶ ἄνθρωπον καὶ ἵππον· οἱ δ' οὕτω λέγοντες, οὐδὲ τὰς μονάδας. εἴ τε μή ἐστι πλείων ἀριθμὸς ὁ τῆς τριάδος αὐτῆς, ἢ ὁ τῆς δυάδος, θαυμαστόν· εἴ τε ἐστὶ πλείων, δῆλον ὅτι καὶ ἴσος ἔνεστι τῇ δυάδι. ὥστε οὗτος ἀδιάφορος αὐτῇ τῇ δυάδι, ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται εἰ πρῶτός τις ἐστὶν ἀριθμὸς, καὶ δεύτερος· οὐδὲ ἔσονται αἱ ἰδέαι ἀριθμοί. τοῦτο μὲν γὰρ αὐτὸ ὀρθῶς λέγουσιν, οἱ διαφόρους τὰς μονάδας ἀξιοῦντες εἶναι, εἴπερ ἰδέαι ἔσονται, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἓν γὰρ τὸ εἶδος. αἱ δὲ μονάδες εἰ ἀδιάφοροι, καὶ αἱ δυάδες καὶ αἱ τριάδες ἀδιάφοροι ἔσονται· διὸ καὶ τὸ ἀριθμεῖσθαι οὕτως ἕν, δύο μὴ προσλαμβανομένου πρὸς τῷ ὑπάρχοντι, ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν. οὔτε γὰρ ἡ γένεσις ἔσται ἐκ τῆς ἀορίστου δυάδος, οὔτ' ἰδέαν ἐνδέχεται εἶναι. ἐνυπάρξει γὰρ ἑτέρα ἰδέα ἐν ἑτέρᾳ· καὶ πάντα τὰ εἴδη, ἑνὸς μέρη. διὸ πρὸς μὲν τὴν ὑπόθεσιν, ὀρθῶς λέγουσιν, ὅλως δ' οὐκ ὀρθῶς· πολλὰ γὰρ ἀναιροῦσιν. ἐπεὶ τοῦτό γ' αὐτὸ ἔχειν τινὰ φήσουσιν ἀπορίαν, πότερον ὅταν ἀριθμῶμεν καὶ εἴπωμεν ἕν, δύο, τρία, προσλαμβάνοντες ἀριθμοῦμεν, ἢ κατὰ μερίδας; ποιοῦμεν δὲ ἀμφοτέρως. διὸ γελοῖον ταύτην εἰς τηλικαύτην τῆς οὐσίας ἀνάγειν διαφοράν.

A *Potius certè videtur prior eſſe neceſſariò. Altera enim vnitatum videtur ſimul eſſe cum ternario, altera ſimul cum binario. Et nos quidem vnum & vnum ſiue æqualia ſint, ſiue inæqualia ſint, duo eſſe exiſtimamus, vt bonum & malum, hominem & equum; qui autem ita dicunt, ne ipſas quidem vnitates. Quòd ſi maior non eſt numerus ipſius ternarij, quàm ipſius binarij, mirum id eſt: ſin maior, perſpicuum eſt parem quoque ineſſe binario. Ita fit vt hic ab* B *ipſo binario non differat. At hoc fieri non poteſt ſi primus aliquis numerus eſt, & ſecundus; neque etiam ideæ numeri erunt. Hoc enim ipſum rectè dicunt, qui vnitates differentes eſſe exiſtimant, ſi ideæ quidem erunt, vt ſuperiùs dictum eſt; vna enim erit ſpecies.*

Si verò vnitates non differunt, binarij quoque & ternarius non different. Quo fiet vt neceſſe ſit hoc pacto numerentur, vnum, duo, haud aſſumpto C *aliquo cum eo quod iam erat. Neque enim generatio ex indefinito binario erit; neque idea eſſe poterit: inerit enim altera idea in altera; & omnes ſpecies vnius partes erunt. Ita fit vt ad ſuppoſitionem, rectè quidem dicant; omnino autem non rectè: multa enim de medio tollunt.*

Quoniam verò hoc ipſum dicent quandam habere dubitationem; num quando numeramus ac dicimus, vnum, duo, tria, aſſumentes numeremus; an D *per partes; an verò vtroque modo faciamus? Ridiculum enim eſt hanc ad tantam ſubſtantiæ differentiam reducere.*

CAPVT

Κεφά

A

Κεφάλαιον η'.

Πάντων δὲ πρῶτον καλῶς ἔχει διορίσασθαι, τίς ἀριθμοῦ διαφορὰ, καὶ μονάδος, εἰ ἔστιν. ἀνάγκη δὴ ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν. τούτων δ' οὐδέτερον φαίνεται ἐνδέχεσθαι ὑπάρχον, ἀλλ' ἢ ἀριθμὸς κατὰ τὸ ποσόν. εἰ δὲ δὴ καὶ αἱ μονάδες τῷ ποσῷ διέφερον, κἂν ἀριθμὸς ἀριθμοῦ διέφερεν, ὁ ἴσος τῷ πλήθει τῶν μονάδων. ἔτι πότερον αἱ πρῶται μείζους ἢ ἐλάττους, καὶ ὕστερον ἐπιδιδόασιν, ἢ τοὐναντίον. πάντα γὰρ ταῦτα ἄλογα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν ἐνδέχεται. οὐθὲν γὰρ αὐταῖς οἷόν τε ὑπάρχειν πάθος ὕστερον· καὶ τοῖς ἀριθμοῖς φασιν ὑπάρχειν τὸ ποιὸν τοῦ ποσοῦ. ἔτι οὔτ' ἂν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τοῦτ' αὐταῖς γένοιτο, οὔτ' ἂν ἀπὸ τῆς δυάδος. τὸ μὲν γὰρ οὐ ποιόν· ἡ δὲ ποσὸν, ποιόν. τοῦ γὰρ πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι, αἰτία αὕτη ἡ φύσις. εἰ δ' ἄρα ἔχει πως ἄλλως, λεκτέον ἐν ἀρχῇ μάλιστα τοῦτο· καὶ διοριστέον περὶ μονάδος διαφορᾶς. μάλιστα μὲν καὶ διότι ἀνάγκη ὑπάρχειν. εἰ δὲ μή, τίνα λέγουσιν; ὅτι μὲν οὖν εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὔτε συμβλητὰς τὰς μονάδας ἁπάσας ἐνδέχεται εἶναι φανερὸν, οὔτε ἀσυμβλήτους ἀλλήλαις οὐδέτερον τῶν τρόπων. ἀλλὰ μὴν, οὐδ' ὡς ἕτεροί τινες λέγουσι περὶ τῶν ἀριθμῶν, λέγεται καλῶς. εἰσὶ δ' οὗτοι ὅσοι ἰδέας μὲν οὐκ οἴονται εἶναι, οὔτε ἁπλῶς, οὔτε ὡς ἀριθμούς τινας οὔσας· τὰ δὲ μαθηματικὰ εἶναι, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς πρώτους τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴν αὐτῶν εἶναι αὐτὸ τὸ ἕν.

ἄτοπον

CAP. VIII.

PRimúmque omnium operæ pretium eſt definire, quænam ſit differentia, ſi qua eſt, numeri & vnitatis. Neceſſe eſt vtique ea aut quantitate, aut qualitate differre. Neutrum autem horum eſſe poſſe videtur, niſi quatenus numerus eſt, quantitate. Quòd ſi vnitates etiam quantitaie differrent, nume- B rus quoque à numero differret, is qui par eſt, vnitatum multitudine. Præterea ſunt ne primæ maiores, an minores, deinde creſcunt; an contra? hæc enim omnia abſurda ſunt, ſed nec qualitate differre poſſunt. Nullam enim in eas poſteriorem paſſionem cadere poſſibile eſt: at numeris aiunt poſteriùs ineſſe qualitatem, quàm quantitatem. Adde quòd nec ab vno hoc eis continget, nec à binario: illud enim non eſt C quale; hic verò quantum quale. Cur enim ea quæ ſunt, multa ſint, hæc natura eſt cauſa.

Quòd ſi modo aliquo ſe res aliter habet, id initio potiſſimùm dicendum erat: explicandáque vnitatis differentia, præcipuè quidem cùm ineſſe neceſſe ſit; ſin minùs, quam dicant? ac ſi ideæ ſunt numeri, perſpicuum eſt, neutro modo fieri poſſe vt vel vnitates omnes inter ſe communicabiles ſint, nec incommunicabiles.

D Neque verò vt alij quidam de numeris loquuntur, rectè dicitur. Sunt autem hi quicunque ideas quidem eſſe putant, nec ſimpliciter nec vt numeros *quoſdam exiſtentes: mathematica verò eſſe, & numeros primos eſſe eorum quæ ſunt, ipſumque vnũ eſſe eorũ principium. Abſur

*Vide Græca aliter habentia.

ἄτοπον γὰρ, τὸ ἓν μὲν εἶναί τι πρῶτον τῶν ἑνῶν, ὥσπερ ἐκεῖνοί φασι· δυάδα δὲ τῶν δυάδων μὴ, μηδὲ τριάδα τῶν τριάδων. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου πάντα ἐστίν. εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει τὰ περὶ τὸν ἀριθμὸν, καὶ θήσει τις εἶναι τὸν μαθηματικὸν μόνον, οὐκ ἔστι τὸ ἓν ἀρχή. ἀνάγκη γὰρ διαφέρειν τὸ ἓν τὸ τοιοῦτο τῶν ἄλλων μονάδων. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ δυάδα τινὰ πρώτην τῶν δυάδων. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς τοὺς ἐφεξῆς. εἰ δέ ἐστι τὸ ἓν ἀρχὴ, ἀνάγκη μᾶλλον, ὥσπερ Πλάτων ἔλεγεν, ἔχειν τὰ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς, καὶ εἶναί τινα πρώτην δυάδα καὶ τριάδα, καὶ οὐ συμβλητοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς πρὸς ἀλλήλους. ἂν δ' αὖ πάλιν τις θῇ ταῦτα, εἴρηται ὅτι ἀδύνατα πολλὰ συμβαίνει. ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη γε, ἢ ἐκείνως, ἢ οὕτως ἔχειν. ὥστ' εἰ μηδετέρως, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο εἶναι τὸν ἀριθμὸν χωριστόν. φανερὸν δ' ἐκ τούτων, καὶ ὅτι χείριστα λέγεται ὁ τρίτος τρόπος, τὸ εἶναι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν, τὸν τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν. ἀνάγκη γὰρ εἰς μίαν δόξαν συμβαίνειν δύο ἁμαρτίας. οὔτε γὰρ μαθηματικὸν ἀριθμὸν ἐνδέχεται τοῦτον εἶναι τὸν τρόπον, ἀλλ' ἰδίας ὑποθέσεις ὑποθέμενον, ἀνάγκη μηκύνειν, ὅσα τε τοῖς ὡς εἴδη τὸν ἀριθμὸν λέγουσι συμβαίνει, καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον λέγειν. ὁ δὲ τῶν Πυθαγορείων τρόπος, τῇ μὲν ἐλάττους δυσχερείας ἔχει τῶν πρότερον εἰρημένων, τῇ δὲ ἰδίας ἑτέρας. τὸ μὲν γὰρ μὴ χωριστὸν ποιεῖν τὸν ἀριθμὸν, ἀφαιρεῖται πολλὰ τῶν ἀδυνάτων. τὸ δὲ τὰ σώματα ἐξ ἀριθμῶν εἶναι συγκείμενα, καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον εἶναι μαθηματικὸν, ἀδύνατον ἐστίν. οὔτε γὰρ ἄτομα μεγέθη λέγειν ἀληθές.

εἰθ'

A *Abſurdum enim eſſe, vnum quidem eſſe vnorum principium (vt illi aiunt) binarium verò binariorum non item, nec ternariorum ternarium. Eiuſdem enim rationis eſſe omnia.*

Si ergo quæ de numero tractantur, ita ſe habent, ſolúmque mathematicum aliquis eſſe ponat, non erit vtique principium vnum ipſum. Neceſſe enim eſſet, vt tale vnum ab alijs vnitatibus differret. Quod ſi verum eſt, neceſſe quoque eſt, binarium quendam primum
B *binariorum eſſe; eodémque modo rem habere in cæteris deinceps numeris. Quòd ſi vnum ipſum principium eſt, neceſſe eſt potiùs, vt ea quæ de numeris tractantur, ita habeant, vt Plato dicebat, atque eſſe primum quemdam binarium & ternarium, nec numeros eſſe inter communicabiles. Si quis verò rurſus hæc ponat; iam diximus, multa quæ fieri nequeunt, inde effici. Atqui neceſſe eſt, rem aut hoc aut illo modo ſe habere.*
C *Quare ſi neutro modo, nec numerus ſeparatus eſſe poterit.*

Ex his autem perſpicuum eſt, peſſimè induci tertium modum, eundem ſcilicet eſſe ſpecierum numerum atque mathematicum. Eſt enim neceſſe, vt in vnam opinionem duo errores concurrant. Nam nec mathematicus numerus hoc modo eſſe poteſt, ſed qui priuatas ſuppoſitiones conſtituat, neceſſe eſt prolixum eſſe; & quæcumque eueniunt iis qui numerum vt ſpecies eſſe
D *aſſerunt, hæc etiam concedere coguntur.*

Modus autem Pythagoreorum, partim pauciores difficultates, quæ priùs allatæ ſunt, partim alias proprias & peculiares habet. Nam numerũ facere haud ſeparatũ, multa tollit, quæ fieri nõ poſſunt. Corpora verò ex numeris conſtare, & hunc numerũ eſſe mathematicũ, ex iis eſt, quæ fieri nequeunt. Neque enim verum eſt, indiuiſibiles magnitudines aſſerere.

Adde

A εἶθ᾽ ὅτι μάλιστα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ αἵ γε μονάδες μέγεθος ἔχουσι. μέγεθος δὲ ἐξ ἀδιαιρέτων συγκεῖσθαι πῶς δυνατόν; ἀλλὰ μὴν, ὁ γὰρ ἀριθμητικὸς ἀριθμὸς, μοναδικός ἐστιν, ἐκεῖνοι δὲ τὸν ἀριθμὸν, τὰ ὄντα λέγουσι. τὰ γοῦν θεωρήματα προσάπτουσι τοῖς σώμασιν ὡς ἐξ ἐκείνων ὄντων τῶν ἀριθμῶν. ἔτι τοίνυν ἀνάγκη μὲν, εἴπερ ἐστὶν ἀριθμὸς, τῶν ὄντων τι καθ᾽ αὐτὸ τούτων εἶναί τινα τῶν εἰρημένων τρόπων, οὐθένα δὲ τούτων ἐνδέχεται. Φανερὸν οὖν ὡς οὐκ ἔστιν ἀριθμοῦ τις τοιαύτη φύσις, οἵαν κατασκευάζουσιν οἱ χωριστὸν ποιοῦντες αὐτόν. ἔτι πότερον ἑκάστη μονὰς ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων ἐστὶν, ἢ ἡ μὲν ἐκ τοῦ μικροῦ, ἡ δὲ ἐκ τοῦ μεγάλου; εἰ μὲν δὴ οὕτως, οὔτε ἐκ πάντων τῶν στοιχείων ἕκαστον, οὔτε ἀδιάφοροι αἱ μονάδες. ἐν τῇ μὲν γὰρ τὸ μέγα, ἐν τῇ δὲ τὸ μικρὸν ὑπάρχει ἐναντίον τῇ φύσει ὄν. ἔτι αἱ ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ πῶς; μία γὰρ περιττή. ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἴσως αὐτὸ τὸ ἓν ποιοῦσιν ἐν τῷ περιττῷ μέσον. εἰ δὲ ἑκατέρα τῶν μονάδων ἐξ ἀμφοτέρων ἐστὶν ἰσασθέντων, ἡ δυὰς πῶς ἔσται μία τις οὖσα φύσις ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ; ἢ τί διοίσει τῆς μονάδος; ἔτι προτέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος. ἀναιρουμένης γὰρ, ἀναιρεῖται ἡ δυάς. ἰδέαν οὖν ἰδέας ἀναγκαῖον αὐτὴν εἶναι προτέραν οὖσαν ἰδέας, καὶ γεγονέναι προτέραν ἐκ τινοσοῦν. ἡ γὰρ ἀόριστος δυὰς, δυοποιὸς ἦν. ἔτι ἀνάγκη, ἤτοι ἄπειρον εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἢ πεπερασμένον. χωριστὸν γὰρ ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν. ὥστε οὐχ οἷόν τε μὴ οὐχὶ τούτων θάτερον ὑπάρχειν. ὅτι μὲν τοίνυν ἄπειρον οὐκ ἐνδέχεται, δῆλον. οὔτε γὰρ περιττὸς ὁ ἄπειρός ἐστιν, οὔτε ἄρτιος.

A *Adde quòd vt quàm maximè hoc modo ſe res habeat; certè vnitates magnitudinem non habent. Magnitudinem verò ex indiuiſibilibus componi, quonam modo fieri poteſt?*

Atqui arithmeticus numerus, monadicus eſt; illi verò ea quæ ſunt, numerum eſſe dicunt. Sic enim theoremata corporibus accommodant, quaſi ex ipſis, numeris conſtent. Quòd ſi neceſſe eſt, ſi numerus quidem eſt aliquid eorum quæ ſunt à rebus ſeiuncta, eſſe illum aliquo modo eorum, qui B *propoſiti ſunt; neque vllus eorum eſſe poteſt; non dubium eſt, quin nulla ſit talis numeri natura, qualem aſſerunt ij qui eum ſeparatum faciunt.*

Præterea conſtátne vnaquæque vnitas ex magno & paruo æquatis inter ſe, an hoc quidem ex magno, illa ex paruo? Si igitur ſic res habet, neque ex elementis omnibus vnumquodque exiſtit, neque vnitates indifferentes ſunt: in hac enim magnum, in illa paruum ineſt, quod naturæ aduerſa- C *tur.*

Præterea quæ ipſo ternario ſunt, quonammodo ſunt? Vna enim ſuperuacanea eſt. Verùm hac fortaſſe de cauſa vnum ipſum in impare medium faciunt: ſi verò vtraque vnitas ex vtraque exæquata conſtat, quonam pacto binarius vna quædam natura cùm ſit, ex magno & paruo conſtabit? aut qua ratione ab vnitate differet?

Præterea neceſſe eſt, aut finitum eſſe numerum aut infinitum: ſeparatum D *enim numerum faciunt. Igitur fieri non poteſt quin horum alterum ſit. Et quidem infinitum eſſe nō poſſe haud dubium eſt. Infinitus enim nec par eſt, nec impar.*

gene

ἡ γὰρ γένεσις τῶν ἀριθμῶν, ἢ περιττοῦ ἀριθμοῦ, ἢ ἀρτίου ἐστὶν ἀεί· ὡδὶ μὲν τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄρτιον πίπτοντος, περιττός· ὡδὶ δὲ τῆς μὲν δυάδος ἐμπιπτούσης, ὁ ἀφ' ἑνὸς διπλασιαζόμενος· ὡδὶ δὲ τῶν περιττῶν, ὁ ἄλλος ἄρτιος. ἔτι εἰ πᾶσα ἰδέα τινός, οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἰδέαι, καὶ ὁ ἄπειρος ἔσται ἰδέα τινός, ἢ τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἄλλου τινός. καίτοι οὔτε κατὰ τὴν θέσιν ἐνδέχεται, οὔτε κατὰ τὸν λόγον. τάττουσι δὲ οὕτω τὰς ἰδέας. εἰ δὲ πεπερασμένος, μέχρι πόσου; τοῦτο γὰρ δεῖ λέγεσθαι, οὐ μόνον ὅτι, ἀλλὰ καὶ διότι. ἀλλὰ μὴν εἰ μέχρι τῆς δεκάδος ὁ ἀριθμός, ὥσπερ τινές φασι, πρῶτον μὲν ταχὺ ἐπιλείψει τὰ εἴδη· οἷον εἰ ἔστιν ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, τίς ἔσται ἀριθμὸς αὐτόϊππος; αὐτὸ γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς, μέχρι δεκάδος. ἀνάγκη δὴ τῶν ἐν τούτοις ἀριθμῶν τινὰς εἶναι. οὐσίαι γὰρ καὶ ἰδέαι οὗτοι· ἀλλ' ὅμως ἐπιλείψει· τὰ τοῦ ζῴου γὰρ ἤδη ὑπάρξει. ἅμα δὲ δῆλον, ὅτι εἰ οὕτως ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, καὶ αἱ ἄλλαι τριάδες. ὅμοιαι γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀριθμοῖς. ὥστε ἄπειροι ἔσονται ἄνθρωποι. εἰ μὲν ἰδέα ἑκάστη τριάς, αὐτοέκαστος ἂν ἄνθρωπος· εἰ δὲ μή, ἀλλ' ἄνθρωποί γε. καὶ εἰ μέρος ὁ ἐλάττων τοῦ μείζονος, ὁ ἐκ τῶν συμβλητῶν μονάδων, τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ. εἰ δὴ ἡ τετρὰς αὕτη ἰδέα τινός ἐστιν, οἷον ἵππου ἢ λευκοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἔσται μέρος ἵππου, εἰ δυὰς ὁ ἄνθρωπος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τῆς μὲν δεκάδος εἶναι ἰδέαν, ἑνδεκάδος δὲ μή, μηδὲ τῶν ἐχομένων ἀριθμῶν. ἔτι δὲ καὶ ἔστι καὶ γίνεται ἔνια καὶ ὧν εἴδη οὐκ ἔστιν. ὥστε διὰ τί οὐ κἀκείνων εἴδη ἐστίν; οὐκ ἄρα αἴτια τὰ εἴδη ἐστίν.

A *generatio enim numerorum aut imparis numeri, aut paris eſt ſemper. Cùm enim hoc modo vnum in parem cadit, impar efficitur; cùm autem illo modo cadit binarius, is oritur qui ab vno duplicatur; cùm verò alio modo impares, alius par procreatur. Illud adde, ſi omnis idea alicuius eſt idea; numeri autem ideæ ſunt; infinitus numerus erit alicuius idea ſiue ſenſibilium ſiue alicuius rei alterius; quanquam neque ex eo quod ponitur, id ſequatur, neque ex ratione; veruntamen hoc pacto ideas conſtituunt.*

B *Si verò finitus eſt numerus, quouſque tandem? hoc enim dicendum eſt, non ſolùm eſſe, ſed etiā propter quid ſit. Quòd ſi ad denarium vſque numerus excreſcit, vt quidam dicunt, primùm quidem breui admodum deficient ſpecies, veluti ſi ternarius eſt ipſe homo, quis nam erit numerus .... ad denarium vſque eſſe ponitur. Neceſſe igitur eſt, quoſdam numeros in his eſſe, cùm hi ſubſtantiæ ac ideæ ſint, ſed tamen deficient, quòd animalis ſpecies ſint.*

C *Simul autem illud perſpicuum eſt, ſi hoc modo ternarius eſt ipſe homo, alios quoque ternarios fore: ſimiles enim ſunt qui in eiſdem ſunt numeris. Ita infiniti erunt homines. Ac ſi vnus quiſque ternarius idea eſt, vnus quiſque etiam eſt ipſe homo; ſin minùs, certè homines. Itémque ſi minor numerus pars eſt maioris, qui conſtat ex communicabilibus vnitatibus, quæ ſunt in eodem numero; ſi quaternarius ipſe, idea alicuius eſt, veluti* D *equi, aut albi, homo erit pars equi, ſi binarius homo eſt.*

Abſurdum quoque illud eſt denarij eſſe ideam, non item vndenarij, ſequentiúmque numerorum.

Præterea & ſunt & fiunt quædam quorum ſpecies non ſunt. Qua de cauſa igitur & illorum non ſunt ſpecies? Non ergo ſpecies cauſæ ſunt.

ἔτι *Præ*

ἔτι ἄτοπον εἰ ὁ ἀριθμὸς ὁ μέχρι τῆς δε- A
κάδος, μᾶλλόν τι ὂν καὶ εἶδος αὐτῆς τῆς δεκάδος. καίτοι τοῦ μὲν οὐκ ἔστι γένεσις ὡς ἑνός, τῆς δ' ἔστί. πειρῶνται δ' ὡς τοῦ μέχρι τῆς δεκάδος τελείου ὄντος ἀριθμοῦ. γεννῶσι γοῦν τὰ ἑπόμενα, οἷον τὸ κενόν, ἀναλογίαν, τὸ περιττόν, τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα ἐντὸς τῆς δεκάδος. τὰ μὲν γὰρ ταῖς ἀρχαῖς ἀποδιδόασιν, οἷον κίνησιν, στάσιν, ἀγαθόν, κακόν. τὰ δ' ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς. διὸ τὸ ἓν τὸ B
περιττόν. εἰ γὰρ ἐν τῇ τριάδι, πῶς ἡ πεντὰς περιττόν; ἔτι τὰ μεγέθη καὶ ὅσα τοιαῦτα, μέχρι πόσου; οἷον ἡ πρώτη γραμμὴ ἄτομος, εἶτα δυάς, εἶτα καὶ ταῦτα μέχρι δεκάδος. ἔτι εἰ ἔστι χωριστὸς ὁ ἀριθμός, ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον πρότερον τὸ ἓν, ἢ ἡ τριὰς καὶ ἡ δυάς. ᾗ μὲν δὴ σύνθετος ὁ ἀριθμός, τὸ ἕν. ᾗ δὲ τὸ καθόλου πρότερον καὶ τὸ εἶδος, ὁ ἀριθμός. ἑκάστη C
γὰρ τῶν μονάδων μόριον τοῦ ἀριθμοῦ ὡς ὕλη, ὁ δ' ὡς εἶδος. καὶ ἔστι μὲν ὡς ἡ ὀρθὴ προτέρα τῆς ὀξείας, ὅτι ὥρισται καὶ τῷ λόγῳ· ἔστι δ' ὡς ἡ ὀξεῖα, ὅτι μέρος, καὶ εἰς ταύτην διαιρεῖται. ὡς μὲν δὴ ὕλη ἡ ὀξεῖα, καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ ἡ μονάς, πρότερον. ὡς δὲ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν οὐσίαν τὴν κατὰ τὸν λόγον, ἡ ὀρθὴ καὶ τὸ ὅλον τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους. D
ἐγγύτερον γὰρ τοῦ εἴδους καὶ οὗ ὁ λόγος, ἄμφω· γενέσει δ' ὕστερον. πῶς οὖν ἀρχὴ τὸ ἕν, ὅτι οὐ διαιρετόν φασιν, ἀλλὰ ἀδιαίρετον, καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ ἐπὶ μέρους, καὶ τὸ στοιχεῖον· ἀλλὰ τρόπον ἄλλον· τὸ μὲν κατὰ λόγον, τὸ δὲ κατὰ χρόνον. ποτέρως οὖν τὸ ἓν ἀρχή; ὥσπερ γὰρ εἴρηται καὶ ἡ ὀρθὴ τῆς ὀξείας, καὶ αὕτη ἐκείνης δοκεῖ προτέρα εἶναι, καὶ ἑκατέρα μία.

Præterea abſurdum eſt, denarij quidem ideam eſſe, ſi numerus qui ad denarium vſque eſt, magis aliquid ſit, & ſpecies ipſius denarij; tametſi huius quidem generatio tanquã vnius non ſit, illius autem ſit. Conãtur autẽ id facere quaſi is qui ad denarium eſt, perfectus ſit. Generant autem ea quę ſequũtur, vt vacuum, proportionem, impar, & alia huiuſmodi intra denarium. Alia enim principiis attribuunt, vt motum, ſtatum, bonum & malum; alia numeris. Quocirca vnum impar eſt. Si enim in ternario, quomodo quinarius impar?

*Præterea magnitudines & alia huiuſmodi, quouſque * quanta? vt prima indiuiſibilis, deinde binarius, tum hæc etiam vſque ad denarium.* * quanti.

Præterea ſi numerus ſeparatus eſt, quærat aliquis, ſitne prius vnum, an ternarius & binarius. Quatenus certè numerus compoſitus eſt, vnum eſt prius: quatenus verò vniuerſale & ſpecies, prior eſt numerus. Vnaquaque enim vnitatum numeri pars eſt tanquam materia; ille verò tanquam ſpecies eſt. Eſtque modo quodam rectus angulus acuto prior, quia & in ratione definiente ponatur: modo autem alio acutus, quòd pars ſit, & in eum fiat diuiſio. Itaque elementum, acutus angulus, & vnitas quatenus materiæ rationem ſubeunt, priora ſunt: rectus autem angulus ac totum quod ex materia & forma conſtat, quatenus ad ſpeciem rationẽmque ſubſtantiæ pertinent: propinquiùs enim ad ſpeciem, & id cuius eſt ratio ſpectat vtrumque ſimul, tametſi eſt generatione poſterius.

Quo igitur modò vnum ipſum principium eſt? quod indiuiſibile ſit, vt aiunt. Atqui indiuiſibile etiam eſt & vniuerſale, & particulare, & elementum; ſed alio modo, illud quidem ratione; hoc verò tempore. Vtro igitur modo vnum ipſum principium eſt? Namque vt dictum eſt & rectus acuto, & hic illo prior videtur eſſe, & vterque vnus eſt.

ἀμφοτέρως δὴ ποιοῦσι τὸ ἓν ἀρχήν, ἔστι δ' ἀδύνατον. τὸ μὲν γὰρ ὡς εἶδος καὶ ἡ οὐσία, τὸ δ' ὡς μέρος καὶ ὡς ὕλη. ἔστι γάρ πως ἓν ἑκάτερον, τῇ μὲν ἀληθείᾳ, δυνάμει· εἴ γε ὁ ἀριθμὸς ἕν τι, καὶ μὴ ὡς σωρός, ἀλλ' ἕτερον ἐξ ἑτέρων μονάδων, ὥσπερ φασίν· ἐντελεχείᾳ δ' οὐκ ἔστι μονὰς ἑκατέρα. αἴτιον δὲ τῆς συμβαινούσης ἁμαρτίας, ὅτι ἅμα ἐκ τῶν μαθημάτων ἐθήρευον, καὶ ἐκ τῶν λόγων τῶν καθόλου. ὥστ' ἐξ ἐκείνων μὲν ὡς στιγμὴν τὸ ἓν καὶ τὴν ἀρχὴν ἔθηκαν. ἡ γὰρ μονὰς στιγμὴ ἄθετός ἐστι. καθάπερ οὖν καὶ ἕτεροί τινες, ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τὰ ὄντα συνετίθεσαν καὶ οὗτοι. ὥστε γίγνεται ἡ μονὰς ὕλη τῶν ἀριθμῶν, καὶ ἅμα προτέρα τῆς δυάδος, πάλιν δ' ὑστέρα, ὡς ὅλου τινὸς καὶ ἑνός, καὶ εἴδους τῆς δυάδος οὔσης. διὰ δὲ τὸ καθόλου ζητεῖν τὸ κατηγορούμενον ἕν, καὶ οὕτως ὡς μέρος ἔλεγον, ταῦτα δ' ἅμα τῷ αὐτῷ ἀδύνατον ὑπάρχειν. εἰ δὲ τὸ ἓν αὐτὸ δεῖ μόνον ἄθετον εἶναι (οὐθενὶ γὰρ διαφέρει, ἢ ὅτι ἀρχή, καὶ ἡ μὲν δυὰς διαιρετή, ἡ δὲ μονὰς οὔ) ὁμοιοτέρα ἂν εἴη τῷ ἑνὶ αὐτῷ ἡ μονάς. εἰ δ' ἡ μονάς, κἀκεῖνο τῇ μονάδι ἢ τῇ δυάδι. ὥστε προτέρα ἂν εἴη ἑκατέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος. οὔ φασι δέ. γεννῶσι γοῦν τὴν δυάδα πρῶτον. ἔτι εἰ ἔστιν ἡ δυὰς ἕν τι αὐτὴ καὶ ἡ τριὰς αὐτή, ἄμφω δυάς. ἐκ τίνος οὖν αὕτη ἡ δυάς;

A *Vtroque igitur modo vnum ipſum principium faciunt, at fieri non poteſt. Illud enim vt forma & ſubſtantia, hoc autem vt pars & materia eſt. Eſt enim vnum quodammodo vtrumque, re quidem vera, poteſtate (ſi numerus quidem vnum quid eſt, non vt aceruus, ſed aliud ex aliis vnitatibus, vt dicunt) actu autem vnitas ipſa, vtrumque non eſt.*

Cauſa verò erroris, qui accidit, ea eſt, quia ſimul ex mathematicis conſi- B *derationibus, & ex vniuerſalibus rationibus hæc venabantur. Itaque ex illis vnum ipſum & principium vt punctum eſſe poſuerunt. Vnitas enim punctum ſine poſitione eſt. Quemadmodum igitur alij quidam, ſic etiam hi ex minimo ea quæ ſunt, compoſuerunt. Itaque vnitas numerorum materia efficitur, eſtque ſimul prior binario, rurſúſque poſterior, quaſi binarius totum quiddam ſit, & vnum, ac ſpecies. Quia verò prædicatum vnum quærebant, quod vniuersè* C *diceretur, hoc etiam modo vt partem illud eſſe aſſerebant. At hæc ſimul eidem conuenire nequeunt. Quòd ſi vnum ipſum ſine poſitione tantummodo eſſe oportet (nulla enim ratione differt, niſi quòd principium eſt, & binarius quidem diuiſibilis, vnitas non item) ſimilior vtique erit ipſi vni vnitas, quàm binarius. Si autem vnitas vni, & illud vnitati ſimilius ſit quàm binario, prior erit vtique binario vtraque vni-* D *tas, quod tamen haud concedunt. Primò enim binarium generant. Præterea ſi binarius ipſe vnum quid eſt, & ipſe etiam ternarius, vterque ſanè binarius erit. Ex quo igitur hic binarius erit?*

Κεφάλαιον θ'.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, καὶ ἐπεὶ ἁφὴ μὲν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, τὸ δ' ἐφεξῆς, ὅσων μή ἐστι μεταξὺ μονάδων, οἷον τῶν ἐν τῇ δυάδι, ἢ τῇ τριάδι, πότερον ἐφεξῆς τῷ ἑνὶ αὐτῷ, ἢ οὔ. καὶ πότερον ἡ δυὰς προτέρα τῶν ἐφεξῆς, ἢ τῶν μονάδων ὁποτερασοῦν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ὑστέρων γενῶν τοῦ ἀριθμοῦ συμβαίνει τὰ δυσχερῆ, γραμμῆς τε καὶ ἐπιπέδου καὶ σώματος. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ποιοῦσιν· οἷον ἐκ μακροῦ μὲν καὶ βραχέος, τὰ μήκη· πλάτεος δὲ καὶ στενοῦ, τὰ ἐπίπεδα· ἐκ βάθεος δὲ καὶ ταπεινοῦ τοὺς ὄγκους. ταῦτα δέ ἐστιν εἴδη τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ. τὴν δὲ κατὰ τὸ ἓν ἀρχήν, ἄλλοι ἄλλως τιθέασι τῶν τοιούτων. καὶ ἐν τούτοις δὲ μυρία φαίνεται τά τε ἀδύνατα καὶ τὰ πλασματώδη, καὶ τὰ ὑπεναντία πᾶσι τοῖς εὐλόγοις. ἀπολελυμένα τε γὰρ ἀλλήλων συμβαίνει, εἰ μὴ συνακολουθοῦσι καὶ αἱ ἀρχαί. ὥστε εἶναι τὸ πλατὺ καὶ στενόν, καὶ μακρὸν καὶ βραχύ. εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ ἐπίπεδον γραμμή, καὶ τὸ στερεὸν, ἐπίπεδον. ἔτι δὲ γωνίαι καὶ σχήματα καὶ τὰ τοιαῦτα πῶς ἀποδοθήσεται; ταὐτό τε συμβαίνει τοῖς περὶ τὸν ἀριθμόν. ταῦτα γὰρ πάθη μεγέθους ἐστίν· ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων τὸ μέγεθος, ὥσπερ οὐδ' ἐξ εὐθέος καὶ καμπύλου τὸ μῆκος, οὐδ' ἐκ λείου καὶ τραχέος τὰ στερεά. πάντων δὲ κοινὸν τούτων, ὅπερ ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν ὡς γενῶν συμβαίνει διαπορεῖν, ὅταν τις θῇ τὰ καθόλου, πότερον τὸ ζῷον αὐτὸ ἐν τῷ ζώῳ, ἢ ἕτερον αὐτοῦ ζώου.

CAP. IX.

QVærat autem quis, cùm tactus quidem non ſit in numeris, illud autem quod deinceps vocamus, ſit in iis omnibus vnitatibus, quæ medium aliquod interiectum non habent, veluti in binario, aut ternario: Vtrùm illa deinceps ſint ipſius vnius comparatione, an non. Et vtrùm binarius prior B *ſit iis quæ deinceps ſequuntur, an quibuſuis vnitatibus. Quæ eædem difficultates de generibus iis quæ numero poſteriora ſunt, vt de linea, plano, corpore, accidunt.*

Quidam enim ex magni & parui ſpeciebus (veluti ex longo & breui) faciunt longitudines; ex lato autem & anguſto, plana; moles verò ex alto & humili. Hæc autem ſunt magni & parui ſpecies. Principium autem quod in ratione vnius poſitum eſt, alij ex his ali- C *ter faciunt. Atque in his etiam infinita pene apparent, & impoſſibilia, & commentitia, & quæ omnibus iis quæ rationi conſentanea ſunt, aduerſantur. Diſſoluentur enim à ſe mutuò, niſi etiam ipſa principia conſequantur, ita vt ſit latum & anguſtum, longum & breue. At ſi hoc detur, planum erit linea, & ſolidum planum.*

Anguli etiam & figuræ, & quæ ſunt huiuſmodi, quonam modo aſſignabuntur? idémque accidit iis quæ ad nume- D *rum pertinent. hæc enim magnitudinis affectiones ſunt, non ex his magnitudo conſtat, quemadmodum neque ex recto & obliquo longitudo, neque ex læui & aſpero ſolida.*

His autem omnibus commune eſt, id quod in ijs ſpeciebus quæ vt generis ſunt, dubitari conſueuit: cùm quis vniuerſalia ponit, nũ animal ipſum in animali ſit, an aliud quicquam ipſius animalis.

τούτου γὰρ μὴ χωριστοῦ μὲν ὄντος, A
οὐδεμίαν ποιήσει ἀπορίαν· χωριστοῦ
δὲ, ὥσπερ οἱ ταῦτα λέγοντες φασι,
τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν ἀριθμῶν, οὐ ῥᾴ-
διον διαλῦσαι εἰ μὴ ῥᾴδιον δεῖ
λέγειν τὸ ἀδύνατον. ὅταν γὰρ νοῇ τις
ἐν τῇ δυάδι τὸ ἓν, καὶ ὅλως ἐν
ἀριθμῷ πότερον αὐτὸ νοεῖ τι, ἢ ἕτε-
ρον; οἱ μὲν οὖν τὰ μεγέθη γεννῶσιν ἐκ
τῆς τοιαύτης ὕλης, ἕτεροι δὲ ἐκ τῆς
στιγμῆς· ἡ δὲ στιγμὴ αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι B
οὐχ ἓν, ἀλλ᾽ οἷον τὸ ἓν, καὶ ἄλλης
ὕλης, οἵας τὸ πλῆθος, ἀλλ᾽ οὐ πλή-
θους· περὶ ὧν οὐδὲν ἧττον συμβαίνει
τὰ αὐτὰ ἀπορεῖν. εἰ μὲν γὰρ μία ἡ ὕλη,
ταὐτὸ γραμμὴ, καὶ ἐπίπεδον καὶ
στερεόν. ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν, τὸ αὐτὸ
καὶ ἓν ἔσται εἰ δὲ πλείους αἱ ὕλαι, καὶ
ἑτέρα μὲν γραμμῆς, ἑτέρα δὲ τοῦ ἐπι-
πέδου, καὶ ἄλλη τοῦ στερεοῦ, ἤτοι ἀκο-
λουθοῦσιν ἀλλήλαις, ἢ οὔ. ὥστε ταὐτὰ C
συμβήσεται καὶ οὕτως. ἢ γὰρ οὐχ ἕξει
τὸ ἐπίπεδον γραμμὴν, ἢ ἔσται γραμ-
μή. ἔτι πῶς μὲν ἐνδέχεται εἶναι ἐκ
τοῦ ἑνὸς καὶ πλήθους, τὸν ἀριθμὸν,
οὐδὲν ἐπιχειρεῖται. ὅπως δ᾽ οὖν λέ-
γουσι, ταὐτὰ συμβαίνει δυσχερῆ ἅ-
περ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ ἑνὸς, καὶ ἐκ τῆς
δυάδος τῆς ἀορίστου. ὁ μὲν γὰρ ἐκ
τοῦ κατηγορουμένου καθόλου γεννᾷ
τὸν ἀριθμὸν, καὶ οὐ τινὸς πλήθους. D
ὁ δ᾽ ἔκ τινος πλήθους, τοῦ πρώτου
δέ. τὴν γὰρ δυάδα πρῶτόν τι εἶναι
πλῆθος. ὥστε διαφέρει οὐθὲν, ὡς
εἰπεῖν· ἀλλ᾽ αἱ ἀπορίαι αὗται ἀκο-
λουθήσουσι, μῖξις, ἢ θέσις ἢ κράσις,
ἢ γένεσις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. μάλιστα
δ᾽ ἄν τις ἐπιζητήσειεν, εἰ μία ἑκάστη
μονὰς, ἐκ τίνος ἐστίν. οὐ γάρ δὴ αὐτό γε
τὸ ἓν, ἑκάστη. ἀνάγκη δὲ ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ εἶναι καὶ πλήθους, ἢ μορίου τοῦ πλήθους.

A *Hoc enim ſi ſeparatum non eſt, nullam difficultatem exhibebit: ſin autem ſeparatum (quemadmodum aſſerunt qui hæc ponunt) vno ac numeris ſeiunctis, haud facilis eſt ſolutio. Quòd ſi facilis non eſt, dicere oportet, quidnam impoſſibile accidat. Cùm enim quis in binario, & omnino in numero vnum intelligit, intelligitne idem aliquid, an aliud?*

Ac nonnulli quidem magnitudines ex huiuſmodi materia generant; alij ex puncto (punctum autem non ex eis B *videtur vnum eſſe ſed quaſi vnum) & ex alia materia, qualis eſt multitudo, ſed non ex multitudine; de quibus non minùs eadem quæri poſſunt. Nam ſi vna eſt materia, idem erunt linea, planum, & ſolidum: ex eiſdem enim vnum atque idem erit. Si autem plures materiæ, aliáque eſt lineæ, alia plani, alia ſolidi; aut alia aliam ſequitur, aut minimè. Quare hoc etiam modo eadem euenient. Aut enim planum non habebit lineam, aut linea erit.*

Iam quonam pacto numerus ex vno & multitudine conſtare poſſit, nequaquam oſtendere conantur. Quomodo autem cumque dicant, eædem difficultates ſe offerunt, quæ apud eos qui ex vno & binario indefinito conſtare volunt. Quidam enim ex vniuerſali prædicato numerum generat; non ex aliqua multitudine. Alius verò ex aliqua multitudine, ſed prima tamen: binarium enim primam quandam eſſe multitudinem. Ita fit vt nihil ſit diſcriminis (vt ita dicam) ſed futurum eſt, vt eadem difficultates ſequantur, miſtio, aut ſitus, aut temperamentum, aut generatio, & quæ via alia huiuſmodi.

Maximè autem quærat aliquis, ſi vna eſt vnitas, ex quonam ſit. Neque enim profectò vna quæque vnũ ipſum eſt. Neceſſe igitur eſt, vt ſit ex vno ipſo & multitudine aut parte multitudinis.

τὸ

τὸ μὲν οὖν πλῆθός τι εἶναι φάναι τὴν μονάδα, ἀδύνατον, ἀδιαίρετόν γ' οὖσαν· τὸ δ' ἐκ μορίου ἄλλας ἔχει πολλὰς δυσχερείας. ἀδιαίρετόν τε γὰρ ἕκαστον ἀναγκαῖον εἶναι τῶν μορίων, ἢ πλῆθος εἶναι καὶ τὴν μονάδα διαιρετήν, καὶ μὴ στοιχεῖον εἶναι τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος· ἡ γὰρ μονὰς ἑκάστη οὐκ ἐκ πλήθους καὶ ἑνός. ἔτι οὐθὲν ἄλλο ποιεῖ ὁ λέγων τοῦτο ἀλλ' ἢ ἀριθμὸν ἕτερον. τὸ γὰρ πλῆθος ἀδιαιρέτων ἐστὶν ἀριθμός. ἔτι ζητητέον καὶ περὶ τοὺς οὕτω λέγοντας, πότερον ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς, ἢ πεπερασμένος· ὑπῆρχε γὰρ, ὡς ἔοικε, καὶ πεπερασμένον πλῆθος, ἐξ οὗ αἱ πεπερασμέναι μονάδες καὶ τοῦ ἑνός ἐστί τε ἕτερον αὐτὸ πλῆθος, καὶ πλῆθος ἄπειρον. ποῖον οὖν πλῆθος καὶ στοιχεῖόν ἐστι τὸ ἕν; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ στιγμῆς ἄν τις ζητήσειε καὶ τοῦ στοιχείου, ἐξ οὗ ποιοῦσι τὰ μεγέθη. οὐ γὰρ μία γε μόνον στιγμή ἐστιν αὕτη. τῶν γοῦν ἄλλων στιγμῶν ἑκάστη ἐκ τίνος; οὐ γὰρ δὴ ἔκ γε διαστήματός τινος, καὶ αὐτῆς στιγμῆς. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μόρια ἀδιαίρετα ἐνδέχεται τὰ τοῦ διαστήματος εἶναι μόρια, ὥσπερ τοῦ πλήθους ἐξ ὧν αἱ μονάδες. ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς, ἐξ ἀδιαιρέτων σύγκειται· τὰ δὲ μεγέθη, οὔ. πάντα δὴ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα φανερὸν ποιεῖ, ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μεγέθη χωριστά. ἔτι δὲ τὸ διαφωνεῖν τοὺς πρώτους περὶ τῶν ἀριθμῶν, σημεῖον, ὅτι τὰ πράγματα ταῦτα οὐκ ὄντα ἀληθῆ, παρέχει τὴν ταραχὴν αὐτοῖς. οἱ μὲν γὰρ τὰ μαθηματικὰ μόνον ποιοῦντες παρὰ τὰ αἰσθητὰ, ὁρῶντες τὴν περὶ τὰ εἴδη δυσχέρειαν καὶ πλάσιν, ἀπέ-

A *Ac vnitatem eſſe multitudinem aliquam, dici nullo modo poteſt, cùm ſit indiuiſibilis: Eſſe autem ex parte, plures alias habet difficultates. Indiuiſibilem enim eſſe vnam quanque partium, aut multitudinem eſſe, neceſſe eſt, & vnitatem eſſe diuiſibilem; neque elementum eſſe vnum ipſum ipſámue multitudinem: neque enim vnaquæque vnitas ex multitudine & vno conſtat. Præterea qui hoc dicit, nihil aliud quàm alium facit numerum. Ipſa* B *enim indiuiſibilium multitudo, numerus eſt.*

Quærendum quoque eſt ab iis qui hoc dicunt, vtrùm numerus infinitus ſit, an finitus. Erat enim, vt videbatur, finita etiam multitudo, ex qua & vno finitæ vnitates conſtabant; aliúdque eſt multitudo ipſa, atque infinita multitudo. Quænam igitur multitudo elementúmque vnum ipſum eſt? Eodem modo & de puncto quærat aliquis, & de elemento ex quo magnitudines fa- C *ciunt. Neque enim hoc vnum tantummodo eſt punctum. Vnumquodque enim aliorum punctorum, ex quonam erit? Non enim profectò ex dimenſione aliqua, ipſóque puncto: Sed nec dimenſionis partes, indiuiſibiles partes eſſe poſſunt, quemadmodum multitudinis, ex quibus vnitates exiſtunt. Numerus enim ex indiuiſibilibus compoſitus eſt, non item magnitudines. Quæ omnia profectò; & alia huiuſ-* D *modi planè oſtendunt, fieri non poſſe, vt numerus & magnitudines ſeparata ſint.*

Præterea quòd Primi de numeris diſſenſerint, ſignum eſt, haſce res, vt quæ veræ non ſint, eis perturbationem attuliſſe. Nam qui Mathematica tantùm in ſenſibilibus ponunt, cùm difficultatem fictionémque idearũ cernerent, ab

ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ εἰδητικοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τὸν μαθηματικὸν ἐποίησαν. οἱ δὲ τὰ εἴδη βουλόμενοι ἅμα καὶ ἀριθμοὺς ποιεῖν, οὐχ ὁρῶντες δὲ εἰ τὰς ἀρχάς τις ταύτας θήσεται, πῶς ἔσται ὁ μαθηματικὸς ἀριθμὸς παρὰ τὸν εἰδητικὸν, τὸν αὐτὸν εἰδητικὸν καὶ μαθηματικὸν ἐποίησαν ἀριθμὸν τῷ λόγῳ. ἐπεὶ ἔργῳ γε ἀνῄρηται ὁ μαθηματικός. ἰδίας γὰρ καὶ οὐ μαθηματικὰς ὑποθέσεις λέγουσιν. ὁ δὲ πρῶτος θέμενος τὰ εἴδη εἶναι, καὶ ἀριθμοὺς, τὰ εἴδη καὶ τὰ μαθηματικὰ εἶναι, εὐλόγως ἐχώρισεν. ὥστε πάντας συμβαίνει κατὰ μέν τι λέγειν ὀρθῶς, ὅλως δ' οὐκ ὀρθῶς. καὶ αὐτοὶ δὲ ὁμολογοῦσιν οὐ ταὐτὰ λέγοντες, ἀλλὰ τὰ ἐναντία. αἴτιον δὲ, ὅτι αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ ἀρχαὶ ψευδεῖς. χαλεπὸν δ' ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων λέγειν καλῶς, κατ' Ἐπίχαρμον ἀρτίως τε γὰρ λέγεται, καὶ εὐθέως φαίνεται οὐ καλῶς ἔχον. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἀριθμῶν ἱκανὰ τὰ διηπορημένα καὶ διωρισμένα. μᾶλλον γὰρ ἂν ἐκ πλειόνων ἔτι πεισθείη τις πεπεισμένος. περὶ δὲ τὸ πεισθῆναι μὴ πεπεισμένος, οὐθὲν μᾶλλον. περὶ δὲ τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ τῶν πρώτων αἰτίων καὶ στοιχείων, ὅσα μὲν λέγουσιν οἱ περὶ μόνης τῆς αἰσθητῆς οὐσίας διορίζοντες, τὰ μὲν ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἴρηται, τὰ δ' οὐκ ἔστι τῆς μεθόδου τῆς νῦν. ὅσα δὲ οἱ φάσκοντες εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς, ἑτέρας οὐσίας, ἐχόμενόν ἐστι θεωρῆσαι τῶν εἰρημένων. ἐπεὶ οὖν λέγουσί τινες τοιαύτας εἶναι τὰς ἰδέας, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, καὶ τὰ τούτων στοιχεῖα τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς, σκεπτέον περὶ τούτων, τί λέγουσι, καὶ πῶς λέγουσιν.

A ab ideali numero diſceſſerunt, mathematicúmque fecerunt. Qui verò ſpecies ſiue ideas, ac numeros ſimul inducere voluerunt, cùm minimè viderent ſi quis hæc principia ponat, quonam pacto futurum ſit, vt mathematicus numerus præter idealē exiſtat; ratione vtique idealem & mathematicum eundem numerum fecerunt. Quia verò re ipſa mathematicus ſublatus eſt, ſuis profectò, non mathematicis ſuppoſitionibus vtuntur. Qui autem primus ſpecies ac numeros B eſſe poſuit, rectè ſpecies & mathematica ſeparauit. Ita factum eſt vt omnes quidem aliqua ex parte rectè dixerint; omnino autem non rectè. Quod ipſi etiam fatentur cùm non eadem ſed contraria dicant. Cauſa verò eſt, quòd eorum ſuppoſitiones ac principia falſa ſint. Difficile eſt autem ex iis quæ non bene habent (vt Epicharmus ait) bene diſſerere. Nam & quamprimum dicitur, & confeſtim non bene ſe habere cernitur. Sed de numeris quidem ſa- C tis ea ſint, quæ diſputata & definita ſunt. Qui enim perſuaſus eſt, magis etiam pluribus perſuadebitur: vt autem is qui perſuaſus non eſt, ad perſuaſionem adducatur, nihil præterea iuuabit.

De primis autem principiis, primiſque cauſis & elementis, quæcunque ij quidem dicunt, qui de ſola ſenſibili ſubſtantia diſſerunt, partim in libris de natura dicta ſunt, partim non D ſunt huius diſciplinę. Quæcunque autem ij dicunt, qui alias ſubſtantias eſſe volunt, præter eas quæ ſenſibus ſubiectæ ſunt, his conſequens eſt vt conſideremus.

Cùm igitur quidam tales eſſe & ideas & numeros affirment, eorúmque elementa entium elementa & principia eſſe velint; quid de his dicant, & quo pacto loquantur, diſquirendum eſt.

οἱ μὲν οὖν ἀριθμοὺς ποιοῦντες μόνον, καὶ τούτους μαθηματικοὺς, ὕστερον ἐπισκεπτέοι. τῶν δὲ τὰς ἰδέας λεγόντων, ἅμα τόν τε τρόπον θεάσαιτ' ἄν τις, καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν περὶ αὐτῶν. ἅμα γὰρ καθόλου τέως οὐσίας ποιοῦσι τὰς ἰδέας, καὶ πάλιν ὡς χωριστὰς καὶ τῶν καθ' ἕκαστον. ταῦτα δ' ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, διηπόρηται πρότερον. αἴτιον δὲ τοῦ συνάψαι ταῦτα εἰς ταὐτὸν τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας καθόλου, ὅτι τοῖς αἰσθητοῖς οὐ τὰς οὐσίας ἐποίουν. τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καθέκαστα ῥεῖν ἐνόμιζον, καὶ μένειν οὐδὲν αὐτῶν· τὸ δὲ καθόλου παρὰ ταῦτα εἶναί τε, καὶ ἕτερόν τι εἶναι. τοῦτο δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, ἐκίνησε μὲν Σωκράτης διὰ τοὺς ὁρισμούς· οὐ μὴν ἐχώρισέ γε τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ τοῦτο ὀρθῶς ἐνόησεν οὐ χωρίσας. δηλοῖ δὲ ἐκ τῶν ἔργων. ἄνευ μὲν γὰρ τῶν καθόλου, οὐκ ἔστιν ἐπιστήμην λαβεῖν. τὸ δὲ χωρίζειν, αἴτιον τῶν συμβαινόντων δυσχερῶν περὶ τὰς ἰδέας ἐστίν. οἱ δ' ὡς ἀναγκαῖον εἴπερ ἔσονταί τινες οὐσίαι παρὰ τὰς αἰσθητὰς καὶ ῥεούσας, χωριστὰς εἶναι· ἄλλας μὲν οὐκ εἶχον, ταύτας δὲ τὰς καθόλου λεγομένας ἐξέθεσαν· ὥστε συμβαίνει σχεδὸν τὰς αὐτὰς φύσεις εἶναι τὰς καθόλου καὶ τὰς καθέκαστον. αὕτη μὲν οὖν αὐτὴ καθ' αὑτὴν εἴη τις ἂν δυσχέρεια τῶν εἰρημένων.

A *Ac iij quidem qui numeros tantùm & hos Mathematicos faciunt, poſt examinandi ſunt. Eorum autem qui ideas inducunt, ſimul & modus facilè videri poteſt, & dubitatio, quæ de eis exiſtit. Simul enim & vt ſubſtantias, vniuerſales faciunt ideas; & rurſus vt ſeparatas à ſingularibus; at hæc fieri non poſſe, ſuperiùs diſputatum eſt.*

Cauſa verò, cur iij qui ideas vniuerſales ponunt, iſta in eodem coniun- B *xerint, ea fuit, quòd ſubſtantias non eaſdem atque ſenſibiles facerent. Ac ſingularia quidem quæ in ſenſibilibus exiſtunt, fluere, neque eorum quicquam manere; ipſum autem vniuerſale præter ea & eſſe, & aliud quiddam exiſtimabant. Quod quidem Socrates, vt ſuperiùs dicebamus, propter definitiones exiſtimauit; nec tamen illud à ſingularibus ſeparauit; atque in eo rectè ſenſit, quòd non ſeiunxerit, idque ex rebus ipſis apertum eſt. Neque* C *enim ſine vniuerſalibus ſcientia accipi poteſt: quod autem ea ſeiungit, cauſa eſt earum difficultatum, quæ ex ideis oriuntur.*

Quidam verò, quaſi neceſſe ſit, ſi futuræ ſunt ſubſtantiæ quædam præter eas quæ & ſentiuntur & fluunt, ſeparatas eſſe, cùm alias quidem non haberent, eas quæ vniuerſales dicuntur, induxerunt. Itaque ferè accidit, vt eædem ſint naturæ vniuerſales & ſin- D *gulares. Atque hæc ipſa per ſe difficultas quædam ſit earum rerum, quæ expoſitæ ſunt.*

CAPVT

A

Κεφάλαιον ι΄.

Ὃ δὲ καὶ τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας ἔχει τινὰ ἀπορίαν καὶ τοῖς μὴ λέγουσιν, καὶ κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐλέχθη πρότερον, λέγομεν νῦν. εἰ μὲν γάρ τις μὴ θήσει τὰς οὐσίας εἶναι κεχωρισμένας, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ὡς λέγεται τὰ καθέκαστα τῶν ὄντων, ἀναιρήσει τὴν οὐσίαν ὡς βουλόμεθα λέγειν. ἂν δέ τις θῇ τὰς οὐσίας χωριστὰς, πῶς θήσει τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν; εἰ μὲν γὰρ καθέκαστον, καὶ μὴ καθόλου, τοσαῦτα ἔσται τὰ ὄντα, ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, καὶ οὐκ ἐπιστητὰ τὰ στοιχεῖα· ἔστωσαν γὰρ αἱ μὲν ἐν τῇ φωνῇ συλλαβαὶ, οὐσίαι, τὰ δὲ στοιχεῖα αὐτῶν, στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν· ἀνάγκη δὴ τὸ βα εἶναι, καὶ ἑκάστην τῶν συλλαβῶν μίαν, εἴπερ μὴ καθόλου, καὶ τῷ εἴδει αἱ αὐταὶ, ἀλλὰ μία ἑκάστη τῷ ἀριθμῷ, καὶ τόδε τι, καὶ μὴ ὁμώνυμον· ἔτι δ' αὐτὸ ὅ ἐστιν, ἓν ἕκαστον τιθέασιν. ἐὰν δ' αἱ συλλαβαὶ, οὕτω καὶ ἐξ ὧν εἰσιν. οὐκ ἔσται ἄρα πλείω ἄλφα ἑνός. οὐδὲ τῶν ἄλλων στοιχείων οὐθὲν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅνπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων συλλαβῶν ἡ αὐτὴ ἄλλη καὶ ἄλλη· ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐκ ἔσται παρὰ τὰ στοιχεῖα ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ μόνον τὰ στοιχεῖα. ἔτι οὐδ' ἐπιστητὰ τὰ στοιχεῖα. οὐ γὰρ καθόλου. ἡ δ' ἐπιστήμη τῶν καθόλου. δῆλον δ' ἐκ τῶν ἀποδείξεων καὶ τῶν ὁρισμῶν. οὐ γὰρ γίνεται συλλογισμὸς, ὅτι τόδε τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς, εἰ μὴ πᾶν δύο ὀρθαί· οὐδ' ὅτι ὁδὶ ὁ ἄνθρωπος ζῷον, εἰ μὴ πᾶς ἄνθρωπος ζῷον.

ἀλλὰ

CAPVT X.

QVod autem & apud eos qui ideas eſſe dicunt, & eos qui non dicunt, dubitationem aliquam habet, & ſuperius circa exordia in dubitationibus dictum eſt; nunc exponamus. Nam ſi quis ſubſtantias ſeparatas eſſe non ponat, ſed eo modo quo entia ſingularia dicuntur; B *tollet vtique ſubſtantiam, eo modo quo dicere volumus. Si quis autem ponat ſeparatas ſubſtantias, quonam modo earum elementa & principia ponet? Si enim ſingulare non vniuerſale ſit elementum, tot erunt entia quot elementa, neque elementa ſub ſcientiam cadent. Sint enim ſubſtantiæ eæ Syllabæ quæ ſunt in voce; earum autem elementa, ſubſtantiarum elementa: neceſſe igitur eſt B. A. eſſe, & vnamquamque Syllabarum vnam, ſi non vniuerſales quidem ſint* C *& ſpecie eædem, ſed vna quaque vna numero, & hoc aliquid, nec eodem nomine comprehenſæ. Præterea ipſum quod vnumquodque eſt, vnum ponunt: quòd ſi Syllabæ ſic ſe habent, ita & ea ex quibus conſtant. Non erunt igitur plura A quàm vnum; nec vllum aliorum elementorum eadem ratione, qua nec aliarum Syllabarum eadem eſt alia atque alia. At ſi hoc eſt, non erunt præter elementa alia entia, ſed ſola elementa; neque etiam elementa ſub ſcientiam ca-* D *dent. Neque enim vniuerſalia erunt, cùm tamen ſcientia ſit vniuerſalium. Id quod ex demonſtrationibus & definitibus perſpicuum eſt. Non enim Syllogiſmo concluditur hunc triangulum eſſe duobus rectis parem, niſi omnis triangulus ſit duo recti; neque hunc hominem eſſe animal, niſi omnis homo ſit animal.*

Quòd

ἀλλὰ μὴν εἴ γε καθόλου αἱ ἀρχαὶ, ἢ καὶ αἱ ἐκ τούτων οὐσίαι αἱ καθόλου, ἔσται μὴ οὐσία πρότερον οὐσίας. τὸ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ οὐσία· τὸ δὲ στοιχεῖον καὶ ἡ ἀρχὴ, καθόλου. πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον καὶ ἡ ἀρχὴ, ὧν ἀρχὴ καὶ στοιχεῖόν ἐστιν. ταῦτά τε δὴ πάντα συμβαίνει εὐλόγως, ὅταν ἐκ στοιχείων τε ποιῶσι τὰς ἰδέας, καὶ παρὰ τὰς τὸ αὐτὸ εἶδος ἐχούσας ἰδέας καὶ οὐσίας, ἕν τι ἀξιῶσιν εἶναι κεχωρισμένον. εἰ δὲ μηθὲν κωλύει ὥσπερ ἐπὶ τῶν τῆς φωνῆς στοιχείων, πολλὰ εἶναι τὰ α καὶ τὰ β, καὶ μηθὲν εἶναι παρὰ τὰ πολλὰ αὐτόαλφα, καὶ αὐτοβῆτα, ἔσονται ἕνεκά γε τούτου ἄπειροι αἱ ὅμοιαι συλλαβαί. τὸ δὲ τὴν ἐπιστήμην εἶναι καθόλου πᾶσαν, ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς καθόλου εἶναι, καὶ μὴ οὐσίας κεχωρισμένας, ἔχει μάλιστ᾽ ἀπορίαν τῶν λεχθέντων. οὐ μὴν ἀλλὰ ἔστι μὲν ὡς ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ἔστι δ᾽ ὡς οὐκ ἀληθές. ἡ γὰρ ἐπιστήμη, ὥσπερ καὶ τὸ ἐπίστασθαι, διττόν. ὧν τὸ μὲν δύναμις, τὸ δὲ ἐνέργεια. ἡ μὲν οὖν δύναμις, ὡς ὕλη τοῦ καθόλου οὖσα καὶ ἀόριστος, τοῦ καθόλου καὶ ἀορίστου ἐστίν. ἡ δ᾽ ἐνέργεια ὡρισμένη, καὶ ὡρισμένου τόδε τι οὖσα τοῦδέ τινος. ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ὄψις τὸ καθόλου χρῶμα ὁρᾷ, ὅτι τόδε τὸ χρῶμα, ὃ ὁρᾷ, χρῶμά ἐστι· καὶ ὃ θεωρεῖ ὁ γραμματικὸς, τόδε τὸ ἄλφα, ἄλφα· ἐπεὶ εἰ ἀνάγκη τὰς ἀρχὰς καθόλου εἶναι, ἀνάγκη καὶ τὰ ἐκ τούτων καθόλου, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔσται χωριστὸν οὐθὲν, οὐδ᾽ οὐσία. ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἔστι μὲν ὡς ἐπιστήμη καθόλου, ἔστι δ᾽ ὡς οὔ.

A *Quòd ſi principia ſint vniuerſalia, aut etiam vniuerſales ſint eæ ſubſtantiæ, quæ ex iis conſtant; id quod ſubſtantia non eſt, ſubſtantia prius erit. Vniuerſale enim ſubſtantia non eſt, elementum autem & principium vniuerſale eſt: at elementum & principium prius eſt iis quorum principium & elementum eſt. Atque hæc omnia meritò eueniunt, cùm ex elementis ideas faciunt, & præter eas ideas & ſubſtantias, quæ eandem habent ſpeciem, vnum quippiam ſeparatum eſſe* B *cenſent. Si verò nihil prohibet quemadmodum in vocis elementis multa A eſſe B, nihilque eſſe præter multa ipſa A & ipſa B; erunt vtique hac de cauſa infinitæ ſyllabæ ſimiles.*

Illud autem omnem ſcientiam eſſe vniuerſalium, vt ſit neceſſe principia quoque eorum quæ ſunt, vniuerſalia eſſe, nec ſeparatas ſubſtantias, præ iis quæ dicta ſunt, dubitationem habet maximè. Quod tamen partim verum eſt, partim non eſt. Scientia enim quemadmodum & ipſum C *ſcire, duobus modis dicitur, quorum aliud potentia eſt, aliud actus. Potentia igitur cùm ſit ipſius vniuerſalis materia & indefinita, vniuerſalis & indefiniti eſt; actus autem definitus, definiti etiam eſt, cùm hocce ſit huiuſce. Sed tamen aſpectus per accidens colorem vniuerſalem videt, quia hic color quem videt, color eſt; & hoc A quod Grammaticus cernit, A eſt. Nam ſi neceſſe eſt principia eſſe vniuerſalia; ea etiam quæ ex iis conſtant, vniuerſalia ſint neceſſe eſt, quemadmo-* D *dum in demonſtrationibus accidit. Quòd ſi hoc ita habet, nihil erit ſeparatum, ne ſubſtantia quidem. Sed illud conſtat, modo quodam ſcientiam eſſe rei vniuerſalis, modo verò alio, non eſſe.*

Non colligitur immediatè quicquam particulare ex vtraque vniuerſali ſumptione.

<table>
<tr>
<td>

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Ν.

Κεφάλαιον α΄.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῆς οὐσίας ταύτης εἰρήσθω τοσαῦτα. πάντες δὲ ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς ἐναντίας, ὥσπερ ἐν τοῖς φυσικοῖς· καὶ περὶ τὰς ἀκινήτους οὐσίας B ὁμοίως. εἰ δὴ τῆς τῶν πάντων ἀρχῆς μὴ ἐνδέχεται πρότερόν τι εἶναι, ἀδύνατον ἂν εἴη τὴν ἀρχὴν ἕτερόν τι οὖσαν, εἶναι ἀρχήν· οἷον εἴ τις λέγοι λευκὸν ἀρχὴν εἶναι, οὐχ ᾗ ἕτερον, ἀλλ᾽ ᾗ λευκόν· εἶναι μέντοι καθ᾽ ὑποκειμένου, καὶ ἕτερόν τι ὂν, λευκὸν εἶναι. ἐκεῖνο γὰρ πρότερον ἔσται. ἀλλὰ μὴν γίγνεται πάντα ἐξ ἐναντίων ὡς ὑποκειμένου τινός. ἀνάγκη ἄρα C μάλιστα ἐν τοῖς ἐναντίοις τοῦθ᾽ ὑπάρχειν. ἀεὶ ἄρα πάντα τὰ ἐναντία καθ᾽ ὑποκειμένου, καὶ οὐθὲν χωριστόν· ἀλλ᾽ ὥσπερ καὶ φαίνεται, οὐθὲν οὐσία ἐναντίον. καὶ ὁ λόγος μαρτυρεῖ. οὐθὲν ἄρα τῶν ἐναντίων, κυρίως ἀρχὴ πάντων, ἀλλ᾽ ἑτέρα. οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ποιοῦσιν ὕλην, οἱ μὲν τῷ ἑνὶ, τῷ ἴσῳ τὸ ἄνισον, ὡς τοῦτο τὴν D τοῦ πλήθους οὖσαν φύσιν· οἱ δὲ τῷ ἑνὶ τὸ πλῆθος. γεννῶνται γάρ οἱ ἀριθμοὶ τοῖς μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἀνίσου δυάδος τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ, τῷ δ᾽ ἐκ τοῦ πλήθους, ὑπὸ τῆς τοῦ ἑνὸς δὲ οὐσίας ἀμφοῖν. καὶ γὰρ ὁ τὸ ἄνισον καὶ ἓν λέγων τὰ στοιχεῖα, τὸ δ᾽ ἄνισον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ δυάδα, ὡς

</td>
<td>

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM LIBER XIIII.

CAPVT I.

DE hac igitur ſubſtantia hactenus dictum ſit. Omnes autem contraria principia faciunt, quemadmodum in naturalibus, æquè etiam in immobilibus ſubſtantiis. Quòd ſi omnium principio prius aliquid eſſe non poteſt, impoſsibile certè fuerit, principium quod aliquid aliud ſit, eſſe principium; veluti ſiquis dicat, album eſſe principium, non quatenus aliud, ſed quatenus album; eſſe tamen de ſubiecto prædicabile; & aliquid aliud cùm ſit, album eſſe, illud prius erit.

Atqui omnia fiunt ex contrariis, vt quodam ſubiecto. Neceſſe eſt igitur, hoc in contrariis maximè ineſſe. Semper igitur contraria omnia de ſubiecto dicuntur, nullúmque ſeparari poteſt. At quemadmodum & apparet, & ratio teſtatur, nihil eſt ſubſtantiæ contrarium. Nullum igitur contrarium, propriè principium eſt omnium, ſed alia. Quidam autem alterum contrariorum materiam faciunt; alij quidem vni, nempe pari, diſpar ſubiiciunt, quaſi hoc multitudinis natura ſit; alij vni multitudinem. Generantur enim numeri, quorundam ſententia, ex inæquali binario magni & parui; cuiuſdam verò opinione, ex multitudine; vt autem vtriſque placet, ex vnius ſubſtantia. Qui enim inæquale & vnum, elementa eſſe dicit; inæquale autem magni & parui binarium; quaſi

</td>
</tr>
</table>

ὡς ἓν ὄντα ἄνισον καὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγει, καὶ οὐ διορίζει ὅτι λόγῳ, ἀριθμῷ δ' οὔ. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς ἀρχὰς ἃ στοιχεῖα καλοῦσιν, οὐ καλῶς ἀποδιδόασιν· οἱ μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγοντες μετὰ τοῦ ἑνὸς, τρία ταῦτα στοιχεῖα τῶν ἀριθμῶν, τὰ μὲν δύο, ὕλην, τὸ δ' ἓν, τὴν μορφήν· οἱ δὲ τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον, ὅτι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, μεγέθους οἰκειότερα τὴν φύσιν· οἱ δὲ B τὸ καθόλου μᾶλλον ἐπὶ τούτων τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον. διαφέρει τούτων οὐθὲν ὡς εἰπεῖν, πρὸς ἔνια τῶν συμβαινόντων, ἀλλὰ πρὸς τὰς λογικὰς μόνον δυσχερείας ἃς φυλάττονται, διὰ τὸ καὶ αὐτοὶ λογικὰς φέρειν τὰς ἀποδείξεις. πλὴν τοῦ αὐτοῦ γε λόγου ἐστὶ, τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον εἶναι ἀρχὰς, ἀλλὰ μὴ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, C καὶ τὸν ἀριθμὸν πρότερον, τῆς δυάδος, ἐκ τῶν στοιχείων. καθόλου γὰρ ἀμφότερα μᾶλλόν ἐστι· νῦν δὲ τὸ μὲν λέγουσιν, τὸ δ' οὐ λέγουσιν. οἱ δὲ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸ ἓν ἀντιθέασιν, οἱ δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἕν. εἰ δέ ἐστιν (ὥσπερ βούλονται) τὰ ὄντα ἐξ ἐναντίων, τῷ δὲ ἑνὶ ἢ οὐθὲν ἐναντίον, ἢ εἴπερ ἄρα μέλλει, τὸ πλῆθος· τὸ δ' ἄνισον, τῷ ἴσῳ. καὶ τὸ ἕτερον, τῷ ταὐτῷ, καὶ τὸ ἄλλο ταὐτῷ, D μάλιστα μὲν οἱ τὸ ἓν τῷ πλήθει ἀντιτιθέντες, ἔχονταί τινος δόξης· οὐ μὴν οὐδ' οὗτοι ἱκανῶς. ἔσται γὰρ τὸ ἓν ὀλίγον. πλῆθος μὲν γὰρ ὀλιγότητι, τὸ δὲ πολὺ τῷ ὀλίγῳ ἀντίκειται. τὸ δὲ ἓν, ὅτι μέτρον σημαίνει, φανερόν. καὶ ἐν παντί ἐστί τι ἕτερον ὑποκείμενον. οἷον ἐν ἁρμονίᾳ δίεσις. ἐν δὲ μεγέθει δάκτυλος ἢ πούς, ἤ τι τοιοῦτον· ἐν δὲ ῥυθμοῖς βάσις, ἢ συλλαβή. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν βάρει,

A *quaſi vnum ſint, inæquale, & magnum, ac paruum ſignificat; nec declarat ratione quidem eſſe, numero autem non eſſe.*

Sed nec principia, quæ elementa vocant, rectè tradunt: alij quidem, cùm dicunt, magnum & paruum cum vno, tria hæc, elementa numerorum eſſe; duo quidem, materiam, vnum autem formam; alij verò, cùm multum & paucum; quòd magnum & paruum natura ſua magis propria ſint magnitudinis. Quidam etiam, cùm id quod in his magis vniuerſale eſt, excedens nimirum & exceſſum. Nihil autem horum refert (vt ſic dicam) ad quædam, quæ ſequuntur; ſed tantùm ad Logicas difficultates, quas obſeruant, quòd ipſi etiam Logicas demonſtrationes afferant. Niſi quòd eiuſdem rationis eſt excedens & id quod excedatur, eſſe principia, non item magnum & paruum, & numerum binario priorem ex elementis eſſe. Vtraque enim magis vniuerſalia ſunt: nunc autem illud dicunt, hoc non dicunt. Quidam autem alterum & aliud vni opponunt; alij multitudinem & vnum inter ſe. Quòd ſi ea quæ ſunt, ex contrariis conſtant (vt volunt) vni nihil eſt contrarium, aut ſi fortè ſit, multitudine: inæquale autem æquali, & diuerſum eidem: etiam aliud eidem erit contrarium.

Atque ij quidem maximè, qui vnum multitudini opponunt, quadam opinione nituntur; nec ij tamen ſatisfaciunt. Hoc enim modo ipſum vnum erit paucum; multitudo enim paucitati, multũ autem pauco opponitur.

Ipſum verò vnum menſuram ſignificare, perſpicuum eſt, & in omnibus aliquid aliud eſſe ſubiectum, veluti in concentu dieſis, in magnitudine digitus aut pes, aut aliquid huiuſmodi; in rythmis gradus aut ſyllaba: ſimiliter in pondere

ἀριθμὸς τις ὡρισμένος ἐστί. καὶ κατὰ πάντων δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν μὲν τοῖς ποιοῖς ποιόν τι· ἐν δὲ τοῖς ποσοῖς, ποσόν τι ἀδιαίρετον. τὸ γὰρ μέτρον, τὸ μὲν κατὰ τὸ εἶδος, τὸ δὲ πρὸς τὴν αἴσθησιν, ὡς οὐκ ὄντος τινὸς καθ' ἑαυτὸ οὐσίας· καὶ τοῦτο κατὰ λόγον. σημαίνει γὰρ τὸ ἓν, ὅτι μέτρον πλήθους τινός· καὶ ὁ ἀριθμὸς, ὅτι πλῆθος μεμετρημένον, καὶ πλῆθος μέτρων· διὸ καὶ εὐλόγως οὐκ ἔστι τὸ ἓν ἀριθμός. οὐδὲ γὰρ τὸ μέτρον μέτρα, ἀλλ' ἀρχὴ καὶ τὸ μέτρον, καὶ τὸ ἕν. δεῖ δὲ ἀεὶ τὸ αὐτό τι ὑπάρχειν πᾶσι, τὸ μέτρον. οἷον εἰ ἵππος, τὸ μέτρον, ἵππους· καὶ εἰ ἄνθρωπος, ἀνθρώπους. εἰ δ' ἄνθρωπος, καὶ ἵππος, καὶ θεὸς, καὶ ζῷον, ἴσως καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔσται ζῷα. εἰ δ' ἄνθρωπος, καὶ λευκὸς, καὶ βαδίζων, ἥκιστα μὲν ἀριθμὸς τούτων διὰ τὸ ταὐτῷ πάντα ὑπάρχειν καὶ ἑνὶ κατὰ τὸν ἀριθμόν. ὅμως δὲ γενῶν ἔσται ἀριθμὸς ὁ τούτων, ἤ τινος ἄλλης τοιαύτης προσηγορίας. οἱ δὲ τὸ ἄνισον ὡς ἕν τι, τὴν δυάδα δὲ ἀόριστον ποιοῦντες μεγάλου καὶ μικροῦ, πόρρω λίαν τῶν δοκούντων καὶ δυνατῶν λέγουσι. πάθη τε γὰρ ταῦτα, καὶ συμβεβηκότα μᾶλλον, ἢ ὑποκείμενα τοῖς ἀριθμοῖς καὶ τοῖς μεγέθεσίν ἐστι. τὸ γὰρ πολὺ καὶ ὀλίγον, ἀριθμοῦ· καὶ μέγα καὶ μικρὸν, μεγέθους, ὥσπερ ἄρτιον καὶ περιττὸν, καὶ λεῖον καὶ τραχὺ, καὶ εὐθὺ, καὶ καμπύλον. ἔτι δὲ πρὸς ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ πρός τι ἀνάγκη εἶναι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τὸ δὲ πρός τι, πάντων ἥκιστα φύσις τις ἢ οὐσία τῶν κατηγοριῶν ἐστί. καὶ ὑστέρα τοῦ ποιοῦ, καὶ τοῦ ποσοῦ. καὶ πάθος τι τοῦ ποσοῦ τὸ πρός τι ὡς προελέχθη, ἀλλ' οὐχ ὕλη ἤ τι ἕτερον.

A *pondus aliquod definitum eſt; eodémque modo res habet in omnibus, in qualitatibus qualitas quædam, in quantitatibus quædam indiuiſibilis quantitas. Menſura enim alia ſpecie, alia ſenſu eſt indiuiſibilis, quaſi non ſit aliqua per ſe ſubſtantia: quod rationi conſentaneum eſt. Significat enim vnius vocabulum multitudinis alicuius menſuram; numeri autem nomen multitudinem menſura comprehenſam, & menſurarum multitudinem. Quocirca cum* B *ratione accidit vt vnum ipſum numerus non ſit; neque enim menſurarum menſura eſt, ſed & menſura & vnum ipſum principium ſunt.*

Semper autem menſura idem aliquid ſit in omnibus oportet, vt ſi equus menſura eſt, equi; ſi homo, homines. Quòd ſi homo & equus, & Deus, & animal, fortaſſis etiam eorum numerus erit animalia. Si autem homo & albus, & ambulans; minimè quidem numerus eorum erit, propterea quòd vni C *& eidem numero omnia conueniunt; tametſi generum erit numerus, aut alicuius alterius ſimilis appellationis.*

Qui verò inæquale vt vnum quid, binarium autem indefinitum & magno & paruo faciunt, longè admodum ab iis quæ vera videntur, tum ab iis quæ fieri poſſunt, aberrant. Hæc enim affectiones potiùs & accidentia ſunt numerorum, & magnitudinum, quàm ſubiecta; paucum numeri; magnum, multum quidem & paruum, magnitu- D *dinis: quemadmodum par & impar, læue & aſperum, rectum & curuum.*

Ad hunc etiam errorem acceſſit quòd neceſſe eſt, magnũ & paruum, & omnia huiuſmodi, ad aliquid eſſe; at id quod ad aliquid eſt, ex omnibus prædicamentis minimè aliqua natura eſt aut ſubſtantia, éſtque & qualitate & quantitate poſterior, quædámque affectio quãtitatis (vt dictum eſt) non materia aut aliquid aliud; quod

καὶ τῷ

καὶ τῷ ὅλως κοινῷ πρός τι, καὶ τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ καὶ εἴδεσιν. οὐθὲν γάρ ἐστιν, οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν, οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, οὔτε ὅλως πρός τι, ὃ οὐχ ἕτερόν τι ὂν, πολὺ ἢ ὀλίγον, ἢ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ πρός τι ἐστί. σημεῖον δ' ὅτι ἥκιστα οὐσία τις καὶ ὄν τι τὸ πρός τι, τὸ μόνον μὴ εἶναι γένεσιν αὐτοῦ, μηδὲ φθορὰν μηδὲ κίνησιν, ὥσπερ κατὰ ποσὸν αὔξησις καὶ φθίσις, κατὰ τὸ ποιὸν ἀλλοίωσις, κατὰ τόπον φορὰ, κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ ἁπλῶς γένεσις καὶ φθορὰ, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ πρός τι. ἄνευ γὰρ τοῦ κινηθῆναι, ὁτὲ μὲν μεῖζον, ὁτὲ δὲ ἔλασσον ἢ ἴσον ἔσται θατέρου κινηθέντος κατὰ τὸ ποσόν. ἀνάγκη τε ἑκάστου ὕλην εἶναι, τὸ δυνάμει τοιοῦτον· ὥστε καὶ οὐσίας. τὸ δὲ πρός τι, οὔτε δυνάμει οὐσία, οὔτε ἐνεργείᾳ. ἄτοπον οὖν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ οὐσίας μὴ οὐσίαν ποιεῖν στοιχεῖον καὶ πρότερον. ὕστερον γὰρ πᾶσαι αἱ κατηγορίαι. ἔτι δὲ τὰ στοιχεῖα, οὐ κατηγορεῖται καθ' ὧν στοιχεῖα. τὸ δὲ πολὺ καὶ ὀλίγον καὶ χωρὶς καὶ ἅμα κατηγορεῖται τοῦ ἀριθμοῦ· καὶ τὸ μακρὸν καὶ τὸ βραχὺ γραμμῆς, καὶ ἐπίπεδόν ἐστι καὶ πλατὺ καὶ στενόν. εἰ δὲ δὴ καὶ ἔστι τι πλῆθος, ὧν τὸ μὲν ἀεὶ ὀλίγον, οἷον ἡ δυάς. εἰ γὰρ πολὺ, τὸ ἓν ἂν ὀλίγον εἴη. κἂν πολὺ ἁπλῶς εἴη, οἷον ἡ δεκὰς πολύ· καὶ εἰ ταύτης μή ἐστι πλεῖον ἢ τὰ μύρια, πῶς οὖν ἔσται οὕτως ἐξ ὀλίγου καὶ πολλοῦ ὁ ἀριθμός; ἢ γὰρ ἄμφω ἔδει κατηγορεῖσθαι, ἢ μηδέτερον· νῦν δὲ ἕτερον μόνον κατηγορεῖται.

A *quod & omnino communi generi eorum quæ ad aliquid ſunt, & partibus eius ac ſpeciebus conueniat. Nihil enim magnum eſt, aut paruum, multúmue aut paucum, neque omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud cùm ſit, vt multum aut paucum, aut magnum, aut paruum, aut alio modo ad aliquid referatur. Quòd autem id quod ad aliquid eſt, minimè omnium ſit ſubſtantia quædam aut ens aliquod, eo ſigno intelligitur, quòd in eo ſolo nec ſit generatio nec corruptio,*
B *nec verò motus, quemadmodum in quantitate accretio & decretio; in qualitate, alteratio; in loco, loci mutatio; in ſubſtantia generatio ſimpliciter & corruptio; non item in eo quod eſt ad aliquid. Nam etſi res non moueatur, interdum tamen maior interdum minor aut æqualis, re altera in quantitate mutata. Neceſſe quoque eſt, cuiuſque rei materiã eſſe potentia tale quid quale futurum eſt; quare & ſubſtantiæ. Id autem quod*
C *ad aliquid eſt, nec poteſtate ſubſtantia eſt, neque actu. Abſurdum igitur aut potiùs impoſſibile eſt id quod ſubſtantia non eſt, ſubſtantiæ elementum facere, & quod ea prius ſit; poſteriora enim ſunt prædicamenta omnia.*

Accedit quòd elementa non prædicantur de iis quorum elementa ſunt: multum autem & paucum cùm ſeorſim tum etiam ſimul prædicantur de numero; & longum ac breue de linea; planúmque & latum & anguſtum eſt. Quòd
D *ſiqua multitudo eſt, cui paucum ſemper conueniat, vt binarius: (nam ſi multa ſunt duo, vnum profectò pauca erit) Si etiam aliquid multum ſimpliciter fuerit, vt ſi decem multa dicamus (tameiſi hæc non potiùs multa ſunt quàm decem millia) quonam pacto hic numerus ex multo & pauco conſtabit? Aut enim vtrumque prædicari oportebit, aut neutrum; nunc autem alterum tantùm prædicatur.*

Vt videlicet denarius dicatur multum ſimpliciter.

CAPVT

A

Κεφάλαιον β'.

Ἁπλῶς δὲ δεῖ σκοπεῖν, ἆρα ἐστὶ δυνατὸν τὰ ἀΐδια ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι· ὕλην γὰρ ἕξει. σύνθετον γὰρ πᾶν τὸ ἐκ στοιχείων. εἰ τοίνυν ἀνάγκη ἐξ οὗ ἐστιν (εἰ καὶ ἀεὶ ἐστι, καὶ εἰ ἐγένετο) ἐκ τούτου γίγνεσθαι· γίνεται δὲ πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος τοῦτο ὃ γίνεται B (οὐ γὰρ ἂν ἐγίγνετο ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, οὐδὲ ἦν) τὸ δὲ δυνατὸν ἐνδέχεται καὶ ἐνεργεῖν καὶ μή, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀεί ἐστιν ὁ ἀριθμὸς, ἢ ὁτιοῦν ἄλλο ὕλην ἔχον, ἐνδέχοιτ' ἂν μὴ εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ μίαν ἡμέραν ἔχον, καὶ τὸ ὁποσαοῦν ἔτη. εἰ δ' οὕτω, καὶ τοσοῦτον χρόνον οὗ μή ἐστι πέρας. οὐκ ἂν τοίνυν εἴη ἀΐδια, εἴπερ μὴ ἀΐδιον τὸ ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι, καθάπερ ἐν C ἄλλοις λόγοις συνέβη πραγματευθῆναι. εἰ δέ ἐστι τὸ λεγόμενον νῦν ἀληθὲς καθόλου, ὅτι οὐδεμία ἐστὶν ἀΐδιος οὐσία, ἐὰν μὴ ᾖ ἐνέργεια, τὰ δὲ στοιχεῖα ὕλη τῆς οὐσίας, οὐδεμιᾶς ἂν εἴη ἀϊδίου οὐσίας στοιχεῖα ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων. εἰσὶ δέ τινες, οἳ δυάδα μὲν ἀόριστον ποιοῦσι τὸ μετὰ τοῦ ἑνὸς στοιχεῖον, τὸ δ' ἄνισον δυσχεραίνουσιν εὐλόγως, διὰ τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα· οἷς D τοσαῦτα μόνον ἀφῄρηται τῶν δυσχερῶν, ὅσα διὰ τὸ ποιεῖν τὸ ἄνισον καὶ τὸ πρός τι στοιχεῖον, ἀναγκαῖα συμβαίνουσι τοῖς λέγουσιν. ὅσα δὲ χωρὶς ταύτης τῆς δόξης, ταῦτα κἀκείνοις ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, ἐάν τε τὸν εἰδητικὸν ἀριθμὸν ἐξ αὐτῶν ποιῶσιν, ἐάν τε τὸν μαθηματικόν. πολλὰ μὲν οὖν τὰ αἴτια τῆς ἐπὶ ταύτας τὰς αἰτίας ἐκτροπῆς, μάλιστα δὲ τὸ ἀπορῆσαι ἀρχαϊκῶς.

CAP. II.

*Omnino autem diſcutiendum eſt, fierine poſſit, vt ſempiterna ex elementis conſtent: materiam enim habebunt. Quicquid enim ex elementis eſt, compoſitum eſt. Si ergo neceſſe eſt, * id ex quo aliquid eſt (ſiue id ſemper ſit, ſiue factum fuerit) ex hoc fieri; quicquid autem fit, ex eo fiat quod poteſtate eſt id quod fit (neque enim fieret aut eſſet ex eo quod eſſe non poteſt) quod autem eſſe poteſt, contingat & actu eſſe, & non eſſe: certè etſi quàm maximè ſemper eſſet numerus, aut quicquid aliud materiam habet; fieri profectò poſſet vt non eſſet; quemadmodum & quod diem vnum habet, & quod annos quantumcunque multos. Quòd ſi res habet; id etiam quod tantum temporis habet, vt eius non ſit extremum. Non igitur ſempiterna erunt; quandoquidem ſempiternum non eſt, quod contingit non eſſe, quemadmodum aliis locis explicatum eſt. Quòd ſi vniuerſè id quod nunc dicimus, verum eſt, nullam, inquam, ſempiternam ſubſtantiam eſſe, ſi actu non ſit; elementa autem materia ſunt ſubſtantiæ; nullius vtique ſempiternæ ſubſtantiæ elementa erunt, ex quibus inſitis compoſita ſit.*

* *Quod ex aliquo eſt.*

Sunt autem nonnulli, qui binarium quidem indefinitum, ſimul cum vno elementum faciant; inæquale autem meritò reiiciant, quòd ea idem ſequantur, quæ fieri nequeunt: quos ea tantùm difficultates non vrgent, quæ iis neceſſariò eueniunt, qui inæquale & id quod ad aliquid eſt, elementum faciunt. Quæcunque verò præter hanc opinionem accidunt, eædem illis eueniant, neceſſe eſt, ſiue idealem numerum, ſiue mathematicum ex iis efficiant.

Ac multa quidem eos impulerunt, vt in has cauſas inciderent; maximè verò vetuſta illa dubitatio: puta

A ἔδοξε γὰρ αὐτοῖς πάντ' ἔσεσθαι ἓν τὰ ὄντα, αὐτὸ τὸ ὄν' εἰ μή τις λύσει, καὶ ὁμόσε βαδιεῖται τῷ Παρμενίδου λόγῳ. οὐ γὰρ μή ποτε τοῦτο οὐδαμῆ εἶναι μὴ ἐόντα. Ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι τὸ μὴ ὂν δεῖξαι ὅτι ἐστίν. οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ ὄντος καὶ ἄλλου τινὸς, τὰ ὄντα ἔσεσθαι, εἰ πολλά ἐστι· καίτοι πρῶτον μὲν, εἰ τὸ ὂν πολλαχῶς, τὸ μὲν γὰρ ὅτι οὐσίαν σημαίνει, τὸ δ' ὅτι ποιὸν, τὸ δ' ὅτι ποσὸν, καὶ τὰς ἄλλας δὴ κατηγορίας. ποῖον οὖν τὰ
B ὄντα πάντα ἓν, εἰ μὴ τὸ μὴ ὂν ἔσται; πότερον αἱ οὐσίαι, ἢ τὰ πάθη; καὶ τὰ ἄλλα δὴ ὁμοίως, ἢ ἅπαντα· καὶ ἔσται ἓν τὸ τόδε καὶ τὸ τοιόνδε, καὶ τὸ τοσόνδε, καὶ τἄλλα ὅσα ἕν τι σημαίνει. ἀλλ' ἄτοπον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ μίαν φύσιν τινὰ γενομένην αἰτίαν εἶναι, καὶ τούτου καὶ ὄντος εἶναι αὐτοῦ ὄντος, τὸ μὲν τόδε εἶναι, τὸ δὲ τοιόνδε, τὸ δὲ το-
C σόνδε, τὸ δὲ πού. ἔπειτα ἐκ ποίου μὴ ὄντος, καὶ ὄντος τὰ ὄντα; πολλαχῶς γὰρ καὶ τὸ μὴ ὂν, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄν· καὶ τὸ μὲν μὴ ἄνθρωπον σημαίνει τὸ μὴ εἶναι τοδί. τὸ δὲ μὴ εὐθὺ, τὸ μὴ εἶναι τοιονδί. τὸ δὲ μὴ τρίπηχυ, τὸ μὴ εἶναι τοσονδί. ἐκ ποίου οὖν ὄντος καὶ μὴ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα; βούλεται μὲν δὴ τὸ ψεῦδος καὶ ταύτην τὴν φύσιν λέγειν τὸ
D οὐκ ὂν, ἐξ οὗ, καὶ τοῦ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα. διὸ καὶ ἐλέγετο, ὅτι δεῖ ψεῦδός τι ὑποθέσθαι, ὥσπερ καὶ οἱ γεωμέτραι, τὸ, ποδιαίαν εἶναι, τὴν μὴ ποδιαίαν. ἀδύνατον δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχειν. οὔτε γὰρ οἱ γεωμέτραι ψεῦδος οὐθὲν ὑποτίθενται (οὐ γὰρ ἐν τῷ συλλογισμῷ ἡ πρότασις) οὔτε ἐκ τοῦ οὕτω μὴ ὄντος τὰ ὄντα γίνεται, οὐδὲ φθείρεται. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν κατὰ τὰς πτώσεις μὴ ὂν, ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις λέγεται,

A *Putabant enim omnia vnum fore, nempe ipſum ens: niſi quis ſoluat, conuenientérque Parmenidis rationi progrediatur. Nunquam enim hoc vllo modo eſſe non ens; ſed neceſſe eſſe oſtendere, non ens, eſſe; hoc enim modo ex ente & aliquo alio entia futura eſſe, ſi multa ſint.*

Atqui primùm quidem ſi ens multis modis dicitur (aliud enim ſubſtantiam ſignificat, aliud qualitatem, aliud quantitatem, & cætera prædicamenta) quodnam quæſo vnum erunt entia omnia, ni-
B *ſi non ens fore confiteamur? Subſtantiane, an paſſiones, & eadem ratione cætera; an non omnia? eritque vnum & id quod eſt hoc, & id quod tale, & id quod quantum, & cætera quæ vnum aliquid ſignificant? At hoc abſurdum eſt, ſeu potiùs impoſſibile, vnam quandam naturam, quæ facta ſit, cauſam eſſe huius entis; eiuſdémque entis aliud eſſe hoc, aliud tale, aliud tantum, aliud vbi.*

Deinde ex quo non ente & ente entia conſtabunt? Namque & non ens multis
C *modis dicitur, quandoquidem & ens ipſum; & aliud quidem non hominem ſignificat, aliud non eſſe hoc, aliud non rectum, aliud non eſſe tale, aliud non tricubitum, aliud non eſſe tantum. Ex quo igitur ente & non ente plura conſtabunt entia? Vult igitur falſum & hanc naturam dicere ipſum non ens, ex quo & ente multa ſunt entia. Qua de cauſa dici ſolebat, oportere falſum aliquid ſupponere, quo pacto Geometræ pedalem eſſe ponunt, quæ pedalis non ſit. Quòd tamen*
D *hæc ita habeant, fieri non poteſt. Neque enim Geometræ falſum quicquam ſupponunt (non eſt enim in ſyllogiſmo propoſito) neque ex hoc pacto non ente entia gignuntur, neque in illud corrumpuntur. Sed quoniam id quod per caſus eſt non ens, æquè atque prædicamenta dicitur; præter*

παρὰ τοῦτο δὲ τόδε, ὡς ψεῦδος λέγεται τὸ μὴ ὂν καὶ τὸ κατὰ δύναμιν, ἐκ τούτου ἡ γένεσίς ἐστιν, ἐκ τοῦ μὴ ἀνθρώπου, δυνάμει δὲ ἀνθρώπου, ἄνθρωπος· καὶ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ, δυνάμει δὲ λευκοῦ, λευκόν. ὁμοίως ἐάν τε ἓν γίγνηται, ἐάν τε πολλά. φαίνεται δὲ ἡ ζήτησις, πῶς πολλὰ τὸ ὄν, τὸ κατὰ τὰς οὐσίας λεγόμενον. ἀριθμοὶ γὰρ καὶ μήκη καὶ σώματα τὰ γεννώμενά ἐστιν. ἄτοπον δὴ τὸ ὅπως μὲν πολλὰ τὸ ὄν, τὸ τί ἐστι ζητῆσαι, πῶς δὲ, ἢ ποιὰ, ἢ ποσὰ, μή. οὐ γὰρ δὴ ἡ δυὰς ἡ ἀόριστος αἰτία, οὐδὲ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, τοῦ δύο λευκὰ ἢ πολλὰ εἶναι χρώματα, ἢ χυμοὺς, ἢ σχήματα. ἀριθμοὶ γὰρ ἂν καὶ ταῦτα ἦσαν καὶ μονάδες. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ταῦτ᾽ ἐπῆλθον, εἶδον ἂν τὸ αἴτιον καὶ τὸ ἐν ἐκείνοις. τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ τὸ ἀνάλογον αἴτιον. αὕτη γὰρ ἡ παρέκβασις αἰτία καὶ τοῦ τὸ ἀντικείμενον ζητοῦντας, τῷ ὄντι καὶ τῷ ἑνὶ, ἐξ οὗ καὶ τούτων τὰ ὄντα, τὸ πρός τι, καὶ τὸ ἄνισον ὑποθεῖναι, ὃ οὔτε ἐναντίον, οὔτ᾽ ἀπόφασις ἐκείνων, μία τε φύσις τῶν ὄντων. ὥσπερ καὶ τὸ τί, καὶ τὸ ποιόν. καὶ ζητεῖν ἔδει καὶ τοῦτο, πῶς πολλὰ τὰ πρός τι, ἀλλ᾽ οὐχ ἕν. νῦν δὲ πῶς μὲν πολλαὶ μονάδες παρὰ τὸ πρῶτον ἓν, ζητεῖται. πῶς δὲ πολλὰ ἄνισα παρὰ τὸ ἄνισον, οὐκ ἔτι. καίτοι χρῶνται καὶ λέγουσι μέγα, μικρόν· πολὺ, ὀλίγον· ἐξ ὧν οἱ ἀριθμοί· μακρὸν, βραχὺ, ἐξ ὧν τὸ μῆκος· πλατὺ, στενὸν, ἐξ ὧν τὸ ἐπίπεδον· βαθὺ, ταπεινὸν, ἐξ ὧν οἱ ὄγκοι· καὶ ἔτι εἰ εἴδη πλείω λέγουσι τοῦ πρός τι. τούτοις δὴ τί αἴτιον τοῦ πολλὰ εἶναι; ἀνάγκη μὲν οὖν (ὥσπερ λέγομεν) ὑποθεῖναι τὸ δυνάμει ὂν ἑκάστῳ.

A *præter hoc autem dicitur non ens vt falſum, & id quod potentia: ex hoc vtique generatio eſt; ex non homine quidem, ſed potentia homine, homo; & ex non albo ſed potentia albo album, æquè, ſiue vnum fiat, ſiue multa.*

Videtur autem quæſtio, quo pacto ens quod per ſubſtantias dicitur, multa ſit, cùm ea quæ gignuntur, numeri ſint, & longitudines, & corpora. Abſurdum profectò eſt, quo pacto ens, quod B *quid eſt, multa ſit, quærere; quo autem pacto aut qualia, aut quanta, non quærere. Neque enim binarius indefinitus, nec magnum & paruum, cauſa ſunt, cur duo alba, aut multi colores ſint, multiue ſapores, aut figuræ. Nam & numeri hæc eſſent, & vnitates, entia.*

At verò ſi hæc ingreſſi eſſent, cauſam vtique quæ in eis eſt, vidiſſent. Eadem enim cauſa eſt, idque propor- C *tione. Hæc enim prætermiſſio in cauſa fuit, cur enti & vni oppoſitum quærentes, ex quo & his entia conſtarent, id quod ad aliquid eſt, & inæquale ſupponerent, quod nec contrarium, nec negatio illorum eſt, ſed natura vna entium, quemadmodum relatum & quale. Illud etiam quærere oportebat, quo pacto non vnum ſed multa ſint ea quæ ad aliquid referuntur. Nunc autem quonam pacto multæ quidem ſint vnitates, præter vnum, quæritur; quo au-* D *tem pacto multa ſint inæqualia præter inæquale ipſum, non quæritur. Quæ inquam his vtuntur, proferúntque magnum & paruum, multum & paucum, ex quibus numeri exiſtant; productum & breue, ex quibus longitudo; latum & anguſtum, ex quibus planum; profundum & humile, ex quibus moles; & præter hæc multas ſpecies afferunt eius quod ad aliquid refertur. Quid igitur his cauſa eſt, cur ſint multa? Neceſſe igitur eſt (vti nos dicimus) id quod potentia eſt ens, vnicuique ſupponere.*

Hoc

τοῦτο δὲ προσαπεφήνατο ὁ ταῦτα λέγων, τί τὸ δυνάμει ὂν τόδε καὶ οὐσία, μὴ ὂν δὲ καθ' αὑτό, ὅτι τὸ πρός τι. ὥσπερ εἰ εἴπερ τὸ ποιὸν, ὃ οὔτε δυνάμει ἐστὶ τὸ ἓν, ἢ τὸ ὂν, οὔτε ἀπόφασις τοῦ ἑνὸς, οὔτε τοῦ ὄντος, ἀλλ' ἕν τι τῶν ὄντων· πολύ τε μᾶλλον (ὥσπερ ἐλέχθη) εἰ ἐζήτει πῶς πολλὰ τὰ ὄντα, μὴ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ ζητεῖν, πῶς πολλαὶ οὐσίαι, ἢ πολλὰ ποιὰ, ἀλλὰ πῶς πολλὰ τὰ ὄντα. τὰ μὲν γὰρ οὐσίαι, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ πρός τι. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἔχει τινὰ καὶ ἄλλην ἐπίστασιν, πῶς πολλά. διὰ γὰρ τὸ μὴ χωριστὰ εἶναι, τῷ τὸ ὑποκείμενον πολλὰ γίνεσθαι καὶ εἶναι, ποιά τε πολλὰ εἶναι καὶ ποσά. καίτοι δεῖ γέ τινα εἶναι ὕλην ἑκάστῳ γένει· πλὴν χωριστὴν ἀδύνατον τῶν οὐσιῶν. ἀλλ' ἐπὶ τῶν τόδε τι, ἔχει τινὰ λόγον, πῶς πολλὰ τὸ τόδε τι, εἰ μή τι ἔσται, καὶ τόδε τι καὶ φύσις τις τοιαύτη. αὕτη δέ ἐστιν ἐκεῖθεν μᾶλλον ἡ ἀπορία, πῶς πολλαὶ ἐνεργείᾳ οὐσίαι, ἀλλ' οὐ μία. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μὴ ταὐτόν ἐστι, τὸ τόδε καὶ τὸ ποσὸν, οὐ λέγεται πῶς καὶ διὰ τί πολλὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τί ποσὰ πολλά. ὁ γὰρ ἀριθμὸς πᾶς, ποσόν τι σημαίνει· καὶ ἡ μονάς, εἰ μὴ μέτρον, ὅτι τὸ κατὰ τὸ ποσὸν ἀδιαίρετον. εἰ μὲν οὖν ἕτερον τὸ ποσὸν, καὶ τὸ τί ἐστιν, ὅτι οὐ λέγεται τὸ τί ἐστιν ἐκ τινος, οὐδὲ πῶς πολλά. εἰ δὲ ταὐτά, πολλὰς ὑπομένει ὁ λέγων ἐναντιώσεις. ἐπιστήσειε δ' ἄν τις τὴν σκέψιν καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν, πόθεν δεῖ λαβεῖν τὴν πίστιν ὡς εἰσί. τῷ μὲν γὰρ ἰδέας τιθεμένῳ, παρέχονταί τινες αἰτίαν τοῖς οὖσιν,

A *Hoc autem vlterius pronunciauit, qui hæc dicit, quid eſſet potentia hoc & ſubſtantia, per ſe autem nihil, propterea quòd ad aliquid referretur, quaſi diceret eiuſmodi eſſe, vt nec potentia vnum eſſet, aut ens, nec negatio vnius neque entis, ſed vnum ex entibus. Multóque magis (vt dictum eſt) ita ſenſiſſet, ſi quæreret quo pacto multa ſint entia, non ea quæ in eodem prædicamento ſunt, quo pacto, inquam, multæ ſubſtantiæ aut multa qualia, ſed quo pa-*
B *cto multa entia. Alia enim ſubſtãtię ſunt, alia paſsiones, alia relata. In aliis igitur prędicamentis alia quædam conſideratio habetur, quo modo multa ſint. Nam quia ſeparari non poſſunt, eo quòd ſubiectum multa fiat, ac ſit; qualia quoque & quanta, ſunt multa. Atqui materiam aliquam vnicuique generi ſubeſſe oportet, tametſi à ſubſtantiis ſeparari non poteſt. Verùm in ſubſtantiis ratio aliqua intelligi poteſt; quonam modo multa ſit hoc aliquid, niſi quid fuerint &*
C *hoc aliquid, & talis quædam natura.*

Sed inde magis dubitatio exiſtit, quonam pacto multæ ſint actu ſubſtantiæ, non vna. Certè ſi non idem ſunt hoc, & quantum non explicatur, quo modo & qua de cauſa multa ſint entia, ſed quo modo & quam ob rem, multa quanta. Omnis enim numerus quantum aliquid ſignificat: vnitáſque nihil aliud niſi menſuram, quòd quantitate ſit indiuiſibilis. Ergo ſi aliud
D *quantum eſt, aliud quod quid eſt; non exponitur profectò, ex quo ſit ipſum quod quid eſt, nec quo pacto ſit multa: Sin autem eadem ſunt, multa qui hoc ait contradicentia defendit. Premet etiam quis eam conſiderationem, quę de numeris habetur, vnde nam ſumenda ſit probatio, qua eos eſſe conſtet. Namque eius opinione, qui ideas ponit, vtuntur quidam reddenda cauſa eorum quæ ſunt,*

εἴπερ ἕκαστος τῶν ἀριθμῶν ἰδέα τίς· ἡ δ' ἰδέα τοῖς ἄλλοις αἰτία τοῦ εἶναι ὃν δήποτε τρόπον. ἔστω γὰρ αὐτοῖς ὑποκείμενον τοῦτο. τῷ δὲ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον οὐκ οἰομένῳ, διὰ τὸ τὰς ἐνούσας δυσχερείας ὁρᾶν περὶ τὰς ἰδέας, ὥστε διά γε ταῦτα μὴ ποιεῖν ἀριθμούς. ποιοῦντι δὲ ἀριθμὸν τὸν μαθηματικὸν, πόθεν τε χρὴ πιστεῦσαι ὡς ἐστὶ τοιοῦτος ἀριθμὸς, καὶ τί τοῖς ἄλλοις χρήσιμος; οὐθενὸς γὰρ οὔτε φησὶν ὁ λέγων αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτήν τινα λέγει καθ' αὑτὴν φύσιν οὖσαν, οὔτε φαίνεται ὢν αἴτιος. τὰ γὰρ θεωρήματα τῶν ἀριθμητικῶν πάντα, καὶ κατὰ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρξει, καθάπερ ἐλέχθη.

A *quandoquidem vnuſquiſque numerorum idea eſt quædam; idea verò cæteris vt ſint quoquo modo cauſa eſt. Sit enim hoc eis ſuppoſitum. Ei autem qui hoc modo non ſentiat, propterea quòd videat eas difficultates, quæ de ideis ſe offerunt, vt ea de cauſa illas non faciat numeros, ſed tamen numerum mathematicum faciat, qua tandem ratione credendum eſt eſſe eiuſmodi numerum, & modo aliquo cæteris rebus eſſe vtilem?* B *Nullius enim rei, ne is quidem qui illum ponit, cauſam eſſe dicit, ſed naturam quandam per ſe exiſtentem eſſe ait, nec certè cauſa videtur eſſe. Omnia enim Arithmeticorum pronunciata in ſenſibilibus, quemadmodum dictum eſt, locum habent.*

Κεφάλαιον γ'.

C

CAPVT III.

Οἱ μὲν οὖν τιθέμενοι τὰς ἰδέας εἶναι, καὶ ἀριθμοὺς αὐτὰς εἶναι τιθέμενοι, κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἑκάστου, παρὰ τὰ πολλὰ λαμβάνειν, τὸ ἕν τι ἕκαστον πειρῶνται λέγειν, πῶς, καὶ διὰ τί ἐστιν. οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπεὶ οὔτε ἀναγκαῖα, οὔτε δυνατὰ ταῦτα, οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν διά γε ταῦτα εἶναι λεκτέον. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι διὰ τὸ ὁρᾶν πολλὰ τῶν ἀριθμῶν πάθη ὑπάρχοντα τοῖς αἰσθητοῖς σώμασιν, εἶναι μὲν ἀριθμοὺς ἐποίησαν τὰ ὄντα, οὐ χωριστοὺς δὲ, ἀλλ' ἐξ ἀριθμῶν τὰ ὄντα. διὰ τί δέ; ὅτι τὰ πάθη τὰ τῶν ἀριθμῶν ἐν ἁρμονίᾳ ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. τοῖς δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον λέγουσιν εἶναι ἀριθμὸν, οὐθὲν τοιοῦτον ἐνδέχεται λέγειν κατὰ τὰς ὑποθέσεις·

AC ij quidem qui & ideas eſſe ponunt, & eas dicunt eſſe numeros, quòd vnumquodque (vt ſinguli exponunt) vnum quid pręter multa eſſe ſumant; quo modo & qua de cauſa ſint, dicere conantur. Sed quoniam hæc nec neceſſaria ſunt, nec verò fieri poſſunt; nec numerus etiam propter hæc eſſe dicendus eſt.

D *Pythagorici autem, quia multas numerorum affectiones in corporibus ſenſibilibus ineſſe videbant; numeros quidem entia eſſe dixerunt, verùm non ſeparatos, ſed vt quibus entia non conſtarent. Cur autem? Quia numerorum affectiones in concentu, & in cælo, aliiſque multis rebus ineſſent. Qui verò mathematicũ numerum tantummodo eſſe volunt, nihil tale poſſunt ex iis quæ ſupponunt, dicere;*

ἀλλ'

ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἐπιστῆμαι, ἐλέγετο. ἡμεῖς δὲ φαμὲν εἶναι, καθάπερ εἴπομεν καὶ πρότερον. καὶ δῆλον ὅτι οὐ κεχώρισται τὰ μαθηματικά. οὐ γὰρ ἂν κεχωρισμένων τὰ πάθη ὑπῆρχεν ἐν τοῖς σώμασιν. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι, κατὰ μὲν τὸ τοιοῦτον οὐθενὶ ἔνοχοί εἰσι· κατὰ μέντοι τὸ ποιεῖν ἐξ ἀριθμῶν τὰ φυσικὰ σώματα, ἐκ μὴ ἐχόντων βάρος μηδὲ κουφότητα, ἔχοντα κουφότητα καὶ βάρος, ἐοίκασι περὶ ἄλλου οὐρανοῦ λέγειν καὶ σωμάτων, ἀλλ' οὐ τῶν αἰσθητῶν. οἱ δὲ χωριστὸν ποιοῦντες, ὅτι ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν οὐκ ἔσται τὰ ἀξιώματα, ἀληθῆ δὲ τὰ λεγόμενα· καὶ σαίνει τὴν ψυχήν, εἶναί τε ὑπολαμβάνουσι, καὶ χωριστὰ εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μεγέθη τῶν μαθηματικῶν. καὶ δῆλον οὖν ὅτι καὶ ὁ ἐναντιούμενος λόγος, τὰ ἐναντία ἐρεῖ· καὶ ὃ ἄρτι ἠπορήθη λύεται τοῖς οὕτω λέγουσι, διὰ τί οὐδαμῶς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑπαρχόντων, τὰ πάθη ὑπάρχει αὐτῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. εἰσὶ δέ τινες οἱ ἐκ τοῦ πέρατα εἶναι καὶ ἔσχατα, τὴν μὲν στιγμὴν γραμμῆς, ταύτην δ' ἐπιπέδου, τοῦτο δὲ τοῦ στερεοῦ, οἴονται εἶναι ἀνάγκην τοιαύτας φύσεις εἶναι. δεῖ δὴ καὶ τοῦτον ὁρᾶν τὸν λόγον, μὴ λίαν ᾖ μαλακός. οὔτε γὰρ οὐσίαι εἰσὶ τὰ ἔσχατα, ἀλλὰ μᾶλλον ταῦτα πάντα πέρατα, ἐπεὶ καὶ τῆς βαδίσεως, καὶ ὅλως κινήσεως ἐστί τι πέρας. ταῦτ' οὖν ἐστι τόδε καὶ οὐσία τις. ἀλλ' ἄτοπον. οὐ μὴν ἀλλὰ εἰ καὶ εἰσὶ, τῶν δὲ τῶν αἰσθητῶν ἔσονται πάντα. ἐπὶ τούτων γὰρ ὁ λόγος εἴρηκε. διὰ τί οὖν χωριστὰ ἔσται; ἔτι δ' ἐπιζητήσειεν ἄν τις μὴ λίαν δυσχερὴς ὤν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀριθμοῦ παντὸς καὶ τῶν μαθηματικῶν,

A *ſed hoc dicebatur, eorum ſcientias non futuras. Atqui nos & eſſe dicimus, quemadmodum & ſuperiùs diximus; & perſpicuum eſſe non eſſe res mathematicas ſeparatas; neque enim iis ſeparatis eorum affectiones corporibus ineſſent. Ac Pythagorici quidem in hac quidem re nemini obnoxij ſunt; quòd autem ex numeris qui nec grauitatem nec leuitatem habent, naturalia corpora, quæ leuitate & grauitate prædita ſunt, faciunt; de alio cælo, & aliis corporibus, non de iis*
B *quæ ſub ſenſum cadunt, aſſerere videntur. Qui verò ſeparatum faciunt numerum, eo quòd pronunciata in rebus ſenſibilibus non ſint, vera autem ſint quæ dicantur, & animo blandiantur; ij & eſſe, & ſeparata eſſe exiſtimant; eodémque modo Mathematicorum magnitudines. Itaque perſpicuum eſt & contrariam orationem contraria eſſe dicturam; & quod nunc in quæſtione fuit, hoc modo ſolui ab iis qui ita occurrunt. Cur ſi nequaquam*
C *in rebus ſenſibilibus exiſtunt, in iis inſunt eorum affectiones?*

Sunt autem nonnulli, qui ex eo quòd termini & extrema ſunt, punctum quidem lineæ, hæc verò plani, & hoc corporis; huiuſmodi naturas eſſe neceſſarium eſſe cenſent. Oportet igitur & hanc rationem diſpicere, num valde infirma ſit. Neque enim extrema ipſa ſubſtantiæ ſunt, ſed priùs hæc omnia ſunt termini, quandoquidem & ambu-
D *lationis, & cuiuſuis motus terminus eſt aliquis. Is ne igitur eſt hoc, & ſubſtantia quædam? At abſurdum eſt. Quanquam etſi hæc ſint, ſenſibilia erunt omnia; in his enim ea eſſe ratio declarauit. Cur igitur ſeiuncta erunt?*

Præterea quærat aliquis, qui non admodum ſit credulus, de omni numero, & mathematicis rebus quid

nempe, ſi is numerus non eſſet ens.

τὸ μηθὲν συμβάλλεσθαι ἀλλήλοις τὰ A προτέρα τοῖς ὕστερον. μὴ ὄντος γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ, οὐθὲν ἧττον τὰ μεγέθη ἔσται τοῖς μαθηματικὰ μόνον εἶναι φαμένοις. καὶ τούτων μὴ ὄντων, ἡ ψυχὴ καὶ τὰ σώματα τὰ αἰσθητά. οὐκ ἔοικε δ' ἡ φύσις ἐπεισοδιώδης οὖσα ἐκ τῶν φαινομένων, ὥσπερ μοχθηρὰ τραγῳδία. τοῖς δὲ τὰς ἰδέας τιθεμένοις, τοῦτο μὲν ἐκφεύγει. ποιοῦσι γὰρ τὰ μεγέθη ἐκ τῆς B ὕλης καὶ ἀριθμοῦ· ἐκ μὲν τῆς δυάδος τὰ μήκη, ἐκ τριάδος δ' ἴσως τὰ ἐπίπεδα, ἐκ δὲ τῆς τετράδος τὰ στερεά, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ἀριθμῶν. διαφέρει γὰρ οὐθέν. ἀλλὰ ταῦτά γε πότερον ἰδέαι ἔσονται, ἢ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, καὶ τί συμβάλλονται τοῖς οὖσιν; οὐθὲν γάρ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ μαθηματικά, οὐδὲ ταῦτα συμβάλλεται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπάρχει γε τούτων οὐθὲν θεώρημα, ἐὰν μή τις βούλη- C ται κινεῖν τὰ μαθηματικά, καὶ ποιεῖν ἰδέας τινὰς δόξας. ἔστι δ' οὐ χαλεπὸν ὁποιασοῦν ὑποθέσεις λαμβάνοντας μακροποιεῖν καὶ συνείρειν. οὗτοι μὲν οὖν ταύτῃ προσγλιχόμενοι ταῖς ἰδέαις τὰ μαθηματικά, διαμαρτάνουσιν, οἱ δὲ πρῶτοι δύο τοὺς ἀριθμοὺς ποιήσαντες, τόν τε τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν, ἄλλον οὐδαμῶς, οὔτ' εἰρήκασιν, οὔτ' ἔχοιεν D ἂν εἰπεῖν, πῶς καὶ ἐκ τίνος ἔσται ὁ μαθηματικός. ποιοῦσι γὰρ αὐτὸν μεταξὺ τοῦ εἰδητικοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ, ὁ αὐτὸς ἐκείνῳ ἔσται τῷ τῶν ἰδεῶν, ἐξ ἄλλου δέ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου· τὰ γὰρ μεγέθη ποιεῖ. εἰ δ' ἕτερόν τι ἐρεῖ, πλείω τὰ στοιχεῖα ἐρεῖ· καὶ εἰ ἕν τι ἑκατέρου ἡ ἀρχή, κοινόν τι ἐπὶ τούτων ἔσται τὸ ἕν.

ζητη-

A ** quid alia aliis priora poſterioribus conferant. Etenim non exiſtente numero, nihilominus magnitudines exiſtent, eorum ſententia qui mathematicas tantùm eſſe dicunt; & his non exiſtentibus, anima & corpora ſenſibilibus ſubiecta. Ex iis autem quæ cernimus, non videtur natura incompoſita, more vitioſæ tragœdiæ. Eos verò qui ideas ponunt, hoc fugit. Ex materia enim & numero magnitudines efficiunt; ex binario quidem, longitudines; ex ternario autem*
B *fortaſſis, plana; ex quaternario, ſolida, aut etiam ex aliis numeris; nihil enim refert. Sed num hæc ideæ erunt? aut quis earum modus, quidque rebus conferent? Nihil enim proſunt, quemadmodum nec res Mathematicæ. Sed neque de iis vllum pronunciatum extat, niſi quis Mathematica amouere velit, ſuáſque opiniones inducere. Non eſt autem difficile, eos qui quaslibet ſuppoſitiones ſumant, prolixum in ea re ſermonem facere atque connectere. Atque hi quidem cùm hoc pacto ideis Mathe-*
C *matica coniungunt, peccant. Primi autem, qui duos numeros fecerunt, & illum idearum & Mathematicum, nullo modo aut dixerunt, aut dicere poſſent, quo pacto & ex quo Mathematicus exiſtet. Eum enim inter idealem & ſenſibilem interiectum faciunt. Nam ſi ex magno & paruo illum conſtare velint, idem erit atque ille idearum. Verùm ex alio magno & paruo conſtare dicet, efficit enim magnitudines. Quòd ſi aliquid aliud afferat, plu-*
D *ra elementa inducet. Si etiam vnum vtriuſque principium eſt, commune quippiam in his vnum ipſum erit.*

Quæ

* *Quod nihil.*

A ζητητέον πῶς καὶ ταῦτα πολλὰ τὸ ἕν, καὶ ἅμα τὸν ἀριθμὸν γίνεσθαι ἄλλως, ἢ ἐξ ἑνὸς καὶ δυάδος ἀορίστου, ἀδύνατον κατ' ἐκεῖνον. πάντα δὴ ταῦτα ἄλογα, καὶ μάχεται καὶ αὐτὰ ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς εὐλόγοις· καὶ ἔοικεν ἐν αὐτοῖς εἶναι ὁ Σιμωνίδου μακρὸς λόγος. γίνεται γὰρ ὁ μακρὸς λόγος, ὥσπερ ὁ τῶν δούλων, ὅταν μηθὲν ὑγιὲς λέγωσι. φαίνεται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν βοᾶν ὡς ἑλκόμενα. B οὐ δύναται γὰρ οὐδαμῶς γεννῆσαι τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἢ τὸν ἀφ' ἑνὸς διπλασιαζόμενον. ἄτοπον δὲ καὶ γένεσιν ποιεῖν ἀιδίων ὄντων, μᾶλλον δ' ἕν τι τῶν ἀδυνάτων. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι, πότερον οὐ ποιοῦσιν ἢ ποιοῦσι γένεσιν, οὐδὲν δεῖ διστάζειν. φανερῶς γὰρ λέγουσιν ὡς τοῦ ἑνὸς συσταθέντος, εἴτ' ἐξ ἐπιπέδων, εἴτ' ἐκ χροιᾶς, εἴτ' ἐκ σπέρματος, εἴτ' ἐξ ὧν ἀποροῦσιν εἰπεῖν, C εὐθὺς τὸ ἔγγιστα τοῦ ἀπείρου, ὅτι εἵλκετο καὶ ἐπεραίνετο ὑπὸ τοῦ πέρατος. ἀλλ' ἐπειδὴ κοσμοποιοῦσι καὶ φυσικῶς βούλονται λέγειν, δίκαιον αὐτοὺς ἐξετάζειν τι περὶ φύσεως, ἐκ δὲ τῆς νῦν ἀφεῖναι μεθόδου. τὰς γὰρ ἐν τοῖς ἀκινήτοις ζητοῦμεν ἀρχάς. ὥστε καὶ τῶν ἀριθμῶν τῶν τοιούτων ἐπισκεπτέον τὴν γένεσιν.

Quærendum porro, quo modo hæc multa ipſum vnum ſint. Simul etiam eius ſententia fieri nequit, vt numerus aliter, quàm ex vno &. binario indefinito conſtet. Itaque hæc omnia perperam dicuntur, pugnántque & ipſa ſecum, & cum iis quæ rationi ſunt conſona; videtúrque in eis eſſe longa illa Simonidis oratio: fit enim longus ſermo, quemadmodum is quo ſerui vtuntur, cùm nihil ſanum momentiue alicuius dicunt. Videntur quoque elementa ipſa magnum & paruum conqueri, quòd diſtrahantur. Non enim poſſunt vllo modo numerum gignere, niſi eum qui ab vno duplicatur. Abſurdum & illud eſt, generationem eorum inducere, cùm ſempiterni ſint, ſeu potiùs vnum eorum quæ fieri nequeunt.

Ac Pythagorici quidem num eorum generationem faciant, necne faciant, nihil eſt ambigendum. Apertè enim dicunt, cùm vnum ipſum conſtitutum erat, ſiue ex planis, ſiue ex colore, ſiue ex ſemine, ſiue ex iis quorum vocabula non ſuppetunt; ſtatim id quod infinito proximum erat, trahebatur & concludebatur à termino. Sed quoniam Mundum fabricant, & phyſicè diſſerere volunt, æquum eſt vt aliquid de natura exquirant, & ab hac tractatione diſcedant. Earum enim rerum principia quærimus, quæ motui obnoxia non ſunt. Itaque huiuſmodi numerorum generatio expendenda eſt.

D

κεφάλαιον δ'.

Τοῦ μὲν οὖν περιττοῦ γένεσιν οὔ φασιν, ὡς δῆλον ὅτι τοῦ ἀρτίου οὔσης γενέσεως. τὸν δ' ἄρτιον, πρῶτον ἐξ ἀνίσων τινὲς κατασκευάζουσι τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων.

CAPVT IV.

IMparis igitur generationem non eſſe dicunt, quaſi paris generationem eſſe conſtet. Parem autem quidam primùm efficiunt ex inæqualibus, magno & paruo ad æqualitatem reuocatis.

Neceſ

ἀνάγκη οὖν πρότερον ὑπάρχειν τὴν ἀνισότητα αὐτοῖς τοῦ ἰσασθῆναι. εἰ δ' ἀεὶ ἦσαν ἰσασμένα, οὐκ ἂν ἦσαν ἄνισα πρότερον. τοῦ γὰρ ἀεὶ οὐκ ἔστι πρότερον οὐδέν. ὥστε φανερὸν ὅτι οὐ τοῦ θεωρῆσαι ἕνεκεν ποιοῦσι τὴν γένεσιν τῶν ἀριθμῶν. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ εὐπορήσαντι ἐπιτίμησιν, πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαί· ἀπορίαν μὲν ταύτην, πότερόν ἐστί τι ἐκείνων, οἷον βουλόμεθα λέγειν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον, ἢ οὔ, ἀλλ' ὑστερογενῆ. παρὰ μὲν τῶν θεολόγων ἔοικεν ὁμολογεῖσθαι τῶν νῦν τισὶν, οἳ οὔ φασιν, ἀλλὰ προελθούσης τῆς τῶν ὄντων φύσεως, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἐμφαίνεσθαι. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν εὐλαβούμενοι ἀληθινὴν δυσχέρειαν, ἣ συμβαίνει τοῖς λέγουσιν, ὥσπερ ἔνιοι τὸ ἓν ἀρχήν. ἔστι δ' ἡ δυσχέρεια, οὐ διὰ τὸ τῇ ἀρχῇ τὸ εὖ ἀποδιδόναι ὡς ὑπάρχον, ἀλλὰ διὰ τὸ τὸ ἓν ἀρχὴν, καὶ ἀρχὴν, ὡς στοιχεῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνός. οἱ δὲ ποιηταὶ οἱ ἀρχαῖοι ταύτῃ ὁμοίως ᾗ βασιλεύειν καὶ ἄρχειν φασὶν, οὐ τοὺς πρώτους, οἷον Νύκτα, καὶ Οὐρανὸν ἢ Χάος, ἢ καὶ Ὠκεανὸν, ἀλλὰ τὸν Δία. οὐ μὴν ἀλλὰ τούτους μὲν διὰ τὸ μεταβάλλειν τοὺς ἄρχοντας συμβαίνει τοιαῦτα λέγειν. ἐπεὶ οἵ γε μεμιγμένοι αὐτῶν, καὶ τὸ μὴ μυθικῶς πάντα λέγειν, οἷον Φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες, τὸ γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασι, καὶ οἱ μάγοι· καὶ τῶν ὑστέρων δὲ σοφῶν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὴν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ τὸν νοῦν ἀρχὴν ποιήσας. τῶν δὲ τὰς ἀκινήτους οὐσίας λεγόντων, οἱ μὲν φασιν αὐτὸ τὸ ἓν

τὸ ἀγα-

A *Neceſſe igitur eſt vt eis inæqualitas prius inſit, quàm ad æqualitatem reducatur. Quòd ſi ſemper æquata fuiſſent, non eſſent prius inæqualia: Eo enim quod ſemper eſt, nihil eſt prius. Conſtat igitur, eos non contemplationis cauſa numerorum generationem facere.*

Dubitationem autem & illud habet, atque apud eum qui argumentis abundat, reprehenſionem, quo modo elementa & principia ad bonum & malum ſe habeant, dubitationem, inquam, huiuſmodi, B *Num aliquid eorum tale ſit quale volumus ipſum bonum, & optimum dicere, an non, ſed poſteriùs genita.*

Ab huius quidem ætatis Theologis id videtur concedi, qui dicunt non aliter quàm præcedente natura entium, bonum quoque & pulchrum in ea apparere. Hoc autem faciunt veriti ne in veram illam difficultatem incurrant, quæ iis accidit, qui vnum ipſum, quemadmodum nonnulli, principium eſſe dicunt. Difficultas verò non ex eo acci- C *dit quòd principio bonum quaſi ei inſit, attribuant; ſed quòd vnum ipſum principium, atque adeo principium vt elementum, & numerum ex vno faciant.*

Veteres autem poëtæ idem ſentiunt quatenus regnare & præeſſe dicunt non primos illos vt Noctem & Cœlum, aut Chaos, aut etiam Oceanum, ſed Iouem. Cæterùm his quòd principes mutent, talia dicere vſuuenit; quandoquidem ij qui inter eos promiſcui fuerunt nec fabu- D *la in morem iſta proponunt, vt Pherecydes & alij quidam, id quod primum genuit, optimum eſſe ponunt. Magi etiam & alij ex poſterioribus ſapientibus, vt Empedocles, & Anaxagoras, cùm ille amicitiam, elementum, hic mentem, principium fecerit.*

Eorum autem qui immobiles ſubſtantias eſſe dicunt, quidam ipſum vnum,

ipſum

τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. οὐσίαν μέντοι τὸ ἓν αὐτοῦ ᾤοντο εἶναι μάλιστα. ἡ μὲν οὖν ἀπορία αὕτη, ποτέρως δεῖ λέγειν. θαυμαστὸν δ' εἰ τῷ πρώτῳ καὶ ἀιδίῳ καὶ αὐταρκεστάτῳ τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον, οὐχ ὡς ἀγαθὸν ὑπάρχει τὸ αὔταρκες καὶ ἡ σωτηρία. ἀλλὰ μὴν οὐ δι' ἄλλό τι ἄφθαρτον, ἢ διότι εὖ ἔχει, οὐδ' αὔταρκες. ὥστε τὸ μὲν φάναι τὴν ἀρχὴν τοιαύτην εἶναι, εὔλογον ἀληθὲς εἶναι. τὸ μέντοι ταύτην εἶναι τὸ ἕν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, στοιχεῖόν τε καὶ στοιχεῖον ἀριθμῶν ἀδύνατον. συμβαίνει γὰρ πολλὴ δυσχέρεια, ἣν ἔνιοι φεύγοντες ἀπειρήκασιν, οἱ τὸ ἓν μὲν ὁμολογοῦντες ἀρχὴν εἶναι πρώτην καὶ στοιχεῖον, τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τοῦ μαθηματικοῦ. ἅπασαι γὰρ αἱ μονάδες γίγνονται ὅπερ ἀγαθόν τι καὶ πολλή τις ἀπορία ἀγαθῶν. ἔτι εἰ τὰ εἴδη ἀριθμοὶ, τὰ εἴδη πάντα ὅπερ ἀγαθόν τι. ἀλλὰ μὴν ὅτου βούλεται τιθέτω τὶς εἶναι ἰδέας. εἰ μὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν μόνον, οὐκ ἔσονται αἱ οὐσίαι ἰδέαι· εἰ δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν, πάντα τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ μετέχοντα. ταῦτά τε δὴ συμβαίνει ἄτοπα, καὶ τὸ ἐναντίον στοιχεῖον, εἴτε πλῆθος ὂν, εἴτε τὸ ἄνισον, καὶ μέγα καὶ μικρὸν, τὸ κακὸν αὐτό. διόπερ ὁ μὲν ἔφυγε τὸ ἀγαθὸν προσάπτειν τῷ ἑνὶ, ὡς ἐναντίον ὂν, ἐπειδὴ ἐξ ἐναντίων ἡ γένεσις, τὸ κακὸν τὴν τοῦ πλήθους φύσιν εἶναι. οἱ δὲ λέγουσι τὸ ἄνισον τοῦ κακοῦ φύσιν. συμβαίνει δὴ πάντα τὰ ὄντα μετέχειν τοῦ κακοῦ, ἔξω ἑνὸς αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς, καὶ μᾶλλον ἀκράτου μετέχειν τοὺς ἀριθμοὺς, ἢ τὰ μεγέθη, καὶ τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ χώραν εἶναι,

A *ipſum bonum eſſe volunt, niſi quòd eius ſubſtantiam, vnum maximè eſſe exiſtimant. Ac dubitatio quidem hæc eſt, vtro modo dicendum ſit. Mirum eſt autem, ſi ei quod primum eſt, æternum, ſibíque ſufficientiſſimum, hoc ipſum quod primum eſt, ipſáque per ſe ſufficientia & ſalus, non vt bonum conueniat. Atqui non alia de cauſa ſibi eſt ſatis, nec interire poteſt, niſi quòd bene habet. Itaque rationi conſentaneum eſt, verè quidem dici, tale eſſe prin-*

B *cipium: at hoc eſſe vnum ipſum, aut ſi minùs, hoc elementúmque, & numerorum elementum fieri nullo modo poteſt. Magna enim difficultas exiſtit, quam quidam fugientes, retrò abierunt, cùm vnum quidem ipſum primum principium & elementum eſſe, ſed tamen mathematici numeri confiterentur. Vniuerſæ enim vnitates verum aliquod bonum conficiunt, magnámque bonorum copiam. Ad hæc ſi ſpecies ſunt numeri, ſpecies omnes, verum ali-*

C *quod bonum erunt. Atqui cuiuſcumque pro libito quiſquam ideas eſſe ponat, ſi bonorum tantùm illæ ſint, non erunt ideæ ſubſtantiæ. Quòd ſi ſubſtantiarum etiam ſunt animalia omnia & plantæ, quæq; his participant, bona erunt. Atque hæc abſurda eueniunt. Accedit quòd contrarium elementum (ſiue multitudo ſit, ſiue inæquale, & magnum ac paruum) ipſum malum erit. Quocirca quidam bonum cum vno copulare formidabat, quaſi cùm*

D *generatio ex contrariis ſit, malum ipſum, natura ſit multitudinis. Alij verò inæquale mali naturam eſſe dicunt. Ex qua re ſequitur, omnia quæ ſunt, malo participare, præter vnum illud quod eſt ipſum vnum; magiſque numeros quàm magnitudines, puri illius numeri eſſe participes, & malum boni locum eſſe, & par*

καὶ μετέχειν καὶ ὀρέγεσθαι τοῦ φθαρτικοῦ. φθαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου, τὸ ἐναντίον. καὶ εἰ, ὥσπερ ἐλέγομεν, ὅτι ἡ ὕλη ἐστὶ τὸ δυνάμει ἕκαστον, οἷον πυρὸς τοῦ ἐνεργείᾳ τὸ δυνάμει πῦρ, τὸ κακὸν ἔσται αὐτὸ τὸ δυνάμει ἀγαθόν. ταῦτα δὴ πάντα συμβαίνει, τὸ μὲν ὅτι ἀρχὴν πᾶσαν στοιχεῖον ποιοῦσι, τὸ δ' ὅτι τἀναντία ἀρχάς, τὸ δ' ὅτι τὸ ἓν ἀρχήν, τὸ δ' ὅτι τοὺς ἀριθμοὺς τὰς πρώτας οὐσίας, καὶ χωριστὰς, καὶ εἴδη.

A *& participare atque appetere id à quo corrumpi poſſit. Etenim contrarium contrarij interimendi vim habet. Atſi, quemadmodum dicebamus, materia eſt potentia vnumquodque, veluti eius qui eſt actu ignis, id quod eſt ignis potentia; malum vtique erit ipſum potentia bonum. Hæc igitur omnia ſequuntur, partim quòd omne principium elementum faciant; partim quòd principia contraria; partim quòd vnum ipſum principium; partim quòd nume-* B *ros, primas ſubſtantias & ſeparabiles ac ſpecies eſſe cenſeant.*

Κεφάλαιον ε'.

Εἰ οὖν καὶ τὸ μὴ τιθέναι τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὸ τιθέναι οὕτως ἀδύνατον, δῆλον ὅτι αἱ ἀρχαὶ οὐκ ὀρθῶς ἀποδίδονται, οὐδὲ αἱ πρῶται οὐσίαι. οὐκ ὀρθῶς δ' ὑπολαμβάνει, οὐδ' εἴ τις παρεικάζει τὰς τοῦ ὅλου ἀρχὰς τῇ τῶν ζώων καὶ φυτῶν· ὅτι ἐξ ἀορίστων δὲ, ἀεὶ τὰ τελειότερα. διὸ καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων οὕτως ἔχειν φασὶν, ὥστε μηδὲ ὄν τι εἶναι τὸ ἓν αὐτό. εἰσὶ δὲ καὶ ἐνταῦθα τέλειαι αἱ ἀρχαὶ ἐξ ὧν ταῦτα. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ οὐκ ἔστι τὸ σπέρμα πρῶτον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ, τόπον ἅμα τοῖς στερεοῖς τοῖς μαθηματικοῖς ποιῆσαι. ὁ μὲν γὰρ τόπος, τῶν καθ' ἕκαστον ἴδιος· διὸ χωριστὰ τόπῳ. τὰ δὲ μαθηματικὰ, οὐ ποῦ. καὶ τὸ εἰπεῖν μὲν, ὅτι ποῦ ἔσται, τί δέ ἐστιν ὁ τόπος, μὴ ἄτοπον. ἔδει δὲ τοὺς λέγοντας ἐκ στοιχείων εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τῶν ὄντων τὰ πρῶτα τοὺς ἀριθμοὺς, διελομένους πῶς ἄλλο ἐξ ἄλλου

CAP. V.

Ergo ſi fieri non poteſt, vt & bonum in principiis non ponatur, & hoc modo ponatur, perſpicuum eſt, nec principia, nec primas ſubſtantias rectè tradita eſſe. C *Neque verò rectè ſentit, ſi quis ipſius vniuerſi principia, animalium plantarúmque principio ea ratione aſſimilet, quòd ſemper ex iis quæ definita non ſunt, perfectiora exiſtant; qua de cauſa dicunt, ſic ſe rem habere in iis quæ prima ſunt, vt ne ipſum quidem vnum in entibus numerandum ſit. Attamen hæc etiam perfecta ſunt principia, ex quibus ea quæ apud nos ſunt, exiſtunt. Homo enim generat, nec ſemen primum eſt.*

D *Abſurdum quoque eſt, locum ſimul cum mathematicis rebus facere: locus enim ſingularum rerum eſt proprius: quo fit vt loco ſeiungi poſſint; res autem mathematicæ non ſunt alicubi. Illud etiam abſurdum eſt, eas dicere alicubi fore, quid autem locus ſit, non dicere. Oportebat item, eos qui ea quæ ſunt, ex elementis conſtare, & numeros, prima in entibus eſſe dicebant, diſtinctione adhibita, quo pacto aliud ſit ex alio, ita*

ἐστὶν, οὕτω λέγειν, τίνα τρόπον ὁ ἀριθμός ἐστιν ἐκ τῶν ἀρχῶν, πότερον μίξει. ἀλλ' οὔτε πᾶν μικτὸν, τό τε γινόμενον, ἕτερον οὐκ ἔσται χωριστὸν τὸ ἓν, οὐδ' ἑτέρα φύσις· οὐδὲ βούλονται. ἀλλὰ συνθέσει, ὥσπερ συλλαβήν. ἀλλὰ θέσιν τε ἀνάγκη ὑπάρχειν, καὶ χωρὶς ὁ νοῶν νοήσει τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. τοῦτ' ἔσται οὖν ἀριθμὸς, μονὰς καὶ πλῆθος, ἢ τὸ ἓν καὶ ἄνισον. καὶ ἐπεὶ τὸ ἐκ τινῶν εἶναι, ἔστι μὲν ὡς ἐνυπαρχόντων, ἔστι δ' ὡς οὔ, ποτέρως ὁ ἀριθμός; οὕτω γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων οὐκ ἔστι, ἀλλ' ἢ ὧν γένεσίς ἐστιν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ σπέρματος. ἀλλ' οὐχ οἷόν τε τοῦ ἀδιαιρέτου τι ἀπελθεῖν, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου μὴ ὑπομένοντος. ἀλλ' ὅσα οὕτως ἐστὶ, καὶ ἐξ ἄλλου τινός ἐστιν ὑπομένοντος· ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἓν, ὁ μὲν τῷ πλήθει ὡς ἐναντίον τίθησιν, ὁ δὲ τῷ ἀνίσῳ, ὡς ἴσῳ τῷ ἑνὶ χρώμενος, ὡς ἐξ ἐναντίων ἂν εἴη ὁ ἀριθμός. ἔστιν ἄρα τι ἕτερον, ἐξ οὗ ὑπομένοντος, καὶ θατέρου, ἐστὶν ἢ γέγονεν. ἔτι τί δέ ποτε, τὰ μὲν ἄλλ' ὅσα ἐξ ἐναντίων, ἢ οἷς ἐστιν ἐναντία, φθείρεται, κἂν ἐκ παντὸς ᾖ, ὁ δὲ ἀριθμὸς οὔ; περὶ τούτου γὰρ οὐδὲν λέγεται· καίτοι καὶ ἐνυπάρχον, καὶ μὴ ἐνυπάρχον, φθείρει τὸ ἐναντίον· οἷον τὸ νεῖκος, τὸ μίγμα· καίτοι οὐκ ἔδει. οὐ γὰρ ἐκεῖνό γε ἐναντίον. οὐθὲν δὲ διώρισται, οὐδὲ ὁποτέρως οἱ ἀριθμοὶ αἴτιοι τῶν οὐσιῶν καὶ τοῦ εἶναι, πότερον ὡς ὅροι, οἷον στιγμαὶ τῶν μεγεθῶν· καὶ ὡς Εὔρυτος ἔταττέ τις, ἀριθμός τινος, οἷον ὁδὶ μὲν ἀνθρώπου, ὁδὶ δὲ ἵππου. ὥσπερ οἱ τοὺς ἀριθμοὺς ἄγοντες εἰς τὰ σχήματα τρίγωνον καὶ τετράγωνον,

A *ita demum exponere, quonam modo nunc ex principiis exiſtat, an miſtione. At non quiduis miſceri poteſt: & id quod fit, nunquam ipſum alterum non erit: neque altera natura: neque id ipſi volunt. At compoſitione quo pacto ſyllabam efficiunt. At ſitum eſſe neceſſe erit: & qui ſeorſum intelligit, vnum & multitudinem intelliget. Hoc igitur numerus erit, vnitas, & multitudo, aut vnum & inæquale. Et quoniam ex aliquibus eſſe, modo quodam*
B *accidit, ex iis quæ inſunt; modo alio non item; vtronam modo numerus? Sic enim vt ex iis quæ inſunt, non ſunt niſi ea quorum eſt generatio. An vt ex ſemine? At impoſſibile eſt ab indiuiſibili aliquid abire. An vt ex contrario non permanente? At quæcunque hoc pacto ſunt, ex aliquo etiam permanente ſunt. Cùm igitur alius vnum ipſum multitudini contrarium eſſe ponat, alius inæquali; qua in re, vno pro inæquali v itur; erit vbique numerus tan-*
C *quam ex contrariis. Ita fit vt aliquid aliud ſit, ex quo manente, & alio ſit aut factus ſit numerus.*

Præterea, cur tandem cætera quæcunque quidem ex contrariis ſunt, aut quibus aliqua ſunt contraria, corrumpuntur, ex quauis demum re conſtent, numerus autem nequaquam? De hoc enim nihil dicitur; tametſi contrarium ſiue inſit, ſiue non inſit, corrumpit, vt diſcordia id quod miſtum eſt: quanquam non oportebat: neque enim illa contraria eſt.

D *Nihil eſt definitum quonam modo numeri, cauſæ ſint & ſubſtantiarum & ipſius exiſtentiæ, num vt termini, veluti puncta magnitudinum, aut (ſicut Eurytus quidam ſtatuebat) hic numerus huius rei, vt hic quidem hominis, ille verò equi, quemadmodum ij qui numeros ad figuras, triangulum & quadrangulum reuocant; quo*

οὕτως ἀφομοιοῦνται ψήφοις τὰς ἀφορμὰς τῶν φυτῶν· ἢ ὅτι ὁ λόγος, ἡ συμφωνία ἀριθμῶν; ὁμοίως δὲ καὶ ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον. τὰ δὲ δὴ πάθη, πῶς ἀριθμοί, τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ καὶ θερμόν; ὅτι δὲ οὐχ οἱ ἀριθμοὶ οὐσίαι, οὐδὲ τῆς μορφῆς αἴτιοι, δῆλον. ὁ γὰρ λόγος, οὐσία· ὁ δ' ἀριθμὸς, ὕλη· οἷον σαρκὸς ἢ ὀστοῦ ἀριθμὸς, ἡ οὐσία. οὕτω τρία πυρὸς, γῆς δὲ δύο· καὶ ἀεὶ ὁ ἀριθμὸς ὃς ἂν ᾖ, τινῶν ἐστιν, ἢ πύρινος, ἢ γήϊνος, ἢ μοναδικός. ἀλλ' ἡ οὐσία τὸ τοσόνδ' εἶναι πρὸς τὸ τοσόνδε κατὰ τὴν μῖξιν. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀλλὰ λόγος μίξεως ἀριθμῶν σωματικῶν, ἢ ὁποιωνοῦν. οὔτε οὖν τῷ ποιῆσαι αἴτιος ὁ ἀριθμὸς, οὔτε ὅλως ἀριθμὸς, οὔτε ὁ μοναδικὸς, οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε λόγος, καὶ εἶδος τῶν πραγμάτων. ἀλλὰ μὴν, οὐδ' ὡς τὸ οὗ ἕνεκα.

A *quo eodem modo plantarum cauſas, calculorum rationibus ſimiles faciunt. An quia ratio, eſt numerorum concentus? Simili autem ratione homo & vnumquodque cæterorum. At affectiones & numeri, albedo, dulcedo, & calor. Numeros autem non eſſe ſubſtantias, nec formæ cauſas, perſpicuum eſt. Ratio enim, ſubſtantia eſt, numerus autem, materia: veluti carnis aut oſſis numerus, ſubſtantia. Sic tria ignis, terræ autem duo ſunt: & ſemper numerus*
B *quilibet aliquorum eſt, vel igneus, vel terreus, vel monadicus. Cæterùm tantum eſſe ſubſtantiæ, cum tanto in miſtione collatum, hoc certè numerus non eſt, ſed miſtionis corporeorum numerorum, aut quorumcunque ratio. Nec igitur efficiens cauſa eſt numerus, ſeu vniuerſè numerus, ſeu monadicus; nec verò materia, nec ratio, nec rerum forma, quin etiam neque vt id cuius gratia.*

C

Κεφάλαιον ϛ'.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τί τὸ εὖ ἐστι, τὸ ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν, τὸ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν μῖξιν, ἢ ἐν εὐλογίστῳ, ἢ ἐν περιττῷ. νυνὶ γὰρ οὐθὲν ὑγιεινότερον, τρὶς τρία ἂν ᾖ τὸ μελίκρατον κεκραμένον· ἀλλὰ μᾶλλον ὠφελήσειεν ἂν οὐδενὶ λόγῳ ὄν· ὑδαρὲς δὲ, ἢ ἐν ἀριθμῷ ἄκρατον ὄν. ἔτι οἱ λόγοι ἐν προσθέσει ἀριθμῶν εἰσὶν, οἱ τῶν μίξεων οὐκ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· οἷον, τρία πρὸς δύο, ἀλλ' οὐ τρὶς δύο. τὸ γὰρ αὐτὸ δεῖ γένος εἶναι ἐν ταῖς πολλαπλασιάσεσι. ὥστε δεῖ μετρεῖσθαι τῷ τε α τὸ στοιχεῖον,

CAPVT VI.

QVærat porro aliquis, quodnam ſit illud bonum, quod à numeris proueniat, eo quòd in numero, ſiue rationali, ſiue impari, ſit miſtio. Nunc enim nihilo ſalubrius eſt ſi mulſum ter tribus ſit temperatum: ſed magis fortaſſe proderit, ſi nulla proportione ſit aquoſum .....quàm ſi in numero ſit pu-
D *rum.*

Præterea miſtionum rationes in additione numerorum, non in numeris ſunt, vt tria ad duo, non ter duo. Idem enim genus in multiplicationibus eſſe debet. Itaque ipſo A metiatur quis oportet elementationem,

ἐφ'

ἐφ' οὗ αβγ, καὶ τῷ δ, τῶν δεζ. ὥστε τῷ αὐτῷ πάντα. οὐκοῦν ἔσται πυρὸς βεγζ, καὶ ὕδατος ἀριθμὸς δὶς τρία. εἰ δ' ἀνάγκη πάντα ἀριθμοῦ κοινωνεῖν, ἀνάγκη πολλὰ συμβαίνειν τὰ αὐτά. καὶ ἀριθμὸν τὸν αὐτὸν τῷδε, καὶ ἄλλῳ. ἆρ' οὖν τοῦτ' αἴτιον, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι τὸ πρᾶγμα; ἢ ἄδηλον, οἷόν ἐστί τις τῶν τοῦ ἡλίου φορῶν ἀριθμὸς, καὶ πάλιν τῶν τῆς σελήνης, καὶ τῶν ζώων γε ἑκάστου τοῦ βίου καὶ ἡλικίας; τί οὖν κωλύει ἐνίους μὲν τούτων τετραγώνους εἶναι, ἐνίους δὲ κύβους καὶ ἴσους, τοὺς δὲ διπλασίους; οὐθὲν γὰρ κωλύει. ἀλλὰ ἀνάγκη ἐν τούτοις στρέφεσθαι, εἰ ἀριθμοῦ πάντα ἐκοινώνει, ἐνδέχετό τε τὰ διαφέροντα ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν πίπτειν. ὥστ' εἰ τισὶν ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς συνεβεβήκει, ταὐτὰ ἂν ἦν ἀλλήλοις ἐκεῖνα, τὸ αὐτὸ εἶδος ἀριθμοῦ ἔχοντα· οἷον, ἥλιος καὶ σελήνη, τὰ αὐτά. ἀλλὰ διὰ τί αἴτια ταῦτα; ἑπτὰ μὲν φωνήεντα, ἑπτὰ δὲ χορδαὶ ἡ ἁρμονίαι, ἑπτὰ δὲ αἱ πλειάδες, ἐν ἑπτὰ δὲ ὀδόντας βάλλει ἔνιά γε, ἔνια δ' οὔ. ἑπτὰ δὲ οἱ ἐπὶ Θήβας. ἆρ' οὖν ὅτι τοιοσδὶ ὁ ἀριθμὸς πέφυκε, διὰ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνοι ἐγένοντο ἑπτὰ, ἢ ἡ πλειὰς ἑπτὰ ἀστέρων ἐστίν; ἢ οἱ μὲν διὰ τὰς πύλας ἢ ἄλλην τινὰ αἰτίαν; εἰ δὲ ἡμεῖς οὕτως ἀριθμοῦμεν, τὴν δὲ ἄρκτον γε δώδεκα, οἱ δὲ πλείους, ἐπεὶ καὶ τὸ ξ ψ ζ, συμφωνίας φασὶν εἶναι, καὶ ὅτι ἐκεῖναι τρεῖς, καὶ ταῦτα τρία· ὅτι δὲ μυρία ἂν εἴη τοιαῦτα, οὐθὲν μέλει· τὸ γὰρ γ καὶ ρ, εἴη ἂν ἓν σημεῖον. εἰ δ' ὅτε διπλάσιον τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἄλλο δ' οὔ. αἴτιον δ' ὅτι τριῶν ὄντων τόπων, ἓν ἐφ' ἑκάστου

A vt ſic dicam A. B. G. & ipſo D. illam D. E. Z. Itaque eodem omnia. Erit igitur ipſius ignis numerus B. E. G. Z. & aquæ bis tria. Quòd ſi neceſſe eſt, omnia numero participare, multa eadem neceſſariò euenient, & numerum eundem huic & alij conuenire. Anne igitur hæc eſt cauſa, & propter eam res eſt; an verò id obſcurum eſt, qualis eſt quidam lationum Solis numerus, & rurſus Lunæ, ac vitæ, & ætatis cuiuſque animalium? Quid ergo prohibet, B horum quoſdam quadratos eſſe, alios cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim impedit, ſed neceſſe potiùs eſt in his * ea reuolui, ſi omnia numero participant, fieríque poterat, vt ea quæ differunt, ſub eundem numerum caderent. Quare ſi idem numerus quibuſdam ccntigiſſet, ea vtique illa inter ſe eſſent, cùm eandem numeri ſpeciem haberent, veluti ſol & luna, eadem.

* Multa.

Sed cur hæc ſunt cauſæ? ſeptem quidem vocales ſunt; ſeptem chordæ, aut C concentus; ſeptem pleiades; in ſeptimo anno quædam dentes emittunt, quædam non item; ſeptem quoque fuerunt, qui Thebas inuaſerunt. Num igitur quia is numerus aptus eſt natura ſua, ideo aut illi ſeptem fuerunt, aut Pleias ſeptem ſtellarum eſt? aut illi quidem propter portas aliquámue aliam cauſam? nos autem ita numeramus; Vrſam verò duodecim, alij autem plures. Nam X. Ψ. Z. concentus eſſe dicunt: & quòd illi tres, D & hæ quoque tres ſunt; quòd autem infinita pene talia ſint, nemo animaduertit G. enim & R. vnum ſignum eſſe poſſunt. Si autem quia vnaquæque aliarum dupla eſt, alia verò minimè, iccirco, cùm tria ſint loca, in vno quoque

S. poni

ἐπιφέρεται τὸ σίγμα. διὰ τοῦτο τρία μόνον ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ὅτι αἱ συμφωνίαι τρεῖς. ἐπεὶ πλείους γε αἱ συμφωνίαι· ἐνταῦθα δ' οὐκέτι δύναται. ὅμοιοι δὴ καὶ οὗτοι τοῖς ἀρχαίοις Ὁμηρικοῖς, οἱ μικρὰς ὁμοιότητας ὁρῶσι, μεγάλας δὲ παρορῶσι. λέγουσι δέ τινες ὅτι πολλὰ τοιαῦτα, οἷον αἵ τε μέσαι, ἡ μὲν ἐννέα, ἡ δὲ ὀκτώ. καὶ τὸ ἔπος δεκαεπτὰ, ἰσάριθμον τούτοις. βαίνεται δὲ ἐν μὲν τῷ δεξιῷ ἐννέα συλλαβαῖς, ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ, ὀκτώ. καὶ ὅτι ἴσον τὸ διάστημα, ἔν τε τοῖς γράμμασιν ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ ω, καὶ ἀπὸ τοῦ βόμβυκος ἐπὶ τὴν ὀξυτάτην νεάτην ἐν αὐλοῖς, ἧς ὁ ἀριθμὸς ἰσότης τῇ ὁλομελίᾳ τοῦ οὐρανοῦ. ὁρᾶν δὲ δεῖ μὴ τοιαῦτα (οὐθεὶς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν) οὔτε λέγειν οὔθ' εὑρίσκειν ἐν τοῖς ἀϊδίοις· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς φθαρτοῖς. ἀλλ' αἱ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς φύσεις αἱ ἐπαινούμεναι, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία, καὶ ὅλως τὰ ἐν τοῖς μαθήμασιν, ὡς μὲν λέγουσί τινες καὶ αἴτια ποιοῦσι τῆς φύσεως, ἔοικεν οὑτωσί γε σκοπουμένοις διαφεύγειν. κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τῶν διωρισμένων περὶ τὰς ἀρχὰς, οὐθὲν αὐτῶν αἴτιόν ἐστιν. ὡς μέντοι ποιοῦσι φανερὸν, ὅτι τὸ εὖ ὑπάρχει, καὶ τῆς συστοιχίας ἐστὶ τῆς τοῦ καλοῦ, τὸ περιττὸν, τὸ εὐθὺ, τὸ ἴσον, αἱ δυνάμεις ἐνίων ἀριθμῶν. ἅμα γὰρ ὧραι καὶ ἀριθμὸς τοιοσδί· καὶ τἆλλα δὴ ὅσα συνάγουσιν ἐκ τῶν μαθηματικῶν θεωρημάτων, πάντα ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν, διὸ καὶ ἔοικε συμπτώμασιν. ἔστι γὰρ συμβεβηκότα μὲν, ἀλλ' οἰκεῖα ἀλλήλοις πάντα, ἓν δὲ τὸ ἀνάλογον. ἐν ἑκάστῃ γὰρ τοῦ ὄντος κατηγορίᾳ, ἔστι τὸ ἀνάλογον ὡς εὐθὺ ἐν μήκει, οὕτως ἐν πλάτει τὸ ὁμαλόν.

ἴσως

S. ponitur; ob eam vtique cauſam tres tantùm ſunt, non quia tres ſunt concentus, plures enim concentus ſunt; hîc autem non plura eſſe poſſunt.

Vide amplius Perionium.

Similes verò ſunt hi antiquis Homericis, qui paruas ſimilitudines vident, magnas autem non animaduertunt. Sunt autem, qui dicant multa eſſe talia, vt medias, quarum vna eſt nouem, alia octo, carménque decem & ſeptem his eſſe æquale numero. Sed ſcanditur in dextro nouem ſyllabis, octo in ſiniſtro. Dicunt etiam, æquale eſſe interuallum, tam in literis ab Α *ad* Ω *quàm in libris à bombyce ad netem acutiſſimam, cuius numerus æqualitas eſt omnifariæ cœli melodiæ. Videre autem oportet, quæ non ſint huiuſmodi. Nemo enim dubitauerit, hæc aut dicere aut inuenire in rebus ſempiternis, quandoquidem & in iis quæ corruptioni ſunt obnoxia. Sed tamen naturæ quæ in numeris laudantur & earum contraria; & omnino quæ in Mathematicis rebus obſeruantur, eo modo quo ea quidam exponunt, & naturæ cauſas faciunt, eos, qui hoc modo rem conſiderant, planè fugere videntur. Nulla enim ratione earum, quæ de principiis explicatæ ſunt, quicquam eorum cauſa eſt. Quo autem modo declarant bonum ineſſe, impárque, rectum, & æquale, quæ quorundam numerorum potentiæ ſunt, ad pulchri ſeriem pertinere (ſimul enim tempora & huiuſmodi numerus extiterunt) ac cætera, quę ex Mathematicis conſiderationibus colligunt, eandem omnia vim habent. Itaque ſimilia ſunt morborum accidentibus. Sunt enim illa quidem accidentia, ſed propria inter ipſa omnia; vnum autem analogia. Vno quoque enim prędicamento entis eſt analogia; vt enim rectum in longitudine eſt, ita æqualitas in latitudine,*

in

ἴσως ἐν ἀριθμῷ τὸ περιττὸν, ἐν δὲ χρόᾳ τὸ λευκόν. ἔτι οὐχ οἱ ἐν τοῖς εἴδεσιν ἀριθμοὶ αἴτιοι τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν τοιούτων. διαφέρουσι γὰρ ἐκεῖνοι ἀλλήλων οἱ ἴσοι εἴδει· καὶ γὰρ αἱ μονάδες. ὥστε διά γε ταῦτα, εἴδη οὐ ποιητέον. τὰ μὲν οὖν συμβαίνοντα, ταῦτά τε, κἂν ἔτι πλείω συναχθείη. ἔοικε δὲ τεκμήριον εἶναι τὸ πολλὰ κακοπαθεῖν περὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν, καὶ μηδένα τρόπον δύνασθαι συνεῖραι, τοῦ μὴ χωριστὰ εἶναι τὰ μαθηματικὰ τῶν αἰσθητῶν, ὡς ἔνιοι λέγουσι, μηδὲ ταύτας εἶναι τὰς ἀρχάς.

A *in numero fortaſſis impar, & in colore candor. Præterea ideales numeri, non ſunt cauſæ numerorum & aliorum talium. Illi enim qui ſpecie æquales ſunt, ſpecie inter ſe differunt, quia & ipſæ vnitates. Itaque non ſunt hæc de cauſa ſpecies faciendæ. Quæ igitur eueniunt, & hæc ſunt, & plura etiam colligi poſſunt. Quòd autem ex huiuſmodi rerum conſtitutione multa incommoda admittuntur, neque vllo modo connecti poſſunt, haud incer-* B *to indicio videtur eſſe, res Mathematicas à ſenſibus non eſſe ſeiunctas, vt quidam dicunt, neque iſta eſſe principia.*

FINIS.

LVGDVNI.

Ex Typographia Iacobi du Creux, dicti Molliard.

ANNO M. DCXII.

24279

196.81
F 733
FONSECA, PETRUS, S. J.
AUTHOR
In Libros Metaphysicorum
Aristotelis Vol. 4
TITLE
BORROWER'S NAME
ROOM NUMBER
DATE LOANED
STORAGE - CBPL

24279